



BIBLIOTECA CENTRALA
UNIVERSITARA
BUCURESTI

Cota

III 640 920

Inventar

726165



Teologia pastorală

de

Dr. Isidor Marcu,
canonic metropolitan.

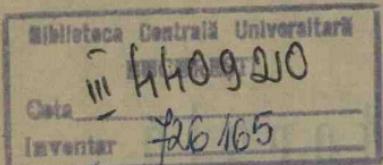
Volumul I.

Didactica pastorală.

Cu aprobarea Preaveneratului Ordinariat archiepiscopal gr. cat.
de Alba-Iulia și Făgăraș.

Blaș, 1902.

Tipografia Seminariului archidiecesan.



Biblioteca Centrală Universitară

Chloro

三 哈莫

Gato

Inventory

Excellenței Sale

Prealuminatului și Preasântului Domn

Dr. Victor Mihályi de Apsa,

Archiepiscop și Metropolit gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș,
etc. etc. etc.

Înțeleptului Archiereu, zelosulu Archipăstorii și Înaltului
Patron al Sciințelor.

În semn de recunoseință și de profundă reverință
dedică acest op

Autorul.

Prefață.

În mica nôstră literatură teologică era adânc simțită lipsa unui op de Teologia pastorală, care se pótă servi atât de manual în Seminariele nôstre teologice, cât și spre usul privat al Veneratului cler. Dorind a supleni acéstă lipsă, de și ocupat cu numéróse și varie agende la Oficiul archidiecesan, m'am decis a revedé și pune sub tipariu prelecțiunile de Teologia pastorală ținute ca profesor în Seminariul archiepiscopesc din Blaș. Volumul present după un tractat general despre persóna și vîrtuțile păstorilui sufletesc se ocupă în deosebi cu Didactica pastorală, adeca cu Homiletica și Catechetica. Dacă-mi va ajuta bunul Dumnezeu, nu voi întârzia de a scôte la lumină și Liturgica și Hodegetica pastorală, ca ast fel opul acesta să fie complet.

În speranță, că lucrarea mea va presta bune servîtie păstorilor sufletesci, o recomând bunăvoiei Veneratului Cler.

Blaș, la sérbatórea Înăltării Sântei Crucî, 1902.

Autorul.

Născut la 1858, chirotonit preot la 1884,
mort la 5 aprilie 1924 stil nou, în Blaș.



Întroducere.

§. 1. **Oficiul pastoral.**

Sub oficiul pastoral în sens mai larg înțelegem chiemarea de a purta grije de binele și fericirea altora. Chiemarea sau deregătoria de a purta grije de binele și fericirea altora se zice „pastorală“ după modul de vorbire a Sântei Scriptură, în care profetii, preoții și regii se numiau „păstorii“, din cauza că aveau să pască, adecă să conducă poporul în călile Domnului și să pörte grije de binele și prosperarea lui, éră poporul se numia turmă, oî.¹⁾ De acest mod de vorbire s'a servit și Domnul nostru Isus Christos, numindu-se pre sine păstorul cel bun, éră pre credincioși oî, turmă.²⁾ Si astfelii, acest mod de vorbire biblic a trecut și în limba bisericescă.³⁾

În sens mai strîns sub oficiu pastoral înțelegem grija de binele sufletesc al altora, care grije, fiind că principalminte privesce mântuirea sufletului, se numesce și grije spirituală, grija de suflete (cura spiritualis, cura animarum).

§. 2. **Oficiul pastoral al Domnului nostru Isus Christos.**

Domnul nostru Isus Christos, care ca Dumnezeu pururea pôrtă grije de binele omenimii, „pentru noi ómenii și pentru a nôstră mântuire“ luând firea nôstră omenescă a indeplinit deregătoria de profet, preot și rege, ca să ne mântuescă de osînda vecinică și să ne conducă la fericirea eternă.⁴⁾ Si anume: ca profet ne-a descoperit tainele împărătiei lui Dumnezeu, învățându-ne, ce avem să credem, să facem și să sperăm, ca să ajungem la mântuire,⁵⁾ ca preot să

¹⁾ Ps. 77, 70; Prov. 27, 23. Int. I. Sol. 6, 23; Esech. 34, 2 nr. ²⁾ Ioan 10, 11. 14—16. ³⁾ Evr. 13, 20—1; I. Petr. 5, 4. Gregorius M., De cura pastorali. ⁴⁾ Ioan 3, 16; Gal. 1, 4. ⁵⁾ Is. 2, 2—5; Mich. 5, 2; Mat. 28, 19—20; Ioan 7, 16; 12, 49—50.

jertfit pentru rescumpărarea nôstră pre lemnul crucii și se jertfesce în perpetuu în s. Liturgie, prin ce nu numai ne-a eliberat din servitutea diavolului, ci tot odată ne-a deschis un isvor nescăcat de grăti și binecuvântări, cu ajutoriul cărora ne putem înălța la unirea cu Dumnezeu bunul nostru cel mai înalt și obiectul fericirii nôstre vecinice; ¹⁾ éră ca rege ne-a făcut membrele corpului său mistic unindu-ne întru împărăția sa pămîntescă, în care și prin care ne conduce la împărăția cea cerescă. ²⁾

Acăstă deprindere a magisteriului, ministeriului și regimului, spre a conduce pre omeni la unirea cu Dumnezeu și prin acăsta la fericire, constituie oficiul pastoral al Domnului nostru Isus Christos. Prin acest oficiu pastoral Mântuitorul ca cel mai mare profet, preot și rege este în adevăr păstorul cel bun său, cum îl numește s. Petru, păstorul cel mare al sufletelor nôstre. ³⁾

§. 3. **Oficiul pastoral al Bisericei.**

Domnul nostru Isus Christos întreînt oficiu de păstorul suprem al sufletelor nôstre și după glorioasa sa înălțare îl deprinde spre fericirea omenimii în mod nevădut până la capetul lumi. ⁴⁾ Dar tot odată se îngrijesc de mântuirea nôstră și în mod vădut prin biserică intemeiată de dînsul, pre a cărei mai-mari, adeca pre apostoli și următorii lor legitimi, î-a provădut cu întreîta putere a magisteriului, ministeriului și guvernării, le-a promis asistența Spirituui Sânt și că va fi cu ei până la capetul lumi. ⁵⁾

Continuarea vădută a oficiului pastoral al Domnului Christos, prin apostoli și următori acestora spre fericirea oménilor, constituie oficiul pastoral al bisericei. De căte ori vorbim despre oficiul pastoral simplaminte, înțelegem oficiul pastoral al bisericei catolice. Fiind acest oficiu identic cu oficiul pastoral al Domnului Christos, „că alt temei nimenea nu poate pune, afară de cel ce este pus, carele este Isus Christos“ ⁶⁾, de sine urmări alt scop de cănd conducerea oménilor la cunoșința adevărului și

¹⁾ Is. 53, 2—12; Malach. 1, 11; Mat. 20, 28; 26, 28; Filip. 2, 7. ²⁾ 2 Imp. 7, 13, 16; Ps. 71, 2 urr.; Ier. 23, 5, 6; Mat. 16, 19. Luc. 1, 32, 33; Luc. 4, 43;

³⁾ I Petr. 5, 4; Evr. 13, 20. ⁴⁾ I Tim. 2, 5. ⁵⁾ Mat. 18, 17—20, 28, 18 urr. Luc. 22, 19; Ioan 20, 21; I Cor. 4, 1; I Cor. 5, 20 urr. Fapt. Ap. 20, 20.

⁶⁾ I Cor. 3, 11.

sântenia vieței, și prin acăsta la unirea perfectă cu Dumnezeu, scopul nostru ultim și obiectul fericirii noastre, sau cu alte cuvinte scopul oficiului pastoral este promovarea gloriei lui Dumnezeu și a măntuirii sufletelor.

Biserica învețătore spre a realiza scopul oficiului pastoral, are să pășescă pre urmele Domnului Christos, învețând pre omene credința cea adevărată și îndemnându-i spre fapte bune, are să jertfescă pentru ei și să le mijlocescă grația divină, spre a pute crede adevărurile descoperite de Dumnezeu și a-i pute să împlini voia Lui cea săntă, și în fine prin legi și dispoziții corăspunzătoare are să îndrepte și conducă sufletele în calea măntuirii; sau pre scurt și biserică are să deprindă, cum a deprins Domnul Christos, întreitul oficiu al magisteriului, ministeriului și regimului. — Cuvînt, cult și disciplină sunt mijloce de Însuși Măntuitorul întemeiate spre a funda, propaga și consolida împărăția lui Dumnezeu pre pămînt, și a-i conduce pre omene la unirea perfectă cu Dumnezeu în ceriu. ¹⁾

S. 4. **Momentuositatea oficiului pastoral.**

Oficiul pastoral, ca unul, care are sublima chiemare de a conduce omenimea la sântenia vieței și unirea deplină cu Dumnezeu, e de cea mai mare importanță.

Ce poate fi oare mai momentuos și mai important, de cât a duce la lumina adevărului pre cei ce rătăcesc întru întunericul ignoranței, a îndrepta pre cei nepricepuți, a descoperi tuturor misteriile împărăției lui Dumnezeu și a-le deschide calea, ce duce la ceriu, la deplina dobândire, a bunului nostru suprem? — Ce poate fi de mai mare moment, de cât a reduce la viață supranaturală pre cei morți sufletesce, a le mijloaci întărire și nutrire spirituală celor debili, a deschide tesaurii nesecați ai grației divine pentru toți, cei ce cu sinceritate caută măntuirea, a reconcilia și uni creațura cu Creatorul său? Ce poate fi oare mai important și mai sublim, de cât a cresce și povătu omenimea spre tot, ce e în adevăr, bun, nobil și frumos, a măngăia pre cei întristați, a ușura pre cei încărcați de griji și necazuri, a încuraja pre cei timidi și a ajuta și întări pre toți în perfecțiunea vieței creștine, promovând binele și fericirea unui fiecăruia?

¹⁾ Gal. 1, 8 ur.; Efes. 4, 13.; Tit. 2, 11.

jertfit pentru rescumpărarea nôstră pre lemnul crucii și se jertfesce în perpetuu în s. Liturgie, prin ce nu numai ne-a eliberat din servitutea diavolului, ci tot odată ne-a deschis un isvor nesecat de grații și binecuvântări, cu ajutoriul cărora ne putem înălța la unirea cu Dumnezeu bunul nostru cel mai înalt și obiectul fericirii nôstre vecinice; ¹⁾ éră ca rege ne-a făcut membrele corpului său mistic unindu-ne întru împărăția sa pămîntescă, în care și prin care ne conduce la împărăția cea cerescă. ²⁾

Acăstă deprindere a magisteriului, ministeriului și regimului, spre a conduce pre omenei la unirea cu Dumnezeu și prin acăsta la fericire, constituie oficiul pastoral al Domnului nostru Isus Christos. Prin acest oficiu pastoral Mântuitorul ca cel mai mare profet, preot și rege este în adevăr păstorul cel bun sau, cum îl numește s. Petru, păstorul cel mare al sufletelor nôstre. ³⁾

§. 3. **Oficiul pastoral al Bisericei.**

Domnul nostru Isus Christos întreitul oficiu de păstorii suprem al sufletelor nôstre și după glorioasa sa înălțare îl deprinde spre fericirea omeneimii în mod nevădut până la capetul lumii. ⁴⁾ Dar tot odată se îngrijesc de mântuirea nôstră și în mod vădut prin biserică întemeiată de dînsul, pre a cărei mai-mari, adeca pre apostoli și următorii lor legitimi, i-a provădut cu întreita putere a magisteriului, ministeriului și guvernării, le-a promis asistența Spiritului Sânt și că va fi cu ei până la capetul lumii. ⁵⁾

Continuarea vădută a oficiului pastoral al Domnului Christos, prin apostoli și următorii acestora spre fericirea omeneilor, constituie oficiul pastoral al bisericei. De câte ori vorbim despre oficiul pastoral simplaminte, înțelegem oficiul pastoral al bisericei catolice. Fiind acest oficiu identic cu oficiul pastoral al Domnului Christos, „că alt temei nimenea nu poate pune, afară de cel ce este pus, carele este Isus Christos“ ⁶⁾, de sine urmări alt scop de cănd conducerea omeneilor la cunoștința adevărului și

¹⁾ Is. 53, 2—12; Malach. 1, 11; Mat. 20, 28; 26, 28; Filip. 2, 7. ²⁾ 2 Imp. 7, 13, 16; Ps. 71, 2 urr.; Ier. 23, 5, 6; Mat. 16, 19. Luc. 1, 32. 33; Luc. 4, 43;

³⁾ I Petr. 5, 4; Evr. 13, 20. ⁴⁾ I Tim. 2, 5. ⁵⁾ Mat. 18, 17—20, 28, 18 urr. Luc. 22, 19; Ioan 20, 21; I Cor. 4, 1; I Cor. 5, 20 urr. Fapt. Ap. 20, 20.

⁶⁾ I Cor. 3, 11.

sântenia vieței, și prin acesta la unirea perfectă cu Dumnezeu, scopul nostru ultim și obiectul fericirii noastre, sau cu alte cuvinte scopul oficiului pastoral este promovarea gloriei lui Dumnezeu și a măntuirii sufletelor.

Biserica învețătoare spre a realiza scopul oficiului pastoral, are să pășescă pre urmele Domnului Christos, învețând pre omeni credința cea adeverată și îndemnându-i spre fapte bune, are să jertfescă pentru ei și să le mijlocescă grația divină, spre a pute crede adeverurile descoperite de Dumnezeu și a-și pute împlini voia Lui cea săntă, și în fine prin legă și dispozițuni corăspunzătoare are să îndrepte și conducă sufletele în calea măntuirii; sau pre scurt și biserica are să deprindă, cum a deprins Domnul Christos, întreitul oficiului al magisteriului, ministeriului și regimului. — Cuvînt, cult și disciplină sunt mijloce de Însu-și Măntuitorul întemeiate spre a funda, propaga și consolida împărăția lui Dumnezeu pre pămînt, și a-și conduce pre omeni la unirea perfectă cu Dumnezeu în ceriu.¹⁾

§. 4. **Momentuositatea oficiului pastoral.**

Oficiul pastoral, ca unul, care are sublima chiemare de a conduce omenimea la sântenia vieței și unirea deplină cu Dumnezeu, e de cea mai mare importanță.

Ce poate fi ora mai momentuos și mai important, de cât a duce la lumina adeverului pre cei ce rătăcesc întru întunericul ignoranței, a îndrepta pre cei neprincipuți, a descoperi tuturor misteriile împărăției lui Dumnezeu și a-le deschide calea, ce duce la ceriu, la deplina dobândire, a bunului nostru suprem? — Ce poate fi de mai mare moment, de cât a readuce la viață supranaturală pre cei morți sufletescă, a le mijlochi întărire și nutrire spirituală celor debili, a deschide tesaurii nesecatii aii grației divine pentru toți, cei ce cu sinceritate căută măntuirea, a reconcilia și uni creația cu Creatorul său? Ce poate fi ora mai important și mai sublim, de cât a cresce și povestui omenimea spre tot, ce e în adever, bun, nobil și frumos, a măngăia pre cei întristați, a ușura pre cei încărcați de griji și necazuri, a încuraja pre cei timidi și a ajuta și întări pre toți în perfecțiunea vieței creștine, promovând binele și fericirea unui fiecaruia?

¹⁾ Gal. 1, 8 ur.; Efes. 4, 13.; Tit. 2, 11.

Tóte acestea le îndeplinesc officiul pastoral și numai el singur le poate îndeplini, având singur misiune și putere dumnezeescă spre acesta, chiar de aceea nică un alt oficiu din lume, nu se poate asemăna în privința momentuosității cu cel pastoral.

Nu e stat, condițiune ori raport de viață, asupra cărora să nu-și exerceze officiul pastoral influența sa cea salutară, îndreptând și sanctificând omenimea.

Dela administrarea acestui oficiu, atîrnă fericirea temporală și eternă a lor sute și mii de omeni. Acolo, unde el se administreză amăsurat voinței divine, domnește adevărul și virtutea, pacea și prosperarea în tóte. Părinții își împlinesc detorința față de fii, și fiilor nu uită de iubirea și respectul detorit părinților; domnitorii guvernă după voința lui Dumnezeu, și supușii sunt credincioși, privind în mai marii lor pre locuitorii lui Dumnezeu.¹⁾ Din contră, unde administrarea acestui sacru oficiu e neglăsă, se lătesce împărăția întunecului și a vițiu lui cu tóte nefericirile ei.

Sântii părinți, ca și bărbătaii pii și erudiți, nu află cuvinte de ajuns spre a depinge momentuositatea și înalta demnitate a oficiului pastoral, arătând, că scopul pentru realizarea căruia s'a instituit statul clerical, — a căruia chiemare e a administra acest oficiu — nu se mărginesc numai la lucrurile din lumea acesta, ci e cu mult mai nobil și mai sublim, el trece preste marginile timpului și ale spațiului, unesce creațura cu Creatorul, mijlocesce trecerea de la timp la eternitate. Etă cum caracterisază s. Chrisostom oficiul pastoral: „Servitul preoțesc se administreză pre pămînt, însă cu tot dreptul se poate pune în ordul lucrărilor ceresci. Nu e intemeiat nică de om, nică de ânger, nică de archangel, nică de ființă creată, ci de înșuși Mântuitorul, și totuși omul muritor să fie în stare a se ocupa cu servitul ângerilor?... Căci caută! Domnul stă pre altariu ca victimă. Preotul cufundat în rugăciune ferbinte se devotă sacrficiului cu totă puterea sufletului său, toti sunt coloriți cu roșu de sângele cel prea scump al mielului de jertfă: Poți tu privi la scena acesta cu nepăsare?... Ei! dară preoții nu împlinesc numai această sănătă jertfă, ei administreză și alte misterii, cari sunt întocma de mărete, întocma de priințiose pentru mântuirea noastră. Pentru că deși locuiesc și petrec pre pămînt, totuși chiemarea lor e de a administra comorile cele ceresci; ei posed o putere, ce nu a dat-o Dumnezeu nică ângerilor, nică archanghelilor.”²⁾

¹⁾ Efes. 6, 1 urr. ²⁾ Despre preoție I. III, c. 4, după versiunea română de I. Papiu, Gherla, 1869.

§. 5. Greutatea oficiului pastoral.

Un oficiu cu cât este de mai mare moment, cu atât e și mai greu, așa stă în jurul și cu oficiul pastoral. El e cel mai delicat, mai greu și împreună cu mai mare responsabilitate, nu numai înaintea oménilor, ci mai vîrtoasă înaintea prea dreptului Dumnezeu, care va cere sămă de la pastoriul sufletesc pentru fiecare suflet încredințat grijei lui.

Marea responsabilitate a oficiului pastoral considerându-o s. Paul eschiamă: „Înă muncesc trupul și-l supun robiei, ca nu cumva altora predicând, însumi să mă fac netrebnic.“¹⁾ Éră s. Augustin scrie episcopului Valeriu: „Înainte de tôte să iee aminte înțelepciunea ta cea luminată, că în viața acesta și în timpul acesta nimica nu este mai greu, mai obositor și mai periculos, ca oficiul unui episcop ori preot, ori diacon.“²⁾ Cuvintele s-lui Augustin au valoare tot de una, căci fiecare epocă își are greutățile și miseriile sale, suportarea căroră cade asupra oficiului pastoral. Greutatea oficiului pastoral ni-o putem esplica ușor, dacă vom considera, că el are de a reforma și îndrepta modul de cugetare, simțire și lucrare a oménilor, are de a supune mintea, inima și voința omului sub jugul cel bland al credinței creștine. Si cine nu scie, cu câtă tenacitate țin oménii la principiile și vederile lor? Pastorirea sufletescă e o specie de educație a multor oménii, cari difer după secs, etate, temperament, principie și condiție de viață, fără ca să existe un raport așa de strâns între ei și păstorii, cum există între elevi și magistrii lor preste tot.

Dificultăți nasc pastoririi salutare și însi-și păstori sufletesci, cari prin ordinație sacramentală și prin susceperea oficiului pastoral încă nu se desbracă de tot ce e omenesc. Preoții încă sunt oménii, și încă unii cu mari slabiciuni. Mulți preoți suferă de vițiu superbiei, avariției, invidiei, lenei etc.; alții erași sunt ultrazeloși și imprudenți, mulți sunt timidi și scrupuloși. Atari scăderi îngreunăză și mai mult pastorirea și o lipsesc de fruct.

În popor încă întimpină păstoriul sufletesc multe pedeci, ce stață în calea pastoririi binecuvântate. Atari sunt ignoranța și mai ales superstiția poporului, care împedează introducerea lui în spiritul religiunii creștine. Mai de parte îndrăgostie și încăpăținarea

¹⁾ I Cor. 9, 27. ²⁾ S. Aug. Ep. 148 ad Valerium.

multora, cări pre lângă tòte sfaturile și admonițiunile părintesci rêmân indiferenți față de cele ce se țin de religiune și de binele bisericei.

Imoralitatea și necredința, cări se lătesc fórte repede prin presă și prin graiul viu în urma mijlocelor de comunicațiune perfezionate, asemenea îngreunéză activitatea pastorală. Apoi cine nu scie, câtă greutate nu creză și numai îndreptarea unui om pătimăș, ori dedat la cutare viațu? Păstorul sufletesc însă declară răsboiu tuturor patimilor disordinate urgitând înfrînarea lor, și portă luptă de exterminare în contra tuturor viaților. Dară de nimic nu se alipesc ómenii mai mult, de cât chiar de patimile și obiceiurile lor cele rele, ceea ce nespus de mult îngreunéză succesul păstoririi sufletesci.

În fine să nu uităm, că păstorii sufletesci zeloși nu odată au să îndure persecuțiuni pentru acurata împlinire a chiemării lor. În cele mai multe state chiar legile și autoritățile civili, a căror datorință ar fi să oferescă scut bisericei, pun pedecă activității salutare a ministrilor bisericesci, le cauză multe și mari greutăți și neplăceri.

Greutățile ni se prezintă și mai mari, dacă considerăm mijlocele, de cări dispune păstorul sufletesc, spre învingerea pedecilor ce-i staă în cale, acestea mijloce preste tot sunt de natură spirituală, cări nu au mare trecere înaintea ómenilor sensuali și carnali. Greutățile acestea considerându-le s. Ioan Chrisostom, etă cum își escuză fuga de preoție: „Dacă mi-ar impune cineva să conduc preste marea egeică ori tirenică o nae puternică provăduță cu o mulțime de bărbați remigători și plină de marfele cele mai prețiose, mai întâi măști opune la atare demândare, și întrebându-mă cineva pentru ce, î-ași răspunde, ca să nu o cufund. Fiind firescă, ma și necesară în acest cas o mare precauțiune, cu tòte că ai numai bani și avere, și cel mult viața trecătoare se pote perde; au dóră ve vețî mânia pre mine, pentru că nu m'am aruncat fără de a cuneta în nefericitul ocean al oficiului, din care cei periclități, nu se cufundă în mormîntul valurilor, ci în gâtlegiul cel mai înfricoșat al focului, unde-i cuprinde mórtea, ceea ce nu desparte sufletul de trup, ci trupul și sufletul, pre ambele le aruncă în chinul de veci. O nici de cum, nici de cum. Juru-ve și ve rog! Eu sum convins despre slăbiciunea și nulitatea mea, scișt cât de preste măsură e greu oficiul și cât de grea sarcina lui! Neîntreruptele vifore marine

sunt nimica pre lângă nenumăratele pericule sufletesci, ce amenință liniscea preotului.¹⁾

Oră cât de mari ar fi pedecile; ce staă în calea păstoririi binecuvintate, ele se pot învinge și delătura, numai cât spre acesta se recere din partea păstorilui sufletește studiu îndelungat, diligință neobosită, aplicarea cu prudență a mijlocelor, de cără dispune biserică în privința acesta, paciență neînfrîntă, spirit de jertfă, încredere în Dumnezeu,²⁾ și o iubire înflăcărată față de Dumnezeu și sufletele nemuritore; să ne aducem aminte de cuvintele Domnului Christos: „Îndrăzniți, că eu am biruit lumea.”³⁾

Observație. În delăturarea acestor pedeci și în promovarea unei păstoriri binecuvintate prestaă mare ajutoriu păstorilui sufletesc:

1) Părinții creștini, cără dedau pre prunciilor lor de mică la religiositate și își preservă de datini rele.

2) Docenții ajută păstorirea escitând și cultivând sentimente religioso-morală și propunând tōte obiectele de învățămînt în conformitate cu spiritul religiunii, așa cât tōte să se reducă la Dumnezeu, ca la cauza primă și scopul ultim al tuturor.

3) Cantori, curatori și preste tot persoanele, cără se află în serviciul bisericei ușurăză mult păstorilui sufletesc suportarea grelei sarcinii, care apasă pre umerii lui.

4. Omenii pii și virtuoși, cără prin purtarea lor sunt ca și o predică vie a adevăratei religiosități, asemenea promovăză și ușurăză mult administrarea oficiului pastoral.

5) Un ajutor deosebit prestaă păstorilui sufletesc membrii ordurilor religiose acolo, unde sunt atari membri.

6) În fine chiar și autoritățile civile pot să fie spre ajutorarea păstorilui sufletesc întru împlinirea oficiului său, care nu conduce numai la mantuirea sufletului, ci tot odată și la conservarea bunei ordine în societate și prin acesta la prosperarea publică temporală. Unde mai-marii civili sunt destul de luminați spre a înțelege importanța și influența binefăcătoare a bisericei asupra vieței publice și private a cetățenilor, acolo și dau mâna de ajutoriu păstorilui sufletesc, de căte ori cere lipsa. Durere, că falsul liberalism modern pre mulți îi orbesce, cât să nu vadă folosul cel mare, ce-l prestază biserică statului și tuturor instituțiunilor salutare din el.

¹⁾ Despre preoție I. III, c. 8. ²⁾ Mat. 5, 19. ³⁾ Ioan 16, 33.

§. 6. **Teologia pastorală.**

Teologia pastorală este aceea disciplină teologică, care tractează principiile referitoare la corecta administrație a oficiului pastoral-bisericesc amesurat voinței Domnului Christos.

Teologia pastorală, ca una care espune principiile, după cari are să se îndrepteze păstorul sufletesc întru corecta împlinire a agendelor sale, e disciplină teologică practică.¹⁾ Ea învață pre păstorul sufletesc cum să întrebuițeze cu fruct cunoșințele câștigate prin studierea celor alalte discipline teologice, pre cum și aceea, cum să-și deprindă drepturile și împlină detorințele spre a contribui prin acesta la promovarea fericirii ómenilor.

Studiul Teologiei pastorale e de mare importanță, fiind că oficiul pastoral are să se administreze după principie certe, cari își au fundamentalul în voința Domnului Christos și în dispozițiunile positive ale bisericei, pre cari nime nu le scie a priori, ci trebuie să le învețe; învăță însă le pote din Teologia pastorală. Mai departe păstoriști sufletesci trebuie să procădă uniform în activitatea lor și să se ajute împrumutat; procedura uniformă însă numai prin studiul Teologiei pastorale se poate ajunge, care reduce pracsă la principie certe, și învață cum așa să se deducă acestea în pracsă. În fine însă-și momentuoșitatea oficiului pastoral, pre care papa Gregoriu M. îl numește arta artelor „ars artium regimen animorum“²⁾, aduce cu sine, că păstorul sufletesc, ce are să-l deprindă, să învețe cu diligență Teologia pastorală; căci la din contră ușor rătăcesce, abătându-se de la voința Domnului Christos și de la înțeleptele dispozițiunii ale bisericei, spre marea daună spirituală a credincioșilor și spre propria nefericire; pre când studiul Teologiei pastorale îl conduce pre păstorul sufletesc la o activitate binecuvântată și conscie de sine.

§. 7. **Isvórele Teologiei pastorale.**

Isvórele, din cari își scote Teologia pastorală principiile și normele ce le propune, sunt de două feluri: generali și speciali.

¹⁾ Întrégă Teologia din firea ei e practică având de obiect biserică și religiunea. Unele discipline teologice, se zic teoretice (Studiul biblic, Teologia dogmatică) în cît ele prevală nisună după cunoșcerea adevărului, eră altele practice în cît e dominantă în ele nisună de a aplica și deduce în viață adevărurile religiose și a le face fructifere. ²⁾ De Pastoralii cura lib. I. c. 1.

A. Isvórele generali sunt: S. Scriptură și Tradițiunea. Acestea le are Teologia pastorală comună cu celelalte discipline teologice.

I. *S. Scriptură*. Primul și cel mai de frunte isvor, din care putem cunoșce spiritul de a conduce sufletele la mântuire ameșurat voinței Domnului Nostru Isus Christos, este fără îndoială s. Scriptură, care conține un tesaur nesecat de învățături și dispoziții salutare și de exemple instructive, în ceea ce privesc păstorirea cu fruct. De unde și s. Paul scrie: „Tată scriptura de Dumnezeu este insuflată și de folos spre învățătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre deprinderea carea este întru dreptate, ca să fie deplin omul lui Dumnezeu spre tot lucrul bun gătit“.¹⁾

În s. Scriptură a N. T. nu aflăm numai principiile fundamentali ale păstoririi sufletelor, ci ea ne pune înaintea ochilor cu fidelitate modul, cum a purces întru administrarea oficiului pastoral Domnul nosru Isus Christos, exemplarul cel mai strălucit și idealul păstorilor sufletesci. Mai de parte ne arată s. Scriptură, cum au purces ss. Apostoli întru propagarea împărăției lui Dumnezeu pe pămînt. Activitatea lor ecclastică e model pentru păstorii sufletesci. Din Testamentul Vechiului învățăm, cum a condus Dumnezeu poporul israelit pre calea mântuirii prin aleșii săi, cari au prefigurat pre Domnul nostru Isus Christos. Pre lângă modele de imitat păstorul sufletesc află în s. Scriptură o mulțime de inviații practice referitoare la păstorirea sufletescă. Cu deosebire află atât inviații în Evangeliu²⁾ și în epistolele apostolice. S. Paul în epistolele către Timoteu și Tit tracteză anume despre păstorirea sufletelor.

II. *Tradițiunea*. Voința Domnului Christos cu privire la administrarea oficiului pastoral ni-se prezintă în formă concretă și determinată și mai explicită de cât în s. Scriptură în Tradițiunea bisericei. De unde, un alt isvor limpede și abundant al Teologiei pastorale este Tradițiunea bisericescă, aşa precum ni-se prezintă în diversele sale monumente, cu deosebire însă în scriptele sănătilor părinți și în viața bisericei.

Noi în ss. Părinți admirăm și avem să imităm pre acei păstori zeloși, cari au vorbit, au scris, au luptat și suferit, au vețuit și au murit lucrând pentru promovarea gloriei divine și a mântuirii sufletelor. Mai întrigă teologia sănătilor părinți, e teologie pastorală,

¹⁾ 2 Tim. 3, 16 ur. după versiunea română de Samuil Clain, Blaș 1795. ²⁾ Mat. 10, 5 urr. 13, 10 urr.; Marc. 6, 7 urr.; Luc. 10, 3, urr.; 12, 1 ur.; Ioan 15, 16—21.

căci prin scriptele lor ori au de înțeles, ori au urgit și arătat cum are să se deprindă păstorirea sufletescă. Scriptele acestea, care conțin și doctrina creștină și metodul valorării ei spre fericirea poporului, să fie așa dară după s. Scriptură obiectul celuī mai diligent studiu al păstorului sufletesc.

Dintre numărările scriselor ale sănătorilor părinți, care se ocupă cu modul de a administra oficiul pastoral, o deosebită valoare au următoarele:

Epiștolele canonice ale Sântului Vasiliu Marele către Amfilochiū, despre disciplina eclesiastică; cartea *S. Efrem Sirul „despre Preoție“*, în care depinge idealul vieții preoțesci; *S. Ciril Jerusalimtenul* în *Catechesele* sale ne învață metodul de a propune poporului doctrina religiosă; *S. Ambroziū* a scris „*De officiis ministrorum libri. III.*”, în cari cu agerime de spirit arată prestația moralei creștine față de etica filosofică pagână. În elaborare luându-și de model opul lui Cicero, „*de officiis*”, detorințele morali creștine le confirmă și ilustrază cu aforisme și exemple din istoria sacră, și cu deosebire insistă asupra celor patru virtuți cardinali: prudență, justiția, tăria și temperanță, din cari deduce detorințele noastre către Dumnezeu, de aproapele și noi însăși-ne. Cartea aceasta este un manual de morală pentru fiecare creștin, mai vîrstos fiind e destinată pentru preoți, de unde i s-a dat și titlul „*de officiis ministrorum*“.

De o valoare neprețuită este pentru administrarea oficiului pastoral opul săntului *Ioan Chrisostom „Despre preoție (περὶ ἀρχοσίνης)*, care constă din 6 cărți, în acestea se descrie în o formă elegantă înalta demnitate și sublimitatea preoției, precum și mărimea greutăților și a periculelor, cu care este împreunată ea; mai de parte se arată cualitățile și virtuțile destinate, ce trebuie să le întrunescă, cei ce pășesc pre cariera preoțescă. *S. Ieronim* în epistolele sale morali și aschetic, cum e ep. (50) *ad Nepotianum, de vita clericorum et monachorum*“, apoi în ep. (14) *ad Heliodorum* și în ep. (125) *ad Rusticum*, arată păstorului sufletesc detorințele statului său; de asemenea ofere material prețios pentru Teologia pastorală în *comentariile la Levitic*, unde recerințele preoților din legea vechiă le aplică la preoții legii nouă, și în comentariile la epistolele săntului Paul către Timoteu și Tit. Dintre opurile *S. Augustin* pentru Teologia pastorală sunt de mare moment aceste trei: „*De catechizandis rudibus*“, „*De munere concionandi*“, și „*De*

¹⁾ Tradusă în limba română de episcopul Ioan Bob, Blaș 1808.

moribus clericorum". — Pentru liturgica pastorală e un isvor prețios interesantul *tractat despre sacrificiul sănătății Liturghiei*, rămas dela patriarhul din Constantinopol Proclu († 446), Papa Gregoriu Marele († 604) în numărōsele sale epistole și homiliī ofere material abundant pentru Teologia pastorală; dară cea mai însemnată scriere referitoră la administrarea oficialui pastoral este fără îndoelă opusculul său intitulat, „*De Pastorali cura seu Regula pastoralis*”, împărțit în patru părți, din cără partea I tracteză despre recerințele pentru statul clerical, în a II determină modul de viață al clericilor, în a III parte vorbesce despre activitatea pastorală, éră în a IV se ocupă de recolecțiunea internă a păstorului sufletesc după împlinirea agendelor sale. Cartea aceasta de mare importanță, încă până era autorul ei în viață, s'a tradus și pre limba greacă din ordinul împăratului Maurițiu. S. Isidor de Sevilla († 636) de cuprins pastoral a scris opurile: „*De origine officiorum et rituum*” și „*De origine ministrorum et variis, quae iis incumbunt officiis*.“ Din secolul al VIII ne-a lăsat S. German patriarchul Constantinopolei († 730) o frumosă *esplicare a ceremoniilor bisericesci*.

Dintre scrierile teologilor școlasticî, cără au utilizat scrierile sănătilor Părinti, pentru Teologia pastorală mai însemnate sunt: opurile S. Bernard († 1153) „*De moribus et officiis episcoporum*”, „*De consideratione*”, și „*De conversione*”; éră dintre scrierile S. Bonaventura († 1274) conțin material abundant pentru disciplina noastră: „*Dieta salutis*”, „*De regimine animae*”, „*Speculum animae*”, „*Confessionale*”, „*Expositio missae*” și „*De sex alis Seraphim*.“ — Din secolul al XV merită amintire scrierea lui Laurențiu Justiniani „*De regimine et institutione animarum*”, și a eruditului Antoniu Florentinus „*Summa aurea*“.

Viața și praxa bisericei, ca o vie și continuă aplicare a principiilor pastorali, în ce privesc trecutul, ni-se arată în Istoria bisericescă, éră cea presentă în diversele rituri sacre, în datinele pie și în modul de purcedere a păstorilor pii și erudiți, cără cunosc bine nu numai spiritul creștinismului, ci și spiritul timpului, în care trăesc, și le sciș aduce tóte în armonie și pune în serviciul scopulu pastoral.

Ca isvor de o importanță capitală pentru Teologia pastorală e și legislațiunea bisericescă, deoarece păstorul sufletesc are să conducă și guverneze parochia în consonanță cu legile și dispozițiunile

vigente ale bisericei, îndeosebi canónele primelor sinóde ecumenice și a cătorva particulare, precum și cele ale Conc. Tridentin.¹⁾

B. *Isvórele particulari.* Spiritul Domnului Christos și al bisericei pururea e acela-și, înse litera, prin care se esprimă, se schimbă după diversele raporturi și esigențe locali și temporali, de aici pre lângă isvórele generali amintite mai sus, sunt și isvóre particulari pentru păstorirea în anumite diecese ori provințe bisericesc. Aceste sunt decretele conciliilor naționali și provințiali, sinódele diecesane, circularie și diversele ordinațiuni ale ordinariatului diecesan.

Pentru noi sunt de mare moment decretele conciliilor provinției mitropolitane gr. cat. de Alba-Îulia și Făgăraș, ținute la Blaș în 1872 și 1882 pentru archidiecesă canónele și hotărîrile sinódelor archidiecesane din 1869, 1889 și 1896, pentru diecesa Oradei-mari: Decretele sinodului din 1882, diecesa Gherlei: Constituțiunile sinodului diecesan din 1882, diecesa Lugoșulu: Statutele diecesane din 1882.

Ca subsidie pentru studiul Teologiei pastorale servesc monografii despre administrarea singuraticilor ramii, aici oficiului pastoral. Mai de parte tóte disciplinele teologice servesc ca subsidie Teologiei pastorale, în cât îi subministréază materialul, pre care are să-l aplice, apoi legislațiunea civilă, în cât privesce raporturile dintre biserică și stat.

Ca ajutóre și îndreptarie practice pentru păstorinul sufletesc merită deosebită atențione opurile teologice, cari tracteză anume despre păstorirea sufletelor. Dintre acestea merite neperitóre pentru literatura pastorală aici scrierile s. Carol Borromaeus archiepiscopul de Milan († 1584): „Instructio pastorum ad concionandum, confessionisque et Eucharistiae sacramenta administranda utilissima“, „De sacramento Poenitentiae et vicisitudine et cura infirmorum“. Eră s. Alfons de Liguori prin scrierile morali și ascetice și cu deosebire prin „Theologia moralis“, „Homo apostolicus“ și „Praxis confessarii“. În limba română avem: „Păstoricésca datorie a dumnezeescei turme vestită“ de episcopul Petru Paul Aron, Blaș 1759 și „Despre Preoție și despre duchul celui bun, și a celui rău păstoriu sufletesc“ de episcopul Ioan Bob, Blaș 1808.²⁾

¹⁾ Cfr. Dr I. Rațiū, Instituțiunile Dreptului bisericesc, Blaș 1874.

²⁾ Amândouă cărțile acestea sunt fórtă rare, căte un exemplar din ele se află în biblioteca privată a Escelenței Sale Domnului mitropolit din Blaș Dr Victor Mihályi de Apșa.

Este de însemnat, că Teologia pastorală număř la anul 1777 a început a se propune ca disciplină teologică de sine stătătore, anume la universitatea din Viena. Păñă în acel an materiile apartinătore oficiului pastoral se pertractau parte în Teologia morală, parte în Dreptul bisericesc. Ba și păñă azi încă mai e dispută între teologî cu privire la obiectul și împărțirea disciplinei nôstre; și mulți tracteză încă și acum unii ramî ai Teologiei pastorale ca discipline teologice independente, aşa e Elocința sacră, Liturgica, Catechetica.

Dintre opurile de Teologia pastorală apărute de la 1777 în cîce vom aminti pre cele mai însemnate: *Ios. Lauber*, *Institutiones Theologiae pastoralis compendiosae*. Viennae 1782; *Ioan Mich. Sailer*, *Vorlesungen aus der Pastoral Thelogie*, 3 tom. München, 1788—89. *Michael Horváth*, *Theologia pastoralis Posonii* 1790; *Thoma Powondra*, *Systema Theologiae pastoralis* 6 tom. Viennae 1802; *Andreas Reichenberger*, *Pastoral Anweisung nach den Bedürfnissen unsers Zeitalters*, 5 tom. Wien 1805—1811; *Ioan Szilassy*, *A lelkipásztor-ság tudománya*, 3 tom. Buda 1842. — În timpul mai noă se recomandă ca opuri pastorale de valóre, *Amberger*, *Pastoral Theologie*, Regensburg ed. IV. în 3 tom. 1883—1886. *Ștef. Radlinszky*, *Theologia pastoralis* ed. II. 3 tom. Vienae 1870. *Michael Benger*, *Pastoral Theologie*, 3 tom. Regensburg-Mainz 1861 (apărută și în compendiu la 1868 în Regensburg.) și *Gassner*, *Handbuch der Pastoral Theologie* 3 tom. Salzburg 1867—1869.) și tractatele de Teologia pastorală a eruditului *Ferdinand Probst*, fost profesor de Teologie la universitatea din Breslau. Ca compendie merită amintire *Ferdinand Pohl*, *Pastoral Theologie*, Paderborn 1862; *A. Kerschbaumer*, *Lerbuch der katholischen Pastoral*, Wien 1871, pre cum și „Pater familias“, Schaffhausen 1867; — *Anselm. Ricker*, *Leidfaden der Pastoral theologie* ed. II. Wien 1878; *Ignatiu Schüch*, *Handbuch der Pastoral Theologie* (apărută păñă acum în 7 edițiuni), *Renninger*, *Pastoral Theologie* ed. II. Freiburg in Br. 1893. *Réjld Roman*, *A lelkipásztorkodás gyakorlati vezérfonala*, Budapest 1886. De însemnatate sunt și Epistolele cătră un preot tinér de Aloisiu Melcher, traduse în limba română de cătră alumnii seminariai din Blașiu în 2 tom. Blașiu 1890 și Gherla 1892.

Alte opuri, carî tracteză despre administrarea singuraticilor ramî ai oficiului pastoral, și de carî ne-am folosit noi, le vom indica la locul său.

Dintre sciințele profane merită deosebită atențune ca subsidie ale Teologiei pastorale: Dialectica, Psichologia și Pedagogia, cunoșcerea legilor civilă și a constituțiunii patriei.

§. 8. Împărțirea Teologiei pastorale.

Având Teologia pastorală chiemarea de a conduce la corecta administrare a oficiului pastoral, ea trebuie să tracteze atât despre persoanele sau administratorii acestui oficiu, cât și despre modul împlinirii lui, din acesta apare, că în Teologia pastorală se disting două părți principale, una, care se ocupă de persoana pastorală arătând adeca, cu ce însușiri și virtuți trebuie să fie ea înzestrată, spre a putea administra cu fruct un oficiu atât de momentuos, era a doua se ocupă cu însuși oficiul pastoral, tractând principiile referitoare la administrarea lui amesurat voinței Domnului Christos și a bisericei.

Fiind că despre persoana pastorală sau cualitățile, drepturile și detorințele preotului ca păstorii sufletesc se tracteză pre larg în Dreptul canonic și în parte și în Teologia morală, noi aici ne vom ocupa în detaliu numai de „oficiul pastoral“, premitând un scurt tractat și despre persoana pastorală, care să servescă ca și o introducere generală la tractarea despre oficiul pastoral.

După cei trei rami principali ai oficiului pastoral, Teologia pastorală ușor să poate divide în trei părți, anume în: Didactica, Liturgica și Hodegetica pastorală, după cum adeca în deosebi tracteză despre administrarea oficiului profetic, respective sacerdotal ori regiu. Cea dintâi învață pre păstorii sufletesc, cum are să promoveze sanctificarea și măntuirea poporului lățind împărăția și gloria Iui Dumnezeu între omeni prin cuvînt, a doua prin cult sau acțiuni sacre și a treia prin viață și lucrarea sa.



Despre Persóna pastorală.

§. 9. Statul sacerdotal.

Mântuitorul nostru Isus Christos, care a promis, că va fi cu biserica sa pănă la capetul vîculei¹⁾ este principalul administrator al oficiului pastoral. El conduce biserica, ca pe corpul său mistic, el lucră prin Spiritul sănt la sanctificarea sufletelor. Domnul Christos prepară inimele ómenilor spre primirea adevărurilor religiose și tot El face să aducă fruct dând crescerea.²⁾ El este, care în ss. sacamente ne curăță de păcate și varsă viața supranaturală în sufletele nóstre. El este, care jertfesce și se jertfesce zilnic pentru noi în s. Liturgie. El e capul bisericei și păstorul suprem al sufletelor nóstre.

Activitatea sa pastorală Mântuitorul și după glorioasa sa înălțare la ceriu a voit, să o deprindă în mod văđut, pre cum poftesc natura nóstă omenescă, constătătore din suflet și trup (cfr. § 3). Spre scopul acesta,³⁾ se folosesce *de organe văđute, instituite în persónele sănătilor apostoli și a următorilor lor legitimi*. Cu aceste organe se unesce Domnul Christos prin ordinațiune sacramentală, conferindu-le puterea sacră, recerută la administrarea sacrului oficiu pastoral. „*Si acela a dat pre unii apostoli, pre alții proroci, pre alții evangeliști, pre alții păstori și dascăli spre sevărșirea sănătilor, la lucrul slujei, spre zidirea trupului lui Christos, păna ce vom ajunge toți la unirea credinței și a cunoștinței fiului lui Dumnezeu.*“⁴⁾

Ministrii acestia provăduți cu putere sacră formează statul sacerdotal sau ierarchia bisericescă. Acest stat, precum observă s. Toma, este aşa dară instituit de Christos, ca prin preoți, ca cooperatori ai lui Dumnezeu, ómeni, împărtășindu-se cu ss. misterii, să fie reîntorsi la Creatorul și sanctificați.⁵⁾

¹⁾ Mat. 28, 20. ²⁾ 1. Cor. 3, 6. ³⁾ 1. Cor. 4, 17; 2. Cor. 5, 19. ⁴⁾ Efes. 4, 11, ur. ⁵⁾ S. Thom. Sum. Theol. suppl. qu. 34. a. 4.

Considerând instituirea, chiemarea sublimă și puterea admirabilă a preoției, demnitatea statului sacerdotal e cea mai înaltă dignitate din lume. Căci ce e preotul? Lumina lumii, sarea pământului, medicul sufletelor, învățătorul omenimii, anunțătorul și interpretele voinței divine, ângerul Domnului, ministrul lui Isus Christos și ispravnicul tainelor lui Dumnezeu.¹⁾ El e un om ceresc, și ca să mă esprim cu s. Gregorius Nazianzenul, preotul în anumită măsură e un Dumnezeu, care zeifică pre alții²⁾ Singur statul sacerdotal este de instituție nemijlocit divină, pre când cele alalte staturi de viață își au origine în diversele raporturi naturali ale societății omenesci.

Puterea preotului de a preface pânea și vinul în corpul și sângele Mântuitorului și de a deslega de păcate, e mai presus de orice putere lumescă, ea întrece chiar puterea ângerilor și a Preacuratei fericioare, e putere supranaturală dumnezească. S. Efrem în cartea despre Preoție admirând puterea preoțescă exclamă: „Oh cât de nespusă și misteroasă e puterea sacerdotiului, care se ridică la înălțimea ceriului, părunde cerul cerurilor, petrece în mijlocul ângerilor cu spiritele cele fericite. Ce zic, petrece în mijlocul acestor puteri ceresci? prietenesc petrece cu Domnul și făcătorul de viață și părintele luminilor și câte vră și cere, lesne dobândesc . . . Cine poate să laude și preamarărescă în de ajuns demnitatea cea sublimă a preoției, care salvează lumea, ilumină creatura, alungă fărădelegea de pre pămînt, sfarmă puterea morții, frânge tăria infernului, învinge pre diavolul, purifică ce e necurat, și sufletele căduți erăși le repremesce în camera cerescă.“

Înalta dignitate și chiemarea sublimă a preoției o arată și numirile, ce se dau membrilor statului sacerdotal. Ei se numesc *pontifici, archierei*, pentru demnitatea și oficiul de mijlocitori între Dumnezeu și om;³⁾ *presbiteri*, adecă bătrâni, pentru că de și ar fi tineri de ani, totuși li se cuvine onoarea de bătrâni, cari și la poporile cele mai barbare se bucura de mare auctoritate. Numirea de bătrâni, altcum aduce preoților aminte și de gravitatea și înțeleptiunea înaltă, cu cari au să fie înzestrăți, *sacerdoți* fiindcă — împărtășesc cele sacre poporului.⁴⁾

¹⁾ Mat. 5, 13—14; Is. 49, 6; Malach. 2, 8; 1. Cor. 4, 1; Evr. 13, 17. ²⁾ Orat. I.

³⁾ Evr. 5, 1. ⁴⁾ S. Isidor de Sevilla scrie: „Presbyter graece, latine senior interpretatur, non modo pro aetate et decrepita senectute sed etiam propter honorem et dignitatem, quam acceperunt, presbyteri nominantur, unde et apud veteres iidem episcopi et presbyteri fuerunt, quia illud nomen dignitatis est et non aetatis. Ideo autem presbyteri sacerdotes vocantur, quia sacrum dant sicut episcopi.“ (Etymol. lib. VII. c. 12).

Numirea de *părinți*, ce se dă preoților, nu indică numai datorința de a purta grije de prosperarea poporului, ci și înalta demnitate a statului preoțesc. Se numesc membrii statului sacerdotal *clericī* (de la *χληρος* = sörte), pentru că, pre cum observă S. Ieronim,¹⁾ sörtea lor este de a fi în servitul Domnului, regelui regilor, distincțiune, de cât care mai strălucită nicăi nu se poate intipui, sau pentru că Domnul e sörtea sau partea lor și în viața aceasta și în ceea ce va să fie.

§. 10. **Păstorii sufletesc.**

Prin *chirotonire* fie care cleric primesce putere sacră de ord sau capacitate radicală de a deprinde funcțiuni sacre și acte referitor la oficiul pastoral. Din acest motiv fie care preot se poate numi în sens mai larg păstorii sufletesc. În sens mai strâns însă păstorii sufletesc se zice acel membru al ierarhiei, care este îndreptățit și obligat de către autoritatea eclesiastică competentă, de a-și deprinde în un cerc anumit puterea sacră primită în ord. Autorisarea aceasta vine înainte sub numele de misiune sau trimiterie. Misiunea îl autorizează pe preot de a îndeplini nu numai valid, ci și licit funcțiuni sacre și alte acte pastorali, pre cînd fără misiune ori ce act pastoral îndeplinit de preot, afară de casul necesității, este illicit, ba unele sunt și invalide.

În secolii primi misiunea nu se conferia prin act deosebit de ordinațiunea sacramentală, ci fie care ministru sacru, când se chirotonia, se ascria la o anumită biserică, la care avea să-și și dețină puterea ordinului primit.²⁾ Așa numitele ordinațiuni absolute, erau numai excepționi, așa a fost chirotonit s. Ieronim de către episcopul Paulin din Antiochia la an. 397.

Misiunea preste întrégă biserică o are pontificele roman dela Domnul Christos,³⁾ episcopii diecesan preste diecesele lor⁴⁾ o au dela pontificele roman; er dela episcopul diecesan își primesc misiunea, cei ce dețin acte de ale oficiului pastoral în diecesa respectivă. Deci pre lângă pontificele roman, păstorul cel mai înalt al turmei lui Christos, mai sunt în biserică episcopi, ca păstorii de rangul prim, eră preoții, respective purtătorii oficielor parochiali, păstorii de rangul al doilea.

¹⁾ S. Hieroymus, ep. 52 (al. 2) ad Nepotianum. ²⁾ Conc. calced. can. 6.; Dr. I. Rațiu, Institut. Drept. bis. Blaș 1877 §. 218. ³⁾ Ioan 21, 16. 17; Conc. prov. I. titl. II. cap. II. ⁴⁾ Fapt. ap. 20, 28.



Acestia din urmă, fiind că vin în contact nemijlocit cu turma cuvîntătoare, pre care aș să o conducă la pășunea vieței de veci, se numesc *păstorii sufletesci* în sensul cel mai strîns. Si când e vorbă simplaminte de păstorii sufletesci, pre acestia îi înțelegem.

Prin misiune s'a creat în biserică cel mai admirabil organism cu privire la păstorirea sufletelor, aşa căt nice un ținut nu rămâne fără păstorii sufletesc propriu. Fie care suflet își are conduceritorul său nemijlocit, care să-i fie mijlocitorul la Isus Christos. Parochii cu clerul lor subordinat (cooperatori) aș să pörte grije și să dee séma de sufletele, ce li s'aú incredințat. Preste activitatea pastorală a parochilor vighéză parte în persónă, făcînd vizitațiuni canonice, parte prin organele subalterne episcopiei diecesană, éră episcopiei își guvernăză diecesele în legătură de subordinațiune cu capul vîdut al bisericii și vicariul lui Isus Christos pre pămînt. Domnul Christos, ca păstorii suprem, ședînd de a drépta Tatălui, conduce întrégă biserică și revarsă asupra ei darurile și binecuvîntările sale. Deci fie care credincios stă în legătură cu capul suprem al bisericii, de la care se răspândesc și transplântă puterea de viață spirituală în tóte membrele corpului mistic al lui Christos.

§. 11. **Puterea și sfera de activitate a păstoriuñi sufletesc.**

Puterea sacră, cum se scie, e duplă: de ord și de jurisdicțiune. Cea de jurisdicțiune este pentru forul *estern*, cum e puterea de a guverna (dând legi, judecând și execuțând); și pentru forul *intern*, cum e puterea de a administra cele sacre, de a deslega de păcate etc.

Jurisdicțiunea e său ordinată, care adeca e împreună cu un oficiu, s'aú delegată, care o are o persónă ierarhică în virtutea unui mandat ori autorisări, speciale. Jurisdicțiune ordinată are: a) Papa, în care reșede plenitudinea jurisdicțiunii preste biserică întrégă, b) episcopiei și vicariul general, ér pre timp de sedisvacantia, vicariul capitulariu; c) parochii și administratorii perpetui. Jurisdicțiune delegată aú aceia, cari o primesc de la cei ce aú ceea ordinată.¹⁾

Putere de jurisdicțiune proprie în forul estern nu aú parochii, ci numai în cel intern. Dacă une ori îndeplinesc acte de jurisdicțiune și în forul estern, acésta nu o fac cu puterea lor ordinată, ci ca delegați ori mandatari ai episcopului.

¹⁾ Mai pre larg vezi Dr I. Rațiū, o. c. §. 59.

Prin afirmarea nôstră, că parochii aŭ jurisdicțiune numai în forul intern, nică de cum nu voim să zicem, că totă activitatea păstorului sufletesc s'ar reduce numai la acte, cari privesc conștiția, nu, ci păstorul sufletesc are să deprindă și în afară activitate, care privesce conducerea poporului credincios. *Acăstă activitate înce nu e forensă, ci părințescă; ea portă în sine caracterul unei administrări întelepte și conscie de sine, care nu trece peste marginile sale în sferă străină.*¹⁾

Deci parochul, jure proprio, în virtutea oficiului său, este învățătoriul, preotul și păstorul ordinariu al comunității sale, care în tòte lipsele sufletesci este avisată la el amesurat dispusețiunilor bisericesci. Fără scirea și încuviințarea lui nice un alt preot nu poate deprinde în parochie vre un ram al grijii pastorale.

După disciplina de astăzi drepturile și datorințele parochilor se reduc la următoarele:

1. *Cu privire la magisteriu.* Parochii sunt îndreptăți și îndatorită predica cuvîntul lui Dumnezeu Dumineca și în sărbători, a catechisa tinerimea adulta, pre cum și prunci de școală amesurat prescriselor diecesane²⁾, a inspectiona învățămîntul elementar și a instrui poporul cu totă ocasiunea, în cele ce să țin de mânătuirea sufletului.

2. *Cu privire la ministeriu.* Parochul cu privire la funcțiunile sacerdotali pote administra cu putere ordinară tòte cele ce nu sunt rezervate episcopulu, prin urmare: dreptul și datorința lui este a celebra cultul divin public în tòte Duminecile și sărbătorile legate, respective introduce în parochia sa în mod legitim; mai departe a administra ss. sacamente și sacramentale, și a da la cas de lipsă, și altor preoți capabili facultate spre acăsta. Ei aŭ să dispună și rîndușcă procesiuni sacre, și să publice posturile și sărbătorile.

3. *Cu privire la guvernare.* Parochii aŭ să publice și să execute ordinațiunile și statutele date de Ordinariat, să supravigheze preste decorea cultului divin, preste frumsețea casei Domnului, să promoveze moralitatea publică, compunând în mod bland și părințesc certele dintre credincioși, delăturând scandalele și îndemnându-i la îmbrățișarea virtuții și sprijinirea instituțiunilor pii. Mai încolo sunt îndreptăți și obligați a purta matriculele și a da estrase din acelea, a da atestate de moralitate și a griji de administrarea con-

¹⁾ A. Renninger o. c. §. 5. p. 8. ²⁾ Sinod. arch. din 1869. Can. 21—23.

sciențiosă a averii bisericescă. Aceleași drepturi și datorințe, ca și parochii, aŭ și administratorii parochiali, cu aceea deosebire, că acestia pot fi transferați din parochii după placul episcopuluī, pre când parochii, fără voia lor, numai pentru delictă canonice probate și judecate în totă forma, pot fi amovați.

Unde parochii nu ar putea îndeplini singuri tōte agendele parochiali, li se dau cooperatori, cari să-i ajute întru purtarea oficiului. Parochii, pentru aceea că li se dau cooperatori, nu sunt dispensați dela activitatea pastorală, ci aŭ să lucre mai departe dimpreună cu consotii lor de muncă, cu cooperatorii.¹⁾

Sfera de activitate a unui păstoriu bun și zelos nu se mărginesc la celea enumerate în limiamente generali aci, ci se extinde la tot ce conduce la promovarea binelui sufletesc și trupesc al poporului, la cultivarea și promovarea lui pre terenul cultural, industrial, economic etc.; cu un cuvînt păstorul bun e sufletul tuturor instituțiunilor și întreprinderilor umanitare și de interes comun.

Inspecțiunea asupra activității și purtării parochilor o exercă episcopii prin vicari foranei și protopopii, ale căror agende pentru provincia mitropolitană gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș sunt normate în Conc. prov. I. titl. II. cap. VII și VIII.

Preoții neaplicați în cura animarum încă sunt obligați a deprinde puterea preoțescă spre binele credincioșilor de căte ori cere lipsa. Ei sunt obligați la aceasta din caritate, pre când cei aplicați în păstorire din justiție.

§. 12. Despre virtuțile clericilor.

Demnitatea înaltă și chiemarea sublimă a statului clerical aduce cu sine, că cei ce voesc să intre în el, trebuie să aibă calitățile corespunzătoare: că deși ei sunt organele Domnului Christos și ca și nescari instrumente în mâna Provedinței divine, totuși nu lucră inconștient de sine, ci activitatea, ce o îndeplinesc în urma autorisării dela Domnul Christos prin biserică, e și lucrare a lor, lucrare omenescă. Apoi cunoscut este, că cu cât este mai bun să fie organ ori instrument, cu atât se ajunge mai ușor la scop lucrând cu el. Organe apte sunt înse numai aceia, cari intră în statul clerical din vocație, aŭ spre acest stat aptitudinea fizică,

¹⁾ Cone. prov. titl. II. cap. IX.

intelectuală și morală, prepararea necesară, pre cum și celelalte virtuți recerute la administrarea cu fruct a oficiului pastoral.

Numărōsele virtuți, cu cari trebuie să fie înzestrat un cleric și în deosebi un păstoriu sufletesc, se reduc la trei principali: *sciința, pietatca și prudența*; ele corespund la cei trei rami principali ai oficiului pastoral: sciința corespunde oficiului profetic, pietatea celuī sacerdotal, éră prudența oficiului regiū. Fiind că în biserică administrarea unui ram al oficiului pastoral e în strînsă legătură cu a celor alalți, preotul trebuie să le întrunescă pre tōte trele.

Noi vom trăta mai întâi despre *vocațiune*, ca condițiunea primă spre a intra în cler; apoi despre *preparare*, ca recerință spre a putea lua asupra-și oficiul pastoral; și în urmă despre, *virtuțile* mai de frunte, cu cari trebuie să fie înzestrat păstorul sufletesc, ca să-și poată împlini deregătoria cu fruct.

§. 13. **Vocațiunea la statul sacerdotal.**

Genul omenesc este o familie mare, a cărei cap, părinte și conducătoriu este însu-și Dumnezeu. Dumnezeu pörtă grije de unul fie care membru al genului omenesc și unuī fie căruī îi determină sfera sa de activitate în viața acésta. Pre unii îi ridică și-i aşadă între principii poporului său, ca să guverneze în casa sa, să conducă în biserică; pre alții érashi îi aşadă în o sferă subordinată, întindând grija sa asupra tuturor. De unde fie care să rămână la aceea; spre ce e chiemat de Dumnezeu¹⁾ și să nu se intrudă spre ce nu are vocațiune.

Éră sub vocațiune sau chiamare peste tot se intellege aptitudinea și aplicarea deosebită spre un anumit gen de lucrări ori condițiune de viață. Pentru statul preoțesc însă nu e de ajuns numai acéastă aplicare naturală, ci se recere o vocațiune specială din partea lui Dumnezeu. Deci sub vocațiunea clericală în specie intellegem acea lucrare supranaturală a Provedinței divine, prin care Dumnezeu pre unii bărbați îi alege din mijlocul celor alalți, dându-le inclinarea de a se dedica spre statul sacerdotal, precum și darurile de lipsă spre a putea împlini datorințele împreunate cu acest stat. Vocațiunea clericală nu e o simplă inclinare naturală spre statul preoțesc, ci e o lucrare specială a grației divine.

¹⁾ 1. Cor. 7, 24.

Necesitatea acestei vocațiuni apare din următoarele: Preoții sunt ministrii lui Dumnezeu, e firesc așa dară, că chiemarea și alegerea lor singur lui Dumnezeu se cuvine. *Și nimenea singur nu-și ieă luî-și cinstă, ci cel chiemat de Dumnezeu ca și Aron. Așa și Christos nu singur pre sine s'a proslăvit a fi Archireu, ci cel ce a grăit cătră dînsul: Fiul meu ești tu, că astăzi te-am născut.*¹⁾

Chiar și în Legea veche vocațiunea dumnezeescă se consideră ca o condițiune esențială, pentru ca cineva să pótă împlini funcțiună în numele lui Dumnezeu.²⁾

Biserica creștină tot de una a considerat vocațiunea ca o recerință indispensabilă, pentru ca să pótă intra cineva în statul clerical.

Apoi fericirea în viață acesta și în ceealaltă depinde mai mult dela ascultarea vocii dumnezeescri în alegerea statului nostru. Numai cel ce umblă în căile arătate lui de cătră Dumnezeu, pôte fi liniștit și fericit,³⁾ căci lui e promis darul și ajutoriul divin, necesar la împlinirea chiemării sale.

Și în adevăr, cum și-ar și puté cineva aroga demnitatea de reprezentantul și trimisul lui Dumnezeu, fără ca acest împărat atot puternic să-l fi onorat cu o atare misiune?⁴⁾ Cum ar puté spera darul și ajutoriul lui Dumnezeu la purtarea unui oficiu, în care s'a intrus încontra voii dumnezeescri? Cu dreptul serie Catechismul roman, că nimic nu pote fi mai demn de compătimi și mai străicios pentru biserică, de cât a intra în serviciul sacru fără vocațiune, și că celui ce intră în statul clerical fără vocațiune, nu-i folosesce mai mult preoția, de cât lui Iuda apostolatul.⁵⁾

S. Bernard, celor ce voesc a se introduce nechiamați în statul clerical, le strigă: „Ubi timor Dei? Ubi mortis memoria, ubi gehennae metus et terribilis illa expectatio judicii . . . horum certa est damnatio.⁶⁾ Lucrul se explică ușor, cel ce se face preot fără vocațiune, funcțiunile sacre le va îndeplini fără voie, ori unde se va simți mai bine de cât în serviciul Domnului; cu timpul va fi cuprins față cu agendele sacerdotali de un disgust și răcelă, care îngheță în el sentimentul religios, și cu acesta îi deschide calea spre decadență morală și spre iad, trăgând după sine și pre mulți, din cei concreduți grijii lui.

¹⁾ Evr. 5, 4—5. ²⁾ 2. Mos. 28, 1; 4. Mos. 16, 5. ³⁾ ps. 127, 1. ⁴⁾ Ier. 23, 21. ⁵⁾ Part. II. c. VII. n. 4. ⁶⁾ De vita cleric. c. 5.

Cel ce cérca cu intențiune curată și fără preocupare pote descoperi, că ore chiemat e dinsul spre statul clerical. Semnele vocațiunii nu odată se arată încă din frageda etate; ele se reduc la următoarele:

a) *Intențiunea curată de a intra în statul clerical*, ca să pote promova mai mult gloria lui Dumnezeu, propria perfectiune morală și măntuirea sufletelor. Dacă cineva de acest motiv e condus la s. teologie, pote fi convins, că e chiemat de Dumnezeu. Din contră cel ce intră în statul clerical numai de silă, ori din dorul de a duce o viață mai comodă, a ajunge la onoruri și beneficie grase, sau că lipsa de mijloace ori alte cause nu-i permit a-și alege altă carieră, unul ca acela cu dreptul pote dubita despre vocațiunea sa. A intra în statul clerical numai din atari motive curat lumesci, însemnă a-l profana și degrada la condițiunea unei profesioni de rind. S. Gregoriu Naz. scrie: „e mare rușine a sta în jurul altarului, ca și cum s-ar părea, că ordul preoțesc nu e exemplul virtuții, ci prilej de a-ți câștiga viptul.“

b) *Inocenția vieței*, religiositatea și reverința profundă față de lucrurile sacre e cel mai învederat sămn al chiemării dumnezeesci. „Dómine cine va locui în lăcașul tău, sau cine se va sălășlui în muntele cel sănt al tău? Cel ce umbla fără prihană și face dreptate, cel ce grăcesce adevăr în inima sa care n'așuviolenit în limba sa și n'așuviolenit vecinului său reu.“¹⁾

c) *Aplicarea naturală*. Dumnezeu destinând pre cineva pentru o anumită carieră, sădesce în el aplicare spre aceea, pre cum și aptitudinea de lipsă spre a împlini obligațiunile împreunate cu aceea carieră. Deci cine observă în sine²⁾ atragere către statul clerical, plăcerea de a umbla la biserică și a se ocupa cu lucruri sacre, de a-și împlini datorințele creștinesci, pote conchide, că e chiemat. Din contră cel ce dela început manifesteză nepăsare față de statul clerical, demnitatea lui înaltă nu o aprețieză după cuviință, îl disgustă petrecerea la rugăciune și exerciții de pietate, nu-i place să se ocupe cu sciințele sacre, ci mai bucuros se ocupă cu lucruri lumesci; cu un cuvînt servesce mai mult lumii de căt lui Dumnezeu, unul ca acela nu arată semne de vocațiune, și dacă totuși intră în serviciul Domnului, de comun o face din motive de jos, cum e sila, pofta de comoditate ori de onoruri.

¹⁾ Ps. 14, 1. urr.; ²⁾ S. Gregoriu M. „De Pastorali Cura“ P. I. c. 10.

d) *Aptitudinea* fizică și intelectuală spre a satisface variilor obligațiunii impuse de statul clerical, căci administrarea oficiului pastoral reclamă fatigie mari corporală și spirituală. Cine e sănătos, are simțuri întregi, pept bun și voce plăcută și sonoră; cu un cuvânt dispune în măsură de ajuns de puteri fisice, intelectuală și morală de a studia necontenit și de a lucra cu efect pentru luminarea și îndreptarea ómenilor și pentru perfectiunea proprie adecuată sublimului său stat, poate conchide la vocațiunea sa. Din contră, cel ce, sau din lipsă de sănătate, sau din lipsă de sciință, sau din cauza altor defecte, nu simte în sine capabilitatea de a corăspunde deplin grelelor misiuni, ce zace pre umerii unui preot, nu poate zice, că e chiamat spre statul sacerdotal. El poate fi un laic sau monach bun și sănătos, dar atâtă nu e de ajuns spre a fi preot bun și adeverat păstoriu sufletesc.

Din atari semne omul poate conchide la vocațiunea sa. De unde înainte de a se dedica cineva statului clerical, să se examineze pre sine, învocând spre scopul acesta luminarea Spiritului sănt¹⁾ și să céră și sfatul bărbătașilor pii, experti și nepreocupăți.

Biserica, spre a împedeca dela intrarea în statul clerical pre cei inhabili și nechiamați, eră de altă parte spre a conserva decorea statului clerical și a-l provedea numai cu membri apti la administrarea întreitului oficiu pastoral, amăsurat voinței Măntuitorului, a statorit anumite condiții pentru cei ce aspiră la preoție; eră pre cei ce nu le intrunesc, ca pre iregulari, și opresce dela primirea sacrelor orduri și respective dela deprinderea lor.²⁾

Cel ce a intrat cu vocațiune în statul sacerdotal să fie sigur, că Dumnezeu, care la chiamați, credincios este, și-l provede la timpul său cu darul de lipsă spre a-și putea împlini misiunea. Cel ce a început în noii lucruri cel bun, îl va și împlini,³⁾ numai cât noi să nu ne opunem darului său ci să cooperăm cu el, nelucrând nicăi când în contra chiemării noastre.

Fără vocațiune nime să nu cuteze a intra în statul sacerdotal, dacă a intrat odată și primind preoția, nu se mai poate reintorce, să facă penitență sinceră pentru păcatul său și să céră dela Dumnezeu cu insistență darul vocațiunii, arătându-se și prin zelul și purtarea

¹⁾ Ps. 142, 8. ²⁾ Despre iregularitate vezi Dr Rațiu: Instit. dreptului biser. §§. 213 urm.; Decretele conc. prov. I. Tit. V. cap. VII.; circular arch. din 30 Nov. 1895 Nro 5239. ³⁾ Filip. 1, 6.

sa vrednic spre a fi împărtășit de acel mare dar: „Si non es vocatus, fac ut voceris” zice S. Augustin. De asemenea îl îndemnă și S. Bernard să nu despereze, zicându-î: „Bonas fac de caetero vias tuas et studia tua et ministerium tuum. Non potest Deus de lapide hoc suscitare filios Abrahae¹⁾? Non potest facere Deus, ut quae praeire debuerant, subsequantur? Si vitae sanctitas non praecessit, sequatur saltem, et delicta juventutis tuae vespertina debeat correctio.”

§. 14. Despre prepararea spre statul sacerdotal.

Ca cineva să pótă primi și deprinde cu demnitate oficie ierarchice, nu e de ajuns să aibă vocațiune și să fie scutit de aşa numitele iregularități, ci trebuie să se pregătesc în special spre acest stat.

Prepararea specială spre statul clerical se întimplă azi în aşa numitele seminarie teologice.

Prepararea seminarială, care are de scop a face din candidații de preoție bărbați cu sciință, prudentă și cu spirit apostolic, după cei trei ramuri principali ai oficiului pastoral e întreită: scientifică, aschetică și practică. Ea se estinde la toate cunoșințele și virtuțile de cărि are lipsă un cleric și în deosebi un păstoriu sufletesc.

1. *Prepararea scientifică* stă în provederea alumnilor cu toate acelea cunoșințe teologice și profane, teoretice și practice, de cărि are lipsă un preot și un păstoriu sufletesc în timpul nostru, spre a-și împlini misiunea amesurat intenționii sântei biserice. De aici se explică ușor pentru ce pre lângă sciințele teologice se propun în seminarie și sciințele profane, pre cum Pedagogia, Dreptul civil, Economia rurală și Medicina. Chiar sciințele teologice, unde cere lipsa, se tracteză cu considerare la cele profane. Pre lângă aceea se concede alumnilor, ca să aibă cercuri literare domestice și bibliotece, spre a-și pute lărgi și afară de prelegeri sfera cunoșințelor. Tot pentru lipsa culturii generali a clerului în timpul nostru nu se primesc în seminarie teologice de căt tineri absoluiți de gimnasiu și provedeuți cu testmoniu de maturitate.

2. Toți bărbații devotați bisericei sunt de părere, că în seminarie teologice un pond deosebit trebuie să se pună pre *educațiunea morală-aschetică* a candidaților de preoție, sădind în ei spirit clerical și formând caractere firme, cărि să pótă contrasta numărăselor amăgiri dușmane, și a căror purtare să fie o predică vie și impunătoare. Sciință și-ar pute cineva câștiga și fără

¹⁾ Luc. 3, 8.

să petrécă patru ani în seminariu, nu însă și educațiune clericală. Conciliul prov. I. în privința acesta dispune, ca direcțiunea seminarielor să se concréda bărbaților înțelepți, cu esperință și devotații creșterii tinerimi clericală. Eră pentru manu-ducerea spirituală a clericilor în fie care seminariu să se constituie câte un spiritual, bărbat bland, puț, afabil, eloquent și erudit în sciințele sacre, mai vîrtos în sciința ascetică Eră ce se ține de educațiunea spirituală a clerului tiner, sinodul decide, ca în seminariele diecesane să se țină exerciție spirituală de două ori în an, la începutul cursului anual și la ss. Pasci, eră clericii să fie datorii a se mărturisi cel puțin odată într-o lună, și să se îndemne la primirea desă a sântei Cuminecături. Asemenea să se țină în totă ziua lecțione spirituală.¹⁾ (Oficiul de spiritual s'a sistemizat în seminariul din Blaș numai cu începutul anului școlastic 1892/3.)

3. În fine nu mai puțină atenție merită *educațiunea practică sau pastorală* a clerului tinér. Alumni abia es din seminariu, și sunt trimiși în pastorirea sufletelor, unde au să conducă poporul și să administreze parochia cu abnegație și prudentă. Spre a o puté face acesta cu succes, trebuie să fie bine disciplinați și pregătiți din seminariu: dedați la ordine, punctuositate, curățenie, decentă și purtare clericală; unde lipsesc acestea, în seminariu nu se poate face progres nici în sciință, nici în pietate. Mai de parte să se deprindă clericii în predici, cântări, celebrarea cultului divin, administrarea sântelor sacamente și sacramentale și în alte agende, ce le reclamă dela ei deregătoria viitóre. Acesta întreită preparare urmăresce un unic scop, crescerea de preoți apti și zeloși.

Având seminarie un scop atât de mare și salutar, momentuositatea lor este evidentă. Chiar fiind că sunt de mare moment seminariele pentru educarea clerului, mai marii bisericesci nu au crutat și nu crută jertfe pentru fundarea, susținerea și dezvoltarea lor.

Clericii bine crescuți și disciplinați sunt o puternică falangă, cari duc biserică la triumf, eră cei crescuți în spirit secular și ne-disciplinați o duc la umiliri și o înjosesc. Acesta o sciș destul de bine și inimică bisericiei, pentru aceea nu incetează de a debacha în contra educațiunii seminariale, silindu-se, dacă le-ar fi cu putință, a introduce în ea un spirit mundan.

¹⁾ Tit. IX. c. 1.

Vom încheia acest ř zicend, cu s. Ambrosiu, că seminariile sunt: „ca și un chor ângeresc, care nicăcând nu încetăză a lauda pre Dumnezeu, și îmblândi pre Domnul prin rugăciună dese. Aici omul se ocupă cu cetitul, spiritul neîntrerupt fi este în activitate, e separat de lume, unul e pentru celalalt rađem și scut. Oh, ce viață este acesta, în care nu se află nimica, de ce te-ai teme, dară fórte mult, ce ai să imitez! Greutatea postului se ușurăză prin dedare, se uită în decursul ocupăriilor și desda-unăză prin liniștea spiritului. De grijile lumii omul nu e molestat, de ocupări străine nu pără grije, prin conversări profane nu e distras.”¹⁾

§. 15. **Istoricul Seminarielor clericali.**

Ca fiitorii păstorii sufletesci din tinerețe să se dedee a purta jugul Domnului²⁾ biserică încă din seclii primi s-a îngrijit, ca să dée clericilor o educațiune corespunđetore grelei și sublimei lor misiuni; căci tinerul dacă s-a dedat cu calea sa, nu se va abate dela aceea nici când îmbretrânesce.³⁾

Însu-și Mântuitorul a învățat în deosebi pre ss. Apostoli tainele împărătiei lui Dumnezeu, ca astfel să fie în stare a învăța la timpul său și ei pre alții.

După înălțarea Domnului ss. apostoli au ales pre Matia, unul dintre cei ce au petrecut cu apostoli și despre a căruia apitudine au fost convingi.⁴⁾ Tot asemenea constituiau ss. apostoli de ministrii ai bisericei numai indivizi, a căror sciință și moralitate erau probate.⁵⁾ S. Paul înșiră cualitățile clericilor și face atent pre Timoteu, că mânilor pre nime să nu-și pună în mare grabă.⁶⁾

Pre urmele ss-lor apostoli au pașit succesorii lor. În secli, primi institute anume destinate spre educațiune clericilor nu erau ci pre cum a învățat s. Marcu în societatea s-lui Petru, s. Luca, s. Timoteu și s. Tit în societatea s-lui Paul, episcopii din Asia mică, Papia, s. Policarp etc. în societatea s-lui Ioan, asemenea au învățat și s-au deprins în cele de lipsă la păstorire în societatea mai marilor bisericescîi cei chiamați în sôrtea Domnului.

Primele școle pentru propunerea sistematică a religiunii creștine și educarea tinerimii în spirit creștinesc au fost școalele

¹⁾ S. Ambros. ad eccl. Vercel epist. 63. ²⁾ Plâng. Ier. 3, 27. ³⁾ Pild. 22, 6. ⁴⁾ Fapt. ap. 1, 21, ur. ⁵⁾ 2 Tim. 2, 2. ⁶⁾ 1 Tim. 5, 22.

catechetice din Alesandria, Cesarea Palestinei, Antiochia, Ierusalim, Roma, Edessa etc. Din aceste școale au existat, mai mulți preoți și episcopi pînă, zeloși și erudiți.

Ceea ce lipsia în cultivarea școlastică, se suplinia prin deprinderea candidaților de preoție în ordurile mici, înstituite încă în secoli primi ai erei creștine. Clericii inferiori se instruau și deprindea în cele sacre sub conducerea și inspecțiunea episcopului său, de multe ori locuiau în aceeași casă și se nutriau la aceeași masă cu episcopul.¹⁾

Cam de prin secolul al IV. s'a înființat pre lângă episcopii și mănăstirile, școale speciale pentru crescerea clerului, unde se primiau de tineri candidații de preoție și se educau prin câte un preot prudent constituit de episcop ca magistru al disciplinei sau preposit.²⁾ În școalele acestea primindu-se de tineri cei ce se dedicau spre statul clerical, li se propuneau științele gramaticale, filosofice și teologice.³⁾ Despre S. Augustin ne spune biograful său Possidius,⁴⁾ că numai pre aceia îi ordina de preoți, cari petreceau timp mai îndelungat împreună cu dînsul la reședința episcopală.

În decursul timpului turbulent din evul mediu, pre cum cultura în genere așa a stagnat în special și cultivarea clerului. Deși s'a fundat cu timpul universitatea, cari au dat un număr considerabil de bărbați erudiți, totuși progresul clerului în știință și mai ales în educațiunea religioso-morală până la conciliul tridentin a lăsat mult de dorit.

Având a luat cultura clerului dela conciliul tridentin în cărce. Prin decretele acestui conciliu se pune basă la organizarea seminariei de principii și teologice,⁵⁾ ca tot atâtatea focularie pentru crescerea fiitorilor păstorilor sufletesci. Mai întâi a înființat seminariu după prescrisele tridentine S. Carol Borromeul († 1584), care zicea, că nici un alt decret nu a putut contribui mai mult de căt cel despre seminarie spre salvarea sufletelor, spre folosul bisericei și spre măngăierea preoților.⁶⁾

Ce privesc educațiunea clerului la noi Români, avem să distingem între perioada dinainte de s. Unire și între cea de după Unire. Înainte de s. Unire Români neavând în general școale,⁷⁾

¹⁾ Sozom. H. Eccl. I. I. c. 31. I; Ios. Bingham, Orig. Eccles. ed. II. Halae Magdeburgicae, 1751. I. III. c. 1. §. 4. ²⁾ Tomassinus, vetus et nov. Eccles. disciplina vol. II. c. 24. n. 2. ³⁾ Conc. prov. I. tit. IX. c. I.) Vita S. Augustini c. 35. ⁵⁾ Sess. 23. c. 18 de ref. ⁶⁾ S. Borromaeus, De Instit. Sem. Pars. III.; Dr I. Rațiu, o. c. §. 302. ⁷⁾ Cipariu, Acte și Fragmente, Blaș 1855, pag. 84.

tinerii învățați în școale străine. Acei tineri, cără voiau să se preoțescă învățați cetitul cu cirile, rugăciunile, cântările și tipicul la vre-o mănăstire, ori servind la îndeplinirea funcțiunilor sacre pre lângă preoți și cantori.

După s. Unire, biserica să îngrijit și de crescerea clerului, decretându-se deja în sinodul dela 14 Septembrie 1700, că numai aceia să se chirotonescă de preoți, cără vor fi vrednici și învățăți.¹⁾ Sinodul ținut la 15—18 Nov. 1728 sub P. Adam Fitter, rectorul colegiului părinților Iesuiți din Cluș ca director al clerului românesc, constatând lipsa de a se înființa un seminariu esclusiv pentru greco-catolici, a hotărât să înainteze un memoriu Împăratului, ca să concéda spre acest scop averea rămasă după episcopul Ioan Giurgiu de Pataki.²⁾ Dorința clerului de a-și avea seminariu însă, din lipsa de mijloce, numai mai târziu să a putut realiza. S'a deschis însă Românilor intrarea în seminarie de rit latin pre cum la Roma, Viena, Tirnavia, și din acestea au ieșit lamura clerului românesc și primii profesori ai școalelor din Blaș.

La 1737 mutându-se episcopul Inocențiu Clain cu reședința la Blaș prima îngrijire i-a fost să ridice mănăstire, seminariu și biserică cathedrală în Blaș. Spre acest scop salutar clerul adunat în sinodul dela 26 Ianuar 1738 să obligat a contribui în cinci ani cu 25000 fl. Din venitele dominiulu delă Blaș, cedate mănăstirii, aveau să se întrețină 11 ieromonachi basilianni, 20 alumni în seminariul mănăstirii și 3 în colegiul de Propaganda Fide din Roma. Din acești alumni nu se crescea numai noviții pentru statul monachal, ci și sucesoritatea pentru păstorii sufletesci.³⁾

Seminariul nostru teologic din Blaș își are de fundator pre nemuritorul episcop Petru Paul Aron de Bistra. El, precum mărturisesc Samuil Clain, vrând să ridice școale românescă, în cară cei ce se preoțesc să învețe teologia morală și rându-ela bisericăescă, au rânduit că tot preotul să dea căte un galbin, prin care să se zidescă școalele, precum său și zidit în curtea episcopală dela portă până în biserică un zid cu două contignății. Această zidire terminată la 1759 să numit: seminariul diecesan. seminariul episcopal, seminariul lui Aron și mănăstirea călugărașilor și era dedicată în onoarea Bunei-Vestiri. Pre senza mănăstirii și seminariului său

¹⁾ I. M. Moldovan, Actele Sinodale, Blaș, 1872, tom. II, p. 119 urr. ²⁾ Ibid. p. 106.

³⁾ Cipariu l. c. p. 92 urr.; Dr Aug. Bunea, Episcopul Inocențiu Klein, Blaș 1900 p. 16 urr.

episcopul Aron a dat zestre tipografia și satul Cut din comitatul Albești-inferiore, care-l cumpărase dela Bethlen Gábor cu 30,000 fl., din cari 8000 fi. dela cler său adunat. era 24,000 fl. a pus episcopul dela sine; era prin testamentul său din 6 Nov. 1758, acest mare episcop mai tôtă avea să a destinația pentru sacerodoci și pentru seminariul său.¹⁾ Tot episcopul Aron a constituit esaminatorii și a dat și o instrucție pentru esaminarea clericilor.²⁾ Este adevărat, că atât în seminariul Sântei Treimi, numit și crăesc sau al mănuștirii, cât și în cel episcopal său al lui Aron se primiau prunci, dară dintre acestia mulți se făcea preoți.³⁾

Episcopul Atanasiu Rednic „au făcut orându-ela, că în seminariuri numai aceia să se primească, cari au voie de preoție. Drept aceea au poruncit seminariștilor să li se facă reverendă și să umble la clerică.”⁴⁾ Acest episcop încă și-a lăsat tôtă avea sa seminariului diecesan.⁵⁾

Pre timpul episcopului Gregoriu Maior la an. 1772 se înființase seminariul S. Barbara din Viena pentru 50 clerici de legea greco-creștănească, aici se trimiteau câte 15 clerici români, anume 9 din diecesa Făgărașului, era 6 din diecesa Oradei-mari: „Din acest seminariu au început între Români a se înmulți preoții cei învătați și iscusiți.”⁶⁾

Tot în zilele episcopului Maior prin decretul împăratesc de dto 12 Decembrie 1781 cele două seminarii din Blaș său contopit în un singur seminariu clerical dedicat în onoarea Bunei-Vestiri.

La început erau în acest seminariu numai trei cursuri, la 1832/3 să adăus și al patrulea curs,⁷⁾ propunându-se în bienul I (curs. I și II.) Studiul biblic (doi ani) cu Hermeneutica și Esigii, Istoria bisericășă și Dreptul canonice, era în bienul II (curs. III și IV) Teologia dogmatică (doi ani), Teologia morală și pastorală (câte un an).

Mitropolitul Alesandru St. Șiuluțiu prin scripta din ^{25/13} Oct. 1858 adresată capitlului mitropolitan dispune, ca studiile să se propună conform hotărîrii aduse în conferința episcopalului ținută în Viena la 1856. În sesnsul acestei hotărîri Studiul biblic en exeg. n. și v. Testament, de împreună cu Teologia dogmatică fundamentală și specială se propun în cursul I și II (bien. I.), câte doi ani, era Teologia morală, Dreptul canonice, Teologia pastorală

¹⁾ Cipariu l. c. p. 56 ur.; 109 ur. ²⁾ l. c. p. 223 ur. ³⁾ l. c. p. 105.

⁴⁾ l. c. p. 121 ur. ⁵⁾ l. c. p. 124 ur. ⁶⁾ l. c. p. 130 ur. ⁷⁾ v. Protocollum classif. t. I. p. 16.

cu Pedagogia, și Istoria biserică în cursul III și IV (bien. II.), câte un an; Cantul bisericesc și Tipicul în toate cursurile.

În 1866 prin decisiunea consistorială din 29 Sept. Nr. 1866 s'a întrodus și „Economia“, (bien. I.), în 1871/2 Medicina, pastorală (bien. I.), în 1875/6 Dreptul civil (în bien. II.) câte un an.

Limba de propunere a fost cea latină până în anii 1850 de atunci începe să fie română. La cursul teologic, numit moral, bienal, s'a propus românesce Teologia morală și Teologia dogmatică; dela an. 1857 (există protocol) s'a propus toate studiile teologice, se înțelege, că pre scurt. La acest curs se primesc din lipsă și indivizi cu mai puțină pregătire, dară cu nume bun. Se recere însă să aibă cel puțin 4 clase gimnaziale; ori cuaificare equivalentă, cum sunt cursurile preparandiale.¹⁾

§. 16. **Perfecționarea clericilor.**

Fundamentul culturii clericale se pune în seminarie, pre acest fundament are să edifice preotul în tot decursul vieții sale. Acesta este de lipsă, căci în seminariu, ca și în orii ce școală, își însușesc elevii numai principiile sciinței și ale virtuții, cari au apoi să le desvălute ulterior și aplice în viață practică. În școală se arată direcțiunea, pre care are să îmainteze preotul în viață. Datorința clerului de a îmanta în sciință și perfecțiunea vieții morali și prin acesta a deveni un model pentru popor, rezultă și din cuvintele Mântuitorului „*Fiți deseverșiți, pre cum și Tatăl vostru cel din ceriuri este deseverșit.*“²⁾ Apoi spiritul timpului și raporturile schimbăciose, între cari trăim, poftesc o schimbare și în procedura pastoriului sufletesc la administrarea oficiului său. Preotul, care nu s-ar sili să îmainteze, nu ar putea satisface chiemării sale. Prin nisunța continuă de a progrădui atât în sciință și pietate, cât și în îndemnarea de a împlini cu promitutidine singuraticile agende ale statului clerical va dovedi pastoriul sufletesc, că din vocațione a intrat în acest stat; de unde și apostolul le zice clericilor: „Pentru aceea fraților mai vîrtoș ve nevoiți, ca să faceți adevărată chiemarea și alegerea voastră, că acesta facând, nu veți greși nică odată“³⁾

¹⁾ Sin. archidiecesan din 1869, can. 50. ²⁾ Mat. 5, 48; 2. Cor. 13, 11.

³⁾ 2 Petr. 1, 10.

§. 17. Progresul clerului în sciință.

Demnitatea înaltă a statului clerical pretinde, ca preoții să se distingă prin sciință „*Buzele preotului vor păzi sciința și legea ror cerca din rostul lui, că țingerul Domnului atot țărilor este*“ ceterim la profetul Malachia despre preoții Legii v.¹⁾ Dacă păzirea sciinței era o datorință a preoților din L. v. cu atât mai vîrtoș vor fi datori a posede sciință și a progrăsa în ea preoții Legii nouă, pre cără Mântuitorul îi numește lumina lumi²⁾ și îi-a pus învețători ai poporelor.³⁾ Biserica pretinde sciință ca o condițiuie necesară spre a menține pre cinea la statul sacerdotal; căci sciința recerută spre a înveța și conduce turma cuvîntătore pre calea adevărului, nu poate fi înlocuită prin nimică. Nu poate fi suplinită lipsa sciinței prin ingeniul natural, căci adevărurile revelate de Dumnezeu și dispozițiunile positive ale bisericei privitore la conducerea sufletelor și preste tot la viața noastră religioso-morală, nime nu le poate sciî a priori. Si cel ce neglege sciință, încredîndu-se numai în ingeniul său, se espune la pericolul de a rătăci cumpălit și a-și arunca turma în abisul peririi. Nu poate fi înlocuită sciința nici prin pietate, căci acesta deși-l face pre preot plăcut lui Dumnezeu și omenilor ca persoană privată, totuși nu-i împrumută capacitatea de a-și apăra turma cu arma cuvîntului, a o pasce prin acomodata propunere a adevărurilor religiose, a o apăra de erori și a o conduce la pașunea vieței. Dară nici esperința, la carea le place multora a se provoca, nu poate înlocui sciința fundată, nici nu dispensează pre nici un cleric dela studiul continuu. Ba esperința, fără sciință fundată, în multe casuri nu e de cât o neîntreruptă rătăcire și, pre cum observă Habert: „este mai rea condițiuiea bătrânului neînvățat, care încredînt în esperința sa, nu se lasă și capacitat, de cât a tinérului neespert, dar docil“⁴⁾ Lucrul este evident, căci ceea ce se recere la validitatea ori liceitatea cutării funcțiunî pastorale, numai acela poate presta, care e înzestrat cu sciința recerută. Apoi în administrarea oficiului pastoral obvin și casuri rare și une ori complicate, cară numai posedînd preotul sciință fundată și cunoșințe vaste le poate rezolvi.⁵⁾ Conciliul nostru prov. I. zice: „Clerul mai vîrtoș în zilele noastre e dator a cultiva sciințele

¹⁾ Malach. 2, 7. ²⁾ Mat. 5, 14. ³⁾ Mat. 28, 18—20. ⁴⁾ Praxis sacr. poenit. tr. I. c. 4. ⁵⁾ 1 Petr. 3, 15.

celea adevărate și prin înțelepta lor întrebuițare a confunda înțelepciunea lumii.¹⁾ Cultivarea clerului în sciință o demândă ss. canóne și o înculcă cu multă căldură ss. părinți. S. Ioan Chrisostom astfel ne arată necesitatea sciinței pentru păstorul sufletesc: „Noi nu avem de a ne lupta numai cu un feliu de inimic, care își încercă tótă măestria, tóte apucăturile luptei, ca să ne pótă strica. Tot feliul de inimici sunt adunați în óstea lui, și îs deprinși în mij de apucături. Astă luptă spirituală infiorătore nu se pote suporta numai ca și o luptă omenescă. De va luptătoriul să nimicescă atacurile tuturor, trebuie să pricepă măestria tuturora, să fie de odată: ostaș de rînd și conducători. — Numai acel păstoriu pote sta în contra acestor răpitori furioși, carele e măestru iscusit în tóte ramurile sciinței, care vede și pricepe tóte vicleniile lui.”²⁾

Progresul gradat în sciință și rezultatul salutar al studioului rational servește ca îndemn spre a continua cu mai mare zel. Acest zel nobilitéză spiritul preotului și-l disgustă de plăceri ordinare; el e ca și un ânger pazitor, care, îndemnându-ne să ne ocupăm cu lucruri seriose, ne înfioră de trândăvie și de tóte lucrurile de nimica.

Gradul recerut de sciință nu e acela-și pentru toți membrii clerului, ci el atîrnă dela demnitatea și poziția, ce ocupă cineva în organismul ierarchieī pre cum și dela împrejurările, între cari viețuiesc și lucră. În genere fie care preot trebuie să aibă sciință suficientă, spre a îndeplini corect funcțiunile împreunate cu oficiul cel pörtă și a resolva casurile, ce obvin mai des, și cel puțin a dubita în celea mai complicate și estraordinare, atât în forul intern, cât și în cel estern. Cel ce ia asupra-și oficiul pastoral, fără ca să aibă sciința recerută, păcătuesce, de asemenea și cel ce constituie în oficiul pastoral individu fără sciința necesară.

La întrebarea, că în cari genuri de *sciințe* să se perfectioneze membruī clerului, răspunsul e simplu și firesc: ei înainte de tóte trebuie să cultive sciințele sacre, fiind că aceste formeză specialitatea lor. Pre lângă aceea preoții aū să-și câștige respective largescă și cunoșințele profane, în cât o reclamă aésta poziția, ce o ocupă în viață, ori împrejurările, între cari aū să-și desvólte activitatea lor. Ss. Părinți nu și-a prejetat a-și învățui spiritul și cu sciințe profane, aşa despre S. Vasiliu Marele amicul său S. Gregoriu Naz. scrie, că el în fie care

¹⁾ Conc. prov. I. tit. VII. c. 1. ²⁾ Despre preoție IV. 4.

sciință să a distins așa, ca și cum singur pre aceea ar fi studiat-o, și că în tōte sciințele, era mai profund de cât alții în cāte un singur ram.

Spre a păstori cu succes nu putem recomanda în de ajuns clerului, să și însușescă cunoșința de ómeni, adeca să cunoscă modul de a cugeta, simți și lucră a ómenilor de diverse condițiuni, seces și etate, cu cari are de a face. Mai departe tot spre a păstori cu fruct se recere, să fie preotul în clar cu *spiritul său caractérul timpului*, éră sub acesta înțelegem sumă principielor și aspirațiunilor, ce se manifestă în viața publică și privată din cutare epocă. Cei mai mulți ómeni merg împinși de currentul principielor și ideilor predominante și, fără a fi consci de sine, cugetă, simtēsc și lucră sub influența hotărîtoare a acelora. E lucru firesc, că spre a conduce pre atari ómeni, e necesar a sci în cē măsură staă sub influența currentului domnitor. Căci puté-va el scăti poporul de currentul nesănëtos, dacă pre acesta nu-l cunosc? Cum va puté combate ratăcirile, despre cari nu are cunoșință, și vindeca ranele, cari ii sunt cu totul ascunse? Deci păstorului sufletesc și incumbe detința de a studia spiritul timpului atât din partea cea bună, cât și din cea slabă; numai așa va puté afla mijlocele potrivite de a feri pre credincioși de influența stricăciósă a spiritului modern, caracterizat prin indiferentismul religios și cel mai cras materialism, și numai studiând spiritul timpului va puté conduce poporul pre calea cea adevărată, ce duce la fericire.

În deosebi se cuvine, ca preotul să fie în clar cu diversele cestiuni mari, ce agită societatea, fiind că de undele agitațiunilor ușor pote fi atins fie care credincios. P. es. azi sunt la ordinea zilei cestiunea libertății religionare, a socialismului agrar, a sufragiului universal, a reuniunilor economice, comerciale și de credit. Spiritul timpului și natura cestiunilor de actualitate o pote cunosc preotul făcând însu-și observațiuni și reflecțiuni asupra lor, prin cetirea discursurilor din parlament și alte adunări publice referitoare la aceste materii și din legile și dispozițiile, ce se aduc pentru rezolvarea lor, dar mai ales din presa periodică și din acelea foī de zi, cari aprețieză obiectiv cestiunile de actualitate. Scriserile mercenare și puse în serviciul de partid înse n'i odată corump opinionea publică, deci să fie preotul precaut în cetirea lor.

Spre câștigarea și largirea cunoșințelor de lipsă preotul bun învață cu diligență în tōta viața sa. El se ocupă cu lueruri de

acelea, din cări trage folos practic, în ce privesce administrațiunea oficiului său. Spre acest scop S. Francisc Xaveriu prin o scrisoare adresată lui P. Barzaeus recomandă preotului următoarele: „Oră unde te vei afla, fie și numai în trecere și călătorie, cără a cunoște dela ómenii buní și esperții, cât se poate de acurat, nu numai artele îndatinate p. es. apucăturile injuriei, ci preste tot moravurile tărei, opiniunile dominante, aplicările poporului, obiceiurile particolare ale ținutului, sistemul de guvernare, stilul oficios, procedura judicială, intrigile fiscale și preste tot, ce atinge viața publică și privată. Tote acestea este de folos să le scie un medic sufletesc. Ele te vor înveța, ce să atingi mai des în predică, cum să te porti în conversație cu tot soiul de ómeni. Cu acestea înzestrat nimica nu-tă va fi nouă, nimica neașteptată; din ele vei scăde receruta prezență de spirit la ori ce întâmplare, arta de a tracta cu ómeni de ori ce caracter, pre cum și vađa de lipsă înaintea tuturor. Laicilor le place să desconsidere admoniționea preoților, despre cări presupun, că nu cunosc viața practică. Când observă înse, că cutare preot e destul de versat, se încred în el și sunt gata a-l urma. Așa e de folos cunoșcerea de ómeni. Nu te mărgini la cărti mórte, nu la hârtie și pergament, ci estrageți înțelepciunea din cărti vii, adeca dela bărbați, cări cunosc bine lumea și ómenii.“

§. 18. Progresul clericilor în perfecționarea morală.

Păstorii sufletesc prelângă sciință trebuie să aibă și pietate adeverată, căci „*evlavia spre toate e de folos, având săgăduința vieței cestei de acum și a celei venitore*“.¹⁾ Eră sub pietate înțelegem complexul tuturor virtuților cu cări trebuie să fie înzestrat un creștin bun și cu deosebire un preot, care să dedică în serviciul Domnului și care în vîrtutea poziției sale e detor a se ridica la un grad mai înalt de perfecționare morală.

Pre cum statul sacerdotal e cel mai sănt și mai sublim, așa și viața morală a clerului trebuie se fie săntă și mai presus de căt a laicilor.²⁾ Spre sănțenie și perfecționare morală provoacă Mântuitorul pe toți creștinii, dară cu deosebire pe preoți, zicându-le: „*Fiți deseveriști, pre cum și Tatăl vostru, cel din ceriuri este deseverișt.*“³⁾ „*Voi sunteți sarea pământului.*“⁴⁾ „Așa să lumineze

¹⁾ 1 Tim. 4. 8. ²⁾ Conc. prov. I. tit. VII. c. 2. ³⁾ Mat. 5, 48. ⁴⁾ Mat. 5, 13.

*lumina vóstră înaintea ómenilor, că védénd faptele vóstre cele bune, să preamárescă pre Tatál vostru cel din ceriuri.*¹⁾ Pre cum progresul în sciință are să fie neîntrerupt, chiar aşa și în pietate e detor să înainteze din zi în zi fie care preot, căci S. Scriptură zice: „*Cel drept mai facă dreptate și cel sănt să se mai sănțescă.*²⁾ Cu atât mai vîrtos trebuie să ne silim a progrăsa în perfecțiunea morală, cu cât ispитеle spre păcat, la cari e supus și preotul, ca om, ușor îl înving pre cel ce nu se nisuesce a fi tot mai bun. S. Paul ne admoniează zicând: „*Cel ce i-se pare, că stă, să iee aminte, ca să nu cadă.*³⁾

Apoi progresarea păstorului sufletesc în pietate și perfecțiunea morală, pre lângă aceea, că e recerută de statul sacerdotal, dă tărie cuvintelor lui, fiind însăși o predică vie a moralului creștinesc, căștigă preotului auctoritate, pre cum și iubirea și încrederea poporului, cari sunt indispensabili la o păstorire cu fruct. Căci poporul urmăză pre acela, pre care-l iubesc și are încredere în el. Mai departe sănțenia vieței îl face apt pre preot de a îndeplini cu demnitate celea sacre. La acăsta exemplaritate a vieții morale provocă pre preot și S. Paul scriind lui Tit: „*Întru tóte dându-te pre tine pildă de fapte bune, întru învățătură, întregime, cinste, nestrîcăciune, cuvînt sănertos fără prihană, ca cel potrivnic să se rușineze, neavénd nimica a grăi de noi hulă,*⁴⁾ și lui Timoteu „*se cade episcopulu să fie fără prihană.*⁵⁾” Eri s. Ioan Chrisostom scrie: „Preotul trebuie să aibă viață nemaculată, ca toți se privescă în dînsul, ca într'un exemplu, de ore ce Dumnezeu pentru aceea ne-a ales pre noi, ca să fim ca nisice luminare și învățători ai celor alătri și ca să petrecem pre pămînt, ca ângerî,⁶⁾ și în alt loc: „Pre cât este mai pre sus preotul, de cât poporul, pre atât trebuie să fie mai pre sus și modul său de viață, de cât a poporului.”⁷⁾

Viața preotului nu are să fie curată numai de macula păcatelor mortali, ci și de întinăciunea celor veniali, căci și acestea maculăză sufletul, dispun spre celea mortale și ușor pot da smintelă poporului. Apoi e greu a determina în fie care cas concret, că ore păcatul e venial sau dóră e mortal? Se pote, că acea-și faptă comisă de un laic să constitue numai păcat venial, comisă de un

¹⁾ Mat. 5, 16. ²⁾ Apoc. 22, 11. ³⁾ 1 Cor. 10, 12. ⁴⁾ Tit. 2, 7, 8.

⁵⁾ Tim. 3, 2. ⁶⁾ S. Chrisostom Hom. 10 in ep. ad. Timoth. ⁷⁾ S. Chrisostom Despre Preoție, VI, I.

cleric însă e păcat greu, din cauza cunoștinței și chemării acestuia.¹⁾ S. Chrisostom îi îndemnă pre clerici: să se silescă a încunjura mai mult păcatele veniali, de căt celea mortală, pentru că celea mortală prin mărimea și uriașunea lor de sine ne insuflă grăză, pre când celea veniali le nescotim, prin ce sufletul nostru devine neîngrijit și așa se dedă cu răul, căt nu mai suntem în stare a deosebi pre cel mare de cel mic.

Pre când preoții virtuoși sunt podoba bisericei și conducerii lumii la sanctificarea vieței și unirea cu Dumnezeu, pre atunci preoții dedați la păcate sunt o plagă pentru biserică și în loc de a căstiga sufletele pentru cer, înpopulează cu ele infernul. Preotul dedat la viață, ceea ce ar edifica cu cuvântul, dărâmă cu exemplul său; la atare preot se poate aplica potrivit, ce scrie s. Ieronim lui Nepotian: „Ne confundant opera sermonem tuum, ne cum in Ecclesia loqueris, tacitus quilibet respondeat: cur ergo, quae dicit, ipse non facit? delictatus est, qui pleno ventre de jejunis disputat, accusare avaritiam et latro potest; sacerdotis Christi os et mens manusque concordent.“²⁾ Eră s. Gregoriu M. scrie: „Turma îndată se precipită în abis, dacă păstorul umblă pre căile tăpise ale viaținului, și cum să ar pute al mintrelea, când aceia, a căror chiama este a îndrepta pre cei, ce rătăcesc și greșesc, însăși arată moravuri stricate.“ Amenințarea Mântuitorului: „Vai lumii de scandal“ privesce înainte de toate preoții cei rei, căci acestia de comun nu se scoboră singuri în iad, ci trag după sine sute și miile de suflete. Deci ca preotul să nu contragă vre un viață, ci să poată fi cu demnitate reprezentantul Domnului Christos și succesor al apostolilor, are strictă deturință a se nisia să progrezeze din zi în zi în virtute și în perfecțiunea vieței.

Preotul trebuie să se distingă mai ales prin credință vie și firmă, care e fundamental a totă pietatea și perfecțiunea creștină. În credință are preotul să introducă și pe alții; cum o va face acesta însă, dacă el nu va fi destul de tare? Să aibă speranță și încredere neclătită în Dumnezeu în toate împrejurările vieței și iubire sinceră, care e corona a totă pietatea și legătura perfecțiunii cum o numesce apostolul.³⁾

În special preotul aplicat în păstorirea sufletelor trebuie să nutrească iubire părintescă față de toți credincioșii, fie avuți, fie

¹⁾ Luc. 12, 47. ²⁾ Epist. ad Nepotianum. ³⁾ Colos. 3, 14.

săraci, fie de poziție înaltă, fie ómeni de jos, fie învătați, fie neînvătați, fie drepti, fie păcătoși, fie fericiti, fie nefericiți, el e părintele tuturor, iubirea are să i se estindă la toți, suportându-le cu paciență debilitatea, tuturor să se facă tóte, ca pre toti să-i câștige pentru Dumnezeu.

Din iubirea adevărată isvoresc celea mai multe virtuți, cari trebuie să-l înfrumusețeze pre un preot și păstorul sufletesc. Așa fructul iubirii și al adevăratei pietăți e zelul pastoral, paciența, blândețea, afabilitatea, spiritul de jertfă etc. În celea următoare vom considera unele din aceste fructe ale iubirii pastorale, anume pre acelea, cari trebuie se strălucescă mai mult în un păstor sufletesc; ele sunt: 1. zelul preoțesc. 2. blândețea clericală. 3. afabilitatea. 4. modestia clericală. 5. castitatea.

§. 19. **Zelul preoțesc.**

Sub zelul preoțesc înțelegem însuflețirea și nisuința neobosită a preotului de a înainta din tóte puterile gloria lui Dumnezeu și mantuirea credincioșilor. Zelul nu e atât efectul obligațiunilor împreunate cu oficiul cuiva, ci e mai mult effusul iubirii sincere față de Dumnezeu și poporul credincios.

De unde *obiectul* acestui zel nu se poate restringe la anumite margini, ci el se extinde la tóte acele lucruri, prin care Dumnezeu se preamăresce și poporul se îndrăptă și înainteză pre calea virtuții și a perfecțiunii creștine. Preotul care s'ar restringe numai la împlinirea detorinței stricte, și, când e vorbă să presteze ceva mai mult, în dată replică: „la aceea nu sum obligat,” nu se poate lăuda cu zelul, ci satisfacă numai legalității.¹⁾ Preotului și în special păstorului sufletesc zelos nici când nu i se pare, că a făcut destul,²⁾ ci din contră cu cât a prestat mai mult, cu atâta îi cresce pofta de a lucra pentru realizarea scopului urmărit de oficiul pastoral.

Zelul păstorului promovază binele poporului credincios, precând trăndăvia s'a lipsa de zel a preotului, produce stagnare și răspândesc răcelă și îngheț în jurul său. Dacă preotul e lenes și indolent față de causa bisericei, poporul încă se înstrăinază de ea.

¹⁾ 1 Petr. 5, 4. ²⁾ Luc. 17, 10.

Servul cel netrebnic și smochinul cel neroditor sunt tipul preotului indolent și lipsit de zel.¹⁾

Însușirile zelului adevărat le putem reduce la patru, anume să fie zelul: sănt, perseverant, universal și rațional.

1. *Zelul preoțesc e sacru*, când preotul în tot, ce îndeplinesc, e condus de intențiunea curată de a promova mărirea lui Dumnezeu și mântuirea sufletelor. Atare zel e sănt și curat nu numai cu privire la scop, ci și la mijloce: e departe de a urmări interese egoistice, mărire deșartă etc., ori de a aplica mijloce incompatibili cu legea și onestatea.

2. *Zelul e perseverant*, când păstorul sufletesc e gata a întâmpina și suporta cu paciență ori ce năcasuri și greutăți împreunate cu realizarea unui scop salutar. Preotul zelos nu se înfioră de miserie și neajunsuri, de dureri și suferințe, ci pășesc tot de una cu curaj și încredere în Dumnezeu, imitând pre ss. Apostoli, cari au mers ca niște miei în mijlocul lupilor răpitori,²⁾ fără a se teme de ceva. Multă preoți tineri, nereflectând că iubirea e paciență și îndelung răbdătore, dacă nu le succede curând ceea ce încercă, se disgustă și desperă. Zelul lor e ca și focul de paie, care face flacără mare, dar curând se stinge. Să-si aducă aminte atari preoți, că ori ce lucru bun recere timp și ostenelă și ce nu succede azi, poate să succedă mâine. Ceea ce nu ajunge să ducă într-o îndeplinire un păstoriu sufletesc, poate să ajungă următoriul său în același oficiu. Fie care are să facă, cât poate, și unde a lăsat unul să continue celalalt.

3. *Universal e zelul*, când se estinde la toți ramii oficiului pastoral și la toate lipsele sufletesci ale poporului credincios. Preotul zelos predică, catechizează, celebrăză s. Liturgie, cercetăză morboșii, portă grije de administrarea averii bisericesci și nu întrelasă a împlini și alte agende pastorale după trebuință.

4. *Rațional e zelul*, când preotul tot de una lucră cu calcul și precauție, pentru toate căreță timpul și locul oportun. La ori ce lucrare aplică diligență corăspunzătoare momentuoșității ei, și nu-și consumă timpul și puterile pentru lucruri de puțină însemnatate practică în detrimentul celor de valoare mare, ori chiar necesarie. În faptele sale nu se lasă a fi răpit de patimi, ci lucră cu moderăriunea cuvenită, ameșurat axiomei: „Festina lente“.

¹⁾ Mat. 21, 19; 25, 30. ²⁾ Luc. 10, 3.

§. 20. Blândeța clericală.

Preotul, ca ministrul Domnului Christos și părintele poporului credincios, trebuie să aibă și virtutea blândeței. Mântuitorul zice tuturor ómenilor și în special preoților: „*Învé!ați dela mine că bland sum și smerit cu inima*“.¹⁾ Blândeța ca fruct al iubirii părințesci a preotului față de credincioși, îl face pre preot ca să ierte și dée uitării injuriele și vătămările, ce i s'ar fi făcut,²⁾ să fie indulgent și pacient față de fragilitatea și scăderile poporului.³⁾ Preotul bland chiar nicăi în tractarea cu cei renitenți și perversi nu se va lăsa răpit de patima mâniei, ci ca un adevărat părinte și binevoitor și va îndrepta cu spiritul blândețelor.⁴⁾ Căci pre cum ceteam în Pildele lui Solomon: „*Răspunsul cucernic întorce mănia, și cuvîntul aspru aprinde mănia*“.⁵⁾ Blândeța îl face pre preot să fie umilit și astfel iubit de popor, căci poporul se alipesce de preoții blândi și umiliți, încunjurând pre cei recunoscuți ca aspri și prea domnoși.

Preotul, care e încinat spre mânie sau e irităcios, să încunjure ocasiunile, ce l'ar irita, și dacă acesta nu e cu putință, să se prepare de cu timpuriu ori de a tăcă, ori de a vorbi cumpătat și cu blândeță; căci pre cum observă S. Ioan Chrisostom, virtutea blândeței nu stă în a fi bland în tractarea cu cei blândi, ci a deprinde acăstă virtute și față de cei ce nicăi nu sciū, ce însămnă a fi bland, după cuvintele psalmistului: „*Cu cei ce uria pacea, eram făcătoriū de pace, când grăiam lor, se lupta cu mine în zădar*“.⁶⁾

Când accentuăm necesitatea blândeței și umilinței pentru păstorii sufletești, îl facem atent, că virtutea stă în mijloc, deci să nu degenerize blândeța lui în slăbiciune și molătate, care ar tolera abusuri ori datini periculoase, căci o atare imbecilitate numai compromite statul clerical și e dăunăciosă poporului. Preotul pururea să fie consciu de demnitatea și chiemarea sa, și când e de lipsă, să dée probe de energie în cuvinte și în fapte. Mântuitorul, deși cel mai strălucit model de blândeță, a scos cu sbiciul din biserică pre cei ce negoțatoriau acolo și a infierat perfidia și perversitatea fariseilor și a cărturarilor.⁷⁾ Tot așa mustre și s. Paul pre Corinenți pentru păcatele lor.⁸⁾ Deci și preotul, când e de lipsă,

¹⁾ Mat. 11, 29. ²⁾ Mat. 5, 44. ³⁾ Isus Sirach 6, 6. ⁴⁾ Gal. 6, 1.

⁵⁾ Pild. 15, 1. ⁶⁾ ps. 119, 6. ⁷⁾ Mat. 23, 13 urr. ⁸⁾ 1 Cor. 1, 10; 4, 21; 6, 1 urr.

purcădă cu rigore și aplice chiar pedepse acolo, unde cere trebuință, ca nu cumva reul să devină irreparabil.¹⁾

§. 21. **Afabilitatea clericală.**

Preotul, ca administrator al oficiului pastoral, nu poate și nu este permis să se retragă din societate, ci are să viețuiescă și să lucreze în lume, în mijlocul poporului. În privința acăsta încă are să imiteze pre Mântuitorul, care a petrecut cu omenii de diverse condiții. Așa a luat Mântuitorul parte la nunta din Cana Galileei, a mâncat cu vameșii și păcătoșii, a disputat cu fariseii și cărturarii etc. în tot locul învețând și îndreptând prin cuvintele și exemplele sale. Așa are să facă și preotul adevărat. El numai în societate poate cunoaște acurat modul de cugetare, aspirațiunile și diversele lipse ale poporului și tot odată poate afla cele mai acomodate mijloce spre a-i veni în ajutor.

Ca preotul să-și poată împlini chiemarea să de a cultiva societatea, trebuie să fie afabil; adeca să aibă o purtare decentă, preventivă și placută.²⁾ Virtutea acăsta strălucește într-un mod admirabil, din purtarea și chipul de vorbire al Domnului Christos, pre care-l însoțea și asculta poporul cu placere, și totuși se mira *de cuvintele darului, care eșia din gura lui.*³⁾

Preotul afabil pre totuși își primește bucuros și cu față veselă; îi ascultă și agrăescă cu bunăvoieță; răspunde cumpărat chiar și la întrebările neopportune și indiscrete, respective declină și da răspuns, folosindu-se de expresiuni, cari nu vatemă susceptibilitatea întrebătorului, nică nu-l umilesc; salută și resalută cuvenincios, după cum poftesc datinele locali și poziția personalor, cu cari are de a face preotul; din totuși purtarea lui transpiră grătie, suavitate și iubire creștinescă; el urmărește exemplul apostolului care zice: „*Fără smintelă fiști și Iidovilor și Elinilor și Bisericei lui Dumnezeu. Pre cum și eu intru tōte tuturor plac, necăutând folosul meu, ci al multora, ca să se mănuiescă.*“⁴⁾

Afabilitatea câștigă preotului iubirea, increderea și simpatia tuturor. Supunând că ar fi și omeni duri și răutăcioși, cari să

¹⁾ S. Gregoriu M. „De Pastorali cura“ P. II. c. 6. ²⁾ Despre virtutea acăsta scrie S. Thoma astfel: „Affabilitas est quoddam debitum honestatis, ut scilicet homo alteri faciat, quod decet eum facere. 2. 2. q. 124. a. 2. ³⁾ Luc. 4, 22.

⁴⁾ 1 Cor. 10, 32–33.

nu considere nobleța caracterului, ce-l dovedește preotul, marea majoritate a poporului însă va fi pentru el, și de sine va aduce la reson pre cei perversi.

Când zicem, că preotul să nu încunjure societatea și să fie afabil cu toți, nicăi de cum nu înțelegem, că îl-ar fi iertat a petrece în societăți rele și demoralizante, nicăi a petrece prin crișme și alte locuri oprite clerului preste tot și incompatibile cu demnitatea preoțescă, și nicăi să facă caușă comună ori să lege amicitie cu persoane suspecte ori compromise din punct de vedere religios, moral etc., căci prin acesta își strică reputația proprie și dă smintelă poporului.

Conciliul prov. I. recomandă preotului, ca în conversația cu bărbații culți și cu poporenii săi, „să se pörte cu gravitatea recerută ca și un părinte, necompromitendu-și vașa înaintea acelor ori atrăgându-și invidia. Eră în atingere cu bărbații de alte confesiuni preoții trebuie să arete iubire și să se pörte cu totă modestia, să grijască însă ca nu cumva prin acomodare în celea religiose să dovedească indiferentism.”¹⁾

§. 22. **Modestia clericală.**

Nu numai în conversare are să fie preotul afabil, ci și întregă purtarea în afară are să fie decentă, adeca corăspundetore etății, poziției sale sociali și finaltei demnități a statului clerical. Nu tot ce e permis laicilor e permis și preotului, ci sunt lucruri, cari cu statul laical sunt compatibili, pentru un preot însă pot să fie compromitătoare p. es. saltul, rolul de actor în producțion teatrală, ori și cu ce scop s-ar da ele. Preotul să se distingă și prin modestia sa, observând pretutindenea și în totă decentă și o ținută corăspundetore cu demnitatea statului său²⁾.

Modestia privesce mai ales ținuta și mișcarea corpului, îmbrăcămintea și traiul preotului.

I. *Ținuta și mișcarea corpului* are să fie: naturală, gravă și démnă, departe atât de delăsare și molătate, cât și de afectare și frivolitate, conformându-se prescriselor Conciliului tridentin, după cari „Clericii cei chiamați în sértea Domnului aşa să-și întocmescă viața și totă moravurile sale, ca cu portul, cu gestul, cu umbleletul,

¹⁾ Conc. prov. I. tit. VII. c. 6. ²⁾ Gal. 5, 23; Filip. 4, 5.

cu cuvîntul și cu tóte cele alalte lucruri nimica alta să arete fără numai ce este grav, moderat și plin de pietate¹⁾.

În manieră preotul are să fie urban și serios, așa pre cum se cuvine unui bărbat cult și cumpărat și unui educător înțelept al poporului. Rusticitatea, ca și extravaganța și frivolitatea teatrală, dejosesc pre preot și espun disprețului statul clerical.

A prescrie reguli speciali de conduită e greu: S. Bonaventura espune limitele, între cari are să rămână ținuta păstorului sufletesc. El zice: „Să nu fie nicăi prea trist, nicăi prea voios, nu prea aspru, nicăi prea móle, nicăi prea amestecându-se în societate, nicăi prea vorbitoar, nu prea încordat, nicăi prea delăsat, nicăi prea încunjurat de óspeti, nicăi prea puțin ospital.“ Éră S. Bernard ne dă despre modestie icóna următoare: „Modestia pléca puțin spre pămint capul înălțat și superb, pléca îngâñfarea privirilor, dă feței o expresiune sénină, léga mobilitatea și vagabundarea privirii, reține excesul în ris, limbei, pre care s. ap. Iacob o numesce neînfrinată răutate, plină de otravă, aducătore de mórte²⁾ și pune frîul înțelepciuni, înfrină sensualitatea, la mergere împrumută un paș moderat dar sigur, ține corpul în o poziție corăspunđetore etății, genului și condițiunii și în urmă își exercéză dreptul asupra vestmintelor, locuinței, mobilierului și a tot, de ce are omul lipsă.“³⁾

II. *Ce privesce portul clerical*, fiind că ómenii de comun judecă după esterior, nicăi alegerea vestmintelor nu e lucru indiferent. Ele fac ca preotul să fie ușor recunoscut, și dacă sunt decente, și stimat de cătră popor; tot odată servesc pentru cleric ca un ánger păzitor, care îl reține dela lucruri de jos. În secolii primi și mai ales pre timpul persecuțiunilor, clericii nu aveau port destins de al credincioșilor. Cu timpul înse să a desvoltat portul clerical deosebit, distincțiunea a stat mai ales în aceea, că vestmente clericilor erau de colóre închisă și mai lungi de cât ale laicilor. Conciliul Trulan din a. 692 în can. 27. obligă pre preoți, ca să pörte vestmine corăspunđetore statului lor. Sinodul diecesan din a. 1732 în c. 6 decretéză pedepsă de 12 fl. clericilor, cari nu pörta vestmine cuviinciouse statului clerical.⁴⁾ Asemenea dispusețiune are și sinodul diecesan din a. 1742 în can. 4.⁵⁾

În timpul nostru portul clerical e normat parte prin dispozițiuni positive emanate dela auctoritatea bisericescă competentă, parte

¹⁾ Sess. 22. cap. 1. de Reform. ²⁾ Iac. 3, 8. ³⁾ S. Bernard. ep. 113.

⁴⁾ I. M. Moldovan o. c. tom. II p. 97. ⁵⁾ I. M. Moldovan o. c. tom. I p. 149.

prin datina rațională isvorită din ceea ce e decent și conform demnității clericale. Conciliul prov. I în ce privesce portul clerului, obligă strîns pre toți preoții: „că de căte ori celebréză s. Liturgie să fie îmbrăcați în vestiment talariu. Precum și când se înfățișeză la Ordinariat, la adunări protopopesci, ori la deregătoriile din afară, să fie îmbrăcați în vestimente preoțesci cuvenite statului.“

„În alte afaceri și ocupațiuni preoții se pot folosi și de vestimente preoțesci civili, așisderea de colore négră s'aă obscură, oprite fiind vestimentele scurte de după moda mirenilor și de colore deschisă.“ Mai încolo se fac atenții, că și în purtarea vestimentelor cuvenite statului, să urmeze modestia și umilința prescrise în ss. canóne.“

„Pentru aceea se vor feri a purta pre vestimentele lor shinore de altă colore, ori vestimente luxoșe, inele în degete, afară de Episcopii, și de alții demnitari, cărora li compet. Eră de altă parte încunjurând necurățenia și neglijența esteriorulu, și în acăstă privință să se nisuăescă a susținé decórea clerulu, aducêndu-și aminte, că curăția din afară nu fără temei se socotesce de semnul purității interne.“¹⁾

Preotul mai miser să aibă cel puțin un rînd de vestimente mai alese, cu cari să se presente la ocasiuni solemne, ori în vre o societate mai distinsă.

Observațiune. Vorbind de înfățoșarea esternă merită să atingem și obiceiul de a purta barbă și păr lung, respective de a se rade și tunde. Ce privesce purtarea barbei și a părului, Conciliul nostru prov. nu dispune nimic, dară purtarea preoților și înțelepti, pre cum și datina vigintă pot servi și în acăstă privință ca îndreptariu. Preoții greco-catolici români preste tot pôrtă părul tuns, eră barba și mustațele ori mari, ori în o formă rețezate; unii umblă rași de tot pre barbă și mustațe ca și preoții catolici apuseni. A rade barba sau de tot sau în parte și a purta numai mustațe este o abatere dela datina generală, un semn de inclinare spre spiritul mundan.

III. *Vîptul sau traiul preotulu* preste tot să fie simplu și frugal având înaintea ochilor cuvintele săntului Ioan Chrisostom, că: „nu e viața pentru mâncare și beutură. Așa dară să nu întorcem rînduélă, nici să nu servim aşa pântecelu și poftelor trupesci, ca și cum spre acăsta am fi făcuți.“²⁾ Căci i-ar sta rău să se înbuibéze în mâncări și beuturi preotul, care e detoriu să predice

¹⁾ Conc. prov. I. tit. VII. c. 7. ²⁾ S. Chrisostom hom. 22. în c. 6. Genes.

cumpătul și mortificarea trupului. Pre lângă aceea prin lucru în mâncăruri și beuturi, fiind la noi beneficiile bisericescă de tot mici, preotul ușor ajunge la sapă de lemn.

Pre când reprobăm lucrul și prodigalitatea în vipt, recomandăm, ca, în cât permite starea materială și imprejurările locală, fie care preot să aibă vipt suficient și destul de nutritori, căci alt cum organismul slăbesce și denegă serviciul.¹⁾ Spre ași asigura la noi preotul un traiu modest, dar onest, trebuie să fie economic bun, care împreună cu câștigarea să știe combina și buna chivernisire a venitelor. Ce privesce pre preoții căsătoriți, dacă soțiiile le sunt economice bune și înțelepte, și acolo unde sunt venite mai puține, pot trăi relative bine; o cumpănă bună ține echilibriul finanțial. De cumva preotul are familie să dedee la cruce și traiu simplu și pe membrii familiei sale.

Când împrejurările aduc cu sine ca preotul să participe la masa vre unui poporan, căruia î-a perfăcut cutare funcțiune sacră, ori la masa altor persoane, nici aici să nu-și uite de demnitatea și poziția sa, ci să fie modest și cumpătat în vorbe și în mâncare. Preste tot să se ferescă preotul de escese în mâncăruri ori beuturi.²⁾ Mai tare să se ferescă de dedarea la beuturile spirituale, care dedare îi consumă venitele și nu odată e cauzătoare și a altor rele. Ca nu cumva să se dedee preotul la beție, să încunjure crișmele și societatea beutorilor. Ar fi și scandalizător a merge preotul din crișmă de-adreptul să administreze cele sacre.

§. 23. Castitatea clericală.

O altă virtute excelentă prin care omul se asemenează cu îngerii este castitatea. Ea constă în abstinență nu numai dela fapte, ci și dela cuvinte, pofte și cugete venere și necurate.

Castitatea e de trei specii: virginală, conjugală și viduală, după cum adeca cineva se abține nu numai dela ori ce necuretenie, ci și dela matrimoniu, ori după cum duce o viață conjugală în sănătenie și credință, sau devenind vîdru se abține cu totul dela ori ce delectare venerei.³⁾

Castitatea, care e cel mai frumos ornament pentru fiecare om, este indispensabilă unui preot al Legii nouă. Aceasta î-o aduce aminte și rugăciunea: „Nimenea din cei legați cu poftele și des-

¹⁾ Epistolele către un preot tiner tom. I. ep. 40. ²⁾ Rom. 13, 13.

³⁾ 1 Tim. 2, 2; 4, 12; 6, 14.

mierdările carnală nu este demn să vină, sau să se apropie, sau să servescă ţie, Împărate al măririi, pentru că a servi ţie mare și înfricoșat (lucru) este chiar și puterilor ceresci.“¹⁾ Și păgâni pre cum ne spune Plutarch, pretindeau, ca toți cei ce se aflau în serviciul zeilor, prin urmare și preoții, să fie curați. În L. v. Dumnezeu a dispus, ca preoții să îmbrace veșminte albe și să se spele des, simbolisând prin curătenia trupului virtutea curăteniei. Acum dacă dela acei preoți, cari au fost numai tipul preoților din L. n. să recerut atâtă puritate, cu cât mai mult se va recere acesta dela noii, cari avem să atingem celea sacre și să îndeplinim serviciul ângeresc.²⁾ Cu dreptul numesce săntul Atanasiu castitatea o locuință a spiritului sănt, o viață ângerescă, o coronă a ângerilor.

Este escelentă castitatea, dar este înfricoșată lupta, ce are să o pôrte omul cu sine spre a o păstra.³⁾ S. Augustin scrie, că între toate luptele cea mai grea e lupta pentru castitate, căci lupta e zilnică și învingerea rară. Grijă bună ajutată de grația divină, apără acest mărgăritar prețios.

Ca mijloc de a apăra castitatea se recomandă:

a) Cel mai bun mijloc este încunjurarea ocasiunii, căci cine iubesc pericolul adecă ocasiunea în el va peri.⁴⁾ Și pre cum se exprimă în alt loc S. Scriptură: „Aă dóră va ascunde cinera foc în sin și nu-și va arde hainele? Aă umbla-va cinera pre cărbuni de foc aprinși și nu-și va arde picioarele sale?“⁵⁾

b) *Păzirea sîmțurilor noastre*, prin cari nepăzite, ca și pre tot atâtea ferești întră în suflet păcatul.⁶⁾ Deci fără cauza justă și gravă să nu privim persoane sau lucruri, cari ar putea escita sensualitatea,⁷⁾ nici să nu ascultăm cuvinte ori să cetim cărti, ce ar putea să ne scandalizeze.⁸⁾

c) Spre a păstra castitatea avem să încunjurăm trăndăvia și lenevirea, cari dedau la multe reale.⁹⁾ De unde s. Ieronim ne învață, să ne ocupăm pururea, ca diavolul cercând a ne ispiti, să ne afle pururea ocupată.⁹⁾

d) Mai departe să ne ferim de necumpărăt în mâncare și mai ales în beutură, care exces escită sensualitatea spre poftă necurate,

¹⁾ Rugăciunea dela Chernic în Liturgia Sântului Vasiliu M. și a S. Ioan Chrisostom.

²⁾ S. Ioan Chrisostom, Despre Preoție, III. 4. ³⁾ Sol. 40, 11.

⁴⁾ Eccles. 3, 27. ⁵⁾ Pild. 6, 27 28. ⁶⁾ Ier. 9, 21. ⁷⁾ Eccles. 9, 5; 25, 28.

⁸⁾ Eccles. 33, 29. ⁹⁾ Ep. ad. Rusticum.

de unde și apostolul ne zice: „*Nu ve îmbătați de vin, întru care este curvia, ci ve umpleți de dugh.*“¹⁾

e) *Rugăciunea*, semnul st. cruci, invocarea P. C. V. Maria și a sănților, îndreptarea atenției spre lucruri seriose și de mare importanță pentru fericirea noastră, sunt mijloce forte potrivite spre a ne reține dela păcate contra castității și întări în propusurile curate.

Biserica pre de o parte spre a preveni pericolul căderii, er de altă parte spre a delătura ori ce suspițune, permite preoților neînsurăți și văduvi coabitarea numai cu atari muieri, cari departă suspițunea, cum ar fi mama, sora, matușa ori altă femeie pie și cu nume bun.²⁾ Pentru păstrarea reverinței cătră cele sacre „canonele impun preoților însurăți strânsa obligație de a se abțină de usul căsătoriei de căte ori vor să se apropie de s. Altarul spre celebrarea s. Liturgiei.“ În biserică noastră ordinanții se pot căsători numai cu jene caste și morali cerând spre acesta binecuvintarea archierescă.³⁾

§. 24. **Prudința pastorală.**

Păstorul sufletesc, ca conducătorul al poporului la bunăstare și fericire, în tot, ce are de făcut ori întrelăsat, să fie cu prevedere și circumspecție, sau se purcădă cu prudință. La acesta îndemnă preoții și cuvintele Măntuitorului: „*Fiți înțelepți ca șerpii.*“⁴⁾ Éra Înțeleptul Sirach zice: „*Fără de sfat nimică să nu faci și după ce faci să nu-ți pară rău.*“⁵⁾ Prudința pastorală este aceea virtute, care îl face pre preot apt de a purcede în casuri concrete ameșurat dispozițiunilor divine și ecclastice, și de a aplica tot de una cele mai corăspunzătoare mijloce oneste, ce conduce la scop.

Prudința e sufletul tuturor virtuților. Ea e necesară păstorului sufletesc din cauză: a) Că el are de a face cu omeni de diverse condiții, etate, secs, temperament și grad de cultură intelectuală și religioso-morală, având însă să tracteze *cu fiecare după individualitatea lui.*⁶⁾ b) Nu odată vin înainte casuri delicate și complicate, cari trebuie rezolvite fără vre o pregătire previe spre acesta. Aici preotul e avisat numai la propria prudință și capacitate de a se reculege. c) Ori ce paș neprecaut și imprudent poate compromite și cea mai salutară cauză și nimici auctoritatea păsto-

¹⁾ Efes. 5, 18 ²⁾ Conc. Nic. I. con. 3. ³⁾ Cone. prov. I. tit. VII. c. III și IV. ⁴⁾ Mat. 10, 16; 1 Tim. 3, 2; Tit. 1, 8. ⁵⁾ Isus Sirach 32, 20. ⁶⁾ S. Gregoriu M. o. c. P. II. c. 1.

riului sufletesc, paralisându-î totă activitatea. d) În fine însuși statul clerical pretinde, ca membrii săi să se distingă și prin prudență în toate agendele lor și încă cu o prudență săntă.¹⁾ S. Bernard scrie despre acăstă virtute; „*Discretio enim omni virtuti ordinem ponit, ordo modum tribuit et decorem, etiam perpetuitatem. Est ergo discretio non tam virtus, quam quaedam moderatrix et auriga virtutum. Tolle hanc et virtus vitium erit.*“²⁾

Prudența este un dar natural ce stă în agerimea minții, e însă și un dar special al Spiritului sănt. Deci preotul de căte ori are de făcut ceva, să recurgă la darul natural al prudenței și tot odată să implore dela Dumnezeu acest dar, după cum ne îndemnă s. Iacob zicând: „*Si de este cineva dintre voi lipsit de înțelepciune, să céră dela Dumnezeu, carele dă tuturor cu destul.*“³⁾ Prudența ca dar natural nu se poate studia din cărți, cu toate acestea, ca preotul să-și poată valora darul acesta cu succes, trebuie să aibă cunoșințe teologice fundate și mai ales mare cunoștință de ómeni și de spiritul timpului, în care trăiesce. Acestea supunându-le recomandăm păstorului sufletesc observarea următorelor reguli de prudență:

1. În casuri concrete trebuie să lucre tot de una cu intențiuie curată, din motivul de a promova gloria lui Dumnezeu și binele poporului, spre care scop érași numai la mijloce oneste și ertate poate recurge.

2. Să considere bine toate eventualitățile, cercând că ce i-ar putea folosi și respective strica, ce e necesar, ce se poate amâna etc., ferindu-se de schimbări și înori precipitate.

3. Să-și revóce în memorie, ce scie, că aă făcut alți preoți prudenti în casuri analóge, respective cum a parces dinsul și cu ce succes în atari casuri.

4. În casuri, pre cari vede, că însuși nu e capabil a le rezolvi corect, să céră sfat și inviațiuni dela bărbați erudiți, prudenti și pii, eventual se recurgă pentru îndrumări la Ordinariat.

5. În deosebi să fie cu luare aminte la nemijlocitele împrejurări personali, temporali, locali, anume:

a) Ce privesc împrejurările personali, să tracteze pre fie care om după individualitatea lui. Se va păzi de a provoca susceptibilitatea cuiva; va fi prevenitorul față de toți, dar unde e necesar va păsi cu totă energia, de și prin acăsta să ar supera unul ori altul.

¹⁾ Rom. 8, 6 ur. ²⁾ Cant. serm. 49. ³⁾ Iacob 1, 5.

Căci în locul prim nu plăcerea, ci mântuirea poporului, o cărcă preotul cel bun. „*Că acum pre omeni să ascultați îndemn, întrăbă apostolul, așa pre Dumnezeu? așa cauț să plac oménilor? că de a-și placă încă oménilor, nu a-și fi slugă lui Christos.*“ ¹⁾ Preotul prudent crută persóna, darrepróbă vițiu.

b) Ce privesce raporturile *temporali*, folosesce momentele celea mai oportune pentru îndeplinirea fie căruī lucru. Acest principiu să-l pună în pracșă mai ales, când e de a face reforme în parochie, de a impune poporului ceva greutate, ori a cere jertfe dela el. Spre exemplu fiind vorba de a înființa un fond de bucate, să încépă tómna, când a fost un an bun și productiv, er nu atunci când poporul sufere lipse mari. Tot așa pürcede și când vré a se face alte colecte. Înainte de a încerca să introducă reforme radicali, preotul prudent studieză lucrul cu de-aménuntul și-să face planul pentru întimpinarea și delăturarea eventualelor dificultăți și pedecă. El introduce atari reforme, numai când ele se impun ca necesari și se feresce de a cuaclifica de rău ori ce obiceiu, care, pote, pre aiera nu esistă, ori a căruī rațiune nu o pricepe; p. es. obiceiuri de pre la pomene, ospețe etc. Când ar fi între parochieni certe și partide, preotul să stee mai pre sus de ele, aducându-și aminte, că el este părintele tuturor credincioșilor și față de toți are să dovedescă aceași grijă și iubire părintescă.

c) *La locul*, unde desvoltă activitatea păstorul sufletesc, încă trebuie să fie cu luare aminte. Căci alt cum se cuvine a se purta la orașe, alt cum la sate, alt cum pote vorbi în biserică, alt cum afară, alt cum în loc privat, alt cum în public. Deci nu va vorbi de pre catedră, ceea ce se ține de instrucțiunea ori admonițiunea privată.

d) În fine observăm, că nu toate lucrurile merită acea-să atențiuie și diligență, ci acesta depinde dela momentuoșitatea ori actualitatea lor. În cas de concurență să dăe preferință celor mai urgente, mai necesari și de mai mare importanță. Să nu-să consume timpul și forțele în lucruri de a doua mână, negligend pre cele cardinali. Ce pote îndeplini prin alții, spre es. prin docente, curator, cantor, prin fețele bisericesc și alti omeni pii și înțelepti, îndeplinescă, imitând pre ss. apostoli, cari spre a nu fi împedeați dela predicare, așa concredat diaconilor grijea de cele temporali ²⁾

¹⁾ Gal. 1, 10. ²⁾ Fap. ap. 6, 2—7.

Preotul, care trebuie să fie înzestrat cu un spirit organisător, dă planul de lucru, lăsând să execute și alții, ce pot executa cu succes, făcându-i prin acesta tot atâta cooperatori în via Domnului. De multe ori mai ușor și mai curând poate înainta preotul cutare caușă pie ori realiza un scop salutar lucrând prin alți, de căt pășind însu-și în rîndul prim.

e) Cu deosebită precauție și circumspecție să fie preotul, când *întră întrăia oră în parochie*, atunci ochii tuturor sunt întinși asupra lui măsurându-i toți pașii și cumpărindu-i scrupulos ori ce cuvînt ori faptă. Prin o pășire și purtare modestă, dar seriosă și démnă, ușor câștigă înimele și stórcel respectul tuturor; din contră purtarea bruscă și neprecaută înstrăinéază poporul și i-l face inimic încă dela începutul păstoririi. Cum am accentuat mai sus, la început să nu se apuce de reforme radicali, dară acolo unde află abusuri evidente să le combată cu prudență în data dela început, căci tolerându-le câtva timp, se pare, că însu-și le apróbă, și mai târziu va fi mai anevoiosă estirparea lor. Poporul resonéază: ceea ce nu s'a socotit de rău până acum, pentru ce să fie rău numai acum, și aşa îi face opoziție preotului și ține la datinele cele rele, pre cări el nu le-a reprobat dela început.

Nu se cuvine păstorului sufletesc a învinovăti pre antecesorul său pentru toate scăderile și neajunsurile din parochie; ci mai bine să se roge pentru sufletul lui, dacă e deja mort, era dacă se află în viață, să céră dela el îndrumări în afaceri, cări ar fi incurcate și cu greu de resolvit. Nicăi să nu promită prea mult la început, ca nu cumva neputându-se realiza, ce a promis, să-și pierdă poporul încrederea în dînsul. La începutul activității sale studiind starea lucrurilor din parochia sa, să-și preciseze păstorul sufletesc un program de lucrare bine cumpănat și realizabil, și în tot ce face ori întrelasă să fie consecuent, purcând din principie corecte și bisericescă.

Prudența pastorală poftescă mai de parte ca singuraticii păstorii sufletesci să trăiescă între sine în aromnie și să conlucre în bună înțelegere; căci pedecile, ce le staă în calea păstoririi mai ușor le vor delătura lucrând cu puteri unite, și mai cu efect își vor pute să împlini chiamarea lor. Asemenea e consult, ca păstorul sufletesc să întrețină și cultive relații bune și cu auctoritățile publice civili, mai ales cu cele comunali, ca și prin acesta să-i deoblege pre deregătorii civili a-i da mâna de ajutoriu, de căte ori ar fi silit să recurgă la ajutorul lor, și tot odată

să escite și nutrăscă în ei interes față de afacerile bisericesc și școlastice din respectiva parochie. Când unii deregători publici ar manifesta o ținută ostilă față de religiune și instituțiunile bisericesc ori chiar ar face injuri bisericei, preotul prudent va încerca cu buna să imblânđescă și aducă la calea adevărului pre atari deregători; dacă și repetările lui încercări ar rămâne fără rezultatul dorit, ori reul ar lua dimensiuni mari, provocând scandal în popor și daune bisericei, prudența pastorală aduce cu sine, ca preotul să caute remediu contra reului la auctoritățile superioare bisericesc și respective civili, după natura specifică a fie căruia cas.

§. 25. **Mijloacele de perfectiune. — Lectiunea. — Conversațiunea cu omeni pii.**

Am vedut, că preotul este detoriu a progrăsa din zi în zi atât în cultura intelectuală, cât și în cea morală și practică. Spre realizarea acestui scop servește mai ales: lectiunea, conversațiunea cu bărbați erudiți, pii și experți, rugăciunea, meditațiunea, esamenul conștiinței, devota celebrare a sântei Liturgii, exercițiile spirituale și conferințele pastorale.

I. *Lectiunea.* Prin cetirea scrierilor bune ne revocăm în memorie celea deja sciute, ne lărgim sfera cunoștințelor, aprofundăm diversele cestiuni, învețăm metodul de a ne aranja cunoștințele și eventual de a le face accesibile și folositoare poporului credincios. S. Paul scrie: „Păzesce cetenia și măngăerea și învețatura, de acestea să găndesci, intru acestea și, ca procopsela ta să fie arătată între toți.“¹⁾

Unui cleric i-se recomandă, să cetească înainte de tot s. Scriptură, care conține cuvîntul lui Dumnezeu, fântâna a totă sciință. S. Ieronim scrie: „Divinas scripturas saepius lege. Disce, quod doceas, obtine eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem.²⁾“ Éra S. Ambroșiu zice: „Cur non illa tempora, quibus ab ecclesia vacas, lectioni impendas? Cur non Christum revisas? Christum audias? Illum alloquimur, cum oramus; illum audimus, cum divina legimus oracula.“³⁾

Asemenea se recomandă scriptele ss. Părinti, cari ne arată adevăratul înțeles al Scripturei și modul de a o ceti și aplica în viață cu succes. Fiind că unui preot îi este cu greu a ceti și studia toti ss. Părinti,

¹⁾ 1 Tim. 4, 13. ²⁾ S. Hieronimus ep. ad Nepot. ³⁾ Lib. I. de offic. c. 20 n. 88.

aliegă-și pre unul ori altul din ei, pre care să-l cetescă și studieze cu de amenuntul, aşa d. e. pre s. Vasiliu M., pre s. Ioan Chrisostom etc. Sunt folositore viețile sănților, despre cari s. Francisc Salesiu scrie: „Cu adevărat viața sănților nu e alt ceva, de căt evangeliul presentat în acțiuni.“¹⁾ Theologii de renume încă trebue să-î fie cunoscuți preotului, și e de dorit, ca din fiecare disciplină teologică să aibă în biblioteca sa cel puțin un op de valoare.

Nu numai scrierî de cuprins sacru, ci și de cuprins profan sunt să cetescă preotul, anume de acele scrierî, cari conțin învețături practice, de cari are lipsă în viață.

Fiind că lumea se schimbă în continuu, preotul trebuie să țină cont de această schimbare. Spre scopul acesta e neapărat de lipsă să cetescă zare seriose și foî periodice scrise în spirit creștinesc, căci alt cum trăiesce în lume, fără de a cunoaște lumea.

Ca lectiunea să ne folosească, nu trebuie să cetim tot ce ne cade în mâna fără nici o deosebire, ci să cetim înainte de toate cărti, din cari putem trage folos practic întru împlinirea chiemării noastre. Să cetim cu intențunea de a înveța, respective a ne edifica, silindu-ne a aprofunda ce cetim; să nu cetim grăbindu-ne, ci meditând — non multa, sed multum. — În decursul cetirii să ne însemnăm ceea ce credem, că putem aplica în viață. La fine să facem o scurtă recapitulare asupra celor cetite și eventual să și scriem, ce ne-a rămas în minte, ori să deșteptăm în noi în urma cetirii. Cărțile bune le cetim de repetite ori, căci tot de una vom mai descoperi ceva nou și vom aprofunda mai bine cele cuprinse în ele.

II. Mult contribue la largirea cunoșințelor noastre și la perfecțiunea morală însoțirea și conversațunea cu omenei pii, erudiți și experți. „Cel ce umblă împreună cu cei înțelepți, înțelept va fi, eră cel ce umblă cu cei fără de minte se va cunoaște.“²⁾ S. Gregoriu M. scrie: „Viva lectio est vita bonorum.“³⁾ Instrucția prin conversare o primim cu placere și pre neobservate și ea ne rămâne timp mai îndelungat. Adese ori avem mai mult folos practic din o simplă conversare cu un bărbat expert, de căt dacă am fi cetit o carte întrigă.

¹⁾ Epist. ad episc. de Brouges c. 3. ²⁾ Pild. 13, 21. ³⁾ Moral in Iob lib. 24. n. 16.

Să cercăm deci societatea ómenilor pîi, erudiți și esperții, dela cari putem să învățăm, ce servește sau la propria nôstră perfecțiune intelectuală și morală sau la modul, cum să ne purtăm oficiul nostru. În conversare să fim modesti, atenți la tot, ce se zice, să întrebăm ceea cu ce nu suntem în chiar; să nu umblăm a ne arăta sciința și esperința, să nu ne dimitem la dispute sterile și fără nică un scop practic, ci să cercăm mai mult a învăța dela alții, de cât a ne produce înaintea altora cu învățătura nôstră. S. Isidor de Sevilla zice: „În dispută nu permite să întrevină certă, nică cercarea pertinace de a ești învingător. Supune-te în-dată adevărului și nu contrazice dreptății, nică nu încerca a combatе, ce e bun. Iubesc mai mult a învăța însuți (discere), de cât a învăța pre alții; fi ultimul în vorbire, primul în tacere.“¹⁾

§. 26. **Rugăciunea.**

Un mijloc fórte puternic și chiar indispensabil spre a progresă în perfecțiune este și rugăciunea; căci pietatea se nutresce prin rugăciunea devotă și démna primire a ss. sacamente. Acestea ne mijlocesc lumina supranaturală spre a r m n  și înainta pre calea m ntuirii și a conduce pre aceea-și și pre alții.

Preoții cei buni se r g  des și pentru sine și pentru popor; ei sunt adev rati bărbați ai rugăciunii. La rugăciunea d s  ne în-d mn  nu numai prin cuvinte²⁾ ci prin exemple Domnul nostru Isus Christos³⁾ și ss. apostoli.⁴⁾ De unde și păstoriul sufletesc trebuie să se r ge des, și de câte ori are să îndeplin sc  vre o func une pastorală, să c r ă în telep t une dela Dumneze , am sur at indemnului dat de spiritul s nt, care zice: „De are cineva lipsă de în telep t une, să c r ă dela Dumneze ; care dă tuturor din destul, și nu va în t rzia și i se va da lui. S c r ă a a dară cu incredere, nimica îndoindu-se.“⁵⁾  r a s. I. Chrisostom ne spune, că „Nimic nu e mai puternic de cât omul, care se r g , cum se cuvine.“⁶⁾

Rugăciunile și preste tot actele de devo iune preotul adevărat le îndeplinesc cu atențiune și reverin , f r ă afectare, f r ă grăbire sau tr g n are, cât edifică și pre alții. Acest mod de a recita rugăciunile îl poftesc atâtă natura rugăciunii, care e conversarea

¹⁾ Synonim. ²⁾ Luc. 18, 1. ³⁾ Mat. 14, 23; Marc 6, 46; Luca 6, 12.

⁴⁾ Fapt. ap. 6, 4. ⁵⁾ Iac. 1, 5—6. ⁶⁾ Hom. 57 in Mat.

nóstră cu Dumnezeu, căt și ss. canóne.¹⁾ Simțul religios al poporului prin nimic nu se vatémă, și răcesce mai mult, de căt prin o executare mechanică și numai perfunctorie a servițiului dumnezeesc public. Pre preotul impiu îl aşteptă blăstêmul lui Dumnezeu, care zice: „*Blăstēmat e cel ce face lucrurile Domnului cu lene.*“²⁾ Între rugăciunile destinate pentru devotiuinea clericilor amintim cu deosebire órele canonice.³⁾

§. 27. **Meditațiunea.**

Meditațiunea este considerarea adevărurilor dumnezeescri spre a le aprofunda și a ne conforma viața după ele. O atare considerare a adevărurilor revelate este necesară fie cărui creștin, ca acele adevăruri să producă în inima lui efecte salutari. Cunoșcerea speculativă a adevărului ne înmulțește cunoșințele, dară nu ne face și mai bună. Aă nu vedem noi, că o mare parte a ómenilor, cără țin tare la credință și mărturisesc cu gura adevărurile religiosé, totuși așa se părtă și ast fel vietuesc, ca și cum nu ar crede nimica? Ei vatémă preceptele divine și bisericescă, fără a-și face scrupuli de conștiință, din motivul că nicăi când nu s'aă încercat, ca prin meditațiune să aprofundeze adevărul și însemnatatea lui pentru viața practică creștină. Adevărurile religiose primite numai cu urechile ori cu ochii (din carte) sunt ca și săménța, ce cade în cale și nu poate prinde rădăcină.⁴⁾ De unde se plângе prof. zicend: „*Cu stingere s'aă stins tot pămîntul, că nu este bărbat, carele să pună în inimă.*“⁵⁾ Ceea ce face, ca săménța cuvîntului divin, adevărul revelat, să descindă la inima nóstră și să producă fructe demne de viață eternă e meditațiunea dăsă asupra adevărurilor religiose. Ea ne înfiioră de păcat și ne dă aripă să ne înăltăm la perfecțiunea creștină.⁶⁾

Maă ales sunt detori a medita clericii, ca ast fel grația primită prin punerea mânilor să o resusciteze în fie care zi, respective să se dispună la primirea darului dumnezeesc, ca nu cumva în loc de a fi ministrii lui Isus Christos și dispensatorii misteriilor lui Dumnezeu⁶⁾, să ne facem nori fără apă cari se părtă de vînturi, copaci tommateci neroditori.⁸⁾

¹⁾ Sinodul trulan n. can. 75. Despre rugăciune maă pre larg veđă Dr. I. Rațiu, Etica creștină, Blaș 1873, §. 96. ²⁾ Ier. 48, 10. ³⁾ Conc. prov. I. tit. VII. c. 2. ⁴⁾ Mat. 13, 3. ⁵⁾ Ier. 12, 11. ⁶⁾ 1 Cor. 4, 1. ⁷⁾ vezi Müller, Theologia moralis Vindobonae, 1887 tom. III. § 246. ⁸⁾ Iud. v, 12.

Clericul prin meditațiune nu numai pătrunde tot mai adânc în cunoșcerea adevărurilor religiose și se sanctifică pre sine, ci tot odată se pune în poziția de a putea predica și instrua fără multă pregătire. Adevărul, asupra căruia a meditat preotul, îl va propune cu sentiment, căldură și în o formă convingătoare; el va sci vorbi la inima poporului, căci atunci vorbesce din prisosință înimei sale.¹⁾

E mirare, că de meditațiune, care e un lucru atât de necesar și folositoriu, mulți preoți se înfiră și o negleg sub pretext, că ei pre timpul meditațiunii sunt distrași, că nu-i simt fructele, că le este chiar imposibil a medita. Oare așa se părtă și când e vorbă de bunuri externe? sigur nu. Când e vorbă de un căștig material, ori de încunjurarea cutării pericol, își reculege fie care puterile sufletesci, nu se disgustă, niciodată nu se ureșe a considera afacerea din toate punctele de vedere; pentru ce nu aplică o asemenea diligență și când se tractă de meditațiune, care e atât de momentuoasă spre dobândirea mântuirii?

Ca din meditațiune să dobândim fructul recerut, este consult să urmăm un anumit metod la îndeplinirea ei, anume:

1. Înainte de toate ne alegem *obiectul*, sau materia de meditat, care o formează misteriile religiunii noastre. Cea mai acomodată materie de meditat pentru un preot este: viața și patima Domnului nostru Isus Christos. S. Francisc Salesiu scrie: „Mați ales îți recomand aceea rugăciune mentală, care se referă la viața și patima Domnului nostru Isus Christos. Prin meditațiunea de săptămâna acesteia mintea ta se va umplă cu el, vei învăța modul lui de lucrare și toate acțiunile tale te vei nisui să le conforma acestei norme. El este lumina lumii, deci prin el trebuie să ne luminăm Pre cum prunci conversând și gângăvind cu mamă-sa, și imiteză limba și graiul, așa și noi meditând neîncetat la Mântuitorul nostru, cu ajutorul grației lui pre începutul vom învăța a vorbi, lucra și voi ca și el.”

După ce și-a ales clericul materia de meditat, să-și întipuească că stă în fața lui Dumnezeu, apoi să învoce ajutorul divin pre cum și intercesiunea P. C. V. Maria ori a cutării sănt, ca meditațiunea cu toate actele ei să servescă spre gloria divină și mântuirea lui sufletescă. Aceasta e *prepararea*.

¹⁾ Luc. 6, 45.

Însă și meditațiunea o constituie considerarea atentă și din toate punctele de vedere a materiei, atât spre a o cunoște cât se poate de clar și lămurit, cât și spre a ne dobândi cea mai firmă persuasiune cu privire la ea. Cu această considerare sunt de a se împreuna acte de credință, adorațiune, admirațiune, penitență, mulțumită etc., după natura materiei.

Pentru ușurarea meditației e consult, ca adevărul ori fapta despre care medităm să nă-o imaginăm ore cum întrupată și prezentă înaintea noastră, reflectând la persoana, care a propus doctrina și la alte împrejurări după versicul cunoscut: „quid, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quo modo, quando.”

Adevărul considerat să-l aplice unul fie care la sine însuși întrebându-se: „ore ce învețătură practică urmăză pentru mine din acel adevăr? ore până acum ținut-am sămă de ea, ori dóră am negles'o? cări sunt causele transgresiunilor și necredinței mele?” De aici se nasc afectele de durere pentru peccate, umilință, temere abnegare de sine, de încredere în Dumnezeu, gratitudine și iubire dumnezeescă. Tot odată trebuie să concepem propusuri tarî de a ne emenda și a duce o viață démnă de un creștin și cleric adevărat din *motivul* că, e cuviincios, just, necesar, folositor, ușor și chiar plin de măngăiere și plăcut a duce o atare viață. Propusurile să fie căt se poate de practice, particulari și eficace, cări adecă escugetă și aplică și mijloce corăspunzătoare.

Încheierea meditațiunii o face o rugăciune scurtă, prin care imploram dela Dumnezeu iertare pentru neglijința din trecut și grătie spre a putea persevera în propusurile salutară, ce le-am conceput în decursul meditațiunii.

După acest metod toate facultățile sufletului: înțelesul, memoria și fantasia, voința și inima se pun în o lucrare pie și salutară.

Timpul cel mai acomodat pentru meditațiune sunt orele de dimineață, când fiindu-ne recreate puterile trupesci și sufletesci și încă nefiind distrași prin lucrurile de preste zi, mai cu fruct ne putem ocupa de considerarea adevărurilor religiose. Dacă ocupările ori împrejurările nu nă-ar permite a petrece cel puțin 20—30 minute în meditațiune în data după ce ne-am ridicat din pat, să ne alegem alt timp corăspunzător, pre care apoi să-l observăm. Nu numai dimineață, respectiv la anumită oră din zi, ci mai adese ori să ne aducem aminte, că în tot momentul stăm în fața lui Dumnezeu, care zice „*Eū sum Domnul tēū, fă ce este plăcut înaintea mea și*

*fi fără de prihană.*¹⁾ Acest cuget este cel mai puternic mijloc de a ne abate dela păcat. S. Chrisostom scrie: „Spune-mi dacă ar sta tot în apropierea ta principale, aș nu te-ai purta cu respect? De unde când mânci, cugetă, că e de față Dumnezeu; căci e cu tine. Când ai să dormi, când te vei mănia, când te vei desfășa și în fine când vei face ori și ce, cugetă, că e de față Dumnezeu.”²⁾ E de față Dumnezeu, ca un ajutător prea bun și atotputernic, dară tot odată și ca un judecător prea sănăt și prea drept.

§. 28. **Esamenul conștiinței.**

Pre cum avem să începem ziua cu meditațiunea și să o petrecem cugetând mai adese ori la Dumnezeu, aşa avem să o încheiem cu esamenul conștiinței.³⁾ Acesta o recomandă cu tot de-adinsul toții magistri vieței spirituale. S. Chrisostom scrie: „În fie care zi cere samă séra dela sufletul tău. Ceea ce dacă vei face în totă ziua cu diligință, vei sta voios la tribunalul teribil al fiitorului judecătoriu.”⁴⁾ Chiar și înțelepții păgâni au cunoscut însemnatatea esamenului zilnic al conștiinței pentru viața morală. Așa la Pythagorei era maxima: „Ori ce ai zis, audit, făcut prestezi, adăti-le aminte séra.” Seneca scrie: „Quotidie apud me causam dico. Cum sublatum e conspectu lumen est . . . totum diem mecum scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo.”⁵⁾

La esaminare înainte de tóte să ne revocăm în memorie binefacerile diverse primite dela Dumnezeu în decursul zilei, apoi să ne întrebăm, că ore cum ne-am arătat noi față cu bunătatea dumnezeescă? cum am folosit darurile dumnezeesce? ce am făcut, ce ar fi trebuit să nu facem? ce am omis, ce eram datorii, ori cel puțin era consult, a face? cum am petrecut în tot decursul zilei? Așa descoperindu-ne înși-ne scăderile și faptele noastre culpabilă, să escităm în noi părere de rău și propus firm de a nu mai căde nicăi în greșelele de păna aici, nicăi în altele. Spre a persevera în acest propus salutar, implorăm grația divină prin o scurtă rugăciune, care formeză încheierea esaminării.

Pre lângă acest esamen general mai putem face și altul particular, care consistă în aceea, că ne îndreptăm atenționea în

¹⁾ Fac. 17, 1. ²⁾ Hom. 8 ad Philip 2. ³⁾ vezi Müller, I. c. §. 245.

⁴⁾ Hom. in ps. 4. ⁵⁾ Lib. 3 de ira cap. 36.

deosebi asupra unei scăderi, care ore cum e rădăcina celor alalte, ca mai ușor să ne mântuim de ea.¹⁾

§. 29. **Celebrarea sântei Liturgii.**

Pentru înaintarea în perfecțiunea morală se recomână preoților și celebrarea sântei Liturgii.

Preotul ca om este debil și neputincios ca și alți omeni, e o ființă supusă păcatului. Deci are lipsă de jertfă și are datorință de a sacrifica pentru iertarea păcatelor proprie și ale poporului.²⁾

Preoții cei pînă aî considerat și consideră și azi celebrarea s. Liturgii, ca o detorință zilnică. Ba în cei dintâișii secolii și credincioșii de rînd asistau în fiecare zi la s. Liturgie și se cumeau, e firesc lucru dară, că preoții trebuiau să le celebreze. Cu timpul recindu-se zelul credincioșilor, biserică demandă, că fiecare creștin ajuns la pricepere este obligat sub păcat greu să asculte s. Liturgie Dumineca și în sărbători; fiind deci poporul obligat a fi de fată la s. Liturgie, păstorii sufletește e obligat a celebra în acele zile și încă pentru poporenii.³⁾

Preoții, cari nu aî oficiul împreunat cu grijea de suflete, încă sunt obligați a celebra în vîrtutea ordului. Căci darul primit prin impunerea mânilor episcopesci mai ales prin sacrificiul liturgic se resusciteză.⁴⁾ S. Toma pre preoții, cari se retrag dela celebrare îi asemănă cu acei leviți, cari nu aî prestat servitîu altarului, ci aî desprețuit biserică și sacrificiul.⁵⁾ S. Bonaventura despre preotul care numai din comoditate și fără caușă raționabilă suficientă se reține dela celebrarea s. Liturgii, zice: „Privat sanctissimam trinitatem gloria; privat angelos laetitia, peccatores venia, justos subsidio; privat refrigerio animas in purgatoriis existentes.“⁶⁾ Așa dară preotul, care nu celebréză, de și ar puté, lipsesce pre Dumnezeu de lauda infinită, pre cei din purgatoriu de măngăere și alinare, éră pre omenii de pre pămînt de nenumărate grății, chiar pre sine se lipsesce de grătie și se expune pericolului de a căde, căci zice s. Augustin: „Reficeris, si accesseris; deficies, si recesseris“.⁷⁾ Dacă cineva celebréză numai când e strict obligat în vîrtutea oficiului ori a stipendiului, nu dovedește încă că s'ar nisui

¹⁾ Despre imitarea lui Isus I c. 9. 11. ²⁾ Evr. 5, 1. ³⁾ Conc. prov. I tit. II c. IX. n. 1. ⁴⁾ 2 Tim. 1, 6. ⁵⁾ 2 Mac. 4, 14. ⁶⁾ S. Bonav., de praep. ad Miss. c. 5. ⁷⁾ Aug. in Ioan;

pentru o perfecțiune morală mai înaltă; cel ce iubesc sincer pre Isus Christos, doresce a se împărtăși cu el și când din acestea nu trage nicăi un folos material ori temporal. Preotul bun aplică s. Liturgie din când în când și pentru sine în deosebi, nu numai pentru alții.

Preotul spre a trage fructul dorit din celebrarea sănătății Liturgiei, nu e de ajuns să celebreze, ci trebuie să o facă acăsta cu totă atențunea și cu devoțiunea cuvenită unui misteriu atât de admirabil. Deci avem să ne preparăm la celebrare prin rugăciune și meditație; în decursul s. Liturgiei să reflectăm mai adese ori asupra misteriului înfricoșat, ce-l îndeplinim și la fine să mulțămim din adîncul inimii lui Dumnezeu, că ne-a învrednicit a ne împărtăși ss. celor fără de mórte și de viață făcătorilor misteriului. Étă ce scrie s. Ioan Chrisostom despre preotul celebrante: „El chiamă pre spiritul sănătății, împlinesce jertfa cea înfricoșată, și, ca cea care se atinge de Domnul tuturor celor vii, se află pre gradul cel mai înalt al omenirii. Câtă curăție, câtă evlavie se poftesce dela dinsul? Întru adever sănătățile trebuesc se fie mâinile, cari cuprind acest misteriu! Curată limbă să fie aceea, care exprimă aceste cuvinte! Un suflet, ce cuprinde întru sine spirit ca acesta, trebuie să fie cel mai curat, cel mai sănătățios pre lume! Mulțime de ângeră încunjură pre preotul, care sacrifică, cete de puteri ceresci împlină spațiul în jurul altariului, tōte acestea în onoarea celuia ce e de față.”¹⁾ Deci celebrantele spre a se învredni de un misteriu atât de sublim și de o societate atât de alăsă, trebuie să fie mai curat de cât lumina soarelui, căci la din contră profanază celea sacre și pre sine se osindesc. Ce e drept celebrarea cu nedemnitate, nu invalidizează s. sacrificiul liturgic, fiind Domnul nostru Isus Christos sacrificiul și sacrificantele principal: „căci Tu ești cel ce aduci și Te aduci Christos Dumnezeul nostru”, zicem în rugăciunea Cherubicului dela S. Liturgie; dară preotul, care se apropie de altar ca inamic al lui Dumnezeu, și face ore cum violență și pre cum învață teologii se face vinovat de patru sacrilegi; anume fiind că 1. consacră s. Eucharistie, 2. o primesc, 3. o administreză ca nedemn și 4. o împărtășește și ca nedemn.²⁾

Celebrarea cu nedemnitate nu osindesc numai pre preotul cel reu, ci dă smintelă poporului. Aceasta vădând că preotul tracteză cu nereverință celea mai sacre misterii, se va înstrăina

¹⁾ Despre preoție VI. 4. ²⁾ 1 Cor. 11, 29. S. Alfons I. 6. n. 35.

de ss. sacamente și va deveni nepăsător. Mulți chiar vor zice în inima lor, preotul însuși nu crede cele ce le propune, căci dacă le-ar crede, nu le-ar tracta cu atâta ușurătate și lipsă de reverință.

Se cuvine deci, ca preotul să mediteze mai adese oră asupra darului negrăit, cu care ne-a dăruit fiul lui Dumnezeu la cina cea mai de pre urmă; să recurgă la acăstă fântână a îndurării cât mai des cu devotiiune și sănțenie, ca prin el să onoreze pre Dumnezeu și să mijlocescă grații abundante pentru sine și pentru popor.

Spre a celebra cu demnitate trebuie să se mărturisescă mai des preotul. În decretele conc. prov. și pentru alunii seminariai e prescrisă mărturisirea cel puțin odată în lună.¹⁾ Cu privire la preoți, considerând debilitatea și fragilitatea naturei omenesci, precum și desele ispite, de cărui nu sunt scuți niște ei, mărturisirea desă nu se prezintă ca un mijloc indispensabil spre a ne apropiă de altariul Domnului cu reverință și a ne face părtași de imensele fructe, ce se revarsă asupra noastră din s. sacrificiu liturgic.

§. 30. **Esercițiile spirituale.**

Vorbind despre perfectiunea morală a păstorului sufletesc nu se poate trece cu vederea unul dintre cele mai eficace mijloce spre acăsta, anume esercițiile spirituale. Ele sunt timpul silentiului și al recolectiunii spirituale, când omul, lăsând la o parte afacerile lumesci, și îndreptă totă puterile spirituale asupra adevărurilor eterne, și examinază mai cu de-amănuntul starea să a sufletescă, escită și respective renoesce propusuri de a-și îndrepta viața și prin rugăciuni, meditațiuni și primirea dezmănuirii a ss. sacamente se simte a se curăță de păcate și a persevera în propusurile făcute. S. Bernard astfel le deliniștează: „*Haec est forma studii spiritualis, ut sapienter disponamus praesentia nostra, recogitemus in amaritudine animae nostrae praeterita, futura quoque sollicite provideamus.*“

Timpul esercițiilor este cea mai acomodată ocasiune spre a renunța la abuzuri, a ne înfrâna patimile neîntogmite, a ne spia păcatele, a ne renoi în privința sufletescă și reîmpăca cu Dumnezeu

¹⁾ Conc. prov. I. tit. VII. c. 2.

și a reînvia în noi zelul spre bine. Esercițiile, fiind o școală a măntuirii și o scară spre ceriu, se țin în toate seminariele și institutele de educație religiose bine organizate și în multe diocese se înculcă fie cărui preot. La noi încă sunt recomandate prin concil. prov. I. tit. VII. c. 2.

Esercițiile spirituali constă din esortațiuni sacre, din reflecții asupra acestora și aplicarea lor la propria viață a fie cărui ascultătoriu, din rugăciuni, cercetarea cultului divin, esamenul conștiinței și alte acte de devoție acomodate. Cel ce conduce esercițiile spirituale, astfel trebuie să distribue timpul, în cât singuraticele acte de pietate să-și succedă în ordine corespunzătoare; era ascultătorilor să li se inculce a le îndeplini cu totă acuratețea, exercitându-și în faptă spiritul.

În tinereea esercițiilor spirituale se pot urma diferite metode; cel mai generalizat este metodul propus de s. Ignatius de Loyola; el în elaborarea esortațiunilor se înțelege după ordinea, în care succede activitatea singuraticelor facultăți sufletesci, anume: memoria, înțelesul, inima și voința.

a) *Memoria ajutată și de fantasie ne prezintă punctele mai marcante ale adevărului, pre care voim să-l contemplăm, ori fapta istorică de împreună cu împrejurările, ce au însotit-o p. es. Rînduit (e decretul inevitabil al lui Dumnezeu) omului (fie cărui om) odată (o singură dată, fără a sci, când și cum) să mîră (să părăsească lumea).*

b) *Înțelesul consideră momentuoșitatea adevărului din cestiiune, învețăturile practice, cari rezultă din contemplarea lui, (p. es. în tot minutul voii viețui, ca și cum acesta ar fi fost cel din urmă a vieții mele) pre cum și motivele, ce înduplecă la o viață corespunzătoare adevărului contemplat (e util, cuvenincios, necesar, ușor etc.).*

c) *Inima și voința se pune în lucrare prin acte de credință, speranță și iubire față de Dumnezeu și prin afecte de frică salutară, încredere și părere de rău și dorul de emendare. În fine se concep propusuri salutare de a încunjura peșcatul și ocasiunea lui de a aplica mijloacele de lipsă spre a înainta în bine, și se ieșă determinarea seriosă de a duce pre viitoru o viață deznă de un creștin adevărat, respectiv de un cleric.*

Esortațiunea are de comun 2—3 puncte și la fiecare punct se pun în activitate în ordinea indicată facultățile sufletesci.

Ca introducere la esortațiune servesc așa numitele *preludie*, cari prin o imagine, ori descriere scurtă și vie, ori prin o istorisire

potrivită legă atențunea celor de față și o îndreptă spre obiectul esortăriunii.

S. Ignățiu prevede pentru exerciții timp de 4 săptămâni, în care timp omul are să se ridice din profunda lui miserie sufletească și treptat să se înalte la unirea intimă cu Dumnezeu.

În prima săptămână *fundamentul* exercițiilor il formeză considerarea „scopului nostru ultim.“ Aici se consideră adevărurile mai acomodate spre a-l smulge pre om din statul păcatului și a-l curățî. Săptămâna acăsta corăspunde la „*via purgativa*.“¹⁾

Obiectul principal în săptămâna a două este viața privată și publică a Mântuitorului, care ni se propune ca model de urmat spre ajungerea scopului nostru ultim și corăspunde la „*via illuminativa*.“

¹⁾ În desvoltarea vieții spirituale sunt nenumărate grade, cari in se pot reduce la trei, anume: inceperea, progresul și perfecțiunea, despre cari s. Bonaventura zice: „Ad integratatem perfectionis requiritur necessario perfectus recessus a malo, perfectus processus in bono, perfectus status in optimo“ (Breviloqu. P. V. cap. 6.); aceste trepte se asemănă cu mișcările corporale, căci în acestea, cum observă s. Thoma (2. 2. q. 24. a 9), este mai întâi intorcerea dela termin, îndreptarea spre alt termin, liniștea în termin, după cuvintele psalmistului „intorce-te dela rău și fă bine, caută pacea și o urmă pre ea“. (ps. 23, 15.)

Aceste trei trepte său staturi ale vieții spirituale se numesc: calea purgativă, calea illuminativă și calea unitivă.

I. În statul incepătorilor sunt aceia, cari au ajuns la îndreptare (justificăriune), dară nu și-au stempărat (infrerat) încă pasiunile așa, cât ușor să învingă ispите ei, au lipsă de luptă continuă, spre a conserva și deprinde caritatea ori alte virtuți, fără de cari ea nu poate fi. La acest stat aparține *calea purgativă*, care în sine țineste să dispună sufletul spre justificare de păcatele trecute, și spre a face destul pentru ele, pre cum și spre a-l preserva de păcate viitoare.

II. În statul celor ce progresază sunt aceia, cari și-au adus pasiunile la ore care friu, așa cât ușor se contenește dela păcate mortali, dară cu anevoie încunjură păcatele veniali, delectându-î mult lucrurile temporale și fiindu-le mintea agitată de diferite fantasmate, eră inima de multe dorințe. Acestia se află în *calea illuminativă*, care în sine conduce spre înaintarea în virtuți și mai mareea moderare a pasiunilor, ca omul să-și câștige ușurătate nu numai în încunjurarea păcatelor mortali, ci și în evitarea celor mai ușore, precum și în deprivarea virtuților morale.

III. În statul celor perfecti sunt aceia, cari astfel au sufletul abătut dela tot ce e temporal, cât bucurându-se de pace nu se agiteză de variile dorințe, nici nu se mișcă de pasiuni, ci principalminte sunt îndreptați spre Dumnezeu, și spre el atinții ori pururea ori forte des. Acestia se află în *calea unitivă*, care se ocupă mai ales de unirea cu Dumnezeu prin iubire, și de deprinderă faptică a virtuții acesteia (Müller Th. mor. II §. 6.).

A treia săptămână consideră în deosebi patimele și mórtea Domnului nostru Isus Christos, care ni se prezintă spre a ne mișca la o viață eroică întru împlinirea chiemării nóstre și la suferirea cu paciință a adversităților, „*via unitiva*“.

În ultima săptămână contemplăm pre Domnul nostru Isus Christos ca învingătorul glorios al morții și triumfătorul asupra lumii. Ea conduce la unirea intimă cu Dumnezeu, culmea perfecțiunii morale.

După metodul acesta exercițiile ar avea să dureze așa dar 4 săptămâni. La noi însă abia țin exercițiile spirituali câte 3—4 zile. Clerul nostru rural le ține numai o zi, din cauza împrejurărilor particulari nefavoritore.

Credem, că nu va fi fără de folos a espune observațiunile săntului Alfons din fruntea opuluī său numit „Selva“, în care tracteză materialul pentru exercițiile spirituali preoțesci. El zice:

Întâiul. Cel ce voește a ținé exerciție spirituali înainte de tóte trebuie să aibă intențiune curată și să nu cerce de a dobêndi prin propunere renumele de bărbat erudit, genial, elocuent; ci unica lui intențiune să fie, că prin folosul cel aduce ascultătorilor săi, să promoveze onórea lui Dumnezeu.

A doua. Să aibă grije, ca să nu se străcure nimică străin în propunere, precum nici chiar idei noué și sublime, cari servesc spre a ocupa spiritul ascultătorilor cu frumșetea lucrului propus, pre când voința rêmâne nemîșcată și nu se ajunge la nici o binecuvântare. Din contră să grijescă, ca să aducă înainte atari lucruri, cari cu deosebire sunt apte de a mișca și conduce la propusuri bune pre cel ce le ascultă.

A treia. Spre acest scop adese ori trebuie să se amintescă ascultătorilor adevărurile eterne, prin considerarea cărora, după zisa Spiritului sănt Dobêndim grația perseveranței: Cugetă la cele mai de pre urmă ale tale și în veci nu vei păcatui.¹⁾ E adevărat, că unor preoți nu le place, dacă li se vorbesce despre lucrurile cele mai din urmă, și se simt ofensați, când sunt tratați ca și laicii, chiar așa ca și cum nu ar exista și pentru ei o mórte și o judecată, ca și pentru mirenii. Cel puțin la exercițiile spirituali să li se aducă aminte de mórte, de judecată și de eternitate, fiind aceste adevăruri mai acomodate de a conduce la adevărată schimbare a vieței pre cel ce reflecteză asupra lor.

¹⁾ Eccl. 7, 40.

A patra. Să fie atent, ca, în cât e numai cu putință, să recomânde ascultătorilor săi exerciție practice p. es. modul de a-și îndeplini meditarea, ori mulțamita după s. Liturgie, mai de parte, cum sunt de a se corege păcătoșii; dară mai virtos cum trebuie tractați în scaunul mărturisirii penitenții, anume recidivi și cei ce se află în ocasiunea proximă a păcatului; căci aici greșesc cei mai mulți confesari, ori prin prea mare rigore, ori prin prea mare ușurătate la împărtășirea sănătății absoluației (greșala din urmă în genere e mai desă), și prin aceea împing o multime de suflete în perirea de veci.

A cincea. Cel ce ține exercițiile are se tracteze pre ascultătorii săi cu mare respect și cu multă blândete. Cu respect, arătând și în afară, că îi onorază, și pentru aceea, când îi agrăcesc, tot de una le dă titula cuvenită. Când e silit să vorbescă în contra unui vițiu, să vorbescă în general tot de una, și să accentueze expres, că pre nică unul din cei de față nu-l are în vedere. Cu deosebire să se păzescă de a dojeni greșala unui singuratic, ori a vorbi în un ton care dă a înțelege o anumită înălțare; din contră în propunere să fie confidențial, căci prim acesta mai ușor convinge pre ascultătorii săi, și îi mișcă spre bine. Deci să-și țină vorbirea fiind cu totă reverință și blândetea față de ascultători și să se păzescă de a se arăta mărios oră chiar a folosi expresiuni vătămatore; prin acesta mai mult sărătiște spiritele spre mănie, de căt sără conduce spre pietate.

A sese. La tractarea adevărurilor înfricoșate să se păzescă de a împinge pre ascultători în desperare cu privire la măntuirea sufletului, respective la îndreptarea lor. Fie cărui, ori căt de rece ar fi el, să i-se lase o cale, pre care să-și pote schimba viața. Pentru aceea să încurajeze pre ascultătorii săi, să-și pună încrederea în meritele lui Isus Christos și intercesiunea Maicei Domnului, și să-i îndemne ca adese ori să se lege prin rugăciune de aceste două anghire ale măntuirii. Înainte de tōte să-îndemne cu totă tăria la rugăciune, și pentru aceea, fiind că ea e unicul mijloc de a obține grația de lipsă spre fericire.

Cu deosebire să-și noteze bine cel ce ține preoților exerciție spirituală, ca să nu spereze fructele de binecuvântare dela ostenele sale, ci mai virtos dela misericordia divină și dela rugăciunea sa, și de aceea să rōge ferbinte pre Dumnezeu, ca să împrumute putere cuvintelor lui.

Având în vedere invitațiunile aceste practice și cunoșcându-și bine ascultătorii, fie care preot va putea afla cu ușurătate cum să se părte, când are să țină exerciție spirituală, ca acelea să fie apte de a mișca la îndreptarea și sanctificarea vieței. Un studiu amănuntit a materiei, ce o tracteză, și a împrejurărilor, între cari vorbesce preotul, în tot casul se recere.

§. 31. **Conferințele pastorale.**

Un mijloc foarte apt pentru perfectiunea clerului aplicat în păstorirea sufletescă sunt și aşa numitele conferințe (collationes) pastorale sau adunări districtuale protopopesci, sub cari înțelegem adunările preoților din cîte un district protopesc, ce se țin sub presidiul conducătoriului districtual, spre a desbatе cestiuni privitorе la păstorirea sufletelor și la promovarea culturei scientificе ascheticе și practice a clerului tractual.

Scopul acestor conferințe este aşa dară cultivarea împrumută a clerului și desbaterea cestiunilor, ce cad în sferă de competență și activitate a oficiului pastoral. De aceste conferințe anuale, numite la noi și sinode protopopesci, se disting adunările sau sinodele protopopesci, cari se țin cu anumite ocasiuni speciali, aşa, când se cer informații pentru sinodul diecesan, ori se aleg reprezentanți la acel sinod; ori clerul se adună spre a-și descoperi Ordinariatului anumite dorințe.

Conferințe pastorale se țin în întregă biserică. La noi sunt prevăzute adunările protopopesci deja în sinodul diecesan din 1700.¹⁾ Sinodul archidiecesan din 1869 în can. 29 prescrie: „*Preoțimea din fiecare eparchie în fiecare an se mărgă la adunarea protopopescă sub presidiul protopopuluī*“; era conc. provincial dispune, ca preoții spre a putea înainta în perfectiune să nu întârzie a conveni „*la exerciție spirituală și la adunări districtuale, în cari împrumutat să se edifice, ca astfel să se conserve și crească în dinșii zelul și spiritul adevărat bisericesc*“.²⁾

La întrebarea, că cine sunt detori să participe la conferințele pastorale, răspundem, că toți preoții districtuali, pentru că tuturor le incumbe sacra detorință de a se cultiva și a se perfecționa în arta de a conduce sufletele la mântuire.

¹⁾ Sinodul diec. 1700. can. 19. ²⁾ Conc. Prov. I. tit. VI. c. II.

Toti preoții aplicați în cura animarum fie seculari, fie regulari, ca trimișii Domnului nostru Isus Christos urmăresc același scop, care însă mai ușor îl vor realiza, dacă toti vor conlucre uniform și în armonie. Uniformitatea însă numai prin contelegeri și consultări frântesci în conferințele tractuală se poate ajunge. În atari conferințe preoților tractuală li se ofere ocazie de a se cunoaște mai de aproape între sine și de a înveța unul delă altul multe lucruri folositore la o pastorire binecuvântată. Cei tineri învață dela bătrâni multe lucruri practice, în schimb le pot comunica tinerii bătrânilor cunoșințele lor teoretice. Fiecare are ocazie de a-și comunica colegilor săi experiențele sale și de a se edifica împrumutat; colegialitatea între preoți devine mai strânsă, și astă ori ce eventualitate îi află uniti și organizați. Din aceste considerații conferințele pastorale bine și cu tact conduse sunt de cel mai mare moment.

Cu privire la obiectul conferințelor pastorale, distingem între conferințe, a căror scop mai de aproape e cultura morală sau ascetică a preoților, și între cele cără au de scop proxim perfecționarea scientifică și pastorală a clerului districtual. În cele dintâi obiectul sauă materia principală o formează esortările sacre, cără se țin de cătră unul din preoții tractuală, celebrarea devotă a cultului divin, mărturisirea, cuminecarea și alte exerciție de pietate. Conferințele acestea după datina vigintă în archidiocesa noastră se țin în ss. Paresemî, când toti preoții adunați se mărturisesc și se cuminecă. De confesari se designază preoți mai înaintați în etate și distinși prin pietate și sciință. Tot în aceste conferințe numite și sinode de primăvară se rezolv une ori și acele cestiuni, cără nu sufer amâname, ori sunt anume impuse de Preaveneratul Ordinariat a se pertracta în aceste sinode. Fiind cu aceste conferințe împreunate exercițiile spirituală ar fi de dorit, ca ele să dureze mai multe zile (cel puțin 2—3 zile), căci timpul de o zi e prea puțin pentru a face cu fruct exercițiile spirituale; apoi cu alte lucruri să nu se ocupe conferința, ca preoții să nu fie distrași dela actele de pietate.

Conferințele pastorale, ce se țin la noi târnă au de scop instruirea împrumutată a clerului în conducerea sufletelor.

a) Ele se încep cu invocarea Spiritului Sânt și celebrarea sântei Liturgii cu mare solemnitate, cât și poporul să tragă la biserică și să se edifice. Sub s. Liturgie se ține predică acomodată,

spre care scop conționatorul ordinariu și cel suplent său designat încă în sinodul precedent. De predicatoriu, e consult, să nu se designeze preotul local, în a căru parochie se ține sinodul, ci alt preot străin; din motivul, că poporul îl ascultă mai cu multă atențiu.

b) Pentru cultivarea scientifică a clerului tractual se țin disertațiuni din teologia dogmatică, morală, pastorală ori din dreptul canonic, tractându-se temele alese în mod practic, tot de una ținându-se séma de raporturile actuali. Așa în temele dogmatice se dilucidă adevărurile religiose mai ales din acele puncte, din cari sunt trase la înndoială, atăcate, ori din care domnesc cu privire la ele păreri eroante. Din teologia morală se pot combate vițile lătite în cler ori popor, arătându-se mijloacele corăspudătoare pentru estirparea lor, éra din teologia pastorală se pot rezolvi casuri mai grele, cari vin înainte în pastorire, p. es. cum să tracteze cu concubinarii în scaunul mărturisiri, provederea morboșilor și a muribundilor; modalitatea de a catechiza mai cu fruct tinerimea adultă și pruncii aplicați la industrie ori la comerț. Apoi teme liturgice și din sfera dreptului bisericesc, cari totă așa se tracteze în spirit bisericesc, practice și pre baza auctorilor probați, încunjurând de a aduce înainte discușiuni subtili teologice ori păreri cu totul noue și nerecunoscute de biserică ca adevărate. Citatele din s. Scriptură, ss. părinți și din alți autori trebuie să fie corecte și să se indice locul, de unde sunt luate, căci pre cum observă Papa Benedict XIV, nu odată se aduc canone, de cari nu dăm în întreg corpul dreptului canonic.

După terminarea disertațiunii se pot face reflecțiuni asupra cuprinsului și formei ei, numai cât ele să fie obiective, să provină, nu din mania de a critiza, ci din îndemnul curat de a se lămuri lucrul.

Pre lângă aceste se vor ocupa conferințele pastorali și de rezolvirea cestuiilor de actualitate în raport cu administrarea oficiului pastoral. Așa ar fi: ce instituționi sunt a se introduce pentru ridicarea și nutrirea sentimentului religios, cum sunt a se stîrpi anumite viție, lătite în parochii, cum este concubinatul, alcoholismul, înjurăturile, nerespectarea sérbătorilor, furturile etc.; ce instituție salutară (societate de temperanță) s'a introdus în cutare parochie, și cum s'ar putea introduce mai ușor și în celealte? Apoi cum s'ar putea delătura mai cu succes renitența, ce se întâmpină din partea poporului, când e vorbă de a-și împlini detorințele creștinesc și

parochială; de asemenea, cum aŭ să purcădă preoții tractuală uniform spre a întări dificultățile și șicanele, cari nu odată aŭ să le suferă în viața pastorală? Cum se va asigura caracterul confesional al școalelor și se va promova frequentarea lor regulată? Cum se vor înființa fonduri de bani și de bucate pentru biserică și școală și cum se vor administra acelea mai bine? Cum aŭ să se creeze biblioteci poporale și reuniuni de lectură, prin cari să fie poporul apărat în contra principiilor perverse, cari se propagă mai ales în presa numită liberală, și fă împing spre anarchism?

Pot să se consulte preoții mai de parte cu privire la celebrarea demnă și uniformă a cultului divin, administrarea sacramentelor și sacramentalelor etc. Un obiect principal are se formeze în conferințele pastorale modalitatea de a se executa mai ușor dispozițiunile statutelor ori ale sinodelor diecesane, pre cum și ale ordinăriilor emanate dela superioritatea ecclastică.

Legi nu aŭ dreptul de a aduce conferințele pastorale, ci aŭ să delibereze numai, că ce e de făcut între limitele legii. Dacă ar și aduce sinodul unele decisiuni, cari impun sarcini ori obligamente particulaři clerului tractual, acele decisiuni nu aŭ putere obligătoare, de cât numai după confirmarea lor din partea Ordinariatului.

După praxa vigintă în archidiocesă în sinode se alege notariul tractual, asesorii forului protopopesc judicial și matrimonial, fiscal tractual și defensorul matrimonial; aceste alegeri se supun aprobării Ordinariatului episcopal. Despre cele petrecute în conferințe se deduce protocol prin notariul tractual, ori prin un notar ad hoc așternându-se în copie Ordinariatului spre statul cunoștinței și eventuala aprobare a concluzelor sinodali.

Conferințele pastorale se pot ține sau la sediul protopopesc sau în singuraticele parochii tractuale, anume în casa parochială, ori, dacă nu e casa corespunđetore, în biserică. Cele convocate pentru exerciție spirituală, e consult, să se țină tot de una la scaunul protopopesc în biserică.

Conferințele să se țină în spirit clerical, și să nu fie considerate ca ocasiuni de a conveni preoții spre a se distraje.

Dacă preotul local din iubire frățescă provede pre membri conferinței cu ceva viptuale, acelea să fie frugali și modeste, fără a îngreuna cu spese biserica ori pre credincioși.

§. 32. Răsplata păstorului sufletesc.

Dela păstorul sufletesc pre cum am vădut se recer cualități distinse, sciință vastă, virtuți escelente, zel mare, activitate și incorcădere neobosită. Și ore pentru tōte acestea, care e răsplata, care e recompensa, ce l'ar împintina la lucru?

Recompensa în lumea acēsta prea adese ori e desconsiderarea, dacă nu și persecuțiunea din partea oménilor. De acestea a fost părtaș și Mântuitorul și a prezis ministrilor săi: „*De m'aū gonit pre mine și pre voi vă vor goni; de aū păzit cuvintul meu și al vostru îl vor păzi.*“¹⁾

Nu odată este silit și cel mai zelos preot să se convingă, că cuvintele sale aū cădut în cale, pre piatră ori în mărăcini și aū rămas fără de fruct.

Apoi după atâtea ostenele în folosul altora, mulți nică atâtă recompensă materială nu aū, cât se pótă trăi onest de pre o zi pre alta. Ba la noi, unde dotațiunea clerului e de tot modestă, păstorii sufletesci — cu puține excepțiuni, ca și ore când s. Paul sunt siliți a-și căstiga cu lucrul mânilor pânea de tōte zilele.²⁾

Ceī ce primesc oficial pastoral să scie, că nu primesc numai o sarcină grea și împreună cu cea mai mare responsabilitate, ci n'aū să se aștepte nică la onoruri, ori recompense materiale lumesci.

Dar ori cât de grea ar fi sarcina oficialui pastoral, ea totuși e suportabilă și cu ajutorul grației divine chiar ușoră. Păstorul tōte le pote în numele lui Isus Christos, care îl întăresce. Să céră deci cât mai des aceea grație.

Chiar nică atunci, când vede, că instrucțiunea religioasă, admonierile, dogenele, sfaturile și alte nisuințe salutară rămân fără rezultat, să nu despereze, nică să pierdă curajul. Ceea ce n'a succes azi pote succede mâne; dacă nu ajungă să veđă însu-ți fructul ostenelelor tale, în interesul bisericei și a instituțiunilor ei, le va vedé pote succesorul tău, t'ie își rămâne liniștea conștiinței de a-ți fi făcut detorință. Aū Domnul Isus Christos și ss. Apostoli n'aū predicat și n'aū ostenit și n'aū suferit pentru mulți în deșert? Apoi noi să ne deprimăm, când nu ni se întimplă tōte după plac? Nu avem să ne perdem curajul și voia de muncă, ci din contră să perseverăm întru acurata implinire a oficialui nostru având speranța în Dumnezeu drept anghiră secură și tare.³⁾

¹⁾ Ioan 15, 20. ²⁾ 1 Cor. 4, 12. 2 Tesal. 3, 8. Fapt. ap. 20, 34. ³⁾ Evr. 6, 19.

Oficiul pastoral ne procură inse și mângăiere. Căci cine ar putea descrie ce dulce mângăiere și satisfacție sufletescă simte acel păstoriu sufletesc, care e consciu, că nu numai și-a indeplinit detorința cum se cuvine, „luptă bună s'a luptat“, ci tot odată prin activitatea sa a scăpat de mórte și a câștigat pentru viața eternă miilor de suflete? Păstorul cel consciu de chiemarea sa plin de mândrie va reprivi la activitatea sa, prin cari învingând sute de piedeci, a desrădăcinat și stîrpit din parochia sa anumite viațe și a sădit în locul lor virtuți creștinescă, a înființat diverse instituții pînă și salutară, ce bucurie simte, când scie, că toți privesc la el, ca la un părinte înțelept și plin de iubire; și când se va arăta mai multe păstorilor va lua cununa măririi cea nevestedită.¹⁾ Cu mult mai mare și va fi răsplata cerescă, când i-se va zice: „bine serv bun și credincios, preste puțin a fost credincios, preste multe te voi pune, intră întru bucuria Domnului tău,²⁾ căci cei ce învață pre mulți spre dreptate vor străluci ca stele în etern“.³⁾

Óre la noi nu se poate socoti de o mânădere și răsplată, că Dumnezeu nu numai binecuvîntă pre preoți cu fi, ci celor pînă și zeloși le ajută să-i crească bine și așa conservă în aceeași familie preoția în decurs de mai multe generații?

Aceste considerații să predomină mintea și inima păstorului sufletesc în toate împrejurările vieței sale pastorale.

Vom încheia zicînd cu s. Bonaventura: „Animare debet rectorem ad laboris tolerantiam, quod non minus meretur in illis, qui deficiunt, vel modicum proficiunt, quam in his, qui maxime proficiunt. Non enim dicit apostolus: Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum proiectum, sed secundum suum laborem. Dei enim est incrementum dare.⁴⁾ Plus enim laborat doctor in indocibili discipulo; et ideo apud justum aestimatorem laboris plus meretur. In terra sterili et saxosa agricola plus laborat, et si fructus paucior, sed pretium majus. Et quae difficilius elaborantur, saepe carius venduntur.“⁵⁾

¹⁾ 1 Petr. 5, 4. ²⁾ Mat. 25, 21. ³⁾ Daniil 12, 3. ⁴⁾ 1 Cor. 3, 6—8.

⁵⁾ Opusc. de sex. alis. cher.

Didactica pastorală.

§. 1. **Oficiul pastoral didactic.**

Domnul nostru Isus Christos doctrina sa dumnezeescă a concredut-o bisericei, ca să o păstreze întrégă și nealterată și să o propună cu auctoritate infalibilă tuturor ómenilor¹⁾ „ca toți să credă . . . și credînd viața să aibă intru numele lui“.²⁾ Prin aceasta Mântuitorul nostru își continuă oficiul său profetic până la capetul lumii.

Continuarea oficiului profetic al Domnului Christos prin biserică constituie oficiul pastoral didactic sau profetic al bisericei sau ministeriul, slujba, cuvîntului.³⁾

Scopul acestui ram al oficiului pastoral este propunerea adevărurilor descoperite de Dumnezeu spre mântuirea ómenilor, așa căt toți să le pótă cunoșce și primi cu credință dumnezeescă și conformându-și viața după ele să se facă vrednicî de fericirea creșcă.⁴⁾ Său cu alte cuvinte *scopul* oficiului pastoral didactic este vestirea și lătirea învîțăturei lui Christos spre mântuirea ómenilor.

Obiectul activității pastorale didactice îl formeză întrégă doctrina descoperită de Domnul Christos și propusă de s. biserică.⁵⁾ Prin deținerea oficiului pastoral didactic biserica pășește nu numai ca învîțătoreea, ci și ca adevărata educătore a genului omenesc, în ce privesce viața lui religioso-morală. Ea ne dă lămuriri și invitațiuni sigure și precise în tóte cestiunile teoretice și practice referitoré la mântuirea nôstră. Prin ministeriul sau slujba cuvîntului ni se cultivă, nobilitéză și perfectioneză de o potrivă mintea, inima și voința și cu un cuvînt tóte facultățile nôstre sufletesci „pentru că viu este cuvîntul Domnului și lucrătoriū și mai ascuțit de căt tôtă sabia ascuțită de amîndouă părțile și străbate până la despărțirea

¹⁾ Mat. 18, 18—20. ²⁾ Ioan 20, 31. ³⁾ Fapt. ap. 6, 4. ⁴⁾ Tit. 2, 11—13.

⁵⁾ Mat. 28, 20.

*suſletuluſi a duchuluſi a mēdulārilor ſi mēduhei ſi judecătoriuſ cugetelor ſi gândirilor inimei^a.*¹⁾

Cuvîntul Domnului strâforméză, regeneréză și nobilitéză spiritualminte nu numai individu singuratici, ci și întrégă societatea abătându-o de pre căile intunerecului și ale vițului și îndreptându-o pre calea luminei, adevărului și a virtuții; căci nu numai la îndreptarea individuilor, ci mai vîrtoș la estirparea fărădelegii și sădirea virtuții și a adevăratei religiosități în societate se referesc dumnezeescile cuvinte adresate profetului: „*Etă eū am dat cuvintele mele în gura ta, etă te-am pus astăzi preste némuri și preste împărăți, ca să smulg și să strici și să rîsipesci, și érăși să zidesci și răsădesci.*²⁾” Acolo unde séménța cuvîntului dumnezeesc cade în pămînt bun, adeca în inimi gata spre a-l asculta și primi cu sinceritate, el produce fruct însutit,³⁾ reforméză moravurile publice și face ca în societate să domnescă iubirea creștinescă, dreptatea, pacea și armonia între cetăteni. Prin urmare propunerea cuvîntului divin asigură și promovéză prosperitatea societății nu numai în ce privesce bunurile spirituali ci și în cele temporali și materiali. „*Că precum se pogoră plória sauă zăpada din ceriu și nu se întorce până când adapă pămîntul și-l face de răsare și rodescă și dă séménță sémănătoriului și pâne de mâncare, aşa va fi cuvîntul meu, care va eſi din gură — zice Domnul, — nu se va întorce cătră mine deșert până va împlini tóte, căte am voit și voi spori căile tale și poruncile mele.*⁴⁾”

Propunerea cuvîntului dumnezeesc deschide păstorilui sufletesc cel mai vast și mai mănos câmp de activitate. Ea nu se restringe la instrucțunea publică de pre amvon ori catedră, în biserică sau în școală, ci păstorul cel bun folosescă totă ocasiunea spre a instrua poporul în legea Domnului și a-l conduce la sănătinea vieței.⁵⁾ Cum are se purcădă păstorul sufletesc în administrarea oficiului pastoral didactic ca ostenelele sale să aibă fructul dorit, îl învață Didactica pastorală.

§. 2. **Noțiunea și împărțirea didacticei pastorale.**

Didactica pastorală este aceea parte a teologiei pastorale, care tracteză despre principiile și regulele, după cari avem să ne

¹⁾ Evr. 4, 12. ²⁾ Ier. 1, 10. ³⁾ Luc. 8, 8. ⁴⁾ Is. 55, 10, 11. ⁵⁾ 1 Tit. 4, 3; 2 Tim. 4, 1—5.

îndreptăm în instrucțiunea religiosă a poporului. *Instrucțiunea* acesta pote fi *publică* sau *privată*, cea publică pote privi pre adulți ori pre prunci. În cât didactica pastorală se ocupă cu regulile de observat în instrucțiunea publică a adulților, ea se zice *Homiletică*, éră în cât tracteză despre procedura la instruirea religiosă a pruncilor pără numele de *Catechetică*. În instrucțiunea privată, avându-se în vedere principiile didactice generali, procedura pastoriului sufletesc o normă imprejurările particulari, între cari instruеază.

Homiletica.

Întroducere.

§. 3. Despre elocință în genere.

Sub elocință în genere se înțelege facultatea de a comunica altora prin graiū ceea ce cugetăm și simțim; de facultatea acesta în anumit grad se bucură toti ómenii. În sens mai strins elocința este facultatea de a influența prin graiū în mod hotărîtoriu asupra dispoziției sufletesci a altora sau facultatea de a îndupla prin vorbire. Cicero, definesce elocința: „ars dicendi accommodate ad persuadendum.“ Éră a persuada însemnă a lucra asupra altora într'un chip în cât ideile, simțemintele și resoluțunile noastre să le primescă și să devină curat ale lor.¹⁾ Vorbirea sistematică și continuă acomodată spre a persuada sau îndupla spre ceva bun și onest se zice discurs, orațiune, cuvântare.

Elocința tot de una a avut cea mai mare înriurire asupra modulu de a cugeta, de a simți și de a lucra a omenimii. Nu odată puterea cuvântului a hotărît asupra sortii popórelor. Elocința lui Demostene a ridicat totă Grecia în contra regelui macedonén Filip, oratoria lui Cicero a suprimat revoluțunea catilinară. Sub impresiuna fermecătoare a cuvântului sute de mii sunt gata a-și jertfi avere și viața pentru apărarea patriei pentru religiune ori alte scopuri mărețe. Bărbații de stat prin puterea cuvântului își validiteză principiile lor în viața publică; și ceea ce de multe ori nu se poate obține nicăi prin aplicarea forței nicăi prin banii, se ajunge prin un cuvânt elocuent. Cuvântul

¹⁾ Gusti Retorica romană ed. II. pag. 1.

elocuent luminéză mintea și produce convingere, încăldesce inima, entusiasméză și provocă resoluțiuni firme, cari sunt firme și stornice chiar fiind că purced din un principiu intrinsec având basa neclătită convingerea. Se intelege dela sine, că puterea fermecătoare a cuvintului numai așa corăspunde destinațiunii sale, dacă se aplică spre lucruri oneste, din contră ea pote ave cele mai funeste urmări. A îndupla prin vorbire spre lucruri rele și neoneste nu însemnă a fi elocuent, ci a abusa de elocință.

După obiectul, despre care se tracteză în discurs, și după scopul, ce se urmăresc prin el, distingem elocință în sacră și profană. Noi ne vom ocupa numai de elocință sacră numită și elocință amvonulu.

Observațiune. În definirea elocinței ca facultate de a îndupla prin vorbire, se cuprinde atât capacitatea naturală sau talentul de a vorbi bine, cât și arta, prin care se cultivă acel talent. În sens mai strins elocință designă numai talentul de a vorbi bine. Pentru că cineva să fie orator trebuie să le întrunescă amindouă. Talentul necultivat prin artă nu se poate valora deplin, dară arta nu poate face pre nime elocuent, dacă el nu are talent.

§. 4. Elocință sacră.

Elocință sacră o putem defini: facultatea de a îndupla, prin vorbire la primirea deplină a doctrinei creștinesci.

Să zis în definiție, că elocință este facultatea de a îndupla, spre a arăta, că de natura elocinței se ține să fie aptă a îndupla, adecă a influența în mod hotăritorii asupra puterilor sufletești, a mintii, inimii și voinței altora, deși se poate întâmpla, ca să nu înduplece tot de una. Înduplecarea nu e numai efectul vorbirii sacre, ci ea are să se ascrie în locul prim grației dumnezești, care lucră nevăduț în sufletele ascultătorilor: „*Eu am sădăt, Apolo aș udăt, eră Dumnezeu a făcut crescerea.*” Pentru aceea nici cel ce sădese este ceva, nici cel ce udă, ci *Dumnezeu cel ce dă crescerea.*“¹⁾ Prin cuvintele: „primirea deplină a doctrinei creștinesci“ s'a indicat obiectul și scopul elocinței sacre.

Obiectul sau materia elocinței sacre este numai doctrina creștină adecă adevărurile descoperite de Dumnezeu și propuse de s. biserică. Nimic ce ar fi străin de aceste aderăruri nu se poate propune în cuvintările sacre.

¹⁾ 1 Cor. 3, 6, 7.

Scopul elocinței este a îndupla pre ascultători, ca să primescă doctrina creștină deplin adeca cu sinceritate și voința de a o și urma în viață. Deci nu e destul ca cineva să cunoască adevărurile religiose și să le credă, ci trebuie să și viețuescă precum demânda ele. „Că nu auditorii legii sunt drepti la Dumnezeu, ci făcătorii legii se vor îndrepta.“¹⁾ Era Mântuitorul expres zice: „Era de vreia să intri în viață, ține poruncile.“²⁾ De unde chiemarea elocinței sacre este a tracta adevărurile religiose astfel că ascultătorii să-să potă căstiga cu privire la ele cunoștință precisă și credință fundată, să le iubescă și urmeze în viață încunjurând roul și făcând binele, ca astfel să ajungă la sântenia vietii și să se facă demn de fericirea eternă. Acest scop îl exprimă s. Paul prin următoarele cuvinte: „ca să arătat darul lui Dumnezeu cel măntuitorul tuturor oménilor, care ne învață pre noi, că lăpădând necurăția și poftele lumesci, cu trezvie și cu dreptate și cu bună credință să viețuim în vîcul de acum, așteptând fericita nădejde și arătarea măririi marelui Dumnezeu și măntuitorului Isus Christos.“³⁾

Cuvântarea, prin care preotul, ca ministru al Domnului Christos propune poporului publice adevărurile religiose se numesce predica sauă cuvântare sacră, cuvântul lui Dumnezeu, căci în ea prin vorcea preotului se face audibil cuvântul lui Dumnezeu.

§. 5. Prestanța elocinței sacre față de elocință profană.

Elocința sacră, cum am vădut, are o sferă duplă. Ea nu pășește numai în instrucțiunea religiosă publică, ca cuvântarea omiletică ori catechetică în biserică și în școală, ci vine și în instrucțiunea privată. În scaunul mărturisirii, la patul morbosului, la împăcarea celor certați între sine, la consolarea celor miseri și întristați, în toate raporturile vieței îndeplinește elocința sacră, propunând cuvântul divin, o misiune binefăcătoare. Elocința sacră deprinsă cu zel și prudință e în stare să reformeze și să ridice omenirea în scurt la un nivel uimitoriu al vieții religiose-morale și al adevăratei prosperități. De aici se vede prestanța elocinței sacre. Prestanța aceasta apare mai evident, dacă vom compara elocința sacră cu cea profană, anume:

1. Ce privesce *materia*, elocința sacră se ocupă cu cuvântul lui Dumnezeu și adevărurile supranaturali; ea tracteză lucruri, care privesc nu numai prosperitatea noastră temporală și trecătoare, ca cea profană, ci bunuri cu mult mai nobile și mai mărețe, anume curătenia inimiei și fericirea cerescă. Oratoria profană privesc mai ales

¹⁾ Rom. 2, 13. ²⁾ Mat. 19, 17. ³⁾ Tit. 2, 11—13.

cele ce se țin de binele public temporal, pre când cea sacră consideră tōte raporturile vieței publice și private țintind la sănătirea tuturor.

2. *Scopul elocinței sacre e ridicarea religiosă-morală a omenimii și perfectiunea morală până la deplina unire a omului cu Dumnezeu,*¹⁾ pre când a elocinței profane e numai ajungerea cuntru bun temporal adevărat ori aparent; ma acesta nu odată urmăresce interesele private a unui partid ori clase de oameni în detrimentul binelui public și a intereseelor celor alalte clase sociale.

3. *Auctoritatea elocinței sacre e neasemănăt mai pre sus, de cât a celei profane.* Oratorul sacru când propune ori opresce ceva pășesce în numele lui Dumnezeu, care a zis apostolilor săi: „*cel ce vă ascultă pre voi, pre mine mă ascultă,*²⁾” pre când oratorul profan pășesce numai în numele său. Oratorul sacru dispune cu auctoritate divină, ca să domnescă pace în familiile și stat, să-și împlinescă fie care detorință conscientios, să asculte de auctoritatea legitimă, să nu vateme drepturile nimănui; chiar de aceea contribue mai mult la prosperitatea publică, de cât tōte legile civili. Auctoritatea oratorului profan e numai omenescă, care fiind supusă rătăcirii nu e capabilă de a convinge deplin în o mulțime de cestiuni, și astfel nicăi a produce efecte aşa strălucite ca elocința sacra.

4. Fiind că oratorul sacru pășesce pre amvon ca trimisul lui Dumnezeu și cu auctoritate divină, urmăză de sine, că *mijlocul principal, prin care se realiză scopul elocinței sacre e grația divină supranaturală.* „*Cuvîntul meu și propovăduirea mea nu era intru cuvinte îndenunțătore ale înțelepciunii omenesci, ci intru arătarea duchulu și a puterii ca credința noastră să nu fie intru înțelepciunea omenescă, ci intru puterea lui Dumnezeu.*³⁾” Înțelepciunea acesta le-a promis-o Mântuitorul discipulilor săi prin cuvintele: „*Și voi da văouă gură și înțelepciune, cărei nu vor pute grăi împotrivă nicăi nu vor pute sta împotrivă, toți cari se vor pune împotrivă văouă.*⁴⁾” Oratorul profan însă este avisat numai la puterea și desteritatea sa naturală, de cărui mijloace și oratorul sacru încă dispune.

5. *Modul de propunere în elocința sacră e grav și serios.* Oratorul sacru consciu de auctoritatea și puterea, de care se bucură, propune adevărul în o formă simplă, plăcută și accesibilă pentru toți ascultătorii. Elocința profană tot de una trebuie să recurgă la intorsișturi artificiose, ca prin acesta să câștige increderea ascultătorilor săi.

6. *Locul, unde vorbesce oratorul sacru de comun e biserică sau casa Domnului, în care totul respiră demnitate, sănătenie și seriositate.* Pre când locul, de pre care vorbesce oratorul profan, nu odată e catedra minciuniei și a inmoralității.

¹⁾ 1 Tes. 4, 3; Tit. 2, 11—13. ²⁾ Luc. 10, 16. ³⁾ 1 Cor. 2, 4. ⁴⁾ Luca 21, 12.

7. *Remunerația* oratorului sacru e tot de una sigură. Dacă ascultătorii urmăză cuvintelor lui, pentru acesta își câștigă un titlu la gloria cerescă și celor indreptați prin cuvântarea sa le pote zice cu s. Paul: „*Bucuria mea și corona mea voi sunteți.*”¹⁾ Dacă nu va fi ascultat, el făcându-și datorință în tot casul va primi răsplata servului credincios. Premiul oratorului profan în casul cel mai bun e aplausul mulțimii și o măngăere și glorie trecătoare.

§. 6. **Recerințele oratorului sacru.**

Succesele elocinței preste tot sunt conditionate dela natură, artă, eserțiu și imitație, apoi dela probitatea, experiența și știința oratorului. Orator mare numai acela pote fi, care intrunește în destulă măsură calitățile naturali recerute. Si orator per eminentiam numai acela se pote numi, care să născut orator, e falsă aşa dară zicerea: poëta nascitur, orator fit. Cicero scrie: Mea quidem sententia nemo potest esse omni laude cumulatus orator, nisi fuerit omnium rerum magnarum atque artium scientiam consecutus.²⁾

Recerințele mai de frunte pentru orator sunt:

1. *Însușiri înăscute*: 1. *Ingeniū ager* spre a afla cele de lipsă și a distinge între ceea ce conduce la persuație și între ceea ce nu confronță la acesta; mai departe apt spre a cunoaște, pătrunde, explica și chiarifica doctrina, ce o propune, și destul de viu spre a o înfrumuseța și face placută ascultătorilor.

2. *Putere imaginativă excelență*. Lucrurile abstractive sunt multora neînțelese, oratorul trebuie să le facă (prin descrieri, de-pingeri etc.) ore cum sensibili și palpabili, spre ce-i prezintă cel mai bun servitul fantasia viei.

3. *Inimă nobilă*, „*Pectus est enim, quod dissertos facit et vis mentis.*”³⁾ Oratorul, ca să emoteze și încâldescă, însuși trebuie să fie mișcat și aprins. Un suflet nobil, în care e viu focul iubirii dumnezeasci și zelul pentru mantuirea sufletelor, se emotează ușor și e capabil de a emotea ușor și pe alții.

4. *Memorie bună* spre a-și pute revoca cele citite, esperiate și aflate prin studiu și meditație.

5. *Limbă expedită*, voce chiară, sonoră și placută, și plămână sănătoase.

II. Aceste daruri naturali se pot perfecționa prin *artă*; deci oratorul începător să nu despereze, dacă nu le are în grad

¹⁾ Filip. 4, 1. ²⁾ Cic. de orat. I. 6. ³⁾ Quint. 10, 7.

mare, ci talentul natural, care îl are să-l cultive și perfeționeze după principiile prescrise de arta oratorică. Arta poleesce, ce a dat natura, suplinesc, ce-i lipsesc: cele ce prisosesc și escedéză, le moderă și înfrână; cu un cuvînt óre cum arată calea cea mai sigură, pre care se ajunge la elocință.

III. *Esercițiul* sau deprinderea conservă și măresce ceea ce a poleit arta, ori a emendat în natură, căci mulți au delăturat prin exercitare defecte naturali. Cunoscerea regulelor retorice fără deprindere nu mult folosesc, și ca în ori ce artă are valóre adagiu: usus est optimus magister.

IV. În ce privesc *caracterul moral*, oratorul trebuie să fie un bărbat virtuos și să aibă o viață și purtare morală de model.¹⁾ Acéstă recerintă de căpetenie la fie care orator, este indispensabilă oratorului sacru. Viața lui trebuie să fie o predică vie, de unde s. Thoma zice: „Nemo debet praedicationis munus assumere, nisi prius fuerit in virtute perfectus.“²⁾ În privința acésta ne-a premers cu exemplu Domnul Nostru Isus Christos³⁾ și ss. apostoli. S. Gregoriu M. zice: „Praedicator plus actibus, quam vocibus insonet.“⁴⁾ Spiritul apostolic și pietatea predicatorului împrumută cuvintelor lui farmec și influență admirabilă asupra ascultătorilor; ei observând, cum că oratorul vorbesc din convingere, îi cred și se lasă a fi convinși prin cuvintele lui.

V. În fine o recerintă specială a oratoruluī sacru este *încrederea în Dumnezeu*. El trebuie să scie că tot succesul cuvîntării sale e condiționat dela grația divină, care lucră în mintea și inima ascultătorilor preparând terenul pentru sămînța cuvîntului divin.⁵⁾ Grația divină atât de necesară pentru succesul predicei să o implore căt mai des oratorul sacru.

Despre înzestrarea oratoruluī sacru cu cunoșințe vaste atât sacre cât și profane și despre alte virtuți necesare unui preot nu mai vorbim aici, tractând despre ele la alt loc.

§. 7. **Necesitatea predicării.**

Necesitatea predicării corăspunđetore a cuvîntului dumnezeesc se vede mai ales din următoarele:

1. Fundamentul vieței nóstre religiose îl formeză credința, fără de care e cu neputință a plăcă lui Dumnezeu.⁶⁾ Credința însă,

¹⁾ Qu. 12, 1. Cic. de Orat. 2, 43, 3, 14. ²⁾ S. Th. op. P. III. 41, ar. 3.

³⁾ Fapt. ap. 1, 1. ⁴⁾ Cura past. c. 10. ⁵⁾ 1 Cor. 3, 6. ⁶⁾ Evr. 11, 6.

căre este absolut necesară spre mântuire¹⁾ și-o pot căstiga ómenii numai prin propunerea corespundetóre a adevérurilor religiose, sau prin predicarea cuvîntului dumnezeesc. „*Cum vor crede aceluï, de care n'au audit, și cum vor audi fără predicatoriu?*“ întrébă apostolul și apoi adauge „*Drept aceea credința este din aud, éră audul prin cuvîntul lui Dumnezeu.*“²⁾

2. Ca evangelia să devină *puterea lui Dumnezeu spre mântuire tot celuï ce crede*³⁾ e necesar să se propună astfel prin graiul viu, cât ea să pătrundă nu numai la mintea, ci și la inima credincioșilor, să-i misce și înduplece la observarea preceptelor evangelice și perfecțiunea vieței lor morali.

3. Apoi ómenii de comun se mișcă și resolv la împlinirea detorințelor sale religiose, numai dacă li se aduce mai des aminte de destinațiunea lor, li se inculcă împlinirea detorințelor creștinesci și li se arată modul, cum le pot împlini mai ușor și mai cu fruct. Din acésta considerațiune încă apare necesitatea predicării, ca cuvîntul lui Dumnezeu ca și un isvor viu și nesecat pururea să curgă ómenilor spre mântuire.

4. În fine să nu uităm, că predicarea e principalul mijloc pentru a funda și propaga între ómeni împărăția lui Dumnezeu și a-i aduna în acésta, ca în ea și prin ea să fie conduși la fericirea împărăției ceresci.

§. 8. Obligațiunea de a predica.

Din momentositatea oficiului pastoral didactic și necesitatea predicării resultă grava detorință a păstorului sufletesc de a propune poporului cuvîntul Domnului sau de a predica. Obligațiunea acésta își are fundamentul în legea naturală și este strict impusă prin legea divină positivă și prin legi bisericesci.

a) *Legea naturală* obligă pre fie care om la împlinirea detorințelor împreunate cu statul său. Cu statul sau oficiul pastoral însă este împreunată detorință de a instrua poporul și a-l conduce pe calea mântuirii; împlinirea acestei detorințe însă pretinde necondiționat predicarea cuvîntului dumnezeesc. Deci păstorul sufletesc în virtutea legii naturali este obligat a propune credincioșilor adevărurile religiose sau a predica.

¹⁾ Marc. 16, 16. ²⁾ Rom. 10, 14. 17. ³⁾ Rom. 1, 6.

b) *Legea divină positivă încă impune preoților obligațiunea de a predica.* Mântuitorul nostru Isus Christos a străbătut de nenumărate ori tōte părțile Palestinei învățând pre omēni misteriile împărătiei lui Dumnezeu. — El a propagat doctrina sa prin cuvînt și tot pre acéstă cale a voit să î-o propage și învățăceii săi, cărora le-a dat madat espres, că mergînd să învețe tōte poporële¹⁾ și se propovăduiesc evangelia la tōta făptura²⁾ cele ce le-au audit dela dinsul intru ascuns, să le vestescă publice.³⁾ Acestuia mandat dumnezeesc conformându-se ss. Apostoli cu zel neobosit, și cu deplin succes, „*aū propovăduit pretutindenea ajutorându-i Domnul și cuvîntul întărindu-l prin semnele, care urma.*“⁴⁾ Predicarea cuvîntului dumnezeesc aū considerațo ss. apostoli de obligațiunea lor principală⁵⁾ și ca să nu fie împedecăți dela împlinirea acestei obligațiuni aū ales diaconi, cari să împlinăscă alte agende ale oficiului pastoral.⁶⁾ Consciū de gravitatea acestei obligațiuni s. Paul zice: „*Că de vestesc nu-mi este mie a mă lăuda, că detoria me silesce er amar mie de nu voiă vesti.*“⁷⁾ Tot acest mare apostol conjură pre discipulul său Timoteu să predice scriindu-i: „*Mărturisesc înaintea lui Dumnezeu și a Domnului Isus Christos, carele va să judece vîi și morții, la arătarea sa și intru împărăția sa: propovăduiesc cuvîntul: stări asupra cu vreme și fără vreme, muștră, certă, îndemnă cu tōta răbdarea și cu învățatura . . . fă lucrul evangelistului, slujba fă-o deplin.*“⁸⁾ Mandatul dumnezeesc de a predica evangeliul nu a fost dat numai ss. apostoli, ci prin ei tuturor următorilor legitimi ai lor, adecă episcopilor și preoților. Chiar și în legea veche era demândată predicarea cuvîntului divin, ea aparținea oficiului profetic, de unde zice Domnul cătră Ezechil: „*Fiul omului, eu te-am pus de povătoriu preste casa lui Israel, Tu vei să aud cuvîntul din gura mea și să-l vestesci lor în numele meu.*“⁹⁾ Celor ce împlinesc mandatul de a predica li se promite gloria cerescă,¹⁰⁾ era pre cei neglijenți și muștră Dumnezeu: „*ca pre vîghitori, cari sunt orbăi, cari nu sciă nimica, cândi muști, cari nu sciă lătră.*“¹¹⁾

c) *Biserica* încă dela început a considerat predicarea cuvîntului dumnezeesc ca o detorință principală a preoților. Deja în canónele apostolilor se inculcă obligațiunea de a predica,

¹⁾ Mat. 28, 18—20. ²⁾ Marc. 16, 16. ³⁾ Mat. 16, 27. ⁴⁾ Marc. 16, 20.

⁵⁾ 1 Cor. 1, 17. ⁶⁾ Fapt. ap. 6, 2 ur. ⁷⁾ 1 Cor. 9, 16. ⁸⁾ 2 Tim. 4, 1—5.

⁹⁾ Ez. 3, 17. ¹⁰⁾ Dan. 3, 12. ¹¹⁾ Is. 56, 10.

amenințându-se cu escomunicare și chiar cu depunere păstorului, care nu învăță poporul la pietate.¹⁾ Sinodul trulan decretéză, că se cade ca mai marii bisericiilor, în toate zilele, dar mai ales în Dumineci să învețe tot clerul și poporul.²⁾

Conciliul Trid. enunță: „Praecepto divino mandatum est omnibus, quibus animarum cura comissa est, oves suas verbi divini praedicatione pascere.”³⁾

Concil. nostru provincial I. în Tit. II. cap IX. p. 4. zice, că parochii sunt îndreptăți și îndatorați a predica cuvîntul lui Dumnezeu Dumineca și în sérbațori.

Sinodul archid. din 1869 declară, că: „Fie care paroch este îndatorat în toate Duminecile și sérbațorile de preste an sub s. Liturgie a ținé cuvîntare omiletică ori morală ori dogmatică morală despre evangelia zilei cătră poporul adunat, în stil ușor și la înțelesul aceluiu”⁴⁾; așa și Constituțunile sinodului diecesan de Gherla din 1882.⁵⁾

În fine *împrejurările timpului nostru* urgitéză împlinirea acestui oficiu, căci cu lățirea cetitului și perfectionarea mijlo celor de comunicațune său deschis căl noué și la lățirea învățăturilor false și periculoase pentru credința și moralitatea poporului. Contra acestor învățături instruirea fundată a poporului atât în școală cât și în biserică este cea mai eficace armă.

Acolo unde poporul e dedat cu predici, se indignéză, când observă, că păstorii sufletesc nu-și împlinesc obligațiunea de a predica. La noi, ce e drept, și până în ziua de azi se mai aftă încă preoți, cari pun pre cantori să cetescă căzania. Atări preoți își escusă neglijința și cu aceea, că poporului îi mai place căzania de cât predica. E lucru firesc, că poporul, dacă nu aude predicanțu-se nică când, ori nu i-se predică după capacitatea și lipsele lui, iubesc cuvîntul lui Dumnezeu propus și în căzanie, cu carea s'a dedat. Când aude însse predici corăspundetore, bine propuse poporul nu vrea să scie de căzani. Cine a petrecut în mijlocul poporului dela sate, s'a putut convinge despre adevărata afirmațiuni nostre. Credeam, că va fi venit timpul să mai lăsăm la o parte cu căzaniile și preoții să prelucre și să țină cuvîntări sacre mai corăspundetore indigențelor actuali ale poporului, aducându-și aminte de cuvintele Scripturiei, cari sună: „Lipitus'a limba sugătoriulu de gâtlejiul său pentru sete, prunciț a cerut pâne, nu este cine să frângă lor.”⁶⁾

¹⁾ Can. 58 apost.; cfr. și constit. ap. I. 2. c. 57. ²⁾ Can. 19. ³⁾ Sess. 23. De ref. c. I. ⁴⁾ Can. 21. ⁵⁾ Constit. II. II. a. ⁶⁾ Ier. Pl. 4, 4.

Preoții, cări nu sunt în păstorirea sufletescă, ci au alte oficie bisericesci, încă au detorința de a instrua poporul de câte ori e lipsă și o pot face acesta. Păstorii sufletesci sunt obligați la predicare din justiție în virtutea oficiului, ce-l portă, pre când alții preoți sunt obligați mai mult din caritate și pietate. Preoții cei pînă nicăi nu se subtrag dela acesta datorință, ci o împlinesc cu placere, convinși fiind, că fac un lucru salutar și bine plăcut lui Dumnezeu.¹⁾

Teologii unanim învață, că parochii respective administratorii parochiali, cări fără caușă justă și gravă nu împlinesc oficiul de a predica, păcătuesc. Cauza gravă, care escusă dela predicare, este colisiunea altei obligațiuni mai grele, cum ar fi: provederea cu ss. sacramente a celor ce se află în pericolul morții, infirmitatea preotului etc.

S. Vasiliu M. scrie, că acela, căruia s'a încredințat oficiul de a predica, de cumva îl va fi negles, se judecă ca omicid.²⁾ Eră S. Alfonso e de părere, că păcătuesce greu acel păstoriu sufletesc, care nu predică în decurs de o lună nicăi odată.³⁾

Nu mai puțin vinovați sunt înaintea lui Dumnezeu acei preoți cări nu predică, cum poftesce chiemarea lor, sau fiind că în loc de a vorbi apostolice ieșu rola filosofilor ori însiră la vorbe gôle, sau fiind că nu-și dau silința de a studia materia și a o face accesibilă ascultătorilor. S. Alfonso zicea: „Cinc urcă amvonul pre noroc și zice ce-i vine în minte, acela mai multă daună de cât folos aduce sufletelor.“ Si erășii: „Corup' iunea lumii se întimplă principalminte prin predicatorii riei și confesarii riei.“ Între predicatorii riei numără pre aceia, cări tot pondul îl pun pre un stil esquisit, pre cări îi numesc P. Avila „trădătorii lui Isus Christos.“⁴⁾ Cum au să-și împlinescă păstorii sufletesci obligațiunea de a predica îi învăță arta elocinței sacre sau Homiletica.

§. 9. **Noțiunea și împărțirea homileticei.**

Ca cineva să pótă fi orator bun, se recere să poșdă: ingeniu, cunoștințe vaste, pre cum și alte însușiri amintite mai sus; aceste însă nu sunt de ajuns, ci ca să pótă vorbi bine și ameșurat scopulu, trebuie să recurgă și la ajutoriul artei, carea cultivă și perfectioneză facultatea naturală de a cuvânta. Cuprinsul acelor reguli și principie,

¹⁾ 1 Tim. 5, 7. ²⁾ Reg. 45. inter Reg. brev. ³⁾ Prax. conf. n. 203.

⁴⁾ 1 Cor. 2, 17; 4, 2.

după cari are să se desvólte și îndrepte facultatea naturală de a cuvînta se numesce arta oratorică sau retorică. Quintilian numesce retorica *scientia* (i. e. ars.) *bene dicendi* adecă sciința practică (arta) de a grăi bine, amesurat scopului.¹⁾ Principiele elocinței le scôte arta oratorică parte din studiul naturei omenesci parte din observațiunea făcută asupra moduluī de a vorbi a oratorilor mari.

Aceea parte a retoricei, care tracteză despre propunerea cuvîntului dumnezeesc astfel, în cît să pătrundă la mintea și inima ascultătorilor, cât aceștia să se simtă resoluți la viața și perfecțiunea creștinescă, se numesce homiletică (dela grecescul *οὐλεῖν* = a cuvînta în public, a ținé cuvîntărî la popor). Deci *homiletica* este retorica elocinței sacre, ea privesce pre cum s'a zis mai sus instruirea adulților și o putem defini: *Cuprinsul acelor reguli și principie, după cari are să purcădă oratorul sacru în propunerea adevărurilor religiose la adulți.*

Cunoșința acestor reguli și principie este indispensabilă pentru păstorul sufletesc, pentru ca să-și pótă împlini cu succes oficiul de predicatoriu sau orator sacru. Că de și efectul real al predicei este a se atribui în locul prim grației divine, totuși acesta supune și activitatea naturală a omului. Si natura și grația aū de auctor pre Dumnezeu și apoi Dumnezeu spre a funda ordul supranatural nu nimicesce pre cel natural, ci din contră împărăția grației o întemeiază pre împărăția naturei. De aicî resultă pentru oratorul sacru datorința de a-și însuși arta oratorică și a se perfecționa în ea.

Fiind homiletica retorica elocinței sacre, distingem în ea aceleași părți ca și în retorica generală, anume:

1. *Invențiunea* sau aceea parte, care tracteză despre afarea materialului corăspundătoriu pentru instrucțiunea religiosă.
2. *Dispozițiunea*, care se ocupă cu principiele referitore la distribuirea materiei aflate, cât să se prezenteze ca un întreg organic bine ordinat.
3. *Elocuțiunea*, fiind predica sau cuvîntarea destinată spre a se comunica altora, e de lipsă, ca să se îmbrace în formă limbistică corăspundătoare, despre acesta îmbrăcăminte sau expresiune limbistică a cuvîntării tracteză elocuțiunea.

¹⁾ Inst. orat. I. 2. c. 15.

4. *Acțiunea*, care se ocupă cu propunerea cuvântării prin graiul viu, ea cuprinde în sine declamațiunea și gesticulațiunea. Tot în legătură cu declamațiunea vom considera și descrierea și memorisarea predicei.

Acste patru părți constituiesc *homiletica generală*. În *homiletica specială* se espun insușirile particulară, ale singuraticelor specii de cuvântări sacre. Noi vom tracta mai întâi *homiletica generală* și apoia în partea a 2-a vom trece la cea specială.

Observațiune. Opurile mai însemnate, de cărि ne-am servit în tractarea materiei apartinătoare la Homiletecă sunt: *Aristotel, Rethorica; M. T. Cicero, Libri de oratore, Orator și De inventione; Fab. Quintilian, Institutiones oratoriae; S. Augustin, De doctrina christiana libri quatuor; S. Gregorii M. Regula pastoralis; Ludov. de Granada, Rhetorica ecclesiastica; S. Fr. Borgia, De ratione concionandi; Fénelon, Dialogues sur l'éloquence; Dr Jacob Brand, Handbuch der geistlichen Beredsamkeit, Frankfurt a. M. 1836; I. B. van Hemel, Précis de Rhetorique sacrée, Bruxelles et Lowain, 1855 pre limba germană tradusă de Fr. X. Kraus, Handbuch der geistlichen Beredsamkeit, Regensburg 1860; Bellefroid, Manuel d'éloquence sacrée, tradus pre limba germană sub titlul Handbuch der heiligen Beredsamkeit; Dupanloup, Entretiens sur la predication populaire, tradus pre limba germană sub titlul Unterhaltungen über die populäre Beredsamkeit, Freiburg in Breisgau 1867; Joseph Jungmann S. J. Theorie der geistlichen Beredsamkeit, academische Vorlesungen, Freiburgi in Br. 1877—1878 in 2 vol. Nic. Schleininger S. I. Das kirchliche Predigtamt, nach dem Beispiele und der Lehre der Heiligen und der grössten kirchlichen Redner ed. III. Freiburg in Breisgau, 1881; Muster des Predigers, ed. II. Freiburg in Br. 1882; Bildung des jungen Predigers, ed. III. Freiburg in Br. ed. III. 1882 și Grundzüge der Beredsamkeit ed. IV. Freiburg in Br. 1883; Conrad Ernesti, Anleitung zur geistlichen Beredsamkeit. Regensburg 1881. Dominicus de Colonia, De arte rhetorica libri quinque, Romae, 1834. Urb. Drecker, Praecepta eloquentiae, Bonnae 1880; în limba română: Dem. Gusti, Rethorica pentru tinerimea studiosă ed. II. Iași. 1875; Maniu, Cursu elementar de literatură, Bucuresci. 1881 și Rethorica și Stilistica ed. II. Bucuresci. 1891. M. Strajanu, Principie de literatură, ed. III. Craiova, 1897. Iustin Popescu, „Amvonul” Oradea-mare, 1868. Ca ajutorie pentru homiletică merită deosebită amintire: Gisbert, L'éloquence chrétienne dans l'idée et dans la pratique; Muray, Essai sur l'éloquence dela chaire; Mullois, Cours d'éloquence sacrée populaire; Le Jay Bibliotheca rhetorum; Weissenbach, Eloquentia Patrum; Ignatz Wurz, Anleitung zur geistlichen Beredsamkeit; Zarbel, Handbuch der katholischen Homiletik Sailer, Neue Beiträge sur Bildung des Geistlichen; Audisio, Lezioni di sacra eloquenza. 2 vol.*

Partea I.

Homiletica generală.

Tractatul I.

Invențiunea.

§. 10. **Noțiunea invențiunii.**

Invențiunea este aceea parte a homileticei generale, care tracteză despre aflarea materiei propunende și a mijlocelor de lipsă amesurat scopului, ce și lă prefapt oratorul. Ea consideră așa dară două momente, anume însă-și aflarea sau respective alegerea adevărurilor religiose, cări au să formeze obiectul cuvintărilor sacre și a două aflarea mijlocelor de lipsă în singuraticele casuri ca adevărul propunend să potă fi înțeles și recunoscut ca atare din partea ascultătorilor, să se însuflețescă pentru el și să se simtă îndemnații la resoluționi firme conforme adevărului; așa căt adevărul să influențeze asupra actelor lor morale și să-i conducă la sănătenia vieței. Amesurat acestor două momente capul de față se subdivide în 2 secțiuni tractându-se în secțiunea primă despre *materia homiletică* și în a două despre *mijlocele oratorice*, spre a desvolta materia amesurat scopului urmărit, sau despre mijlocele oratorice de a influența asupra înțelesului, inimii și voinței ascultătorilor.

Secțiunea I.

Materia homiletică.

§. 11. **Despre obiectul cuvintărilor sacre în genere.**

Înainte de a tracta despre tema singuraticelor cuvintări sacre în special, să vedem, ce materii pot fi tractate pre amvon, sau ce obiecte pot fi propuse în cuvintările sacre în genere.

Fiind că chiemarea oficiului pastoral didactic este înduplarea ómenilor la o viață religioasă morală sau sănătorea ómenilor prin propunerea cuvântului divin, de aici apare, că materia sau

obiectul cuvîntărilor sacre îl formeză numai cuvîntul dumnezeesc sau totalitatea adevărurilor descoperite de Dumnezeu și propuse de s. biserică spre mântuirea noastră.

Însuși Mântuitorul a determinat sfera, între marginile căreiai are să-și cerce oratorul sacru materia sau obiectul cuvîntărilor sale, demândând s-tilor apostoli, să predice cele audite dela dînsul, să predice „evangelia“ să învețe tôte popările a ținé tôte cele propuse de dînsul.¹⁾

Tot în acest înțeles vorbesce și s. Paul scriind lui Timoteu „predică cuvîntul“²⁾ éra cătră Galateni scrie, că și anger din ceriu de ar predica alt ceva să fie anatemă³⁾

Alte adevăruri, cari nu aparțin revelațiunii, numai întru atâta se pot aduce pre amvon, în cât sunt în nesci intim cu adevărurile religiose, servind spre ilustrarea ori comprobarea acestora; tractarea acelora încă să se facă cu omiterea a tot ce nu servește la edificarea credincioșilor, ori s-ar părea incompatibil cu demnitatea și sănătenia amvonului. Si pre cum scrie Seiler: „Despre tôte aceleia să nu vorbescă predicatorul, despre cari după o cumpărire matură ar trebui să creădă, că Iisus Christos, apostolii Petru și Pavel de ar fi în locul lui nu ar grăi.“ De unde oratorul sacru să propună numai lucruri aparținétoare religiunii și conducețtoare la sanctificarea ómenilor, cum sunt adevărurile de credință, preceptele dumnezeesce și bisericesc, riturile și ceremoniile îndatinate în biserică și alte materii de acéstă natură, cari contribuesc la nutrirea sentimentului religios în popor.

Sunt unele adevăruri ale doctrinei sacre, cari se pot traxa și filosofice. Acestea pot forma obiectul predicii, dar aci să se propună tot de una așa pre cum ni le prezintă religiunea, ér nu numai cum le propune filosofia singură; probațiunile și ilustrările să se ieie mai ales din doctrina bisericei și istoria sacră. Atarî cuvîntări filosofice se admit față de acei ascultători, cari deja și-a perdut credința; oratorul sacru se scoboră la ei spre a le pregăti calea reintócerii acomodându-se cuvintelor apostolului, care tuturor tôte s'a făcut, ca să-i mântuescă pre toți.⁴⁾ În tractarea adevărurilor religiose se poate face us și de erudițiunea profană, dacă contribue la gravitatea și eficacitatea discursulu și la promovarea adevăratai pietăti.

¹⁾ Mat. 28, 19. Marc. 16, 15. ²⁾ 2. Tim. 4, 2. ³⁾ Gal. 18. ⁴⁾ 1 Cor. 8, 22.

Din contră are să se eliminate din instruirea religiosă tot ce nu aparține cuvântului divin și nu contribue la sanctificarea oménilor. În specie: *nu așează loc pre amvon*:

1. Tóte cestiunile curat temporali ori profane, pre cum sunt cele referitoare la literatura frumosă, politică, economie etc. Acestea în sine considerate nu conduc la sanctificarea vieței, deci nu așează loc în cuvântarea sacră; în cât însă poftesc binele public, preotul poate tracta și atari cestiuni afară de biserică în loc profan și în adunări profane.

2. Dacă și obiectele acestea se eschid de pre amvon, cu atât mai virtos nu va avea loc pre el tot ce e trivial, de jos, îndreptat în contra credinței ori a bunelor moravuri.

3. Nu are loc în predică tot ce este incert, fals, nu destul de probat, ori nu răspunde deplin adevărului. Așa sunt minunile ori revelațiunile fictiție, ori private încă neprobate de ajuns, legende etc. Acestea, deși s-ar face cu intențione curată și la primul moment ar produce efect bun asupra poporului, totuși sunt incompatibile cu demnitatea amvonului, care numai adevărul curat îl propagă. Afară de acea adevărindu-se falsitatea, incertitudinea ori necorectitatea lor numai s-ar discredită amvonul creștin și ar face pre omeni să nu primească cu incredere deplină nici doctrinele certe și destul de comprobate. De unde conc. Trid. dispune: „*Incerta tractari non permittant episcopi.*“¹⁾ Necorect purced și acei oratori, cari propun defectele și slabiciunile naturali ca păcate, păcatele ușore ca grele, consiliile ca precepte ori întors. Atare propunere pre cei rei îi întăresce în răutate, ori îi înpinge la desperare în ce privesc căstigarea mântuirii. Preste tot esagerările pre amvon sunt periculoase mântuirii ascultătorilor, cărora trebuie să li se presinte adevărul curat.

4. Nici cestiunile religiose nu se pot tracta tóte fără deosebire pre amvon, ci trebuie să se omită tóte acelea, cari — considerând împrejurările — nu se pot aduce în nex cu viața religiosă-morală a ascultătorilor și nu contribue la sanctificarea ei. Așa nu așează loc pre amvon disputele subtile ale teologilor, cestiunile erudite, pre cari poporul de rând nu le înțelege, ori le înțelege reu. Conc. Trid. dispune: „*Apud rudem plebem difficiliores ac subtiliores quaestiones, quaeque ad aedificationem non faciunt et ex quibus plerumque nulla sit pietatis accessio,*

¹⁾ Sess. 25 de purg.

a popularibus concionibus secludantur.“¹⁾ Aşa ar fi cestiunea despre predestinaţiune, despre mânduirea ómenilor pii, cari nu sunt membrii bisericei vădule, despre sórtea infantilor morți fără a fi botezați etc.

5. Cu atât mai vîrtoș trebue să se omită tractarea acelor adevăruri ori cestiuni, cari provoă pasiuni disordinate, ori ar scandalisa pre ascultători și le-ar da ansă la învățarea unui mod de păcătuire până aci necunoscut. Aşa ar fi periculos a tracta în aménunte, chiar și combătend, păcatele în contra castității, a aduce înainte pretecstele, prin cari își escusă păcatele lor păcătoșii oculti; combaterea fără nici o considerațiune a vițielor, de cari ar pătimi părinții ori mai marii, fiind că o atare combatere ar scandalisa pre fii și supuși. De asemenea nu e consult a propune publice în cașuri speciali nici acele adevăruri religiose, cari ar face din păcătoșii materiali păcătoși formalii, ci mai întâi trebuie preparați pentru propunerea lor; — excepționându-se casul când ar fi periculum in mora. „Trestia sdrobită nu o va frâne, și inul, ce fumegă nu-l va stinge, până ce va scôte judecată spre biruință.“²⁾

§. 12. **Materia singuraticelor cuvîntării sau tema.**

Materia, care formeză obiectul singuraticelor cuvîntării sacre se zice *temă*, cei vechi o numiau „materies subiecta orationi“, spre a o distinge de materia elocinței preste tot „numita materies eloquentiae.“

Tema sau obiectul cuvîntării este doctrina prin pertractarea căreia oratorul sacru are să provoce în ascultători dispoziție religioasă corăspunđătoare și propusuri salutari eficace.

Tema e sufletul cuvîntării și dela potrivita ei alegere depinde întreg succesul predicei. Une ori tema se ofere de sine, așa e în cuvîntările ocasionali. În elocința sacră însă de cele mai multe ori trebuie ca însuși oratorul să-și caute obiectul predicei.

Ca tema să fie potrivită trebuie să intrunescă următoarele însușiri:

1. Tema să fie determinată, er nu vagă, adeca oratorul sacru să-și preciseze statul cestiunii și scopul proxim al cuvîntării, fiind însuși în clar cu ceea ce are să propună și să obțină prin propunere.

¹⁾ Sess. 25 de purg. ²⁾ Is. 42, 3 ; Mat. 12, 20.

2. Tema să aibă *caractérul unității*. Acest caractér îl va avea, când va cuprinde o singură idee principală sau un singur adevăr religios ca obiect propriu. Tot ce se aduce în cuvîntare afară de acest obiect are să servescă numai spre ilustrarea, confirmarea și valorarea lui față de ascultători. Când în o cuvîntare caută să se aducă lucruri diverse, li se imprimă caractérul unității privindu-le pre tóte sub același punct de vedere, ori cu același scop. Unitatea temei o poftesc și perfecțiunea artei, „omnis pulchritudinis forma unitas est.”¹⁾ Puterea și eficacia discursului e mai mare, când tóte părțile lui întinse spre același scop; rađele solari ard mai tare concentrate în același punct. Pentru orator e mai ușor de propus și pentru ascultători mai ușor de înțeles, când se tracteză în cuvîntare un singur adevăr religios.

3. Tema să fie *fecundă*, anume punctele de vedere, din cari se tracteză obiectul să fie destul de importante și materia destul de gravă spre a putea fi tractată oratorice. Obiectele grandioase fac pre oratori mari, ca și luptele mari pre beliduciilor mari, zice episcopul de Boulogne.²⁾ Când punctele de vedere, din cari se consideră materia alătura sunt prea depărtate, oratorul se pune pre base prea largi și astfel tema nu se poate esauria și tracta destul de fundat. Tot așa stă lucrul și când cutare obiect în sine e amplu. În atarii casuri se tracteză în o serie de predici coherente. P. ex. despre virtutea credinței, a iubirii. Când oratorul se pune prea basă prea îngustă tema încetă de-a fi fecundă, și oratorul cade ușor în digresiuni ori în repetirea acelorași idei, de și poate cu alte cuvinte. Tot așa se întâmplă și când materia despre care voiesce a vorbi, sau e în sine de puțină însemnatate sau pentru împrejurările particulari, între cari e și să țină cuvintarea, nu admite o tractare oratorică formală. Când ar fi necesitat oratorul să vorbească și despre obiecte secundare, subordonate și nu destul de însemnate în raport cu împrejurările, le aduce în legătură cu vreun adevăr mai de frunte, ce și l-ar alege ca temă. Adevărul acesta, apoi îl tracteză chiar, convingător și mișcător, accentuându-i adevăratarea, necesitatea, utilitatea, sublimitatea etc. mai ales din punctul de vedere, în care se legă de el lucrul secundar. Lucrurile secundare le aduce înaintea sau ca urmări și deducțiuni firesc din cele propuse, sau în formă

¹⁾ S. Aug. epist. 18. ²⁾ Discours sur la décadence de l'éloquence de la chaire.

de obiecțuni, ce se resolv pre baza celor propuse. Așa voind a recomanda simplicitatea în îmbrăcăminte respective a combate luxul, în vestimente, se poate lua ca temă virtutea modestiei.

4. Tema să fie *practică*, adecă obiectul, despre care se vorbesce, trebuie să fie aşa căt se atingă modul de cugetare și simțire al ascultătorilor și prin acesta să deștepte în ei un interes religios. Spre acest scop oratorul în alegerea și tractarea temei să țină cont de capacitatea (gradul de cultură, etatea, condițiunea, indiginitele, principiele, virtuțile, vițele etc.) ascultătorilor, pre cum și de înprejurările temporali și locali, între cari se ține predica.

5. În fine tema să aibă *timbrul nouării*, aşa căt deja și numai anunțarea ei să escite atențunea și interesul ascultătorilor. Deși adevărurile religiose sunt nemutabile și vecinice, totuși ele se pot presenta ascultătorilor ca nouă, sau pentru că nu li s-au mai propus până atunci, sau pentru că li s-au propus numai în altă formă și din alte puncte de vedere. Termeni, în cari se concipă zătema, să fie cu grije aleși și pregnanți. Așa Bossuet zice: „Ești voi arăta în mórtea unuia mórtea și caducitatea a tótă mărire omenescă.” Să se ferescă oratorul de paradoxe și pedanterii.

§. 13. **Ordinea materiei homiletice.**

Oratorul sacru amăsurat voinței Domnului Nostru Isus Christos are să propună poporului credincios întreg cuprinsul religiunii creștine.¹⁾ Singuraticele adevăruri însă nu le poate propune tot de odată, ci în propunerea lor trebuie să observe o anumită ordine; anume sau le tracteză aşa, după cum vin înainte în pericopele evanghelice prescrise pentru Dumineci și sărbători, fără a căuta la nexul dintre ele, sau urmăză o ordine, ce-și are temeiul în nexul dintre singuraticele materii. În casul prim tractarea e rapsodică, éra în al doilea sistematică.

În tractarea rapsodică oratorul sacru își alege materia pentru fiecare predică cu totul liber fără a mai reflecta, că despre ce a vorbit în trecut, ori despre ce va avea să vorbescă în viitor. Fiecare predică e un fragment din cuprinsul religiunii creștine. Pre lângă o atare tractare rapsodică sau fragmentară, aflarea nexului între singuraticele adevăruri religiose ar rămâne în sarcina ascultătorilor. Fiind că ascultătorii nu-și

¹⁾ Mat. 28, 20; Fapt. ap. 20, 27.

ieū osteneala de a cerca nexul între singuraticele predici, ceea ce le ar fi și aprópe imposibil, pentru aceea cunoșințele lor religiose de comun rămân necomplete. Și nu e improbabil, ce scrie Fleury, că: „Deși sunt dese predicele, totuș se poate zice, că creștinii nicăciun buni nu câștigă instrucțiune suficientă. Pe amvon se vestesc numai obiecte singuraticice, cari de cele mai multe ori nu sunt în nici o legătură unul cu altul. Fărte rar se tracteză adevărurile principale, cari formează fundamentul dogmelor. Așa se află omeni pii, cari de 40 ori 50 de ani cercetă biserică și nu cunosc primele elemente ale Catechismului.”¹⁾

Instrucțiunea acesta rapsodică de comun e lipsită de fructul dorit, și din cauza că unele adevăruri se propun des, era altele nici odată, mai departe lasă lacune multe. La aceste scăderi reflectând Fénelon scrie: „Eu adeseori am observat, că nu există artă pre lume ori sciință, care să nu o propună magistrii în nex, după principie și după metodă. Singură religiune nu se propune credincioșilor după aceasta metodă. În pruncie li se dă un catechism mic și sec, după aceea au ca instrucțiune numai predici vagi și rapsodice. Eu doresc ca creștinii să fie instruți în primele elemente ale religiunii și apoi în ordinea cuvenită să fie conduși până la cele mai înalte misterii.”²⁾ Ce vom zice noi despre instruirea religiosă a credincioșilor, cărora nu li s-a propus nici acel catechism mic și sec, cum îl numesce Fénelon? Au nu vor rămâne aceștia în ignoranță, cu privire la mulți articoli de credință, de cum va nu li se vor propune cel puțin în biserică sistematice adevărurile religiose?

Dacă tractarea rapsodică lasă mult de dorit, urmărează dela sine, că ea trebuie să fie înlocuită cu cea sistematică. Adevărurile religiose sunt în nex intim unul cu altul, care nex numai atunci apare, când ele se tracteză *sistematic*. Prin propunerea sistematică adevărurile se ilustră, completează și confirmă unul pre altul. De aici conchidem, că observarea unei ordinii sistematice în propunerea homiletică nu e numai de recomandat, ci e chiar necesară. Căci credincioșii sunt detori să cunoască toate adevărurile religiose, să le credă și să-și îndrepte viața după ele, dară acesta numai prin propunerea sistematică a singuraticelor adevăruri se poate ajunge. Propunerea singuraticelor adevăruri după un plan determinat și în ordine sistematică are avantajul, că oratorul nu cade în pericolul de a omite cu totul unele teme din instrucțiunea

¹⁾ Préface au grand catéchisme. ²⁾ Dialog. sur l'éloquence.

homiletică. Predicarea sistematică de vreo cățiva ani îl ocupă pre oratorul sacru în întreg cuprinsul religiunii creștine, și căștigă un material avut de cunoșințe și îndemânare, de care pôte face ușor us, de câte ori cere trebuința, fără vre o preparare specială.

§. 14. **Planul de predicare.**

Oratorul sacru spre a puté predica sistematice trebuie să-și formuleze un plan determinat pentru timp mai îndelungat. În plan are să se iée în ord natural și metodic totalitatea adevărurilor de credință și morală, cunoscerea cărora o reclamă lipsele sufletesci ale ascultătorilor. Multe adevăruri nu se pot tracta destul de fundat în o singură predică, pentru acele e a se prevedé un ciclu de predici (spre es. despre patimile Domnului Christos; despre s. penitență). Nexul, în care să aduc singuraticele teme luate în plan, e duplu: obiectiv și subiectiv.

Nexul *obiectiv* érășii e sau intrinsec sau estrinsec, după cum rațiunea ordinării zace în natura lucrului ori în îprejurări esterne.

Nexul *obiectiv* intrinsec sau logic este între adevărurile, cari aparțin aceleia-și categorii spre es. ss. sacamente, preceptele dumnezeesci, virtuțile teologice, viție capitală etc., ori după firea lor se țin de olaltă ca corelate spre es. căderea omului și răscumpărarea, adevărurile de credință și cele de morală. Sufletul și centrul a totă predicarea este cunoscerea lui Dumnezeu, și a Domnului Nostru Isus Christos. „*Acesta e viața vecinică, ca să te cunoscă pre tine singur Dumnezeul cel adevărat și pre care l'ai trimis pre Isus Christos.*“¹⁾

Ordinea esternă depinde dela îprejurările temporale și locale, anume se urmăză ordinea cronologică; (spre es. nascerea Domnului, întâmpinarea, învierea etc.) ori cea de loc (spre es., Isus în Judea, Samaria, Galilea, Capernaum etc.)

În ordinare pre lângă nexul obiectiv trebuie să se țină semă și de ascultători, sau ordinarea să nu fie numai obiectivă, ci și subiectivă.

Din punct de vedere *subiectiv*, supunând că ascultătorii nu au cunoșințele de lipsă, înainte de tóte trebuie propuse adevărurile

¹⁾ Ioan 17, 3.

necesari *necessitate medii ad salutem*, apoi cele necesari *necessitate preecepti*. Mai departe sa se suscepă în plan adevărurile negate, combătute ori trase la îndoelă în vre-o parochie, dacă ele au mare influență asupra vieței religioso-morală a respectivilor ascultători. Să se propună și inculce virtuțile, în contra cărora se păcătesc mai des, și combată vițele lor opuse. Între cele într-o formă de necesari să se premită doctrinele mai ușore de priceput, ori acelea cără servesc altora de fundament.

Ordinea să fie logice și psihologice corectă, adeca să țină cont și de ordinea, în care își succed ideile și simțemintele noastre.

În formarea planului se poate servi oratorul sacru mai ales de:

1. *Catechismul diecesan* prescris în școala poporala, anume: a) premite în câte va predici (postul crăciunului până la bobotăză) momentele mai de frunte a revelațiunii din T. V. și N., apoi; b) trece la tractarea singuraticelor adevăruri de credință după ordinea din simbol; c) urmăză tractarea preceptelor morală grupându-le în jurul decalogului și a celor 5 precepte bisericescă. În legătură cu preceptele se tractă și despre călcarea lor sau despre păcate; d) spre a crede și observa preceptele e necesară grația divină, ea se obține prin ss. sacamente și rugăciune, deci despre acestea va vorbi. e) În fine vine tractatul despre virtuți și perfecțiunea vieței creștine, cără așisderea formază un ciclu de predici.

2. *Amul bisericesc* asemenea se poate lua de basă la formarea planului de predică și în acest cas oratorul sacru va combina ca din fiecare pericopă să se aléga și tracteze un adevăr, care se poate aduce în nex intim cu cutare adevăr cuprins în pericopa immediat precedentă ori în cea immediat subsequentă. La călcâniul Catechismului roman sub titula „Pracsa Catechismului sau Catechismul împărțit pretoare Duminecile anului și acomodat Evangelielor,” se află un plan de predici pentru Duminecile și sărbătorile întregului an bisericesc.¹⁾

Ce privesc executarea planului e de observat, că timpul combinat spre acesta de regulă să nu fie mai lung de un an. La sărbătorile mari și cu ocaziuni solemn se poate întreruppe planul, luându-și oratorul temă liberă, prin acesta se escită interes în acultători. În fine fiecare cuvîntare din plan așa să fie lucrată, căt și numai în sine considerată să presente un întreg.

¹⁾ „Catechismul din decretarea conciliului tridentin către parochi edat la mandatul pontificilor Piî V și Clemente XIII” tradus în limba română de Dr Ioan Pop, Gherla 1891.

Sectiunea II.

Mijlocele oratorice.

§. 15. Despre mijlocele oratorice în genere.

Oratorul sacru după ce și-a precisat tema și stabilit scopul proxim, ce voesce a-l ajunge prin cuvântarea sa, are să cerce și să aplice mijlocele, prin cari ajunge la idei noue privitore la esența, natura, proprietățile și momentuoșitatea practică a adevărului ori faptei, ce formeză obiectul temei; mai departe să afle cum să convingă despre aceasta pre ascultători, cum să le facă plăcută doctrina, care li-o propune și în fine cum să-i misce și înduplece la o viață morală corespunzătoare. Învățarea, delectarea și mișcarea ascultătorilor prin propunerea adevărului ocură în fiecare cuvântare. Cicero zice: „Tribus rebus omnes ad nostram sententiam perducimus, aut docendo, aut conciliando, aut movendo,”¹⁾ eră s. Augustin scrie: „Dixit quidam eloquens et verum dixit, ita dicere debere eloquentem ut doceat, delectet et flectat.... docere necessitatis est, delectare suavitatis, flectere victoriae.”²⁾ Întreitul momentori mijloc al înduplecării *πείθειν*, persuasio îl consideră Aristotel de fundament al întregei teorii retorice. Asupra cărei din aceste trei momente să insistăm mai mult, atîrnă dela împrejurări. Spre ajungerea acestui scop întreit înainte de tóte se recere, ca tema să fie bine alăsă adeca potrivită cu puterile și poziția oratorului și cu gradul de cultură și lipsele ascultătorilor. Apoi să o studieze în raport cu împrejurările, între cari predică.

Studiarea materiei cu ocasiunea fie cărei cuvântări e de cel mai mare moment spre a predica cu succes. Abstragând dela împrejurarea, că puțini au darul improvisațiunii, cunoșințele generali despre cutare materie de comun se prezintă ca insuficiente spre a o pute propune cu succes și altora, de ore ce aici vine să se lăua în considerare și capacitatea și lipsele lor, pre cum și raportul dintre obiect și acestea lipse. Spre a le afla acestea este evident, că e necesar studiul și meditațiunea. Multe obiecte, cari la prima vedere ni se par sterile și de puțină însemnatate practică, considerându-le mai de aproape, descoperim în ele momente, cari mai înainte nici prin minte nu ne-ați trecut. Prin studiu nu

¹⁾ De Orat. 2, 27. ²⁾ Doctr. christ. IV. c. 27.

numai aprofundăm materia și ne lărgim cercul cunoșinței cu privire la ea în raport cu scopul cuvântării, ci tot odată se deșteptă în noi iubirea adevărului, ce vrem să-l propunem și ne entuziasmăm pentru el, aşa că atunci când grăim, grăim din tesaurul sufletului nostru, fiind domni deplini preste materie; pre dreptul observă Buffon¹⁾, că prima condiție spre a grăi bine este: a-și domni materia, și încă din tóte punctele de vedere. În elocință e de mare moment și forma sau aranjarea ideilor și aflarea terminilor potriviti pentru ca să le esprimăm, cât să fim bine pricepuți de ascultători. Spre a afla pentru cuvântarea noastră formă plăcută și potrivită încă e lipsă de studiu și meditare.

Lipsește de studiu e a se ascrie în mare parte, că nu odată audim predici vagi și neprecise, cari se reduc la nescară reflecțiuni generali sarbede, sérace de idei și fără spirit, ori la grămadirea de citate fără rost, la fruse bombastice și amestecarea de lucruri, cari n'au nimic de a face cu materia din cestiune. Deci studierea materiei este principalul mijloc spre a desvolta cutare temă amersurat lipselor ascultătorilor invetându-î, delectându-î și mișcându-î prin propunerea adevărului.

Observație. Cum să purcădă oratorul sacru în studierea materiei? Studierea e mai depărtată și consistă în căștigarea unei culturi teologice fundate, și mai de aproape, ce se face cu ocasiunea pregătirii pentru singuraticele predici. Aici oratorul să recetească și respective să-să revoce în memorie, ce a studiat ore când despre materia în cestiune, apoi cetească și alte tractate referitoare la ea. După aceea să reflecteze la capacitatea și lipsele ascultătorilor, că nu tot ce scie el pot cuprinde și ascultătorii, nică nu li e de lipsă. Ca să pótă afla de ce așă lipsă ascultătorii se străpune în poziția lor, și de acolo contempléză obiectul, mai ales din partea, din care se prezintă mai mareț, mai interesant și mai de mare moment practic.

Cap I.

Mijloacele oratorice spre a învăța.

§. 16. Necessitatea instruirii.

Prima detorință a oratorului este a învăța pre ascultători, sau de a le propune astfelui cutare doctrină religiosă, căt nu

¹⁾ Discours sur le style.

numai s'o cunoscă, ci s'o și recunoscă ca apartinătoare curîntului dumnezeesc. Învîțarea așa dară involve în sine două momente: espunerea chiară a doctrinei, cât ascultătorii să-și pătă forma despre ea concept adecuat, și convingerea lor despre adevăratarea celor espuse. Învîțarea fundată adese ori și delecteză și mișcă, căci adevărurile religiose au în sine atât de mult farmec și așa corăspund esigintelor noastre sufletești, cât cunoscute e cu nepuțină să nu le iubescă și să nu se plece înaintea lor cel ce cu sinceritate doresce mântuirea, de unde cu dreptul scrie s. Augustin: „Populi prius docendi sunt, quam monendi... fortasse rebus ipsis cognitis ita movebuntur, ut eis non opus sit maioribus eloquentiae viribus iam moveri.”¹⁾

Necesitatea învîțării ni se prezintă și mai evidentă, dacă vom considera, că adevărurile religiose nu sunt numai de natură speculativă, ci de natură practică, având a ne mijloci fericirea de veci. Ca atâr poftesc, ca noi să le primim fără niciodată o rezervă supunându-ne lor deplin mintea, inima și voința noastră. Aceasta e o jertfă, la care numai atunci ne simțim aplicați, când le cunoșcem chiar și fundat și suntem deplin convinsă despre originea lor dumnezeescă și necesitatea lor spre mântuire. Niciodată nu s-ar putea aștepta, ca omul ca ființă ratională, conscie de sine să primească ca norme de viață lucruri, pentru că nu le cunoșce, și nu e convins despre ele. Deci ca, ceea ce propune oratorul sacru, să afle intrare și primire în mintea și inima ascultătorilor, espunerea doctrinei trebuie să fie proptă cu rațiuni atât de convingătoare, cât eventualele nedumeriri și dubii să dispara de sine. Spre a ajunge acest scop, doctrina o va aduce în nex cu adevăruri în general cunoscute, ori o va deduce ca consecință naturală din acelea.

Mijloacele oratorice spre a ajunge acest scop vin înainte sub numele de *probe*. Ele servesc parte spre a ilustra, parte spre a convinge, parte spre a mișca.

Observație. Probele după diferitele puncte de vedere, sub care le considerăm, le distingem:

1. *După scop:* în probe ilustrătoare, probătoare și mișcătoare, după cum adeca prin ele se chiarifică și lămuresc obiectul, ori se dovedesc adevărul, ori se arată, că ceva e bun, onest, necesar și așa e de apetit ori făcut, respective că e rău și prin urmare de incunjurat.

¹⁾ Doctr. chr. I. IV. c. 28.

2. După gradul lor de putere distingem probe *certe*, cari sunt peremtorii, când eschid contrariul și produc certitudine deplină; *verosimile*, când produc numai probabilitate; *personale* (ad hominem), cari au efect față de anumiți omeni pentru principiele, doctrinile ori părerile lor proprie spre es. dacă am demuestra Judeilor din L. V. divinitatea religiunii creștine; *speciose*, cari au numai apariția verității, cele speciose érasi pot fi *paralogisme*, când oratorul nu scie despre falsitatea lor; sau *sofistice*, despre cari oratorul scie, că sunt false, dar totuși le prezintă ca adevărate și certe, spre a seduce pre ascultători.

3. După sorgințea, de unde se scot probele se împart în: *intrinsece* (insita, *ἴντεχνα*, artificiose) cari se trag din însu-și cauza sau din fondul subiectului, ori din circumstanțe, ce stață în legătură cu subiectul și *estrinsece* (remota, *ἄποτελτα*, neartificiose), cari se împrumută de aarea.

Isvorile, din cari putem scôte mijloace spre a înveța sau probe sunt: rațiunea, adeca provisiunea de concepte, ce le avem deja, esperința simțuală proprie și esperința simțuală străină sau testimoniele altora. Procedura, ce are să urmeze spiritul omenesc spre a trage argumente din acele isvoruri, cei vechi au redus-o la anumite puncte de vedere, din cari se poate considera fiecare subiect spre a afla probe referitoare la el. Punctele acestea de vedere se numesc *locuri comune* (loci oratorii *τόποι*). Cicero zice despre ele: „His locis in mente defixis nihil erit, quod oratorem effugere possit.”¹⁾

Locurile comune se împart în două clase: *locuri intrinsece*, proceduri, cari ne învață a considera un subiect în el însu-și, și *locuri estrinsece*, proceduri, cari ne învață a scôte probele din toate circumstanțele străine subiectului, dară cari într-un cas dat pot să se raporteze la subiect.²⁾

§. 17. Locurile comune intrinsece.

Locurile comune intrinsece le reducem la trei clase principali. În clasa primă vin acelea, cari arată ce e obiectul în sine considerat, în a doua acelea, cari nu-l arată, ce e obiectul în legătură cu alte lucruri connexe, și clasa a treia ne arată ce e obiectul în asemănare cu altele.

I. Considerarea obiectului *în sine*. Spre a face cunoscut esența, natura ori proprietățile principale și caracteristice a unui subiect în sine considerat ne servim de a) definiție, b) gen și specie, c) enumărarea părților și d) etimologie.

¹⁾ Cicero, de Orat. II. 30. ²⁾ Manliu, Curs elementar de lit. p. 400.

II. Al doilea izvor comun întrinsec este *considerarea obiectului în nexul său necesar cu altele*, anume cu a) cauza sa, b) cu efectele și c) cu împrejurările.

III. *Considerarea obiectului în raport cu alte obiecte* deja cunoscute ascultătorilor încă este un izvor abundant de probe mai ales spre a ilustra, chiarifica și delecta. Puterea probătoare a locului acestuia comun atîrnă dela cualitatea lucrurilor, ce se aduc în raport și dela potrivita relevare a raportului dintre ele. Mântuitorul adeseori a făcut us de considerarea obiectelor în raport cu altele, ca de mijloc spre a instrua și câștiga pre ascultători pentru adevăr, bun și onest.¹⁾ Raportul, sub care se consideră lucrurile, se pot reduce ușor la trei clăsi: a) la comparație (comparațunea logică sau filosofică), b) la asemenare sau similitudine (comparațune estetică), c) la contrarie (dissimilitudine).

§. 18. **Definiția.**

I. *Definiția constă în expunerea scurtă și precisă a naturii lucrului.* Oratorul se poate servi de:

1. *Definiția logică*, care determină conceptul lucrului prin indicarea genului proxim și a diferenței ultime, spre es. omul e animal rațional; grația divină e un ajutor supranatural. Justiția e o virtute, care înclină a-i da fie căruți, ce i se cuvine.

2. *Definiția oratorică*, care expune mai copios notele esențiale și proprietățile caracteristice a cărui concept ori obiect. Ea se poate face în diverse moduri:

a) Espunând părțile sau proprietățile lucrului. Așa s. Paul definescă caritatea fără frumos expunând proprietățile astfel:

Dragostea îndelung rabdă, se milostivesc, dragostea nu pismuesce, dragostea nu se îndrăgostește, nu se trufesc, nu se pörtă cu necuvîntă, nu caută ale sale, nu se întărită, nu gândesc reul, nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Tote le sufere, tote le crede, tote le speră, tote le rabdă. Dragostea nică odată nu cade, macar prorociile de vor lipsi, macar limbile de vor înceta, macar știința de se va strica.²⁾

b) *Prin contrarie* se definesc când mai întâi se arată, ce nu e lucrul, apoi ce este el. Așa Arnobiu definesc pre creștin:

¹⁾ Mat. 6, 26 ur.; 7, 25 ur.; 13, 3–44; 23, 15 ur.; Marc. 4, 2 ur.; Iue. 8, 4 ur.; 10, 1 ur.; 15, 4 ur.; Ioan 10, 1 ur. ²⁾ I Cor. 13, 4–8.

„A fi creștin nu este numai a nu sacrifică idolilor, nu este nici de cum numai a nu sacrifică pasiunilor ca la nisce Dumnezei minciunoși ai inimei noastre; a fi creștin nu este numai a se lăpăda de sine, dară de a se desbrăca de lăcomiile sale; a fi creștin nu este numai a avea un vestmînt seriman și modest, dară de a fi îmbrăcat în Isus Christos; a fi creștin nu este numai a iubi pre amicii săi, dară de a iubi și împlé de binefaceri și pre cei mai nedrepți și mai crudii inimici ai săi.“

Acest gen de definiții este foarte acomodat spre a distinge un concept de alte concepte afine și a delătura părerile false referitoare la el.

c) La definiția oratorică se reduce și *descrierea*, care dacă e vie se zice: *depingere*.

Descrierea poate fi de persoane (caracterisare), de lucruri, de locuri (topografică) și de timpuri (narațiune).

Descrierea, ca să aibă efect, să se facă cu sentiment, să se mărginăsească la proprietățile principale și caracteristice ale lucrului și, în cât e cu putință, să se esprime în puține cuvinte, căci alt cum ușor așa loc digresiunile prea mari, cari abat atenția dela obiectul cuvântării.

În s. Scriptură aflăm multe modeluri de descriere și depingere oratorică, așa în Ps 92 și 108, se descrie gloria divină. — Domnul a împărațit într-o podobă să aibă îmbrăcat. . . . Binecuvinteză sufltele al meu etc. Profetul Isaie depinge pacea și plenitudinea grației împărătiei mesiane.¹⁾

S. Ioan Chrisostom purcedeând din textul: „*Secerisul e mare și secerătorii sunt puțini*“²⁾ astfel descrie starea de pre temporii său: „Fărădelege domnește preste tot rotogolul pămîntesc, altarele sunt roșite de victime, idoli sunt adorați, Isus desprețuit și totul este învelit în o noapte întunecosă! etc.“ Interesant descrie tot s. Chrysostom însușirile soției: „*Misteriul e mare*, zice Paul,“ și adaugă: „eu înse zic despre Christos și despre biserică. Fiind că tu scii ce mare taină ne reprezintă căsătoria, și cât de mare e acela a căruia tip este, cumpănesce cu maturitatea acesta momentuosa afacere, dacă voesci a pași la căsătoria și nu la bani, cari i-a putut câștiga prin ea, căci căsătoria nu e neguătorie (tîrg), ci omul își ieșe spre așa arunci o consolă a vieței sale. Eu pre mulți i-am audiu grăind: Aceasta să înauțit prin căsătoria, căci el era foarte miser, dobândind o femeie avută, are de tot în abundanță și trăiesc în voe bună și strălucire. Ce zicei tu, oh omule? Tu voesci a te înauțui prin muere și nu roșesci? Nu te ascunzi în pămînt de rușine, că pre această cale umbli după avere? Sunt aceste vorbe demne de

¹⁾ c. 11, 3, 49; Ezech. c. 32; Job. 18; Ier. c. 4 și Pl. c. 1. Mat. 23, 37; Luc. 19, 42; Io. 14–16. ²⁾ Mat. 9, 37; Luc. 10, 2.

un bărbat? Muereea nu are altă datorință de căt a păstra bunurile căștigate, de a cruța venitele și a griji de lucrurile căsii. Căci spre acest scop ne-a dato Dumnezeu, ca ea în tóte să ne fie spre ajutoriu. După ce întrégă viața nóstra ne-o ocupă dóuē soiuri de afaceri: afacerile domestice și celea publice, Dumnezeu fie căruí î-a designat partea sa, sexului femeesc grija de casă, éră celui bărbătesc afacerile publice, tot, ce se ține de judecăți, de consfăturile publice și de resbel. O muere nu poate purta lancea, ori avînta săgăeta, ori întinde arcul, dară forte bine poate să prindă furca și fusul și să grijescă de celelalte afaceri domestice. Ea nu poate lua parte la desbaterile publice, dară în ale casei poate să judece și încă adese ori cu mult mai bine de căt bărbatul. Ea nu poate sta în fruntea afacerilor comune, dară cu laudă își poate cresce pruncii, cari's bunul cel mai mare, poate descoperi scăderile servitorimii, și a-i ținé în disciplină și ordine familia, scie să procure bărbatului său și alte mii de îndemânări (comodități) și să-l scutescă de tóte grijile casnice, cari sunt pentru provisioane de viptuale, haine, culină, frumseță și curătenia vestimentelor, și tóte celelalte, cari nu se sed bărbatului și nu î-ar fi ușore nici dacă săr ocupa de ele. Căci chiar în aceea se manifesteză înțelepciunea provedinței divine, că cel ce posede aptitudine pentru lucruri momentuoase și mari, cu atât e mai neindemânic în cele mici și neînsemnate, ca cu atât să ne fie mai indispensabil serviciul muerilor. Dacă omul ar fi într'o formă de îndemânic în ambe soiurile de ocupaționi, sexul mueresc ar fi scurtat, muerile din contră ar fi prea ambițiose și incredule, dacă ar putea presta mai mari servicie în afaceri mai de moment. Pentru aceea n'a dat Dumnezeu unuia tóte, ca să nu apară celalalt sex mai neînsemnat ori superfluu. Nică nu a dat conducerea la amindoué în măsură egală, ca la egala împărțire a onorii să nu se nască certe între ei pentru domnie, căci muerile nu ar voi să cedeze antăetate bărbatilor. Prin aceea să grijiti atât de armonie că și de ordinea cuveninciosă; el întru impunerea obligațiunilor pentru chiemarea fiecăruí a dispus potrivit ca partea cea mai folositore și necesară să cădă asupra bărbatului, éră cea mai mică, asupra muerii, ca el în virtutea oficiului său mai momentuos să stee în védă, éră ea din cauza agendelor sale mai de puțină însenmătate să nu se răscole în contra bărbatului. Acestea sciindu-le toți, un singur lucru să căutăm, adeca virtutea sufletului și noblétéa moravurilor, ca să gustăm pacea și să ne bucurăm de bunăînțelegere și neincetată dragoste.¹⁾

Când descrierea are de scop a emoționa, e vie și dramatică, ea se înaltă la *depingere*, care espune în colori pronunțate și în o lumină clară părțile singurative ale obiectului ori efectele cutării stării sau lucrări. Depingerea ori căt de vie ar fi nu este iertat să se abată dela adevăr.

¹⁾ Lauda lui Maxim și cum să fie soțile.

S. Basiliu Marele depinge astfel seceta cea mare: „Ceriul, pre-iubiților frați, îl vedem acum dur, gol și fără de nori, înfățioșind acesta tristă serinătate, și supărându-ne puritatea sa, care o doriam forte, pre cînd era el acoperit cu nori timp îndelungat și ne aducea întunecime și ne răpia sôrele. Pămîntul cel preste măsură uscat e trist a-l vedé șterp de séménături și neproductiv; el se despică de secetă, a deschis prăpastii mari, aşa cât rađele solari pătrund în mănuștăile lui. Isvorile abundante și pururea curgătoare s-au esauriat; chiar torenți mari au desecat . . . Noii Israeliți caută un Moise și așteptă aceea vîrgă miraculosă . . . ca éra să se deschidă stâncile și să se deie apă poporului însărat. Eu am vădut agrii uscați și câmpii părăsite, deja de mult fără fruct, plângând mă am tânguit și întristat, căci nu ni s'a dat nică o plorie . . . Să învățăm că Domnul pentru abaterea noastră de la el și pentru lenevirea noastră a lăsat să vină acesta plagă asupra noastră, nu spre a ne nimici, ci spre a ne îndrepta, aşa după cum purced părinții bună față de fi lor neglijenți.¹⁾

La descriere mai recurgem une ori și cînd întîmpim a mijlochi ascultătorilor concepte despre lucrurile abstracte ori suprasensuali, cînd adecă prin definițunea logică nu putem ajunge la acesta. În atare cas notele esențiale ale conceptului le legăm de însușirile ori lucrările sensibile ale cutării persoanei ori lucru. Astfel, ce e abstract, individualism ori incorporăm, ce e suprasensual, concretizăm și-l facem perceptibil simțului.

S. Vasiliu face cunoscută avariția prin depingerea persoanei predominată de acest vițiu. El zice:

„Dacă intru în casa unui om, care nu are simț pentru lucruri mai înalte și-o văd înpodobită cu tot felul de floră, în dată sum în chiar, că pentru omul acesta lucrul cel mai de căpetenie este ceea ce cade sub simțiri. El împodobesc ceea ce e fără viață și ceea ce-l vivifică pre dinșul, sufletul lui este fără podobă. O multime de séraci cerșesc înaintea ușii lui, el le denegă darurile, zicînd, că nu-i poate ajuta. Dar de minciună îl dă ornamentalul mânilor sale, inelele provăduite cu petrii prețiose. Oh om nefericit și vrednic de compătim! Pre cîțăi detorași nu ar putea măntui de miserie chiar și numai inelele tale! Câte familii nu s-ar putea scăpa de ruină! Numai unul din dulapurile tale cu vestimente ar putea înbrăca întrîngă grămadă acesta, ce tremură de frig; tu însă nu dăruiesc nimica séracilor, și totuși nu te temi de pedeapsa cea drăptă a judecătoriului. Tu nu te înduri, dar nicăi nu vei afla îndurare. Tu te socotesci de sérac, aî dreptate, căci sérac este acela, care are lipsă de multe și de multe este lipsită pofta nesăturată de averi.”

¹⁾ Hom. Despre timpul fomei și secetei.

Descrierea faptelor am zis, că o numim *narațiune*, care are să fie chiară și adevărată, vie și intuitivă, scurtă și démnă.¹⁾

I. Popfiu ne ofere următoriul exemplu de narațiune: „Faima de bucurie trece de pre buze pre buze, pătrunde din sat în sat, din cetate în cetate, străbate în colibile sacerilor și în curțile domnilor. Bărbații își intrerump lucrurile, femeile își părăsesc vatrile și cete de poporă alergă din tôte părțile la tărmurile Iordanului, la s. Ioan, aședie la picioarele lui, a-l asculta și a se îndulci de cuvintele înțelepte, de învățăturile frumosе ce le grăia etc.”²⁾

Ce privesc *usul definițiunii*: de cea logică ne servim, când e vorbă de a învăța ori convinge; ea are a precisa obiectul disputei, căci altcum nu se poate ajunge la niciodată un rezultat. Diversele specii ale definițiunii oratorice servesc mai virtuos spre a delecta și mișca pre ascultători, ba față de ascultătorii de rînd și nededați cu lucruri abstrakte chiar și spre a învăța și mai acomodată definiținea oratorică de căt cea logică. În aplicarea definițiunii ca mijloc de a proba trebuie să fim cu mare luare aminte la singurătății ei termini spre es. Păcatul e călcarea voluntară a legii; deci ca o faptă să se cunoscă de pe cîteva: înainte de tôte să recere ca să se opună vreună legă, legea să fie cunoscută și să se calce cu sciință și voință.

§. 19. Genul și specia.

Un obiect poate fi considerat după genul și specia sa; rezolvind conceptul genului în speciile sale subordonate, el pare mai chiar și mai ușor de cunoscut. Nu e necesar să se enumere tôte speciile subordonate, ci numai câte se recer spre a chiarifica conceptul genului. Uneori spre a cunoaște specia, considerăm genul, din care face parte, deoarece tot ceea ce se poate afirma ori nega despre gen, are valoare și cu privire la specie spre es. Virtutea este laudabilă, (gen) modestia e virtute, deci și modestia e laudabilă (specie).

Acest loc oratoric servește mai mult spre a ilustra, dară poate presta bune servicii și în probare și amplificare. E de recomandat usul acestui loc atunci, când tema nu e destul de fecundă, în atare cas oratorul purcede dela tesa generală religioso-morală apoi prin desvoltarea ei pune în lumină chiară și tema sa specială, care se conține în cea generală desvoltată. Obvin atari casuri

¹⁾ Cfr. S. Scr. I. Imp. 1, 10—14; Fapt. Ap. 2, 14, sq. 22, 3; S. Gregoriu Naz. panegiricul s. Vasiliu; Hom. XIX, a s. Vasiliu despre cei 40 de martiri.

²⁾ Predica pre Dumineca înainte de Botezul Domnului, Predică, tom. I, Gherla 1895.

mai ales în unele cuvîntări funebrale, când despre persóna de lăudat nu aî mult de zis. De asemenea este binevenit acest loc și atunci, când se tractéază despre lucruri delicate — admonițiuni — combaterea cutăruî viții. Se espune adecă lucrul în genere, lăsând ca descinderea la specii să și-o facă însî-și ascultătorii.

Fenelon avînd să țină panegiricul unui martir, din a căruî biografie nu scia nimic, vorbesce despre martiriuî în genere, și lauda martiriuî o aplică la martirul său așa: „Vedeți frații mei o icónă a martirilor așa a fost și acela, pre care îl sérbațorim azi: Sânge, pre care lă vîrsat el, și laur, care lă obținut prin mórtea sa de martir, pururea vețî fi voî în adunarea dreptilor semnale caracteristice ale gloriei sale și ale triumfului adevărului! Dacă mi se vorbesce despre un învîțat, care prin profunditatea scrierilor sale a ilustrat întregă biserică, eû pot întreba: Vre fost'a el și umilit? Dacă despre austерitatea unui anachoret, care în pustiû a viețuit ca un ânger în trup, pot întreba încă: fost'a el perseverant? Când însse mi se vorbesce despre un martir, care și-a vîrsat sâangele în biserică cea adevărata, atunci încetéză ori ce întrebare, căci martirul este complexul tuturor virtuților. Cel-ee numesce un martir zice totul; și cine și-a dat viața, a oferit o ardere de tot, a cărei miros bine plăcut se ridică până la cel Preaînalt.¹⁾

§. 20. **Enumărarea părților.**

Se consideră mai departe obiectul în părtile sale, espunênd reprezentățiunile parțiale a firii lui, fie în forma de schițare, ori prin amplificare în formă de tabloù. Aici sub părți nu înțelegem numai cele întregitóre, ci tot ce se cuprinde în un tip órecare în obiect ori noțiune generală, cum ar fi proprietățile necesare ale lucrului, notele lui, persóné ori lucruri singulare, cari se pot reduce la un gen, ori la un întreg comun.

Conceptele religioso-morale de comun sunt compuse, spre a le face înțelegibili pentru ómenii fără cultură teologică e de lipsă, că oratorul să le rezolve în reprezentățiunile sauă părțile lor. Părțile se fac mai ușor evidenți și prin acésta se revîrsă lumină și asupra întregului, pre care îl compun ele. Prin enumărare cuvîntarea nu căștigă numai claritate și putere convingêtore, ci și farmec și vivacitate. De unde enumărarea părților servește spre a ilustra, argumenta și amplifica. În enumărarea părților oratorul să nu se dimita în aménunte fără scop, ci să se restrîngă la momentele prin-

¹⁾ Trânsmutarea reliquielor unui martir.

cipală și la puțile, cără contribue spre probarea respective ilustrarea doctrinei, ce o propune.

Iustin Popfiu voind se arete cum să a înfiarat întreg universul de uciderea Mântuitorului ne ofere acest exemplu de enumerarea părtărilor: „Când moare pre cruce Domnul natură un vers de durere trece preste totă natură vestind mórtea Domnului său. Pământul se cutremură, pare că nu mai poate suporta sarcina grea, ce zace pre dinsul; catapetesma bisericei se rumpe în două și arată că aşa a rupt Christos pre cruce cartea durerilor noastre; se deschid morânte și se scolă la viață dreptă, cără odihnește în sinurile lor pacinice, patriarhii și profetii lui Dumnezeu, stând uimiți la vedere taine necuprinse; și său despicate stâncile, pare că înfrânte de compătimire voie să strige mortului dumnezeesc, dacă nu te suferă omenei, dacă nu te sufere pământul, vino ziditorii al nostru, vino și odihnesce în sinul nostru.“¹⁾

§. 21. Etimologia (Notatio.)

Uneori servesc spre ilustrarea lucrului, spre escitarea și legarea atenției însăși însemnarea ori originea cuvântului, prin care se exprimă lucru respectiv. Fântâna aceasta se numește etimologie, ea ușor se poate reduce la definiție. De comun numai atunci putem forma argument din etimologie, când ea exprimă esența unui lucru sau caracterul unei persoane: spre es. „grația“ se zice aşa, fiind că nici nu se dă gratis, adică fără meritul nostru. „Tu esci Petru și pre aceasta petrești voi și zidi biserică mea.“ S. Ieronim argumenteză, că monachul are să observe singurătatea zicend: „Interpretare vocabulum monachi; hoc est nomen tuum. Quid facis in turba, qui solus es.“²⁾

Afină cu etimologia e fântâna numită *conjugata*, când adecă se argumenteză prin folosirea cuvintelor, ce se derivă unul dela altul, ori din aceeași rădăcină. „Dacă este creștin, trăiesc creștini.“ „Omul cel dintâi din pămînt, pămîntesc, al doilea om Domnul din ceri. În ce chip e cel dintâi pămînt, aşa și cei pămîntesci, și în ce chip e cel ceresc, aşa sunt și cei ceresci.“³⁾ „Homo sum, humani nihil a me alienum puto“ (Terentius).

Etimologia și conjugata adesea ori e numai un joc ingenios de cuvinte, care constituie numai probe specioase, pentru aceea oratorul să fie cu mare precauție în aplicarea acestui mijloc de a proba.

¹⁾ „Predică despre mórtea lui Isus“ Amyon I. p. 181. ²⁾ Ep. 14 ad Heliod. ³⁾ 1 Cor. 15, 47, 48.

§. 22. Causele și efectele.

Causa este aceea în virtutea căreia să face ceva. Nimic nu se întimplă în lume fără caușă suficientă, omul ca ființă rațională lucrând tot de una trebue să aibă motive sau caușă suficientă. De unde spre a cunoaște mai bine cutare lucru ori lucrare se recomandă a cerca și esamina motivele, caușa din care a purces, fântâna, din care se derivă.

Ca și filosoful, oratorul încă poate considera obiectul:

a) După *causa lui materială*, ori materia din care e: Trupul omului din pămînt e și în pămînt se va preface.

b) După *causa formală*, ori după ceea ce dă obiectului forma sa specială, îl caracterizează și deosebesce de altele; spre es. Ceea ce ne distinge de celelalte viețuitoare, e sufletul.

c) După *causa eficientă*, care l'a produs. Tote lucrurile sunt de Dumnezeu create, deci lui așa și servescă tote.

d) După *causa finală*, ori după scopul și destinațiunea obiectului. Omul e destinat pentru dobândirea fericirii eterne, deci să nu se alipescă de bunurile cele vremelnice ale lumii.

Acest loc comun ofere oratorului sacru material abundant mai ales în cuvintările morali, unde reflectând la modul de cugetare și simțire, la caracterul persoanelor, ori la principiile dominante în cutare epocă; ușor poate explica faptele lor ori întimplările din respectiva epocă spre es. Biserica catolică este infalibilă pentru că e zidită pre piatră, e condusă de Spiritul Sânt, care e spiritul adevărului, capul ei este însuși Isus Christos, care e adevărul, calea și viața. Așa s. Fulgențiu arată, că iubirea față de Domnul Christos a fost caușa luptei, suferinței și învingerii stului Ștefan.

În usul acestui loc comun trebuie să fim cu considerare la 2 lucruri:

1. Ca raportul dintre caușă și efect să existe în realitate; unde nu este evident nexul între fenomen și ceea ce i-se aduce de caușă, trebuie să facem evidență.

2. Ca să facem distincție cuvenită între caușă și caușă; spre es. între caușa liberă, morală și necesară. La cea necesară există o proporție necesară, nemutabilă între caușă și efect; nu tot aşa la cea liberă, care acum poate lucra în o formă, acum în alta; de unde în expunerea ei, e neapărată o deosebită precisanță. Așa ar fi fals: Auctorul creaturilor e infinit, deci și creaturile.

Oratorul în fiecare cas particular, nu are să arete numai, că există raport între caușă și efect, ci și cum există el în deosebi. Une ori se espun și greutățile și pedecile, ce s'aū opus la realisarea cutării lucru. Causele servesc în elocință atât ca argumente pentru înțeles, cât și ca motive pentru mișcarea voii, ele adese ori se aplică cu succes la partitura. La caușă și efect se reduce și raportul dintre scop și mijloce.

§. 23. Efectele.

În nex intim cu causele sunt efectele. Fiind efectele de comun mai cunoscute și mai ușore de înțeles de cât causele, sunt un mijloc de probă în fórte potrivit pentru cuvintările poporali și preste tot pentru ascultătorii, cără cu greu se pot avînta la înțelegerea lucrurilor abstracte. De asemenea se poate recurge cu succes la acest loc în cuvintările panegirice. Efectele caracterisază caușă sau principiu, din care provin, ca și fructele arborele. Din considerarea creaturilor facem deducțiune la puterea și înțelepciunea Creatorului. Căci cele nevădute ale lui Dumnezeu dela zidirea lumii din fapturi fiind cunoscute se ved și vecinică puterea lui și dumnezeirea, ca să nu pótă ei avé, ce să răspundă.¹⁾

„Dacă omul consideră universul și nenumăratele ființe vii și fără de viață, ce să află în el, involuntar își va pune întrebarea: cine a dat existență la toate aceste lucruri? cine le susține? pentru ce sunt ele? cine a produs lumea, acest sublim cap de operă, care dovedește o nemăsurată putere, o infinită înțelepciune, și care e destinația ei? . . . Cine le-a dat și care e scopul ființelor din lume? Așa se întrebă spiritul gânditor uitit la privirea lumii. Cum își răspunde el, cum rezolvă el aceste întrebări? El vede în lume descoperirea unei infinite, atotputințe, înțelepciuni, bunătăți și sublimități și în acesta recunoște existența unei ființe divine infinite, puternice, înțelepte, bune și măestosite.”²⁾

Considerarea efectelor nu servește numai spre a chiarifica și proba, ci și spre a mișca depingând ori amplificând cutare lucru.

S. Ioan Chrisostom depinge astfel avariția espunându-i efectele: „Pofta de argint stinge totă iubirea din fundament și o depărtează cu totul din inimă. Ea nu bagă în samă nici amici, nici consângeni. Ce zic eu amici și consângeni? Nici chiar femeia și fiu, de căt cără nimic nu putem avea mai drag în viața aceasta.

¹⁾ Rom. 1, 20. ²⁾ Nirschel, Nothwendigkeit der christlichen Religion.

Unde acésta despótă grozavă și neumană, ca și un tiran își prinde sclavi și, acolo tot se calcă în picioare; ea ruinază și nimicesc chiar pre cei ce s-au hotărît să servi, și îi espune la mii de pericule și pedepse.”¹⁾

Când voim să facem us de acest loc oratoric trebuie să existe nexul causal și acesta să-l facem evident. Unde e vorba de fapte, efectele se înșiră în ordine chronologică; la obiectele morali efectele se spun după o gradăjune dela mai mic la mai mare.

§. 24. Înprejurările.

Ori ce lucru vine înainte însotit de anumite relațiuni accidentali, cari se numesc înprejurări. Ca să putem cunoșce și cuaifica bine cutare lucru trebuie să fim cu deosebită considerare la înprejurările, cel caracterisază, ori să legă cumva de el, făcându-l să apară în o lumină mai vie, ori împrumutându-i o mai mare însemnatate din un respect sau altul. Considerarea și utilizarea potrivită a înprejurărilor e o trăsătură caracteristică a oratorilor geniali, căci succesul cuvintării adese ori depinde dela expunerea potrivită a timpului, locului, mijlocelor, dispusețiunilor și a celor alalte înprejurări, între cari s-a îndeplinit cutare lucrare. Diferitele relațuni accidentali, sub cari se poate considera un lucru ori lucrare retoriă le-a redus la acestea: *Quis?* *quid?* *ubi?* *quibus auxiliis?* *cur?* *quo modo?* *quando?*

Quis însemnă cuaitatea persoanei, care a făcut ceva.

Quid explică lucrul făcut, zis, cugetat, ori ce are să se facă.

Ubi descrie locul: ore e sacru, profan, public, privat, aproape, depărtat, potrivit etc.

Quibus auxiliis adeca cu ce puteri, consilieri, ministri, instrumente, mijloce etc.

Cur espune scopul, cu care s-a făcut, motivul lucrării.

Quo modo arată modul: ore în mod legal, onest, ori cu forță, înșelătirea, publice, ori pre ascuns s-a îndeplinit ceva?

Quando indică cuaitatea (timp de pace) și durata timpului (o zi, o lună, an).

Înprejurările, cari pot servi spre caracterisarea unei persoane sunt: patria, genul, condițiunea de viață, etatea (ca tinere, bătrâni etc.), dispoziția sufletescă (temperamentul), constituția corporală, educațiunea, modul de a cugeta și simți, părtinirea sortii etc.

¹⁾ Hom XIII in ep. ad Rom.

Atari împrejurări nu numai ilustrază, probă că ori amplifică cuvântarea, ci adeseori daă ansă la ținerea cuvântării. Împrejurarea, că Mântuitorul s-a născut în misericordie, la câte cuvântări sacre nu va fi servit de motiv și de obiect tot odată? În usul împrejurărilor oratorul să relevaze numai pre acelea, cără conduc la lămurirea lucrului; în espunerea lor să purcă sistematice și să nu se dimită la amănunte fără de ceva importanță. Probele, ce se scot din împrejurări, ce e drept, ilustrază, dară singure nu produc certitudine deplină, de unde în predică să nu ne lăsăm numai pre ele.

S. Chrisostom sporește a ne învețea, că în ajutorarea celor lipsiți, nu avem să cercăm la vrednicia lor, se provoacă la împrejurări. El comentăză cuvintele săi Paul: „*Iubirea de străini să nu o uități, că prin acesta ore care nesciind au primit ospeți pre angeri.*“¹⁾ Fără corect zice apostolul „*nesciind*“, căci dacă ar fi cunoscut Avraam pre cei ce se apropiau către el, și pentru aceea îl-ar fi primit cu atâtă bunăvoieță, nu făcea ceva mare și admirabil. Pre aceea însă se basizează totă lauda, că el a invitat atât de binevoitorii pre cei ce sosisează, de și nu a sciut, cine erau, socotindu-i de simpli călători. Deci când primesci tu pre un străin fruntaș și bine îmbrăcat, și-l ospătezi cu multă prevenire, de asemenea nu faci ceva demn de admirat, căci poziția înaltă a străinului adeseori constringe la ospitalitate și pre cel neospital: făcându-l să fie cu totă prevenirea. În adevăr mare și de admirat este însă, dacă noi primim cu multă bunăvoieță pre omenești de rând, desprețuitori și neînsemnați. Pentru aceea și Christos, pre cei ce o fac acăsta, îl primesc cu cuvintele: „Ce atunci făcut unuia din acești mai mici ai mei, mie a-ti făcut.“...²⁾ Și preste tot vorbesce Isus mult despre cei mici și neînsemnați. Fiind că și Avraam o scia acăsta, așa nu întrebă pre cei sositori, că cine sunt și de unde vin, cum facem noi acum, ci fără deosebire primia pre toti cei sositori. Căci cel ce voiesc să arete iubirea față de un om, nu are să pretindă, că acela să-si spună viața sa, ci numai trebuie să ajute miseria și să delăture lipsa. Săracul are o întrepunere și acăsta e săracia și lipsa. Mai mult să nu poftesci a sci dela el, ci chiar și când ar fi cel mai inipiu om, dară și lipsesc mijloacele de traiu, să-i stîmpărăm fomea. Acăsta ne-a demandat, ca să o facem, și Christos zicând: „Să fiți asemenea Tatălui vostru, carele este în ceriuri, care lasă să răsară soarele preste cei răi și preste cei buni, și să plouă preste drepti și nedrepti.“ Cel milostiv este un liman al celor lipsiți, un liman însă primește în sinul său pre toti cari au suferit naufragiu, fără deosebire, și-i eliberăză din pericol etc.³⁾

¹⁾ Evr. 13, 2. ²⁾ Mat. 25, 45. ³⁾ Cuvint. 2. Despre Lazar n. 5.

Afine cu înprejurările sunt *antecedentele* și *consequentele*, adecă acelea întimplări, cari necesarminte premerg ori succed unui lucru, fără de a fi tot de una cauza respective efectele lui.

Oratorul spre a pune în o lumină dréptă un fapt, un adevăr, o dispunere sau mandat, ori a delătura dubiile și face evident nexul lucrurilor, are să contempleze obiectul și în raport cu celea trecute, pre cum și cu ceala ce iaă urmat. Spre a ridica valoarea și momentuositatea lucrurilor prin considerarea antecedentelor și a consequențelor s'a distins cu deosebire Bossuet. Acăsta o documenteză farmecul și eleganța discursurilor lui.

Puterea argumintelor scosă din antecedente ori consequence atârnă dela nexul dintre ele și lucru. Acest nex sau e natural, sau provine dela legile și datinele ómenilor; s. e. Mântuitorul zice: „Vedeți smochinii și toți copaci, când înfruntesc vădând însă-ve sciți, că aproape este vara.“¹⁾ Sau cuvintele stului Bernard: Cogita unde veneris et erubesc; ubi sis, et ingemisce; quo vadis, et contremisce.²⁾ Omul mai întâi concepe în sufletul său fapta, ce voiesce a o îndeplini, și numai după aceea o executa.

§. 25. **Comparațiunea.**

Comparațiunea constă în alăturarea obiectului din cestiune cu altul mai cunoscut și recunoscut ca adevărat, cert, momentuos etc. conchidând dela adevăratatea certitudinea mărimea, bunătatea, importanța acestuia la adevăratatea, certitudinea, mărimea, bunătatea, importanța etc. celui dintâi. Concluziunea se poate face în trei moduri, anume dela mai mare (*a majori*) la mai mic, dela mai mic (*a minori*) la mai mare, dela asemenea (*a pari*) la asemenea.

Comparațiunea servește spre a ilustra, a proba, și spre a amplifica.

a) Prin comparațiunea *dela mai mare* (*a majori*): Cel ce zice, că iubesce pre Dumnezeu era pre fratele său uresce, mincinos este. Că cel ce nu iubesce pre fratele, pre care îl vede; cum va pute iubi pre Dumnezeu, pre care nu-l vede?³⁾

Massilon respinge pretecele celor ce se subtrag dela post, servindu-se de comparațiunea următoare: „Fariseii își smoliau fețele, spre a arăta ómenilor că postesc. Oh, Dumnezeule acăsta nu mai este fătărnicia timpului nostru. După un an întreg de plăceri și

¹⁾ Luc. 21, 28—9. ²⁾ Serm. 12. de divers. ³⁾ 1 Ioan 4, 20.

desfătări la începutul sacrului timp al postului azi ómenii iaú înfătoșarea de slabí ori morbulenți ca să afle nevrednicul pretecest de a viola preceptul postului. Si în adevér óre debilitatea vóstră corporală răpitu-vă vre-o plăcere? Voi, cari puteți suporta molestia vighierii, ce ar fi în stare de a destrua și corpul cel mai robust; voi, cari nu succumbeți atenționií și încordării, care o desvoltați la un joc escesiv, de care și cel mai tare cap ar trebui să se simtă debilitat; voi cari sunteți destul de tarí spre a coopera la vivacitatea convenirilor și a distragerilor, la cari atât de întórse sunt ordinea mânării, órele de durmit și tóte celelalte, cât trebuie înzestrat cu dispozițiune de tot fericită acela, care nu ar simți disordinea; voi, cari spre a vă ajunge scopul învingeți tóte greutățile servitului și vă dedați la un mod de viață, la care și cel mai sever monach numai cu anevoie s'ar supune; voi cu un cunvînt, cari atunci când vă vin în joc onórea, interesul ori plăcerea puteți fi față de voi însí-vă tredî, activi cu abnegațiune, fără ca să vi-se opuna grijea de sănătatea vóstră; și voi să vă spăriați de greutatea unui atare post?

b) *Dela mai mici (a minori)* ne servește ca exemplu comparațiunea Domnului Christos: „Căutați la pasările ceriului, cari nici nu samenă, nici nu seceră, nici nu adună în grânarele lor, și totuși Tatăl vostru cel ceresc le nutresce pre ele, aú nu sunteți voi cu mult mai aleși de cât acelea?”¹⁾

c) *Dela asemenea (a pari)* spre es. „Că o óe la înjunghiare s'a adus și ca un miel fără de glas înaintea celui, cel tunde pre el, aşa nu-și deschide gura sa.”²⁾

Tertulian ilustrează învierea trupurilor prin următórea serie de asemănări: „Lux quotidie imperfecta resplendet, et tenebrae parvice dececedendo succedunt; sidera defuncta reviviscunt; certe semina non nisi corrupta et dissoluta fecundius surgunt; omnia pereundo servantur, omnia de interitu reformatur: tu homo, dominus omnium morientium et resurgentium, ad hoc morieris ut pereas?”³⁾

Ceea ce are valóre cu privire la un lucru se poate atribui și altor lucruri asemenea lui și aşa dela lucruri singuratice să se deducă la specii, dela specii la gen. Acest mod de comparațiune vine înainte sub numele de *inducțiune*.

Inducțiunea se zice completă, când se enuméră tóte părțile unui gen, căci ceea ce are valóre cu privire la tóte părțile, are și cu privire la întreg. Necompletă este *inducțiunea*, când se enuméră numai câteva părți, specii ori concepte subordinate adau-

¹⁾ Mat. 6, 26. ²⁾ Is. 53, 7. ³⁾ Apologet c. 48.

gând, că ce s'a zis despre acestea, se poate zice și despre toate celelalte părți ori specii.

Singuraticele părți, cari se iaă de basă la comparațiușe, spre a forma prin inducțiușe o judecată universală, trebuie să fie de aceeași calitate, adecă ori toate affirmative, ori toate negative, căci judecata generală are să se fundeze pre consonanța judecășilor particulare.

Când alăturându-se două obiecte spre a le arăta asemănarea ori deosebirea, și astfel se desvăluă comparațiușe, cât asemănarea se extinde la singuraticele puncte, avem ceea ce numim paralelă. *Paralela* se folosește cu succes în discursurile panegirice. Numai cât paralela să fie potrivită și să lipsescă din ea tot ce-i de jos și nedemn de amvon, ori incompatibil cu demnitatea obiectelor, de cari se tracteză.

S. Chrisostom făcând paralelă între s. Paul și Moise zice: „Moise a voit a muri cu cei alalți, Paul pentru cei alalți, căci el nu a voit a muri cu cei ce periau ci ca să se mantue alții a voit el a suferi daune în gloria eternă. Moise a resistat zilnic lui Faraon, Paul diabolului, acela să luptat pentru popor, acesta pentru lumea întrégă, nu cu sudore, ci cu șiröe de sânge, căci nu aduse la credința cea adevărată numai ținuturile locuite, ci și deserturile, nu numai pre greci ci și pre celealalte poporé.”¹⁾

§. 26. Asemănarea (similitudo).

Asemănarea numită și comparațiușe estetică este alăturarea obiectului de sub întrebare cu altul ca cu tipul său spre a împrumuta celui dintâi lumină, frumșetă și putere. Comparațiușe logică consideră la lucrurile alăturate cantitatea, pre când cea estetică consideră cualitatea sau notele și însușirile, în cari convin obiectele, ce se alătură. De unde în fie care asemănare distingem trei părți, obiectul de sub întrebare, acela cu care se asemănă, și nota sau cualitatea, în care convin sau rațiunea asemănării; spre es.: Pre cum hidropicul nu se satură de apă, aşa nu se satură avarul de averi; rațiunea asemănării ori cualitatea comună este nesașul ambilor.

Asemănarea servește nu numai spre a ilustra, ci și spre a emoționa; fiind ea lesne de înțeles, se poate aplica cu mare fruct în elocința poporală. Însuși Mântuitorul s'a servit des de acest mijloc oratoric în predicarea sa.

¹⁾ Despre laudele s. Paul, hom. I.

Segneri crede că în propunerea misteriilor credinței noastre păstorii sufletelor e dator să aibă o grije principală de aplicarea asemănărilor. El scrie:

„Dacă voi spuneți poporului, că grația sanctificantă e un dar dumnezeesc, care înfrumștează sufletul în un mod miraculos, ce e drept, și spuneți adevărul, dară puțin îl vor pricepe.“ Adaugând însă în dată „Pre cum ferul dela firea sa e rece, ruginos, țapări și greu, cu tōte acestea aruncându-l în flacără, aşa se înroșesc, cât nu mai apare a fi fier, ci foc și în un moment străvechiios, móle și aplecat spre oră ce voesci a pregăti din el, aşa și sufletul, care de sine apare atât de rece și plin de greșeli în lucrările sale, cât ce se umple de grația sănătoare și e pătruns de ea, ajunge astfel părtaş firii dumnezeesci, cât cu totă ușurătatea se ridică la cele mai strălucite și mai înalte lucrări, la lucrări, cari neasemănă întreg tot ce ar fi putut produce el în virtutea ființei sale.“¹⁾

Imagini pentru ilustrarea adevărurilor religiose ne ofere întrégă lumea văduță și sensibilă, care e o imagine a lumii nevădute și suprasensibile. E de observat însă, că lucrurile materială cu cele spirituale, lucrurile simțuală cu cele suprasimțuală nu convin numai după órecare proporționalitate neavând identică aceea notă ori cuaitate (pr. om rece, fier rece). Acăsta convenire se zice *analogie*. Spre es. Pre cum apa curăță trupul de întinăriunea fizică, aşa bo-tezul curăță sufletul de întinăriunea morală.

Asemănări forte potrivite aflăm în s. Scriptură. Așa la s. Ev. Mateiū în cap 13: Eșita semănătoriul să samene semânta sa; Asemenea este împărăția lui Dumnezeu omului, care a semănat, — gră-unțul de mustariu, — aluatului, — tesaurului ascuns în pămînt etc.²⁾ Ss. părinți încă să au servit des de asemănări în cuvîntările lor. S. Chrisostom voind să arete că noi prin morțe mai mult căștigăm de cât pierdem, zice: „Când cineva voește să ridice o casă nouă în locul celei vechi și ruinate, mai întâi scote afară pre locuitorii ei, apoi o trage jos spre a o reedifica mai pomposă. Cei ce trebuie să o părăsească, nu se supere pentru acesta, ci mai mult se bucură; căci ei nu cugetă la dărâmarea casei, pre carea o văd, ci la edificiul venitoriu, pre care nu-l văd. Așa voește să facă și Dumnezeu. El ne disolve trupul, mai întâi însă scote afară sufletul, ce lo-uește întrinsul, ca și din o casă veche, ca cu atât mai pompos să o reedifice și sufletul atât cu mai mare strălucire să-l poată reintroduce în ea. Deci nici noi să nu cugetăm la stricarea casei celei vechi, ci la strălucirea ei venitore.“

¹⁾ Indrumări pentru parochi. ²⁾ v. 3—23; 24—30; 31; 33; 44.

La asămănare se reduc și tropii cum sunt: metafora, alegoria etc., (despre cari vom trata mai târziu), pre cum și parabola și fabula.

Parabola e o specie de asămănare, în care se introduc ca vorbind ori lucrând persoane, fictiie, cari însă nu pot să existe, să vorbescă și să lucre așa, precum se introduc. Mântuitorul să folosă și de acest gen de asămănări, așa e parabola fiului rătăcit, a samariténului îndurător, a avutului îmbuiajbat etc. Prin parbole se expune mai chiar cutare doctrină morală, ori se escită în ascultători mai cu succes iubirea față de vîrtute și aversiunea față de viație și păcate.

Fabula constă în aceea, că se introduce ca vorbind și lucrând rațional ființe fără rațiune ori chiar fără viață. Asămănarea acăsta servește spre a caracteriza acțiunile morali ale oménilor.

Parbolele și fabulele, deși sunt fictive, totuși trebuie să aibă apariția probabilității și să păstreze natura ființelor, cari se introduc vorbind ori lucrând.¹⁾ Dacă sunt cunoscute ascultătorilor se espun numai prin câteva cuvinte, ori chiar numai se face aluziune la ele. Fabulele în elocință sacră se pot folosi numai de tot rar, ca nu cumva usul lor să compromită adevărul, spre confirmarea căruia se aduc.

Oratorul sacru să aducă numai asămănări potrivite, decente și ușore de înțeles pentru popor, căci numai așa nu scop în elocință. Când cere trebuința, să le esplice mai pre larg.

§. 27. **Disimilitudinea.**

Spre a face evident un lucru, de multe ori contribue forțe mult considerarea lui în alăturare cu altul opus; după adagiu: „*Contraria juxta se posita magis elucescunt.*” Căci spre a cunoaște bine un lucru din considerarea lui în raport cu altul, nu e de ajuns să scim, că în ce convin, ci spre a fi imaginea completă, avem să scim și în ce diferesc ori chiar se opun unul altuia. Cu atât mai virtuos e de lipsă acăsta, când se face asămănare între lucruri naturali și cele mai pre sus de simț. Prin cele de ordin mai inferior nu putem exprima tot ce conțin cele de ordin superior. Așa fericeirea cerescă se asămănă cu un ospăt.²⁾ Imaginea însă nu e completă, căci fiecare ospăt își are partea umbrösă, ca să fie

¹⁾ 1 Cor. 12, 15 ur.; Judec. 9, 3—15. ²⁾ Mat. 22, 2—10; Luc. 14, 16.

completă, avem să mai adaugem cu s. Ioan „că acolo nime nu va mai suferi nici o durere ori întristare, și Dumnezeu va șterge lacrima dela tótă față.“¹⁾

Opunerea dintre obiectele alăturate e diversă. Ele pot fi:

a) *Contrarie sau adverse*, cari astfel se opun, cât unul eschide cu totul pre celalalt: viață-mórtă, lumină-întuneric, vîrteute-vîții.

b) *Contradictorie*, când afirmarea unuia involvă în sine negarea celui altă. Spre es.: El e om cu frica lui Dumnezeu, aceasta afirmare involvă în sine negarea, că ar fi ateist ori impiu.

c) *Corelativă*, cari sunt condiționate unul de altul și numai sub un anumit respect sau relative se opun. Spre es.: Tată-fiș, causă-efect.

d) *Disparate*, cari nu se opun esențialminte, dară totuși divergă unul de altul: ceriū-pămînt, ângerî-omeni.

Opuse sau contraste pôte împrumuta oratorul din natura întregă, numai cât să fie potrivite și decente. Ele servesc spre a ilustra, și probă mai ales dacă contrastul e bătător la ochi sau pregnant.

Ce privesce usul contrastelor sau opuselor, îl putem învăța din s. Scriptură: „Scumpă e înaintea Domnului mórtea cuvișilor lui, eră mórtea păcătoșilor e urgîșă.“²⁾ și din s. Părînți. Argumentarea a contrariis se pôte face:

1. Afirmând una din cele două opuse, ceealaltă o negăm: el este pîtruns de spiritul umilinței, deci nu pôte fi superb.

2. Ori negând una, vine a se afirma cealaltă. Aici bine să luăm aminte, că ore lucrurile își contrazic, ori dîră sunt contrarie. Spre es.: El nu numai, că nu e leneș, ci este fîrte activ.

3. Ori expunînd lucruri, cari se opun și divergă, facem deducțiuni opuse și divergente. Aceasta proprie este disimilitudinea. Pomul bun face pome bune, er pomul rău face pome rele.

Tertulian din deosebirea între purtarea păgânilor și a creștinilor deduce nevinovăția celor din urmă. El zice:

„Ceea ce este aevea rău, nici cei inclinați la așa ceva nu cîtează să apere ca bun. Tot ce e rău ne umple dela fire de frică și rușine. Așa spre es. făcătorii de rele doresc a rîmână ascunși, și incunjură vederea ómenilor, trîmura că-i prind, negă când îi acușă; nici chiar în urma torturilor nu recunosc ușor, și tot de una e sigur, că se întristă; la condamnarea lor fapta rea o atribue

¹⁾ Apoc. 7, 16; 21, 4. ²⁾ Ps. 115, 6.

influiței spiritelor rele asupra-le, său o ascriu sortilor ori stelelor; căci ei nu voesc a le apartine lor ceea ce recunosc ca rău. Si acum creștinul: óre face el aşa ceva? Nică unul nu simte rușine, nici unul părere de rău, de căt numai că n'a fost el mai întâi; dacă e denunțat, se bucură; dacă e examinat, recunoșce; dacă e condamnat, multămesce. Ce e rău aici, unde lipsesc semnele firesc ale răului: frica, rușinea, negarea, părerea de rău, întristarea? E ceva rău ceea, de ce se bucură acusatul, unde acusa e dorința lui și condamnarea fericirea lui?"¹⁾

4. În fine se deduce la adevărata cutării aserțiunii din contrazicerile (a repugnanti) și absurditățile (ab absurdo), la cari conduce aserțiunea opusă.

Argumentul acesta se aplică cu mare succes în refrangeri, recere înse mare precauție.

Turchi combată astfel nesupunerea: „Voî atî voi, ca să fim liberi de ori ce superioritate, ba să fim noi toți domni nețermuriți. Însă acăstă domnie aventuriösă la cătă confusie, la cè infiorare și la căte fărădelegi nu ar deschide ea pórta? Nică o religiune, pasiuni vehemenți, și fiecare domn nețermurit: ce crimă ar mai puté descepta gréta? Dați acăstă libertate ucigașe unei națiuni, unui popor și va fi asemenea unui cal sălbătăcit, care fără friu năvălesce acolo, unde îl împinge órba lui turbare.

Contrariele nu servesc numai spre a ilustra și proba, ci și spre a escita afectele. În cuvintările morale nu arare ori se poate recurge la opuse spre concepția esordiului (a contrariis).

§. 28. Locurile comune estrinsece.

Spre probarea adevărurilor religiose-morală și înduplecarea ómenilor la o viață corespunzătoare acelor adevăruri contribue mult probele scăse din locurile comune intrinsece; dar cu toate acestea ele nu sunt de ajuns. Revelațiunea dumnezeescă, pre care are să o propună oratorul sacru, e fapt istoric și conține multe adevăruri, cari trec preste mintea noastră cea mărginită. Ambe momentele acestea poftesc, ca spre probarea adevărurilor religiose să recurgem și la fântâni estrinsece.. Aceste fântâni, sau locuri comune le reducem la două principali: la testimonie și la exemple; cele dintâi servesc mai ales spre a ilustra și proba și constituiesc probele numite din anctoritate; ceste din urmă, arătându-ne, că doctrinele religiose se pot și practisa, servesc mai ales la înduplecarea voii,

¹⁾ Apolog c. 1.

spre a îmbrățișa binele și incunjura răului; ele constituie argumentele din esperință. *Testimoniele* se zic probe din auctoritate, fiind că ele ne înduplecă a recunoscere ceva de adevărat, bun, necesar, obligeator etc., nu din cauza că am fi pătruns natura lucrului, ci fiind că ne impune auctoritatea altora. Precum auctoritatea e duplă: divină și umană, așa și *testimoniile* sunt de două specii: divine și umane. *Esempiele* se zic și probe din esperință, fiind că ele conțin casuri concrete, care cad sub esperință simțuală. Ele erași pot fi împrumutate din viața ascultătorilor, ori din esperința oratorului sau din esperința străină.

§. 29. **Testimoniele divine sau probele din auctoritatea divină.**

Obiectul elocinței sacre este cuvântul lui Dumnezeu sau cuprinsul adevărurilor descoperite de Dumnezeu și propuse de s. biserică. Spre a convinge pre ascultători despre divinitatea și caracterul supranatural al singuraticelor adevăruri religioase trebuie să se probeze cu certitudine absolută, că adevărurile respective se cuprind în revelațiunea dumnezeescă. La certitudinea aceasta nu putem conchide a priori, ci avem lipsă de auctoritate; și fiind vorba de adevăruri religioase, e necesară auctoritatea divină supranaturală. Numai auctoritatea divină este infalibilă și ca atare produce certitudine absolută și liniscece pre om perfect cu privire la credința sa.

Testimoniele infalibile divine se cuprind în fântânile revelațiunii, adecă în s. Scriptură și Tradiție.

§. 30. **Probele din sânta Scriptură.**

S. *Scriptură*, în care vorbesc însuși Dumnezeu, este principalul izvor de argumentație a oratorului sacru. Oratorul nu are să predice numai evangeliul în tot cuprinsul său cu toate dogmele de credință și morală, curate precum se află în s. *Scriptură*, ci de aici are să-și scotă și material pentru realizarea scopului său. Cuvintele s. *Scripturii* nu sunt cuvintele omului, ci cuvintele lui Dumnezeu, pentru aceea impun ascultătorilor. Utilisarea ratională a s. *Scripturii* lumină mintea, pătrunde înima și mișcă voia ascultătorilor, căci precum se exprimă s. Paul „*totă scriptura insuflată de Dumnezeu*”

este de lipsă și de folos spre învățură, spre mustrare, spre îndreptare, spre deprindere, care este întru dreptate.“¹⁾

Toți predicatorii apostolici, precum S. Ioan Chrisostom, S. Gregoriu Naz., S. Augustin etc., din isvorul nesecat al s. Scripturi și-au scos material pentru cuvintările lor. S. Augustin scrie: „Sapienter dicit homo, tanto magis vel minus, quanto in scripturis sanctis magis, minusque profecit.“²⁾ În s. Scriptură nu află oratorul sacru numai materie de tractat, ci tot odată și forma cea mai potrivită pentru a instrua, delecta și îndupleca pre ascultătorii de ori ce condițiune și etate, s. Augustin zice: „Scriptura sacra sic loquitur, ut altitudine superbos irrideat, profunditate attentos teneat, veritate magnos pascat, affabilitate parvulos nutriat.“³⁾ Limba s. Scripturi se caracterizează prin naratiuni de o simplicitate și naturalitate farmecătoare, descrieri și depingeri admirabile, prin imagini vii și folosirea potrivită a figurilor oratorice. Pre cât de varie sunt emoțiunile inimii omenesci, pre atât e de multifarie în s. Scriptură și expresiunea acelora, ea are expresiune pentru fie care dispoziție sufletescă, accent pentru fiecare stat de bucurie, de speranță, de durere etc., așa cât în privința acestei e neajunsă de scieri profane. Sau precum corect se exprimă cardinalul frances Maury (1746—1817) zicând: „În cărțile sacre aflu idei atât de înalte, spresuini atât de audaci și energice, imagini atât de abundante, alegorii atât de potrivite, un avânt atât de sublim, tipuri atât de pompöse și varii, — în cât ar trebui să ti-le însușesci și numai din interes și gust, dacă ar fi cineva atât de nefericit, cât să nu o facă aceasta din principiu și detorință..“⁴⁾

Sensul s. Scripturi se zice acel adevăr, care îl exprimă cuvintele după intenținea Spiritului Sânt. Sensul s. Scripturi, precum se scie din Hermeneutică⁵⁾ e variu, așa este: sens literal sau istoric, mistic, acomodat, și consequent.

1. *Sensul literar* sau istoric e acel adevăr, care îl exprimă cuvintele luate în însemnare proprie ori metaforică. Spre es. Isus s'a înălțat la cer (vorbire proprie) și șede de a drépta Tatălui (vorbire metaforică).

¹⁾ 2 Tim. 3, 16. ²⁾ Doctr. christ. IV. 5. ³⁾ In Gen. c. 3. n. 6.

⁴⁾ Essai sur l'éloquence de la chaire. ⁵⁾ Dr Victor Szmigelski, Ermeneutica biblică, Blaș, 1899 § 4.

Sensul mistic sau spiritual e acel adevăr, care nu se exprimă mai de aprópe prin însé-și cuvintele, ci prin personele ori lucrurile însemnate prin cuvinte ca prin figuri și tipuri; însu-și lucrul designat prin tip, se numesc antitip.¹⁾

Tipurile sunt de trei genuri, de unde sensul mistic e triplu: alegoric, anagogic și tropologic. Sensul alegoric sau profetic arată cele venitore (spre es. ritualul dela mielul Pascilor din L. V. e tipul jertfei lui Christos,) ²⁾ anume ce e de creștin; cel anagogic se referesce mai ales la bunurile ceresci și arată ce avem să sperăm; sensul tropologic îndreptă moravurile și învață ce e de făcut. La sensul Scripturei se referesce versicul:

„*Littera gesta docet; quid credas allegoria; moralis quid agas; quo tendas anagogia.*“

4. *Sensul se zice acomodat* sau acomodatiu când cuvintele ori sentințele se aplică la persone ori lucruri, pre cărि Spiritul Sânt ori scriitoriu sacru (nici in sine nici in tipuri) nu le-a intenționat. Acăstă acomodare se pote face pre temeiul óre-cării analogii.³⁾

4. Pre lângă sensul Scripturei literal mistic și acomodat se mai distinge și sensul numit consequent, care adeca conține un adevăr, ce se deduce ca consecință legitimă din sentințele sântei Scripturi. Acăsta deși nu e proprie sensul Scripturei, totuși e prevedut de Spiritul Sânt⁴⁾ și pentru aceea oratorul sacru ca și teologul pote recurge la el; numai cât să fie dedus din s. Scriptură prin rațiocinare corectă. Spre es. Esistența purgătoriului se probéză din 2 Maccab. 12, 43—6; Mat. 12, 32 și 5, 25—26; 1 Cor. 3, 13—15.

Oratorul sacru să urmeze interpretarea sântilor părinți și doctrina bisericei, când e vorba despre sensul sântei Scripturi.

Ce privesce usul sântei Scripturi la predici, observăm, că de texturi biblice să se folosească oratorul sacru:

1. *La ilustrare și în deosebi spre a determina conceptul adevărat al cutării doctrine de credință ori de morală.* Mai ales la *probare* e necesar să se producă auctoritatea divină alegându-se texturi, cărि cuprind în realitate doctrina, ce se propune. De preferit sunt texturile, cărि aduc și rațiuni pentru întărirea adevărului;⁵⁾ spre es. „Spirit este Dumnezeu și cei ce se inchină lui se cade să se inchine cu Spiritul și cu adevărul“⁶⁾; cele mai puțin comune

¹⁾ 1 Petr. 3, 21. ²⁾ Ioan 19, 36. ³⁾ Dr Victor Szmigelski I. c. §. 10.

⁴⁾ 2 Tim. 3, 16. ⁵⁾ Mat. 5, 2 - 12; Ioan 3, 18; Evr. 10, 36. ⁶⁾ Ioan 4, 24.

celor vulgari, de nu cumva ceste din urmă ar fi clasice, adecă de acelea, la cari recurs teologii de comun spre a proba cutare articlu de credință. Texturile acestea și pentru oratorul sacru așează valoare, ca și pentru teolog. Ar fi o greșală a nu aduce nicăi un text biblic în predică. Nu e permisă însă nici grămadirea de texturi superflue ori necorespunzătoare.

2. S. Scriptură fiind o carte dumnezeescă, oratorul sacru să se provoce la ea tot de una cu reverință și să-i deea înțelesul intenționat de Spiritul Sânt, fie acest sens literal, ori mistic. De sensul consequent încă se poate servi oratorul cu succes mai ales în aplicările practice. De tot rar se poate folosi și sensul acomodat, numai că să se potă cunoaște ușor, că e sensul acesta. Așa în predica funebrală ținută la înmormântarea mitropolitului Ioan Vancea, conționatorul Dr Alesandru Gramă a luat textul: *Fost'a om trămis dela Dumnezeu, a căru nume era Ioan*, cari cuvinte proprie se referesc la s. Ioan Botezătorul. Dacă prin folosirea sensului acomodat e pericol de a duce în rătăcire pre credincioși cu privire la înțelesul scripturei, atunci trebuie să se omită acest sens, care propriu nicăi nu e sensul s. Scriptură. Căci dacă nu se cuvine a interpreta fals ori a mistifica înțelesul cuvintelor nici a unui simplu om, cu atât mai de reprobat este abusul unor predicatori, de a suci sensul Scripturei și a da o interpretare falsă cuvintului lui Dumnezeu. De acest abus nu sunt scutiți nici unii oratori celebri. Așa M. Camus, episcopul de Belley (în Franția), cuvintele din Ps. 17, 28.: „cu cel cuvios, cuvios vei fi, cu cel îndrăptnic te vei îndrăptnici“, le aplică la însotirile cu omenii, precând ele se referesc la dreptatea dumnezeescă, care va răsplăti fiecărui după faptele sale.

3. Locurile din s. Scriptură să se producă astfel, căt să deea înțeles deplin, să se facă evidentă puterea lor probătoare, și dacă e de lipsă, să se esplice, servind oratorului ca îndreptariu doctrina bisericei și explicarea, ce o dau ss. părinți cutării text al Scripturei.¹⁾ Citatele din evanghelie de comun așează lipsă de puțină explicare, cu atât însă așează mare lipsă de aceasta citatele din epistolele apostolice, cari sunt mai grele de înțeles,²⁾ și cele din V.-T., fiind că relațiunile personali și locali la cari se referesc ele, sunt mai depărtate și mai puțin cunoscute ascultătorilor. Mai ales este indispensabilă explicarea mai amănunțită, când locul citat din S. Scriptură nu în sens literal, ci în sens mistic conține în sine doctrina, ce

¹⁾ Dr Victor Szmigelski l. c. §§ 41—48. ²⁾ 2 Petr 3, 16.

voim să o probăm. Un singur citat bine ales și explicat probăză mai mult, de cât zeci de texturi frumose, dară pre cări poporul nu le înțelege.

Spre a emoționa și escita interes adeseori se parafrasază pasaje întregi din s. Scriptură. Ca modele în aplicarea scripturei ne sunt: Domnul nostru Isus Christos, când se provocă la T. V.;¹⁾ ss. evangeliști, când explică datini jidovesci;²⁾ precum și ss. părinți, cum e: s. Ioan Chrisostom, s. Ieronim, s. Augustin; între predicatorii de mai târziu escelază Bourdaloue, care se pare a vorbi mai mult cu cuvintele Scripturei, ale ss. Părinți și ale bisericei, de cât cu ale sale; spre es. el arată, că recăderea în păcat duce la desperare, astfel: „Desperare produce imposibilitatea morală a penitinței, căci acest concept îl dă s. Paul zicând: „carî întru desnădăjduire opăcindu-se s'a dat pre sine faptei de rușine.”³⁾ Apostolul pentru aceea s'a folosit de exemplul păcatului carnal și al iubirii necurate, fiind că acesta e, unde recăderea produce mai des și mai sigur acele efecte îngrozitoare. La început sufletul creștinesc s'a înfiorat de păcat, ca de un monstru, căci rațiunea nu î-a fost încă orbită și voința coruptă. Prin recădere însă acest păcat câștigă pre încetul și gradat o putere și domnie deplină asupra lui.”⁴⁾

4. *Autorul sacru*, cartea, capul și stichul la texturile cunoscute pot să nu se citeze; trebuie însă să se facă citare deplină la texturile mai puțin cunoscute și mai ales la cele ce se par a conține ceva estraordinar.

§. 31. **Probele din Tradițiune.**

Cuvintul lui Dumnezeu nu se cuprinde numai în s. Scriptură, ci și în *Tradițiune*, ma tradițiunea cuprinde întreg creștinismul, cum s'a aflat el în posesiunea apostolilor, încă înainte de a se fi conceput vre'o scriptă a N. T. Tradițiunea se cuprinde în decretele și enunțările făcute de biserică, parte adunată în conciliile generali (Ecclesia in concilio generali congregata), parte prin episcopat în contălegere cu capul suprem (Ecclesia dispersa) fără a se aduna la un loc. Cunoșcerea decretelor și respective enunțărilor bisericei

¹⁾ Mat. 5, 27—48 etc. ²⁾ Rom. 10, 5; 12, 19; Evr. 1, 4 urr. ³⁾ Efes. 4, 19. ⁴⁾ vedă și Popiu, Dumineca a XV, după Rosaliu „Despre caracterul creștinului.”

este indispensabilă pentru un predicator, căci ele aș să-i servescă ca normă de a propune adevărul cuvînt al lui Isus Christos, curat și în sensul revelaționii.¹⁾ Pre lângă aceea, predicatorul, ca ministru fidel al bisericei, are să propună doctrina bisericei și încă în sensul, în care a decretat și enunțat biserica. Acăsta procedură a oratorului nu are să se mărginescă numai la dogme, ci și la toate dispozițiunile bisericei, referitor la cult și disciplină, ori la mijloacele de a promova pietatea aprobate ori permise de biserică. Deçi toate decretele nu numai dogmatice, ci și cele liturgice, disciplinare, precum și alte dispozițiuni ale bisericei, sunt mijloce forte corespondentore de a proba adevărurile de credință și morală. Asemenea datinele pînă aprobate, rugăciunile, cântările, ceremoniile etc., în cari se oglindesc viața și praxa bisericei și cari propun plastice și intuitiv adevărurile religiose, încă constituiesc un isvor abundant de probă; care înse, durere, în zilele noastre e prea puțin folosit de predicatori.

Între momentele Tradiționi, o fântână nesecată de probe i-se deschide oratorului sacru în scriptele sănătilor părinți sau ale acestor scriitori bisericescî, distinși prin vechime, sciință și pietate, cari au fost declarati din partea bisericei ca martori demnî de totă credință cu privire la doctrina propusă de Domnul nostru Isus Christos și ss. apostoli.

Nici o doctrină a creștinismului nu a remas neexamnată, neclarificată și neexpusă în totă lumina în scriptele sănătilor părinți. Aici nu aflăm numai adevărul înțeles al sântei Scripturi și o iconă fidelă a dezvoltării creștinismului, ci tot odată și un tesaur nesecat de idei mărețe, sentimente nobile, expresiuni potrivite și elegante, intorsături îngeniouse, un avînt uimitor pentru tot ce e adevăr, nobil și frumos; claritate, precisiune și varietate de stil admirabilă. Dela sănătilor părinți putem înveța tot odată și metoda practică de a ne putea apropiia de spiritul ascultătorilor de ori ce condiționă, facîndu-i accesibili pentru sublimele învețăturî ale creștinismului. Locurile din ss. părinți se pot aduce în toate părțile predicei. Deja numele și venerația, de care se bucură cutare, s. părinte este o auctoritate, care pondereză mult la ilustrarea probarea și aplicarea doctrinei sacre.

¹⁾ I Tim. 6, 3—5.

Consensul unanim al ss. părinții constituie probă deplină. Când ss. părinții nu se unesc cu privire la cutare punct, trebuie citați aceia, cări au rațiuni mai ponderoase pentru părerea lor; însă nu este permis a-i aduce pre amvon, ca și cum să ar combată împrumutat.

Citatele din scriptele sănților părinții să se reproducă fidel, din cuvînt în cuvînt, dacă sunt mai scurte, ori și numai la înțeles, dacă sunt mai lungi. De cumva e de lipsă, să se esplice: espunând oratorul, că cu ce ocasiune a zis cutare s. părinte, cuvintele citate în predică, asemenea să se deee și alte explicații.

În privința folosirii ss. părinții ne servesc ca modele oratori francesi ca Bourdaloue, Massillon, Bossuet etc.

Bourdaloue în vorbirea despre convertire aplică cu succes o explicație despre grație, dată de s. Augustin. „Chiar spiritul — zice el, — care în s. scriptură ne îndemnă a zice: „Întorce-ne o Dómne“, ¹⁾ pună și lui Dumnezeu în gură următoarele cuvinte: „Întorci-te-vă la mine“. ²⁾ Cum se vor uni aceste două sentințe, zice s. Augustin? Dacă ne întorce Dumnezeu pentru ce demânda să ne întorcem noi? Si dacă ne întorcem noi, pentru ce rugăm pre Dumnezeu ca să ne întorcă. Oh, frații mei, chiar aici zace misterul acestei alegeri venerabile, care e baza la tôte obligațiunile vieței creștine. Pre cât de ofensator ar fi pentru Dumnezeu, dacă noi am gândi cândva, că ne-am întorce și fără el, chiar aşa înzădar ne amăgim pre noi însăși, că Dumnezeu singur ne va întorce cândva pre noi. Dacă avem să fim fericiți după ordinea instituită de Provedință, să recercă o întorcere după, întorcerea lui Dumnezeu și a nostră: întorcerea lui Dumnezeu spre noi și a nostră spre Dumnezeu. Dumnezeu trebuie să se întorcă spre noi, venind în ajutor cu grația sa, noi trebuie să ne întorcem spre Dumnezeu, urmând fidel îndemnurile grației sale. Aici stă totă sciința mântuirii unui creștin.“

De o asemenea auctoritate, ca și scriptele sănților părinții, se bucură *scriptele teologilor scolasticî* și ale altor scriitori bisericescî, sănții și de renume, cări încă servesc ca isvóre de probare. Aici oratorul trebuie să distingă între ceea ce se propune ca doctrină certă a bisericei și între părerile individuale ale scriitorului. Cu deosebire să fie precaut oratorul sacru, când se folosesc de scriptele ascetilor, cări adese ori nu fac distincție între consiliele și mijloacele de o perfecționare mai înaltă, și între obligațiunile morale de *praecepto*.

¹⁾ Ier. Plang. 5, 21. ²⁾ Is. 45, 22.

Precum utilizarea sănătăi Scriptură în predici e caracteristica homiletului creștin, aşa caracterisează usul Tradiției pre predicatorul ortodox.

§. 32. **Testimoniele omenescă.**

Auctoritatea omenescă nu numai în elocința profană, ci și în cea sacră, este izvor de probă. Deosebirea este, că probele estrase din auctoritatea omenescă, când e vorba despre doctrina revelată, au numai valoare secundară, căci nicăi când nu se poate equipara cuvîntul omului cu cuvîntul lui Dumnezeu.

Retorii cei vechi numărău șepte specii de testimonii omenesci, anume:¹⁾

1. *Legea*, la care se consideră: când și cum s'a adus, e încă în vigore și care îi este adevăratul sens?
2. *Prejudețul* (*Praejudicium*) sau sentința adusă în casuri analoge.
3. *Documente* (*tabulae*) ori acte scrise despre cutari afaceri publice sau private.
4. *Martoriū* (*testes*), la cari se cercă, că ore cunosc cauza și voiesc să fassioneze sincer.
5. *Jurământul* (*jus jurandum*).
6. *Faima* (*fama atque rumor*).
7. *Torturarea* (*tormenta*).

În elocința sacră, mai ales în cuvîntările apologetice și polemice putem face us de toate testimoniale enumărate la retori cei vechi, se înțelege, că aplicându-le spre scopul cel urmărim noi. Așa existența creștinismului în secolii primi o dovedesc legile și sentințele aduse în contra creștinilor. Sau cât de blândă e legea divină, în asemănare cu legile omenesci: acestea pedepsesc transgresiunea, chiar și când nu e voluntară și culpabilă, și din contră mulți delicienți scapă de urmărirea lor, precând dreptatea dumnezeescă este îndelung răbdătore; de altă parte însă precum remuneră numai meritele adevărate, așa pedepsesc numai păcatul formal. Constanța martirilor și prin acesta mărturisirea pentru adevăratatea religiunii creștine, nă-o dovedesc nu numai mărturisirile contemporanilor, ci și documentele, sentințele și torturile păgânilor.

¹⁾ Cicero, de Orat. 2.; Quintilian. Institut. orat. V, c. 1 ur.; Draecker, Praecepta Eloquentiae pag. 209 - 3.

Noi în deosebi vom considera următoarele testimonie omenesci.

1. *Consensul comun al omenimii*, cu privire la cutare lucru produce certitudine morala. Căci sunt anumite adevăruri spre es. că Dumnezeu trebuie onorat, părintii iubiți etc., cari spontaneu le recunosc toți omenii fără a fi lipsă, ca să li le propună cineva; ele sunt aşa zicând înăscute naturei omenesci. „Omnium enim gentium consensio, lex naturae, putanda est“.¹⁾ Căci nu se poate presupune, că toți omenii din tōte timpurile și din tōte locurile să fi rătēcit, cu privire la lucrul, ce cade în cercul lor de cunoștință.

Consensul unanim al omenilor adese ori își află expresiunea în câte o sentință sau maximă scurtă și măduosă, sau în câte un proverb: „Concordia res parvae crescunt, discordia et maxima dilabuntur“; „spune-mă cu cine te însotesci, și-ti voi spune cine ești.“ La atare consens s'a provocat și Mântuitorul, zicând: „nu este ucenicul preste dascălul său, nici sluga preste domnul său“,²⁾ „că nu este proroc necinstit, fără numai în moșia și întru rudeni și în casa sa.“³⁾ Când e vorba de adevărurile revelate oratorul sacru să se provoce mai vîrtoș la consensul comun al creștinilor.

2. *Sentințele bărbăților distinși*, cari trec înaintea ascultătorilor ca autorități în cutare cestiune, încă sunt un mijloc apt de a proba și îndupla. De cumva sentințele acestea sunt frumos concipiate, împrumută stilului frumșetă și energie. Sentințele bărbăților distinși se aduc de comun spre a ilustra ori comproba ceea ce s'a probat deja prin alte argumente. În aducerea lor oratorul sacru să fie cu mare precauție, ca nu cumva audind ascultătorii, că se face pre amvon provocare la cutare celebritate profană, să-i adopteze și eventualele rătăciri.

La sentințe de ale bărbăților celebri s'a provoat mai adese ori ss. părinti, ba chiar și s. Paul s'a provocat la atari sentințe.⁴⁾ La cuvintele filosofilor pagani ne provocăm, când și ei însi și susțin vre un adevăr, la cunoșcerea căruia se poate ajunge și numai cu ratjunea, ori și ei recomânda cutare virtute, sau combat cutare vițiu. În argumentare purcedem a minori: Dacă un filosof pagân — Seneca — urgităză esaminarea zilnică a conștiinței, cu atât mai vîrtoș trebuie să o facă acesta un creștin. La necredincioși, eretici schismatici etc. ne provocăm mai ales când voim a proba ceva în contra lor; formulând argumentul numit: „ad hominem“.

¹⁾ Cicero, Quaes. tusc. I. 13. ²⁾ Mat. 10, 24. ³⁾ Marc. 6, 4. ⁴⁾ Tit. 1, 12.

3. *Istoria*, ne presteză servitii în elocință atât spre a ilustra, cât și spre a proba și mișca. Acesta o zicem atât despre istoria bisericescă cât și despre cea profană. Așa împlinirea celor prezise de Mântuitorul despre nimicirea Jerusalimului, o probăm provocându-ne și la scriitorii păgâni. Spre a ilustra ne putem provoca și la Istoria antică, la faptele personalor, cari s'au distins în o virtute ori alta, conduse fiind numai de lumina naturală a rațiunii. Mai des însă se cuvine a scôte argumente din istoria sacră, de o parte spre a o face cunoscută poporului, ér de altă parte spre a-i ridica auctoritatea chiar prin aceea, că ne provocăm la ea.

Când aducem probe din istorie să luăm aminte: ca să nu aducem prea multe, căci plăcând istoria, prin acesta abatem atenținea dela obiectul principal. Mai departe istoria, ce o aducem, să fie adeverată și potrivită; să o spunem clar și să o aplicăm la tema predicei. Dacă istoria e cunoscută e de ajuns a se face numai aluziune la ea.

4. *Resultatele sciințelor și ale artelor* încă sunt apte de a ilustra și comproba adeverurile religiose. Natura intrégă e o carte deschisă, care ne vestește puterea, înțelepciunea și bunătatea lui Dumnezeu, căci „*Ceruriile spun mărire lui Dumnezeu și facerea mânilor lui o vestește tăria*“,¹⁾ și „*cele nevădute ale lui dela zidirea lumii, prin făpturi fiind cunoscute, se văd, și vecinică puterea lui și dumnezeirea*“.²⁾ La scințele profane de comun recurgem, ca la loc oratoric, numai în cuvintările, ce se țin înaintea auditoriului versat în ele. Mai ales în zilele noastre, când multe adeveruri sunt trase la îndoială, ori chiar negate în numele sciinței, e necesar ca tot la sciință veritabilă și nefalsificată să recurgem și noi pentru rehabilitarea și confirmarea lor. Nicăi când să nu ne mărginim numai la probele scosă din sciințele omenesci, căci în privința adeverurilor religiose ele nu produc certitudine absolută, nicăi nu eschid cu totul temerea de a rătăci.

§. 33. Esempalele sau probele din esperință.

Alt loc comun din auctoritatea umană îl constituiesc esemпле. Sub esemplu înțelegem un fapt ori moment particular, apt de a

¹⁾ Ps. 18, 2. ²⁾ Rom. 1, 20; v. și Ps. 148; Pild. 6, 6 urr.; Luc, 13, 6 urr.

ilustra ori proba un adever, ori vre-o obligatiune universală. Esempalele, când servesc ca mijloc de comparațiune, aparțin locurilor oratorice intrinsece; când însă se aduc pentru auctoritatea persoñei agente, ori spre a îndemna, respective desfătui pre ascultători dela asemenea fapt, ele aparțin locurilor estrinsece.

Probele scosé din esperință de comun sunt ușore de priceput și plăcute. Omul condus de boldul imitării, se simte îndemnat a face, ce a făcut altul, respective a se feri de ce a suferit el. De aici esemralele în cuv ntările morali și peste tot în cele poporale produc mare efect.  omenii de r nd nu sunt dedați cu conjecturi  i deduc uni abstracte, pre când casurile concrete, ce cad sub esperință, le p te cuprinde fiecare. Ele sunt o specie de argumentare ad hominem. Cu c t convine mai mult ceea ce spune oratorul cu ceea ce a  v dut, au it, sim it, p tit etc. ascultătorii, cu atât sunt ei mai aplicați a crede  i urma, ce li se propune. Prin argumentele acestea oratorul vorbesce la sim ir i  i dacă sunt bine alese, ascultătorii  re-cum zic în inima lor. „Predicatorul chiar  a ne present  lucrul, cum este.“ Mai ales  a se folosesc argu mente din esperință:

1. La doctrine fa t  de car  ascultători ar fi preocupa i, spre es. fa t  de cei ce afirmă, că ar fi cu neputin ă abstin n , ne provocăm la s. Ioan Botezătoriul, care a ajunat 40 zile; la rig rea ajunului din secolii primi, care era observat de cătră creștinii de t t  condi unea, chiar și de cei debili  i morbulen i. . . . Esempalele de abstin n  arată, că ac sta este posibilă.

2. În casuri, când împlinirea cutării detorințe, s ar părea prea grea. (Esempu sunt sănții apostoli, car   i-a  lăsat casa, familia,  i tot ce a  avut și a  urmat pre Domnul Christos.)

Esempalele  a fie acomodate doctrinei, capacitații ascultătorilor  i demne de cuvintele dumnezeesci,  r nu de jos ori triviale. O deosebită precau iune se recere, când aducem înainte vre-o scădere ori faptă p c t s  din viața cutării perso ne, care a ocupat o po iune socială inalt , ca nu cumva credincioșii  s - i afle prilej de a- i escusa propriele scăderi  i p cate cu cele ale perso nei respective, spre es. adulteriul regelui David,¹⁾ idololatria regelui Solomon,²⁾

¹⁾ 2 Imp. 11, 4. ²⁾ 3 Imp. 11, 4 ur.

lăpădarea s. Petru.¹⁾ Dacă se aduc atari fapte din viața persónelor de poziție înaltă, oratorul să nu întârzie a spune ascultătorilor, că respectivele persónе s'au emendat, și-aළ deplâns păcatul cu lacrămi de penitență, ori și-aළ luat pedepsa meritată.²⁾

În casuri concrete oratorul sacru se poate provoca la:

a) *Esperința comună*, cum se prezintă în istoria sacră și profană și cum vedem, că se întimplă lucrurile preste tot. Spre es. voesci să sci, cum pedepsesc Dumnezeu păcatul, caută deci mai întâi în cer, și vei vedé-o la ângerii, cari au păcatuit, apoi îndreptă-ți ochii spre păcatul din paradis și vei vedé pedepsa pre cruce, întorce-ți privirea spre infern și vei vedé-o la condamnață, străbate secolii, și istoria poporilor întregi te va învăta etc.

b) Oratorul se poate provoca la *esperința ascultătorilor*, anume ori la ce au esperiat ei deja, esperieză, ori pot esperia ușor sau vor avea să esperieze și ei ca și alții. Spre es. de câte ori nu ne-a mantuit Dumnezeu, ca și prin minune din lipse și necasuri. Fiți siguri, că pentru fiecare va veni momentul, când îi va căde legătura de pre ochi, atunci va vedé, că afară de a servi lui Dumnezeu totul este deșertăciune.

c) Se poate provoca la *esperința persónelor singuratic*, spre es. Avram a primit ospital pre cei trei bărbați, văduva din Sarepta Sidonului pre Elie, etc. și fiecare și-a primit răsplata dela Dumnezeu.

d) La *propria esperință* încă se poate provoca oratorul, dar cu mare modestie și precauție. E mai consult, când și esperința proprie o pune în gura altora, ca și s. Paul, care scrie: „Ești cunosc un om în Christos, care cu 14 ani înainte, ore în trup, nu sci, ori fără trup, nu sci, Dumnezeu scie, că s-a răpit acela până la al treilea ceriu.”³⁾ Provocarea la esperința proprie nu odată poate da nascere la suspiri nefavorabile pentru preot. Ascultătorii își vor zice: „De unde scie Dilei părinte atari lucruri?” Cea mare precauție se recere înse, când facem us de esperința din scaunul mărturisirii, ca nu cumva să se violeze sigilul sacramental, ori să se facă sacramentalul odios.

§. 34. **Usul locurilor comune.**

Isvărările considerate în cele precedente servesc înainte de tóte spre a învăta sau spre a mijlochi ascultătorilor cunoșcerea

¹⁾ Mat. 26, 70. ²⁾ 2 Imp. 12, 13 ur.; 3 Imp. 11, 11.; Mat. 26, 75.

³⁾ 2 Cor. 12, 2.

chiară și fundată a doctrinei, ce se propune. Ele însă pot servi și spre a emoționa și îndupleca, cu un cuvînt pot servi spre întreitul moment al discursului, de a învîța, plăcă și mișca.

Ce privesce usul locurilor comune, recomandăm următoarele:

1. Oratorul sacru în usul mijlocelor oratorice să nu se lege în mod servil de prescrisele topicei. Ele au să-îi servescă numai ca îndreptariu, nicăi de cât însă să-îi încătuzeze spiritul și împedece avîntul. Nicăi nu e necesar, ca să recurgă la toate isvórele, ci numai la celea, cari îi supedită material pentru tema sa.

2. Că ore la cari isvóră să recurgem în desvoltarea temei, depinde parte dela obiectul, despre care vorbim, parte dela gradul de cultură al ascultătorilor, precum și dela scopul particular al cuvîntării. Așa când e vorba despre un adevăr natural (filosofic) argumentele preste tot sunt de natură filosofică și se scot mai ales din isvórăle intrinsece sau din rațiune. Faptele să se probeze cu argumente din isvóră estrinsece. La propunerea adevărurilor religiose și supranaturale, argumentele se scot cu preferință din auctoritatea divină; și deși avem să recurgem și la alte genuri de argumente, cum sunt la cele din rațiune, totuși cele dintâi sunt idispensabile și pre ele se pune pondul principal.

3. Ce privesce puterea argumentelor, cele din auctoritatea divină au cea mai mare putere probătoare, producând certitudine absolută și supranaturală, cele din rațiune produc certitudine metafizică naturală, cele din experiență proprie produc certitudine fizică, altele erăși produc numai certitudine morală, cum sunt cele scosă din auctoritatea umană ori din monumente externe. Puterea argumentelor nu trebuie considerată numai în sine sau obiective, ci în raport cu gradul de cultură scientifică și religiosă-morală a ascultătorilor. Ascultătorii de rînd mai curînd se pléca înaintea argumentelor din auctoritate ori din experiență, pre cari le pot cuprinde ușor, de cât înaintea argumentelor din rațiune, cari le sunt mai greu de priceput. Poporul aștepta dovedi palpabile, sau bătătoare la ochi. Față cu necredincioșii și ereticii au mare valoare argumentele din rațiune, prin cari se probă că doctrina catolică conșună cu mintea sănătosă, din contră doctrina susținută de ei nu conșună. Față cu eretici produc efect și argumentele din auctoritate, admise de ei, ori provocarea la un adevăr, ce-l recunosc că

cert, deducêndu-se din acesta la adevărata doctrină catolică (argumentum ad hominem).

4. Observăm, că nu se aduc în cuvîntare tòte probele, căte se ofer după studiul serios și aprofundat al temei, ci numai acele, cari și căte sunt necesari la realisarea scopului prefipt. Cicero scrie: „*Multa occurrunt argumenta: multa, quae in dicendo profutura videantur; sed eorum partim ita levia sunt, ut contemnenda sint; partim etiam si quid habent adiumenti, sunt nonnunquam eiusmodi, ut insit in iis aliquid vitii, neque tanti sit ilud, quod prodesse videatur ut cum aliquo malo conjungatur. Quod autem sunt utilia atque firma, si ea tamen (ut saepe fit) valde multa sunt: ea quae ex iis aut levissima sunt, aut aliis gravioribus consimilia, secerni arbitror oportere atque ex oratione removeri. . . . Evidem quum colligo argumenta causarum, non tam ea numerare soleo, quam expendere.*”¹⁾

5. Oratorul sacru are să facă evidentă puterea argumentelor de a convinge respective de a emòtiona ori mișca; căci alt cum și cele mai puternice argumente r m n f r  efect. Puterea argumentelor se face evidentă prin argumentare sau resonare, pre care cei vechi o definiau „*Oratio, qua propositio minus nota ex magis notis legitima conclusione deducitur.*” În argumentare oratorul să preciseze bine, ce e de probat, și spre aceea să  int sc  t te proble f c ndu-se evident *nexus* dintre probă și obiectul, la care se referesc ele (*nervus probandi*); mai departe să observe legile prescrise de dialectică  in nd tot odată cont de capacitatea și gradul de cultură intelectuală al ascultătorilor.

Despre formele de argumentare mai obicinuite în elocință vom tracta mai târziu.

Cap II.

Mijl cele oratorice spre a pl c .

§. 35. **Delectarea inime .**

Ca adevărul religios să producă efecte salutări în ascultători nu e de ajuns, ca ei numai să-l cunoscă, ci se recere, ca să-l și prim sc  cu inimă deschisă și cu pl c re,  nsufle indu-se pentru

¹⁾ Cicero, de Orat. II. 76.

adevăr. Căci natura noastră astfel este intocmită, căt noi ne resolvim ușor a urma în viață, ceea ce ni se prezintă, ca delectabil și folositoriu, pre când față de ceea ce nu ne impresionază, rămânem răci și indiferenți. Acest moment psichologic avându-l în vedere oratorul sacru se va nisui, ca doctrina, ce o propune, să o prezenteze ca interesantă pentru binele ascultătorilor și să le câștige pentru ea nu numai mintea, ci și inima, căci inima este aceea puncte misteriosă, care conduce la înduplecarea voinței conform scopului urmărit în predică. De aici Invențiunea va avea să trateze nu numai despre mijlocele oratorice spre a învăța, ci și despre mijlocele spre a plăcea sau de a delecta inima ascultătorilor, câștigându-le increderea, simpatia și bunăvoița pentru sine și pentru adevărul ce-l propune. Oratorul sacru poate să placă sau să deștepte atențunea, și interesul ascultătorilor și să le câștige bunăvoița: a) prin alegerea potrivită a temei (despre acesta a fost vorba în §. 12) b) prin tractarea corespondentore și stilul ales al predicei sale (despre acesta vom trăta în Secț. III.) și c) prin calitățile și virtuțile sale personali și maniera de a purcede în singuraticele casuri așa, după cum poftesc interesele spirituali ale ascultătorilor. Aceste calități și maniere constituiesc ceea ce numim moravuri oratorice (mores oratorii, ἡθος). Deci ca mijloce proprii pentru a mișca inima ascultătorilor câștigându-le complăcerea și bunăvoița se consideră de o parte caracterul moral sau acele calități și virtuți ale oratorului sacru, cari îl prezintă ascultătorilor, ca pre un bărbat onest, serios și consciu de sublima sa chiemare; era de altă parte procederea lui fină și precaută, care, fără a scăpa din vedere scopul urmărit prin predică, în propunere ține cont de împrejurările de persoane de timp și de loc, sau are așa numitul tact oratoric.

§. 36. **Moravurile oratorice.**

Primul și cel mai comun mijloc de a plăcea sau de a câștiga inima ascultătorilor pentru sine și pentru adevărul, ce-l propune, este însa-și personalitatea oratorului sau caracterul lui moral. Căci un bărbat de caracter leal, onest și sincer curând însuflă ascultătorilor incredere și iubire, și poporul bucuros îi ascultă sfaturile și împlinesc mandatele date în numele lui Dumnezeu. Esemul ne este s. Ioan Botezătoriul, ss. apostoli și mulți predicatori celebri, cum au fost s. Francisc Borgia, s. Alfons și alții oratori și virtuoși, cari

farmecău și cuceriau înimele ascultătorilor deja prin simpla lor aparițiune pre amvon. Acésta se esplică fără ușor. Firea noastră ne înclină să ne supună auctorității recunoscute și a nutri încredere stimă și simpatie față de aceia, despre cări suntem convingi, că ne voesc și ne și promovă binele nostru. Din contră cuvintele unui om de caracter dubiu sau cu totul necunoscut, ori căt de frumos și elocuente ni s-ar părea ele, le primim cu orecare rezervă și neîncredere. Însușirile cări are să le poșdă oratorul spre a câștiga încrederea și bunăvoița ascultătorilor săi, retori căi vechi le reduc la aceste patru: *probitatea, modestia, bunăvoița și prudința*.

1. *Probitatea* se manifestă prin o nisuință nobilă, sinceră și desinteresată de a lucra pentru validitatea principiilor corecte creștinesci și de a promova prin mijloce oneste și demne tot ce e drept, bun și salutar. Ea măresce auctoritatea oratorului înaintea ascultătorilor, și-i câștigă o influență nespus de mare asupra înimelor lor. *Probitatea* eschide ori ce promisiuni deșerte, apucături sofistice ori alte mijloce, cări ar amăgi și duce în rătăcire pre ascultători.¹⁾

2. *Modestia*, care interzicând oratorului să se făli ori să se ocupa de persoana sa²⁾ și înpunându-i să se ocupe numai cu obiectul temei, este virtutea, care mai curând îi câștigă simpatia altora. Esperința de tōte zilele ne arată, că omenii modesti se bucură de complacerea generală,³⁾ pre cānd cei fuduli și îngânați sunt respingători și molesti. Vanitatea și îngânaarea oratorului este curând observată, dară tot odată și neierată din partea ascultătorilor. Ma chiar și cānd ascultătorii ar fi bine dispuși și însuflețiti pentru adevăr, aparițiunea superbiei și a egoismului fudul la moment răcesce înimele și le înstrăinăză.⁴⁾ Predicarea Mântuitorului, a ss.-lor apostoli și a tuturor predicatorilor apostolici o caracterisează modestia.⁵⁾

3. *Bunăvoița*, prin care oratorul sacru arată, că numai binele și fericirea ascultătorilor îi zace la inimă, că pentru promovarea acestora nu se sfiesce de nici o greutate, măresce numai și întăresce în ascultători încrederea și iubirea față de el. Ascultătorii își deschid deplin inima pentru cuvintele oratorului, fiind convingi, că acelea isvoresc din abundanță unei inimi binevoitoare și plină de iubire față cu dēnșii și ceea ce provine dela

¹⁾ 1 Tes. 2, 4. ²⁾ 2 Cor. 4, 5. ³⁾ 1 Imp. 2, 5. ⁴⁾ Quintilian, Institut. Orat, XI. c. 1, n. 3. ⁵⁾ Marc. 1, 22; Ioan 7, 16; 1 Cor. 2, 4.

inimă, și pătrunde la inimă. Unde nu-i iubire și bunăvoiță cu-vintele oratorului rămân fără fruct, sunt ca și arama sunătore și cimbalul resunătoriu. Oratorul, care iubesce pre ascultători își identifică sórtea sa cu a lor, cât fără frică pote zice cu apostolul „*cine e neputincios și eū să nu fiu neputincios? cine se smintesce și eū să nu me aprind.*“ ¹⁾

S. Chrisostom cu multă bunăvoiță agrăesce pre ascultătorii săi: „*Și de unăzî și acum ve vorbesc vóuē: Oh de a-șî fi pururea cu voi și mai vîrtos cu voi, deși nu cu prezența trupului cel puțin cu puterea iubirii, căci viața nu-mî este alt ceva de cât voi și grijea de măntuirea vóstră.*“ ²⁾ Eră în alt loc: declară, că și când era departe de ascultători petrecea neîncetat cu gândul la ei: „*Și când ședeam și când me sculam, și când intram și când eșiam, pre voi iubiților ve priviam și în somn, nu numai preste zi, dară și năoptea me nutriam cu aceleași gândiri desfătătoare, zicînd cu Solomon „eū dorm, dar inima mea veghéză“.*“ ³⁾ Acésta mi se întimplă și mie, căci deși necesitatea somnului îmî închidea pleópele, iubirea neînvinsă față de voi înse deștepta ochii mintii mele și adese ori mi se părea, că prin somn grăesc cu voi. Se întimplă uneori, că ceea ce cugetă sufletul, vede și în vis prin fantasiă, aşa ceva mi s'a întimplat și mie atunci; și deși nu ve vedeam cu ochii trupesci, fiind absent cu corpul, cu afectul eram de față și urechile mele pururea resunați de strigarea vóstră“ ⁴⁾.

4. *Prudința* este acea prevedere și circumspecțiune, prin care oratorul tóte le întogmesce spre a lumina, delecta și îndupleca pre ascultători. Ea scutesce pre orator de judecata superficială și unilaterala și de alte scăderi presentându-l ca pre un bărbat învățat, care domnesce deplin materia, ce o propune. Virtutea acésta este pentru cei mai mulți ascultători cea mai solidă garanță despre adeverătatea și momentuoșitatea practică a celor propuse de orator.

Este lucru firesc, că aceste însușiri sau virtuți au să-și exerceze influența lor binefăcătoare și la alegerea materiei precum și la elaborarea temei, cu un cuvînt la întrégă predica; oratorul să fie pururea ocupat numai de ascultătorii săi, acésta să o probeze și prin caractérul comunicativ al predicei, întogmindu-o astfel, că unul fiecare ascultătoriu să credă, că oratorul sacru și vorbesce anume dînsului.

Așa s. Ioan Chrisostom purceind din cuvintele Mântuitorului: „*Drept aceea tóte câte vreți să ve facă róuē ómenii, așa și voi să*

¹⁾ 2 Cor. 11, 29. ²⁾ Hom. XI. a cătră poporul antioch. ³⁾ Cant. Cant 5, 2.

⁴⁾ Hom. I. Despre penitență

le faceți lor“¹⁾ zice: „Nu e lipsă de cuvântări multe, nici de legi detaiate, nici de feliurite învățături: voința ta să fie lege Voesci să primesci binefaceri? fă bine altuia. Voesci a dobîndi milă? fie-ți milă de de-aprōpele. Voesci să fi lăudat? laudă pre altul. Voesci să fi iubit? iubesc. Voesci a fi în frunte? concede-o acăsta mai întâiul altora. Tu fi judecătoriul, tu fi legislatorul vieței tale. Si éràși, ce uresci, nu face altuia. Nu-ți place să fi batjocorit? nu batjocori nici tu pre altul. Uresci a fi invidiat? nu invidia nici tu. Nu-ți place să fi înșelat? nu înșela nici tu. Si în tôte celelalte, dacă observăm aceste dōue cuvinte, nu avem lipsă de altă în dreptare“.²⁾

§. 37. **Tactul oratoric.**

Quintilian caracterisează pre orator prin cuvintele: „*vir bonus dicendi peritus.*“³⁾ Acăsta o zice el despre orator în genere, năcărî însă nu se potrivesce mai bine de cât la oratorul sacru. El trebuie să fie caracter moral, să fie „*vir bonus*“ ca se pótă căstiga bunăvoința și încrederea ascultătorilor. Bunătatea lui morală însă nu e suficientă totdeauna, ca să le escite interesul și țină încordată atențunea. Pot veni înainte momente, când prin câte un singur cuvînt, ori cutare alusiune să indispună și înstrâineze pre ascultători; ori preste tot modul lui de a purcede să le slăbescă interesarea și cu acăsta să le scadă și încordarea atenționi; ca atari inconveniente să se delăture de acolo, de unde se află; oratorul trebuie să fie versat — „*dicendi peritus*“ — în arta de a cucerî și domni inimile ascultătorilor desvoltând un feliu de stratagemă spre scopul acesta. Desteritatea oratorului de a preveni și respective a delătura prin manierele și procedura sa ori ce dispoziție neplăcută în ascultători, și astfelui a-și asigura bunăvoința și interesarea lor pentru tot decursul vorbirii, vine înainte sub numele de „*tact oratoric*“. Tactul fin îi dictéază oratorului, că în casuri concrete ce să zică, ce să facă, ce să omită și cum să se pórte, cu un cuvînt ce se recere la ajungerea scopului.

Fără tact nu odată celea mai esențiale talente oratorice, rămân neproductive, cele mai frumose cuvîntări fără efect. Tactul fin este mai mult un dar natural, dară spiritul de observație, reflecțiunile psihologice și o bună creștere socială și morală perfectioneză darul natural și-l aplică cu fruct la instruirea altora.

¹⁾ Mat. 7, 12. ²⁾ Hom. XIII. cătră pop. antioch. ³⁾ Institut. orat. XII. c. 1.

La tactul oratoric se reduce 1. decentă oratorică și 2. precauțunea oratorică.

§. 38. **Decența oratorică.**

În conversarea zilnică, dacă voim să căștigăm complacere și bunăvoiețea altora, și să trecem de ómenii bine crescuți, observăm legile bunei cuviințe. Ceea ce se întimplă în viața și conversarea privată, nu se poate întrelăsa niciodată în elocință, care ca artă trebuie să țină samă de bunul gust. Deja Cicero a zis „*Caput artis est decere*”¹⁾ éră decentă oratorică o definescă: „*Scientia earum rerum, quae agentur aut dicentur, suo loco collocandarum.*”²⁾ Decența e așa dară arta de a face în oră ce împrejurări ceea ce e cuvenincios, adecă corespunzătoru și oportun. Ea stă în perfecta armonie a cugetelor, a sentimentelor, a stilului și propunerii cu obiectul, cu personalitatea oratorului, cu auditoriul, cu un cuvânt cu tot ce poate fi luat în considerație la ținerea unei cuvântări.

În specie 1. *Cu privire la materie sau obiect*: Oratorul sacru să fie precaut în alegerea lui, alegând materie potrivită și tractând-o după lipsele ascultătorilor. După ce a anunțat tema și precisat punctele de vedere, din care are să o trateze, să-și satisfacă detințe, ce și-a impus. A se abate dela temă, fără cauza justă și evidentă, ori a anunțat una și a vorbi despre alta, e în sine ne-cuvenincios și produce confuzie în ascultători, și ca orice neconsequență displace. Despre lucrurile sacre se cuvine, ca să vorbescă oratorul sacru cu cea mai mare reverință. În tractarea despre ss. misterii și despre unele precepte morali, trebuie să aléga cu multă grije terminii și frusele, de cărui se servește, ca nu cumva să scandalizeze pre cei slabii ori ignoranți. Este îngrozitor și disgustător și cugeta numai, că e cu puțință, să folosesc cineva pre amvon expresiuni de jos, triviali și preste tot nedemne de cuvântul lui Dumnezeu și periculoase pentru credință și moralitate. Materiile delicate, tractarea căroră în ómenii sensuali ar provoca poftă disordinate, am zis că sunt mai mult obiectul instrucțiunii private, dacă totuși ar trebui propuse publice, să se aléga terminii așa, cât cei vinovați să înțeleagă, dar tot odată urechile caste să nu se ofenseze. Orice materie trebuie tractată în spiritul evangelic. Lucrurile de sensație, glumele și deșteptarea risulu nu se unesc

¹⁾ De orat. I, 29. ²⁾ De off. I. c. 40,

cu seriositatea amvonului, pentru aceea în genere să nu recurgă oratorul la aceste mijloce.

2. Oratorul sacru în propunerea adevărurilor religiose să fie cu considerațiune și la *înprejurările personali*, anume:

a) Oratorul să aibă în vedere capacitatea, poziția, etatea și auctoritatea sa, căci nu se cuvin tuturor tóte. Despre unele materii (obligațiunile căsătoriștilor) pote vorbi mai cu succes un preot bětrân de cât unul tinér. Admonierile se șed parochului, nu se cuvine însă să le facă un preot srtăin; dela părinti primim cu susținere multe cuvinte muștrătore, pre cari, când ar veni dela un străin, le-am respinge cu indignaținne. S. Ioan Chrisostom inculcă credincioșilor prin cuvinte aspre obligațiunea de a umbla mai des la biserică, el o face acesta ca păstorii și părintele lor.

„Voi toți vă bucurați azi, singur eū sum cuprins de întristare. Căci când imi intorc ochii mei spre acesta mare spirituală și conțimpelz immensa avuție a bisericei, apoi éră când socotesc, că după ce va fi trecut acesta solemnitate, multimea se va depărtă érași, mě chinuesc și dureri sufletesci me muncesc, deorece atât de mulți fiți a născut biserica și nu se poate bucura de ei în singuraticele adunări ale cultului divin, ci numai la sărbătorile mari. Câtă desfăștare spirituală, câtă bucurie, cât ar contribui la gloria lui Dumnezeu, cât la mantuirea sufletelor, dacă la fiecare adunare sacră aș vedé plină incinta bisericei? Năerii și cârmaci lucră din tóte puterile, ca percurgend marea, să ajungă la port; noi din potrivă ne silim și ne avîntă pre marea estinsă, fiind pururea înveluiți cu valurile afacerilor lumesci, umblăm a fală la foruri și tribunale, aici însă abia ne arătam odată sau de două ori pre an. Aă dóră voi nu scită, că ce este pentru mare portul, aceea a ridicat Dumnezeu în cetăți bisericile, ca scăpând aici din virtejul sgomotului lumesc, să gustăm cea mai mare liniște Ce ocupatiune poate fi pentru tine mai fructuosă, sau ce convenire mai folositore, sau ce împedecămînt, te ar reținé, ca să nu petreci cu noi? Aă dóră vei zice, că săracia îți este pedeca, de nu pot fi de față la această adunare, acesta pedecă nu e legitimă. Septemâna are șepte zile; Dumnezeu aceste șepte zile le-a împărtit cu noi, nici și-a făcut și-și partea cea mai mare, éră nouă cea mai mică: ba nici nu le-a distribuit în părți egali; nu și-a luat și-și trei, éră trei să ni-le cinstescă; ci tie îți-a împărtit săse, éră lui și-a reținut una. Si nici în acesta unică zi, nu te învrednicești a te reținé cu totul dela occupațiuni seculare? Tu faci un sacrilegiu, când acea zi săntă și dedicată spre ascultarea cuvintelor spirituali, abusând, o întrebuițez spre griji seculare. Dar ce vorbesc eū de ziua întrégă? barém de aici face și tu în decursul acestei zile, cât a făcut văduva elemosină. Precum aceea a oferit doi fileri și a dobîndit dela

Dumnezeu multă grație, să împrumută și tu două ore lui Dumnezeu, și vei aduce în casa ta câștigul a sute de zile. Bagă de samă, ca nu cumva ne-voind tu a te conteni pre puțină vreme dela câștiguri pămîntesci, să perdi ostenele de pre ani întregi; căci Dumnezeu, când e desprețuit une ori risipesc averile adunate, precum a amenintat și pre Judei, cări pentru adunarea de averi au părăsit grijea de biserică, zicîndu-le: „*Căutat-ați la multe, și s’au făcut puține, și s’au adus în casă, și le-am suflat pre ele, pentru aceea acestea zice Domnul atotcîitorul: Pentru că casa mea este pustie, și voi vă duceți fiesce-carele în casa sa.*“¹⁾ Dacă numai odată ori de două ori pre an vină aici, ce te pot eu învîța cele ce sunt necesari a sci despre suflet, despre trup, despre nemurire, despre împărăția cerurilor, despre pedepse, despre gheenă, despre indelungă răbdarea lui Dumnezeu, despre indulgîntă, despre penitență, despre botez, despre iertarea păcatelor, și c. l. Voî din cele ce trebuie să le scie un creștin nu puteți cunoșce nică partea cea mai mică, dacă ve adunați aici câte odată, și încă și atunci ca în trecăt, nu atât din evlavie spirituală, ci pentru solemnitatea obișnuită Dacă dați pre fiș vorstii la vre-o artă, le porunciți să petrécă nefintrerupt în casa magistrului lor spre a învîța cu atât mai ușor arta respectivă; având voi să învîțați nu o artă comună ci cea mai de frunte dintre töte, cum adeca să plăceți lui Dumnezeu și să dobîndiți bunurile ceresci, socotită, că cu superficialitate puteți ajunge la acesta? Ce nebunie! Afacerea acesta e o disciplină, care reclamă multă luare aminte, ce veți cunoșce din cuvintele: „*Învîțați dela mine, pentru că sum bland și smerit cu inima;*“²⁾ și érashi: „*Veniți filor, ascultați-me pre mine, frica Domnului voi învîță pre voi;*“³⁾ și éră: „*Îndeletniciți-vă și cunoșteți, că eu sum Dumnezeu.*“⁴⁾ Deci este lipsă de multă îndeletnicire pentru cel ce voiesc a-și câștiga acesta disciplină a moravurilor și filosofiei.⁵⁾

b) Ce privesce pre ascultători, de asemenea aduce cu sine decență, ca oratorul să țină samă și de poziția și gradul de cultură a acestora. „Nec tantum, quis et pro quo, sed etiam apud quem dicas, interest. Facit enim et fortuna discrimen, et potestas.“⁶⁾ Si aici are valoare principiul: tracteză pre fiecare după individualitatea lui.

Oratorul trebuie să arete prin întrîngă purtarea sa respect, stîmă, iubire și interes față de ascultători imitând pre s. Paul, care scrie Corinenilor: „Ca pre nisce fi iubiți vă îndemn pre voi.“⁷⁾ Marele orator frances Bautain credu de cuviincios a-și escusa chiar și pășirea sa pre amvonul catedralei din Paris în 1846. El zice: „Dacă pășesc ați cu ore care sfială pre catedra conferințelor dela Notre-Dame, unde ați pășit atâți oratori distinși înainte de mine, mă liniștesc și încurăgereză cugetul, că noi aici nu cercăm nică o

¹⁾ Ageu 1, 9. ²⁾ Mat. 11, 29. ³⁾ Ps. 33, 12. ⁴⁾ Ps. 45, 10. ⁵⁾ Hom. Despre Botezul lui Christos. ⁶⁾ Quintilian, Instit. or. X. c. IV, 2. ⁷⁾ 1 Cor. 4, 14.

onore, ci numai voim a ne înplini detorința. Așa dară nu omul vă vorbesce, ci servul lui Iisus Christos, care a fost trimis de Dl. în totă lumea, ca să-i predice cuvîntul divin și să-l lătescă până la marginile pămîntului. Deci noi avem o misiune, și acăstă misiune nu o avem dela noi însine, ci dela episcopul nostru, care ne-a trimis la voi: noi ne presentăm înaintea văstră, Dlor, ca și luptătorul pre câmpul de bătaie, cărui comandantul î-a dispus: Mergi, și el merge, și-și pune viața“.

c) Une ori înse oratorul sacru e silit se vorbescă despre principiile, cuvintele, faptele unor anumite persoane laudându-le ori reprobându-le. În atari casuri oratorul ușor poate trece preste marginile decentei, parte esagerând în laudă, parte descarcându-se cu prea mare violentă asupra cuiva, ceea ce e necuviincios, și dacă cel atacat e de față, poate să provoce chiar scandal.

Quintilian stătoresce pentru oratori profani regula: „Nunquam decebit sic adversus tales agere personas, quo modo contra nos agi ab hominibus conditionis eiusdem iniquo animo tulissemus.“¹⁾ Oratorul sacru trebuie să fie obiectiv, just și decent chiar și față de inimicilor adevărului, pre cărि prin tractare decentă și compătimitor mai curând îi câștigă. Deci nu e cuviincios să-i apostrofeze cu dispreț și satiră ca și cum ar voi să arete superioritatea sa asupra lor și învingerea adversarilor: „non de adversario victoram, sed contra mendacium quaerimus veritatem,“ zice s. Augustin.²⁾ Cu atât mai puțin este permis oratorului a debacha de pre amvon asupra unui stat de viață aprobat de biserică ori asupra legilor și auctorităților bisericesc și civili. Preotul, care și-a uitat de sine și ar vătăma instituțiunile legali civili, nu ar greși numai în contra decentei, ci ușor ar putea fi tras la răspundere și eventual pedepsit.

3. Ce privesce *timpul*, decentă poftesce, ca oratorul în cuvîntare să fie cu atențione la natura și durata timpului. În privința acăstă zice Quintilian: „Tempus quoque et locus egent observatione propria. Nam et tempus tum triste, tum laetum, tum liberum, tum angustum est. Atqui ad haec omnia componendus orator: et loco publico privato-ne, celebri an secreto, aliena civitate an tua, in castris denique an foro dicas, interest plurimum, ac suam quidque formam et proprium quemdam modum eloquentiae poscit.“³⁾

¹⁾ Quintilian Institut. Or. X. c. IV, 2. ²⁾ Contra Pelag. IV. ³⁾ Institut. Orat. XI. c. 1. n. IV, 4.

a) Tóte iși aău timpul său, chiar de aceea *natura timpului* e hotărítore pentru dispoziția sufletescă a ascultătorilor. Altcum se va purta oratorul și-să va întogmi predica, când sunt voioși și în condiționă favorabilă credincioșii, și erași altcum atunci când miserii și calamități publice, pestilență, incendii, răsbă, fome etc. apasă comunitatea. Oratorul are să-să identifice sorrtea sa cu a ascultătorilor, acăsta înseamnă putință numai, dacă el cunoște bine raporturile sociale și spiritual timpului în care predică.

Ca model în ceea ce privesc acomodarea oratorului după natura timpului ne servește S. Ioan Chrisostom, care se adresă către poporul antiochian cuprins de grăză pentru dărimearea statuerelor,¹⁾ astfelii: „Ce să zic, sau ce să grăesc? Aceasta este timpul lacrămilor nu al agrairilor, al jeliilor nu al cuvintărilor, al rugăciunii nu al vorbirilor. Atât e de grozavă mărimea celor întimilate, atât e de nevindecabilă rana, atât de cumplită nefericirea, ce ne-ajuns. Aici nu ajută nicăi un medicament omenesc și avem lipsă de ajutoriu de sus. Ca și amicilui lui Job șepte zile am tăcut și eu Concedetă-mi acum, ca să-mi deschid gura mea și să depălăngă calamitatea noastră comună. Cine ne-a invidiat pre noi preainbătiilor? Cine a fost aprins de mânie asupra noastră? De unde acăstă schimbare neașteptată? Nimic n'a fost mai vrednic de respectat de cât cetatea noastră, nimic nu este mai de compătimit Plâng și jelesc acum nu pentru mărimea pedepsei, ce o merităm, ci pentru mărimea infamiei comise. Căci, și dacă nu s-ar irita nicăi nu near pedepsi sau înfrunta împăratul, spuneti-mi cum vom suferi rușinea fărădelegii noastre Să ne căutăm refugiu la regele ceresc, numai în grăția lui este scăpare. — Aici voi am să-mi întrerup cuvintarea, căci durerea ca și un nor des ne cuprinde sufletele și deopotrivă ne îngreunază atât pre noi în vorbire cât și pre voi în ascultare Dar nă-a venit în minte, că negura deasă, care ne răpesce razele sōrelui uneori prin același soră se împrăștie, și sperez, că prin razele dumnezeescei învețături, se va alunga și norul întunecos al tristeței, care ne apasă acum sufletele; acăstă mă înălmănușă, să continuu cu propunerea cuvintului divin. Uitați pre un moment durerea voastră și urmați-mă cu atenție. Să le lăsăm tóte în mâna lui Dumnezeu și să ascultăm cu

¹⁾ La anul 387, poporul antiochian revoltat pentru că împăratul Teodosiu Marele a impus contribuționii estra-ordinarie asupra provinciilor orientale ale imperiului roman, a dărimat statuile familiei împărațesci ridicate în Antiochia și a comis și alte escuse. Împăratul măniindu-se a voit să pedepsescă aspru cetatea Antiochia. S. Ioan Chrisostom, pre atunci preot în acăstă cetate, a ținut 21 cuvintări sacre numite despre statue, prin cari cuvintări să nisuit și încă cu deplin succes de a deștepta în popor părere de rău și înduplecă pre împăratul să ierte cetății pentru crima filior ei. Spre a obținé iertare și grăție dela împăratul s'a întrepus pentru popor la împăratul și bătrânul episcop al Antiochiei Flavian (v. hom. III și hom. XXI către poporul antiochian).

bucurie cuvîntul lui. Chiar aici vom afla mijloc de alinare în suferințele noastre etc.“

b) Durata timpului încă e de mare moment la succesul cuvîntării. Dacă timpul destinat pentru predică e prea scurt, nu se poate eshauria și desvîli deajuns materia predicei, dacă duréză predica prea lung obosesc și lâncezesce atențunea ascultătorilor. Prinicipiul e: mai bine se fie cuvîntarea sacră mai scurtă, de cât prea lungă. Ómeni cără la vorbiră și producțiuni lumesci petrec ore întregi, la predicele lungi devin impacienti. Lucrul e ușor de înțeles, cele dintâi escită curiositatea și delecteză simîririle, predica înainte de tôte însă are să întărescă credința și țintesce la înfrânarea simîtilor.

Conc. Trid (sess. 5 c. 2) încă impune parochilor să țină predici scurte. Cuvîntările, ce se țin la s. liturgie așă să dureze 20—30 minute, număru cu ocaziuni de tot solemne pot fi cu ceva mai lungi. În privința acesta ne-așă premers cu exemplu ss. părinți, ale căror homiliî sunt scurte. Asemenea sunt scurte și cuvîntările celor mai mulți predicatori de renume.

Cu privire la mari oratori francesi din secl. XVI, a căror discursuri sunt fîrte lungi, e de observat, că vorbirile lor său ținut mai ales la curte și înaintea unui auditoriu fîrte cult, prelungă aceea nu le avem aşa după cum aș fost ținute, ci prelucrate. Aşa cuvîntările lui Bourdaloue aș fost prelucrate de P. Brettonneau, Massillon însu-și și le-a prelucrat, tot aşa și Bossuet. Altcum în cuvîntările ordinare și acești oratori observau surîimea cuvenită, bine sciind, că nu se unesce cu decența amvonului să ocupe prea mult paciunța ascultătorilor.

4. *Locul*, în care se ține predica de asemenea se cade să-l aibă în vedere oratorul sacru. Când predică în biserică tot ce-l încunjură inspiră sănătene și pietate, deci bunăcuvîntă aduce cu sine, ca sănătene și devotatiune sacră să transpire și din cuvîntele și purtarea oratorului. Oratorul profan în loc profan își poate permite câte-o licență, care nică de cum nu se șede la cuvîntările împreunate cu servîtiul divin în biserică ori afară de biserică, la administrarea ss. sacramente și sacramentale. Dacă de cutare loc sunt legate anumite evenimente ori reminiscințe istorice, oratorul inge-nios le poate releva cu succes spre a descepta atențunea și câstiga bunăvoița ascultătorilor. Spre es.: de acolo își trage originea ori

¹⁾ Hom. II cătră pop. antioch.

a petrecut acolo cutare sănt; s'a întimplat o minune; e loc de peregrinagiu etc.

§. 39. Precauțiunea oratorică.

În legătură intimă cu decenta oratorică e și precauțiunea oratorică. Ea consistă în dibăcia oratorului de a cruța susceptibilitatea ascultătorilor și a evita în cuvântare ori ce dispoziție nefavorabilă scopului ce-l urmăresce prin predică. Oratorul precaut nu perde din vedere nică pre un moment modul de cugetare și simțire a poporului, dorințele, aspirațiunile, prejudecările și cu un cuvânt starea lui sufletească. În specie:

a) Este lipsă de precauțiune mare, când oratorul e silit să *admonieze* pre ascultătorii săi pentru scăderile, de cărि sufer și de cărि nu voesc a se lăpăda. Esperința ne învață că ómenii nu bucuros primesc admonițiuni și înfruntări, precum zice adagiu: „Obsequium amicos, veritas inimicos parit.“ Acésta, ce e drept, nu are să-l rețină pre orator dela înplinirea detorinței sale, dar și înpune prudență. Oratorul prudent face admonițiunea numai când apare ca necesară pentru binele comunității, căci admonițiunile particularilor nu formeză obiectul predicei, ci al instrucțiunii private.

Prin instrucțiune acomodată și părințescă oratorul va convinge poporul despre răul, de care sufere și periculele, la cărि se espune, dacă va mai continua a merge pre calea apucată, precum și despre aceea, că admonițiunea salutară, ce o face, provine din iubirea și îngrijirea ce o nutresce față de sufletele lor.

S. Chrisostom își începe admonierea în contra avarilor așa: „Ești scăđ bine, că între voi sunt unii, cărி nu bucuros ascultă cuvintele mele, nu le place, că și îndemn așa adeseori să părăseșcă averile pămîntesci și bunurile temporali. Dară ce var folosi, dacă ești așă înceta de a vă admonia în sensul acesta? dacă ești spre a vă cruța a-și tăcă și a-și întrelăsa a vă aduce aminte de detorințele vóstre, óre prin acésta fire-ați asigurați în contra infernului? Aș nu ați păcătui voi cu atât mai nesocotit, și pentru aceea cu atât mai aspru ați fi și pedepsiți? Si ești, care uitându-mi de datorința mea, a-și fi tăcut, m'aș face răspundătoriū penru osindirea vóstră. Ce var ajuta așa dară iubirea mea neîntogmită și indulgența mea înfiorătore? Neaducându-vă ea nică cel mai mic bine, din contră numai ar mări nefericirea vóstră. Ce ar folosi, dacă v'asă ţiné cuvântări, pre cărि le-ați asculta cu plăcere, și prin acésta v'asă trăda durerilor, cărि nică odată nu înceteză? Aș nu e mai bine

să ve causez aici o mică neplăcere, o durere care trece, dară să ve scutesc de acel foc, care nici când nu se stinge.“

b) O rară precauție se recere și când oratorul are să desrădăcineze din credincioșii datini plăcute poporului, prejudețe învechite, legate de lucruri altcum pînă și salutarî (spre es. de ss. sacamente, peregrinări etc.) și aspiraționi neîntogmite, reducerea sérbaților, etc. ori să înduplece pre credincioșii la sacrificii extraordinare, la cari ei nu s'ar fi așteptat; în atare cas cu un cuvînt precugetat, ba și cu ori ce mișcare, privire ori accentuare neoportună și nu destul de precaută pîte frustra scopul cuvîntării. Prin cuvinte alese se va sili, ca pre încetul și atât de natural să prezinte obiectul din cestiune, ca și cum el de sine s'ar oferi și impune ascultătorilor aşa căt ei óre cum nu pot să decline acceptarea lui.

Étă cum se adreséză un paroch venerabil, din Chersi, cătră poporul, care nu voia să renunțe la datina de a se înmormînta în cetate în jurul bisericei, el zice: „*Fii mei eû aud cum pietatea vóstră murmură și zice: Pentru ce voesc a ne lipsi de mânăerca acésta de a fi înmormîntați cu părinții nostri? Pentru ce ne opresc de a ne amesteca cenușa nóstîră cu a lor?*” Numai pentru aceea, că după mórtea vóstră să nu faceți rěu filor vostri, cărora le voiți atâta bine în cursul vieței vóstre; numai pentru de a strica o rea întrebuițare atât de pericolosă, în fine numai de a sfârma o deprindere împotrivitóre omenirii.

Ei bine! Voiti voi a cumpăra o deșertă mulțamire cu prețul vieței sau al sănătății urmașilor vostri? O ceriule! Etă eû de aici věd înfiorându-se și rěsărind trupurile strămoșilor vostri când ve vor depune în mormintele lor; eû și aud strigând: *eî nu sunt fii nostri, căci noi n'am fost așa de barbari.* Nu fratilor mei, voi nu veți amesteca cenușa vóstră cu aceea a părintilor vostri, dară o vețî amesteca cu cea a filor vostri, a amicilor vostri, și a neamurilor vóstre, cari viețuesc încă; voi o vețî amesteca cu a mea; așa eû voesc, ca trupul meu să fie depus în mijlocul vostru în cemiteriul cel nou. Acei cari se vor nasce după voi, vor veni a se închina asupra mormintelor nóstre, ca asupra acelora ale binefăcătorilor lor, și ósele nóstre vor trăsări de bucurie. Care dintre voi se va împotrivi de a me urma și a me imita? care va voi a părăsi pre șeful și preotul sĕu? Ah! dacă ar fi așa, eû vě declar, că în ziua învierii, me voi ū scula singur din mijlocul acestui cimitiru pustiu, voi ū merge spre a me înfățîsa înaintea judecătoriului celui mare, și voi ū da socotéla de turma ce mi-a incredințat-o; și eû părintele vostru frațele vostru, amicul vostru de îndurare, eû ministrul păcii și al misericordiei, eû însu-mi voi ū fi cel dintâi părtitor al vostru înaintea scaunului de judecată a lui Isus Christos, eû voi ū chiama răsplătirea cerescă asupra acelor necredincioși, cari nevrînd a me asculta s'ar

fi făcut culpași împotriva regelui, religiunii și omenirii.“ Acăstă cuvântare a și avut efectul dorit.¹⁾

În deosebi, când e vorbă de scăderi oratorul precaut nu generalisează, ci face distincție între cei răi și între cei buni, să apară, ca și cum ar crede, că cei răi nu sunt așa mulți; prin acăstă a câștigat deja pre cei buni pre partea sa. La cei răi încă distinge între însușirile lor cele bune, pre cari le lăudă și între celea rele, pre cari e silit să le reproba, accentuând, că de ceea ce urmă ar putea ușor să se mantuiescă, numai să voească serios. Si să arete față de cei slabă blândeță și compătimire. Când e vorbă de combaterea superstițiunii de asemenea să separeze deplin adevărul de superstițiune.²⁾

c) De multe ori vin în legătură cu tema, ce se propune, întimplări, amintirea cărora e de natură de a provoca susceptibilități, de a resuscita dureri învechite și a face să sangereze inima unor ascultători. Atât întimplări, dacă nu se pot retăce, să se facă numai aluziune la ele ori să se atingă numai în cîteva cuvinte, prin o asemănare, circumsciere, preterițiuni etc.

Mați consult e în atari casuri a le îmbrăca în cuvintele sănătăi Scriptură, luate în sens acomodat. Atati casuri pot să vină înainte mai ales la cuvintările panegirice și la cele funebrale. Spre a crăta sensibilitatea a lor anumite persoane oratorul sacru nicăi când să nu sacrifice adevărul, ori chiar să laude și înfrumusețeze vițiu. Așa ceva nu se unește cu spiritul evangelic.

Un model de precauțiune în privința acăstă aflăm la Bossuet care în panegiricul lui Condé, când ajunge la perioada, în care acăstă pre timpul revoluționii era contrar roialiștilor, zice:

Fiind că acum trebuie să vorbesc despre lucruri, despre cari aș voi să tac în veci, până la aceea prinsore fatală el nici de cum nu a cugetat, că s'ar întreprinde ceva în contra statului, și dacă a dorit să obțină grații, mai mult a dorit să le merite. Eșu pot să repeștesc înaintea celor mai bătrâni cuvintele, cari le-am audiat din gura lui — ele ne permit a privi în adîncul sufletului său, — când vorbia de aceea nefericită închisore zicea, că a mers acolo, că cel mai inocent om și a esit ca cel mai vinovat. Ah continuă el, eșu nu am pretins alt ceva de căt servitul regelui și maiestatea statului. În cuvintele lui se observa o sinceră îngrijire, așa de departe ajunsese prin nenorocirea sa. Dar fără a voi să escus ceea ce el însuși atât de tare a desaprobat, permiteți, ca să nu mai vorbim

¹⁾ v. Gusti. Retorica română, ed. II. p. 280—1. ²⁾ 2 Cor. 2.

despre aceea, ci să zicem, că precum în gloria eternă greșelele sănților, cari au făcut penitință, se acoper cu ce au făcut spre a le repara, și ornate cu splendoreea gloriei eterne nu se mai arată; tot asemenea și la greșelele, ce atât de sincer fură recunoscute și în consecință prin servitie fidele atât de glorios reparate, să privim numai la conscientiositatea umilită a unui principe, care face penitință, și la blândețea unui mare rege, care ierătă.

d) Nu putem încheia fără ca să amintim, cum are să-și îndrepte oratorul lipsa precauțiunii; anume dacă în decursul cuvîntării î-a scăpat vre-o expresiune nepotrivită, ce pote indigna pre o parte a auditoriului; cât ce observă așa ceva să-și rectifice expresiunea, delăturând nedumeririle, ce eventual le-ar fi provocat.

Așa spre es. Massillon vorbind despre zelul archiepiscopului de Lyon Villeroy de a face vizitațiuni canonice și despre edificarea poporului cu atari ocasiuni, el a zis: „De mult acăstă diecesă n'a mai avut priveliscea de a vedé pre archiereii săi transversându-o și ca și nori sacri a-și revîrsa róua ceriului preste diferitele ei ținuturi. Bétrâni, cari au avut óre când măngăerea de a privi în moșiele lor retrase pre păstorii lor, o spun acăsta nepoților lor ca o minune a anticității.“

Spre a delătura impresiunea penibilă, ce a putut-o produce amintirea, că episcopii de mai înainte au întrelăsat vizitațiunile adăuge: „Dómne feresce, ca eū să voesc a întuneca aici memoria acelor archierei spre a ridica ceea a prelatului, pre care îl deplângem în óra acăsta. Eū venerez sacrele osăminte ale acelor bărbați, și sciū destul de bine, că eī au trăit în timpuri deplorabile“ etc.

Dacă numai după ce a descins de pre amvon observă oratorul, că a folosit vre o expresiune nepotrivită, este consult, ca în proxima cuvîntare să întogmescă așa lucrul, în cât să se pară natural reflectarea, la ceea ce a zis în predica precedentă, când apoi fără a spune că a greșit, clarifică lucrul față de care s'a putut nasce păreri eronate prin expresiunea nepotrivită, de care s'a servit oratorul. Tot asemenea face și când presupune, că admonițiunea dată a putut înstrăina pre eredincioși de ascultarea cuvîntului dumnezeesc.

Așa s. Ioan Chrisostom reflectând la vorbirea sa „despre înfrângerea inimei și pedepsa, ce îi așteptă pre cei ce se cumeină cu nedemnitate,“ cuvîntarea următoare și-o începe așa: „Cred, că de unăzî v'am muștrat și v'am produs o rană mai adincă; deci aflu de lipsă, ca azi să o curăm și să aplicăm medicamente mai blânde. Acăsta e cea mai bună metodă de a cura, ca ranele nu numai să se taie, ci să se și lege . . . Fiind că unii neputând suferi amărăciunea causată prin cuvintele noastre s'a u idignat și aprins și

ziceaŭ: Ne înstrăinez̄ de s. masă și ne respinḡ dela cuminecătură. De aceea sum constrins a le zice acestea, ca să vedet̄, că eū nu ve înstrăinez, ci ve chiem, nu ve depărtez nici resping, ci mai virtos voesc a ve atrage prin însa-și mustrarea. Căci frica pedepsei prevestite, cădend ca și focul în céră în conștiința celor ce păcătuesc, disolve și împrăștie delictele; frica amenințând curăță și limpedesce gândirea și ne insuflă mai mare incredere; concepându-se increderea se nasce promptitudinea sufletului de a se aprobia mai des la cuminecarea cu sănțele și preacuratele misterie. Si precum și cel ce prescrie medicamente amari celor, cari pătimesc de stomach și se îngreșeză de mâncări, espurgându-i de umorile cele rele, le escită apetitul percut și face ca cu mai mare poftă să guste mâncările obicinuite; aşa și acela, care zice cuvinte mai aspre, curăță mintea de cugetele rele și scutură greua sarcină a păcatelor, făcând ca conștiința să resuflă și cu multă voluptate să guste trupul Domnului. Deci cele zise nu au să ve mănie, ci aveți mai virtos să le aprobați și lăudați.“

Dacă oratorul crede, că ascultătorii n’au înțeles expresiunea nepotrivită, ori asupra lor n’ă făcut nici o impresiune, e consult a nu se mai întorce, ci a trece mai de parte, căci stăruind asupra ei, pote că ar avea acum efectul nefavorabil, ce nu l’ă avut la început.

§. 40. **Complimentul oratoric.**

Oratorul sacru une ori vine în poziția de a trebui să dea în predică expresiune sentimentelor de gratitudine, stimă și reverință față de cutare binefăcătoriu ori patron al bisericei ori a cutării instituțiunii pie, sau față de alte persoane distinse prin virtuțile și însușirile eminente, ori prin poziția, ce o ocupă. Această expresiune de laudă, gratitudine, stimă și reverință vine înainte în elocință sub numirea de „compliment oratoric.“

Urme despre complimente oratorice aflăm încă la ss. părinti. Aşa s. Ambrosiu în funebralul împăratului Teodosiu M. laudă pre fiș acestuia: Honoriu și Arcadiu zicând: „Aşa dară un împărat atât de mare să a depărtat dela noi, însă nu să a depărtat de tot. Ne-a lăsat fiș, în cari trebuie să-l recunoştem pre el, și în cari îl vedem și onorăm.“ Cu deosebire erau în us (ba chiar abus) complimentele la marii oratori franceși din secl. XVII-lea. Aceştia în predicile lor de comun adresau cuvinte de laudă către membrii familiei domnitore, cari asistau la predici. Laudele lor nu odată au trecut în lingvări formală.

În teorie se pot aduce multe rațiuni în favorul complimentelor oratorice, căci binefăcătorilor trebuie să li-se mulțămescă uneori și publice, fapta virtuosă trebuie ridicată și lăudată și în concret, ca astfelii mai ușor să fie apreciată și urmată; cu toate acestea în praxă numai rar se pot recomanda complimentele în predică. Lauda ușor nasce superbie în cel lăudat, era lăudătoriul arareori o pote face între marginile adevărului; el neîncetă este spus la pericolul de a exagera și căde în linguisiră, cări sunt incompatibili cu demnitatea și sanctitatea amvonului, de unde are să resune numai curatul adevăr. La casul când este silit oratorul să lăuda în predică persoane vii, prezente ori absente, să fie cu luare aminte la următoarele:

a) Lauda și preste tot expresiunea de reverință, stimă și recunoșință să nu fie cercată, ci órecum să se impună de sine, fiind în nex intim și natural cu tema respective cu împrejurările, între cări se tine predica.

S. Ioan Chrisostom laudă pre episcopul său Flavian, care a plecat să implore dela împăratul grație pentru popor,¹⁾ astfelii: „Când privesc la acăstă catedră părăsită și fără de învechitoriu, deodată me bucur și vîrs lacrămi: vîrs lacrămi, fiind că nu vîd de față pre părintele nostru, me bucur însă fiind că pentru măntuirea noastră a plecat el, să depărta ca să scape acest popor de mănia împăratului. Acăsta e o podobă și pentru voi și e o cunună și pentru el. E podobă pentru voi, că sunteți fericiți de a ave un atare părinte; e corona pentru el, că fiind atât de binevoitori față de fiu săi, prin fapte confirmă zisa Măntuitoriu, „păstorul cel bun sufletul și-l pune pentru oî.“ Sa depărta ca să-și pună sufletul pentru noi toți, deși erau multe motive, cări îl oprea să plece și-l constringea să rămână aici: mai întâi etatea ajunsă la adânci bătrânețe, apoi debilitatea corpului și asprimea anutimpului, precum și solemnitatea sacrelor sărbători (Pascile). La acestea se adaugă, că unica lui soră se află în agonie. Cu toate acestea a desconsiderat și consângenitatea și bătrâneța și slăbiciunea și vitregimea timpului și asprimea drumului, și preferindu-ve tuturor pre voi și măntuirea voastră, rupe toate acestea catene, și ca și un tinér se duce bătrânel, și însuflețirea órecum îi dă aripă.“

b) Complimentul să se facă în spirit apostolic, manifestându-se în el iubirea de adevăr și tendența de a nutri și întări sentimentul religios. Chiar din acest motiv se aduce laudă și recunoșință numai pentru fapte mărețe și virtuți creștinesci, cări în adevăr merită să fie lăudate, era nu pentru lucruri ordinare, ori profane și străine de religiune.

¹⁾ Hom. III. către pop. antiochian.

c) Complimentul să fie concipiat în un stil sérbatoresc și demn. Oratorul să-și cumpără bine tōte expresiunile, ca să nu vătene nișă modestia persoanei laudate, nișă adevărul și nișă decorul amvonului.

Mați recomandabil este a exprima lauda în formă de rugăciune ori de mulțamită cătră Dumnezeu, fără a cărui dar și binecuvântare tōte nisunîtele noastre sunt deșerte și fără de fruct.

d) Locul complimentului este sau în esordiu¹⁾ (cum e în cuvântările iubilare) . . . sau în epilog, când servește ca închidere. Așa Bourdaloue cuvântarea la sérbatorea tuturor sănătilor și-o încheie cu următoriul compliment la adresa regelui Ludovic XIV-lea:

„Acesta este, Sire, gloria (cerescă, de care se bucură sănăti), care vă se păstrează și care va deseveri fericirea Vostră. Tōte cele alalte fapte ori cât de mari, uimitoare și mai pre sus de ori ce laudă ar fi ele, totuși nu deplinesc misiunea Maiestății Voastre. Ea are să fie încoronată prin sanctitate și încă prin o sanctitate preamărită în ceriuri. Nu mi se va putea imputa lingăuire, dacă o zic, că nișă când nu a priceput așa bine un monarch arta de a guverna, ca Maiestatea Voastră. Dară, Sire, nimica nu vă folosi, că a-ți priceput așa bine arta de a domni preste omeni, dacă nu vă fi cunoscută și aceea, care face pre om apt de a domni încănd împreună cu Dumnezeu. Dacă fericirea unui principie ar consista în multimea cuceririlor, și dacă ea ar fi legată de virtuțiile regali și acelea, cari înaltă pre un erou și-l apoteosiază înaintea lumii, Maiestatea Voastră, în sine mulțamit, nimic nu a-ți mai avut de dorit, ar trebui numai să gustați în liniște fructele mărețelor Voastre fapte. Tōte acestea înse, Sire, sunt prea puțin pentru Vo. Maiestatea Voastră sunteți prealuminat, ca să credeți, că ceea ce constituie perfectiunea unui rege după conceptul lumii, ar fi de ajuns spre a constitui adevărată fericire și glorie a unui rege creștin. A domni în ceriu, fără a fi domnit cândva pre pămînt, acela e sorrtea celor mai mulți dintre sănăti, și acela e de ajuns spre a fi fericit; dară și a nu domni nișă când în ceriu, e sorrtea la nenumerați principii: la principii perverși și în consecință nefericiți. Ești am increderea tare, scrisă ore-când s. Bernard, și ceea ce a zis el unui cap încoronat, Vo zic și eu azi Maiestății Voastre, eu am increderea sigură, că Vo veți domni și în lume și în ceriuri.²⁾ . . . Oh Dumnezel meu, care cu darul tău creezi atari regi, voi să zic regi sănăti, este o măngăiere pentru mine, că acela, cărui am onore a-i propune cuvântul tău prin agerimea și mărimea de spirit este apt a împlini mărețele

¹⁾ vezi: Massillon în predica pentru Dumineca tuturor sănătilor, în versiunea română de I. Gent, Oradea-mare 1898, tom. I. p. 391. ²⁾ Sed confido, quod et hic et in aeternum regnabitis. Bern. Ep.

tale intenționi. Sântenia unui creștin e órecum efectul grației; sântenia unui principie e un cap de opera al aceleia; dară sântenia unui rege e o minune a grației; și sântenia celui mai mare și mai nețermurit dintre regi este un op miraculos al grației; și Tu Dómne pentru acesta îi vei păstra răsplătirea.“

Cap III.

Mijlocele oratorice spre a îndupla.

§. 41. Mișcarea voi.

Ca elocința sacră să-și ajungă scopul intenționat prin predicare cu luminarea mintii și delectarea inimii ascultătorilor are să împreune și mișcarea sau înduplarea voii lor spre o viață plăcută lui Dumnezeu. Voința omenescă se determină pentru ceea ce-i prezentă intelectul ca „bun“ sau ca obiect corăspunzători tendenței sale naturale, din contră aversă, ce i se prezintă ca rău.¹⁾

Creștinul prin instrucțiunea religiosă ajutat de grația divină poate ajunge la cunoștința și credința supranaturală a adevărului. Aceasta convicțiune religiosă însă nu învolvă în sine și libera lui determinație spre a se conforma totdeauna în viață adevărului supranatural cunoscut. Deci detorința oratorului sacru este să-și întogmăsească astfelii discursul, cât nu numai să instrueze și delecteze pre ascultători, ci deodată să influențeze în mod hotăritor asupra voinței și liberei lor determinări, înduplându-î, ca pururea să fie resoluții a încunjura răul și a face binele, sau cu alte cuvinte a-i îndupla la o viață morală corăspunzătoare doctrinei, ce li se propune. Înduplarea voii spre ceea ce e bun constituie triumful elocinței. „Probare necessitatis est, delectare suavitatis, flectere victoriae“ zice Cicero.²⁾ La cari cuvinte provocându-se s. Augustin adauge: „Ideo autem victoriae est flectere, quia fieri potest, ut doceatur et delectetur, et non assentiatur. Quid autem illa duo proderunt, si desit hoc tertium . . . Cum id docetur, quod agendum est, et ideo docetur ut agatur, frustra persuadetur verum esse, quod dicitur, frustra placet modus ipse, quo dicitur, si non ita dicitur, ut agatur. Oportet igitur eloquentem ecclesiasticum, quando suadet aliquid

¹⁾ Dr. V. Hossu, Manual de Psihologie și Logică Blaș, 1898 § 25.

²⁾ Orat. c. 21, n. 69.

quod agendum est, non solum docere ut instruat, et delectare ut teneat, verum etiam flectere ut vincat.“¹⁾

La înduplecarea ascultătorilor spre o viață corespunzătoare doctrinei religiose conduce înainte de totă însăși instrucțiunea fundată, căci cuvântul Domnului bine propus nu numai lumină mințea și încăldesc inima ascultătorilor, ci deodată le mișcă voia. Mai de parte mijloacele oratorice, cără servesc spre a delecta, captivând inima ascultătorilor, înrăuiesc nespus de mult asupra voii lor; ei având încredere în orator și ascultându-l cu atenție și bunăvoiță de comun se vor simți îndemnați și împlini, ceea ce le recomandă și inculcă el.

Când pedecile și greutățile împreunate cu deprinderea virtuții sunt mari, era poftele și inclinările spre lucruri rele și oprițe sunt vehemente, instruirea și delectarea adeseori se dovedesc de nesuficiență la înduplecarea voii spre bine. În atare casuri ca lucrul, la care să aibă pus fundament prin instrucțiune, indicându-se normele sigure, după cără avem să ne îndreptăm cugetele, sentimentele și lucrările noastre, să nu rămână neterminat, trebuie să recurgem la acele mijloce, cără influențeză în un mod mai eficace asupra liberei determinațiuni pentru bunul moral cunoscut. Aceste mijloce sunt motivele și excitația respective moderarea afectelor. Motivele se referă la apetitul rațional sau voiajă, era afectele privind în deosebi apetitul inferior sau simțul. Ele sunt în năs intime, avându-și afectele fundamentul în motive, era acestea primindu-și eficacia dela afecte.

§. 42. Motivele homiletice.

Motive (argumenta moventia) se zic acele probe oratorice, cără convingând pre ascultători despre cutare bun, le excită apetitul spre al pofti, respective a aversa reul opus aceluui bun. Prin aceasta motivele influențeză asupra liberei determinării sau mișcă voiajă ascultătorilor spre a se determina pentru bunul propus.

Ca cutare lucru să nu se prezinte ca bun, poate fi considerat din diferite puncte de vedere, anume:

1. Se relevă înaintea ascultătorilor bunătatea ori reputația intrinsecă a cutării lucru ori lucrări. Lucrul îl considerăm de bun fiind că e rațional, e just, e cuvenincios, e laudabil, ca să-l facem, în cât suntem ómeni, creștini, clerici etc., respective cutare faptă e în

¹⁾ Doctr. christ. IV. c. 28 și 29.

sine rea, abominabilă, rușinósă, periculósă și fatală în consecințele sale. Spre es. necumpătul e în sine rău și nerational, el degradază pre om mai pre jos de căt animalul, care urmând boldului natural nu escedéză, necumpătul ruinéză sănătatea și scurtéză viața celui necumpătat, fi risipesc avearea, conturbă pacea familiară și aduce cu sine și alte multe nefericiri etc. Cu căt va presenta oratorul în o lumină mai clară bunătatea respective răutatea unui lucru, cu atât va avea cuvântarea sa mai mare efect practic; deorece, ce e bun și onest, dela fire ne atrage, pre când ce e rău, rușinos și de jos ne disgustă și respinge.

2. *Se arată bunătatea ori răutatea lucrului în raport cu Dumnezeu*, așa la împlinirea preceptelor dumnezeesci trebuie să ne misce simțul de recunoșință și iubire față de Dumnezeu, care e Domnul nostru suprem, Părintele preabun, dela care avem viață, sănătate, puteri sufletesci și trupesci și dela bunăvoința cărui aternam în tot minutul în tóte privințele. Deci e just ca să fim recunoscători, să-l iubim mai pre sus de tóte și să-i împlinim voia cea preasantă.

3. *Față de noi înșine* se consideră ceva „bun“ în căt ne procură o delectare, ori folos; ne promovă binele și prosperitatea temporală, e posibil, plăcut, ușor, respective e mijloc apt ori chiar necesar spre a ne dobêndi fericirea eternă. Spre es. iertarea inimilor ne procură liniște sufletescă, e vrednică de creștinii, e absolut de lipsă spre măntuire, pentru că Domnul Christos apriat ne zice: „eră de nu veți ierta omenilor greșelele lor, nici Tatăl vostru nu va ierta greșelele vostre.“¹⁾

4. *Se poate considera un lucru ca bun în raport cu deaproapele*, anume: în raport cu indivizi singuratici, cu familia, cu comunitatea, din care facem parte, cu țara, cu biserică, aducându-le un folos, onore, glorie etc., ori causându-le daună, rușine și nefericire. Aici purcedem din sentimentul simpatetic, imitând pre Domnul Christos, carele din iubire față de noi omenii și-a jertfit viața pentru binele și fericirea noastră. Creștinii cei dintai își oferiau de bunăvoie întrégă avearea spre ajutorarea celor miseri și lipsiți.²⁾

Oratorul sacru nici când să nu se mărginescă numai la motive naturali, căci contra acestora perversitatea omenescă inventeză o multime de preteste spre a-și escusa faptele respective omisiunile

¹⁾ Mat. 6, 15. ²⁾ Fapt. ap. 4, 34.

culpabile; din acésta caușă oratorul sacru să se provoce și la motive supranaturali, față de cari trebuie să amuțescă ori ce resonare sofistică. Altcum însă-și natura elocinței sacre aduce cu sine, ca oratorul, precum la probare, așa și la înduplecarea voii pondul principal să-l pună pre auctoritatea lui Dumnezeu, a cărui voință trebuie să o împlimim. Spre es. combaterea beției numai din motivele naturali, că strică sănătatea, ruinază averea, perde numele cel bun etc., nu e suficientă spre a-l înduplea pre omul beutoriu la cumpăt; el se poate provoca și la casuri, în cari nu este evident, că beția ar avea atari urmări; apoi rezonază în sine: cine ce are cu sănătatea, averea și numele meu cel bun? poate că el nici nu mai are nimica de perdut în acésta privință; deci oratorul să se provoce, la mandatul dumnezeasc, care opresce beția și o pedepsesc cu eschiderea dela împărăția cerescă și cu focul cel nestins al iadului.¹⁾

Ca un model de a valora motivele homiletice ne servește s. Ioan Chrisostom în ultima cuvântare despre statue, unde introduce pre bătrânlui episcop Flavian implorând dela împărățul Teodosiu Mărturisitorul pentru poporul din Antiochia. Venerabilul episcop cu ochii scăldăți în lacrimi și deprimat de întristare întrând în curtea împărătescă din Constantinopol nici ochii nu cutreză să-i ridice, ci sta ca mut, până ce observându-l împărățul l-a agrăit. După acestea oftând adânc începe: „Mărturisim, o împărăte, și noi nu o putem nega; iubirea ta față de cetatea noastră e fără păreche. Si pentru aceea durerea noastră se potentă, că diavolul, invidindu-ne iubirea, ne-am arătat ingrații față de binefăcătoriul nostru și preste măsură l-am supărat. Dărâmă, aprinde, ucide, fă ori și ce, nici așa nu ne vei pedepsi după vrednicie. Noi înșine te-am prevenit, și ne-am aruncat în o miserie mai amară de cât mórtea (relevă starea lor de demnă de compătim). Căci ce poate fi mai amar, de cât că noi fără vre-o caușă justă am esacerbat așa de cumplit pre binefăcătoriul nostru, care atât de mult ne-a iubit? că totă lumea să o cunoască acésta și să ne condamne ca pre cei mai ingrații ómeni? Dacă ar fi năvălit barbarii asupra cetății noastre, i-ar fi dărimat morii, ar fi prefăcut în ruine casele și pre noi ne-ar fi dus ca sclavi, era un rău mai mic. Câtă vreme te aveam pre tine și ne bucuram de grația ta, aveam speranță, că totă aceste reale trecea și noi érăi ajungeam la starea de mai înainte și dobândiam o libertate mai strălucită. Acum înse lipsiți de grația ta și rumpând legătura iubirii, care ne oferia singuranță mai mare de cât ori ce mur, unde să mai aflăm scăpare, în cărău să ne îndreptăm privirea, după ce am supărat pre un domn atât de bland și părinte atât de bun? Se par (antiochianii) și ti făcut cele mai de nesuferit lucruri, dară aș și ajuns în cea mai deplo-

¹⁾ 1 Cor. 6, 10.

rabilă situație, căci nu mai îndrăznesc a căuta la nime în față și abia cutreză a privi spre sōre; rușinea ne contrage genele și constringe a ne ascunde dinaintea ómenilor. (Mař jos spune, că mulți de gróză și rușine au părăsit cetatea, și-aă căutat refugiu prin spelunci și prin deșerturi, unde unii au cădut pradă fiarelor).

„Totuși dacă voesci, o Împérate! se află încă balsam pentru rane, se află încă remediū pentru un rěu atât de mare. Si la ómenii privați se întimplă adese-oră, că ofense mari și de nesuferit daă prilej la cea mai mare iubire; aşa s'a întimplat cu neamul nostru omenesc. Dumnezeu, când a creat pre om și aședându-l în paradis l'a, înălțat la atâta onore, diavolul neputend suferi acesta prosperitate l'a invidiat și l'a scos din demnitatea avută. Dumnezeu însă nu numai că nu l'a părăsit, ci în locul paradisului nă-a deschis ceriul, chiar prin acesta arêtându-și marea sa bunătate și pre diavolul cu atât mai vîrtos pedepsindu-l. Fă și Tu asemenea! Demonii năuă lasat nimic nemîscat, ca cetatea cea mai iubită a Ta, să o lipsescă de grația Ta, sciind'o Tu acesta pedepsesc-ne cum îți place, numai amicitia de mai înainte nu nă-o detrage. Si acum, dacă e iertat a zice ceva, ce nu aveam de cuget a zice: numără și acum cetatea năstră de cea dintâi între cele iubite, dacă voesci să-Ți răsbuni asupra diavolului. Căci dacă o dărimi și o ruineză și ștergi de pre fata pămîntului, se împlinesce ceea ce au intentionat demonii; er dacă-Ți domolesc mănia și declari, că era o iubesci ca și mai înainte, le înfigi o rană mortală și îndeplinesc cea mai aspră răsbunare arêtând, că prin insidiele lor nu numai că nu să-aă ajuns scopul, ci din contră s'a întimplat chiar contrariul, la cele intentionate de ei. E și echitabil s'o faci acesta și să Te înduri de o cetate, pre care demonii au invidiat-o din cauza iubirii tale... Zici, că ai fost insultat, că ai suferit ceea ce nă-a suferit nici unul dintre domnitorii de mai înainte. Dar, o grațiose, prea înțelepte și prea evlaviosule! dacă voesci, acesta batjocură îți pote aduce o coroană cu mult mai strălucită, mai mare, de cât diadema, ce o portă. Diadema acesta, ce e drept, este insignul virtuții tale, dar și indicul liberalității celui ce Ți-a dat'o; coroană împletită de grația Ta va fi numai meritul Tău și al înțelepciunii Tale; nici nu Te vor admira ómenii atâta pentru aceste petrii prețiose, cât pentru învingerea raportată asupra indignațiunii Tale. Ți-aă răsturnat statuile? Tu-Ți poti ridica mai strălucite de cât aceleia. Dacă ierți crima celor ce Ți-aă făcut injurie și nu le decretezi lor nici o pedepsă, ei nu-Ți vor ridica în for statuă de aramă, nici de aur, nici de petri scumpe, nu, ci un monument mai prețios de cât cea mai prețiosă materie de statue, înfrumsetat cu grația și misericordia Ta. Atare monument îți va ridica fiecare în inima sa și Tu vei avea atâtea statue, câtii ómeni vor trăi pre pămînt. Căci nu numai noi ci și urmășii nostri și tōte generațiunile viitore vor audii despre bunătatea Ta și Te vor admira și iubi, ca și când ai fi manifestat-o față de ei. (Aici aduce exemplul împăratului Constantin M., care nu a pedepsit pre-

cei ce î-aă bătut cu petri icóna; apoī se provóca chiar la exemplul lui Teodosiu, care agratiaza la Pasci pre criminali; iertând pre antiochianii ca și când î-ar învia din morți, și acésta marinimositate, nu-l costeză de căt un singur cuvint. Îi aduce aminte împăratului, că grecii, judei și barbari, lumea întrégă așteptă cu încordare judecata dñsului, și dacă va cruta pre vinovați toți preamăresc pre Dumnezeu și vor zice între sine: „Cât de mare trebuie să fie puterea creștinismului, care a înfrânat mănia aceluia, care nu are pre nimene preste sine pre pămînt, căru-i stă în putere a nimici și pustii tóte, se învață a se modera aşa, cum nici o persoană privată nu s'ar sci modera. Sigur, Dumnezeul creștinilor e un Dumnezeu puternic, care face din ómeni ângerî și-l înaltă preste tóte slăbiciunile naturei omenesci.“ Apoi amintesce împăratului, că iertând pre acei ómeni nefericiți, cari de gróză și-a părăsit locuințele ascundîndu-se prin spelunci și deserturi, dñsul câștiga iubirea generală, ce nu se poate câștiga cu tesauri ori cu puterea armată)...

„Socotesce, o Împărate, că iertând ce răspplată vei avea dela Dumnezeu nu numai pentru ce faci acum, ci și pentru ce vor în-deplini alții mai târziu. Căci dacă s'ar mai întimpla o asemenea nefericire ca acum (ceea ce Dumnezeu să ferescă) și principii ofensați ar voi să purcădă contra criminalilor, blândeța și moderatiunea ta le va fi un model, o învețatură. Ei vor rosi și se vor rușina având înaintea lor un atare exemplu de înțelîptă moderatiune. Așa dară Tu vei deveni un învețător al tuturor urmașilor și cu tóte aceste totdeuna vei obține laura, și atunci când ei (imitându-te) vor deprinde cea mai sublimă marinimositate. Si dacă nu ar imita nimeni exemplul tău, totuși îți rămâne lauda și gloria în tóte generațiunile. Consideră căt de glorios va fi când vor audî toți urmașii, că o cetate mare vinovată de pedepsă și răsbunare, cuprinși fiind de frică toți, duci, prefectii și judecătorii nu cetează nime nici a-și deschide gura pentru nefericii cetăteni; atunci un bêtrân preot a lui Dumnezeu apropiindu-se de împăratul singur prin privirea sa și prin cuvîntare l'a înduplat la grătie, și ceea ce n'ar fi conces nice unuia dintre supușii săi, principele a conces acestui bêtrân, miscat de reverință față de legile dumnezeesce. Si chiar prin aceasta, o Împărate, că cetatea m'a trimis pre mine înaintea ta — îți arată o mare onore. Ei au adus asupra ta cea mai strălucită și mai frumosă sentență, că deși tot principatul îți este supus, tu să preferesci pre preoții Domnului, și dacă ar fi ei ómeni nefinsemnați.

Dar eu nu me present înaintea ta numai în numele lor, ci mai virtos în numele Domnului comun al ângerilor, ca acestea să-ți zic Tie preabîndule și preabunule Împărate: „dacă veți ierta ómenilor greșelelor lor, și tatăl vostru cel ceresc va ierta vóuē greșelelor vóstre.“¹⁾ Adăți aminte de acea zi înfricoșată, când toți vom avea să dăm samă despre faptele noastre! Dacă consciința te acușă de vre-un

¹⁾ Mat. 6, 14.

delict, te poți spăla fără ostenelă și fără sudore prin judecata și sentența, ce o vei pronunța; alții soli aduc aur și argint și alte daruri de feliul acesta, eu însă vîň la curtea ta cu legile sânte și în locul darurilor ti-le oferesc acestea și Te rog, ca să imitez pre Domnul tău, care zilnic vătămat de noi, nu înceteză a revîrsa preste noi toti darurile sale. Nu da de rușine așa dară speranța noastră, nu face ca întrepunerea mea să fie deșartă¹⁾. Discursul a avut efectul dorit, căci împăratul adânc mișcat și cu ochii plini de lacrămi eschiamă: „Domnul cel preainalt al ceriului și al pământului din iubire față de noi s'a umilit forma serbului luând și murind s'a rugat pentru persecutorii săi. Oare putere-așă eu denega iertarea supușilor mei, eu care's un om muritoriu ca și ei. Mergi, Părintele meu, întorce-te în grabă la turma ta, și du-le cu grația mea érași liniștea și pacea.“

În discursul acesta cu deosebită măestrie se escită afectele și invocă ca motive: starea miseră și de compătimite a Antiochianilor; conșternațiunea lor, rușinarea inimicilor prin agrațiarea antiochianilor, folosele: fiind că prin iertare se manifestă nobleța și marinimositatea împăratului, și crește și i se perpetuează gloria înaintea lumii întregi, contribue la lauda și preamarirea creștinismului, și e salutară pentru sufletul și fericirea de veci a împăratului.

§. 43. **Afectele.**

Ca motivele să aibă efectul dorit, trebuie să se propună cu căldură de ajuns și să fie străbătute de afecte. Éră sub afecte înțelegem acele emoții vii și puternice ale inimii, cari provocate prin reprezentarea unui bun, respective a unui rău ne entuziasmează pentru ceea ce ni se prezintă ca bun, onest, mareț etc., și ne umple de grăză și disgust față de ce e rău, de jos, trivial etc.; pre acesta cale afectele împrumută voinței noastre energie pentru rezoluționi salutară. Afectele se mai numesc și pasiuni, fiindcă omul sub influența lor se află în un feliu de perturbații suflată de suferință.¹⁾

Pentru influența lor cea mare asupra voinței și liberei determinării a ascultătorilor afectele sunt de mare importanță în elocință; și acel orator poate conta la mai mari succese, care prelăngă alte calități recerute, se pricepe mai bine la arta de a emota înima ascultătorilor prin escitarea și respective moderarea potrivită a afectelor.

Ivorul tuturor afectelor este iubirea, căci ea ne mișcă, ca să apețim și să ne însuflețim, pentru ce ni se prezintă sub un respect ori altul ca bun, și să aversăm și să ne înfiorăm

¹⁾ cfr. Dr. V. Hossu, op. c. §. 31.

de ceea ce ni se prezintă ca rău. Așa: fiind că iubim binele, îl dorim, sperăm, ne nisuum ca să-l obținem, eră dacă l-am obținut ne bucurăm de el; iubirea binelui ne umple de aversiune și grăză față de rău, contrariul binelui. Ne temem de rău, care ne amenință, desperăm, când îl considerăm de mare și neevitabil, și ne întristăm, când răul ne-a ajuns, deorece noi privim în rău conturbarea și nimicirea prosperității și fericirii noastre.

Ce privesc speciele afectelor, le distingem în:

1. *Afecte concupisibili și irascibili.* Concupisibili se zic afectele, cari ne dispun bine și sunt: iubirea, dorul, bucuria, speranța, îndrăsněla, care dacă trece marginile cuvenite se preface în temeritate, emulațiunea etc. Eră irascibili se zic afectele, cari provoacă în sufletul nostru o dispoziție neplăcută, cum e ura, frica, mănia, desperațiunea, întristarea, indignarea, compătimirea, rușinea, părerea de rău etc.

2. După tăria sau intensitatea lor deosebim afectele în *line* și *vehementi*. Cele dintâi sunt emoțiuni mai domole ale inimii, dară totuși destul de pronunțate. Ele escită aficiéza pre ascultători și plăcut și cu ore care uncijune; cei vechi designau afectele acestea cu numirea de ἡθος sau ἴθιζόν affectus lenes, mites, compositi. Quintilian după ce susține, că pentru grecescul ἡθος lipsesce terminul adequat în limba latină, astfel caracterizează afectele line: ἡθος id erit, quod ante omnia bonitate commendabitur; non solum mite ac placidum, sed plerumque blandum et humanum, et audientibus amabile atque iucundum, in quo exprimendo summa virtus ea est, ut fluere omnia ex natura rerum hominumque videantur, quo mores dicentis ex oratione pelluceant, et quodammodo agnoscantur.¹⁾

Afectele vehementi (numite de cei vechi πάθος sau παθητοί affectus, pasiuni, patimi) sunt acelea, cari produc o perturbație violentă în sufletul ascultătorilor și ore cum i fortează să se plece și determine spre ceea ce voiesc oratorul; ele sunt ca și nescari torenti puternici, cari răpesc și duc cu sine tot ce le stă în cale. Un model de escitarea afectelor vehementi ne ofere Massillon în cuvântarea sa despre numărul cel mic al aleșilor. În aceasta cuvântare arată el, că puțini omeni vor fi fericiți, deorece: a) puțini sunt inocenți ori penitenți adevărați, b) principiile mulțimii nu sunt

¹⁾ Institut. orat. VI. c. 2.

compatibile cu măntuirea, c) principiele evangeliului sunt desconsiderate: Din aceste puncte de vedere desvoltând tema încheie cu partea patetică, la cari ascultătorii răpiți de cuvintele oratorului involuntar s'aū ridicat toți cuprinși de spaimă.

„Eū nu mai vorbesc despre cei alături omeni, eū privesc ca și când voi singuri ați fi pre pămînt, etă cugetul, care pre mine me sgudue. Eū presupun, că acesta este ultima vóstră óra și capetul lumii; că ceriul se deschide deasupra capetelor vóstre, și Isus Christos înconjurat de gloria sa apare în mijlocul acestei biserică (biserica St. Eustochiu din Paris); că voi numai pentru aceea sunteți adunați aici, ca să-l auditi, trémurând ca criminali consciș de vinovăția vóstră, asupra căror el va să pronunțe ori sentința grătiei ori osânda morții de veci. Căci oricum v'ati amăgi voi, mórtea ve va afla în starea, în care ve aflați voi azi; căci tóte propusurile despre schimbarea vieței, cari ve momesc acum, ve vor momi păna pre patul morții vóstre Acum ve întreb, și ve întreb cutrémurat de gróză, căci nu despart sórtea mea de a vóstră și me străpun în aceea-și pozițione, în care doresc să fiți voi, ve întreb aşadară: Dacă s'ar arăta Isus Christos în sanctuarul acesta, în mijlocul acestei adunări, care e cea mai strălucită din lume, pentru ca să ne judece, să îndeplinăscă înfricoșata separare a caprelor de cătră oī: credeți voi, că majoritatea celor adunați aici ar sta de a drépta? credeți că cel puțin de ambe părțile vor fi în număr egal? credeți, că se vor afla acei 10 drepti, pre cari odinióră nu i-a putut afla Domnul în cinci cetăți? Eū ve întreb și voi nu sciți, eū însu-mi nu sciū, Tu singur, Dumnezeul meu! cunoșci pre cei ce-Ti aparțin Tie. Dară nouă nici acești din urmă nu ne sunt cunoscuți, scim însă cel puțin atâtă, că păcătoșii nu-ti aparțin. Cari sunt așa dară credincioșii adunați aici? Titluri de onore și dignitate nu pot să vină aici în considerațione, căci înaintea tribunalului lui Isus Christos v'ati desbrăcat de ele, cari sunt deci aceia? Mulți din ei sunt păcătoși, cari nu voesc a se pocăi; încă și mai mulți, cari ar voi, dară își amână pocăința; mulți alții, cari se pocăesc numai spre a căde din nou; în fine un mare numer, cari cred, că pocăința nici nu e de lipsă. Etă céta osândișilor. Depărtati aceste specii de păcătoși din acéstă adunare, căci în ziua judecății ultime ei vor fi scoși afară. Arătați-vă acum dreptilor, unde sunteți voi? céta cea mică grăbesce de a drépta! Grâul lui Isus Christos despărțesce-te, de paele destinate focului. O Dumnezeule unde sunt aleșii tăi, și ce mai rămâne pre partea ta? (La cuvintele din urmă ascultătorilor cuprinși de gróză spontaneu se ridică și cutremură, însu-și Massillon devine palid și precum spune Maury — câteva minute și-a acoperit ochii cu mânila, ca să dă ascultătorilor timp de a se reculege).

Pateticul e de două specii: direct și indirect.

În patosul direct sau nemijlocit oratorul însuși fiind emoționat se adresază de a dreptul la afectele ascultătorilor și prin puterea cuvintelor și însuflețirea proprie se silește a escita pasiunea dorită, fără vre-o pregătire anume a spiritelor. — Casurile, în cari oratorul, fără pregătirea spiritelor, se poate dimite la escitarea de a dreptul a afectelor sunt rare. Dară și în acestea trebuie să fie premers dispoziția afectată sau prin o întâmplare uimitoare ori cutremurătoare, sau prin alt lucru nu de tóte zilele, ce dă ansă oratorului să se emoționeze.¹⁾

Pateticul indirect. Pentru entuziasmarea ascultătorilor recurgem mai des la patosul sau pateticul indirect. El consistă în aceea, că oratorul se mărginescă a espune o idee chiar și fundat, o trăsătură istorică interesantă, un tablou viu ori alte lucruri acomodate spre a emoționa, care apoi de sine mișcă și aprind înima ascultătorilor. Așa, oratorul descrie viu și cu sentiment sorrtea unui nefericit, persecuționea celui nevinovat, triumful virtuții în cutări împrejurări grele, provocând prin simplă espunere, compătimire, indignație, admirăție etc. Puse odată în mișcare pasiunile ascultătorilor, oratorul se arată emoționat și el, și dând curs emoțiunii sale se face interpretele sentimentelor auditoriului influințând acum directe la potențarea pateticului, până când își ajunge scopul intenționat.

Așa s. Chrisostom, spre a fi abătut dela viața de monach introduce pre mamă-sa agrăindu-l astfel: „Iubite fiule, nu mult timp îmi concese Dumnezeu să pot viețui cu virtuosul tău părinte, după durerile, ce simtisem, când te născui pre tine, repede urmă mórtea lui cea durerosă, tu deveniști prea de timpuriu orfan, și eu prea curênd văduvă, tóte năcasurile cele amare a le văduviei năvăliră asupra mea; numai o muere nefericită ca mine poate simți, poate pricepe, ce va să însemneze a scurge un atare păhar de amărățiu... Pre lângă tóte acestea am fost departe de a pași la a doua căsătorie, de a aduce alt bărbat în casa părintelui tău; m-am opus cu curagiul la tóte valurile, la tóte fortunele vîforoșe, am suferit neînfrântă în cuptoriul cel de fier al văduviei, vedî bine că în lipsa acesta m'a întărit ajutoriul cel preapternic de sus, dară nespusă mângăere și cerescă bucurie pentru mine a fost și aceea, că puteam privi neîncetat în fața ta, puteam vedé și îmbrătoșa în tine icôna cea vie a repausatului tău părinte și tipul cel

¹⁾ v. Deuteronom 32, 1. urr.

adevărat a unicului meu bărbat iubit. Încă de copilaș micuț, când nu puteai zice nică un cuvînt, în etate când îs mai plăcuți copii la părinți, de atunci aflai în tine o mânăgăere nespusă. Apoi aceea n'o poți zice, nu-mi poți împuța: că bine, că am și suportat cu tărîe de inimă amărătuniile văduviei, dară avereia părintescă am sacrificat' lipselor casnice, și mi-am șters lacrămile văduviei cu perderea ta, precum sciul eș însa-mi, că se întimplă cu mulți orfani. Asta am păstrat' neatinsă, nevătămată, bucurosă mi-am pus avereia, zestrea mea spre a-ti puté da de prisos tot ce-ți era de lipsă, ca să poți trăi cuvenincios. Nu le zic acestea cu scop de a-ti face imputări, de a te mortifica. Ferescă Dumnezeu. Numai de una te rog, nu me face văduvă a două öră; nu-mi stîrni din nou durerile întristării numai abia amortite, aşteptă până la mórtea mea, a bună sémă, că nu e departe. Dupăce me vei fi pus în pămînt, dupăce vei fi aşedat ósele mele lângă a tătâne-tău, călătoresc apoi în sus și în jos prin lume, plutesce tóte mările după pofta inimiei, nu te va opri nime, nime nu te va împedeca, dară pânăce trăesc eș, rămână la mine, nu păcatui în contra lui Dumnezeu fără temei, fără caușă, nu me arunca în năcasul cel mai mare, că nu tă-am stricat nimica". . .¹⁾ Mișcătore sunt și următorele cuvinte din profetul Isaie: „că aș zis Sionul: părăsitu-m'a Domnul și Domnul m'a uitat pre mine. Aș döră va uita muerea pre pruncul său? sau nu-i va fi milă de fi pântecelu său? Si de va și uita muerea pre aceştia, dară eș nu te voi uita pre tine zice Domnul.”²⁾

Tóte afectele atât cele concupisibili, cât și cele irascibili, atât cele line, cât și cele puternice și vehemenți provocate în cuvîntarea sacră, fac bune servicie cu respect la viața religioso-morală a ascultătorilor. Acolo, unde iubirea către Dumnezeu nu-l înfioră pre om dela păcat, adese ori produce acest efect salutar frica de pedepsele cele crâncene și vecinice ale iadului. Speranța, că Dumnezeu pururea e cu noi, ne sprijinesc și ajută cu grația sa, ne inspiră curaj și înpintină la acte eroice de virtute; rușinea pune un frîu puternic înclinărilor rele, și așa și cele alalte afecte, la timp potrivit aplicate sunt de cea mai mare importanță în discurs. Chiar din acesta caușă oratorul sacru în tractarea afectelor să nu perde nică pre un moment din vedere împrejurările, între cari vorbesc; căci nimic nu e așa molest și uneori chiar ridicol ca pateticul nepotrivit.³⁾ Eră nepotrivit pote fi pateticul sau pentru că obiectul nu sufere o pertractare patetică ori cel puțin nu în gradul, în care se face, sau pentru că etatea, temperamentul, poziția socială și ta-

¹⁾ Despre preoție I. c. 2. ²⁾ Is. 49, 14—15. ³⁾ Cicero, De Orat. 2, 51; Manliu, Curs elementar de literatură pag. 109.

lentul ori alte calități ale oratorului nu sunt acomodate pentru discursuri patetice, asemenea nu e a se perde din vedere, când voim a ne adresa la sentiment, nică dispozițunea sufletescă a ascultătorilor; chiar și de temperamentul național al ascultătorilor încă trebuie să țină sămă oratorul, când e vorbă de emoționare.

§. 44. **Reguli pentru excitarea afectelor.**

Afectele une-ori trebuie excitate, alte-ori chiar din contră trebuie înfrâinat și moderate, după cum adeca aduce cu sine scopul particular, ce intenționăm să-l ajungem prin predica noastră. Regulele cu privire la excitarea afectelor le putem reduce la următoarele:

1. Prima condiție spre a emoționa pre alții este, ca să fi însu-tă emoționat. „Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi“ zice Horatiu.¹⁾ Nume rece fiind nu poate să încăldescă pre alții. Statul de emoție a oratorului trebuie să fie în o atare măsură, cât se apară nu numai din vorbele lui, ci ea să fie întipărătă pre fața lui, să străluce din ochii lui, să-și afle expresiune fidelă în accentul și modulațunea vocii, să se manifeste în tinuta și mișcarea corpului, în jocul fisionomiei, în gesturi și în toate mișcările oratorului.

Lipsa de însuflare în orator nu numai că lasă reci pre ascultători, ci adeseori le dă ansă să-l susțină, că nică dinul nu simte așa, precum vorbesce, căci altcum s-ar observa pre dinul emoționarea. Oratorul, care vorbesce cu patos fără a fi emoționat, se prezintă ca un simplu declamator.

Pre lângă studiul aprofundat a obiectului sacru momente mișcătoare ne ofere s. Scriptură, istoria bisericescă și în deosebi viețile sănătorilor și integră lumea văduță; în tot ce ne încunjură putem afla ceva, ce să ne impresioneze mai viu și mai adânc provocând în noi sentimente de admirăriune, ori de gratitudine, de bucurie, speranță, ori de frică, de ură, de disgust și dispreț, sau de iubire și compătimire etc. Aici recurgem la fantasia, cu ajutorul căreia imaginile lucrurilor absente le reprezentăm așa, cât se par, că ele stață înaintea ochilor nostri. Despre atari imaginii scrie Quintilian: „Has quisque bene conceperit, is erit in affectibus potentissimus.“ Apoi ilustrază cu exemplul următoriu: „Ut hominem occisum querar: non omnia, quae in re praesenti accidisse credibile est, in oculis habebo? non percussus ille subitus erumpet? non expavescet circumventus? esclamabit? vel rogabit

¹⁾ Ars poëtica, v. 102—3.

vel fugiet? non ferientem, non occidentem videbo? non animo sanguis et pallor et gemitus, extremus denique expirantis hiatus insidet?"¹⁾)

2. Afectele se escită numai la lucruri mai de mare moment, și de regulă trebuie preparată calea la escitarea lor prin espunere chiară și argumentare potrivită; căci precum influințează inima asupra înțelesului, așa și întors pote să influințeze înțelesul asupra inimiei, mișcându-o și entuziasmându-o pentru ceea ce i se prezintă ca bun și salutar, respective disgustându-o și infiorându-o față de ce e de jos și rău. Ca emoțiunea să apară de o urmare naturală a adevărului spus, este de lipsă, ca acel adevăr să se aducă în raport intim cu binele și respective interesele ascultătorilor. Fără a fi premers o instrucțiune fundată a ascultătorilor aducându-se obiectul predicei în raport intim cu viața lor, cuvintele patetice ale oratorului nu vor străbate la inimă, ci vor fi ca și nescari răde depărtate, cări până ce ajung la ochi și perd totă energia. De aici se vede că locul pateticului e de comun la închiera singuraticilor părți ale discursului și cu deosebire în epilog. Numai arareori, când adecaascultătorii se află deja în o dispoziție sufletească agitată, putem să începem deadreptul cu patosul direct, cum se întimplă în esor diele ex abrupto.

3. În escitarea afectelor să se observe o anumită gradătuine; anume începem cu afecte mai liniștite, apoi după trebuință progresăm până la cele mai vehemenții. La gradata potențiere a afectelor ne servim de combinarea lor și de tabloul oratoric.

a) Ce privesce combinarea afectelor lăsăm să urmeze repede după olaltă afecte omogene spre ex. de iubire, gratitudine, admirătuine față de bunătatea lui Dumnezeu etc. Adeseori ne ajungem mai sigur scopul escitând la început afecte la apariția contrarie. Căci un afect străpunându-ne inima în o stare de agitație provoacă alte afecte, parte fine, parte contrarie. Așa compătimirea față de un nefericit provoacă ură și disgust față de fapta, ce l'a adus în această stare, și dacă noi am fi cauza nefericirii lui, o consternare și înfrângerea inimiei. Căci inima numai după ce a trecut prin anumite grade de sentimente să lasă a fi subjugată de afect. În această combinare și acumulare de afecte stă secretul stilului oratorie patetic și răpitoriu.

¹⁾) Institut. or. VI, 2.

b) Tabloul stă în depingerea vie și intuitivă a lucrului, ce ne inspiră admirăriune, grăză, ori espunerea dramatică a cutării fapte. Oratorul în espunere și respective în depingere se servește de figuri oratorice (etopea, hipotipos etc.) și desciinde la particularități, căci esperința ne învață, că ceea ce ni se prezintă ca concret, particular etc., ne impresionază mai viu și mai adânc, de cât ceea ce ni se prezintă numai în abstract ori trăsătură generale (v. exemplu din Massillon „numărul mic al aleșilor”). E mișcător când oratorul reproduce o personală rugându-se sau însuși erumpe în rugăciune. Așa despre omorîrea Ștuluî protomartir Ștefan cetim: „Si ucideu cu pietri pre Ștefan, carele se rugă și zicea: Dómne Isuse promesce sufletul meu. Si îngenunchind a strigat cu glas mare: Nu le socoti lor păcatul acesta, și acésta zicend aū adurmit.”¹⁾

4. Ce privesc *durata afectelor*, ea de regulă are să fie scurtă. Omul când e emoționat vorbesc în sentințe scurte și lapidare, dară pregnante; căci pasiunea, cel predominantă, órecum și turbură judecata și nu-i dă răgaz să umble după frâse alese și sentințe rotundite. Starea de emoționare nu durează mult timp. Dacă oratorul ar voi să o susțină artificial, ea îl și obosesc și devine molesta și disgustătoare și pentru ascultători. De unde afectele cu cât sunt mai vii, cu atât trebuie să aibă o durată mai scurtă. „Nunquam tamen debet esse longa miseratio, nec sine causa dictum est: *nihil facilis, quam lacrimas inarescere.* Nam cum etiam veros dolores mitiget tempus, citius evanescat necesse est illa, quam dicendo effinximus imago: in qua si moramur, lacrimis fatigatur auditor, et requiescit, et ab alio, quem cooperat impetu, ad rationem reddit.²⁾

5. *Terminarea emoționării* scade gradat până ce ascultătorii ajung érași în dispoziția lor normală. A înceta emoționarea deodată ar fi nenatural. Mai consult este, ca oratorul să termine pateticul prin aplicări practice corăspunzătoare, cu emiterea unui propus și, a unei rezoluții salutari, îndemnarea la deprinderea virtuții etc.

6. În fine observăm, că *pateticul poftesc o limbă proprie*, bogată în tropi și figură; să se eviteze însă tot, ce ar fi străin, precum observații sarcastice, amestecarea de afecte cu totul opuse, de nu cumva ar contribui la potențarea patosului.

¹⁾ Fapt. ap. 7, 59—60. ²⁾ Institut. orat. VI, 1.

§. 45. **Moderarea afectelor.**

Afectele, precum sunt de cea mai mare importanță bine ordinate, aşa pot fi stricăciose, când ar fi disordinate ori ar apuca o direcție contrare scopului urmărit de oratorul sacru. De unde datorința oratorului nu e numai de a escita afecte, ci și de a-le regula sau modera, era pre cele contrare scopului cuvintării a le suprima. Dacă în escitarea afectelor se recere o cunoștință fundată a naturei omenesci și tact oratoric, cu atât mai virtos va trebui să dée dovedi despre acestea oratorul sacru, când e vorba de moderarea pasiunilor. E mai greu a modera pasiunile, de cât ale escita, pentru că ele nu odată orbesc mintea și întunecă judecata ascultătorilor predominați de ele, și-i fac surdi și nesimțitori la cuvintele oratorului, ba se poate întimpla, că prin acestea mai tare să se atipe.

Afectele se pot modera și respective suprima directe și indirecte.

1. *Directe se delătură* afectul, când escităm în ascultători un afect cu totul opus; aşa în locul măniei, escităm iubirea, în locul poftei de răsbunare compătimirea, în locul întristării pentru perderea unui bun speranța și măngăerea, că va obține un bun de o ordine mai finală. În atari casuri oratorul să nu merge de odată la contraste prea marcante, cari în loc de a modera, potențiază pasiunea în ascultători, ci la început să se pară că aprețiează sentimentul, de care sunt predomișii ascultătorii — spre a le câștiga încrederea — apoi pre încetul trece la escitarea sentimentului opus. Ar fi și nenatural a provoca pre ascultători în o predică funebrală, ca să depună ori ce întristare.

2. *Indirecte se moderăză* afectele:

a) *Opunând* afectului ascultătorilor cuvintul calm al rațiunii și tonul liniștit mijlocindu-le astfelii o cunoștere chiară a lucrului, prin acesta se delătură cauza emoțiunii și ea trebuie să scadă, dacă a succes oratorului a-i delătura cauza. Oratorul manifestă iubire față de ascultători — (se servește de figura concesiunii) — admitând că emoțiunea în parte este justificată, dară lucrul totuși nu stă chiar așa, cum și-l intipuesc ascultătorii, apoi arată din ce punct de vedere trebuie contemplat.

b) *Îndreptând* inima ascultătorilor spre alte lucruri mai de mare moment și mai demne de insuflarea lor. Prin acesta sentimentul cel dintâi se domolesce de sine. Se înțelege că îndreptarea

spiritului în altă direcție să nu se facă pre contul adevărului. Așa dacă sunt predominanți ascultătorii de pofta de avere, le areț că averea cea mai prețiosă e câștigarea fericirii ceresci etc. Salvian zice: „Si impetrari ab uno quoque vestrum non potest, ut esse in hoc saeculo pauper velit, paestet sibi saltem, ne in aeternitate mendicet... Qui praesentem inopiam tantum fugitis, cur in perpetuum non formidatis. Qui sine divitiis omnino esse non aquiescitis, id agite, ut divites semper esse possitis.“ (Paraen ad Valerian).

c) Împinând emoțiunea, cu o glumă potrivită, cu un viț ingenios, ori o ironie fină.¹⁾ Aici încă se recere mare precauție spre a nu ofensa pre ascultători. În elocința sacră e de tot rar casul, când s-ar putea recurge la acest mijloc.

S. Ioan Chrisostom în cuvintarea sa pentru Eutropiu ne oferesce un strălucit model de a escita și de a modera afectele. El purceând din cuvintele Scripturei: „Desertaciunea desertăciunilor și tōte sunt desertaciune,²⁾“ arată, că Eutropiu, un favorit puternic al împăratului roman Arcadiu cădend în disgratie, din culmea gloriei și a puterii, de care se bucura la curte, a ajuns în cea mai mare strimtore, cât a trebuit să-să caute refugiu la biserică, pre care o persecutase, când avea puterea neînțermură în imperiu; starea lui dovedește, că în lume tōte sunt deșertați și mai puțin de cât nimica. Prin acăsta a succes săntului părinte, ca să înfrâne furia poporului, carele aducându-și aminte de abusurile lui Eutropiu, pre când era la putere, voia să-l scotă cu forța din biserică și să-să răsbune asupra lui. S. Chrisostom zice: „Cine a fost la o trăptă mai înaltă de cât acest om? (arătând spre Eutropiu refugiat în sanctuariu), aū nu se distingea el în întregă împărăția prin avuțiile sale? nu s'a ridicat la culmea onorurilor? Etă-l ajuns mai părăsit de cât un prisoneriu, mai de compătimit de cât sclavii, mai lipsit de cât cerșitorii rupti de fome, zilnic având înaintea ochilor săi sabiile ascunse asupra sa îndreptate, abisul, carneficele și calea spre perdare; nicăi de amintirea plăcerilor din trecut nu se mai bucură, ba chiar nicăi de lumina comună, ci închis între păreții înguști e lipsit de usul ochilor ca și în cel mai des întuneric al noptii. Dară ce să vi le mai amintesc, căci ori și cât măș sili, eu nu sum în stare să esprim prin cuvinte, ce se petrece acum în inima lui așteptându-și în fiecare oră pedepsa de morte. Saă ce lipsă e de cuvintele noastre, după ce el nă-o depinge acăsta ca și în o imagine?“

„Eri, când ómenii Împăratului aū venit să-l tărăe cu forța, deoarece fugise în sanctuariu, era palid ca mórtea, și bătea dinții în gură, tot trupul și trémura, vócea i se îneca de suspine și cu

¹⁾ Quint. Instit. orat. VI, 3. ²⁾ Eccl. 1, 2.

limba numai gângăvia, era mai mult mort de cât viu. Acestea le zic nu ca să-l defaim, nicăi să-l insult în nenorocirea sa, ci ca să ve moiū inimile vostre și înduplec la compătimire, ca să fiți îndestulită cu pedepsa lui presentă. Dupăce unii de aî nostri sunt atât de neumanî, cât și pre noi ne învinovățesc pentru că pre acesta l'am primit în sanctuariu, voind să moiū prin cuvîntare virtoșimea acelora, ve aduc înainte ticălosia acestuia. Te indignez, iubite! că el și-a căutat asil în biserică, pre carea neîntrerupt o combătea? Înse chiar prin acésta se preamăresce mai vîrtoș Dumnezeu, căci a permis, ca el să ajungă în așa mare strîmtore, cât să învețe a cunoșce și puterea și clemența (milostivirea) bisericei; puterea, pentru că din cauza răsbóelor în potriva ei a ajuns în atare schimbare; éra clemența fiind că pre lângă tóte relele suferite dela dînsul acum îl protege sub scutul său, îl apără sub aripile sale și uitând înjuriile din trecut îi deschide sinul său iubitoriu. Acésta e mai splendid de cât ori ce trofeu, mai ilustru de cât ori ce învingere. Acésta rușinéză pre păgânî și pre judei; acésta îi arată generositatea ei, că cruță pre dușmanul captiv și pre cel părăsit și despărțuit de toți, ea singură, ca și o mamă plină de iubire, îl ascunde în scutecele sale, espunându-se însă-și la mănia împăratului și la ura și furia nesuferită a poporului; chiar acésta e cel mai ales ornament al altariului. Vei zice: e ornament, să atingă altariul un om blasfem, avar și răpitoriu? Grijesce ce zici: dóră și curva a atins picioarele lui Christos și acésta nu a socotit' Domnul Christos de crimă, ci de mare laudă; atingerea celui curat și nevinovat a curățit pre cea necurată și păcatosă. Nu reaminti nedreptățile, o omule, dóră noi suntem servii Celui Restignit, carele a zis „Ieră-lor, căci nu sciū, ce fac.“¹⁾ Vei replica: el a închis asilul acestui loc sacru prin legi scrise voind să-l caséze. Acum înse cu fapta învăță: ce lucru rău a făcut, și prin însă-și fapta sa el abrogă mai întâi legea adusă de dînsul; făcute-să de spectacol lumii întregi. El deși tace, totuși îi admonișeză pre toți: nu faceti de acestea, ca să nu pătiți ca și mine. Prin calamitatea sa îi învăță pre toți; acest altar împrăștie o strălucire ilustră chiar prin aceea, că ține lângă sine legat pre acest leu înfricoșat Toți atî alergat aici să vedetă fragilitatea naturei omenesci și să descoperiți schimbarea momentană a lucrurilor lumesci, (arată, că din întimplarea lui Eutropiu pot învăța avuții și puternicii lumii ca să nu-și pună speranța în lucrurile deșerte și trecătore; ²⁾ și săracii încă pot afla mângăiere în miseria lor, apoî continuă): „Ore acum muiat-am ini-mele vostre sauă alungat-am indignațiunea, ore stins-am neumanitatea? ore adus-am compătimirea? ce e drept, eu cred, că am adus'o; acésta o cetesc de pre fețele și din lacrimile vostre. Prefăcându-se aşa dară pétra inimii vostre în agru gras și fertil, să aducem și fructul

¹⁾ Luc. 23, 34. ²⁾ Ps. 36, 2.

misericordieſ purtând înaintea nōstră spicale mānōse ale compăti-miriī, să cădem în genunchi înaintea împēratului, ori mai bine să rugăm pre preabunul Dumnezeu, să moie mānia împēratului și să se învrednicescă aī face fragedă inima, ca să putem dobîndi deplin acēsta grătie dela el. Deja din ziua, în care a fugit acesta aici, nu mică schimbare s'a făcut; căci dupăce a înțeles împēratul, că el s'a retras la acest asil, și vēdēnd ostășimea adunată din tōte părtile, care esacerbată fiind pentru crimele lui, il cerea, ca să-l pérđă, împēratul a ținut o lungă vorbire spre a înfrîna indignațiunea mili-tară, poftind dela ei, ca să fie cu considerațiune nu numai la vină, ci și la faptele lui cele bune; și ce s'ar fi întimplat altmintrelea, socotesce, că ca la un om să-i ierte. Când înse ei cu toții cereau rēsbunarea pentru vătēmarea împēratului strigând și pretindēnd mórtea lui și vibrând cu lăncile, atunci vērsând păraie de lacrēmi din preamilostivii săi ochi, și provocându-se la sanctitatea locului, unde s'a refugiat acesta, i-a succes cu anevoe să le imblândescă în urmă mānia.“

„Deci și noi să ne mișcăm, cum se cuvine. Căci de ce iertare a-ți fi voi vrednici, când nicăi dupăce împēratul a iertat și dat uitării injuria lui făcută, voi, fără a fi suferit înjurie, continuați a fi obstinați în mānie? Sau desfăcēnd acest spectacol, cum veți atinge cele sânte și veți zice aceea cerere, prin care ni se demāndă a ne ruga: „*Si ne iértă nōuě greșele nōstre, precum și noi iertăm greșitilor nostri*“¹⁾ dacă voi pedepsiți pre greșitul vostru? Aū dóră v'a causat mari nedreptăți și v'a batjocorit? nicăi eū nu o neg acēsta. Dar timpul presente nu e al judecății, ci mai virtos al misericordiei, nu e al rēsbunărilor, ci al clementei, nu e al cercetării, ci mai virtos al iertării; nu e al deliberarilor și dărilor de séma, ci al milei și grătiei. Așa dar să nu se aprindă nicăi unul dintre voi, nicăi să nu se supere, ci mai cu de a dinsul să rugăm pre preablândul Dumnezeu ca să lungescă viața celui vinovat, māntuindu-l de uciderea, ce-l amenință, ca însu-și să-și îndrepte rătēcirile sale, și la olaltă să rugăm pre preaînduratul Împērat pentru biserică și altariu a dăruia sântei mese pre un om. Ceea ce facēnd, vom face și împēratului pre plac și Dumnezeu, încă înainte de a ne aproba împēratul fapta nōstră, ne va rēsplăti acēsta marinimositate cu mare rēsplată. Căci precum respinge și uresce pre cel crudel și neuman, așa îmbrătoșeză pre cel milostiv și uman; și dacă e drept, și împleteșce corona strălucită, éră dacă e pēcătos și trece cu vedere pēcatele, fiind că a fost și el milostiv față de conservul său. „*Milă voesc* — zice el — *și nu jertfă.*“²⁾ Si în tōtă scripture acēsta o cărcă și putem zice, că acēsta este medicina pēcatelor. Deci și noi pre acēsta cale ni-l imblândim dacă ne rescumpărăm pēcatele, astfel vom împodobi biserică și preamilostivul împērat,

¹⁾ Mat. 6, 12. ²⁾ Os. 6, 6.

precum am zis, ne va lăuda; și vesteau filantropie și blândeței noastre se va preamări până la marginile lumii și în tot pământul vom fi lăudați.“

Tractatul II.

Dispozițiunea.

§. 46. **Noțiunea dispozițiunii.**

Oratorul sacru după ce și-a aflat mijloacele pentru tractarea materiei amesurat scopului prefapt, ca să-și pótă ajunge acest scop în realitate, e de lipsă, ca materialul adunat prin studiu și meditațiune să-l așeze în un întreg simetric, așa că singuraticile lui părți tintind în definitiv spre același punct să se sprijinăscă, ilustreze și întărescă împrumutat, esercând influența cuvenită asupra mintii, inimii și voinței ascultătorilor.

Acea parte a elocinței, în care se tractază despre așezarea materiei, se numește *dispozițiune*. Cicero o definescă: „Rerum inventarum in ordinem distributio.“¹⁾ Dispoziția e de o importanță capitală în discurs; ea dă materiei adunate forma cuvenită, fără de care nu e discurs, ci un conglomerat inform de idei, sentimente, probe, etc., în care nu domnește ordine, ci un chaos. În dispoziție distingem între ideile principale ale cuvîntării și între așezarea lor metodică, deci vom tracta mai întâi despre planul de vorbire sau fundamentul esențial al cuvîntării, apoi despre forma ei internă.

§. 47. **Planul cuvîntării.**

Planul e aranjarea ideilor principale aflate prin invențiune, mai ales a celor, cari formeză materia părții principale a predicei. Oratorul determină liniamentele primare și fixează, ce să zică la început, ce la mijloc și ce în fine. În liniamente mai generale planul se face deodată cu fixarea scopului și determinarea mai de aproape a temei alese ca obiect pentru discurs, atunci se stabilesc limitele obiectului și se cunoște întinderea lui întrégă. Acesta e necesar ca să se facă, căci altcum oratorul nu este în chiar cu privire la materialul, de care are lipsă și care are să-l câștige prin studiu și meditațiune.

¹⁾ De Invent. I. c. 7.

Deplina fixare a planului începe urmăzuină după adunarea materialului, când se stabilește intervalul, ce desparte ideile fundamentale și că anume ce idei secundare să umple acest interval; pentru fiecare idee, sentiment, probă, transiție etc. se asemnă locul cuvenit după cum poftescex nesul logic; așa ca un adevăr să conducă la cunoșterea și chiarificarea celui alalt, unul să se ilustreze și confirme prin celalalt, un sentiment să provoce pre celalalt, probe și afecte să se întărescă, discursul să progreseze în interes, putere și vivacitate. Aceasta trebuie să se stabilăscă în plan căci la din contră oratorul ușor rătăcescă; el, pote, va pune multe idei frumosă lângă olaltă, dară va lipsi legătura între ele, apoi va omite ce ar trebui să zică, insistă asupra lucrurilor superflue și preste tot tracteză defectuos materia alăsă.

Elaborarea unui plan bun pre lângă studiul materiei în raport cu scopul și diversele împrejurări mai presupune la orator ingeniul ager și destul de amplu spre a contempla cu o singură privire toate punctele materiei propunende. La aceasta ajunge omul numai după studiu îndelungat zice Buffon. Pentru aceea observă Girard: „Se află mulți oratori, la cari singuraticele bucați sunt esențiale tractate și în detaliu sunt admirabile, pre cînd tractarea ca întreg e defectuoasă.“

Însușirile unui plan bun sunt următoarele:

1. *Unitatea* e condiția absolută necesară în fiecare discurs. Numai un adevăr sau idee fundamentală poate forma obiectul predicei, și în jurul acestuia obiect se grupă toate celealte idei respective părți ale discursului; obiectul principal are să se oglindăze în fiecare sentință; și toate să întărescă spre confirmarea lui.
2. Planul are să fie mai departe *precis* sau să contemplze sujetul de tractat în totă extensiunea lui, fără de a omite ceva, sau de a mesteca lucruri superflue, ori chiar străine de materie.
3. *Chiar* sau lămurit e planul, când astfelii e proiectată materia, cât ofere spiritului o imagine distinctă a întregului sujet.
4. *Simplu* e, când materia o reduce la un număr mic de idei fundamentale, prin desvoltarea căror tema nu se prezintă ca esauriată.
5. *Fecund* se zice planul, când astfelii este întogmit, cât admite trecerea la amănunte.
6. În fine *proporționalitate* are planul, când fiecării idei, sentiment, probă, etc. i se dă aceea atenție, care o reclamă mo-

mentuoositatea ei în discurs, atât în sine, cât și considerată în raport cu celealte părți și cu scopul cuvintării.

§. 48. **Părțile discursului.**

Oratorul sacru și-a format planul în minte, acesta are să se expună și în o formă esternă. Cu privire la forma acesta deja retoriilor vechi au statorit anumite principie. Quintilian¹⁾ tractând aceste principie distinge în cuvântare: *esordiu*, *narațiune*, *propozițiune*, *probăriune* și *perorăriune*.

Oratorul spre a-și ajunge scopul urmărit prin cuvântarea sa, înainte de tóte are să se informeze cu privire la situația și raporturile ascultătorilor, ca dacă sunt favorabile să tragă folos din ele, ér dacă nu sunt favorabile să le schimbe; detorința acesta o înplinesc în esordiu. Apoi după împrejurări ori învață, ori emoționéză, ori înduplecă voia la rezoluțuni salutari. În urmă în momentul decisiv óre cum constringe pre ascultători a se supune concluziunilor, ce resultă ca consecință a celor deja audite. — Deci în cuvântarea sacră distingem: esordiu, confirmare și epilog. De esordiul predicei se ține: 1. textul, 2. introducerea în temă (esordiul propriu), 3. propozițiunea, 4. partitura, 5. invocațiunea. Confirmarea are de obiect: narațiunea, probarea, amplificarea, refrângerea, când e necesară, și aplicările practice. Epilogul cuprinde mai ales o recapitulare, ori aplicare morală a celor pertractate sau și o admonițiune salutară.

§. 49. **Textul.**

Oratorul sacru făcându-și cu reverință semnul stei crucii pronunță o sentință sau text din s. Scriptură, care sentință, deși după locul ce-l ocupă aparține esordiului, după cuprins însă se referesce la întregă cuvântarea sacră, al cărei simbure îl formează.

Prin pronunțarea acestei sentințe din s. Scriptură oratorul sacru își anunță de o parte misiunea sa de a predica în numele și cu autoritatea primită dela Dumnezeu; éră de altă parte textul servește și ca o admonițiune pentru dñsul, ca în predicare să nu se abată dela adevărurile religiose, nicăi să se ocupe cu lucruri profane, ce nu s-ar putea aduce ușor în legătură cu adevărul religios, ce-l propune.

¹⁾ Instit. orat. III. c. 8 și 9.

Folosirea textului ne revocă în memorie timpurile vechi, când predica de regulă constă din interpretarea unei pericope din s. Scriptură. Dar fiind că interpretarea și explicația întregei pericope reclamă prea mult timp, și nu se putea tracta totdeauna destul de cu temeiul tōte adevărurile cuprinse în pericopă cunoscută, oratorii sacri au început să alege numai o sentință din pericopă cunoscută și apoi adevărul cuprins în același a-l spune și tracta mai pre larg, și așa să născută datina de a pune în fruntea cuvintării o singură sentință, o singură deviză, care datină este foarte veche și consanțită prin praxa celor mai venerabili predicatori vechi și mai noi.¹⁾ Când să introducă folosirea textului nu se poate determina cu certitudine, de orice Domnul Nostru Isus Christos, ss. apostoli și mulți din ss. părinți nu au folosit text.²⁾

§. 50. Însușirile textului.

a) Prima însușire a textului este: ca să fie înțelegibil și în cât e cu putință, așa întocmit, cât prin frumusețea și particularitatea cuprinsului său ori a expresiunii să facă asupra înțelesului respectiv simțului celor de față o impresiune favorabilă. Texturile bine alese mai cu seamă la cuvintările ocasionali au o influență binefăcătoare. De unde merită, ca oratorul să-și dea silința de a afla textul potrivit.

b) *Textul să formeze o sentință întrágă*, să nu fie mutilat, niciodată să nu stee numai din un cuvânt ori proposiție din cutare loc al s. Scriptură, care în sine nu exprimă deplin sensul locului citat spre es. „Puțin“³⁾ „Fericiti sunt cei ce flămîndesc și însează“⁴⁾ „Fă și tu așiderea“⁵⁾ Deși scurt însă e nimerit textul „Nu păcătui.“⁶⁾

c) Să nu fie textul de natură de a provoca în fantasia ascultătorilor reprezentării de rîs, aluziuni vătămatore la persoana ascultătorilor etc. niciodată să-i atingă, neplăcut cum ar fi textul: „ce e acest lucru rău, ce-l faceți voi și spurcați ziua Sâmbetei“⁷⁾ „Cereți și nu primiți fiind că cereți rău.“⁸⁾ Atât texturile se pot folosi însă cu succes în decursul cuvintării. Cu mare precauție să fim în alegerea texturilor din Cântarea cântărilor.

¹⁾ I. Popfiu, Amvonul. p. 34 ur. ²⁾ cfr. Hemel. p. 132 n. 38. ³⁾ Ioan 16, 16. ⁴⁾ Luc. 6, 21. ⁵⁾ Luc. 10, 37. ⁶⁾ Ioan 5, 14. ⁷⁾ Nehem. 13, 17. ⁸⁾ Iac. 4, 3.

d) Texturile să nu fie prea lungi spre es. perioade întregi, nici să nu formeze o istorie întrágă, ci sunt de preferit texturile mai scurte și pentru că oratorul le pote intona mai ușor, și pentru că ascultătorii le pot ține mai bine în minte. Încănd era datina a se pune în fruntea cuvîntării două texturi; aceasta datină noi nu o considerăm de practică, căci texturile sau cuprind același adevăr sau nu, dacă cuprind același adevăr unul e superfluu, dacă nu cuprind, atunci se conturbă armonia și unitatea, ce trebuie să domnească în cuvîntare.

e) Textul de regulă să se iee din s. Scriptură și la cultul divin, din pericópa cetită; ca esceptiune se pote lua și de airea, anume din simbolul credinței, din rugăciunile și cântările bisericei, nu însă din scieri profane. După rostirea textului pus în fruntea cuvîntării se spune și locul de unde e luat.

În folosirea textului preste tot e de preferit sensul literal al s. Scripturii; spre es. „Fără credință e cu neputință a plăcere lui Dumnezeu.“¹⁾ În sens alegoric încă se pote folosi textul, dar cu atât e mai puțin recomandabil, cu cât alegoria e mai grea de priceput și recere mai multă explicație, spre es. „Eră sócra lui Petru zacea morbósă de friguri mari.“²⁾ Leonardo da Porto Maurizio, acest text l aplică la frigurile sufletului cari sunt păcatele veniali. Sensul acomodat încă se pote întrebuița cu succes mai ales la cuvîntările ocasionali.

f) Ce privesce relațiunea textului față de temă, el trebuie să fie în legătură naturală și cât se pote de evidentă cu tema, de unde retori și cu dreptul condamnă texturile, cari numai forțat se pot aplica la cutare temă. Mai bun este textul acela care nu numai stă în legătură strînsă cu adevărul principal, dară se și pote deduce ușor din el *esordiul* ori *partițiunea*. Așa celebrul predicator francez Bourdaloue (la ziua tuturor sănților) din textul „Bucurați-vă și ve desfătați, că plata voastră multă este în ceriuri“ deduce partițiunea. Eta răsplata voastră e multă; răsplata voastră în ceriuri; adecă a) e sigură, b) e mare, c) este eternă.

Leonardo da Porto Maurizio luând textul „Eū mě duc și me veři cerca și veři muri în păcatele vostre“, deduce esordiul cuvîntării descrie cu o rară elocință și insuflare sorrtea tristă ce îi amenință pre păcătoșii înpetriți, cari își amenă întorcerea până la patul de

¹⁾ Evr. 11, 6. ²⁾ Mat. 8, 14.

mórte . . . când vor cerca pre Dumnezeū, pre care în totă viața lor lău vătămat, dar nu'l vor afla, ci vor muri în păcatele lor.

Aparținând textului cuvântării întregi, oratorul să reflecteze mai des la acela în decursul vorbirii, dar mai ales la încheierea fiecărei părți mai mari; prin acăsta textul se imprimă mai bine în mintea ascultătorilor și împrumută predicei caracterul unității.

§. 51. I. Esordiul.

Prima parte a discursului o formeză esordiul. *Hqooīuaor* sau și *ἐρώδος* (dacă e insinuatoriu). El este introducerea în discurs și are de scop a prepara pre ascultători și a-și dispune pentru primirea favorabilă a doctrinei propunende. Cicero zice: exordium est oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam orationem; quod eveniet, si eum benevolum, attentum, docilemque fecerit.¹⁾ Ceea ce zice Cicero despre chiemarea esordiului are valoare și cu privire la cuvântarea sacră.

Și în cuvântarea sacră oratorul nu poate intra de a dreptul în materia predicei, ci trebuie să premită acelea lucruri, cără se recer spre a-și asigura succesul vorbirii, și anume să câștige bunăvoiința și increderea ascultătorilor, să le deștepte interesul față de obiectul din cestiune și să le mijlocescă înțelegerea celor propunende. Acăsta procedură o urmărm altcum chiar și în vorbirea comună, când e vorba de a esopera ceva dela alții. Și din punct de vedere estetic încă e de lipsă esordiul. S. Ioan Chrisostom zice: „Precum are lipsă corpul de cap, arborele de rădăcină și fluviul de isvor aşa are cuvântarea de proemiu.“

Esordiul este de fără mare moment în cuvântarea sacră și adeseori dela el depinde întreg succesul cuvântării. Ascultătorii fiind de comun la început în liniște sufletescă și nepreoccupați observă ușor totă purtarea oratorului și din aceea își formeză părere asupra lui. Ca părerea acăsta să fie bună și favorabilă, oratorul să fie precaut și să-și aléga cu îngrijire cuvintele, încunjurând ceea ce i-ar atinge neplăcut pre ascultători. În specie:

1. *Bunăvoiința ascultătorilor*, sub care înțelegem *încrederea* și *propensiunea* ascultătorilor față de orator, este necesară.²⁾ Oratorul câștigă favorul ascultătorilor mai ales prin caracterul lui ne-pătit, prin probitatea cunoscută, prin pașire modestă și decentă.

¹⁾ De Inventione I., 15. ²⁾ vezi mai sus §. 35.

Esperința de tóte zilele încă ne arată, că ómenii onești și modești se bucură de complăcerea generală, pre când cei fuduli resping pre tótă lumea. Este greșită procedura acelor oratori, cari spre a trada modestie încep a-și esuza prin frase bombastice debilitatea și a cerși bunăvoița ascultătorilor, prin acesta ésa la ivélă mai mult sau timiditate sau o superbie ascunsă, care în loc de a căstiga înstrăinéză pre ascultători. Dacă în adevér oratorul ar avé să desvólte o temă grea ori forte delicată înaintea unui auditoriu cult și ilustru póte să céră scusele și apeleze la indulgînta lor, dar să o facă în termeni decenti.

S. Gregoriu Naz. în cuvîntarea funebrală asupra suorei sale Gorgia crede de cuviință a se escusa pentru lauda ei. El începe: „Când laud pre soru-mea, laud virtuțile domestice, dară fiind că sunt domestice nu sunt false, ci fiind că sunt adevărate pentru aceea merita laudă; sunt adevărate nu numai fiind că sunt juste, ci fiind că sunt și cunoscute. Si dacă a-și voi să fiu parțial, nu a-și puté, deórece ascultătoriul, ca și un arbitru espert, stă între cuvîntare și adevér, ca să reprobe laudele nemeritate, și poftescă pre cele meritate, fiind drept și ecuitabil. Pentru aceea nu me tem, că voi trece preste limitele adevărului, ci din contră ca nu cumva rămânend mai pre jos de cât adevărul, și departe de demnitatea lucrului, prin lauda mea să-i micsorez numai gloria ei, căci e greu ca podobă cuvîntării mele să ajungă dignitatea cuvintelor și a faptelor ei. Nică nu se cuvîne a se lăuda ce e străin, dacă e nedrept, dară nică a se desprețui, ce e domestic, dacă e onest și vrednic de laudă. Prin amîndouă se vatemă echitatea și aducând străinilor lauda nemeritată, și dene-gându-o acesta la aii săi, dacă o merita; ci mai vîrtos adevărul să ne stee înaintea ochilor ca regulă și canon, etc.¹⁾”

2. *Atențiunea* sub care înțelegem ascultarea predicei cu interes și încordare, încă este de lipsă, căci dacă ascultătorii sunt distrași și neatenți cuvintele oratorului răsună în desert la urechile lor, ei nu le vor înțelege și nu se vor încâldi de ele. Deci detorința oratorului este să deștepte și țină încordată atențiunea ascultătorilor.

Spre a escita și nutri în ascultători interesul față de cuvîntare oratorul să imprime cuvintelor sale timbrul noutății și a varietății; fiindcă ce ni se presentă ca nouă escită curiositatea, éră varietatea delecteză și chiar prin aceea ne legă atențiunea. Caracterul noutății și al varietății póte să zacă sau în idei sau în intorsătură oratorice

¹⁾ Cuvîntarea a XIII.

și constituie ceea ce numim originalitatea oratorului. Pre lângă considerarea acestui moment psichologic spre deșteptarea și nutrirea înțelesului și a atenției se recomandă următoarele mijloace practice.

a) Să se accentueze în esordiu gravitatea și momentuositatea obiectului, despre care are să vorbescă. Așa s. Paul înaintea areopagului din Athena.¹⁾ Ravignan în conferința sa despre opoziție față de biserică în introducerea părții prime zice: „Încă odată ve rog, Domnii mei, să ve reculegeți și depărtați ori ce distragere, căci mă-am propus a ve invita la o disquisiție, care poftesce seriositate și liniște. Care e aşa dară acel impuls puternic, aceea putere ascunsă și fătășă, care a provocat atât de des și atât de îndelung aceea opoziție nefericită față cu biserică. Acesta e cestiuinea, și eu voi să cerc resolvirea ei în cele mai secrete pături ale conștiinței, în cele mai ascunse sentimente ale inimii omenești.

Massillon în cuvîntarea despre cugetul la mórte având de text: „Când Isus s'a apropiat de porțile cetății, etă, scoteau pre un mort, fiu unul născut al mamei lui,” astfel velevéză momentuositatea și actualitatea temei:²⁾

„Dacă a fost când va un cas de mórte între împrejurări mișcătore, e acesta. Este un unic fiu, un unic succesor al numelui și averii străbunilor lui, pre care mórtea l'a răpit unei mame, unei văduve nemângăiate, l'a răpit în flórea etății, ca și în începutul vieței sale, în un timp, când a scăpat de primejdiiile copilăriei și a ajuns la gradul de tărie și pricepere a unui bărbat, când mai puțin se părea espus a fi surprins de mórte și când frăgedimea maternă se credea scăpată de tóte grijile, cari însotesc progresul nesigur al educației. Locuitorii cetății alergă cu multimea spre a-și uni lacramile lor cu ale acestei mame neconsolabile. Ei cărcă și alina durerile prin cunoșcutele consolări moleste, cari în o adincă amărăciune, nu află ascultare; ei încunjură sicriul și prin doliul și prezența lor înalță pompa funebrală. Cortegiul funebral bineordinat e atrăgător pentru vedere, dar ore servesc el și spre învățarea Dvôstră? Dvôstră sunte-ți uimiți de el, atinși, dar ore țineți mai puțin la viață? Si ore cugetul la mórte nu dispăre din memoria Dvôstre deodată cu pompa înmormintării?”

b) Alt mijloc spre a escita și nutri interesul și atenția interlocutorilor este a aduce în legătură intimă materia propunândă cu indiginitatele și raporturile, între cari se află ascultătorii. Căci în natura noastră zace de a nutri un interes deosebit față de ceea ce ne

¹⁾ Fap. ap. 17, 22—29. ²⁾ Luc. 7, 12.

atinge binele, prosperarea, gloria, fericirea ori nefericirea nôstră; la ceea ce privesce interesele personale ori sentimentele nôstre suntem atenți pururea.

Vieira vorbind despre sérbatórea tuturor sănților astfelui arată, că ea privesce în deosebi pre fiecare ascultătoriu: „Sérbatórea care o celebréză biserică azi, e universală și totodată și particulară. Universală, fiind că celebrám amintirea tuturor sănților, ângerilor. . . . Dar e și sérbatóre particulară, căci azi celebréză biserică sănții fie căruí popor, sănții fie cărei téri, sănții fie căruí ord, sănții fie cării cetăti, sănții fie cării familií. Vedetă dară, cum sérbatórea acésta e o sérbatóre pentu noi toți. Căci nici o familie creștină nu este atât de săracă în grătie, căt să nu fi avut mulți sănții între antecesorii săi.”¹⁾

c) Alt mijloc de a escita interesul pentru cutare obiect este a-i releva însemnătatea sa estetică prin descrierea vie și depingere și prin espunerea plastică și dramatică a lucrului. Prin acésta, pre lângă acea că se dă cuvîntării farmec și viață, fie căruí ascultătoriu i se pare, că vede întimplarea descrisă și oratorul se adresază în particular cătră dinsul, deci se simte îndemnat a-l asculta cu încordare.

S. Efrem Sirul în cuvîntarea despre a dóua venire a Domnului Christos, zice: „Iubitîlor în Christos Fratî, ascultați, ce voiă să ve spun acum despre înfricoșata venire a dóua a lui Isus Christos. Pre mine chiar și cugetul la aceea órá încă me umple de fiori, având înaintea ochilor, tot ce are să se întimplă atunci. Dară cine poate depinge lucruri atât de înspăimîntătoare? Ce ureche poate asculta, ce se va întimpla atunci, când regele regilor descindînd de pre tronul gloriei va veni să caute pre toți locuitorii pămîntului, să céră sémă dela noî, ca să premieze pre cei vredniici de remuneratiune, și din contră ca judecător drept să pedepsescă pre cei vredniici de pedepsă. Numai cugetând la acésta zi membrele mi se cutremură și puterile me părăsesc. Ochii mi se umplu de lacrîmi, vócea mi se îneca, buzele îmî intepenesc și limba mi-o amușesc gróza, și totuși me simt îndemnat să ve vorbesc despre acésta. Dacă acum ne înspăimântă fulgerul și tunetul, ce va fi de noi, când vom audi aceea trimbiță, care este mai puternică de căt ori ce tunet și care deșteptă din somnul său pre fie care om repausat dela începutul lumii, fie drept, fie păcatos și pre morți și chiamă la nouă viață? Atunci regele demândă, că pămîntul cûtrémurat și marea agitată să-și redée morții săi, ori i-a înghiit pesci, ori i-a sfârticat paserile răpitore și fiarele. Si toți în un moment se adună din cele patru părți ale lumei înaintea scaunului

¹⁾ Predic. de advent.

de judecată, fără de a le lipsi nici un fir de păr. Acum pământul se cuprinde de flacări, sōrele se întunecă, stelele cad și cerurile se adună.¹⁾ Regele apare având înaintea sa crucea încunjurată de o mare de lumină. Fiecare e cuprins de spaimă și fiori, fiindcă a venit regele, care se numește judecătoriul judecătorilor, a venit Domnul universului, ca să judece pre cei vii și pre cei morți. Mai văduțăi atâtă fior? Acum se deschid cărțile vieței, în cară sunt însemnate tōte cugetele, cuvintele și faptele unui fie cărui om. Va domni o mare frică, grăză și cutremur în aceea oră, când fiecare se judecă, fără de nici o considerație omenescă. Pre mine éra me cuprinde frica, de nu mai pot vorbi, vocea me părăsesce și lacrēmi curg din ochii mei; (Poporul înse i-a zis: Pentru numele lui Dumnezeu și pentru măntuirea noastră Te rugăm vorbesc-ne mai de parte. Si aşa continuă s. părinte se depingă judecata ultimă, care era obiectul de predilecție al cuvintărilor sale).

Nu putem lăsa neamintit, că mulți predicatori tineri spre a escita interes și spre a secera aplause daă curs liber fantasiai și înădă în esordiu o serie de frase bombastice, cari n'au de a face cu obiectul din cestiune și cari mai mult disgustă, de cât escita interesul. Acesta e greșelă, pre cum e greșelă a lua în discurs tot ce e superfluu.

d) Atenția o mai poate escita oratorul începând cuvîntarea cu o istorioră potrivită ori prin o serie de întrebări potrivite și ingeniose, cari fac pre ascultători curioși în gradul cel mai înalt.

Așa Massillon în cuvîntarea despre avutul neîndurat purcând din textul: „Mă chinuesc în văpaia acesta“²⁾ întrăbă „car sunt crimele înfricoșate, fraților, cari au săpat acestui nefericit acel abis de torminte, în care e îngropat și i-au aprins focul răsbunător, care'l înghițesce? Fost'a ore el profanatoriul trupulu său propriu? Scăldătuș-a el mânilo în sânge nevinovat? Făcut-a el pre văduvă și pre orfană pradă asuprelelor sale? Fost'a el un om fără credință, fără moravuri, fără caracter, monstru de nedreptate? etc. . . . (vedă și Popfiu, care Predica pentru a II Duminecă din păresem o începe: Cei cari suntem la olaltă pre pămînt I. A. petrece-vom și în ceriu?“³⁾

3. *Docilitatea* este chiarificarea obiectului, cât să fie perceptibil ascultătorilor. Ea e necesară și câștigând oratorul bunăvoieță ascultătorilor și deșteptându-le interesul față de materia propunândă deja i-a dispus la priceperea ei. Ea se mijlocesc mai încolo prin introducerea chiară în temă și prin o espunere lămurită

¹⁾ Is. 13, 10; Mat. 24, 27 urr. ²⁾ Luca 16, 24. ³⁾ Predică, Gherla, 1895 tom. I. p. 123.

a lucrului, ori premiterea acelor precunoscințe logice, istorice, geografice, archeologice necesare spre a înțelege acele lucruri despre cari va fi vorba în predică. Aici greșesc cei ce se dimitează în explicări amănuntele anticipând ceea ce aparține părților subsecvențe ale predicei. Si mai greu rătăcesc aceia, cari se perd în considerațiuni abstracte și vagi, din cari nime nu poate prevedea ce are să ésa.

Un esordiu bun din punct de vedere al docilității ne servește Bourdaloue în cuvântarea despre grație, având de text: „Era acolo un om, 38 de ani având în bôla sa. Pre acesta vădându-l Isus zâcând, zisă lui: vei să fi sănătos? ¹⁾ El premite o explicare istorică: Ore judecând după cele ce se vedea era o întrebare mai superfluă, de căt care a pus-o Fiul lui Dumnezeu paraliticului din s. evanghelie de azi? Era un morbos de 38 de ani, care împreună cu alții zacea la tîrmul lacului făcător de minuni. El aștepta cu nerăbdare, ca să-l sloboadă cineva în lac, când turbură apa angerul Domnului. El căuta un om plin de iubire, care î-ar face placerea acestea. El era supărât, că încă nici pre unul nu l'a aflat, scurt el nimic nu dorea mai ferbinte, de căt să fie sănătos, deci pentru ce a fost de lipsă a'l întreba: vei să fi sănătos? S. Augustin însă răspunde, că aceasta nu s'a întîmplat fără motiv. Omul era un păcătos și aşa nu putea fi vindecat, fără a se converti, căci Mântuitorul, nici când nu vindeca trupul, fără de a vindeca deodata și sufletul. Acest morbos, care era gata a cere ajutoriu spre a fi sănătos, nu era potrivit să aștepte și converti. Pentru aceea Mântuitorul care nu voea a-i presta una fără a se învoi el la cealaltă, îl întrebă înainte de tot: vei să fi sănătos? În aceași stare, iubiți creștini, ne aflăm și noi ca păcătoși. Póte că deja de mult am căzut în bôla sufletescă și fără mișcare perseverăm în acea. Póte Dumnezeu vede între noi paralitici de mai mulți ani, voind să zic, ómeni, cari sunt cu totul înpetriti în datinile lor pecaminose, și eú dorește din inimă, că între ascultătorii mei să nu se afle nici chiar unul, despre care să ar putea zice: e un om care pătimesce de 38 de ani, adecă care petrece de 38 de ani în păcatele sale. Noi am avut lipsa de om, care se ne eliberează din servitutea păcatului. Omul acesta a venit și se numește Isus Christos. El ne-a slobozit în lac, voi să zic, în salutara apă a botezului, în care am fost renăscuți. În loc de a rămâne în posesiunea acestei grații, am perdu'o. El însă și acum e gata a ne vindeca în alt lac, anume în lacul lacramilor și al penititiei. Mai întâi însă ne întrebă pre tot și pre unul fiecare în deosebi: vei să fi sănătos? Azi voe seriosă de a te face sănătos? Noi trebuie să răspundem și aceasta îmi dă ocasiune a vorbi cu Dvóstră despre un obiect, care e de cea mai mare însemnatate, căci el privesc intențiunile, cari le-a avut Dumnezeu față de noi

¹⁾ Ioan 5, 6.

în contemplarea fericirii nôstre și modul cum avem să ne purtăm noi față de acésta, adecă despre marele misteriu al grației.“

Altcum nisuința oratoruluī de a se ocupa în esordiū cu chia-rificarea temei depinde mult dela natura materieī, care o tracteză și dela gradul de cultură al ascultătorilor. Când materia e grea de înțeles, ori ascultătorii sunt ómeni simpliculí oratorul trebuie să pună mai mare pond pre docilitate în esordiū, la din contră pune pondul principal pre celealalte chemări ale esordiului.

§. 52. **Calitățile esordiului.**

Ca esordiul să corăspundă chemării sale, trebuie să întrunescă anumite cualități, și anume să fie:

1. *Specific*, adecă propriu și potrivit temei alese, cât să pară acomodat numai temei acesteia cu care se înfătișeză în o legătură atât de intimă și naturală, cât să facă asupra ascultătorilor impresiunea, că predica respectivă nică că s'ar fi putut începe altcum, de cât aşa cum a început'o oratorul în esordiul său. Contra acestei calități păcatuiesc predicatorii, cari se folosesc de introduceri vagi și generale potrivite aprópe pentru ori ce temă. Tot aşa de nesuferit sunt acei oratori, cari tóte predicele și le încep cu crearea omului și păcatul original. Ei uitându-și de virtutea pietății tóte miserile, de cari sufere lumea, le încarcă în spatele protopărinților nostri, nereflectând că și noi suntem vinovați de celea ce suferim.

2. *Introducătoriu*, adecă să anunțe și esplice despre ce va fi vorbă în cuvintare, fără a anticipa ceea ce aparține părților de mai târziu ale predicei, cum ar fi ilustrări, probe, amplificare, aplicări etc., despre cari Quint. zice: „Degustanda haec in pröemio, non consumanda.“¹⁾ Contra acestei calități greșesc mai ales oratori tineri, cari își espun în esordiū pre scurt tot materialul, éră în corpul predicei repeștesc mai pre larg ceea ce aŭ espus de ajuns în esordiū. Acestia să nu se mire dacă ascultătorii se vor ură a-i asculta; căci ómenii doresc tot lucruri nouă. Spre es. la tema despre necumpăt ar fi greșit să dovedesci în esordiū că e de abominabil și să-i espui tristele urmări.

3. *Precis*, adecă să cuprindă tot ce e de lipsă spre a face pre ascultători binevoitori, atenții și docili și să nu cuprindă nimica

¹⁾ Institut. orat. IV. c. 1.

afară de acésta. Aici observăm, că precisiunea se îndreptă după natura materiei, ce se propune, și după capacitatea și respective cultură ascultătorilor.

4. *Proportionat cu lungimea și genul cuvântării*, așe că să nu fie nică prea lung, nică prea scurt, în genere sunt de preferit esordiile mai scurte. Dacă esordiul este prea lung disgustă. Lungimea esordiului nici la un cas să nu trăcă preste a săsa parte a predicei. S. Ioan Chrisostom făcea de comun esordii lungi motivând, că el predică la omeni simpli, cari abia odată în septembără veniau la biserică.

5. În fine esordiul trebuie *lucrat cu grige*, cât să fie plin de demnitate, să intrunescă liniscea cu vivacitatea, simplicitatea cu noblețea, și încrederea in sine a oratorului cu modestia.

Esordiul ca parte introducătoare a predicei are să stee în nex intim cu proposiția, conducend dela text la ea; pentru aceea astfelui trebuie întogmit, cât trecerea la proposiție să fie ușoră și naturală. Spre scopul acesta înainte de a începe elaborarea esordiului trebuie să fie fixată proposițiunea. Ba mulți retori susțin, că esordiul are să se lucre numai după elaborarea celor alalte părți ale predicei.

§. 53. **Genurile esordiului.**

Esordiul singuraticelor predici variëază după natura materiei ce se tracteză, după disposiția oratorului și a ascultătorilor și după intențiunea specială, ce are să o realizeze oratorul sacru prin predica sa. Diversele specii de esordie le putem reduce la două genuri principali: la esordiul *temperat* și la cel *patetic*.

1. *Esordiul temperat* e sau simplu, sau insinuatoriu sau solemn.

a) *Esordiul se zice simplu*, când conduce în materia predicei în o formă ușoră, naturală, scurtă și neartificiosă. Se folosesc, când ascultătorii sunt dispuși să asculte cu bunăvoie și atențione materia, care altcum nu e grea de înțeles, cât să reclame multe explicații prealabile. Acest esordiu vine mai ales în cuvântările sacre, la ascultarea cărora sunt deja dispuși credincioșii, pentru aceea se numesce și esordiu *comun*. Aici observăm, că cuvintele simplu și comun nu sunt sinonime cu trivial și vulgar. Ruland ne dă următorul exemplu: „*Ce sunteți înfricăți puțin credincioși.*“¹⁾ Iubitilor! S. evanghelie de azi atâtă e de frumosă și de instructivă pentru noi omeni. Domnul dorme liniștit, pre când furtuna turbăză și învețăci, cari se aflău în naie, cuprinși de spaimă se cufundă și strigă:

¹⁾ Mat. 8, 26.

„Domne măntuește-ne, că perim!“ Pentru ce sunteți așa de înfrițăți puțin credincioșilor? El demânda vînturilor și mării și se făce liniște. Oh, de sigur tot, ce am audit, are mare asemănare cu viața noastră, care în adevăr e asemenea unei năi mult agitate și adeseori în primejdie de a se cufunda. Căci precum naia e amenințată de furtuni și de valuri sălbatice, așa este și viața noastră espusă la nenumărate dureri și suferințe, cari vin parte dela Dumnezeu, parte dela omeni, dela cari nișă înțelepciunea, nișă puterea și virtutea omenescă nu ne pot scuti. Pre apostoli î-am vădut însă, că în primejdie strigați cu insistență după ajutoriul lui Isus. Si Isus Domnul, plin de iubire, le împuță frica, dară le arată și remediul de lipsă adecă credința. I-a numit puțin credinciosi, că deși sciță, că Măntuitorii lor e cu dinșii, totuși se temeu. Înputându-le slabiciunea de nou anunță adevărul etern, că numai credința firmă și neclătită e aceea ce-l poate ridica pre om preste tōte restristele vieței și că numai în credință se poate afla adevărata liniște, adevărata pace. Numai în credință e măntuire. Acăsta ni-o arată: 1. Sărtea miseră a celor slabă în credință, a necredincioșilor și 2. fericirea celor statornici în credință. Si acestea sunt punctele considerațiunii noastre de azi.“

b) *Esordiul insinuatoriu* este, când oratorul având să tracteze lucruri moleste și neplăcute ascultătorilor, cărcă anume a-și asigura bunăvoiță și încrederea lor și a-i familiarisa pre incetul cu materia propunendă. Mai ales este de recomandat esordiul acesta, când voiesce oratorul să înfrunte, să combată datini și prejudecătorele învechite, ori să înduplece pre ascultători la vre-un lucru, ce li se pare greu și imposibil. Aici se recere tact deosebit. De comun începe oratorul cu un lucru placut ascultătorilor și se va arăta, că e de acord cu ei întru tōte, pre calea acăsta le câștigă încrederea, apoi pre neobservate trece la materia, care le era moleștă. — În privința acăsta s'a distins cardinalul Polignac, cătră care papa Alessandru VIII. adese ori zicea: „Tu începi totdeauna cugetând ca mine și finescă făcându-mă, să cuget eș ca tine.“

Sântii părinți se folosesc de esordiul insinuatoriu spre a aduce ascultătorilor unele laude meritate și spre a încuraja.¹⁾

c) *Esordiul solemn* se ridică în concepție și în stil preste esordiul comun. Ideile, ce le aduce înainte oratorul, sunt mărețe, stilul sublim și plin de demnitate, nișă de cât însă bombastic și afectat. Acest esordiu poate fi ceva mai lung de cât de ordi-

¹⁾ Esempie din S. Ioan Chrisostom veđă mai sus pag. 135—6. hom. despre Botezul lui Isus și pag. 138—9. hom. II. cătră poporul antiochian.

nariu și are loc, când se tractează despre materii alese și cu ocaziuni solemne. Mai ales e îndatinat în cuvîntările festive și în celea panegirice.

Flechier în funeralul contelui de Turenne luându-și de text cuvintele: „*Si l'aū plâns pre el și l'aū tânguit tot Israîlul cu plângere mare; și l'aū jelit în multe zile și aū zis: cum aū cădut cel tare, carele aū mânțuit pre Israîl*“¹⁾ ne dă următorul esordiu solemn: „Nu ve pot da o ideă mai înaltă despre casul trist, ce formeză obiectul cuvîntării mele, de cât reamintindu-ve cuvintele pline de nobleță și putere, de cărî se servesce s. Scriptură, spre a lăuda viața și deplânge mórtea înțeleptului și eroului Macabeu. Acest erou, care răspândi gloria poporului său până la marginile pămîntului, care își acoperia tabăra sa cu scutul, și pre cea inimică o atâca cu sabia, care până la mórte cășuna neplăceri regilor aliați contra sa, și prin virtuți și bravuri înveselia casa lui Israîl, a cărui amintire trebuie să fie vecinică între noi; acest erou care a apărât cetățile Iudeei și a înfrînat superbia filor lui Amon și Esaû, care se reîntorce încărcat de prădile Samariei, după ce a ars chiar pre altarele lor idoliști poporâlor străine; acest erou, pre carele Dumnezeu l-a pus în jurul lui Israîl, ca pre un mur de aramă, în care de atâtea ori se sfârmără puterile Asiei întregi, și care după ce a nimicit armate numărătoare și a adus în confuziune pre cei mai curagiosi și исcusiti comandanți ai regilor Siriei, venia în fiecare an, ca și cel de pre urmă Israîlit, de ridica cu mâinile sale triumfătorul altariul, și pentru servîtele prestate patriei sale nu poftea altă răsplata, de cât onoarea de a fi servit o cu fidelitate; acest erou curagios în fine, care cu o bravură neîntrecută luând pre inimic la gónă primă lovitura mortală și rămase ca și înmormintat în mijlocul triumfului său. La prima veste a acestei funeste întimplări se cuntrumurără tóte cetățile Iudeei, torenți de lacrămi curgeau din ochii tuturor locuitorilor. Un timp ore-care rămaseră liniștiți, muți și nemîșcați. În fine durerea rupse acesta lungă și tristă liniște, cu o voce întreruptă de suspine, care deșteptă în inima lor jele, compătimire și frică. El strigau: „cum a murit eroul, carele a mânțuit poporul lui Israîl.“ La această strigare Jerusalimul își duplică lacrămile; bolțile templului se cutrămură, Iordanul s-a turburat și tóte tărâmurile sale răsună de bocetul acestor triste cuvinte: „cum, a murit eroul, care a mânțuit pre Israîl.“

„Creștinilor! pre cărî o tristă ceremonie vă adunat aici, nu ve aduceți aminte, de ce ați vădut și ați simțit acum cinci lunî? Nu ve recunoșceti pre voi însîi-ve în întristarea, care v'âm presentat'o și în locul eroului, de care vorbesce Scriptura nu punetei în mintea văstră pre acela, despre care am să vorbesc eu acum? El sunt

¹⁾ I Mac. 9, 10—1.

de o potrivă egali în virtute și nefericire, și celui din urmă nu-i lipsesc astăzi de cât o cuvântare de laudă vrednică de dinsul.¹⁾

2. *Esordiul patetic* numit și vehement și *ex abrupto* constă în aceea, că oratorul dela început se adresază la afecte, folosesc un stil avintat și plin de emoții. Se întrebuiște cu ocasiuni mai mult sau mai puțin estraordinari, când atât oratorul, cât și ascultătorii stați sub impresiunea vie a unei fericiri ori nefericiri mari și neașteptate. El apare ca improvizat și ca un eflux spontaneu al emoțiunii, pentru aceea este în stil mai mult lapidar; oratorul prin totă linia și purtarea sa arată, că este consciu și pătruns de seriozitatea situațiunii. În oratoria sacră occură mai rar esordiul acesta; recurgem la el mai ales în cuvântările funebrale, liniate la mormântul persoanelor ilustre și cu mare influență asupra prosperității publice, când este consultată purcede din împrejurările mișcătorile cunoscute și ascultătorilor.

S. Ioan Chrisostom cuvântarea asupra lui Eutropiu¹⁾ o începe cu următorul esordiu patetic: „Totdeauna, dar acum mai virtuos de cât ori când trebuie să zicem“: „Desertaciunea desertaciunilor și tôte sunt desertaciune.“²⁾ Unde este acum aceea splendoare mărăță a consulatului, unde strălucitele ovațiuni, unde aplauzele, jocurile, ospetele și adunările festive? unde cununile și purpura strălucită? unde strepitul cetății și aclamațiunea îmbătătoare a teatrelor, unde multimea linguritorilor, ce-l încunjură? Tote acelea au perit. O vigelie puternică a săvârșit arborele din rădăcină, l-a despoiat de frunze și cu atâtă vehemență a năvălit asupra lui, cât frângându-i fibrele îl amenință cu returnare la pămînt. Unde sunt acum acei amici prefăcuți, unde bucuriile și cinile? unde multimea paraziștilor, care bînd totă ziua și consumând mâncăruri alese, îi vorbiau tot după plac. Tote acelea au fost un vis de noapte, care a dispărut cu revîrsatul zilei, flori de primăvară, care se vestesc trecând primăvara, fum, care s'a imprăștiat, bulbuci de apă, care s'a spart, tășitura de păingin, care s'a sfăticat. Pentru aceea să repetăm de nou acesta zicere a sântei Scripturi: „Desertaciunea desertaciunilor, și tôte sunt desertaciune.“ Acesta sentință ar trebui să fie scrisă cu litere nesterse pre păreți, pre veștminte, pre piețele publice, pre case, pre drumuri, pre uși, în atrii, dară cu deosebire în conștiința unui fiecăruι: pururea să ne plutescă înaintea ochilor etc.³⁾

Segneri imitând pre Cicero în esordiul: Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? în a V. vorbire despre judecata universală ne dă următorul esordiu ex abrupto: „Până când vom mai putea a abusa de atâtă îndelungă răbdare arătată de Dumnezeu față de noi? El a tacut, ca și cum ar fi nesimțitor la ori-ce vătămare. Dar cum? Ore pațientia îndelung

¹⁾ vedî mai sus p. 162 urr. ²⁾ Eccles 1, 1. ³⁾ Homilia asupra lui Eutropiu.

ațitătă nu se va preface în furie? Ei, suflați în posauanele vóstre ângerilor, întunecă-te ceriule, denégă ori ce lumină, numai aceea a fulgerului nu, deschide-te pământule, alergați animale sălbaticice, nime să nu se laude cu fericirea de a fi scăpat de turburarea vóstră. Nu așteptați deci, ca ești azi să ve descriu durduitul tunelui, lumina fulgerului, nu, numai un spectacol vești privi azi, și acela este al păcătosului rușinat înaintea lumiști întregi.

§. 54. **Isvórele esordiului.**

Elaborarea esordiului crează mari dificultăți începătorilor. Ei de comun nu sciști de unde să încépi și cum să trăci dela text la tema alături. Retorica le vine în ajutoriu indicându-le isvórele esordiului, cări pot fi multe; mai momentuoase însă sunt următoarele:

1. Istorul cel mai comun al esordiului în cuvîntările sacre este *esplicarea și aplicarea textului* pus în fruntea predicei. Anume său se espun înprejurările, între cări său zis cuvintele luate de text (esplicarea istorică) său se espune sensul literal sau cel mistic al textului, cât ca conclușie să ieșe însușii adevărul propunend concipiat în proposiție. În casul prim uneori se poate espune întrîngă pericopa și respective întrîngă narațiunea din s. Scriptură, din care s'a înprumutat textul.

Așa Murray din textul: „Ecă aduseră lui un paralitic culcat într'un pat”¹⁾ zice: „Acestea cuvinte ale evangeliu, ce ve cetății acum, me îndemnă a ve vorbi despre un ram însemnat al iubirii de-apropelui, despre iubirea, ce avem a o arăta către de-aprópele, când acesta susține sub cercetarea morbului. Un exemplu despre aceasta virtute înaltă ne daă acei bărbăți, cări cu iubire neîntreruptă și neobosită causă vindecarea paraliticului de morbul său trupesc și, ce e mult mai de prețuit, și de lângă sufletului” etc. Era Popescu în predica pre a II septică din Paresemă: având textul: „Să aș veni la el unii ducând pre un paralitic, pre care-l purtau patru”²⁾ prin esplicarea istorică a textului citat, astfel începe esordiul: „Trei zeci și trei de ani a petrecut I. A. Christos pre pămînt, și trei ani a trecut preste totă țara evreescă învețând, vindecând și binefăcând, până în urmă se opri în Golgota, pre altariul crucii. În decursul vieții sale el iubia a petrece adese în cetatea Capernaum, unde a făcut multe minuni și a predicat multe învețături frumosse. S. Evangeliu de azi încă ni-l arată chiar vestind învețăturile sale măntuitore în Capernaum și dovedind puterea sa dumnezeescă în vindecarea paraliticului”³⁾ etc.

¹⁾ Mat. 9, 2. ²⁾ Marc. 2, 3. ³⁾ Amvonul, I. p. 106.

2. *Natura sau esența obiectului în sine considerat (ex visceribus causae) încă este un isvor acomodat pentru esordiu. Se atinge adecația în esordiu prin puține cuvinte natura, momentuositatea, frumșetea și oportunitatea lucrului, care formează obiectul predicei, ori să dă în esordiu o simplă explicație a temei, despre care are se trageze.* Cicero dă sfatul, că niciodată să nu cugetăm la esordiu înainte de a fi gata vorbirea; sfatul acesta este cu privire la isvorul de față un precept. Aici oratorul trebuie să aibă înaintea ochilor cuprinsul cuvintării sale, căreia să caute să introducă corăpunțările.

Popfiu Dumineca a III din Paresemă: „Vă am promis, iubiți ascultători, a ve da în Duminecile acestuia post învechături folositore despre s. Iaină a penitenței (mărturisiri). Niciodată nu au fost aceste învechături de atâtă trebuință ca chiar în zilele noastre (oportunitatea) când mulți creștini în rătăcirea lor de demnă de compătimite o pățesc ca odinioră ostașii lui Saul.“¹⁾ Popfiu Dumineca lăsatului de brânză purcedând din textul: „În timp bine primit te-am ascultat și în ziua măntuirii tăi am ajutat tine. Ecă acum e timp bineprimit, ecă acum e ziua măntuirii“²⁾ arată oportunitatea pregătirii la penitență.³⁾

3. *Ca isvor pentru esordiu pot servi împrejurările de timp, loc, persoane (esordium ab adjunctis), dacă acestea sunt de o natură distinsă.*

La isvorul acesta recurge oratorul sacru cu succes în cuvintările ocasionali, și bine folosit e în stare a escita interes deosebit și mare încordare; pretinde înse multă precauție și tact. (Așa s. Chrisostom în a 2 homilie către poporul antiochian purcede din situația lor cea de compătimite.)⁴⁾

4. *Ab illustrationibus* se zice esordiul când purcede din o trăsătură, ori incident surprindătoriu, ori vre un moment interesant care ușor se poate aduce în legătură cu obiectul predicei servind spre ilustrarea lui. Atâta momente interesante și instructive tot odată sunt: o narativă sau istorioră, un proverb, sentință ingeniösă, o asemănare, parabolă, un tablo. Din expunerea acestor momente se fac deducțiunile corăpunțările, din cără rezultă tema sau propoziția predicei.

Popfiu în a IV Duminecă din Paresemă vorbind despre Încununarea lui Isus cu cunună de spini începe: „Cetim în s. Scriptură, că păscând odinioră Moise oile socru-său în muntele Horeb,

¹⁾ Popfiu Predică I p. 144 și 408. ²⁾ 2 Cor. 6, 2. ³⁾ Popfiu, Amvonul p. 77 vedî și hom. s. Chrisostom despre Botul Domului mai sus p. 135. ⁴⁾ vedî mai sus p. 138.

vede de odată din depărtare esind flacără dintr-un rug, dintr-o tufă de spini; rugul ardea cu flacără; dară nu se mistuia. Atunci cugetă întru sine Moise, ducu-mă se privesc mai de aproape vederea acesta minunată. Ce pote fi: de o tufă arde și totuși nu se mistuesce? Se duse și află cu uimire, că Dumnezeu e în tufa de spini și eș I. A. îmi ridic ochii, privesc în curtea lui Pilat și văd o cunună de spini acoperită în sânge și cuget întru mine, ducu-mă se privesc mai de aproape vederea acesta minunată. Ce pote fi acesta, cununile se fac din floră, nu din spini; și me duc și astăzi cu fiori și cutremur, că Dumnezeu stă înaintea mea, incununat cu cunună de spini! I. A. două lucruri avem de a lua astăzi în socotință mai de aproape din patimile Domnului nostru Isus Christos. 1. incununarea lui cu cunună de spini, 2. arătarea lui înaintea pororului.“¹⁾

S. Petru Chrisologul ne ofere exemplul: „Precum aurul este ascuns în pămînt așa și ideile lui Dumnezeu sub cuvintele omenești. De câte ori ni se cetesc așa dară cuvintele lui Dumnezeu, spiritul se grijescă, sufletul să se înalte, ca sensul lui să pătrundă în misteriul sciinței cereschi. Așa dară să pricepem pentru ce Domnul își începe cuvîntarea prin cuvintele: „Păziți-ve“²⁾ ce însemnă acest mod nou de vorbire, la ce țintesce această avertisare neobicinuită: „Păziți-ve“; ne zice el, acela se păzesce, a cărui atențiune nu e îndreptată în mod tendențios și nesocotit spre avere străină“ etc.³⁾ Popfiu vorbind despre iertarea dușmanilor purcede din sentența: „Dacă intinde atâtă bucurie — Iub. Frați și Fii! zice un păgân, — marea lină după vîfor, ceriul sănătății după furtună, pacea după răsboiu, trebuie se întimpine lauda sinceră și încetarea amărăciunii sufletului dușmănesc.“ „Ce pote fi mai frumos, ce mai nobil, ce mai mare, ce mai demn de om, de creștin, de cât provocat la îndignație prin injurie nedrepte, a nu se lăsa răpit de patima naturei corupte, care strigă: răsbunare! a nu se turbura, a nu se aprinde, ci învingându-se pre sine, a trece cu tacere generoșă, a răbdă cu bunăvoiță sinceră, a ierta și uita cu marinimitate îndurătoare pentru totdeauna vătămările primite, întindând mâna de împăcare dușmanilor“ etc.

5. Adese oră se purcede în elaborarea esordiului din *ideile afine ori chiar opuse*. Așa dela genul proxim, căruia aparține tema ca specie, (spre es. începem cu virtutea temperanței tractând tema despre abstinенță dela beuturi spirituoșe); ori din rezolvirea dubielor, prejudecătorilor și părerilor eronate cu privire la temă. La isvorul acesta pote recurge oratorul mai ales în cuvintările morali, când nu află ușor alt punct de mâncare.

¹⁾ Amvon. p. 116—7. ²⁾ Luc. 17, 3. ³⁾ Serm. 139; Popfiu Predică I. p. 26, 114 și 211.

S. Gregoriū Nis. vorbind despre rugăciunea Domnului începe: „Însă-și s. Scriptură ne învață să ne rugăm, arătând discipulilor, cări se rugau bucuros, cum vor afla ascultare la Dumnezeu prin rugăciunea lor. Ești îmi ia și îndrăsnăla de a adăuge puține la cunvintele Scripturei, anume, nu că cum trebuie să ne rugăm, ci că nesmintit trebuie să ne rugăm; pentru că rugăciunea, acest lucru sănt și dumnezeesc, este neglăsă din partea multora“ etc.¹⁾ Popiu în predica pre Duminea a XVI după Rusalie vorbind despre tema: „Sântenia vieței stă în împlinirea acurată a detorințelor statului nostru“ începe: „Suntem creați pentru ca se cunoștem pre Dumnezeu, pre el să-l iubim, lui să-i servim și apoi să fim fericiți; acăsta este, acăsta trebuie să fie scopul principal al fiecărui om. Dară ce vedem? ómenii de azi aşa îs de ocupați cu lucrurile lor casnice, cu economia, cu neguțătoria, cu ostenele pentru ascurarea subsistenței lor, în cât se pare că scopul principal al omului ar fi se agonisească avutie să-să elupte poziție; căci cu Dumnezeu, cu sufletul lor fără putin se văd a cugeta. Iubiților! trebuie a lucra și pentru a pute trăi, dară păna ce lucrăm pentru binele, pentru susținerea trupului, nu e iertat nică pre un moment a se uita de suflet și de mântuirea sufletului. Lucrurile, ce ni le impune statul nostru, ce le poftesc dela noi lumea, ca să fim și noi membri folositori ai societății, trebuie să le împlinim; Însă-și Mântuitorul nostru Isus Christos ne îndemnă la asta și prin exemplul, ce ni s'a cetit în Evangelia de azi, prin care Christos a voit se ne arete, că tot omul e îndatorat cu sîrguință a lucra după puterile — talanții — ce i s'a dat; nu e iertat a ascunde talanții — facultățile, puterile a le lăsa să pără, fără a arăta ceva folos. Si iubiț ascuțători bine se ve însemnat, prin asta nu se negligă mântuirea sufletului, din contră — precum cu ajutoriul lui Dumnezeu voesc a ve arăta, — sântenia vieței noastre stă în împlinirea acurată și bine a detorințelor de zi, ce ni le impune statul nostru.“²⁾

§. 55. **Propozițiunea.**

Oratorul sacru, după ce prin esordiu a introdus pre ascuțători în materia, ce voesc a o pertracta, urmăză, ca tema să și-o concipie și exprime în o sentință sau zicere scurtă, precisă și determinată, ca astfelui fiecare ascuțători să pótă sci sigur și categorice, că ce formeză obiectul predicei sau care este idea, ce se va desvolta.

Sentința acăsta se numește propoziție. Propozițiunea e rezultatul primar al meditațiunei și focalul fiecărui discurs. Tote părțile predicei sunt subordonate propoziționi și servesc numai spre a desvolta, face evidentă și validitate în viața practică idea

¹⁾ Despre rugăciunea Domnului orat. I. ²⁾ Predică I, p. 353—4.

esprimată prin propoziție. Oră ce ilustrare, argument, afect etc., ce nu-i în raport cu idea esprimată în propoziție, e superfluu și ca atare fără preț în discurs. Din propoziție are să se deducă și la ea are să se reducă întreg cuprinsul predicei.

Propoziția e de mare folos în fiecare cuvintare. Ea prestază un ajutor deosebit spre a pricepe mai ușor singuraticele părți ale discursului și spre a se putea apreția după merit singuraticele mijloce oratorice, la cari recurge oratorul spre desvoltarea temei.

Enunțarea temei e necesară atunci, când ascultătorii ar fi omeni simpli, cari altcum nu ar pricepe, ce formează proprie obiectul cuvîntării și la ce se referesc cele propuse de orator. Enunțarea temei se poate omite, când ascultătorii sciind înainte, despre ce e vorba în predică;¹⁾ acăsta se întimplă mai ales în cuvîntările ocazionali, în alocuțiuni și parenze. În homiliu încă lipsesc propoziția formală; oratorul numai anunță, că va considera adevărurile cuprinse în pericopa deja cîtită, fără a le aminti în special.

Oratorul are să se rămână în pertractare pre lângă materia anunțată în propoziție; căci nu e lucru mai supărătoriu și chiar periculos, de căt a anunța una în propoziție și a vorbi despre alta în corpul cuvîntării. Oratorul abîtându-se dela tema pre lângă aceea, că ar da un testimoniu nefavoritoriu despre sine, fără ușor ar duce în confuzie și pre ascultătorii săi.

Concipiarea propoziției reclamă o grije deosebită. Oratorul pre lângă aceea, că trebuie să se exprime clar și categorice, să fie atent, ca să nu promita nici prea mult, nici prea puțin, ci numai căt e de lipsă, și acăsta să o facă în o formă corespunzătoare naturei obiectului și priceperii ascultătorilor. Anume de cumva oratorul deja și-a fixat câteva idei, cari au să formeze corpul cuvîntării, le va considera din aceea parte, din care se prezintă ca subordinate unui concept mai înalt, sub care se pot privi de un întreg, ori dacă are idea principală cîrcă idei secundare și subordonate aceleia, fără a se vătăma caracterul unității. Spre es. tema: supărarea voastră se va schimba în bucurie.²⁾ Propoziția: Tote năcasurile, cari le sufer drepți cu paciință în viața aceasta, sunt tot atâtia tituli de glorie și fericire pentru viața viitoare.

În specie propoziția, are să fie:

¹⁾ Quintilian, Institut. orat. IV, 4. ²⁾ Ioan 16, 20.

a) *În nex intim cu esordiul*, al căruǐ încheiere este, și să aibă caracterul unitătii, cuprindend adecaǔ numai un adevăr ori idee principală. Spre es. despre penitință: Prop. voiǔ arăta, că penitință este necesară spre mântuire tuturor acelora, cari aǔ pěcatuit după botez. Din contră ar fi greșită propositiunea: Adi voiǔ vorbi despre umilință și modestie. Fiind aici dōue obiecte, are să se trateze despre ele în cuvîntări deosebite.

b) Să fie *categorică* și precisa așa cât ascultătorii să scie sigur despre ce e vorba, și să nu esprime nicăi mai mult nicăi mai puțin, de cât are să fie pertractat în cuvîntare.

c) Să fie *naturală chiară* și *scurtă* cât să se pótă ușor înțelege și imprima în memorie. Spre es. Bossuet: „Eū în mórtea unui singur om voiǔ arăta caducitatea a tótă mărirea omenescă.“ Proposițiile măestrite, artificiose și lungi ascultătorii de comun nu și-le pot imprima bine în memorie și dacă le-aǔ imprimat, adeseori nu le înțeleg și le uită curând. Spre es. „Eū am de cuget cu oca-siunea solemnă a măreței zile de azi, să ve învêt după priceperea vóstră despre aceea doctrină importantă a sântei nóstre religiuni, care ne spune, că noǔ numai așa vom puté dobândi fericirea cea mai pre sus de fire și vecinică, dacă vom deștepta în sufletul nostru părere de rěu pentru multele și deseile pěcate, cu cari unul fiecare din noǔ zilnic și fără genare vatămă pre părintele nostru cel ceresc.“ E greșită, și bine ar fi: „Părerea de rěu este neîncunjurat de lipsă spre mântuire tuturor pěcătoșilor.“

d) Să fie pusă în o formă *practică* sau astfel să fie întocmită, cât fie căruǐ ascultător să i se pară, că și este în specie lui adresată și privesce indigintele lui spirituali, prin acésta se atrage atențunea și escită interesul ascultătorilor. Spre es. ar fi practică propositiunea: „Cum avem să privim něcasurile din lumea acésta;“ speculativă ar fi: „Óre are fiecare om ánger păzitor deosebit, ori naǔ mulți ómeni aǔ același ánger.“ Proposițiunea practică ține cont de indigintele speciali ale ascultătorilor, pre când cea speculativă sau teoretică se ocupă numai cu obiectul în sine considerat, pre care îl tracteză mai mult academice. Proposițiunea teoretică sau speculativă se adresază mai virtos cătră înțeles, pre când cea practică mai ales cătră inima și voința ascultătorilor, și chiar prin acésta devine interesantă.

e) Proposițiunea pote fi: *simplă* ori *compusă*, după cum tema cuprinde un singur punct ori privesce obiectul din mai multe

puncte de vedere. Simplă ar fi propozițiunea: „Religiunea adevărată numai una pote fi.“ Compusă: „Voi vorbi despre necesitatea și folosenele rugăciunii.“

§. 56. **Partițiunea.**

În nex intim cu propozițiunea este *partițiunea*, care nu e alt ceva de cât espunerea părților conceptului general esprimat prin propozițiune, ea este o analisă a propozițiunii. În propozițiune anunță oratorul obiectul sau doctrina despre care are să vorbescă în *partițiune* circumscris temă mai de aproape indicând punctele de vedere, din cără voesce a tractă obiectul anunțat.

Partițiunea une ori poate să concadă cu propozițiunea Spre es.: „Voi vorbi despre datorința pruncilor de a asculta de părinți și de mai-mari.“

Partițiunea nu e de lipsă să se anunțe în fiecare cuvântare; ba la alocuțiuni, pareneze și chiar la unele predici panegirice și festive poate rămână cu totul afară anunțarea partițiunii.

Unii retori reproba usul partițiunii pre motivul, că el nu ar fi îndatinat la oratori vechi și la ss. Părinți, pre lângă aceea, răpesc discursului farmecul și unitatea și împedescă avântul oratoric, silind pre orator a se restinge între marginile determinate prin anunțarea partițiunii. Contra acestora noi susținem, că *partițiunea* este forte *folositore*, anume din următoarele cause:

a) Revărsă lumină asupra cuvântării, reducându-o în sistem, prin ce se ajută înțelegibilitatea; în cuvântările sacre, unde instruirea credincioșilor e o recerință esențială, partițiunea potrivită prestază cele mai prețiose servitie și se prezintă ca indispensabilă. Partițiunea bună pune pre ascultătoriū în poziția de a fi în chiar cu ceea ce s'a zis și are a se mai zice în predică.

Partițiunea mai de parte ajută memoria ascultătorilor, le ofere ore-care punct de recreare, și timp de recugetare asupra celor percurse și sciind ei din partițiune, ce mai restă încă, ascultă mai cu plăcere.

Esperința încă probeză, că ascultătorii mai bine țin minte un discurs, în care s'a premis o împărțire corespunzătoare, de cât unul fără împărțire. Ba celebrul orator frances Ciceri zice: „Eu cutez să afirm, că ascultătorul mai numai planul cuvântării îl duce cu sine: acesta e un schelet, care să rămâne în memorie și-l ajută, spre a-și reprezinta, cel puțin după trăsăturile principale, cele ce

său zis. Așa el își aduce aminte de singuraticele membre, cără constituie vorbirea; la singuraticele părți aduce probele și observările, ce său legat de ele, și nu arare ori își predică însuși și prim aplicarea, care o face asupra sentimentelor și purtării sale.¹⁾

b) Partițiunea e de mare ajutoriu și pentru orator. Spiritul în mersul său are un curs determinat, progresază în direcție sigură și scutit de digresiunile superflue, prin acela cuvântarea nu perde din farmec, dar câștigă în putere și eficacitate, concentrând toate mijloacele oratorice spre același punct; caracterul unității încă devine mai pronunțat în discurs. Afară de aceea împărțirea ratională, ajută de minune memoria oratorului.

La obiecționea, că partițiunea nu ar fi obișnuită la oratori vechi, observăm, că multe discursuri ni se prezintă ca improvizate, unde e ușor de înțeles omisiunea partițiunii. Cum că cei vechi nu au fost inimici ai partițiunii în discurs ne spune Quintilian scriind: „Sed ut non semper necessaria ac etiam supervacula partitio est, ita opportune adhibita, plurimum orationi lucis ac gratiae confert.”²⁾ Eră Cicero zice: „Recte habita in causa partitio illustrem et perspicuum totam efficit orationem.”³⁾

În cuvântările sănătoșilor părinți încă aflăm aplicată partițiunea. Și unii retori sacri (ca Fenelon, Gisbert) cără se par a reproba partițiunea, în realitate combat numai abusul cu ea; în cât adecați mulți predicatori fac prea multe împărțiri și subîmpărțiri, prin ce în loc de a câștiga lumină cuvântarea, ea devine obscură. La atare abus ne atrag atenținea și cuvintele lui Quintilian: „Vitanda maxime concisa nimium et velut articulosa partitio. Nam et auctoritati plurimum detrahunt, illa non membra, sed frustra; et hujus gloriae cupidi, — cum fecerunt mille particulas, — in eandem incidunt obscuritatem contra quam partitio inventa est.”⁴⁾

Numărul părților în cuvântarea sacră poate să fie de 2—3, și nici la un cas mai mult de trei; părțile principale apoi se pot divide sau subîmpărți. Când propoziționea e de așa căt nu admite împărțire, totuși distingem în ea mai multe puncte, pre cără le tractăm pre rînd.

Ca partițiunea să conducă la scop, ea trebuie să aibă anumite însușiri reclamate parte de natura obiectului, ce se tracteză în cu-

¹⁾ Sermons Avertissement de l'auteur. ²⁾ Institut. orat. IV. 4. ³⁾ De inventione I, 22. ⁴⁾ Institut. orat. IV. 5.

vîntarea sacră, parte de momente psichologice și respective oratorice.¹⁾ Aceste însușiri le reducem la următoarele:

1. Partițiunea să fie *simplă* și *naturală*, adecă să curgă ore cum de sine din proposițione și părțile singuratice să succedă în ordine logică respective psichologică. Împărțirile forțate și prea artificiose în loc de a revîrsa lumină asupra discursului îl întunecă.

2. Partițiunea să fie *deplină* sau *absolută*, adecă să cuprindă tema în totă întinderea și întregimea sa și să o eshaurieză, fără de a amesteca în ea lucruri străine. „Nequid in ea desit, nequid supersit“ observă Quintilian.²⁾

3. Să fie partițiunea *distinctă*, adecă un membru să nu se conțină în celalalt, ci să se eschidă unul pre altul deplin nu numai în cuvinte, ci și în idei. Spre es. ar fi greșită partițiunea: „Vă voi arăta, că credința noastră trebuie să fie: a) viă și b) împreunată cu fapte bune“; deoarece membrul al doilea se cuprinde în cel dintâi.

4. Membrele partițiunii să fie *coordinate*, adecă toate să conțină concepte de aceași ordine și între ele să fie evidentă o anumită simetrie. Spre es. nu ar fi coordinate membrele, când aș zice: „Iubirea de sine a creștinului trebuie să fie: a) bineîntogmită și b) să se extindă și la bunurile mporali“; fiind în casul de față conceptul prim e de o extensiune mai mare, ca unul care privesce iubirea de sine în genere.

5. Partițiunea să fie *interesantă* și să se observe în ea o anumită gradătire, fie în gravitatea și claritatea probelor, fie în puterea și energia afectelor. Prin acesta se deșteptă atenționea și nutresce interesul în ascultători. Așa ar fi nouă și interesantă partițiunea: „Supunerea dreptului la preceptele dumnezeesci e libertate, pre cînd libertatea păcătosului e sclavie.“ „Elemosina ne căștigă binecuvîntarea dumnezeescă în viața acăsta, ea ne căștigă fericirea eternă în cealaltă viață.“ (gradătire).

Părțile principale ale cuvintării încă se pot divide sau subîmpărți. Subîmpărțirile au aceleași însușiri ca și partițiunea. Numărul subîmpărțirilor nu e determinat, e consult însă să fie mai mari și mai mult să le înțélégă ascultătorii din context, de cît să fie enumărate espres din partea oratorului.

Ce privesce *isvorile partițiunii*, ea ca și esordiul se poate deduce: a) din textul pus în fruntea predicei, care isvor e forte de recomandat, b) din cutare sentență împrumutată din s. Scriptură ori

¹⁾ Cicero, De orat. I. 2, c. 76. ²⁾ Institut. orat. IV. 5.

ss. părinti, c) din însa-și esența ori natura obiectului, ce se tracteză, sau din analiza propozițiunii, d) din împrejurările de timp, de loc; e) dela causele, efectele, recerințele ori proprietățile obiectului, despre care e vorba în predică, și preste tot dela raportul lui cu alte obiecte afine ori opuse. Spre es.: Societățile reale sunt stricăciose, 1. cu respect la binele nostru sufletesc, 2. cu respect la binele familiar, 3. cu respect la onoarea lui Dumnezeu.¹⁾

§. 57. **Salutarea, rugarea pentru atențiune și invocațiunea.**

Tot de esordiu se țin și salutarea, rugarea pentru atențiune și invocarea.

I. *Salutarea* este formula de agrâire și intitulare a ascultătorilor din partea oratorului sacru. Ce privesc modul de a agrăi pre ascultători, e normativ raportul dintre ei și orator precum și statul sau condițiunea lor socială. Bunăcuvînța oratorică impune predicatorului să țină cont de acestea.

Salutările mai îndatinate sunt: „Iubiți creștin!; Iubiți ascultători!; Fiilor! (dacă e paroch mai bětrán), Fraților!“. Aceste agrâri își au originea în s. Scriptură.²⁾ Creștinii cei dintâi se mai întitulau „Sânti.“³⁾ Azi se mai agrăesc și „Preacuvioși Cuvioși!“ Agrâri neîndatinate, și cari ar escita risul, să nu întrebuițeze oratorul. Agrâurile se repetă, când cere trebuința și în decursul predicei întregi, numai cât să nu se repetă prea des, căci devin moleste.⁴⁾

Dacă ascultătorii sunt preoți se agrăesc: „Fraților!“; la îmormântări e datina a se folosi agrâirea de „Jelniči, triști ascultători!“ la ocasiuni solemne „Stimaților, Ilustrilor!“ etc., adecă după poziția lor socială; li se dă titula, ce le compete ascultătorilor.

II. *Rugarea pentru atențiune* încă e îndatinată la finea esoridului. Prin acesta rugare ori provocare oratorul recercă pre ascultători să-l urmărească cu atențiune și bunăvoie. Unii predicatori afectând modestie, cer și indulgența ascultătorilor, pentru că și-au permis a tracta o temă atât de grea pentru debilele lor puteri; ori își exprimă temerea, că nu vor pute trage materia, cum se cuvine. Procedura aceasta ni se pare incompatibilă cu demnitatea unui orator sacru. El trebuie să pășească pre amvon, ce e

¹⁾ cfr. N. Schleininger, Predigtamt. p. 335—408. ²⁾ Rom. 2, 28; 1 Cor. 1, 10; 2 Ioan 1, 2. ³⁾ Filip. 1, 1. ⁴⁾ fr. Popiu, Amvonul I. p. 310—1.

drept, cu modestie, dară cu deplină incredere în sine și în Dumnezeu, a cărui sol este. Însinuarea oratorului, că nu va pute tracta materia cu demnitate preocupa pre ascultători în defavorul lui. Căsurile, când se cuvine a cere indulgență ascultătorilor, cum am observat mai sus (§ 38) sunt rare, când adecă ar predica înaintea unui public fără ales. Formulele rugării pentru atențiuie sunt: „Fiți atenți;“ „Vă rog de atențiuie;“ „Urmăriți-mă cu luare aminte;“ „Să medităm“, ori în formă de rugăciune: „Dumnezeu să-și reverse darul său asupra noastră, ca să medităm cu fruct. Să ve întărescă inima spre a cuprinde“ Cu dreptulrepróbă Popflu următoarea formulă stereotipă și fără înțeles: „Până ce despre acesta pre scurt ve voi cuvânta, fiți cu luare aminte.“¹⁾

III. *Invocațiunea*. După anunțarea împărțirii urmăză *invocarea*, care este o rugăciune scurtă adresată către Dumnezeu, către Preacurata Fecioră Maria, ori către săntul, a cărui amintire o serbam. În rugăciunea acăsta oratorul cere, ca Dumnezeu să-și reverse darul asupra sa, spre a pute propune cu demnitate, și asupra ascultătorilor, ca să asculte cu fruct cuvântul divin; ori spre acest scop cere intercesiunea Preacuratei Fecioare și a Sântilor. Rugăciuni pot să vină înainte în decursul cuvântării mai de multe ori, ele însă în tot casul așa să fie scurte, concipiate în stil pregnant și plin de uneștiune și să fie în nex intim cu materia, ce se propune. Invocațiunea nu e necesară, dar e folositore escitând în ascultători sentimente pîl.

Ss. părinți recurgeau la rugăciuni în cuvântările lor atât în esordiu cât și în corpul cuvântării, când era vorba despre explicarea unor locuri mai grele.

În Francia e datina, ca predicatorul să invite pre ascultători a implora grația și ajutorul Spiritului sănt prin recitarea unei: „Ave Maria“.

§. 58. **Despre confirmațiune. — Narațiunea.**

Confirmățiunea este aceea parte a discursului, în care oratorul desvoltă tema și confirmă cele anunțate în proposițiune. Ea formează corpul discursului și în ea se deschide oratorului un teren vast spre a-și pertracta tema amesurat lipselor ascultătorilor și scopului particular al cuvântării sale. Momentul principal în confirmățiune este probarea

¹⁾ Amvon I. p. 244.

dar ca probele să fie mai ușor de priceput și să se facă evidentă însemnatatea lor, e necesar să le premergă ca introducere o scurtă espunere a lucrului; și érași ca să li se cunoscă momentuositatea și asigure efectul dorit nu numai asupra intelectului, ci și asupra inimii și voiească ascultătorilor, este de lipsă a combina cu proble refrângerea, amplificarea și aplicările practice. Deci în confirmări vom distinge: espozițunea sau narativă, probătivă și refrângerea, amplificării și aplicările practice.

Espozițunea sau narativă este espunerea clară și precisă a faptului ori a adevărului, de care se ocupă discursul. Quintilian o definescă așa: „*Naratio est rei factae, vel ut factae, utilis ad persuadendum espositio. Vel (ut Apollodoros finit) oratio docens auditorem, quid in controversia sit.*“¹⁾ Ea arată, că ce e obiectul, ori care e fapta, respectivă persoană, de care se vorbesc, și determină mai de aproape statul cestiușei. Scopul narativăi este de a chiarifica pre ascultători asupra celor ce propun în discurs și a-i ajuta ca mai ușor să le pote pricepe și apreția după cuvenință.

Espozițunea uneori concade cu esordiul, de cele mai multe ori însă formeză introducerea parțială în singuraticele părți ale discursului. Ba poate veni înainte în ori care parte a discursului, când e vorba de a lămuri căutare punct. În genul demonstrativ, cum sunt cuvintările panegirice, funebrale etc., narativăa formeză fondul discursului, în care se inseră elemente dogmatice și morale.

Espozițunea, când se ocupă cu espunerea sau descrierea unui fapt istoric, se numește *narativă istorică*, și când se ocupă cu precisierea statului cestiușei (*expositio causae*), se zice *narativă filosofică* sau *espoziție*.

La întrebarea, ce are să cuprindă espozițunea? răspundem, că tot ce e de lipsă spre a mijlochi ascultătorilor înțelegerea temei și a celor, ce au să se aducă spre desvoltarea ei. În specie să se espună și esplice:

a) Acele lucruri aparținând temei, despre cari ascultătorii sau nu au concepte, ori au concepte confuse, vagi și nedeterminate. Spre es. ce e infalibilitatea, toleranța religiosă etc.

b) Acele noțiuni, cu cari se recere să fie în clar ascultătorii spre a pricepe doctrina, ce se propune și singuraticele părți ale

¹⁾ Institut. orat. IV. 3. n. 3.

predicei. Spre es. vorbind despre misericordie, explică mai întâi ce e virtutea; despre s. Botez, ce e sacramentul.

c) Se explică terminii neînțeleși de popor, precum materie, formă, grație, merit, sacrament, renascere spirituală etc.; dacă un cuvînt ar avea dôuă ori mai multe înțelesuri, se spune, că în care înțeles se întrebuiștează în predică; spre es. cuvîntul: „taină” însenmă secret, și sacrament.

d) În fine aă să se preciseze une-ori și lucruri în sine destul de lămurite, dacă domnesc cu privire la ele păreri false ori sunt des combătute; în atari casuri e de lipsă precisarea spre a preveni interpretările ori concluziunile false.

Bourdaloue în predica despre statul păcatului și statul grației ca introducere face urmatoreea expoziție: „Dacă eu afirm, că păcatul nimicesce valoarea și meritul tuturor faptelor noastre, să fiu bine înțeles, eu nu afirm, că faptele noastre, cari în sine și pentru sine sunt bune, pentru păcat ori în statul păcatului ar deveni rele și punibile. Acăsta ar fi o mare rătăcire; ori cât de multe păcate ne-ar apăsa, totuși în acăsta stare, putem împlini încă fapte virtuoase: a lăuda pre Dumnezeu, a ajutora pre deaproapele, a asculta de superiorii nostri și a îndeplini alte datorințe. Nu numai putem, dar și trebuie, căci statul păcatului nu ne eliberă de acăsta. Mai mult, dacă zic, că faptele noastre în statul păcatului sunt nemeritorie, nu o înțeleg acăsta așa, că ele preste tot ar fi nefolositore cu respect la mantuirea noastră. Acăsta ar fi a doua rătăcire. A posti, a se ruga, a da elemosină, a-și mortifica trupul nu sunt pentru păcaști numai lucruri laudabile, ele pot fi și lucruri supranaturale, conducândul la grația întâcerii.”

Mijloacele de espunere variiază după natura punctelor, cari au lipsă de espunere și precizare. Cuvintele și sentințele se explică prin sinonime, perifraxe și parafrase.

S. Ciril Jerusalimitenul arată, că pentru ce se zice biserică: „catolică” astfel: „Biserica o numim *catolică*, 1. fiindcă se estinde pre întreg rotogolul pământesc dela răsărit până la apus, fiindcă predica tuturor scutite de orice rătăcire tòte doctrinele, cari trebuie să le scie omenei despre lucrurile văduite și cele nevăduite, despre cele pământesci și cele ceresci; 2. fiindcă conduce pre toți omenei la cultul lui Dumnezeu pre domnitorii și pre supuși, pre înveștați și pre neinvetăți; și fiind că vindecă totă specia de păcate, fie comise cu engetul, fie cu fapta, și nu este virtute, pre care nu ar promova-o.”¹⁾

Conceptele se ilustră prin analisă, dacă sunt complicate; cele abstracte prin definiție, prin asemănare, individualisare ori

¹⁾ Catech. XVIII. 23.

concretisare, aducând înainte adecă o persoană sau lucru, în cari devin evidente notele abstractului. Acesta procedură e forte de recomandat în instruirea poporului, care nefind dedat cu lucruri abstracte, fără concretisare nu ar fi capabil a pricepe nici conceptele abstracte. În concretisare trebuie să relevăm notele caracteristice ale conceptului abstract.¹⁾

Concepțele supra-sensuali se fac înțelegibile mai ales prin asemănări, de cari s'a folosit des Mântuitorul. (asemenea este împărăția ceriului, grăunțulu de muștar . . aluatului . . tesanului ascuns . . omului neguțătorii etc.)²⁾ parabole și alegorii. Diversele specii ale definițiunii încă sunt un mijloc forte acomodat spre a espune statul cestiunii, ori natura adevărului, de care se tracteză.

Lucruri, cari cad sub simțiri, mai des se espun prin descriere, ori prin depingere. Descrierea persoanelor sau caracterisarea ne pune înaintea ochilor sau întręgă individualitatea cutării persoane, espunându-i însușirile corporale și spirituale mai marcante, ori ne espune numai unele din trăsăturile mai caracteristice ale persoanei respective. Faptele se espun prin enararea proprie sau istorisire.

Popflu în predica la Dumineca lui Zacheiu ne oferă următoarea naratiune: „Ierichonul, unde s'a petrecut întimplarea din s. Evanghelie de azi, era I. A. o cetate în Judea, renumită pre timpul lui Christos mai vîrstos despre aceea, că locuiau în dinsa o mulțime de vamești păgâni, un felu de omeni prea desprețuiți de evrei pentru traiul lor înselătorii. Zacheiu era pre acel timp capul lor, carele era forte avut, și care după cum se va vedea din cuvintele sale mai târziu, își câștigase o parte a averii sale după datina vameșilor de atunci nu chiar pre calea cea mai de omenie. El audise multe frumose despre lucrurile făcute de Christos, audise lăudând binefacerile și învețăturile lui, vestind înțelepciunea și blândețea lui și preamarind minunile lui, și inima sa, deși păcătosă, dară nestricată încă cu totul, se aprinse de un dor său, de un dor nestins a cunoșce și în față pre cel ce îl cunoșcu acum din faimă etc.”³⁾

Însușirile naratiunii sunt:

- a) *Naratiunea să fie clară*, spre care scop oratorul se va servi de cuvintele usitate și pricepute ușor de unul fiecare ascultători; în espunere să observe ordinea cronologică și psihologică, să relevez, ce e esențial din punct de vedere oratoric, omitând tot ce e secundar ori nu are de a face cu materia în cestiune.

¹⁾ Iob. 29, 12 ur.; Sirach 34, 19—21—; S. Ioan Chrisostom descriind purtarea avarului. ²⁾ Mat. 13, 24—47. ³⁾ Predică I. p. 35.

b) *Să fie verosimilă sau probabilă, ceea ce va fi, când tot ce se naréză, convine cu natura lucrului de sub întrebare, cu caracterul timpului și împrejurările, între cari s'a îndeplinit o lucrare și cu caracterul persoñei despre care ar fi vorba.* Chiar și ce e fictiv trebuie să pórte timbrul adevérătăþii. „*Multa esse vera, quae tamen non sunt verisimilia*“ ziceau cei vechi. Éra Quintilian scrie: „*Tum autem optime dicit orator, cum videtur vera dicere.*“¹⁾ În cuvîntările poporale paradoxul e a se evita nu numai din punct de vedere al clarităþii ci și al probabilităþii.

c) *Naraþiunea să fie interesantă, ceea ce va fi, dacă va sta în legătură evidentă cu tema, mai departe dacă se face în o formă plăcută și dramatică, cât să se pară că ascultătorii simt reproducêndu-se înaintea lor ceea, despre ce se naréză.* La acésta, pre lângă conciperea uþoră, contribue mult și limba simplă și pronunþarea corectă și plăcută. Prin acésta oratorul nu numai lămuresc, ci și mișcă pre ascultători.

d) *Naraþiunea trebuie să fie cât se poate de scurtă, cuprinând numai ce e necesar spre lămurirea temei și priceperea lucrurilor, ce aþ să se aducă înainte.* „*Brevis erit narratio ante omnia, si inde cooperimus rem exponere, unde ad judicem pertinet; deinde si nihil extra causam dixerimus; tum etiam si reciderimus omnia, quibus sublati nec cognitioni quidquam, nec utilitati detrahatur.*“²⁾ Espunerea preamultelor aménunte uþor poate aduce în confuziune pre ascultători, ori să le abată atenþiunea dela lucru principal. E și molest a începe totdeauna enararea dela crearea lumii, sau cum zice Horatius „ab ovo.“ Scurþimea are să fie proporþionată; căci din contră uþor poate să cadă oratorul în laconism, pre care Horatius îl esprimă prin cuvintele: „*Brevis esse laboro, obscurus fio.*“

§. 59. Despre probaþiune.

După naraþiune urmăză probarea doctrinei anunþate în proþiune și espus  și precisată în naraþiune. Partea ac sta a cuvîntării se zice probaþiune și e cea mai de frunte, fiind în special destinată a convinge și îndupleca sau persuada.

În probaþiune se cuvîne să luăm aminte la următórele:
1. ce e de probat, 2. alegerea probelor, 3. ordinarea probelor,
4. transiþiuni, 5. la valorarea probelor sau argumentaþiune.

¹⁾ Institut. orat. IV, 3. ²⁾ Institut. orat. IV, 2.

1. *Ce e de probat?*

a) Oratorul sacru trebuie se probeze prin argumente doctrina, ce o propune, de căte ori simpla ei espunere nu ar produce convingere deplină în ascultători.¹⁾

b) Mař de parte trebuie probate acele puncte, despre cari ascultătorii ar aveă păreri eronate ori considerând imprejurările de persoane, de timp și de loc, s'ar putea nasce ușor dubie cu privire la respectivele puncte.

c) În fine adevărurile religiose, cari au mare influență asupra vieței practice, trebuie probate și dacă ar fi altcum destul de certe și evidență pentru ascultători, spre es. detorința de a fi totdeauna cu conștiința curată, căci nu scim o ră mortii etc.

În alte casuri, dacă espunerea chiară a lucrului său narativă produce în ascultători convingere deplină, probătivă proprie de prisos. Aici se referesc cuvintele lui Quintilian: „In rebus apertis argumentari tam sit stultum, quam in clarissimum solem mortale lumen inferre.“²⁾ Uneori probătivă directă poate fi chiar pericolosă, întru căt ea ar da ansă la dubie, cari nici prin minte nu le vineau altcum ascultătorilor, ori chiar îl-ar scandaliza. Spre es. poporul credincios s'ar scandaliza văđend, că predicatorul pune sub discușiune adevărul despre esistența lui Dumnezeu, nemurirea sufletului etc., deci aceste adevăruri, cari sunt de totuști recunoscute nu au lipsă de probare formală, ci de explicație, ilustrare și valorare cu respect la viața ascultătorilor.

2. *Alegerea probelor.* Scim, că probele servesc spre a ilustra convinge și mișcă; ca ele să conducă la scopul trebue să fie bine alese, anume:

a) Să se aléga numai probe, cari staă ori se pot aduce în legătură cu doctrina, ce se propune, căci la din contră ele în loc de a lumina și convinge pre ascultători, îi confundă. Nostra enim natura in malum propensa, deteriora retinet, meliora oblitiscit.³⁾ Aici facem atent pre orator, că să aibă grige, să nu confundă probele, cari redau lucrul numai ca verosimil ori probabil cu cele, cari nu-l prezinta ca cert, fie certitudine fizică, fie metafizică, fie morală. Oratorul poate aduce cu succes și probe, cari produc numai verosimilitudine, dară să nu se mărginăscă nici când numai la acestea.

¹⁾ cfr. §. 16. ²⁾ Institut. 5, 16. ³⁾ Paresius.

b) Ca oratorul sacru mai ușor să afle, cări probe sunt mai acomodate spre a ilustra, delecta și respective a convinge și îndupleca, să studieze bine tema și imprejurările, între cări vorbesce, mai departe să se străpună cu intipuirea în starea, în care se află ascultătorii, precum și în modul lor de a cugeta și simți; apoi să se întrebe, dacă un străin usând de acelea-și probe, ore l-ar putea lumina, convinge și mișca? de cumva răspunsul ar fi afirmativ, probele sunt bine alese, la din contră nu.

c) Numai atâtea probe să se aducă, câte sunt necesari spre a se ajunge scopul cuvîntării.¹⁾ Probele superflue disgustă și chiar prin acesta împedecă și scăresc efectul discursului. O singură probă bine aleasă și tractată produce mai mare efect de cât o sumă de citate fără rost. Probele puternice fac mai mare efect separându-se, era cele mai debile combinându-se și lăsându-le să urmeze una după alta. În acesta privință observă Quintilian „Firmissimis argumentorum singulis instandum, infirmiora congreganda sunt; quia illa per se fortia non oportet circumstantibus obscurare, ut qualia sunt apparent, haec imbecilla natura mutuo auxilio sustinentur. Itaque, si non possunt valere, quia magna sunt, valeant, quia multa sunt, noceant etiam si non ut fulmine, tamen ut grandine.“²⁾

d) Probele să nu fie de tot comune sau vulgari, dară nici prea cercate. Excepțune se face cu probele aşa numite clasice, sau acelea, la cări de comun recurs teologii, când se tracteză de anumite adevăruri de credință sau morală. Aceste deși ar fi vulgari și generalizate, chiar fiindcă sunt clasice, pot să și chiar trebue să le producă oratorul, când propune adevărurile respective. Spre es. necesitatea faptelor bune o probă cuvintele: „Nu tot cel ce-mi zice mie Domne, Domne va intra întră imperația ceriului, ci cel ce face voia Tatălui meu, carele este în ceriuri.“³⁾ Sau „precum trupul fără suflet mort este, aşa și credința fără fapte bune morță este.“⁴⁾

3. *Ordinarea probelor* constă în așezarea lor astfel în discurs, cât ele să se întărescă împrumutat și să contribue la simetria și puterea crescendă a discursului. În aranjarea probelor oratorul să fie cu atențiu la următoarele:

¹⁾ vedî §. 34, ²⁾ Institut. orat. V, 12. ³⁾ Mat. 7, 21. ⁴⁾ Iac. 2, 14—15.

a) Probele să se aşeđe astfel, că să se simtă, că tóte țintesc spre acela-și scop. În aşeđare se póte urma ordinea logică, ori cea psichologică, cea dintâi numită didactică consideră momentuoșitatea obiectivă a probelor și progreséză dela simplu la compus, dela cunoscut la necunoscut, dela caușă la efect, pre când cea psichologică, numită și oratorică, se îndréptă după momentul subiectiv premitênd, ce e mai accesibil pentru mintea și inima ascultătorilor, și ce face mai mare impresiune asupra lor, considerându-le dispozițunea sufletescă și naturelul. Spre es. deduce dela efecte — ca mai ușor de priceput — la cause. Une ori ordinea psichologică e tot odată și logică.

b) În aranjarea probelor să se observe o gradațiune, în cât avîntul să creșcă în continuu. Quintilian scrie: „Argumenta prout ratio causae cujuscumque postulabit ordinabuntur, ut ego censeo escepto, ne a potentissimis ad levissima decrescat oratio.“¹⁾ Gradațiunea se face evidentă mai ușor prin observarea ordului numit homeric, care se exprimă prin cuvintele: „*fortiora, fortia, fortissima.*“²⁾ Se naréză, că Nestor aşeđendu-și ostașii în sir de bătaie la asediarea Troiei a pus în frunte călărimea cu carăle de răsboiu, în urmă pedestrimea numărósă și eroică, éră la mijloc trupele mai puțin brave. Așa și în elocință principiul e: ordinéză probele așa, căt primele impresiuni asupra ascultătorilor să fie căt se póte de favorabile, ultimele să fie hotărîtoare, éră celor din mijloc să nu le lipsescă tăria cùvenită. Nu e consult a începe cu probele puțin tarî, căci ascultătorii ușor și-ar pute forma părere nefavorabilă despre capabilitatea oratorului de a tracta tema alésă. Să nu începem nicăi cu cele mai puternice probe, ci acelea să le rezervăm pentru încheiere, ca impresiunea ce o produc, să perdureze timp mai indelungat, ci la început se aduc probe mai puternice mai ales cari influințeză asupra înțelesului și impun ascultătorilor, apoi urmăză probele mediocre, a căror mediocritate nu se observă, stând ascultătorii sub impresiunea favorabilă a probelor prime și așa gradațiunea nu va scăde, ci va cresce. Încheierea o facem cu probele cele mai puternice, (fortissima), cari emptioneză și indu plecă pre ascultători. Dacă oratorul ar avea numai două probe, de regulă aduce întâiul pre cea mai puternică, confirmând prin a doua ce a probat cu cea dintâi. Când înse proba mai debilă se adre-

¹⁾ Institut. orat. V, 12. ²⁾ ér Homer in Iliada 4, 294—7.

séză înțelesului, éră cea mai puternică cătră sentiment ori pasiuni, precede cea mai debilă servind ca introducere la cea mai puternică.

c) Ce privesce isvărèle, din cari se derivă probele, Bellefroid¹⁾ recomândă ordinea următoare: Mai întâi se aduc probele din rațiune, acestea preste tot sunt mai ușore de înțeles și prepară calea la probele din auctoritate. Între acestea preced probele din s. Scriptură, confirmând, ce s'a probat cu argumente intrinsece. Probele din Scriptură se lămuresc și valoréză cu interpretările și comentariile împrumutate din Tradițiune și mai cu samă din scriptele sănților părinți. În urmă vin argumentele din esperință. S. Francis Salesiu²⁾ recomândă a se produce în locul prim argumente din auctoritatea divină, de cari au mare respect credincioșii, și care îndată la început indică misiunea divină a oratorului, urmăză apoi probele din rațiune, din cari ascultătorii se pot convinge, că doctrina respectivă e consonă rațiunii sănătose, în fine vin probele din auctoritatea omenescă și din esperință, ce numai comprobază cele deja dovedite. Dacă avem de lucru cu necredincioși aducem mai întâi argumentele admise de ei; de regulă argumentele din rațiune, apoi arătăm că tot acel adevăr îl probéză și auctoritatea divină. Altcum atârnă mult dela natura obiectului și dela imprejurări, că în ce ordine să-și succéda probele.

d) Oratorul la probarea singuraticilor puncte ale discursului după ce a început cu un gen de probe, spre es. din auctoritatea divină, până ce nu le-a produs tóte, câte crede, că sunt de lipsă, să nu tréca la alt gen de probe; spre es. din rațiune, ori din auctoritatea umană; nici să nu mestece probele, cari se referesc la diverse momente ale discursului, spre es. că e ceva: adevérat, ori e just, ori bun etc. Dacă s'ar amesteca probele referitóre la aceste trei momente, s'ar nasce confusiune. Supunênd, că așî voi să vorbesc despre iubirea de-aprópelui și așî proba, că „trebuie să-l iubim: 1. fiindcă pacea cu alții nouă înșine ne procură pace internă; 2. fiindcă Isus Christos ne demândă să iubim pre de-aprópele ca pre noi înși-ne; 3. fiindcă pacea acésta e cea mai sigură garanță a păcii nóstre cu Dumnezeu;” eû cred, că aceste trei argumente ar fi bine alese, dară rĕu ordinate. Anume un argument, care se baséză pre de-

¹⁾ Manuel d'éloquence sacrée, pag. 212. ²⁾ Traté dela predication orat. VI.

torință, l'am pus între două argumente, care se fundeză în utilitate, și cari aparțin aceluiași gen, prin urmare nu trebuiau separate.¹⁾

4. *Transițiunile.* Legarea între sine a probelor se efectuează prin transițiuni, sub cari înțelegem acele expresiuni și întorsături oratorice, de cari se servește oratorul spre a trece dela o probă la alta, dela un punct al discursului la altul, fără a se întrerumpe ori vătăma continuitatea în firul vorbirii.

Transițiunile sunt în discurs ca și muschii, cari inarticulează singuraticele membre ale corpului omenești. Ele fac ca să apară afinitatea și divergența ideilor în discurs și tot odată ca discursul să ni se presente ca un întreg omogen, bine ordinat.

Transițiunea se zice *perfectă*, când recapitulându-se pre scurt cele premise se anunță, ce are să urmeze; *imperfectă*, când reflecteză numai la ce are se urmeze, în acest cas unii numără transițiunea între figurile oratorice, (deși e numai o aplicare a figurilor). Spre es. Rugăciunea nu e numai necesară, cum s'a arătat, ci e și felositore, despre ce sperez, că ve veți convinge din ce am se spun etc. (*perfectă*). Se medită acum asupra marilor folosé ale rugăciunei (*imperfectă*).

Transițiunea se mai distinge în verbală și reală, cea dintâi stă în simplă declarare a oratorului, că va trece dela un gen de probe la altul, dela un punct la altul (cum e în exemplele citate), era cea reală nu se mărginesc la simpla declarare, ci constă în o ideă marcantă ori sentiment puternic, care legădouă puncte ori probe. Așa Popfiu: „Dacă iubirea nemărginită a lui Dumnezeu strălucesc cu atâta putere din bunurile mari, ce ni le întinde în taina sănătății Cuminecături; apoi nu mai puțin se vădesc aceea și din *invitarea* (chiemarea) înțețitorie, ce ni se face, pentru de a ne îndemna, ca să gustăm din cina cea sănătăță; despre ce în partea a 2-a.“²⁾

Prin meditațiunea matură asupra temei oratorul descopere atâtea raporturi intime între materialul aflat pentru discurs, în cât de cele mai multe ori transițiunile acomodate î se ofer de sine. Mai potrivite transițiuni sunt acelea, cari par a eșa de sine din ființa obiectului și aduce punctele în o legătură atât de naturală, cât nicăi nu se observă, unde încetă unul și începe celalalt.

¹⁾ I. B. van Hemel-Kraus, Handbuch der geistlichen Beredsamkeit pag. 150—1. ²⁾ Predică în Dumineca XXVIII după Rusalie. Amvonul, II. pag. 682.

Transițiunile să fie concipiate în stil ales și să varieze, spre care scop oratorul poate recurge la întrebări, agrăiri, obiecțiuni, imagini și să se adreseze la inima și voința ascultătorilor.

Transițiunile să nu fie prea dese, căci împedecă cursul repetede și vial al discursului; ci singuraticele lui părți trebuie să se lege mai mult prin raporturi logice, de cât prin legături artificiali. Pietrile bine cioplite se legă și fără cement — zice Gaichies.¹⁾ Ba une ori trebuie să omitem cu totul transițiunile atât în argumentare, cât și în escitarea afectelor, ca mersul vorbirii să se misce mai liber și cursul ideilor și al sentimentelor să câștige o expresiune mai energetică și mai plină de foc.

O deosebită grije să aibă oratorul în alegerea transițiunilor și respective a expresiunilor și întorseturilor oratorice, prin care trece la digresiuni și se reîntorce dela acestea la obiectul principal al discursului, ca nu cumva să se conturbe unitatea, ce trebuie să domnescă în discurs.

*Observațiu*ne. *Digresiunea* constă în abaterea oratorului dela obiectul principal al discursului la alte lucruri străine, cără înse ușor se pot aduce în legătură cu doctrina, ce se propune servind spre ilustrarea ei. *Digresiunile* în anumite cazuri prestază bune servitie, permitând oratorului de a aduce înainte cutare obligație morală, de a recomanda cutare virtute ori datină pie, de a combatte viție și scăderi și de a intercală în discurs și alte lucruri de interes deosebit pentru ascultători, cără altă dată n'ar avea ocasiune de a li le spune. *Disgresiunile* așă fie căt se poate de scurte, ca ascultătorii să nu pierdă firul vorbirii din cauza lor, mai departe trebuie astfel să introducă, căt să se prezinte ca necesarie și întorcerea dela ele la obiectul, spre ilustrarea căruia s'aș adus, să fie ușoră și naturală.

§. 60. Despre argumentațiu

Nu numai în filosofie, ci și elocință sufletul discursului e resonarea, sau argumentațiu, fără de care e imposibilă persuadarea ascultătorilor. Ea constă în deducerea unei sentințe mai puțin cunoscute din altele cunoscute ca certe ori adevărate. În filosofie resonarea se reduce la formele cele mai rigide, pre când în elocință se încunjură rigiditatea formelor filosofice, și argumentele, cără constituiesc nervul de viață al discursului, se prezintă sub formă mai placută și mai atrăgătoare; sau, ca se ne servim de o asem-

¹⁾ P. 2. c. 6.

nare, la una (dialectică filosofică) ni se prezintă resonarea ca și un arbore puternic cu trunchiū și ramī bine desvoltați, dară așa cum este el iarna, despoiat de florī și frunze, la cealaltă (elocință) acela-și arbore ni se prezintă sub farmecul frunzelor și al florilor, ce-i ascund constituția robustă. Cele mai obiceinuite forme de argumentație în elocință sacră sunt: Silogismul și inducționea.

Silogismul e cea mai comună și cea mai clară formă de argumentație și constă în deducerea unei propuseții din raportul, ce există între alte două propuseții recunoscute ca certe ori adevărate. Aceste două propuseții se numesc premise, éră ceea ce cu necesitate rezultă din raportul dintre ele se zice concluziune. Premisa, care exprimă un concept general, se numește majora. Spre es. „Fecare om e muritoriu”, éră aceea care exprimă un concept special subordinat celui dințăiu, se zice *minora*; concluziunea are subiectu comun cu *minora* și același predicator cu *majora*. Spre es. *Fiecare om e muritoriu*, (majora) Petru e om, (*minora*), deci Petru e muritoriu (concluziune). Predicatul concluziunii se numește și terminul major, subiectul ei se zice terminul minor, éră legătura dintre ele terminul mediu.

Nu e necesar ca *majora* să se pună în locul prim, éră *minora* în al doilea, ci pot veni și intors, Spre es. modestia e virtute (*minora*), fiecare virtute e laudabilă (*majora*), deci modestia e laudabilă (concluziunea).¹⁾

În elocință mai des se aplică formele de silogisme numite entimemă și epichiremă.

Entimema e un silogism scurtat și constă în acea, că una din premise nu se exprimă prin cuvinte, dară ușor se poate subîntelge. Spre es. „Păcatul e răul cel mai mare, prin urmare, de încunjurat”, (E omisă majora: fiecare rău e de încunjurat). „Fiecare păcat e condamnabil, deci și minciuna”. (E omisă minora: minciuna e păcat). Forma aceasta de silogism e foarte usitată în elocință, de oarece ea cuprinde numai ce e necesar, prin ce cuvântarea câștigă în vivacitate. Aristotel numește entimema argumentul propriu oratorilor. Entimema e de preferit silogismului complet, având acesta o formă prea scolastică.

Epichirema este silogism amplificat, care pre lângă premise conține și probarea unei din ele ori a ambelor.

¹⁾ cfr. Manliu I. c. p. 492.

Massillon în cuvîntarea despre adevăratarea religiunii, arată că credința ne face să ducem o viață virtuosă, acesta viață e vrednică de laudă și plăcută lui Dumnezeu, deci e gloriósă, prin următorea epichiremă: „Întipuiți-ve, Fraților! un om în adevăr drept, care vietuesce după credința sa, și veți recunoșce, că nimic nu e aşa glorios pre pămînt. Domn al poftelor și al tuturor aplicărilor înimei sale, deprinde însuși o gloriósă domnie asupra sa, el își poșde sufletul său în pacientă și în liniște, și-și ține pasiunile între limitele moderării; umilit în fericire, constant în nefericire, voios în năcasuri, iubitoru de pace față de cei ce-l uresc, nebăgătoru în samă față de injuri, plin de compătimire, când vede în năcas chiar și pre insultătorii săi, fidel în promisiunile sale, neclătit întru împlinirea detorințelor sale, desconsideră avuțiile, se sfiese de pozițele onorifice, se ridică preste tot ce e pămîntesc, ce socotesc ca și o grămadă de pulvere. Ce mărime de spirit, produsă de credință! Credința înalță pre cel drept și mai mult . . . , ea îl face ca să nu prețuiescă gloria și meritele lucrărilor sale; ci de departe de a-și afla placere în sine însuși, la descoperirea virtuților sale se simte mai rușinat, de cât păcătosul la desvălirea vițierilor sale; de departe de a vîna laude, mai virtos își ascunde de publicitate faptele bune, ca și cum ar fi fapte de ale întunecului. Nîmic altă nu e hotărîtoru pentru virtuțile sale, de cât iubirea lui Dumnezeu; faptele sale de asemenea le îndeplinește numai sub ochii lui Dumnezeu, și ca și cum nică nu ar fi omeni pre pămînt. Ce înăltîme de spirit! Vedetă, dacă e cu putință a afla ceva mai mare în lume? Strâbateți tôte genurile de glorie, cu cari onorează lumea vanitatea omenescă și cercați, dacă tôte acestea la olalta computate pot ajunge acel grad de mărime, la care înalță credința pre omul temătoru de Dumnezeu?“ Din acestea conclude, că credința e gloriösă.

Dilema este silogismul în care premisa majoră e o propoziție disjunctivă, sau o propoziție cu două membre, cari se eschid și dintre cari ascultătorii admîșând unul, trebuie să nege pre celalalt, și intors (argumentum utrinque fieriens); spre es. „Oră faci penitență, ori ești perdat,” deci de nu faci penitență, ești perdat. Nume nu poate servi de odată și lui Dumnezeu și mamonei; voi servi înse mamonei, deci nu puteți servi în același timp și lui Dumnezeu. Când propoziționea majoră are trei, patru ori mai multe membre disjunctive, silogismul se numește trilemă, tetralemă, polilemă.

Dilema este o formă de argumentație energetică, și strîngentă, dacă e bine alăsă, dară e și pericolosă, căci ușor se poate întorce asupra celu ce a recurs mai întâi la ea.

Dilema se poate rezolvi sau arătând, că disjuncțiunea este imperfectă admîșând adeca încă un membru, spre es. Sufletul după

mórte sauă ajunge în ceriuă, unde se bucură de fericire perfectă, sauă ajunge în iad, unde sufere pedepse eterne, deci rugăciunile pentru cei morți sunt superflue. — Neg, că ar fi superflue rugăciunile pentru cei morți, de órece se mai află și al treilea loc, unde póté ajunge sufletul, anume purgatoriul sauă locul pedepselor temporali, cari pedepse se ușuréză și scurtéză prin rugăciunile celor vii. Tertulian față de edictul lui Traian de a presenta pre cei denunțați, că sunt creștini, dară de a nu cerca după ei, se servesce de dilema: „Orí sunt vinovați creștini orí nu sunt; dacă sunt vinovați, pentru ce se interzice aî cerca? dacă nu sunt vinovați, pentru ce se pedepsesc, cei ce se află, că sunt creștini?“

Soritul (sorites, acervus gramada) constă din mai mulți silogismi astfelii concatenated, în cât predicatul propozițiunii prime să fie subiect în a doua și aşa mai de parte predicatul fiecărei propozițiuni premergătoare să fie subiect în cea immediat subsequentă, éră propozițiunea ultimă ca concluziune cuprinde în sine argumentul dorit; spre es. voind a proba, că creștinul bun e și cetătan bun, s'ar purcede: „Creștinul bun onoréză pre Dumnezeu; cel ce onoréză pre Dumnezeu împlinesce mandatele, unul din aceste mandate este a servi interesele statului, cel ce servesce interesele statului e cetătan bun, deci creștinul bun e cetătan bun.“ În acest gen de argumentare tóte propozițiile afară de concluziune sunt majore. În sorit forte ușor se póté vîri ori admite ceva neesactitate, și atunci întregă argumentarea e falace și captiosă, de unde se poftesc mare grije în aplicarea lui. Altcum pentru ascultătorii de rînd nu e numai molesta, dară și grea de priceput acesta formă de argumentație, de unde nici nu e de recomandat în elocința amvonuluî, de cât dacă e scurtă catena.

Alte forme de argumentare sunt *inducțiunea* și *analogia*; ce e drept acestea forme de argumentație preste tot nu produc o certitudine deplină, cu tóte acestea în elocință se folosesc cu succes, de órece este mai ușoră de priceput, avându-și fundamentele în lucruri, cari de comun cad sub esperința ascultătorilor.

Inducțiunea consistă în concluziunea la un adevăr general încă necunoscut ori la o propoziție universală din alăturarea mai multor adevăruri particulari cunoscute ascultătorilor. Prin inducțiune conchidem, că ceea ce are valoare cu privire la părți, trebuie să aibă și cu privire la întreg. Inducțiunea e completă, când se enu-

měřá tóte adevěruriie particulare subordinate unuř adevěr universal, acésta forměză probă deplină.

Fiiind că de cele mai multe ori nu putem enuměra tóte adevěrurile particulare, ce se cuprind sub unul universal, de comun ne folosim de inducțiunea incompletă, enuměram adecař mai multe părți supuněnd că ce s'a afirmat despre acestea are valore și cu privire la cele neenuměrate și astfelui conchidem la adevěrul universal. Spre es. „Înțelepciunea e laudabilă, dreptatea e laudabilă, cumpătul e laudabil etc.“ deci tótă vîrtutea e laudabilă.

Analogia constă în aceea, că din împrejurarea, că obiectul, pre care voim a-l proba convine cu altul în mai multe puncte, recunoscute ca certe, ori în mai multe note esențiale, conchidem că ele convin în tóte punctele sauř notele.

Tăria analogiei depinde dela numěrul notelor, în cari convin obiectele alăturate; cu cât ele convin în mai multe note, cu atât e mai mare probabilitatea, că ele convin întru tóte.

Tot la analogie se póte reduce și *argumentarea prin exemple*, care constă în espunerea unei ori mai multor fapte concrete de acela-și fel, cu cea pre care voim să o inculcăm ascultătorilor, ori prin care voim a confirma un principiu.

§. 61. **Argumentarea improprie sauă Refrângerea.**

Une-ori nicăi prin cea mai clară espunere și cea mai solidă argumentare a lucrului nu se ajunge scopul intentionat de cătră orator, din cauză, că în calea convicțiunii ascultătorilor stař dubie, prejudecăte și erori. Aceste pedecă se delătură prin *probarea improprie sauă refrângere* (~~adversus~~-refutatio). Prin refrângere facem să dispară din sufletul ascultătorilor dubiele erorile și prejudecătele, ce ar exista față de doctrina propuněndă, respingem atacurile contrarilor, le combatem aserțiunile false și eronate și prevenim în multe casuri rătěcirile, la cari ar fi espuši ascultătorii nostri.

Refrângerea e de natură dogmatică, când tîntesce a împrăștia dubiele și erorile cu privire la doctrina de credință, ce se propune, și de natură morală, când are să delăture prejudecătele și dificultățile, cari se ridică în contra preceptelor morali și abat pre ómeni dela observarea lor.

Refrângerea e de mare moment în discurs, de órece până ce nu sunt delăturate pedecile din calea persuasiunii, tóte nisuințele

oratorului rămân fără fruct. Deodată însă este și grea refrângerea, pentru că ascultătorii nu renunță ușor la părerile lor eronate, la dubie și prejudecăte, mai ales dacă acestea le linguește superbia, invidia, egoismul ori alte patimii; mintea lor află în continuu nouă prejudecăte spre a nu ceda adevărului propus de orator.

Uneori refrângerea e necesară, anume când fără ea nu s-ar putea ajunge niciodată de cum scopul predicei, alte ori ea e *de sfârșit*, spre a preveni amăgirea ascultătorilor, când adecație e temere fundată, că ascultătorii vor fi espuși la ispita și pericolul de a fi seduși și a cădea în erori. *Superfluă* și chiar *stricăciösă* poate fi refrângerea, acolo unde ascultătorii sunt scuțiți de erori și prejudecăte cu privire la materia, ce li se propune, și niciodată nu e temere fundată de a fi espuși la respectivele erori ori prejudecăte. În atari casuri a refrângere insenmă a combate inimici, cari nu-s de față și niciodată nău de gând a se infăloșa; insenmă a deștepta dubie și a pune sub discușiune, ceea ce ascultătorii totdeauna au recunoscut ca cert.

Locul refrângerii e condiționat dela raportul, ce-l au dificultățile cu probele. În genere mersul progresiv al discursului poftescă ca dificultățile să se aducă înainte numai după probătium, de oarecă prin espunerea și respectivea contemplarea clară a doctrinei erorilor și dubiele cu privire la ea și dacă nu ar dispărea cu totul, cel puțin începe să se clătina, era prin probarea fundată părerile eronate se săbesc întru atât, cât refrângerea lor se poate face cu succes deplin. Dificultățile, cari se intemeiază pe păreri preconcepute și prejudecăte se rezolv la începutul pertractării, căci ele altcum ca și un nor acoperă mintea ascultătorilor, cari nu lasă ca să pătrundă la ea rađele adevărului prin instruire și probătium. Dificultățile, ce se nasc în decursul pertractării, de cumva sunt grave, se rezolv imediat după probă, ori momentul, ce le-a dat naștere, apoi se continuă mai de parte mersul predicei.

Cu privire la *procedura* oratorului în refrângerii avem să distingem între procedura de a introduce dificultățile și între cea de a le rezolvi.

La *introducerea dificultăților* sau facerea obiecțiunilor oratorul se află în poziția favorabilă de a reprezenta și partida contrară; dela dinșul depinde, că ce să pună în gura contrariului său. Bunăcuvînta și chiar dreptatea aduce cu sine, ca oratorul niciodată să nu abuseze de această poziție, ci să reprezinte și pre inimicul său

cu onestitate. De unde obiecțiunile se espun în aceea lumină și tărie, în cari și le-a format ascultătorii și respective contrarii, servindu-se, în cât admite decența amvonului, de cuvintele lor proprie, ca însi-și să se convingă, cum că oratorul a cetit în mintea și inima lor. E consult a scusa în câtva părere eronată aludând la fântâna, din care se derivă ea, ca astfelii ascultătorii, cari au avut, ori au încă o atare părere, să nu se esacerbeze; căci scopul refrângerii nu este a umili, nicăi a esacerba, ci a câștiga pentru adevăr și a îndrepta pre cei ce rătăcesc. Prin o atare procedură onestă oratorul sacru își câștigă increderea ascultătorilor, cari vor fi aplicați a primi cu bunăvoieță și însa-și refrângerea părerii eronate.

Numai de acele dificultăți să se aducă înainte, cari au o anumită importanță cel puțin relativă, și despre cari oratorul poate cu temeiul presupune, că sunt deja cunoscute ascultătorilor ori vor fi cunoscute în timp scurt.

Oratorul sacru să facă numai de acelea obiecțiuni, despre cari e deplin convins, că le va resolvi cu succes mulțamitoriul; căci obiecțiunile făcute și neresolvite cum se cuvine, mai mult întăresc pre cel rătăcit în erórea sa, compromit pre orator și derögă mult chiar și doctrinei care se propune.

Ce privesce *procedura sau metodul* de observat în însa-și refrângerea, e duplă: *directă și indirectă*.

Indirecte se refrânge, când oratorul ori nu amintesc nicăi cu un cuvînt dubiul respective prejudecățul sau erórea, ori le amintesc numai ca și în trécăt punându-le în gura omului ușuratic, nesocotit, nebun sau moralmente decădut; din contră doctrina religiosă o espune cât se poate de chiar și precis arătându-i sublimitatea și momentuositatea ei pentru binele nostru; mânăgerea ce n-o procură, și mandria, ce trebuie se ne stăpânescă fiind convinși, că noi ne aflăm în posesiunea adevărului descoperit de Dumnezeu; o probéză cu argumente puternice mai ales din punctele, în cari e trasă la îndoială ori atăcată, și îndemnă pre credincioși să se alipescă cu deplină incredere de învățările bisericei, care e infalibilă, și să păstreze cu scumpătate întrégă și neschimbătă doctrina Domnului nostru Isus Christos. Prin acesta procedură ascultătorii de o parte se scutesc de dubiele și erorile lor încă necunoscute, éra de altă parte prin tractarea fundată a doctrinei li se dă în mâna arma, cu care să potă însi-și resolvi obiecțiunile, ce s'ar ridica față de respectiva doctrină religiosă. Căci precum scrie S. Augustin:

„Cognitio veritatis omnia falsa, si modo proferantur, etiam quae prius inaudita erant, et dijudicare et subvertere idonea est.“

S. Chrisostom în cuvintarea contra avariieei, astfelui combate acest vițiu: „Mie-mă este fără rușine, când văd mulți avuți cum călăresc în cōce și în colo pre caī cu frâne de aur, cum îi însotesc servitorii cu ornate de aur, cum au pături de argint și alte podobе strălucite, dar când e se dēe ceva la vre un sacerd, sunt mai sacerdi de cât sacerdi. Dar ce zic ei adeseori? Sacerdul — zic ei — are avereia comună a bisericei. Si ce te impōrtă dacă daū eū, pentru acēsta nu tu vei fi fericit, și dacă dă biserica. nu tu îți îspăsesci prin acēsta pēcatele. Tu pentru aceea nu daī, fiindcă biserica trebuie se dēe celui lipsit; așa dară fiindcă preoții se rōgă, nicăi când nu te vei mai ruga? Si fiind că alții postesc, tu poți să fi tot beat? Au nu scăi, că Dumnezeu preceptul elemosinei nu l'a pus atât pentru sacerdi, cât mai virtos pentru cei ce dăruesc etc.“¹⁾

Directe se refrânge, când oratorul combate pre față dubiul, prejudețul ori erōrea respective scusele, cari le aduc ascultătorii spre a se subtrage dela observarea cutării precept dumnezeesc ori bisericesc și dela împlinirea cutărei detorințe. Oratorul aici arată într'un mod evident, că tōte dificultățile și aserțiunile contrarilor sunt false, nefundate, impi, absurde, ridicule și pericolose în sine ori în consecințele lor. Ele aplicate în viață daū ansă la rătēciri nouă, împing spre necredință și inmoralitate având urmări funeste nu numai pentru individi singuratici, ci și pentru societate și stat; ele due la nefericirî temporală și la osânda de veci. Pre când doctrina catolică se intemeiază pre revelațunea divină infalibilă, e consonă cu mintea sănătosă, are influență salutară pentru viața omului și conduce la prosperarea temporală și vecinică.

La refrângere înainte de tōte să cercăm, care e isvorul dubinlui, erori, prejudețului, superstiționi și a altor dificultăți, ce s'ar aduce. Fiindcă atari isvōrē de comun sunt ignoranța, concupișcina, pasiunile disordinate, mai de parte datinele și exemplele rele a mediului social, în care petrec ascultătorii, apoi în zilele noastre mai virtos societățile, ziarele și cărțile rele, să reflectăm mai des la infecția acestor isvōrē, urmărand și combatend și nimirind deplin tōte apucăturile și pretestele, la cari își cercă refugiu pedanteria și inima aplicată spre fărădelegi. Aserțiunile noastre să le probăm cu argumente plausibili și stringenți în față căroră

¹⁾ Hom. 21 în ep. I. Cor.

contrariul să amuțescă și să se plece. Argumentul ad hominem aici poate presta esențiale servitie.

Refrângerea poate îmbrăca caracterul apologetic ori cel polemic, după cum adeca oratorul se mărginesc la apărarea doctrinei catolice atăcate de contrari, ori însuși combată doctrinele false și eronate ale contrarilor.

În refrângere ori-ce dificultate o reducem la silogism, arătând, că eroreea provine ori din principie false, ori din deducționea greșită făcută din principie, altcum certe și corecte. Casul din urmă e mai des. Obiectiunea sau assertiunea contrară o respingem sau prin negație, sau prin distincție sau prin retorsiune.

1. *Prin negație* refrângem, când:

a) Negăm competența contrariului de a vorbi în materia din cestiune, fiindcă sau nu o cunoște, sau e de credință rea.

Așa Massillon, negă competența unui om de lume de a se tângui asupra greutății crucii lui Christos, după ce el nu o cunoște. Marele orator începe astfelii:

„Noi am fi îndreptăți și a vă zice văzut: Faceti încercarea de a duce o viață virtuosă, înainte de a vă plânge de greutatea ei. Dacă, după cum zice evangelia, atunci fi început zidirea și nu atunci fi potut să se înverși, deși causa nesuccesului întreprinderii voiai înșivă sunteți, pentru neprecauție și lipsa văzută de mijloc de corăspunzătorie, ne-ati putea totuși zice, că întreprinderea trece preste puterile văzute. Voiai înse căci și nu atunci facut vre-un pas serios pentru mantuirea văzută; voiai atunci dus până acum o viață trândavă și destăblată, o viață plină de patimă și netrebnică, pentru ce judecați dară în o afacere, pre care nu o putea cunoște? Vorbiti voi despre viață mondane, O, atunci vă ascultăm! Depingeți-i vanitatea și amărăciunea, plăcerilor ei, gravitatea vicisitudinilor și nedreptatea launelor ei, confusia și tortura speranțelor și spiritul caprițios al amicitei lumesci, prin toate acestea atunci trecut, le putea sci. Aici sunteți voi judecători competenți și la locul vostru mai mult de căt ori unde Tânguți-ve, căt ve place, de oboselă, de grătă și de periculele vieții mundane, experiența propria vă îndreptățește la acesta. Când înse e vorba de viață creștină, atunci trebuie să amuțiti, nu se ține de voi a vorbi despre rigorea și molestiele ei, aici încă numai experiența decide.“

b) Negăm dreptul assertiunea contrariului, întărinindu-ne afirmarea noastră cu argumente tare.

S. Ioan Damascenul respinge invinuirea, că noi prin cultul iconelor am adora materia, astfelii: „*Ești nu me încântă la materia trecătoare, ci la Creatorul aceleia*, care din cauza mea a învrednicit materia de a o lua asupra-șii, ca în aceea să-mi economiseze mân-

tuirea; pentru acésta nu voi ū înceata de a onora materia trecătore. Dóră și Isus a demândat Evreilor, ca să iee 12 petri din Iordan,¹⁾ și să le ridice pentru aceea, ca, dacă óre-când vor întreba urmașii pre părintii lor, că pentru ce sunt acele petri, să le pótă spune, că acolo din mandatul Domnului s'a scurs apa Iordanului și poporul evreesc a trecut cu sieriul Legii. Pentruce să nu pregătim aşa dară și noi imagini despre patimile lui Isus Christos, cari au adus mântuire lumii întregi și despre minunile lui? că, dacă fi mei me vor întreba, ce însemnéză acésta? să le pot spune, Dumnezeu s'a făcut om: și nu a trecut numai pre Israel prin Iordan, ci întrégă firea omenescă a redus'o la fericirea cea de întaiu, din tina pămîntului a ridicat'o mai pre sus de ori-ce putere la tronul lui Dumnezeu. Icônele aduc neînvățătilor acela-si folos, pre care-l au învățații din cărți; ele le fac cunoscute, le aduc aminte binefacerile lui Dumnezeu și îndemnă la imitarea acestora etc.²⁾

c) Une-oră admitem principiul susținut de contrariu, dară negăm consecința, ce o trage el arătând, că din acel principiu rezultă chiar contrariul: Spre es. admitem principiul, că postul slabesc trupul, dară arătam, că acésta nu numai că nu escusa dela observarea postului, ci din contră o impune, deorece biserică prin legea postului chiar mortificarea trupului o intenționeză, ca sufletul cu atât mai ușor să-si asigure mântuirea.

2. *Prin distincțiune* se refrânge dificultatea, când ce e cu temeiul în ea se admite, éră ce e nefundat se reieptă. Acésta e procedura cea mai désă — (distinque frequenter.)

Celebrul predictor italian Turchi prin distincțiune respinge imputarea, că evangelia ar prejudeca libertății noastre. „Oh Dumnezeul meu! cum ne vom pute numi liberi sub povara atâtor legi, sub cătușile atâtor precepte, cu cari ne încarcă evangeliul? Oh iubiții mei! Am uitat ce e dreptatea și adevărul? Altceva e a îndrepta și altceva a suspinde și nimici libertatea. Legile evangelice sunt pentru libertatea creștinului, ce sunt aripele pentru pasere; ele par a fi o povară, care îngreuna și apasă la pămînt, și totuși sunt mijlocul mișcării mai ușore și mai libere. Nu se opune nime fluiului, nică nu-l împedecă, când construesce întărituri spre a-l limita; acésta servește mai mult spre a căstiga un curs liber și liniștit. Așa nu se toléză libertatea prin aceea, că se supune anumitor legi spre a nu degenera în licență neînfrânată. Prin acésta libertatea nu se légă și încătușeză, nu, ci numai i se dă o anumită direcțiune, se conduce.“

3. *Prin retorsiune* se întimplă refrângere:

¹⁾ Ios. 4, 5. ²⁾ Cuvîntarea 1. despre icone.

a) Arătăm că argumentul produs de contrariu, nu confirmă ceea ce volesce dinsul, ci din contră confirmă doctrina catolică; aici e de mare importanță argumentul personal său ad hominem.¹⁾

b) Oră reducem la absurd argumentul contrariului, arătând, că din aserțiunile lui prin concluziune logică reiese un non sens, o absurditate, o blasfemiă.

Massillon scusă păcătoșilor, cari își amână pocăința sub pretext, că le-ar lipsi grația divină, o reduce la absurd astfelui: „Să presupunem, că vă lipsesc grația, ce concluziune trageți voi de aici? Că crimele, ce le comiteți voi zilnic, dacă mórtea văsurprinde în acăsta deplorabilă stare, nu vă vor osindă? Nu ată cuteaza a o zice acăsta. Că nu aveți de cătă a trăi liniștit, în disordinile văstre, așteptând ca Dumnezeu să vă părundă și să vă împărtășească grația sa? Dar e o estrapaganță a aștepta grația făcându-vă de aceea zilnic mai nevrednică. Că nu sunteți culpabili înaintea lui Dumnezeu de amânarea întârcerii văstre, deoarece acea nu depinde de voi? Atunci dar toti păcătoșii, cari amână întârcerea lor și mor nepocaiți, ar fi justificati, și iadul nu ar mai fi de cătă pentru cei drepti, cari se întorc. Că nu trebuie să vă mai ocupați de mantuirea văstră, și să o lăsați hazardului, fără de a face pentru ea ori ce ostenelă? Înse numai desprerarea și impietatea vorbesc astfel. Că momentul întârcerii văstre e determinat, și cu un păcat mai mult sau mai puțin nici il va aduce acela mai aproape, nici il va depărta măcar cu o singură clipă? atunci înse nu aveți de cătă să vă străpungeți inima cu o sabie, sau să vă aruncați în mijlocul valurilor, sub pretextul că momentul morții văstre e determinat, și acăstă temeritate nici il va aduce mai aproape nici il va depărta măcar cu o singură clipă? O ómenilor! strigă apostolul răspunzând acestui pretext nebun și impiu, așa desprețuți voi bogățiile bunătății Dumnezeului vostru? aú nu sciți, că răbdarea lui, cu care sufere fărădelegile văstre de parte de a le autorisa acele, trebuie să vă îndemne la penitență? și totuși chiar îndelungă răbdarea lui este, care vă asigură pre voi în starea peccatului și prin invîrtoșarea inimii văstre vă îngrițădăi un mare tesaur de mânie pentru teribila ziua, care vă va surprinde și în care se va răsplăti fiecărui după faptele sale. Singura consecuență raționabilă, ce ar trebui dar să o trageți presupunând că vă lipsește grația, este că trebuie să vă rugați mai mult ca altul spre a obține; să faceți totă spre a îmblânzi mânia lui Dumnezeu care s'a retras dela inima văstră, să învingeți prin importunitățile văstre resintința lui, să depărtați tot ce depărtă grația lui dela inima văstră; să pregătiți lui căile; să înlăturați totă pedecile cari vi a făcut-o acea până acum inutilă; să vă interziceti totă ocazia, în cari inocența văstră totdeauna găsesce nouă stânci și

1) v. Fap. ap. 24, 14 urr.

cară închid cu totul inima văstră dinaintea inspirațiunilor sfinte; iată un mod creștinesc și întelept a glorifica pre Dumnezeu, a mărturisi, că el singur e stăpânul inimilor și că tot darul dela el vine.“¹⁾

Oratorul sacru în refrângere ca și în argumentație preste tot să se ferescă de sofisme sau viațe în argumentare. Acestea nu sunt compatibile cu demnitatea amvonului.²⁾

§. 62. Amplificația.

La propunerea adevărurilor religiose nu e de ajuns a aduce numai probele una după alta, ca de exemplu la o probăiune geometrică; ci, ca adevărul să fie aprețiat după cuvenință, și momentuoitatea lui pentru viața religioso-morală să fie deplin simțită, fiecare idee mai de căpetenie trebuie ținută înaintea ochilor susținătorilor atâtă timp, cât e de lipsă, ca aceștia să o contemplize mai cu deamăntul, să o pricăpă și să-i recunoască frumusețea, sublimitatea și importanța pentru viața practică. Acăstă ținere nu se poate exceptui prin intrerumperea discursului, tăcând oratorul pre cât-va timp, ci din contră el trebuie să continue a grăi; deci va avea să mai zică odată în altă formă, cu alte cuvinte ceea ce a zis deja, să mai adaugă ceva, cel legătura atenționea susținătorului, de acela-și concept, acela-și lucru de căpetenie să-l presente în o nouă și nouă lumină, să-l desvălute și espună mai pre larg. Acăsta lucrare a oratorului

¹⁾ v. Genț, cuvintările bis. p. 81 - 2. ²⁾ Viațe în argumentație se nasc mai ales: a) când purcedem din o definiție ori interpretare falsă și preste tot din premise, ori principie false și eronate. b) când în un silogism acela-și cuvînt (termin) se iese în două ori mai multe înțelesuri (amfibologia, equivocație) aici se reduce și ignoratio vel mutatio elenchi cum ar fi spre es. fiecare om este falibil, pontificele romani sunt om, deci . . . se ignoră așa că, pontificele în lucrurile de credință și morală se bucură de asistență specială a Spiritului Sânt, care îl apără de erori. c) când spre a proba se iese ca argument insu-și lucrul, ce trebuie probat (petitio principii). d) când două lucruri se demonstrează prin sine înse-și spre es. „Omul este liber fiindcă este domn preste faptele sale; și omul este domn preste faptele sale, fiindcă este liber“ (circulus vitiosus, idem per idem). e) când se deduce mai mult ori mai puțin de căt se conține în premise, ori se conclude la ce nu se conține în acelea (non sequitur). f) când se deduc a posse ad esse, ori a nescire ad non esse, ori din aceea că un lucru din intîmplare succede altuia, se deduce că există între ele raport causal necesar (non causa pro causa, cum aut post hoc, ergo propter hoc). g) când nu sunt în legătură membrele silogismului (per saltum).

se numește amplificație. Ea constă așa dară în o expunere mai vie, mai copioasă a cutării idei cu scopul de a influența prin acelașă asupra inimii și voinței ascultătorilor. Precum probațiunea ţintesce principalmente la luminarea înțelesului și respective la convingere, așa chiemarea amplificării este a emoționa inima și a îndupla voia ascultătorilor. „Est enim amplificatio vehemens argumentatio — zice Cicero, — ut illa docendi causa sit, haec commovendi.“ Amplificație se înțelege să mai virtos către inimă și sentimente, pre cără le escită și pune în serviciul adevărului, împrumutând discursului spirit de viață, grație și energie. Ea constituie partea patetică a discursului. La amplificație se reduc și așa numitele motive homiletice, pre cum și preste tot mijloacele de a influența asupra inimii și voinței ascultătorilor.

Amplificație e de cea mai mare importanță pentru succesul discursului; era desteritatea de a amplifica, ținând curătare reprezentării timp mai îndelungat înaintea ochilor sufletesci ai ascultătorilor, e una dintre trăsăturile cele mai fericite ale talentului oratoric. Cicero zice: „Summa laus eloquentiae est amplificare rem ornando, quod valet non solum ad augendum aliquid et tollendum altius dicendo, sed etiam ad extenuandum atque abjiciendum. Id desideratur omnibus iis in locis, quos ad fidem orationis faciendam adhibemus, vel quum explanamus aliquid, vel quum conciliamus animos, vel quum concitamus. Sed in hoc, quod postremum dixi amplificatio potest plurimum, eaque maxima laus oratoris est et proprie maxima.“¹⁾

Amplificație acum privesc curătare ideă, ori sentiment arătând cât e de nobil, sublim, salutar respective contrariul acestora, acum are de obiect curătare cuvânt ori expresiune, pre care voim să o ridicăm și prin același să o imprimăm mai adânc în spiritul ascultătorilor. De aici se naște distincția amplificării în verbală și reală.

1. *Amplificație verbală* (*αινέσησις*) constă în expunerea aceluia-și lucru prin cuvinte și sentințe diverse, cără înse așa-și semnificație. Ea se face mai ales prin tropi, cum e metaforă, (sorele libertății a răsărit), hiperbolă (totă lumea-i admiră înțelepciunea, e mai curat de cât lumina sorelui); apoi prin sinonime, (Dumnezeu nu va lăsa, nu va permite, nu va suferi să pieră cel

¹⁾ De Orat. I. 3. n. 104—5.

nevinovat fără de nică o măngăere), prin cuvinte mai grave, prin perifraxe, parafrase, repetițiuni și alte figuri de cuvinte.

Așa la profetul Isaie ceteim (referitor la Mesia): „Acesta păcatele noastre le părtă și pentru noi răbdă durere, și noi am gândit, că dela Dumnezeu este el întru durere, întru durere și năcaz. Ură el s'a rănit pentru păcatele noastre și a să patim pentru fărădelegile noastre, certarea împăcării noastre pre dinșul, și cu rana lui noi toti ne-am vindecat. Toti ca nisce oī am rătăcit, fiesecarele din calea sa s'a abătut și Domnul l'a dat pre el pentru păcatele noastre.”¹⁾

2. *Amplificarea reală* (*δείνωσις*), care constă în desvălirea vie și patetică a unei probe ori afect, se întimplă prin:

a) *Acumulațiune* (*congeries*) de idei și întorsături oratorice, cari espun obiectul în o lumină mai vie din mai multe laturi relevând momentuositatea lui etică ori utilitatea lui; aceste însușiri concentrându-se și presentându-se de odată spiritului ascultătorilor, ca și în un tabloiu, sunt apte spre a aprinde fantasia, a escita inima și a provoca afecte vehemenții.

Flechier în funeralul prințesei de Montausier, arătând, că totă gloria pământescă e desertoare, zice: „Oh dacă acăstă ilustră defunctă vă putem grăbi! Ea vă zice: Nu me plângeti pre mine, Dumnezeu prin mila sa mă retras din miseria vieței muritor. Plângeti-vă pre voi însăși-vă, cari trăiți încă în mijlocul unei lumi, unde omul zilnic vede, sufere și comite atâtea reale. Învătați dela mine caducitatea a totă mărirea pământescă! De a-ți fi împodobiți cu flori și încunjați cu cununii festive; aceste flori servesc numai spre a vășteți spre mormântul vostru! Srălucescă-vă numele în tôte opurile, cari ar putea eterniza superbia spiritului; cum vă compătimesc eu, dacă numele vostru nu stă în carteia vieții. Onoreze-vă regii pământului; numai un lucru e momentuos pentru voi, ca Dumnezeu să vă primăsească ore-când în curțile sale de veci! Laude-vă tôte limbile omenesci, vaivouă dacă nu veți lăuda cândva însăși-vă pre Dumnezeu cu ângerii săi în ceriu! Oh nu perdeți aşa dară aceste momente prețioase ale vieții, cari pentru voi valorizează o eternitate de bucurii.”

b) *Prin graduațiune* aducând înainte idei, reprezentăriuni, afecte tot mai vii și mai de mare moment referitor la obiect, (*incrementum*); se poate purcede însă și întors, să începem adeca dela cele mai de frunte scoborindu-ne până la cele mai mici și mai neînsemnante note. Așa S. Paul zice: „Noi ne lăudăm întru năcasuri, sciind, că năcasul răbdare lucreză; era răbdarea probă, era proba

¹⁾ Is. 53, 4 - 6, vedă și psalm 118.

nădejde, éră nădejdea nu se rușinéză.“¹⁾ Cicero: „Facinus est vincere civem romanum, scelus verberare, prope parricidium neccare, quid dicam in crucem tollere?“²⁾

c) Prin exemple, comparațiuni, asemănări și contraste frapante.

S. Efrem doctrina bisericei despre cele două naturi ale Domnului Christos o spune astfelui:

„Minunile lui Dumnezeesci învață pre omul cu minte sănătosă, că El e Dumnezeu adevărat, pre când suferințele lui probă, că e om adevărat. Dacă ereticii nu se silesc a-și câștiga convicțiune, ei vor avea să sufere în aceea zi înfricoșată. Dacă nu s-a intrupat, pentru ce a fost lipsă de mijlocirea Mariei? Si dacă n'a fost Dumnezeu, pre cine a numit Gabriel Domnul său? Dacă nu s'a făcut om, cine s'a culcat în iesle? Si dacă n'a fost Dumnezeu, pre cine au glorificat ângerii veniți din ceriu? Dacă n'a fost om, pre cine au acoperit cu scutece? Si dacă n'a fost Dumnezeu, pre cine au adorat pastori? Dacă n'a fost om, pre cine a lăptat Maria? Si dacă n'a fost Dumnezeu, cu îi au adus daruri filosofii? Dacă n'a fost om, pre cine a ținut în brațe Simion? Si dacă n'a fost Dumnezeu cu îi a zis el: acum dimișii pre servul tău în pace?“³⁾ Dacă n'a fost om, cu cine a fugit Iosif în Egipt? Si dacă n'a fost Dumnezeu în cine s'a împlinit cuvintele: „Din Egipt am chiemat pre Fiul mieu?“⁴⁾ Dacă n'a fost om, pre cine a botezat Ioan? Si dacă n'a fost Dumnezeu, cătră cine a zis Tatăl din ceriuri: „Acesta e Fiul mieu cel iubit, întru carele bine am voit“ Dacă n'a fost om cine a durmit în naie? Si dacă n'a fost Dumnezeu, cine a demândat în dată vînturilor și mării? Dacă n'a fost om, cine a mâncat la Simion fariseul? Si dacă n'a fost Dumnezeu, cine a iertat femeiei păcătose păcatele ei?“⁴⁾ . . . Dacă n'a fost om, a cuî cóstă a străpuns'o lancea de a curs sânge și apă? Si dacă n'a fost Dumnezeu, cine a spart porțile iadului, cine î-a frânt cătușile, și la a cuî mandat s'aș seculat morții din mormintele lor?“ etc.

d) Prin propunerea mai amplă, mai variată și mai cu gravitate a obiectului espunându-î esența, momentuositatea în raport cu imprejurările, frumșetea, utilitatea etc.; de ore-ce cu cât sunt mai mari interesele legate de un lucru, cu atât ni se prezintă ca mai vrednic de atențione. Procedura aceasta, numită și *eposiție*, se aplică mai vîrstos când e vorba de a spune anumite stări și raporturi ale bisericei, ale unei țări, a cătării persoane, ori alte raporturi publice. Se înțelege, că la amplificare se pot combina de odată mai multe din procedurile enumărate.

¹⁾ Rom. 5, 3—5. ²⁾ Luc. 2, 29. ³⁾ Os. 11, 1; Mat. 2, 15. ⁴⁾ Luc. 7, 36.

S. Vasilie M. spre a insufla avarilor gróză de zină cea mare a judecății se servește de următoarea amplificățune:

„Aduți aminte de aceea zi, în care se va descoperi mănia ceriului: vină-tă în minte arătarea gloriósă a lui Christos, când cei ce vor fi făcut bine, vor fi inviată învierea vieței, era cei ce vor fi făcut rele învierea judecăței. Acestea să te împlă de întristare, și să nu-tă fie moleste preceptele lui Dumnezeu. Ați atâtea jugări de pămînt arătoriu, și tot pre atâtea sădite cu arbori, munte, câmpii, vâlă, fluvii și praturi. Ce va fi după aceea? Ați nu te aștepăți trei coti de pămînt? Ați nu vor fi de ajuns greutatea cătorva pietri, ca să-tă păzescă miserul tău corp? Ce-tă adună materie de foc nestins? Ați nici acum nu te trezesci din tărbăcelă? Nu-tă vini odată în fire? Nu-tă puni înaintea ochilor judecata lui Christos? Ce escuze vei aduce, când te vor încunjura aceia, pre cără i-ai neîndreptăti tu, și vor striga împotriva ta înaintea dreptului judecătoriu? Ce vei face? Ce apărători îți vei conduce? Ce martori vei afla? Cum vei putea amăgi pre judecătoriul, care nu se poate însela prin nici o artă omenescă? Nu va fi aici nici un retor, nici cuvîntări eloquente, cără ar suci dreptatea judecătoriului; nu-tă vor urma linguiștorii, nu banii, nu splendoreea dignității: părăsit de amici, lipsit de protectori, fără apărători, fără apărare, vei rămâne deprimat de rușine, debelat, singur, despoiat de libertatea de a te tângui. Ori în cătrău îți vei întoare ochii, vei privi chiare și desvăluite dovedile fărădelegilor tale: aici lacrările orfanilor, colo gemetele văduvelor, airea séracii, pre cără tu fără milă i-ai loviti cu pumnul, servitorii, pre cără i-ai maltractat, vecinii pre cără i-ai vexat. Tote se vor ridica asupra ta, te vor îmbulzi căta faptelelor tale celor rele. Aci nu e locul de a nega, ci se va astupă totă gura nerușinată; căci înseși faptele sunt mărturie față de unul fiecare.”¹⁾

În amplificare oratorul sacru se purcădă așa, după cum poftesce natura lucrului, ce îl amplifică; să se ferescă de digresiuni și de esagerări, și preste tot de a merge cu amplificarea până la minuțiositate, prin ce în loc de a potenția efectul discursului, numai l-ar slăbi.

Amplificățunea se face numai la lucrurile mai grave, în cari se conține ceva de admirat, sau de dorit ori pentru valoarea lui intrinsecă ori cu respect la binele ascultătorilor.

Locul amplificățunii este de regulă îndată după probățune, formând trecerea dela acesta la aplicările practice. Dacă scopul discursului poftesce, amplificățunea poate să ocure în ori-care parte a cuvintării, nici când înse să nu lipsescă din epilog.

¹⁾ Cuvîntarea VI despre avariție.

§. 63. Aplicările practice.

Oratorul apostolic nu umbă după splendórea cuvintelor, ci cărcă binele sufletesc al ascultătorilor. Căci ce folosesc ramii, foile și florile, dacă arborele nu aduce fructe? Căți predicatori nu o înțeleg acăsta! Ei urmăză cu desvoltarea până la înflorire, dară nu o duc la cōcere, sămănă, dar își uită să și secere. Celea ce s'aū zis despre esordiu, narațiune, probațiune și amplificare sunt ca și ramii și florile arborelui, fructul însă nu-l dă aplicarea doctrinei religiose la viața ascultătorilor, sau consecința morală trăsă din adevărul propus; prin acăsta ajunge oratorul la ținta cuvintării, la sanctificarea voii; împlinesce mandatul Mântuitorului, care zice: „Ești văzut ca să mergești și rădă să aducești și răda voastră să rămână.“¹⁾

Aplicarea practică a doctrinei la viața ascultătorilor este necesară, deoarece majoritatea lor nu-și iese ostenelă de a aplica la sine celea audite. Multora, și dacă ar încerca-o acăsta, nu le-ar succede, din cauza că sunt incapabili de a afla legătura dintre adevăr ori doctrină și dintre obligațiunea, ce o impune ea.

La aplicările practice sunt de a se observa următoarele:

a) Aplicările să fie în nex intim cu tema și să corespundă gradului de cultură și lipselor reale ale ascultătorilor. Spre scopul acesta oratorul să cumpănească bine nu numai natura temei, ci și modul de a cugeta și simți al ascultătorilor, să fie în chiar cu aspirațiunile lor și cu împrejurările, între cari trăesc.

b) Aplicările să fie preparate prin o instrucțiune chiară și fundată și prin amplificare, cât să se prezinte ca urmare naturală a celor premerse.

c) În aplicări să descindă oratorul la particularități, arătând: ce să facă și cum să se pără ascultătorii. Aplicările morali numai în general, că adecă să viețuim ameșurat credinței, să ne ferim de păcate etc., sunt mai mult speculațive, pre cără ascultătorii de mulți nu pot, ori nu vrei să le referescă la sine. Deci oratorul aşa trebuie să potrivescă, aplicarea căt unul fiecare ascultător să poată șe întră în inima sa: „Acăsta mie-mi sună.“ În descinderea la particularități oratorul să arete și mijloacele, ce trebuie folosite, pentru ca în cutare cas să poată viețui credincioșii conform doctrinei, ce se propune. În nisuință să de a descinde la particularități, oratorul

¹⁾ Ioan 15, 16.

să fie precaut, ca să nu devină indiscret trecând la lucruri, cari ar avea loc numai în instruirea privată a unui ori altuia credincios.

d) Aplicările practice de comun formeză încheierea singuraticelor părții ale predicei, dară nu arareori vin întrețesute în naratiune, probare ori amplificare, dacă acolo se potrivesc mai bine presentându-se ca consecințe naturale a celor deja zise, aceasta vine înainte mai des în cuvintările panegirice.

Precum argumentele succed în o progresiune gradată, aşa așa să succedă și aplicările, căci ele așa să influențeze asupra facultății apetitive, conducând la rezoluțiuni tari (firme) și propusuri eficace, aşa precum așa să producă argumentele convingerea neclătită. Gradațiunea se efectuesc, lăsând, ca după aplicările cari așa făcut impresiuni mai mici, să urmeze altele, cari să influențeze astfelui asupra sentimentului și facultății apetitive, cât să escute inima și determine voința.

Precum locul, aşa și extensiunea aplicării depinde dela momentuositatea doctrinei, ce se inculcă pentru viața practică și dela scopul special al predicei.

După cuprins aplicarea practică poate fi de natură deosebită. Așa poate fi:

α) *Instructivă*, când se atrage atențunea ascultătorilor la momentuositatea practică a învățăturei de credință și morală, ce reiese din celea propuse deja și li se spune, cât de necesar, folositoriu și salutar și pentru ei a-și îndrepta modul de cugetare și lucrare după doctrina respectivă, și din contră cât de periculos este a fi nepăsători față de această doctrină. În predica despre morțe (Partea I) Massillon din nesiguranța ceasului morții, trage următoarele învățături practice: 1. Lucrați așa dară nebunesce, dacă ve lipiți cu inima de ceea ce e trecătoriu și perdeț, ce e vecinic; 2. Nu trebuie să faceți dară ceea, în ce nu a-ți voi se ve afle mórtea; 3. Si nu trebuie să ve amânați penitința.

β) *Rectificătore* (refrângătore), când intențunea oratorului este, să rectifice și refrângă erori stricăcioase de natură teoretică ori practică, reflectând la consecințele și influența lor disastrouse pentru moralitate.

γ) *Reprobătore*, când depingându-se viu modul de viață al ascultătorilor se reflectă la repugnanța lui cu prescrisele evanghelice, sau se condamnă nepăsarea și răcélă creștinilor față de celea sacre și de împlinirea conscientiosă a detorințelor lor. Bourdaloue

în panegiricul s. Andrei (Partea I) ne servesc următorea trăsătură: „Vaî ţie ascultătoriule, care prin necredinţa ta ţi-ai făcut nefolositoriu exemplul acestui glorios apostol, și pentru care este împlinit scandalul, adeca misteriul crucii: „s'a surpat smintela crucii.“¹⁾ De sute de orî ţi s'a predicat, și e un adevăr, că la judecata lui Dumnezeu va apărî crucea lui Isus Christos, spre a-țî fi pusă în față, însuși Evangeliul ne învață; Si atunci se va arëta semnul fiului omenesc.²⁾ Dară pre lângă crucea lui Isus Christos ţi se va opune și o alta, aceea a stuluș Andrei. Da, crucea acestui mare apostol, după ce lui î-a servit de amvon, spre a ne învăța de pre ea, îi va servi și ca scaun de judecată spre a ne condamna.“

δ) *Adhortătore sau indemnătore*, când omenilor pusilanimi li se arată, că împlinirea datorințelor creștinesci, cari li se par grele și imposibile, în realitate e ușoră și posibilă, numai cât să-și dée silința, să céră ajutoriul dumnezeesc și să conlucere cu el.

Popflu în predica la Dumineca orbulu: „Mergi de te spăla în apa Siloamului zice Christos orbului din S. Evangelie de astăzi, deci s'a dus, și s'a spălat și a venit vădend.“ Mergeți de ve spălați în apa, în lacrămile penitinței, vă strigă Christos văuă, și voi mai puteți întârzia?! Vă acopere céta orbiei, vă încunjură umbrele morții, Christos vă îmbie cu lumina vieței, și voi mai puteți sta pre cugete?! „Eū sum lumina lumii și cel ce va urma mie, nu umblă întru întunec, ci va ave lumina vieței.“³⁾

ε) *Consolătore*, când ascultătorii stați sub impresiunea cutării nefericiri orî calamități se măngăe atrăgându-li-se atențunea asupra provedinței divine. Asemenea și în predicele, în cari se descriu pedepsele, ce-i aşteptă pre păcătoși, ca nu cumva aceștia să despereze, oratorul sacru în aplicările practice, îi face a reflecta la bunătatea și misericordia lui Dumnezeu, care nu doresce mórtea păcătosului, ci ca să se întorcă și să fie viu, și spre scopul acesta i dă și grăția de lipsă.

η) În fine pot fi cuprinse în aplicare mai multe din punctele precedenți. Si acesta e casul cel mai des.

§. 64. **Epilogul.**

Oratorul sacru, precum nu intră de odată în tractarea materiei, ce formează obiectul predicei, și precum prin esordiu prepară și

¹⁾ Gal. 5, 11. ²⁾ Mat. 24, 30. ³⁾ Io. 8, 12.

introduce pre ascultători în materie, aşa nu încheia de odată și pre neașteptate, ci după pertactarea cuvenită a materiei mai reflecteză odată asupra celor propuse concentrându-le ca și în un focular spre a le intipări mai adânc în sufletul ascultătorilor. Partea aceea a discursului, prin care oratorul își încheie vorbirea, se numește *epilog sau perorațiune sau conclusiune*.

Perorațiunea este corona predicei și de cea mai mare importanță; ca atare merită o deosebită atenție din partea oratorului. În epilog se face ultimul și decisivul asalt asupra voinței ascultătorilor, spre a-i îndupla să cedeze sau să se supună la impresiunile grației.

Chiemarea perorațiunii este duplă: de a forma convicțiune deplină prin resumarea probelor mai de frunte, și de a rezolvi voința prin aceea, că escită în inimă sentimente și pasiuni corăspunzătoare scopului urmărit prin discurs.

Resumarea probelor se numește *recapitulațiune*, éră escitarea inimii se zice *emoționare* sau perorațiune în sens strîns. Adeseori recapitulațiunea se unește cu mișcarea pasionată și acesta constituie cel mai perfect gen de perorare.

În elocința sacră epilogul de comun are trei părți, cari sunt deodată elementele, din cari stă el. Aceste trei părți sunt: 1. recapitulațiunea 2. deducțiunile practice și 3. adhortațiune, care formează încheierea. Uneori la acestea trei se adauge și a patra parte, care constă în o invocare a lui Dumnezeu, a P. C. Vergure, a sănților, ori în o rugăciune, *invocațiunea*. Specia predicei, gradul de cultură al ascultătorilor, relațiunile lor și alte multe imprejurări, îi vor spune oratorului sacru, că în ce măsură să recurgă la singuraticele elemente.

Recapitulațiunea punctelor principale ale discursului și a celor mai principale argumente, cari său desvoltat, este un esențial mijloc de a influența în mod decisiv asupra spiritelor încă nehotărite. Căci dacă singuraticele argumente nu său parut destul de tari, ele presentându-se prin recapitulare deodată și unite, exercită o influență cu mult mai puternică asupra rațiunii. Ca să exerceze această influență însă, resumarea să se mărginăsească numai la ce e necesar, să se facă cu vivacitate și fără repetiri lungi și moleste (ut memoria, non oratio renovata videatur, zice Cicero), căci la din contră repetările superflue numai slabesc efectul predicei.

Recapitulări scurte se pot face și la terminarea singuraticelor părți ale predicei. Așa Segneri răsumă *idea fundamentală a pre-*

diceî despre temeritatea păcătosului zicînd: „Aşa dară suntem deplin convinşî, că Dumnezeul nostru nu e un Dumnezeu fără spirit și simtire, cum le plăcea celor vechi a să-l prezinta, și că puterea lui cu atât e mai de temut, cu cât el poate, ca cu cele mai neînsemnate arme să execute asupra nôstră cea mai teribilă răsbunare. Dacă până acum și-a contenit dela noi brațul pedepsitor, frica nôstră în loc de a scăde să crească: căci său a fost acesta o iertare perfectă a pedepsei, și atunci scim, că după indulgență cu atât mai neîmpêcată va fi rigorea, ori a fost numai amânare, și atunci erăsi e sigur, că după lungă hesitare cu atât mai înfricoșat pășește răsbunarea. Nici când nu avem să ne temem mai mult de cât atunci, când o bunăstare continuă ne face să uităm ori să desprețuim pedepsa.“

Dacă idea principală se cuprinde în textul predicei, se poate încheia cu acesta, prin ce și mai învederat este caracterul unității, și predica nu se prezintă ca un cerc, care se termină acolo, unde începe.

Poplu predica din Dumineca după Botezul Domnului despre legătura încheiată cu Dumnezeu, o încheie cu următoarea recapitulațiune: „Să ne aducem aminte adesea de contractul nostru încheiat cu Dumnezeu și de jurămîntul, ce am făcut lui în s. botez, care până aci adeseori, cum făcea sănătății lui, să-l renoim în toate duminecele și sărbătorile de preste an; să-l renoim în ziua aniversară a botezului nostru; să-l renoim mai virtos în focul ispitolor și în pericolul bôlelor nôstre, urmând exemplul Domnului Christos, care ișpitit fiind de diavolul în desert, la respins mustrându-l: „Departă-te Sătană, căci scris este: Domnului Dumnezeului tău să te închină și lui singur să-l servesci.“ Urmând exemplul săntului Ioan Gură de aur, care — de căte ori cerca a se aprobia de el diavolul dușman cu șoptirile sale reuăziște — avea datina a-l alunga, renoind jurămîntul făcut la botez: „Lapădu-me de tine sătană; me alătur ție și me unesc cu tine Christose! Tu fi Domnul și împăratul meu, de tine me lipesc, ție singur me jertfesc.“ Acel contract să fie de azi pururea sănt îninanțea nôstră, acele juruințe să rămână de azi în veci nevătămate din partea nôstră!“¹⁾

În deducțiunea practică, care este fructul întregului discurs, trebuie relevată aplicarea practică principală ca țintă a predicei.

S. Leo. M. face următoarea deducțiune practică: „Să recunoșcem iubitilor în filosofii din răsărit, cari au adorat pre Christos, primițiile chiemării nôstre și a credinței nôstre, și saltând de bucurie să serbăm

¹⁾ Predică, tom. 1, p. 34 – 5.

începutul unei speranțe fericite. Căci de aici am început a păși în moștenirea vecinică, de aici ni s'aș deschis tainele scripturilor, cări anunță pre Christos; și adevărul pre care nu l'a primit orbia Jidovilor, și-a revărsat lumina preste tōte poporēle.

Deci noi să onorăm preasânta zi, în care, să arătat autorul măntuirii nōstre. Și acela pre care l'aș onorat filosofii în iesle, veniți să-l adorăm ca pre atotputernic în ceriu. Și pre cum aceia aș oferit din tesaurii lor daruri misteriose, să-i oferim și noi din inima nōstră ce e demn de Dumnezeu. Că deși el este dătătoriul tuturor bunurilor, totuși poftesc și un fruct al ostenelelor nōstre; căci împărăția ceriului nu va fi a celor ce dorm, ci a acelora, cări lucră după preceptele Domnului, și sunt deștepți; deci să nu rămână darurile lui fără de fruct în noi, ci prin aceea ce ne-a dat El, să merităm a primi, ce ne-a promis. De unde vă îndemnăm, iubiților, să vă conteniți de tot lucrul rēu, și să urmați ce e curat și cu dreptate. Fă luminii trebuie să lăpede lucrurile întunericului. Încunjați-deci ura, delăturați minciuna, nimiciți superbia prin umilință, lăpădați dela voī avariția, o ștergeți prin dănicia, căci cuvenincios este a se îndrepta membrele după capul lor, spre aceea, ca să putem fi părtași fericirii promise prin Domnul Nostru Isus Christos, care împreună cu Tatăl și cu Spiritul Sânt Dumnezeu viețuesce și împărătesc în veci vecilor amin.”¹⁾

Adhortația, care e numai o urmare naturală a deducțiunii morale practice, constă în o anumită *agrăire patetică* a ascultătorilor, care să pătrundă adênc în inima lor, să le determine voința și să completeze invingerea.

Partea aceasta constituie perorația în sens strîns sau mișcarea pasionată, carea trebuie preparată prin o idee puternică, aptă de a produce emoționarea, ce o voiesce oratorul. Afectele aș să fie corespunzătoare scopului urmărit în discurs, și dacă e lipsă să se potă desvolta cu totă puterea, căci perorația este locul unde are să se valideze deplin pateticul. Aici pôte ca să-și verse oratorul totă căldura sentimentelor și tot focul inimei sale.

Invocația precum se împreună uneori cu esordiul, spre a imitora grația divină asupra ascultătorilor pentru ascultarea cu fruct a predicei, așa se încheie cu rugăciune epilogul, tot spre a implora grația divină, ca cuvîntul Domnului sădît prin predica în mintea și inima ascultătorilor să producă fructe demne de viață eternă. Aici oratorul sacru, precum observă s. Carol Borromaeus, imiteză pre sănții părinți, cări de comun își terminau cuvîntările cu o rugăciune scurtă, mulțămită ori laudă a bunătății dumnezeescri și a iubirii Domnului Nostru

¹⁾ Serm. II. in solemnitate Epiphaniae Domini nostri Iesu Christi.

Isus Christos, ori prin rugăciunea cătră Preacurata vergură Maria și cătră sănții cerându-le intercesiunea la Dumnezeu. Cu cât rugăciunea e mai specială, cu cât corespunde mai mult indigintei ascultătorilor, scopului particular al predicei și spiritului serbării, cu atâtă e mai bună. Rugăciunile generali, de comun rămân fără de efect. Rugăciunea o poate adresa oratorul în numele său, în numele ascultătorilor ori în numele bisericei. În unele locuri e datina a se încheia totă predicele cu rugăciune, care este ore-cum un avis să se ridice ascultătorii de pre scaunele lor și să scie, că predica e pregată. Ss. Părinți se îndatinau a-și încheia cuvântările cu invocarea Preasântei treimi după formulă: Darul și îndurarea Domnului Isus Christos căruia se cuvine de împreună cu Tatălui și Spiritului, gloria, împărația și onoarea, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin. Sau prin Isus Christos Domnul nostru, care împreună cu Tatăl și Spiritul viețuesce și împărațesce totdeauna în vecii vecilor. Amin.

Frava ultimă totdeauna astfelii trebuie să fie întogmită, cât să se nimerescă la ea cuvintul „Amin“, cu care e datina a se încheia predicele.

În fine observăm că încheierea predicei să se facă în un mod natural, aşa căt ascultătorii să poată simți, că predica e pregată. Și după ce au simțit-o acesta, să și urmeze terminarea ei. O concluziune, a cărei apropiere s-a anunțat, și totuși se amâna, reluându-se din nou tema cuvântării, e cel mai molest lucru pentru ascultători, cără devin inpacienți.

Natura bisericei este de a măngăia și deștepta sperare, în credincioși, de aceea și oratorul să încheie cuvântarea cu escitarea sperării și a dorului după fericirea cerescă, și nu cu amenințări ori escitarea fricei, cără dispun reu și nemultămesc publicul. Mulți conționatori au datina de a încheia cu binecuvântarea poporului, ceea ce nu e reu. Episcopii de comun încheie cu binecuvântarea poporului.

Tractatul III.

Elocuțiunea.

§. 65. **Momentuositatea elocuțiunii.**

Oratorul sacru, după ce prin studiu și meditație și-a aflat și aranjat în mod corespunzător materia predicei, are să-să îndrepte

atențiuinea asupra modului de a comunica fidel și altora ceea ce cugetă și simte dînsul și pre calea acăsta a provoca acele-să cugete și sentimente și în alții. Despre acăsta va fi vorbă în partea a treia a elocinței sacre, numită *Elocuțiune sau Frastică*.

Elocuțiunea este partea retoricei, care espune regulile, după cari avem să ne exprimăm corect în scris ori prin graiū viu cugetele și sentimentele noastre. Elocuțiunea în cât tracteză despre stil, se numește și *stilistică*.¹⁾

Elocuțiunea, în cât ne învață, cum să ne exprimăm ideile în mod corect, cât ele să se incorporeze, să câștige viață, farmec și puterea de a lumina, captiva și îndupleca pre ascultători, spre ce voim noi, e de cea mai mare importanță. Chiar pentru acăsta importantă i s-a dat numele de *elocuțiune*, care numire designază însă-să elocința.

În elocința profană se pune pond deosebit pre elocuțiunne, și ori cât de mărețe ar fi concepțiunile unui orator ori scriitoriu, el numai atunci e numărat între clasică, dacă are și o dicțiune elegantă sau limbajul corect și placut. Acăsta face ca oratorul să fie ascultat și scrierile cetite cu placere. În elocința sacră discursul își promese puterea și demnitatea înainte de totă dela materia, ce o tracteză, care e cuvintul Domnului și despre care zice s. Paul: „*Viu este cuvântul lui Dumnezeu, și lucrător și mai ascuțit de cît totă sabia ascuțită de amândouă părțile și străbate până la despărțirea sufletului și a spiritului și a mădurelor și a măduhei și judecătoriului cugetelor și gândirilor inimii.*“²⁾ Si tot acela-să apostol scrie: „*Și cuvântul meu și propovăduirea mea nu era întru cuvinte îndemnătore ale înțelepciunii omenesci, ci întru arătarea spiritului și a puterii.*“³⁾

¹⁾ Sub stil în sens mai larg înțelegem modul de a cugeta și simți, care difere după talentul, cultura, temperamentul și dispoziția sufletescă a singuraticilor indivizi. În stil se manifesteză caracterul individual al scriitorulu, așa dară cu dreptul a zis Buffon „stilul e omul.“ Fie care numai așa poate vorbi, cum cugetă ori simte. De unde cel ce are idei clare, sentimente hotărîte, poate scrie clar și precis, căci prima condiție spre a scrie bine este a cugeta bine; din contră unde expresiunea e confusă și obscură, acolo de comun e lipsă de idei lămurite și sentimente hotărîte în spiritul respectivului vorbitoru ori scriitoriu. Ideile noastre spre a le comunica cu succes altora avem să le îmbrăcăm în forme lingvistice corespunzătoare, ceea ce încă vine înainte sub numirea de stil, luat acest cuvint în sens mai strins. ²⁾ Evr. 4, 12. ³⁾ 1 Cor. 2, 4.

Clemente Alesandrinul zice: „Limba (stilul) e vestmîntul pre corp, obiectul însă carnea și nervii. Nu trebuie să grijim mai mult de vestmînt, de cât de binele corpului.“¹⁾ De aici nică de cum nu urmăză, că oratorului sacru i-ar fi iertat a neglege regulile prescrise de elocuțiușe și a lăpăda ornamentul oratoric, ci din contră însă-și sublimitatea adevărurilor, ce le propune, și dictéază să-și îmbrace vorbirea în forme lingvistice bine alese și demne de cuvîntul dumnezeesc.

Adevărul presentat în o formă alăsă și plăcută face asupra ascultătorilor mai mare efect. Dar chiar și respectul ce-l datorim ascultătorilor ne impune a predica în un stil demn și bine ales. Căci dacă poporul, când merge la biserică îmbracă vestmîntele cele mai frumose și mai curate, cu tot dreptul se așteptă, ca tot ce vede și aude acolo, prin urmare și predica, să aibă un caracter solemn și nobilitator. Idei și sentimente, limbă, acțiune, chiar tăcerea oratorului să fie la timpul și locul său și în armonie cu obiectul și împrejurările. A te presenta nepregătit pre amvon și a vorbi în un stil negles și ordinar, însămnă a-ți desconsidera auditoriul.

Să nu-și escuse nime neglijință cu aceea, că la popor i-ar plăce numai predici ținute în un stil vulgar, căci poporul nutresce o reverință cu mult mai mare față de cele sacre și de cuvîntul Domnului, de cât să nu aștepte, ca acesta să i-se propună în o limbă mai alăsă și démnă. Nu e permis a uita nică odată, că ini-micii religiuni se folosesc de arta oratorică spre a combate și discredită adevărul; pentru ce să nu apucăm și manuăm și noi cu dibăcie acesta armă — în sine onestă — în apărarea adevărului?

Dicțiunea elegantă fiind plăcută câștigă pre ascultători, le ține atențiunea încordată și-i face să asiste cu fruct la predică. Bă mulți vin la predică numai ca să se delecteze în frumșetele artei, ce o desvăltă oratorul sacru, însă admirând arta pre încetul se indulcesc și de adevărul, ce se propagă prin ea. S. Augustin s'a întors pre calea adevărului captivat fiind de elocința stuluī Ambrosiu, pre care mergea să o admire. „Dum cor aperirem ad excipiendum, quam diserte diceret, pariter intrabat et quam vere diceret.“²⁾ Despre marele orator frances Massillon, însă-și enciclopedistul D'Alambert scrie, că prin elocința sa plăcută și elegantă îi atragea și pre necredincioși la predicele sale.

¹⁾ Strom. I. ²⁾ Aug. Confes. I. V. c. 3.

Ss. părinți precum s. Vasiliu, s. Ioan Chrisostom, s. Gregoriu Naz. și alții au cercetat cu diligență cele mai renumite școale de preatunci spre a-și însuși arta elocinței. S. Chrisostom scrie, că apostoli, deși au fost înzestrați cu darul minunilor, totuși bărbătesc său luptat cu arma cuvântului, apoi adauge: „Firesce, că cel ce are dar de a întări adevărul prin puterea minunilor, nu are lipsă de atâtă deusteritate în cuvintare; însă de asemenea dar nu ne mai putem bucura, puterea minunilor a dispărut cu totul și multimea inimicilor năvălesc asupra-ne neîncetă; prin urmare nu ne rămâne alta, de căt ca îngrădindu-ne cu scutul cuvântului și contrastând la săgețile inimicilor cu atât mai ușor să-i putem nimici. Drept aceea din tôte puterile să lucrăm, ca cuvintul lui Christos deplin să domnescă întru noi.”¹⁾ Tot pre calea aceasta au pășit oratorii creștini și în secolii următori, aplicând ornamentul artei în serviciul adevărurilor revelate.

Din cele espuse apare destul de evident importanța elocuțiunii și pentru elocința sacră. Noi supunând cunoscute deja din școalele medie elementele cu privire la elocuțiune, aici vom tracta în deosebi despre: I. *însușirile principale ale stilului homiletic*, II. *despre tropi și figurile oratorice*, III. *despre genurile stilului și IV. despre cultivarea stilului*.

§. 66. Despre stilul homiletic în genere.

Nota caracteristică a stilului homiletic este popularitatea. Ea constă în o astfel de întocmire a predicei, căt să fie ușor pricepută de toți ascultătorii sau de poporul creștin preste tot. Muratori vorbind despre elocința poporală zice: „Elocință poporală numim aceea, în care administratorii misteriilor dumnezeescri se scobără la înțelesul poporului, și-i vorbesc în un tip, căt fiecare îl poate pricepe ușor. Având să propună adevăruri sublime, se încercă a se străpune în poziția ascultătorilor, cari nu se bucura de cultură scientifică, și le explică doctrinele în tipul cel mai clar. Ei încurjură cu grije tôte propositiile mai lungi, cari pretend dela ascultători o atenție încordată, căci acestora le este de tot greu a-și însemna legătura atâtior cuvinte implete la olaltă, unde începutul e departe de sfârșit. Deci atari oratori se servesc de propositiuni scurte și nu cărcă a străluci prin expresiuni de spirit.” E mirare, cum de mulți oratori sacri nu cuprind necesitatea popularității în

¹⁾ Despre Preotie IV., 3.

predicarea cuvîntului divin, căci dóră de aceea grăesc ei, ca să fie înțeleși de întreg poporul creștin; de unde cu tot dreptul intrébă s. Augustin: „Quid enim prodest locutionis integritas, quam non sequitur intellectus audientis, cum loquendi omnino nulla sit causa, si quod loquimur non intelligunt ii, propter quos, ut intelligent loquimur?“¹⁾ Acum dacă sau concepția, sau stilul și propunerea e mai pre sus de facultățile ascultătorilor, față de acestia vor răsuna în deșert cuvintele predicatoriului. Ba mulți se vor înstrăina de predică în convingerea, că ascultarea și altcum nu le aduce nicăi un folos, neînțelegând ei ce li se propune.

Cum că oratorul sacru e detoriu a grăi în un stil poporal, ne arată Mântuitorul prin exemplul său. El a fost ascultat și priceput fără greutate și de cătră ómenii cei mai simpli. Cetirea evangeliilor ne va convinge prea deplin despre popularitatea predicatorii Mântuitoriului. Limba Mântuitoriului e simplă și ușor de înțeles, cu tóte acestea plăcută și energetică; forte clară, avută în imagină, și neîncetă pătrunsă de o dignitate dumnezeescă. Tóte cuvintele lui transpiră o seriositate săntă și deodată revarsă preste evangelie o grație neajunsă și admirabilă.²⁾ În stil cât se poate de popular așa grăit și sănții apostoli, acomodându-se în tóte după capacitatea ascultătorilor; despre ce ne sunt mărturie epistolele și „Faptele apostolilor.“

Sânții părinți, conciliele și mai ales mai marii bisericei nici o însușire a predicei nu o accentuează cu atâtă insistență ca popularitatea S. Augustin e mai gata a jertfi și corectitatea gramaticală, de cătă nu fi priceput de popor. „Melius est ut reprehendant nos gramici, quam ut non intelligent populi.“ Despre s. Ioan Chrisostom scrie biograful său, Metafraste, că odată, vorbind în un stil mai înalt, o femeie bătrână s'a tânguit că nu l'a priceput; despre ce informându-se sănțul părinte și-a propus a vorbi totdeauna în stil poporal, și el a rămas credincios propusului său în totă viața. Tot poporal așa predicat și cei alături ss. părinți, deși erau bărbați de o cultură scientifică și erudițioane forte înaltă.

Popularitatea privesc cuprinsul, limba (stilul) și propunerea predicei.

Popularitatea cuprinsulu stă în aceea, că oratorul sacru ține cont de gradul de cultură, capacitatea și esigențele poporului cre-

¹⁾ Doctr. Christiana IV. 24. ²⁾ vedî Mat. 8, 20; Marc. 1, 22; Luc. 19, 42 ur.; Ioan 16, 12 urr.

dincios. Propune lucruri căr̄i sunt de interes real și actual pentru popor, și acestea le prezinta în o formă, cât să-l pótă pricepe ușor fiecare. Nu se avîntă în abstracțiuni subtile, nicăi nu se cufundă în reflecțiuni filosofice, ci descinde la modul de a cugeta și simți a poporului, se străpune în poziția credincioșilor și de acolo contemplază doctrina, ce vre să o propună. Despre procedura de observat pentru ca predica să fie poporală cu privire la cuprins, am dat invitaționi în cele espuse despre alegerea temei și despre confirmare.

Despre *popularitatea propunerii*, care constă în deplină consonanță a declamațiuni și acțiuni cu cuprinsul predicei, va fi vorba mai târziu.

Aici ne vom ocupa în special de *popularitatea limbii sau a stilului*, care constă în expresiuni corecte, chiare și determinate, cât să redée fidel și ușor de priceput ceea ce cugetă, simte și intenționéază oratorul. Oră ce cuvînt, ori ce sentință să esprime ceea ce voesce și intenționéază predicatorul, și să o esprime așa, cât să pótă înțelege tot poporul. Adevărata popularitate poftescă, ca stilul să întrunescă anumite însușiri, pre căr̄i noi le reducem la trei clase; anume la însușirile sau proprietățile gramaticale, oratorice și estetice; de unde este evident, că stilul homiletic, care are să fie poporal, nu stă în o vorbire neglésă și vulgară, ci el recere o limbă alăsă, care reclamă studiu și diligență cu atât mai mare, cu cât cutare orator se învîrte mai puțin între poporul de rînd.

§. 67. **Proprietățile gramaticale ale stilului homiletic.**

Cuvintele și frazele sunt semnele audibile ale reprezentățiunilor și ideilor, de unde în alegerea și aședarea lor oratorul nu poate procede arbitrar, ci spre a fi înțeles de cătră ascultători, trebuie să se acomodeze după spiritul și natura limbii pricepute respective vorbite de ei, să vorbescă o limbă corectă și curată. Deci proprietățile gramaticale ale stilului sunt corectitatea și puritatea limbii.

De *corectitatea limbii* se ține a întrebuița pentru fiecare idee terminul limbistic corespunzător și a observa formele gramaticale. Ca se aflăm terminul limbistic adecuat spre a exprima cutare idee, trebuie să esaminăm cuvintele și frazele, ce ni se ofer,

cercând, că óre sunt destul de corecte, nu esprimă mai mult sau mai puțin, de cât am voi noi, și óre nu sunt altele mai adequate?

Mař multe cuvinte la prima privire se par a avea acea-și însemnare, dară considerându-le mai de aproape descoperim deosebere; spre es. calumnie, detragere, unic, singur, tot, întreg, complet, crimă, delict etc.

Cu cât cunoșce oratorul mai bine însemnarea cuvintelor și nuanțele delicate, ce le deosebesc, pre cele ce sămăna, cu atâta poate vorbi și scrie mai corect.

Limba română, ca și ori care limbă, își are formele și fraseologia proprie; formele limbistice le propune gramatica, era însemnarea cuvintelor și a fraseologiei, o poate înveța oratorul din graiul viu al poporului, precum și din cetarea scriitorilor bună, cară străbătut mai adenc în spiritul limbei și dauă directivă în desvoltarea ei; mai de parte din studierea modului de simțire și cugetare a credincioșilor, pentru cară se pregătesc singuraticele predice; potrivit observă Quintilian: „*Consuetudo certissima loquendi magistra, utendumque plane sermone, ut nummo, cui publica forma est.*”¹⁾

Cuvintele și frazele nu au să fie numai bine alese, ci și bine aședate în cuvintare. În elocință pre lângă ordinea gramaticală a cuvintelor în sentințe și aranjarea sentințelor în periode ne servim adeseori și de ordinea numită oratorică; ea constă în aceea, că cuvintele ori frazele, pre cară zace pondul, le facem óre-cum evidență sau punându-le la început, sau accentuându-le în un mod special; prin acesta dictiunea devine interesantă și câștigă în tărzie. Spre es. *Chiemați* sunt mulți, dară aleși puțini, în loc de mulți sunt chiemați etc. *Vîrtutea* singură ne face plăcuții lui Dumnezeu, *vîrtutea* ne störce respectul ómenilor; că numai *vîrtutea* conduce la adeverata fericire, despre acesta și păgâni erau convinși.

Când oratorul nu întrebuițeză cuvintele obiceinuite, ori nu le combină în propoziționi și în periode după natura limbii, înțelegerea lor este îngreunată, ori chiar imposibilă. Nu vom enumera aici greșelile în contra corectității limbii, supunându-le deja cunoscute.²⁾

Altă însușire gramaticală a stilului este *puritatea limbii*. Ea constă în întrebuițarea de cuvinte proprii limbii, în care vorbim

¹⁾ Quint. *Institutiones orat.* I., 4. ²⁾ v. Manliu curs de stil p. 86.

ori scriem, încunjurând, cuvintele și frasene străine (barbarismi) ori invezchite (archaismi) și neobicinuite (neologismi, provincialismi).

Aici observăm, că cuvintele deja generalisate și încetătenite în limba noastră, le considerăm de românescă, deși ar fi de origine străină. Tot asemenea și terminii tehnici primiți în limba literară, ca materie, formă, ministru, subiect, administrare, ceremonie, sacrament etc. Când oratorul sacru ar crede, că poporul nu pricepe unul ori altul din terminii aceștia, are să-i esplice prin sinonime. Cu puritatea limbei, nu e a se confunda purismul sau nisuința de a înlătui cu cuvinte de origine romanică chiar și cuvintele deja încetătenite și acceptate în general în limba noastră. Purismul rigoros este o pedanterie și-l face pre oratorul neînțelus de popor și tot odată ridicol.¹⁾

§. 68. Proprietățile oratorice ale stilului homiletic.

Proprietăți oratorice ale stilului homiletic numim aceleia, care influențează în un mod hotăritor asupra mintii, inimii și voinței ascultătorilor în direcția intenționată de oratorul sacru. Aceste proprietăți le reducem la: claritatea stilului, naturalitatea, suavitatea și vivacitatea lui.

1. *Claritatea stilului* este însușirea, în virtutea căreia fiecare ascultătoriu, fără mare greutate și încordare, pricepe deplin ceea ce propune oratorul. Claritatea este o recerință indispensabilă a stilului oratoric căci, fără ea cuvântarea ar rămâne neînțelusă de popor din cauza că credincioșii ascultând, nu au timp să reflecteze asupra celor audite, (cum pot face, când cetesc însăși ceva), niciodată nu pot să ceară îndată deslușiri (ca în conversația privată), ci sunt avisați la claritatea propunerii oratorului.

Mați încolo, fiind predica o explicație a cuvântului dumnezeesc natura lucrului aduce cu sine, ca ea atâtă să fie de clară, cât să nu mai aibă lipsă de explicație sau interpretare nouă. Despre gradul clarității Quintilian scrie: „Negligenter quoque audientibus aperta... ut in animum ejus (auditoris) oratio ut sol in oculos, etiam si in eam non intendatur, incurrat. Quare non ut intelligere possit, sed ne omnino possit non intelligere curandum.“²⁾ Era și Augustin scrie: „In omnibus sermonibus suis primitus et maxime ut intelligantur elaborent, ea

¹⁾ Despre greșele în contra purității îndrumă pre cetitorii nostri la Manilius op. c. p. 88–90; Gusti I. c. p. 185–6. M. Străjan, Principie de literatură p. 53 urr. ²⁾ Inst. orat. VIII, 2.

quantum possunt perspicuitate dicendi, ut aut multum tardus sit, qui non intelligat, aut in rerum, quas esplicare aut ostendere volumus difficultate ac subtilitate, non in nostra locutione sit causa, quo minus tardiusque, quod dicimus, possit intelligi.“¹⁾

Cel mai înalt grad de claritate este *perspicuitatea*, când adeca lucrul atât este de lămurit, cât spiritul ascultătorilor îl poate străbate și pricepe deplin în toate părțile sale, chiar aşa precum ochiul privitorului străbate undele unui riu cristalin și vede până în fundul lui.

Claritatea se mijlocesce prin analisarea lucrului, prin producerea de fapte concrete, exemple, asemănări, contraste etc.

Clarității se opune obscuritatea stilului, ce intrevine atunci, când oratorul sau însuși nu e deplin în chiar cu obiectul, cel propune, sau nu ține semă de gradul cultural al ascultătorilor și vorbesce ómenilor de rînd în o formă sciințifică. Mai departe se nasce obscuritatea și din neobservarea legilor gramaticale, din întrebuițarea de cuvinte ori expresiuni echivoce²⁾, perioade lungi, digresiuni, din nisuința de a fi concis „*brevis esse laboro, obscurus fio*“, precum și prin prolixitate, ce provine din nisuința de a fi de tot explicit.

Eemple de stil clar ne ofere s. Scriptură în nenumărate locuri. Așa în cuvântarea Mântuitorului dela Mat. c. 6. „Luăți aminte, ca milostenia voastră să nu o facetă înaintea ómenilor, că să ve vadă ei, éră de nu, plată nu veți avea, dela Părintele vostru, carele este în ceriuri etc.“³⁾

S. Ioan Chrisostom vorbind despre ajun ne ofere următorul model de claritate în stil:

„Ca să nu ne obosim în desert și să ni se răpescă folosul ajunului, vom cerca cum și în ce chip avem să împlinim acest lucru. Fariseul⁴⁾ a ajunat, dară după acel ajun să refițors desert la casa sa, pre când vameșul nepostind, a întrecut pre fariseul postitoru: ca să înveți de aci, că ajunul nu e de nică un folos, dacă nu-i urmăză toate celealte. Aă ajunat și Ninivitenii, aă ajunat și aă redobîndit grația lui Dumnezeu; și Judeii aă ajunat, însă nu le-a folosit nimica. Dupăce dară e în primejdie ajunul acelora, cari nu știu ajuna, cum se cuvine, să învețăm legile ajunului, ca să nu umblăm în nesiguranță, să batem aerul, nică se ne resboim luptând cu umbra. Ajunul e medicină; dară medicina ori căt de folositore ar fi, din neesperința celu ce o aplică adeseori devine inutilă; căci trebuie să cunoștem și timpul, când e a se întrebuița, și quanti-

¹⁾ Doctr. Chr. IV, 22. ²⁾ Manliu p. 100. ³⁾ Mat. 10. ⁴⁾ Luc. 18, 10.

tatea medicamentului, și temperamentul corpului, și ținutul și anumitul și viptul corespondentului și multe altele. Acum dacă se recere atâtă diligentă, când e vorbă de vindecarea corpului, cu atât mai mult va fi de lipsă, să scrutăm tōte și să le cumpănam cu de-amănuntul, când e vorba de vindecarea sufletului și îndreptarea cugetelor.

Să vedem aşa dară cum ați ajunat Ninivitenii și cum s-au scăpat de aceea mănie: „*Omenii și dobitocele, boii și oile să nu guste nimică, nici să pască nicăi să nu bea apă*“¹⁾ . . . Ore prin ce ați îmblânzit ei mănia inevitabilă a lui Dumnezeu? Ore numai prin abstinенța dela mâncări și îmbrăcarea vestimentului de jale? Nicăi de cum, ci prin schimbarea întregei lor vietă. De unde o scim acăsta? Dela însuși profetul! Acesta vorbind despre mănia lui Dumnezeu, despre postul Ninivitenilor și despre iertarea dumnezească, espune și motivul acestei iertări, când zice: „*Si a văd Dumnezeu lucrurile lor.*“²⁾ Cară lucruri? dóră contenirea dela mâncări și purtarea vestimentelor de jale? Nu, ci tăcând despre acestea, zice „că s-au întors dela căile sale rele și ați părut rău lui Dumnezeu pentru răul, carele ați zis să-l facă lor, și n’au făcut.“ Vedî așa dară, că nu prin abstință dela mâncări, ci prin schimbarea vieței lor ați scăpat de acel mare pericol și ați împăcat erășii pre Dumnezeu. Nu o zic acăsta spre a detrage postului, ci spre al onora în adevăr: căci onorea postului nu stă în contenirea dela mâncări, ci în fuga de peccate; și cel ce-și mărginesce postul numai la nemâncare, acela chiar desonoréază mai mult postul. Tu postesci! Bine, dară arată-mi-o acăsta prin fapte? Zici, că prin fapte? Dacă vedî un sacer, îndură-te spre el. Dacă vedî pre un inamic, împacă-te cu el. Vedî că-i merge bine unui amic, nu-l invidia. Nu numai gura ta să ajune, ci și ochiul și urechia, piciorul și mâna și tōte membrele corpului nostru să ajune. Mânilor să ajune păstrându-se curate de răpire și avariție. Picioarele să ajune nemergînd la petreceri necuvenințioase. Ochii să ajune ferindu-se de priviri luxuriante, nici să nu caute cu curiositate spre frumsetă străine. Căci privirea e nutremîntul ochilor, dacă aceea e nelegală și oprită, strică ajunul, și întrîgă măntuirea sufletului o aduce în perire; dacă însă e pre lege și concésă, înfrumseteză ajunul. Deci ar fi cea mai mare nebunie a se abstenî dela mâncări iertate, din contră ochiului a-i permite priviri păcătoase. Nu mâncă carne? nu sörbe cu ochii necurăția. Si urechia ta să ajune. Ajunul urechilor însă stă în a nu asculta detrageri și calumni. Căci se zice: „*Să nu primesci cuvînt deșert.*“³⁾ Si gura să ajune dela vorbe urîte și blasfemii; căci ce ar folosi, să ne contenim dela carne de paseră și pescă, eră pre fratele nostru îl rôdem și mâncăm. Cela ce detrage mâncă carnea fratelui său, rôde carnea de-aprîpelui; pentru aceea și s. Paul cu grăză zice: „*Eră de vă rôdeți între voi și vă mâncăți, căutați să nu vă mistuiți unul pre altul.*“⁴⁾ Tōte acestea sciindu-le să ne

¹⁾ Iona 3, 7. ²⁾ Iones 3, 10. ³⁾ 2 Mos. 23, 1. ⁴⁾ Gal. 5, 15.

schimbăm viața și să ne îndreptăm. Și de o cam dată vă recomând, ca pre timpul ajunului să împliniți trei porunci: să nu detrageți niměnui, să nu aveți inimic pre nime, și să depărtați din gura voastră tótă datina rea de a jura . . . Aceste trei mandate să ne propunem a le deprinde în decursul acestor Paresemî.“¹⁾

2. *Naturalitatea stilului* o avem atunci, când cuvintele și frazele se potrivesc atât de perfect cu natura lucrului, caracterul oratorului și celealte împrejurări, cât se pare că acele expresiuni se ofer de sine sufletului nostru, și înzădar am cerca să aflăm altele mai potrivite. Nu e mai mare laudă pentru orator de cât atunci, când ascultătorii constată, că dînsul grăeșce óre-cum din inima lor, spune lucru chiar aşa ca și cum l-ar spune dînși, dacă s'ar afla în poziția oratorului. Spre es. s. Ambroșiu zice: „Nu cei sănětoși, ci cei morboși aū lipsă de medic. Arată deci mediul rana ta, ca să te vindece de ea. El firesce o cunoșce și dacă tu nu i-o descoperi, woesce înse să audă dela tine cuvîntul de acusă. Spală cu lacrěmile tale ranele sufletului tău.“²⁾

Pre cât de placut e stilul simplu și natural, pre atât de moleste și disgustătore sunt afectarea și bombasticitatea. Ss. părinți reproba afectarea și bombasticitatea în stil. S. Augustin le numesce: „Spumeus verborum ambitus“³⁾ éra s. Ieronim scrie luî Nepotian: „Nolo te declamatorem esse et rabulam, garrulumque sine ratione . . . verba volvere et celeritate dicendi apud imperitum vulgus admirationem sui facere indoctorum hominum est.“⁴⁾

Ca viție contra naturalității stilului sunt și cuvintele prea cercate și frazele măestrite. Nu e a se confunda cu naturalitatea stilului nici licența sau desfrêul de a folosi cuvinte și expresiuni de jos, ori și cât de naturali s'ar pără ele. S. Francisc Borgia în privința naturalității stilului ne recomandă următorile: „Phrases dicendique modus et verba, cavendum est ne affectata adhibeantur, et plus aequo conquisita; haec enim et dicentis animum excitant et audientis. Vitanda certa verba sordida, rustica, barbara et obsoleta, sit itaque sermo castus, quem nemo aestimator aequus facile reprehendat.“⁵⁾

3) *Suavitatea stilului* constă în folosirea de cuvinte și expresiuni pline de dulcetă și uneștiune; ea e fructul iubirii și caracte-

¹⁾ Hom. III către poporul antiochian. ²⁾ S. Ambr. De poenit 1. 2, c. 8.

³⁾ Doct. Chr. IV. 14. ⁴⁾ Epist. ad Nopot. ⁵⁾ De ratione conc. c. 4.

ristica predicatoriului apostolic, care în totă activitatea e condus numai de binele și fericirea credincioșilor.

Suavității se opune lingușirea și lipsa de energie cuvenită în stil, precum și folosirea spresunilor dure și vătămatore.

Cată suavitate conțin cuvintele psalmistului: „Veniți filor ascultați-mă pre mine, frica Domnului voiă înveța pre voi.”¹⁾

S. Ioan Chrisostom în „cuvintul de învețătură” din Dumineca Pascilor agrăesce pre credincioși în un stil plin de suavitate, zicând: „De este cineva temătoriu și iubitoriu de Dumnezeu să se îndulcescă de acesta sérbatore bună și luminată. De este cineva șerb înțelept, să între bucurându-se întru bucuria Domnului său. De să ostenit cineva postind acum, să-și ieșe denariul. De a lucrat cineva din ora cea dintâi, să primescă astăzi drépta detorie. De a venit cineva după ora a treia, serbeze multămind. De a ajuns cineva după ora a sesa, nici de cum să nu se îndoescă, că întru nimic nu se va păgubi. De a întărziat cineva până la ora a nouă, să se apropie, nici de cum îndoindu-se. De a ajuns cineva numai întru a unsprezecea, să nu se temă, căci a întărziat: căci Dispunetoriul fiind dănic, primesce pre cel din urmă, ca și pre cel dintâi. Odihnesce pre cel din a unsprezecea, ca și pre cel ce a lucrat din ora întâi. Si spre cel din urmă se îndură, pre cel dintâi il măngăe. Si aceluia dă și acestui dăruiesce etc.”²⁾

4. *Vivacitatea stilului* constă în cuvinte și sentințe astfelii întocmite, cât să împrumute discursului căldură, putere și viață, prin ce să emoționeze pre ascultători și să-i determine la propusuri mărețe și resoluții salutare. Vivacitatea stilului e necesară mai ales în partea patetică a discursului. Ea se mijlochesce prin figură oratorice și prin espunerea dramatică a lucrului. Fiindcă esența dramei e acțiunea, dicțiunea are să ne prezinte lucrul în colori atât de vii și atât de plastic, cât să ni se pară, că-l vedem petrecându-se înaintea ochilor nostri.

Nimic nu dă dicțiuni mai multă viață, energie și timbru dramatic de cât dialogismul sau *caracterul comunicativ al stilului*. Acest caracter îl aflăm în homiliele sănătilor părinți, ei converseză cu ascultătorii lor: le pun întrebări, le dau răspunsuri, îi sfătuiesc, se bucură și întristeză cu ei, viețuesc cu ei și-si identifică sorrtea cu a lor; predicarea lor este ca și o conversare confidențială între părinte și fiu săi. Caracterul comunicativ constituie diferența specifică între disertația academică și între cuvântarea oratorică; pre când cea dintâi e rece și se învîrte în specu-

¹⁾ ps. 33, 11. ²⁾ v. Euchologiū, ed. II. Blaș, 1893. pag. 444—5.

lațiuni teoretice și abstracte, pre atunci acéstă din urmă desvălta tema în o direcțiune practică; oratorul descinde în mijlocul ascultătorilor săi și astfelui își întocimesce cuvintarea, cât se pare că grăește din spiritul și inima lor și apoi se adresază tot la acest spirit și la acésta inimă instruând, mișcând și înduplecând.

Altcum tótă elocința sacră e un dialog. Un exemplu de stil dramatic ne ofere Iustin Popfiu, el zice: „Faima de bucurie trece de pre buze pre buze, pătrunde din sat în sat, din cetate în cetate străbate, în colibile séracilor. Bărbații își intrerump lucrul, femeile își părăsesc vetrele și cete de popor alergă din tóte părțile la țermurile Iordanulu la s. Ioan etc.“¹⁾

§. 69. Însușirile estetice ale stilului.

Estetice se zic acele însușiri ale stilului oratoric, cari împrumută dicțiunii frumșetă, unică și grație; ele au mare înriurire asupra sentimentelor și prin acésta și asupra voii ascultătorilor. Însușirile estetice ale stilului le reducem la următoarele:

1. *Armonia stilului* o constituie alegerea și aranjarea sunetelor, a cuvintelor și a fraselor aşa, cât să facă impresiune plăcută asupra urechii ascultătorilor. De armonie se țin:

a) *Eufonia* sau buna sunare, care e condiționată dela distribuirea potrivită a cuvintelor și sunetelor, și e duplă:

a) *Eufonia de cuvinte* stă în alegerea și ordinea cuvintelor astfel, cât să se pótă pronunța ușor și de odată să sune și plăcut. Asupra audului mai plăcută impresiune fac cuvintele, cari se compun din sunete dulci, și în cari e binenimerită combinarea dintre vocale și consonante. Vocalele dau cuvântului dulcetă, era consonantele putere.²⁾

Eufonie se opune *cacofonia*, care se produce prin: *assonanță* sau désa și inmediata repetire a aceleia-și vocale; *uliterațiune* désa repetire a aceleia-și consonante „Veți vedé vatrele vostre“, apoi cuvinte unisone: „a dat doி boи și treи oи;“ — prin *conglomerearea de prea multe vocale*, ce dă ansă la *hiatus* „o a adus“; *ori prea multe consonante*, acestea fac pronunțarea mai aspră spre es. Spiritul străbate tóte straturile vieței sociale; prin *tautologie* sau désa repetire a cutăruii cuvînt; spre es. Martirii creștini au su-

¹⁾ Pred. Dumineca înainte de Botezul Domnului. ²⁾ Gusti o. c. p. 191 urr.

ferit fórte crâncene suferințe, deci și noi se fim gata de a suferi torturi dacă am fi torturați pentru credință.

β) *Armonia de sentințe* stă în construirea potrivită a fraselor și aședarea lor în periode; e de însemnat că limba română poftescă, ca propusețiunile să fie simple și scurte.¹⁾

b) *Onomatopea* constă în raportul potrivit între sunete și între firea lucrului, ce se exprimă prin ele. Sunetele imiteză tonul, cel daù ori ar fi să-l dée lucrurile după firea lor. Spre es. ciripit (paserilor), murmur, tropot, vuet etc.

2. *Euritmia (numerus)* stă în o atare aranjare a diferitelor membre ale propusețiunilor, care face ușoră și plăcută pronunțarea. Ea se bazează pre măstecarea succesivă a silabelor intonate cu cele neintonate și a pauselor mai mici ori mai mari.

Contragă euritmiei e *caco-ritmia*, ce provine din însirarea succesivă a mai multor vorbe, cari au acela-să număr de silabe; apoi din incise prea lungi și din urmarea desă a genetivelor.²⁾

3. *Varietatea stilului* constă în aceea, că se prezintă în o formă nouă și variată ideile și sentimentele, cărora li se dă expresiune în discurs. Ea imprimă stilului timbrul noutății, îl face plăcut și interesant, prin ce delecteză pre ascultători. Contragă varietății e monotonia, când se repetesc des acelea-să cuvinte și fraze, ceea ce aficiieză neplăcut urechia și slăbesce atențunea ascultătorilor.

Ca stilul să fie variu oratorul va recurge la cuvinte, fraze și intorsiuri oratorice nouă, la imagină, antiteze, întrebări, și preste tot la figurile oratorice. Episode, digresiuni și ilustrări, dacă se aplică la timpul și locul cuvenit, asemenea sunt potrivite de a da stilului nota varietății.

§. 70. Despre figurile de vorbire în genere.

Oratorul spre a putea înzestră vorbirea sa dictiunea să cu însușirile amintite în §-l precedent trebuie să mediteze adânc asupra obiectului, ca astfelui să și-l prezente și-să în o lumină cât se poate mai clară și mai vie. Prin acesta fantasia lui se aprinde, inima se emotionează și sentimentele se escită. În această stare suflătescă agitată adeseori ideile sunt atât de nouă, varie și neîndătinate, sentimentele atât de vii și afectele atât de puternice, căt

¹⁾ Gusti o. c. p. 146. ²⁾ v. Manliu c. p. 108.

limba îndatinată în conversația comună, nu are cuvinte și forme directe spre a le da expresiune. De unde oratorul, spre a da expresiune fidelă stării sale sufletești și a străpunge în o asemenea stare sufletească și pre ascultătorii săi, trebuie să recurgă la imagină și la forme lingvistice neobicinuite în vorbirea comună sau la figură. Numirea de *figuri* (*σχήματα*) și-o are de acolo, că ele diferind de modul comun de vorbire, dă cugetelor și sentimentelor o expresiune sau figură caracteristică. Ca atare figurile sunt expresiunea naturală a sufletului emoționat; neobicinuite nu se par numai în raport cu vorbirea comună și liniștită.

Figurile, ca expresiuni ale spiritului agitat, nu sunt atât opul artei, cât imediatul product al naturei, de unde adeseori inconștiunea servim de ele. Spre es. în loc de a zice: așa ceva nu se poate întâmpla, zicem: Cum? e cu puțință?

Întrebuițarea figurilor face intuitiv, individualizează și ore-cum încorporază ceea ce este abstract, suprasensual și incorporeu; prin acela împrumută dicțiunii claritate, viață și grație și tot odată mijlocesc instruirea, delectarea și înduplecarea ascultătorilor. Din contră dicțiunea fără figuri trădează o apatie a oratorului și chiar de aceea e rece, sarbedă și fără viață. Tot asemenea e dicțiunea și atunci, când figurile nu sunt efusiunea sufletului emoționat, ci numai un product al artei.

Figurile, ca expresiune a stării sufletești agitate, sunt vari. În clasificarea lor retori nu se unesc. Nouă nu se pare mai acceptabilă reducerea lor la două clase principale: figurile de cuvinte și figurile de sentințe. Cele dintâi constau parte în aranjare neobicinuită a cuvintelor în propoziție, parte în folosirea cuvintelor în sens impropriu sau translat. Figurile de sentințe constau în o concipiere specială a lucrurilor, prin ce împrumută dicțiunii viață, eleganță și energie deosebită. Fie care clasă admite subîmpărțiri, aşa figurile de cuvinte le distingem în tropi, cari schimbă însemnarea cuvintelor, și în figurile de cuvinte în sens mai strîns, cari nu schimbă însemnarea cuvintelor, dară prin aranjarea lor în propoziție, dă dicțiunii un colorit caracteristic.

Figurile de sentințe unele privesc mai ales facultatea cognoscitivă și pășesc ca element vivificătoriu în probație; altele se referesc mai mult la afecte și servesc spre a mișca inima și îndu-

pleca voia ascultătorilor, din acéstă considerațiune le dividem în figurî de sentințe mai apte spre a proba, și în figurî de sentințe mai apte spre a emoționa. Cele dintaiu se intemeieză pre un anumit contrast dintre idee și expresiune sau pre o anumită ficțiune ori prefacere (simulatio); căci una se pare că zice, și alta înțelege oratorul „Namque et irasci nos, et gaudere, et timere, et admirari, et dolere, et indignari, et optare, quaeque sunt similia his, fingimus“, zice Quintilian. Cele din urmă sunt expresiuni de ale afectelor mai vii și întinse în deosebi spre a emoționa. Prese tot și unele și altele deodată contribue spre întreitul scop al discursului, anume spre a înveța, delecta și îndupla. ¹⁾)

§. 71. **Tropii.**

Tropii staă intru aceea, că cuvintele nu se ieaă în însemnarea lor proprie, ci în sens translat sau impropriu. Quintilian îi definiște: „Verbi vel sermonis a propria significatione in aliam cum virtute mutatio.“ ²⁾) Ca substrat servesce tropilor o asemănare, care trebuie să fie cunoscută ascultătorilor.

Tropii mai îndatinați sunt: metafora, metonima, sinecdoche, ironia.

Metafora (translatio-μεταφέρω) e tropul, în care unui cuvînt pre basa unei asemănări, făcute numai în mintea vorbitorului, se dă o însemnare diversă de cea proprie, prin acësta óre-cum provocă pre ascultătoriu, ca însu-și să afle basa asemănării; spre es.: „să stins în primăvara vieței.“ Metafora ajută mult pre ascultători, spre a pricepe lucrurile intelectuali și abstracte. Ea personifică pasiunile, eră obiectele sensibile le zugrăvesc mai nobil, mai energic și mai grațios. ³⁾)

Metafora, ca și asemănarea se poate împrumuta dela toate lucrurile din lume; spre es. mama e un anger păzitor; Ioan are gură de aur; X. e o bibliotecă vie; „Îngrășa-se-vor din grăsimea casei tale, și cu isvorul desfășăriunii tale vei adăpa pre dinșii. Că la tine este isvorul vieței, intru lumina ta vom vedé lumina“ etc. ⁴⁾)

Quintilian toate metaforele le reduce la următoarele patru:

¹⁾) Quintilian Institut. or. IX. 2; v. Nic. Schleiminger, Grundzüge der Beredsamkeit. p. 198—240. ²⁾) Institut. or. VIII, 6. ³⁾) v. Manlius o. c. p. 123 urr.

⁴⁾) ps 35, 8—9.

a) Când cuvintul, ce indică vre o însușire a lucrurilor animate, se zice despre alte animate; spre es. „Spuneți vulpii aceleia“ adecă lui Irod celuī *astut*.¹⁾

b) Când cuvintele, cari esprimă lucruri de cele neanimate, se schimbă între sine; spre es. frâu = lege; legătură = comunitate.

c) Când ceea ce însenmă ceva neanimat, se afirmă despre cele animate; spre es. S'a stins lumina Blașului = a murit cel mai ilustru bărbat din Blaș.

d) Când lucrurilor neanimate li se ascru simțiri și viață; spre es. Pietrile vor da vers; ruinele vestesc gloria eroilor, cari se odihnesc în sinul lor.

Metafora, dacă nu se referesce la o reprezentăiune singură, ci la o grupă de reprezentăiuni se numește *alegorie* (ἄλλος-ἀγορεύειν); ea constă în aceea, că se desvoltă și continuă imaginea, ce servește de basă la asemănare. Se zice *alegorie*, fiind că alta se exprimă prin cuvinte, și alta e de a se înțelege. Deci *alegoria* nu este alt ceva de cât o metaforă continuată și poate fi pură ori mixtă.

Alegoria pură vine înainte mai ales în poesie. Un exemplu de atare alegorie aflăm în psalm 79.

„Via din Egipet aî mutat, gonitaî neamurile și o aî resădit pre ea. Cale aî făcut înaintea ei, și aî sădit rădăcinile ei și aî umplut pămîntul. Acoperit-aû muntii umbra ei, și mlădițele ei chedrii lui Dumnezeu. Întins-aû vițele sale până la mare, și până la rîuri odraslele sale. Pentru aceea aû surpat gardul ei și o aû cules pre ea toti cei ce treceaû pre acolo. O aû stricat pre ea vierul de pădure și porcul sălbatic o aû păscut pre ea. Dumnezeul puterilor întorce-te dară, și caută din ceriu și vezi și cercetază via acesta și o sevîrșesce pre ea, pre care o aû zidit drépta ta.“²⁾

În elocința sacră mai des ocură *alegoria mixtă*, care constă din expresiuni proprii și metaforice. Atare alegorie e vorbirea Mântuitorului, prin care arată necesitatea grației sanctificante, dicînd:

„Pre cum mlădița nu poate să aducă rôdă întru sine, de nu va rîmână în viață, aşa nică voi de nu veți fi în mine. Ești sum viața voii mlădițele; cel ce locuesc întru mine și ești întru el, acela aduce rôdă multă, că fără de mine nu puteți face nimica. De nu va rîmână cineva întru mine se va scôte afară, ca și mlădița, și se va usca, și o vor aduna și o vor băga în foc și va arde. De veți rîmână

¹⁾ Luc 13, 2. ²⁾ ps. 79, 9—16.

întru mine și cuvintele mele de vor rămână întru voi, ori ce veți vră veți cere și va fi vóně.“¹⁾

Un feliu de metaforă e și *catacrisa* (*κατακρίσις*), e un trop cutezat, la care recurge oratorul, când în limbă nu află cuvînt, care să esprime esact ceea ce cugetă ori simte. Spre es. Se luptă cu morî de vînt; sede în fruntea mesei; arborele genealogic, a legat secretul de limba clopotului.

Atât metafora, cât și alegoria are să fie nobilă și démnă; asemănările să fie dela obiecte cunoscute, dară nu ordinare, de jos, ori chiar triviale.

2. *Metonimia* (transnominatio *μετανομασία* schimbare de nume), constă în permutarea conceptelor corelate, cum sunt:

a) *Causa cu efectul*; spre es. iubirea lui Dumnezeu ne-a mântuit din servitutea păcatului. „Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas, reguunque turres.“²⁾

b) *Semnul cu lucrul însemnat*; spre es. a raportat corona de lauri, în loc de învingere

c) *Autorul cu lucrul produs de el*; spre es. ceteșce din profetul Isaie.

d) *Posesorul cu posesiunea*: arde Petru în loc de casa lui Petru.

e) *Timpul ori locul cu cele întâmpinate în ele*: seculul al 19-lea a revîrsat necredință asupra Europei întregi.

f) *Cuprindătoriul cu lucrul cuprins*; spre es. a beut un păhar de apă; mi-a nimicit biblioteca (cărțile).

3. *Sinecdoche* (comprehensio *συνεζήσουσι*) este tropul, în care oratorul restrînge și respective estinde însemnarea cuvintelor, sau permătă conceptele mai înalte cu cele mai de jos, creând prin acăsta o mulțime de nuanțe plăcute în dictiune. Așa se iese:

a) *Partea pentru întreg* (pars pro toto); spre es.: suflete = ómeni, și intors întregul pentru parte: toți vorbesc, adeca multă.

b) *Genul pentru specie*: spre es. ómeni, (bărbați, femei); francesul e vial, grecul e perfid.

c) *Număr determinat pentru nedeterminat*: patru mii de ani, adeca în veci.

d) *Materia se ieă pentru obiectele preparate din ea*; spre es. se îmbracă în porfiră și vison, adeca în vestimente pregătite din porfiră și vison.

¹⁾ Ioan 15, 4—7. ²⁾ Horatius I. Od., 4, v. 13.

4. La sinecdoche se poate reduce și *antonomasia* (*ἀντονομασία*), când în locul numelui propriu se pune unul comun, care exprimă o însușire caracteristică a persoanei ori lucrului, designat prin numele propriu; spre es. Apostolul = Paul; trădătorul = Iuda; eterna cetate = Roma.

5. *Ironia* (*diversiloquium, dissimulatio, illusio, εἰρωνεία*) este tropul, prin care oratorul are în minte chiar opusul, la ceea ce însemnă cuvintele lui luate în sens propriu. „Etă Adam s'a făcut ca unul din noi cunoscând binele și răul.”¹⁾ Când ironia exprimă batjocură veninösă ori desperare se numesc *sarcasm*. Spre es. Profetul Ilie a zis în batjocură către preotii lui Bal: „Strigați cu glas mare, că Dumnezeu este, că döră povestesc, ca nu cumva să lucre ceva, sau să fie adurmit, ca să se deștepte.”²⁾ — „Unde sunt dumnezeii, pre cări și-a făcut tje, sau scula-se-vor și te vor măntui în vremea reușății tale?”³⁾ „Tu ești învățător în Israel și acestea nu le sci.”⁴⁾ Iuvenal batjocoresc pre Egiptenii, cări adorau animale și plante (ainul și ceapa). „O sanctas gentes, quibus haec nascuntur in hortis numina.”⁵⁾ Aici se numără și *asteismul*, când lauda este exprimată prin cuvinte de defaimă, ori întors: spre es séracul adeca cel forte avut mintosul, adeca stupidul.

Ironia este forte acomodată la refrângerii, mai ales când e vorbă de a combate escuse netemeinice cu privire la împlinirea cintării detorințe. Aplicarea ironiei pretinde cea mai mare precauție și oratorul sacru numai de tot rar să recurgă la acest trop; de ore ce scopul oratorului nu este a batjocori pre nime, ci a-i câștiga pretoți pentru adevăr.

6. *Hiperbola* (*ὑπερβολή*) sauă esagerarea este trecerea preste starea reală sau chiar preste posibilitate, spre a da o mai vie expresiune ideilor și sentimentelor, pre cări voim a le provoca în ascultători. Așa s. Augustin zice despre avari: „Pământul își are marginile sale, apa ţermii săi, aerul limitele sale, însu-și cerul orizontul său; numai avariția nu cunoșce nicăi o limite. Dacă și-se dă avarule pământul întreg, poftesci marea; dacă și-se dă pământul și marea, pretindî aerul; dacă poședî pământul, marea și aerul, poftesci ceriul, dacă aici dobîndit și acesta, voesci să fi și mai sus. Bossuet zice despre Condé, că și umbra lui câștiga lupte.”

¹⁾ I Mos. 3, 22. ²⁾ 3 Imp. 18, 27. ³⁾ Ier. 2, 28. ⁴⁾ Ioan, 3, 10.

⁵⁾ Satira 14-a.

7. Opusă hiperibolei e *tapeinosis* (*ταπείνωσις*), când adecă se esagerază prin micșorare preste măsură. Spre es. Viața noastră e o clipită un minut.

8. Dacă micșorarea se face din modestie se zice *litotita* (*λιτότης* attenuatio); aşa și când se zice mai puțin spre a întări mult, se negă spre a afirma cu atât mai tare. Spre es. Darul lui (Dumnezeu) în mine nu a rămas deșert¹⁾, adecă a produs fructe abundante. Spre es. Nu e de desconsiderat, adecă e de prețuit fără mult. Scrie binișor, adecă e scriitor destul de bun.

9. O specie de litotită e *Eufimisma*, prin care lucrurile neplăcute ori supărătore le exprimăm prin terminii domoli. Spre es. „S'a mutat la cele eterne; nu-i place apa.“

§. 72. **Figurile proprii de cuvinte.**

Figuri proprii de cuvinte se zic aceleia, cără păstrăză însemnarea cuvintelor, dară le aranjază în propoziție și le întrebuițează în un mod neobicinuit în vorbirea comună și plană.

Cele mai însemnate figuri de cuvinte sunt:

1. *Repetițiunea* constă în aceea, că unul ori mai multe cuvinte se repetă sau începându-se (repetițiunea) sau sfârșindu-se (conversiunea) cu ele două ori mai multe fraze.

La întrebarea archiereului, că fiul lui Dumnezeu e Isus Christos, zice Massillon „Dacă voesci a cunoșce adevărul, pentru ce întrebă pre Isus? Întrăbă pre Ioan Botezătoriul, întrebă lucrurile lui, întrebă martoriile vieții sale, întrebă s. Scriptură, întrebă morții, pre cări i-a inviat, oile lui Israel, pre cări le-a cercetat, întrebă-i pre toti: pre schiopi, surdi, morboși, întrebă ceriul și dacă aceste mărturii nu sunt de ajuns, întrebă chiar și infernul; acesta își va spune: El e Fiul lui Dumnezeu“ „Deplângi averea perdută, necumpăratul tău a causat aceasta nefericire, deplângi sănătatea sdruncinată, necumpăratul tău a causat aceasta nefericire, deplângi faima maculată, necumpăratul tău a causat aceasta nefericire.“

Repetițiune, în care zicerile se încep și se finesc cu același cuvinte se numește *compleciune* sau simbole, ea cuprinde de odată și figura repetițiunii și a conversiunii. Spre es. „Tot universul e plin de spiritul lumii, tot universul se judecă după spiritul lumii, tot universul se guvernează după spiritul lumii; zice-voiu, că însuși pre Dumnezeu ar voi să-l adoreze după spiritul lumii.“ (Bourdaloue).

¹⁾ 1 Cor. 15, 10.

Repetițiunea să nu fie prea lungă și să se observe în ea o gradațiune, căci altcum e molesta.

2. *Expolițiunea* e figura, în care se repetă mai multe frasă, cără tot acea-și însemnăză. Aceasta nu e tautologie, ci espunerea unei idei din mai multe respecte, ori cu o claritate crescendă.

„*Fiuile, adu-ți aminte, că ați luat cele buni ale tale în viață.*“¹⁾ Oh, cât de înfricoșat, cât de torturătoriu e: „*Eu am luat atâtea bunuri, prin cără mă-ai fi fost de tot ușor să fiu fericit, și pentru o nimică mă-am aruncat în acest loc de osândă!*“ Ești am avut atâtea invitații, atâtea remușcări de conștiință, atâtea ajutori de ale grației; și de toate am abusat, și am abusat pentru o nimică. Căci o nimică a fost aceea plăcere rușinoasă, după cără atât de mult am oftat eu, o nimică aceea posătăne, acel oficiu, o nimică acele petreceri, acele desfătări! Si pentru o nimică sum eu aici!²⁾“

3. *Sinonimia* constă în grămadirea de cuvinte, cără esprimă aceea-și idee, carea pre calea acesta apare mai momentuoasă. „Voi nu scîti acesta? voi sunteți străin în cetate; omenei întelepti, prevedetori, prudenti, cu minte.

4. *Gradațiunea* (climax) stă în o serie de reprezentări, dintre cără tie-care e mai puternică, de cât cea precedentă ori întors. În casul prim gradațiunea e *ascendentă*; spre es. „A maltractat pre inimicul său e un păcat, pre un străin e o crimă, dară a maltractat pre binefăcătoriul său cel mai mare, lipsesc cuvintele spre a caracteriza o atare fărădelege; era în casul din urmă *descendentă* anticlimax. „Cine poate fi sigur de fericirea sa în tot decursul vieței? cine pre an, pre o lună, pre o zi?“

5. *Perifrasta* (circumlocutio) stă în espunerea mai pre larg a ideii, care să ar putea exprima mai pre scurt, dară nu aşa frumos și elegant. Se aplică figura acesta, când sunt de a se spune lucruri aspre și neplăcute, spre a încunjura expresiunile ordinare și de jos, și preste tot spre a da discursului demnitate și viață. Așa Fechier în loc de a zice să mergem la spital, se exprimă așa: „Eu vă și pot conduce în acele locuințe triste, în cari se ascunde miseria și paupertatea și unde diversele morburile vi se prezintă ca tot atâtea icone de ale morții.“

6. *Asindenton și polisendenton*. Când se omit conjunctiunile, figura se zice asindenton; spre es. „iubirea totale le suferă, totale le

¹⁾ Luc. 16, 25. ²⁾ Leonardo a Porto Mauricio, predica despre Infern.

crede, tōte le nădăjduesce, tōte le rabdă.[“] 1) „veni, vidi, vici;” éră când se pun și unde nu cere trebuință, avem figura polisendeton; spre es. „unde domnesce iubirea creștină, acolo domnesce și pacea, și armonia și prosperarea și fericirea.“ Omiterea conjuncțiunilor împrumută stilului vivacitate și energie; éră repetirea lor gravitate.

7. *Pleonasmul* (cumulatio, congeries) constă în grămadirea de fruse, ce par superflue pentru înțelegerea lucrului, dară se recer pentru energia și eleganța dicțiunii; spre es. „am vădut cu ochii mei proprii.

8. *Antitesa* (contraposition) constă în contrapanerea de cuvinte și sentințe întregi, ca adevărul să apară în o lumină cu atât mai intensivă. Ea trebuie să fie scosă din natura lucrului și bine potrivită, în care cas dă dicțiuni nu numai claritate, ci și farmec și energie. Figura aceasta ocură des la ss. părinti.

S. Gregoriu Naz. „Fii ómenilor până când veți fi grei la inimă și nesimtitor? de ce iubiți desertaciunea și căutați minciuna? pentru ce judecați de ceva mare acesta viață și puținele ei zile, éră despărțirea cea plăcută o socotită de un lucru greu și înfiorătoriu? Nu ne vom cunoșce pre noi însine? nu vom lăpăda cele ce vedem cu ochii? nu ne vom întorce privirea la cele ce se cuprind cu mintea și cu înțelesul? Si dacă e să ne întristăm, întristarea așadară trebui să fie, din cauza că peregrinajul nostru se prolungește în o lume, pre care David o numesc: cortul întunericului, locul de suferințe, no-roiul adâncimi și umbra morții; că rămânește mai indelungat în acele morminte (trupuri), cari ne încunjură; că noi ómenii, fiind zidiți ca și dumnezei, murim mórtea păcatului? Acesta frică mě mun-cesc, acesta me cuprinde ziua și nöptea: cugetul la gloria venitóre și la judecata venitóre este, ceea ce nu me lasă nicăi să resuflu liber; din cari cea dintâi așa o doresc de ferbinte, cât aș pute zice: „Stinge-se spre măntuirea ta sufletul meu”, a doua me umple de grigi și fiori. Nu me tem, că acest trup, după ce se va fi petrecut și corrupt, se va stinge cu totul, ci ca nu cumva aceea plasmuire nobilă a lui Dumnezeu, în care e ratinnea, legea și sperarea, să se abată dela destinaținea sa și să aibă o sorte mai tristă de căt a ființelor lipsite de rațiune . . . Ah de mi-aș mortifica membrele pre pămînt, și de aș cuprinde tōte cu spiritul înaintând pre calea cea îngustă, pre care merg puțini, și nu pre cea largă și ușoră! Cu adevărat sunt mari și bogate cele ce urmăză după aceea și speranța întrece meritul și vrednicia nóstă. Ce este omul de-l amintesci pre el? Ce misteriu nou mă încunjură? Sum mic și

mare, umil și înalt, muritoriu și nemuritoriu, pământesc și ceresc. Acelea cu lumea de jos, acestea cu Dumnezeu. Acelea cu trupul, acestea cu spiritul. Cade-mi-se să me înormântez cu Christos, ca să înveze cu Christos, să fiu coerdele lui Isus Christos, să fiu fiul lui Dumnezeu, și ca și Dumnezeu.”¹⁾

9. Cu antitesa e afină *Paronomasia* (*annominatio*), când vorbe aprope asemenea având însă însemnare diversă se pun lângă olaltă în sentință; spre es. „amantes sunt amentes” (zice Cic.); din arator s-a făcut orator; quae nocent, docent; inventus ventus; din Saul, Paul. Această joc de cuvinte poftesce mult spirit și bine aplicat, produce efect.

10. Tot la antitesă putem adnumera și *paradocșul* (antilogia), e o sentință, ce la părere se opune adevărului și conține contrazicere, în realitate însă ea e corectă; spre es.: „copil bêtârn” (nu după ani, ci după minte); amara plăcere. Vedî în staulul dela Betleem maiestatea infinită în scutece, fără împărătie; atot-putința în pruncie, — fără putere; — eterna înțelepciune . . . în légân, la părere, necapabilă de usul rațiunii. Dumnezeu necunoscut. Acăsta e, ce admir eu, dară nu pot cuprinde.

11. *Corecțiunea* se întimplă atunci, când oratorul retrage, ce a zis, ca îndreptându-se să se exprime prin cuvinte mai corespunzătoare și mai energice. Flechier în panegiricul stuluī Paul: „El s'a convins și convertit și prin acăsta a îndreptat răul causat bisericei, cu folosul, ce i' l'a adus. Dar, ce zic? El a făcut mai mult pentru biserică, de cât în contra ei, și unde a abundat păcatul, a suprabundat grația.”

§. 73. **Figurile de sentințe mai apte spre a convinge.**

1. *Preterițiunea* stă în aceea, că oratorul se face, că voiesce a trece cu vederea ori nu mai a atinge lucrul, ca cu atât mai mult să-l ridice. Uneori se servește oratorul de figura acăsta, spre a cuprinde unul după altul mai multe obiecte în cuvîntare și a le contopi în o iconă.

„Nu am de cuget se ve deping în deosebi tóte virtuțile strălucite, cari au înfrumusețat pre acest mare bărbat; nu voi vorbi despre puritatea și tăria sa morală, de cari s'a frânt ca și de o stâncă puternică tóte valurile ispitelor și amăgirilor păcatose; nicăi despre abnegațiunea fără sămân, cu care și-a jertfit el avearea și puterile în folosul binelui public, fiind în tot momentul gata a-și jertfi pre-

¹⁾ S. Gregoriu Naz. Cuvint. X. în lauda frateluī său Cesariu.

altariul patriei chiar și viață; nici despre religiositatea și devoțiunea lui profundă, cu care și-a împlinit din frageda tinereță dețorințele creștinescă, cerecând cu diligență și înzestrând cu muncificență casa Domnului; frumșeța și splendorul acestui locuș sânt, în care ne aflăm o dovedesc aceasta în modul cel mai eloquent. Ce privesce dărnicia lui față cu deaproapele, las, să vorbescă multimea de miseri, văduve și orfani, a căror lacrami le-a șters și durerile le-a alinat; e destul a spune, că lui să a potrivit și i să dat numele de „părintele săracilor“ etc. Da, nu voi se ve deping tōte virtuțile, ce formeză corona gloriei lui, că aceasta nu ar trece numai preste cadrul unei cunțintări sacre, ci și preste debilele mele puteri.

2. *Reticența*, când oratorul de odată intrerumpe cursul ideilor suprimând în tacere ceea ce ar fi să dică. Dar ascultătorii cele retăute le înțeleg mai bine de cât dacă le-ar fi spus. Se folosesc figura aceasta când ar fi să se spună lucruri dureroase, înforătoare ori ceva de jos, ce nu ne permite decentă oratorică, precum și atunci când oratorul e de tot emoționat. Spre es. „Păcătosule, nu-ți aduci aminte, că Dumnezeu e bun față de toți omenii?.. îngenunchie înaintea lui și pote... (te va ierta).“

O specie de reticență este și *Elipsa*. Consta în omiterea sentimentelor, cari ușor se pot subînțelege.¹⁾

3. *Interogaționă*. E figura, prin care oratorul în loc de a spune ceva simplu și direct, adresă ascultătorilor întrebări, sciind înainte, ce ar răspunde ei, ori că nu ar putea răspunde nimică. Întrebarea aici nu exprimă îndoelă, ci cea mai deplină convingere. Ea deșteptă interes și atenție în ascultători și împrumută dicțiunii viață și grătie.

„Poporul meu, ce am făcut ţie său cu ce te-am întristat său cu ce te-am îngreunat? Răspunedem?“²⁾ „Cine e slab și ești să nu fiu neputincios? cine se smintescă, și să nu me aprind?“³⁾ S. Ioan Chrisostom: „Ce te îngâmfezi, pulvere și cenușă?“⁴⁾ Pentru ce te îmfli, omule? pre ce ești tu superb? Ce-ți puni speranță în onoare și averi? Se eșim împreună la morminte, să privim acolo misterii mișcătoare, natura în descompunere, ósele măcinante, trupul nostru în putredină! Dacă ești înțelept, căci aici —; și dacă ești cu privire ageră, spune-mi: care e aici rege, care om privat? care e nobil și care e sclav? care e înțelept și care neînțelept? Unde afli aici frumșeța tinereței? unde amabilitatea privirii, unde nasul elegant? unde buzele infocate? unde frumșeța genelor, unde fruntea radiantă? Nu e totul cenușe, totul pulvere, nu sunt tōte spuză, nu sunt tōte vermi, nu sunt tōte putredină și putore?

¹⁾ ps 6, 4. ²⁾ Mich. 6, 3. ³⁾ 2 Cor. 11, 29. ⁴⁾ Eccli 10.

Oh ascultătoriul meu, acesta să o contemplăm noi, și în fine, fiind că mai e încă timp, să ne reintorcem de pre calea, pre care am rătăcit.“¹⁾

4. *Subiecțiunea* e răspunsul, ce și-l dă oratorul la întrebarea pusă, prin ce dă vorbirii forma interesantă-dramatică a dialogului. Poftesce idei pregnante și dicțiune scurtă.

Massillon dă următoriul model: „Ce poți tu aduce, o fiule al lumii, înaintea scaunului de judecată a lui Isus Christos ca apărare, ce nu ar fi combătut prin exemplul celor pii? Vezi zice, că a trebuit să te acomodezi moravurilor lumii? dară fac'o acesta dreptii, cari trăesc lângă tine în mijlocul lumii? Vezi aduce ca acasă poziția ta înaltă? Oră pote vioiciunea tinereței? temperamentul tău? aplicarea ta naturală spre plăceri? sorrtea ta? fericirea? Starea sănătății tale? Întorce-te în totă părțile: atâtăi drepti, atâtăi martori contra ta.“ Întipuesce-te în ori și care situație; fiecare situație are sănii săi, fiecare etate exemplele sale, fiecare condițiune modelele sale.

5. *Concesiunea* e când oratorul admite ascultătorilor ceva, une ori chiar mai mult de cât ar fi așteptat ei, ca apoi cu atât mai cu succes să-i pote duce la recunoșcerea adevărului. În figura acăsta oratorul arată o blândețe față de ascultători, prin ce cu atât mai curând le câștigă increderea. Concesiunea ușor pote avea și aspectul ironiei. S. Augustin zice: Si peccare vis, quaere tibi locum, ubi te Deus non inveniat, et fac quod vis. S. Ciprian: „Vozi ziceți, că sunteți avuți și aveți să ve bucurăți de avuția voastră? Ei bine! bucurăți-ve, ve conced, dară bucurăți-ve spre măntuirea voastră. Săraci și lipsiți să simătă, că voi sunteți avuți!“ S. Bernard: „Dacă bunurile lumesci sunt ale tale, iele cu tine!“

6. *Comunicațiunea* este atunci când oratorul apelăză la ascultători și ore-cum se consulteză cu ei, ca prin consensul și verdictul lor să-și confirme tesa sa. Spre es. „Ați audit acest mare adevăr, ve las să faceți însă-ve conclușiunea.

„Ve chiem la forul conștiinței voastre și ve întreb: rămasa-ti voi credincioși juruinței dela s. Botez, ori dóră violarea ei păcatosă va aruncat în o miserie mai profundă, de cum a fost aceea, din care vă eliberat Botezul? Aruncați o privire esaminătore în treculul vieței voastre — nu aflați acolo momente, — oh dacă ar fi ele sterse din carte vremii, — nu aflați acolo momente, în cari vătați smuls din servitul lui Isus Christos, și de bunăvoie vătați aruncat în sclavia inimicului infernal, de și atăi promis sărbătoresc, că pentru tot de una ve lăpădați de el. Ore frântăți voi de nou

¹⁾ Hom. IX despre penitință.

acele cătușă nefericite? Óre nici când nu ati permis voi să se furișeze în inima vóstră iubirea de lume, de obiceiurile, de principiile, de pompele, de plăcerile și de deșertăciunile ei, și acestea pre încetul se ve amágescă la lucrurile sătanei? Unde este vestmîntul cel alb a nevinovăției, care l-ați primit în Botez și pre care nemaculat aveți să-l presentați la tronul Judecătoriului vostru? . . . Isus a fost Domnul, sub a cărui flamură aveați voi a purta răsboiu în contra puterilor întunericului; el a fost exemplarul, pre care ati jurat voi al imita. Blândeta, abnegațiunea, paciința, zelul lui spre rugăciune, iubirea deapropelnă, obediенța, tōte virtuțile lui trebuiau să fie chiemarea și placerea vieței vóstre. Dacă viața vóstră — în contrazicere cu juruința solemnă făcută — e chiar contrariul la tōte aceste, nu ve revocați voi faptice promisiunea. și în anumită măsură renunțați la Evangeliu, căruia i-ați jurat credința?“ (Murray.)

7. *Dubitățiunea.* Prin acéstă figură arată oratorul incertitudinea și nehotărîrea cu privire la aceea, că ce se zică, ori că să zică ori să nu zică ceva; prin acéstă face pre ascultători, ca însi și să mediteze asupra lucrului. Dubitațiunea să nu dureze îndelungat, căci ar degenera în afectare.

„Unde me voi duce dela spiritul tău? și dela fața ta unde voi fugi? De me voi sui în ceriu, tu acolo ești, de me voi scobori în iad, tu de față ești. De voi lăua aripile mele de diminetă și me voi sălăslui la marginile mării, că și acolo mâna ta me va povătui și me va ținé drépta ta.¹⁾

Bourdaloue în cuvântarea despre Nascerea lui Isus Christos luându-și de text cuvintele: „*Si le-aū zis lor ângerul nu ve temeți, că éta vestese vóuē bucurie mare, care va fi la tot poporul, că s'a născut vóuē, astăzi Mântuitorul, care este Christos Domnul în cetatea lui David,*“²⁾ zice în esordiu: „Și eu — ca și ângerul — vestesc nascerea Mântuitorului lumii; dară eu o vestesc ascultătorilor (la curtea regală), despre cari nu sciu, că óre fi-le-va spre măngăere. „Ești vestesc un Mântuitor umilit și sérac, însă il vestesc mai marilor și avuților. Ești il vestesc ómenilor, cari deși se numesc și ei creștini, totuși sunt plin de gânduri lumesci. Ce voi a le zice dară, Oh Dómne! și de ce cuvinte me voi servi spre a le înfățișa misteriul umilinței și al séraciei tale! Să le zic: nu ve temeți? în starea, în care mi-î intipuesc, ar fi, că i-aș amăgi. Să le zic: temeți-ve? Ești me-aș depărtă de scopul misteriului, pre care il serbăm, și de ideile măngăitoare, ce le însuflă, și trebuie să le însufle el și celor mai mari păcătoși. Să le zic: întristați-ve, când tôtă lumea creștină se bucuvă? Să le zic: măngăiați-ve, când în fața Mântuitorului, care le condamnase tōte principiile, ei au destule motive, ca să se întristeze? Le voi zice, oh Dumnezeul meu, și una și alta și prin acéstă voi împlini detorința, ce mi-ai

¹⁾ ps. 138, 6—8. ²⁾ Luc. 2, 10—11.

impus'o. Ve voi ū zice întristați-ve și măngăiați-vě, căci ve anunț o veste, care de odată dă ansă și la frică și la bucurie.“

8. *Suspensiunea.* Oratorul lasă pre ascultători în incertitudine și nedumerire, cu privire la ceea ce are să zică, ca apoi să-i surprindă prin ceva nou și neașteptat.

„Oh dacă ai cunoscere darul lui Dumnezeu, și că cine zice că trătine: dă-mi să beu¹⁾ Bourdaoule vorbind despră mórtea Mântuitorului pre cruce, zice: „Cel ce a murit astfelui, cel ce a descoperit ceea ce numai unuī Dumnezeu a putut fi cunoscut, aū nu posede însu-și puterea și tăria lui Dumnezeu?“ Ce am se adaug acum, ne va mișca neaseménat mai puternic. Acest Dumnezeu om mōre făcend minuni; și ce minuni? Oh iubițior creștin, nici când nu a fost ceva mai splendid și nici când nu va fi ceva mai splendid! În momentul, când își dă sufletul său, cuntrămură pămîntul, deschide mormintele, invie morții, frânge catafătesma bisericei; intuneca sôrtele — minuni pre căt de uimitore, pre atât de ne mai audite!

9. *Licenția* stă în aceea, că oratorul voind a spune lucruri, cari s'ar păre că îi supără pre ascultători, le cere mai întâi permisiunea, provocându-se la chiemarea sa, ori contéză la indulgența și bunăvoința lor. Spre es. „Permite-mi ca de noū se ve revoc în memorie și ve inculc obligațiunea de a asculta sănta liturgie în una fiecare Duminecă și sérbatore.“

10. *Sugestiunea* (prolepsis prevenirea, occupatio, obiectio, praesumtio) stă în aceea, că oratorul previne obiecțiunea, ce și-ar pute-o face ascultătorii, făcend însu-și obiecțiune și răspundend la ea.

S. Ieronim scrie lui Heliodor: „Tu te temi de séracie? dar Christos numesce fericiți pre séraci. Te spară de lucru? nici un ostaș nu câștigă fără ostenelă corona de laur.“ Flechier în laudele s. Paul: „Ce puteau zice Judei, în contra predicatorii lui Paul? Ignoranța? eruditiiunea lui le era cunoscută. Indiferentismul religios? zelul său pentru religiunea lor le era dovedit. Un spirit slab? însi-și s'aū servit de curajul lui. Iubire de inoiri? El prea s'a declarat în contra bisericei. Interesul privat? el a renunțat la ori ce speranță de ori ce onoruri?“

§. 74. **Figurile de sentințe mai apte spre a emoționa.**

1. *Eschiemațiunea* constă în aceea, că oratorul predominat de un afect puternic erumpe în cuvinte ori sentențe patetice, cari dau expresiune aceluī afect. Mai des se începe acăstă expresiune cu interieciunile: O, Oh, Vaî etc. „O tempora, o mores.“ „O

adâncul bogătiei și al înțelepciunii și al sciinței lui Dumnezeu. Cât sunt de necuprinse judecările lui și neurmată căile lui!“¹⁾ „Ce este omul, că-l pomenesc pre el și fiul omului, că-l cercetez pre el!“²⁾

2. Când prin eschiemăjune se doresce vre-un bine, avem figura numită *optațiune*: „Descinde, oh fică binecuvintă a ceriului, dulce concordie!“

3. Când se doresce un rău, avem figura *imprecațiunii* sau blăstămul.³⁾ „Blăstămat fie momentul, în care am intrat în aceea societate perversă.“

4. Când răul și blăstămul se referesce la vorbitor figura se zice *jurămînt* (*testatio*) „Cum vom cânta cântare nouă în pămînt străin? de te voi uita Ierusalime, uitată să fie drépta mea. Să se lipescă limba mea de grumazul meu, de nu-mi voi aduce aminte de tine!“⁴⁾

5. *Adjurarea* este figura, prin care spre a îndupla pre ascultători la ceva, ne provocăm la Dumnezeu, la sănții etc. cu un cuvînt la tot față de ce ascultătorii nutresc cult, respect sau frică. Spre es. „Pentru numele lui Dumnezeu ve rog, întorce-ți-te de pre calea periri.“ „Ve conjur pre memoria părintilor voștri, să abziceți de viața cea scandalosă.

6. *Apostroful* (oratio aversa, aversus a judice sermo) e figura oratorică, prin care oratorul se întorce de către ascultători și cu insuflețire agrăesce persoane singuratice prezente ori absente, ori se adresază la lucruri vii ori fără viață, ca și cum ele ar fi insuflețite, ca omul. E un mijloc puternic spre a emoționa.

Audi ceriule și asculta pămîntule, că Domnul a grăit: fi am născut și am înălțat, eră aceia s'aū lăpădat de mine.⁵⁾ „Ierusalime, Ierusalime, cari omor pre proroci și ucid cu petri pre cei trimisi la tine, de căte-oră am vrut să adun fi tăi, în ce chip adună găina puii sub aripă. Etă se va lăsa casa ta pustie.“⁶⁾ „Salutată să fi tu Romă, eternă cetate, care conservă în sinul tău osămintele celuī dintăiū dintre apostoli și ale numărătilor martirii și eroi ai creștinătății!

7. *Prosopopea* (personificarea, fictio personarum) este figura, prin care se introduc ca vorbind persoane absente ori mórte, sau lucruri neinsuflețite. E una dintre cele mai mărețe figurii ale stilului oratoric.

¹⁾ Rom. 11, 33. ²⁾ ps 8, 5. ³⁾ vedî ps 68, 23—29 și ps 108, 6 urr.

⁴⁾ ps 136, 6—7. ⁵⁾ Is. 1, 2. ⁶⁾ Mat. 23, 37 ur.

S. Chrisostom zice: „Dacă suntem fiți martirilor, dacă vom să le fim ore când soții, să nu ne întristăm la mórtea iubiților nostri, să nu jelim pre acei iubiți, cări merg înaintea nóstări la Domnul! Căci dacă o vom face acésta, însi și fericiții martiri ne vor batjocori zicend: O creștinilor! o doritorilor a împérătiei lui Dumnezeu! voi plângeti pre iubiții vostrui repausați pre paturi moi, și și jeliți; ce a-ti face voi, dacă i-ați vedé chinuindu-se și ucidându-se de cătră pagânii pentru numele Domnului? Aș nu vău premers vóuë esemle strâlucite? Patriarchul Avram pre unicul său fiu, oferindu-l de sacrificiu lui Dumnezeu, l-a străpuns cu sabia obedientei, și n'a crutat nicăi pre cel ce-l iubia atât de mult, nu mai ca să presteze Domnului ascultare. Si dacă veți zice, că Avram a făcut-o acésta din porunca Domnului, și voi aveți poruncă, ca să nu ve întristați pentru cei ce au adormit.“ Alt exemplu ne ofere Flechier în funeralul princesei Montausier.¹⁾ Massillon astfel introduce pasiunile vorbind omului: „Tu abusezi înbindu-ne; noi nu avem fericirea, ce o cauți tu; înălță-te preste noi la acela, care ne-a plăsmuit, și vedă: ore nu e el mai mare și mai vrednic de iubit, de căt noi.“

8. *Hipotesa* (presupunerea) stă în aceea, că oratorul spre a pute face o mai adêncă impresiune asupra ascultătorilor, și întipuește o situație diversă de cea actuală. Din acésta situație vorbesce el ori introduce pre alții vorbind cu înșuflețire. El presupune lucruri posibile ori imposibile.

S. Paul zice: „De aș grăi în limbile omenesci și ângeresci, éră dragoste nu am, făcutum'am ca nisce aramă sunătore și chimval răsunătoriū. Si de aș avé prorocie și de aș sci tóte tainele, și tótă sciința, și de aș avé tótă credința căt să mut și munții, éră dragoste nu am; nimica nu sum. Si de aș împărții tótă avuția mea și aș da trupul meu să-l ardă, éră dragoste nu am, nicăi un folos nu-mi este.“²⁾

Bossuet ne ofere un frumos exemplu de hipotescă combinată cu apostroful, zicend „Dormiți-ve somnul vostru bogații pămîntului, și rămâneți în pulberea vóstră.³⁾ Dacă după câteva vîcuri de om, ce zic? dacă la căti va ană după mórtea vóstră văți intórce éră în lume, oh ómeni de mult uităti! voi văți grăbi a ve scobori éră în mormintele vóstre, ca să nu fiți siliți a vedé numele vostru înțunecat, amintirea vóstră ștersă, prevederile vóstre înșelate, înșelate în amicii voștri, în creaturile vóstre, ba și mai mult în erezii voștri, în fiș voștri. Acesta e fructul lucrului, cu care văți consumat voi sub sóre, grămadindu-ve tesauri de ură și de mănia vecinică la judecata lui Dumnezeu?⁴⁾

¹⁾ v. mai sus p. 214. ²⁾ 1 Cor. 13, 1 - 3. ³⁾ ps 75, 6. ⁴⁾ Discurs funeral asupra cancelariulu Le Tellier.

9. *Ipotiposa* (ὑποτύπωσις) este espunerea și descrierea atât de vie, plastică și pitorésă a unui lucru ori a unei lucrări, cât se pare, că vedem, auđim și simțim înaintea noastră ceea ce ne depinge și reprezentă oratorul.

Popflu astfel depinge judecata ultimă: „Ce icónă mărăță! Christos sede, ca judecătoriū pre norii ceriului, plin de putere și mărire; la picioarele lui staă poporele pământului, împărțite în două cete, în céta dreptilor și în céta păcătoșilor; de asupra suride un raiu plin de bucurie și desfășări neperitóre, de desupt cască cu gróză un iad plin de dureri și suferințe. Dreptii așteptă cu nerăbdare și incredere cuvîntul dumnezeesc, care le va deschide porțile ceriului; păcătoșii se cutremură și incremenesc, vădând sosita clipă, care va să le descopere rușinea înaintea lumii și să-i arunce în abisul torturilor eterne. Atunci se va incepe judecata; se vor deschide cărțile, se va judeca fiecare din cele ce se află scris în ele.¹⁾ Aceste cărți vor fi, Iub. A., inimile noastre. O putere mai înaltă se va scobori asupra inimilor tuturor, care le va lumina căsórele, va lumina și rărunchi cei mai ascunși și va aduce la arătare toate faptele, poftele și cugetele ómenilor. Nimic nu este acoperit, ce să nu se descopere și ascuns, ce să nu se cunoască.”²⁾

Adeseori depingere se preface în *visiuue*, care prezintă lucruri depărtate și venitore; atarî visiuni aflăm dese la profeti.³⁾

10. Afină cu ipotiposa este *Etopea* (ηθοποία), în care se espune grafic în trăsături potrivite, vie și fidele caracterul ori modul de lucrare a cărării persoane arătându-vi virtuțile și scăderile.

Când espunerea nu se mărgimesc numai la cualitățile morale, ci se extinde la alte insușiri cararteristice a cărării persoane, avem *prosografia* sau *portretul*. Portretul oratoric se deosebesce de cel istoric prin aceea, că espune numai ce e mai nimerit, mai pregnant și mai plin de energie în cărare persoană.

Când se aduc în legătură portretele a lor două persoane avem *paralela*. Așa s. Ioan Chrisostom face paralelă între Moise și s. Paul.⁴⁾ Caracterisa se pot nu numai persoane singuratice, ci și clase întregi de ómeni, precum și statul moral al ómenilor din cărare epocă, țară etc. De etopeă ne servim des în cuvîntările panegirice. Spre es. „Petru să născut din o familie nobilă și mai nobil să arătat prin calitățile sale eminenți și prin virtuțile ce-i înfrumusețau sufletul. Încă din frageda etate a judecării dovedia o judecată ma-

¹⁾ Apoc. 20, 11. ²⁾ Mat. 10, 26. Predica la Dumineca lăsatului de carne. Amvon I. p. 73—4. ³⁾ Ezech. 37, 1—10. despre invierea corpurilor. ⁴⁾ v. mai sus p. 111.

tură și bărbătescă. Trăsăturile pronunțate și simpatice ale feței sale erau o iconă fidelă a inteligenței și tăriei lui de caracter etc “

§. 75. Despre usul figurilor.

Cu privire la usul figurilor oratorice în elocința sacră avem de a observa următoarele:

1. Una fiecare figură înainte de a fi admisă în discurs, să susțină critica judecăței mature și a bunului gust?

2. Figura trebuie să fie expresiunea naturală și adeverată a unei idei ori a unui sentiment, căci la din contră s-ar reduce la combinare de vorbe găle fără sens. Despre atari figură, asemenea bulbulilor de săpun, zice Quintilian: „Quas sine sententia sectari tam est ridiculum, quam quaerere habitum gestumque sine corpore.“¹⁾ Tot acolo observă: „ubique ars ostentatur, veritas abesse videtur.“ Se înțelege de sine, că idea, căreia se dă expresiune prin usul figurei, are să corespundă materiei, ce se tracteză și scopului, ce se urmăresce în discurs.

3. Usul figurilor să fie moderat, căci numai așa dă dicțiuni chiaritate, grație și energie, la din contră produc confuziuni și disgustă. Quintilian zice: „Sicut ornant orationem opportune positae, ita ineptissimae sunt, cum immodice petuntur.“²⁾ Dacă sunt prea multe figură, una eliminază din sufletul ascultătorilor impresiunea, ce a produs-o celalătă. Uneori ascultătorii admirând frumusețea și varietatea figurilor perd din vedere substanța lucrului. Apoi unde sunt prea multe floră, de comun sunt puține fructe, și mâncărurile prea aromate displac.

4. În usul figurilor să se țină cont de gradul cultural și gustul ascultătorilor; figurilor mai mărete și neîndatinate să li se facă și o scurtă introducere, căci alt cum ușor rămân neînțelese și fără de efect.

5. Uneori se pot combina mai multe figură, spre a potenția efectul. Mai de parte tōte figurile să țintescă spre același scop, căci altcum ar lipsi din cuvintare caracterul unității, și ce s-ar realiza prin unele, s-ar paraliza prin cele alalte.

6. În fine să se folosesc numai figură nobile și edificătoare, încunjurând tot ce-ar fi de jos, trivial ori contrar bunelor moravuri.

¹⁾ Institutiones orat. IX, 3. ²⁾ ibid.

§. 76. Genurile stilului oratoric.

Stilul sau caracterul discursulu*u* poate fi multiplu, după cum multiple sunt obiectele, despre care se poate vorbi, scopul cu care, și ascultătorii către care s'ar țină cuvîntarea. Cei vechi distingeau trei genuri de stil: stilul sublim sau înalt, stilul simplu sau umil, și stilul mijlociu sau temperat.¹⁾

1. *Stilul simplu* este espunerea ideilor în o formă simplă, naturală și ușoră. El se apropiie mai mult de conversarea comună și familiară. Caracteristica lui e claritatea și perspicuitatea. Oratorul deși se pare a fi preocupat de obiect, totuși nicăi ornamentul oratoric, ce i se ofere de sine, nu-l respinge. Deci vin și în acest stil metafore plăcute, imagină atrăgătoare și preste tot figură mai ușore.

Stilul acesta se adresă mai virtuos la intelectul ascultătorilor și este cu deosebire acomodat la explicarea cuvintelor și a conceptelor, la ilustrări, narări, argumentări și preste tot la instruire.

Stilul simplu occură în predicele comune, ce se țin poporului de rînd.

Gavril Pop., „În s. Evangelie de azi, ceteam, că Isus a vindecat 10 leproși de un morb cumplit și lipicios, ce se numea în răsărit lepră, care cu puteri omenesci nu se putea vindeca, și care la noi multămită lui Dumnezeu — numai după nume e cunoscută. Cum î-a vindecat? numai zicându-le: mergeți de ve arătați preoților. — Este iubiților! și între noi o lepră nu trupescă, ci sufletescă, carea e cu mult mai rea de cât cea trupescă, și acesta lepră e păcatul, care e ealcarea legii lui Dumnezeu cu sciință și voință etc.”²⁾

Stilul simplu încă recere diligință și artă, numai cât acestea nu apar în dicțiune, ci rămân ascunse. Aceasta ignorându-o, mulți nu pun nicăi un pond pre dicțiune, și pentru aceea în loc de a vorbi în stilul simplu, vorbesc în un stil sec și de tot vulgar și negles.

2. *Stilul mediu sau temperat*, cum îl numesce Cicero, cu claritatea și perspicuitatea dicțiunii împreună și o anumită eleganță și splendore; iubesc imagini și idei alese, forme limbistice artificiose, perioade și figură apte spre a mișca și delecta. El se adresă mai virtuos la inima ascultătorilor.

Usul stilului mediului e acomodat acolo, unde se tractă despre emoționarea ascultătorilor.

¹⁾ Quintilian Institut. XII, 10. ²⁾ Gavril Popu, Predici populară, tom. II. Cluș, 1884. Predica la Dumineca Leproșilor.

Cuvîntările comune de laudă, cele funebrale și dela sărbători de comun se țin în stilul temperat sau mediu.

Fiind că spre a vorbi în stilul mediu se recere un anumit grad de însuflețire, oratorul ușor poate trece în afecte vehemenți, expresiunea cărora se face prin stilul sublim ori prin cel patetic; de altă parte voind se împreune simplicitatea cu eleganța dicțiunii erăși ușor poate deveni obscur și greu de înțeles. Aici se recere mare diligență.

Popflu zice despre tradarea lui Iuda: „Domne! me înfiior de atâtă răutate. Dacă nefericitul Iuda, după ce vîndu pre Domnul și învățătoriul său zicea: Pre care îl voi pălmui acela este, fapta lui dóră nu era atât de ticălosă, atât de négră. Dară, spuñeti-mi ve rog, unde atî audit sau unde atî cetit când va despre o fără-de-lege esecutată cu o viclenie nerusinată ca acesta? *Pre care îl voi săruta acela este*, ce cuvinte sunt acestea? Așa dară semnul iubirii celei mai fragede să se folosescă chiar de un apostol spre vinderea Domnului său? Firea omenescă se revoltă, și se întorce cu disgust dela o fățarie ticălosă ca acesta!”¹⁾

3. *Stilul sublim* sau înalt stă în o dicțiune avintată, elegantă și plină de viață și putere, care entuziasmă, farmecă și ca și un torrent puternic, răpesce ore-cum cu sine spiritul ascultătorilor transportându-l în regiunile cele mai înalte ale gândirii; altă dată acesta dicțiune surprinde și cutremură pre ascultători prin noutatea și vivacitatea imaginilor, prin comparațiuni fine și neobiceinuite și prin figură măreță și temerarie.

Sublimul în dicțiune este productul unui spirit adânc cugeătoriu, al fantasiei vii și al afectelor puternice. Deci sublimitatea stilului nu zace atât în cuvinte și frase, cât în idei mărețe imagini fine și sentimente vii. Așa e măreță idea lui Dumnezeu, idea mărimii fizice și morale, când ni se prezintă ca estra-ordinare și sterneresc în noi admirăriune ori ne împlu de terore.

În lumea morală e sublimă marinimositatea, spiritul de sacrificiu, martiriul și preste tot actele eroice de virtute. În lumea fizică ne pune în uimire pompa ceriului instelat, inmensitatea oceanului, o tempestă estra-ordinară, o noptea de fiori, aparițunea lui Dumnezeu. „Deslegă încălțăminte tale, că locul, pre care calcisânt este.”²⁾, aparițunea ângerilor etc. Imagini sublim sunt acelea, cari deping lucrurile mărețe cu colori atât de vii, fine și bătătore la ochi, cât ne pun în uimire. Eră sentimentele sunt sublim, când

¹⁾ Predica II pentru Domineca I din Paresemă. ²⁾ 2 Mos. 3, 5.

având de temeiū o virtute se par a fi mai pre sus de firea omenescă. Psalmistul esclamă: „Dumnezeu este scăparea noastră și puterea, ajutoriu intru necasuri, s'a aflat fără. Pentru acesta nu ne vom teme, când se va turbura pământul și se vor muta munți în inimile mărilor.“¹⁾ Acesta liniște perfectă în mijlocul unei lumii, ce se nimicesc e ceva sublim, și are de temeiū increderea neclătită în Dumnezeu.

Stilul sublim se servește, ca de ornament oratoric, de tot ce are elocință mai mareț, mai plin de putere și mai elegant. De acest stil se folosesc oratorul sacru în predicile panegirice, la sărbători mari și cu alte ocasiuni solemne și estra-ordinare, când și ascultătorii se află în o dispusețiune sufletească agitată.

S. Ioan Crisostom în cuvîntarea ținută cătră poporul constantinopolitan înainte de a pleca în exil ne dă următorul model de stil sublim: „Saă ridicat valuri multe și vifore înfricoșate, dară noi nu ne temem de cufundare; deorece stăm pre stânca! Turbeze marea, stâンca nu o poate sfârma; înalță-se valurile, naia lui Christos nu o pot cufunda. Și în adever, de ce să ne temem? De mórte? Christos e viața mea și a muri mi e căstig.²⁾ Veî zice, că de exil? Al Domnului c pământul și plinirea lui.³⁾ Aă dóră de confisarea bunurilor? Nimica nu am adus cu noī în lume și e sigur că nimica nu vom duce cu noi. Cele înfricoșate ale lumii eă le desprețuesc, și bunurile ei sunt vrednice de batjocură. Eă nu me tem de săracie, nu oftez după averi, eă nu me infior de mórte, nicăi nu doresc a vietui, de cât singur pentru binele vostru. Pentru aceea în deosebi ve vorbesc acum și rog iubirea vóstră, ca să aveți încredere. Nime nu ne va pute separa, căci ce a împreunat Dumnezeu, omul nu poate despărți.⁴⁾ Dacă nu se poate dărâma căsătoria, ore nu cu atât mai puțin se va putea disolva biserică lui Dumnezeu? Tu o combai fără de a putea vătăma pre acela, pre care îl ataci. În adever, luptându-te contra mea, îmi măresc gloria, eră puterea ta și-o zădărnicesc. Greu își este a lupta contra stimulului; căci tu nu vei timpi stimulul ascuțit, ci-ți vei vulnera picioarele; nicăi valurile nu sfârmă stâンca, ci ele se frâng și se prefac în spumă. Nimic nu e mai puternic de cât biserică; oh omule: incetă deci cu răsboiul, ca să nu-ți nimicescă puterile tale. Nu declară răsboiu ceriului. Dacă te lupți cu omeni: poți să învingi ori să fi invins. Dacă ataci biserică, sigur nu vei învinge, căci Dumnezeu e mai puternic de cât tu. „Aă întărită-vom pre Domnul spre mănic? Aă mai tari de cât El suntem?“⁵⁾ Ce a pus și întărit Dumnezeu, cine va culeze ca se sgudue? Aă nu-i cunoșci tăria lui? „Cel ce caută spre pământ

¹⁾ ps 4, 1—2. ²⁾ Filip. 1, 21. ³⁾ Psalm. 23, 1. ⁴⁾ 1 Mos. 2, 24.
⁵⁾ 1 Cor. 10, 22.

*și-l face pre el de se cutrēmură;*¹⁾ demândă și cele mișcăciose se înțepenesc. Dacă pote întări cetatea, ce se clătină, cu cât mai virtos va puté să întărescă biserică? Biserică e mai tare chiar și de cât ceriul. „*Ceriul și pămîntul vor trece, eră cuvintele mele nu vor trece.*²⁾ Cari cuvinte? „*Tu esti Petru și pre acéstă pétră voiū zidi biserica mea, și porțile iadului nu o vor birui pre ea.*³⁾

Pre lângă cele trei genuri de stil deja amintite, după diversitatea ideilor și a sentimentelor, ce ocură în discurs și după forma, în care li se dă expresiune, se nasc diverse nuanțe de stil; dintre acestea amintim: Stilul sententios, stilul grav sau bărbătesc, stilul grădios, naiv, suav și patetic.

4. *Stilul sententios* îl aflăm mai ales la ss. părinți, de aci se numesce și stil patristic, el se caracterizează prin aceea, că cuprinde sentințe, proverbie, epiphoneme și reflecțiuni.

a) *Sentințele* — la cari se numără și locurile des folosite din poeti — ca și nescari diamante dau predicei splendore, ele ating spiritul și câștigă inima ascultătorilor dintr-o dată. Sentințele au efectul acesta numai când sunt bine alese și folosite cu mare cumpărt. Ce am zis despre sentințe are valoare și despre proverbie. Un proverb bine ales și bine aplicat, substitue câte o pagină întrégă a cuvintării descrise, pre lângă aceea se imprimă adânc în memoria ascultătorilor.

b) *Epiphonemele și reflecțiunile* sunt sentințe și observații, ce se fac la încheierea unei naratiuni ori espuneri. Ele trebuie să fie scurte, nouă și ameșurate materiei propuse. Tertulian încheie tractatul *De bono patientiae* așa: „Acesta e puterea admirabilă a pațientei creștine, a se oferi cu totul lui Dumnezeu ca vinovat.“

5. *Stil grav sau bărbătesc*, se zice acela, în care pondul principal zace pre propunerea precisă și convingătoare a doctrinei. Oratorul se servește de un resonament logic rigoros, nu caută atât le simetrie, ci la aceea ca să espună chiar, natural și franc ceea ce are de spus. Acest stil apare aspru și fără alt ornament, de cât al convingerii și francheței.⁴⁾

6. *Stilul grădios* ne prezintă în o formă simplă, atrăgătoare și nepretensivă, tot ce cugetă și simte oratorul. El chiar prin acăsta devine atrăgătoriu și plăcut.

7. *Stilul naiv* are aproape aceleași calități, ca și cel grădios. Deși naivitatea stă mai mult în idei de cât în expresiune, totuși în el

¹⁾ Ps. 103, 32. ²⁾ Mat. 24, 35. ³⁾ Mat. 16, 18. ⁴⁾ Rom. 2, 1 urr.

și cuvintele și întorsăturile par a răsări de sine și fără precugere-tarea oratorului, din sujetul, ce se tracteză.

8. *Stilul suav și cu unicăune* este limbagiul înimei pline de iubire, blănădeță și delicateță. Aici mai mult ajută cultura înimei, și ajutoriul grației divine. Limbagiul acesta moie înimele impreitate și stórcé din ele lacremă de penitență.

9. *Stilul patetic* aparține stilului sublim, este limbagiul plin de foc, care mișcă, entuziasmează și răpesce cu sine pre ascultători, respective îi umple de fiori și-i îngrozesce față de păcate. Obiectul lui trebuie să fie de mare moment și acomodat pentru patos, căci altcum oratorul apare ca și: „*violentus inter sobrios.*“¹⁾ Prin limbagiul acesta arta oratorică din fiecare pasiune face un isvor de virtute, ura o sanctifică îndreptându-o în contra lucrurilor reale și de jos, invidia o preface în un mijloc de emulațiune nobilă, iubirea o îndrăptă spre idealuri mărețe etc.

§. 77. **Mijloacele pentru cultivarea stilului.**

Ca oratorul sacru să-și însușească un stil plăcut, i se recomandă deprinderea în lucrări stilistice prin concipiare, deprinderea în improvisație și imitarea scriitorilor bunăi.

1. *Concipierea.* Sub concipiere se înțelege descrierea materiei aflate și aranjate în mintea oratorului chiar așa, cum are să se propună ascultătorilor. Ea nu e alt ceva de cât rezultatul studiului și al meditațiunii cu privire la tema alăsă, esprimat în forme lingvistice corespunzătoare și depus pre hârtie.

Concipierea este necesară pentru începători, dacă voesc a vorbi corect și a propune bine, dară și celor mai înaintați pretenții eloanței încă lî se recomandă cu tot de a dinsul. Căci concipiând predica în liniste, oratorul își poate alege mai bine cuvintele, frazele și întorsăturile oratorice de cât atunci, când tóte le lasă pentru momentul propunerii.

După părerea celor mai celebri retori, oratorul sacru la începutul carierei sale trebuie să-și concipieze și descrie din cuvint în cuvint tóte predicele, ce are să le țină cu ocaziuni mai solemnă, la celealte după 1—2 ani le poate descrie numai scheletul și părțile, în cari s-ar tracta despre lucruri mai delicate. Mulți oratori mari (ca Massillon) și-au descris întregi tóte vorbirile sacre.

Concipierea predicilor, ce e drept, e molesta, dar are acel efect salutar, că oratorul în decurs de 5—6 ani își formeză o

¹⁾ Cicero, Orat. II. 28.

colecțiune de predici proprii, de cără se poate folosi, când imprejurările nu i-ar permite să se prepară la predică nouă „concionem primam calamo scribere commodum est sequentibus annis.“¹⁾ Pre lângă aceea, prin concepția său oratorul aprofundăză materia prelucrată, își înșeușește copia verborum, fraze și intorsiuri oratorice corespondente, și-și formează un stil propriu și caracteristic. În cestiunea acăsta axioma Iesușilor sună: „Este consult a-și descrie predica, e periculos a nu o face acăsta, și pentru urmări e mare avantajul a o fi făcut.“ Prin concepție se prepară calea la improvisație.

La concepție pururea să aibă oratorul înaintea ochilor planul său schiță predicei, scopul particular, ce vrea să-l ajungă și capacitatea ascultătorilor. Când concepțiează, să lase de o parte alte grigi retrăgându-se în un loc linistit. Ideile să le esprime cu vorbele, cără se oferă de sine și să nu umble căutând după fraze, ca nu cumva să-și întrerupă și pierdă firul ideilor. Dacă nu-i vine în minte un termin, folosește de vre un sinonim ori de circumscriere; poate să-i vină în minte mai târziu acel termin, când revede conceptul.

După ce a terminat oratorul cu concepția scriind în fract, revede cele scrise, amplifică și îndreptă, ce e de lipsă: „*Artis enim est, artem tegere.*“ În fine purisază conceptul scriind curat, legibil, cu observarea interpunctiunilor și relativ pre spațiu puțin. Fiecare serie sau grup de idei să se înceapă cu aliniat nou; părțile principale ale predicei se indică prin numeri, era locurile mai momentuoase se subliniază. Prin acăsta se ajută mult memorarea predicei.

2. Cu deprinderea în concepție să mărgă paralel și deprinderea în *improvisație* (*oratio extemporalis*), care consistă în a ține vorbire, fără o preparare specială, la ce adesea-ori este necesitat oratorul sacru. Desteritatea de a improviza și-o câștigă oratorul prin studierea și aprofundarea adevărurilor religioase, prin săa elaborare de predici sistematice și schițe de predici. Având oratorul materia la indemână, dacă dispune numai de ceva talent oratoric, ușor o tornă în formă oratorică corespondentă. Quintilian scrie: „*Maximus vero studiorum fructus est et velut praemium quoddam amplissimum longi laboris, ex tempore dicendi facultas.*“²⁾

¹⁾ S. Francisc Borgia, *De ratione concionandi* c. 7. ²⁾ Institut. orat. X, 7.

Spre a improvisa se recomandă, ca oratorul momentan să-și formeze un scurt plan de predică reflectând la natura lucrului, la momentuositatea lui, la probele, ce se ofer óre-cum de sine și sunt palpabile, la motive și la deducțiunile practice și cu deosebire la împrejurările, între cari are să vorbescă. Aici se poate ajuta purcând după versicul: quis? quid? ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando?

Introducerea o formeză espunerea motivului, care l-aº resolvit să vorbescă, ori începe în dată cu idea principală, care formeză tot odată și corpul cuvintării. Apoi acesta o desvoltă conform scopului, ce-l urmăresce prin cuvintare, servindu-se de mijlocele oratorice corespunzătoare. Epilogul cuprinde recapitularea și inculcarea celor zise, exprimându-și dorința și increderea, că acelea vor fi urmate de cătră ascultători.

Deprinderea în improvisaþiune o recomandăm, practisarea ei în public înse afaº de casul necesităþii o desfătuim. A improvisa cu succes este un dar deosebit al spiritelor mari, cu tóte acestea și la cei mai celebri oratori adese-ori occur în improvisări defecte de cari în discursurile concipiate în zádar aº cerca. Predicatoriº de rínd de comun nu aprofundeză materia în improvisări, ci se învîrt în generalităþi.

3. *Imitarea.* Progresul omenimei, precum în sciinþă și artă preste tot, asemenea este gradat și pre terenul elocinþei. O generaþiunea apreciază și prestaþiunile generaþiunilor anterioare, culege, ce socotesce, că e bun și pre aceea zidesce mai departe. Oratorul sacru, dacă voesce a se perfecþiona în arta sa, încă trebuie să studieze prestaþiunile oratorice de valóre, să-þi însuþescă din acelea nu numai idei, ci și o formă frumósă de a le espune, sau să imiteze pre oratoriº mari.¹⁾

În imitare oratorul să fie cu luare a minte ca:

a) Să imiteze numai pre oratoriº cei buni atât cu privire la cuprins, cât și cu privire la forma cuvintărilor. Numai acestia pot servi ca modele, la cari spiritul imitatorului se cultivă în o direcþiune salutară și se învaþesce cu idei mari, intorsëtură oratorice ingeniose și cu desteritatea de a aplica cu succes regulele oratorice. Între oratoriº celebri să imitam pre aceia, a căror naturel se apropie mai tare de al nostru, și cari auº trăit și lucrat în raporturi analóge cu ale noastre.

¹⁾ Quintilian, *Institutiones oratoriae*, X, 1.

b) *Cum să imităm?* Imitarea să fie rațională, mărginindu-se la ce e în adevăr bun în model și ce ne putem însuși și noi, și nici de cum să nu fie servilă. Imitarea rațională ne întăresce puterile, deșteptă în noi incredere, curaj și nisuință spre lucru, pre când imitarea servilă face ca individualitatea și originalitatea imitatorului să dispară, și el în loc de a se perfecționa, își perde increderea în sine și cu timpul devine necapabil de a mai presta ceva independent.

c) Fiind că și cei mai celebri autori își au imperfecțiunile și defectele lor, pre acestea nu este permis a le imita, asemenea nu sunt de imitat nici însușirile cu totul particulare ale cutării orator. Quintil, zice în privința acésta: „*Tum in suscipiendo onere consulat suas vires. Nam quaedam sunt inimitabilia, quibus aut infirmitas naturae non sufficiat, aut diversitas repugnet. Nec, cui tenue ingenium erit, sola velit fortia et abrupta: cui forte quidem, sed indomitum, amore subtilitatis et vim suam perdat, et elegantiam, quam cupid, non assequatur. . . . Habet tamen omnis eloquentia aliquid commune. Id imitemur, quod commune est.*”¹⁾

4. *Analiza și prelucrarea predicilor străine* încă contribue la cultivarea stilului oratoric.

Spre a trage folos din cetirea predicilor străine e de lipsă a le analisa. În analisare mai întâi cetim cu atențione și studiăm, cuvîntarea, apoi ne întrebăm: care e obiectul? care e scopul special, ce se urmăresce prin predică? planul corect e? domnește în el unitate? nu se amestecă lucruri străine? cum e impărțirea și executarea planului? Esordiul e în adevăr introducător? Folosescu-se probe destul de corăspunzătoare și cum se întrebuinteză ele? afectele și motivele destul de puternice sunt, spre a emoționa și determina pre ascultători? Transițiunile dela o serie de idei la alta cum sunt?

În fine să se examineze formele lingvistice, prin cari își exprimă oratorul cugetele și sentimentele sale. Pre calea acésta putem afla ce e bun și vrednic de imitat în cutare predică, de asemenea și aceea că ce e necorăspunzător în ea. Ca să descoperim mai ușor nu numai părțile bune, ci mai virtuos defectele unei predici, e consult să o comparăm cu altă predică, care tracteză tot despre aceea-și materie.

Analisa lor 2—3 predici ne folosesc mai mult de cât cetirea simplă a zeci de cuvîntări sacre.

¹⁾ Quintilian X, 2.

După ce am analisat cutare predică străină, să comparăm cu ea predica lucrată de noi tot despre aceeași materie, și atunci ușor ne vom convinge, ce e bun în lucrarea noastră și cări ne sunt scăderile, pre cări avem să le îndreptăm.

Când oratorul nu dispune de timp spre a se pregăti independent la predică, poate prelucra predici străine. Aceasta se întimplă, sau că împrumută din predica străină dispozițunea, scheletul și ideile principale, umplând restul cu idei și argumente proprii; sau materialul predicei străine îl acomodază după împrejurările, între cări are să vorbescă.

La mijlocul acesta să recurgă oratorul, cât se poate mai rar; căci deși ca imitație e folositoriu, totuși ușor poate deda pre începători la lenevire și la imitație servilă.

În fine la formarea stilului contribue în măsură mare cetirea și studierea scriitorilor distinși în limba, în care predicăm.

Tractatul IV.

A c t i u n e a .

§. 78. Despre acțiune în genere.

Cu elocuțiunea discursul e deja terminat în mintea oratorului, și poate, și pus pre hârtie. Dară predica are să fie o propunere vie; viața aceasta se dă prin *pronunțare*, sub care înțelegem reproduserea cugetelor și sentimentelor noastre cu ajutorul organelor corporală. Partea retoricei, care ne învață, cum să ne reproducem discursul prin organele corporală, se numesce *acțiune* sau și propunere. Quintilian scrie: „Pronuntatio a plenisque actio dicitur, sed prius nomen a voce, sequens a gestu videtur accipere. Namque actionem Cicero alias quasi sermonem, alias eloquentiam quamdam corporis dicit. Quapropter utraque appellatione indifferenter uti licet.”¹⁾

Acțiunea ca și o elocuență a corpului e de o importanță capitală la succesul discursului; pentru că din să este cea mai fidelă manifestare a dispoziției sufletești, în care se află oratorul; ea de a dreptul impresionază și simțurile externe ale ascultătorilor, prin ce se potențiază influența asupra înțelesului, înimei și voinței lor.

¹⁾ Quintilian XI, 3, 1.

De aici se explică, că un discurs propus face asupra noastră neasemnat mai mare efect, de cât cel numai cetit, și cu cât e mai bine propusă predica, cu atâtă face mai mare efect. S. Bernard scrie: „Solet acceptior esse sermo vivus, quam scriptus; nec tam affectus esprimit scribens digitus, quam vultus.“¹⁾ Eră s. Francisc Borgia zice, că: „Acțiunea constituie viața predicei.“ Prin acțiunea potrivită pricep mai ușor discursul și ómenii neculți și nedeprinși în cugetare, chiar de aceea detorința oratorului sacru este, să-și însușească o propunere, cât se poate de bună.

Propunerea bună, ca artă nu se poate studia din cărți, ci oratorul e avisat mai mult la propriul spirit practic și la exercițiu. Retorica în privința acăsta servește cu anumite principii și inviaționi mai mult generali.

În acțiune, ca în reproducerea morală și corporală a discursului, distingem două momente: pronunțarea propriă sau *declamațiunea*, și acțiunea în sens strîns sau *gesticulațiunea*. Dar spre a propune un discurs, trebuie să-l scim mai întâi, acăsta se ajunge prin *memorisare*, deci și memorisarea apartine acțiunii. Vom începe cu acăsta ca cu fundamentalul acțiunii.

§. 79. **Memorisarea.**

Cicero definesc memoria: „Firma rerum ac verborum recordatio.“ Memoria bună e una din însușirile principale ale oratorului adeverat; căci el când nu improvisază, numai aceea poate zice, ce a imprimat bine în memorie, și nu o dată, când l-a părăsit memoria, trebuie să pună capet discursului. Memorisarea trebuie să se întimplă în aşa măsură, că oratorul să domnescă materia deplin și să poată reproduce cu securitate și facilitate ceea ce voiesce.²⁾ Cele memorisate aşa să curgă de pre buzele oratorului, ca și, când ar isvorii de sine cu abundanță din internalul lui, și órecum ar improviza. Massillon zicea: cel mai bun discurs e acela, pre care îl scie oratorul mai bine.

Memorisarea e după: verbală și reală. Verbală e memorisarea, când oratorul își imprimă în memorie și recitează la timpul său

¹⁾ Epist. 66. ²⁾ Asupra cestiuni, că óre să se cetescă cuvintarea sacră, ori să se spună de rost, nu mai insistăm, fiind evident, că are să se spună de rost, de óre ce numai atunci poate fi propusă cu sentiment și insotită de gesturi corespunzătoare. Bărbaților forte ocupăți cu afacerile publice înse nu li se poate imputa, că-și cetesc discursurile, asemenea nici celor morboși, bêtrâni, ori celor, care tin conferențe unui auditoriu cult.

discursul din cuvînt în cuvînt chiar aşa, cum l'a concipiati și descris. Din contră memorisarea se zice *reală*, când oratorul își imprimă în memorie însu-și lucrul și cursul ideilor, fără a se lega strins de singuraticele cuvînte din conceptul predicei.

Care memorisare ar fi de preferit, e dispută între retori. Si una și alta are avantagiî, dară și defecte. Noi nu ne unim nicî cu aceia, cară pretind ca oratorul sacru să învețe din cuvînt în cuvînt toate predicile, dară nicî nu putem aproba, că în ori ce cas să se multămescă numai cu o memorisare reală; ci trebuie să fim cu considerațiune la capabilitatea oratorulu, la genul și ocasiunea cuvîntării, ba chiar și la singuraticele ei părți. Acestea avîndu-le în vedere zicem:

I. Oratorul tiner la începutul carierei sale în decurs de mai mulți ani (5—6), să-și memoriseze toate cuvîntările din cuvînt în cuvînt; acésta să o facă din motivele:

a) Ca nu cumva conștiința, că nu și-a memorat bine predica, să-l țină în o grige continuă: că ore ce are să zică, și aşa să nu pótă da atenziunea cuvenită pronunțării și gesticulațiunii. Conștiința acésta îl face timid și ușor îl aduce în perplesitate, ceea ce e molest atât pentru orator, cât și pentru ascultători, și e deci-dătoriu cu privire la efectul predicei. Asemenea e molest și când oratorul nememorându-și din cuvînt în cuvînt predica, nu-și află terminii de lipsă, se împedecă în vorbire, repețesce des acelea-și cuvinte și fruse, și se tot corege, ba pote că stă în loc și e silit mai adese-oră a căuta în manuscript. A propune bine un discurs numai cu ajutoriul memorisării reali de comun e fructul și răspînătării studiului mai îndelungat. Oratorul tinér, care nu-și memorisează din cuvînt în cuvînt predica, spre a-și cruța puțină ostenelă, se pune în pericolul de a nimici întreg efectul predicei.

b) Prin memorisarea verbală devin proprietatea noastră permanentă cuvîntele, frusele și întorsăturile oratorice din concept, de cară putem face ușor us după trebuință; și dacă avem idea, dispunînd prin memorisarea verbală de un tesaur lecșical destul de avut, putem mai ușor ține discursuri improvizate.

Defectul memorisării verbale este, că pre cei dedați numai cu ea îi face timidî, și la cas când își uită ceva în decursul propunerii, nu-s capabili a se reculege. Cu înaintarea în etate memoria slăbesce și cei dedați numai la memorisare verbală devin sficioși și numai cutéză a ascinde amvonul, de căt spre a-și ceti predicele.

Așa a pătit-o între alții și celebrul orator frances Massillon, care precum ne spune cardinalul Maury era dedat a-și memorisa predicele ca și școlarii bună lectiunea. El nu odată să a opri în decursul vorbirii și a trebuit să se uite în manuscris. Ca să nu se surprindă nu căuta spre public, ci ținea ochii pre jumătate închiși; în anii din urmă aștei sale nă a cutedat să mai predice, ci numai cetia clerului diecesan frumosele sale conferențe și pompösele cuvintările sinodale.

II. *Memorisarea reală* sau după cursul ideilor are avantajul:

a) Că lăsă sbor liber spiritului oratorului, el nu recită, nică declamă, ci propune în mod oratoric; vorcea e mai liberă și mai plăcută, propunerea căstigă viață, având și farmec.

b) Adeseori vin împrejurări, cără il silesc pre orator să facă schimbări în vorbirea premeditată, să se servescă de cuvinte și fraze, la cără nu a reflectat înainte de a ascinde amvonul; cel ce a memorisat predica după cursul ideilor, o pot face și acesta fără ușor.

c) Cel ce memorizează după cursul ideilor, uitându-și formele lingvistice din concept nu vine în confuzie, căci ușor află altele nouă, ori circumscrie terminul, ce nu-i vine în minte. Unul ca acela e în stare a predica până la adânci bătrânețe, cum a făcut celebrul Fenelon.

Defectul memorisării reale este, că cuvintele de comun nu sunt așa alese și variate, nică frazele așa rotundite ca atunci, când se memorizează predica din cuvînt în cuvînt.

III. Din cele espuse despre cele două metode ale memorisării tragem următoarea concluziune:

Oratorul la început să-și memoriseze cuvintările din cuvînt în cuvînt. După ce prin memorisarea verbală mai îndelungat și-a însușit o anumită desteritate în predicarea cuvîntului divin, să treacă la memorisarea reală. Trecerea să se facă pre început, așa că ascultătorii numai din succesul crescînd al oratorului să observe, că el vorbesce mai liber, mai cu mare curaj și intimitate. Si după ce să dedat oratorul la memorisarea reală, are să memoriseze verbal citatele, definițiunile și pasajele de tot momentuose. Ba cu ocaziuni solemnă să-și memoriseze întrîngă cuvintarea.

Cu memorisarea stă așa dară lucrul ca și cu concipierea. Începătoriul are să scrie și memoriseze predica din cuvînt în cuvînt,

pentru oratorul consumat de comun e de ajuns schițarea și memorarea reală a predicei.

Pentru ușurarea memorisării dăm următoarele îndrumări:

1. Oratorul să-și elaboreze sistematice cuvintarea, aşa că între singuraticele ei părți să domnescă nece logic, căci atunci memoria e ajutată de cătră înțeles. Conceptul să fie scris legibil, respicat, căt se poate pre spaț putin, foal mari și ce e mai momentuos să se sublinieze, prin acesta se ușură memoria locală.

2. Pre timpul memorisării să nu fie oratorul preocupat ori distras cu alte lucruri. Mai consult este a ceta predica sera, și a memorisa sistematice dimineața, când spiritul recreat e mai suscetibil pentru ori-ce.

3. Odată să memoriseze oratorul căte un pasaj întreg, care apoi îl recapitulează, când trece la cel următor. De asemenea recapitulează și partea memorisată a predicei, când trece la memorarea celei alalte, pentru ca caracterul unității din predică să se imprime și în memorie.

4. După ce a memorisat oratorul singuraticele părți ale predicei, recitează cu voce întrigă predica de odată, și dacă nu și-ar aduce aminte de ceva, nu se uită îndată în manuscris, ci se sileșe a suplini idea ori frasa prin altele corespondente. Tot cu acesta ocasiune să reflecteze și la modulațiunile vocii și la gesturile, ce au să însoțescă propunerea.

5. În fine mai observăm, că dacă oratorul și-ar uita ceva din predică pre amvon, se poate ajuta repetind cu emfază și comentând cele zise mai pre urmă, în care timp poate reafla firul pierdut. Dacă tot nu-i vine în minte, ce urmează, să scotă manuscrisul (care e consult a-l avé tot de una la sine) și să se uite în el, lăsându-l apoi deschis pre parapet. Când nu are manuscrisul la sine, prin o transiție corespondente să trăcă la aceea parte a predicei, care îi vine în minte. Când nică acesta nu e cu puțină, recapituleze cele zise, ca și un feliu de epilog și prin o aplicare practică corespondente pună capăt cuvintării sale.

§. 80. Pronunțarea.

Pronunțarea numită și *declamație* este manifestarea cugețelor și sentimentelor noastre prin graiul viu, sau cu ajutorul vocii.

În pronunțare distingem: esprimarea, modulațiunea vocii, temperatura, accentul, ritmul și tonul.

I. *Esprimarea*, ca să redée fidel, și cu efect ce cugetă oratorul trebuie să fie:

1. *Înțelegibilă*, anume fie-care frasă, cuvint, silabă și sunet să se pronunțe deplin, curat și respicat, aşa după cum poftesc firea limbei, în care se ține vorbirea. Să se observe și în pronunțare deosebirea între vocalele lungi, mijlocii, scurte și diftongi și să evite modificarea consonantelor după jargone. Voca în pronunțare să fie destul de respicată; forte de reprobat e datina acelor, cări îngheță silabele finale, prin ce vorbirea se înțelege cu greu.

2. *Esprimarea are să fie naturală*, anume să corespundă individualității oratorului și dispozițiunii lui sufletesci, precum și demnității materiei. Deci cugetele și sentimentele să și-le exprime oratorul, cum se îndatinéză a vorbi în conversarea comună decentă, când se tracteză despre un obiect important. Nimic nu impedează mai tare succesul vorbirii ca afectarea în pronunțare, care este molesta ascultătorilor.

Fenelon zice, că totă arta oratorilor mari stă numai în aceea, să observe cum lucră natura, dacă nu i se face silă. Arta numai ne îndréptă defectele, dară nu ne desbracă de natura noastră individuală. Să-și aducă aminte aşa dară oratorul, că urcând amvonul nu a încetat să rămână tot cel de mai înainte, și că e o mare greșelă și ceva nenatural să-ți schimba graiul, îndată ce ai inceput să vorbi în o cuvântare publică. Cu deosebire să se ferescă oratorul de a îmita servil în pronunțare pre cutare predicator celebru. Omenilor mari nici defecte în pronunțare nu le derögă din farmecul propunerii, ma de multe ori acelea le dau un farmec și timbru caracteristic, cei mediocre însă se fac de rîs imitând atari defecte.

3. *Pronunțarea are să fie vie*. Vivacitatea se obține prin aceea, că oratorul ceea ce simte, manifesteză prin o însuflare și variarea mai mare sau mai mică a vocii. Prin acesta se influențeză asupra sentimentului ascultătorilor; ei se deșteaptă din apatia, în care s-ar afla, și se fac să asculte cu atenție și să se entuziasmeze pentru adevăr.

4. *Pronunțarea să fie démnă de adevărul*, ce se propune și de gravitatea, ce caracterizează pre solii lui Dumnezeu, deci încunjure tot ce ar fi rustic, ori ar trada lipsă de seriositate și de bun gust, cum ar fi strigătul, și tonul declamatoric escesiv.¹⁾ De ase-

¹⁾ Quintilian, Institut. or. XI, 3, 1.

menea e de reprobătonul cântătoriū și cel plângătoriū, fiind că oratorul are să vorbescă, eră nu să cante nici să plângă.

II. *Modulațiunea* este înălțarea și scoborirea armonică a vocii în decursul cuvintării. Prin acesta propunerea capătă farmec și viață. Precum spiritul doresce o schimbare și varietate de idei, aşa urechia o atinge plăcut varietatea armonică a tonului, prin care se face evidentă varietatea și momentuositatea ideilor. Ca modulațiunea să fie armoniosă, oratorul să vorbescă natural, să nu începă nici prea sus, căci atunci nu se poate înălța cu vocea, la cas de lipsă; nici prea jos, căci se obosesc curând, ci să începă în tonul său îndatinat. În deosebi trecerile dela un ton la altul să fie naturale și neforțate.

Contra modulațiunii poate greși oratorul prin *monotonie*, când adeca nu face nici o schimbare mai marcantă în ton, ci pre cōrda apucată la început continuă și termină vorbirea. Monotonia, ca pretutindenea, și în discurs e molesta și displace.

Altă scădere în contra modulațiunii este *Isotonia*, când adeca vocea se înălță și se scoboră tot în aceea-să formă, bună-óră, cum fac pruncii de școală, când reciteză vre-o poesie. Ca și monotonia aşa și isotonia fac discursul rece, fără viață și ca atare și fără efect.

Spre a încuraja greșelele acestea oratorul să se însuflețească însu-să, de aceea ce are să zică, și apoi să începă într-un ton mai mult profund, de cât în conversarea comună și anume aşa de tare, cât să-l pote înălța ori scobi.

III. *Temperatura* o constituie tăria și întinderea sau plinătatea vocii. Se poftesc, ca oratorul să vorbescă cu o voce mai plină de cât în conversarea comună și anume aşa de tare, cât să-l pote audii și pricepe ușor toti ascultătorii.

A vorbi prea încet, cât ascultătorii să nu pote înțelege deplin singuraticele cuvinte, e mare scădere. Ascultătorii își vor incorda atențiunea cât va timp, convingându-se însă, că nu pot înțelege tot, ce se zice, vor deveni impațienți și nu vor mai asculta nimica. Cum că discursul neascultat e lipsit de efect, nu e lipsă să o mai spunem. De altă parte vorbirea prea tare sau strigarea și sbierarea încă nu-s de suferit, pentru că vatemă bunăcuvîntă, aficiéză neplăcut organul audului, obosesc curând pre orator și-i îngreunază modulațiunea vocii. Quintilian dă sfatul următoriū: „Vox autem ultra vires urgenda non est. Nam et suffocata saepe, et maiore

nisu minus clara est, et interim elisa in illum sonum erumpit,
cui Graeci οὐλωσμὸν nomēn ab immaturo gallorum cantu dederunt.“¹⁾

Altcum temperatura vocii are să se îndrepteze și după părțile discursului și momentuositatea materiei, după dispoziția oratorului și a ascultătorilor, după situațiunea și mărimea bisericei. Dacă oratorul e emoționat în grad mai mare, vorbesce mai sonor; asemenea face și când observă, că ascultătorii sunt apatici ori indiferenți, necuțti ori aud greu. În aer liber trebuie să vorbescă oratorul mai tare, fiind că se împriștie vocea, tot asemenea și acolo, unde biserică e mare ori acustica e slabă, cât nu contribue la întărirea vocii prin refrângerea sunetului. Când biserică e plină de ascultători, vocea nu răsună ca atunci, când sunt puțini de față, deci în casul prim trebuie să fie mai sonoră spre a fi înțelésă de către toți.

Contra temperaturei se greșesc prin *apatie* și *patos*.

IV. *Accentul*. În propunere, ca și în un tabloiu, are să domnească umbră și lumină, deci e evident, că oratorul va pronunța silabele, cuvintele și frazele cu ton deosebit, apăsând sau accentuând pre cele ponderoase. *Accentuarea* contribue fără mult la inteligența și armonia propunerii. Ea consistă în înălțarea și întărirea vocii la esprimarea unor anumite silabe, cuvinte și sentențe. De aici distingem accent gramatic, ororic și emfatic.

a) *Accentul gramatic* stă în pronunțarea mai apăsată a silabei poftite de spiritul limbii, în care grăim. Spre es.: „Dreptii ca stelele cerului vor străluci în eternitate.“

b) *Accentul retoric sau declamatoric* stă în pronunțarea mai apăsată a cuvântului, care exprimă ideea principală și determină înțelesul întregei propusei. Spre es. „Virtutea este, ce-l face pre om plăcut înaintea lui Dumnezeu“. Dacă ideea principală este exprimată prin mai multe cuvinte, tonul se pune pre ultimul: „Eră de vrei să fi perfect, mergi, vinde, ce ați, și dă séracilor.“

c) *Accentul emfatic ori emphasa oratorică* constă în aceea, că sentențele mai momentuoase se pronunță mai rar și cu o voce apăsată, serbătorescă și mai mult monotonă. Spre es. „Ești sum calea, adevărul și viața“. Creștine, grigesce de sufletul tău, până ce ați timp.

¹⁾ Institut. orat. XI, 3.

Cu emfas se esprimă mai ales citatele din s. Scriptură, sentențele bărbaților ilustri, proverbile și reflecțiunile, ce se fac la finea cutăruii tractat.

V. *Ritmul* este cantitatea sau măsura de timp cu privire la vorbirea rară și respective repede. Regula generală pentru oratorul sacru este, ca să vorbescă mai mult rar, de cât repede. Vorbirea repede face pre orator, ca să nu considere pausele convenințiose și să pronunțe câte un cuvânt necorect; mai în colo răpesce propunerii ori ce demnitate și farmec, și pre lângă aceea adesea-ori este neînțelusă de ascultătorii mai simpli, cără nu o pot urmări cu atenție. Vorbirea prea rară, când e ca și o silabisare ori dictare a cuvintelor, încă e molesta și provoacă apatie în ascultători.

Altcum și ritmul e condiționat dela părțile discursului, dela materia, ce se propune, dela dispoziția sufletească a oratorului, dela capacitatea ascultătorilor și prea adesea-ori dela acustica bisericiei. Sunt biserici, în cară amvonul e aşedat în loc așa de nepotrivit, în cât sunetele esprimate deja, reflectându-se în dată, fac ca cele următoare să nu poată fi înțelese.

VI. *Pausa* e în legătură intimă cu ritmul și constă în totală întrerupere a vorbirii. Distingem pause gramaticale și oratorice.

1. *Pausele gramaticale* le indică interpunctiunile. Ele servesc spre a face cuvintarea înțeleabilă, arătând împreunarea și respective deosebirea singuraticelor propozițiunii. Pausele gramaticale, pre lângă aceea, că contribue la chiaritatea și înțeligențialitatea discursului, ofer oratorului sacru timp de odihnă și de a-și luceafra, éră ascultătorilor timp de a recugeta asupra celor deja audite. Dacă oratorul nu observă pausele gramaticale, ómenii de rând nu vor pricepe întrégă vorbirea, éră el va fi silit să-si iee resuflare la loc nepotrivit. Pause mai mari se fac la finea propozițiunii ori periodului sau la punct, éră mai mici la celelalte interpunctiuni.

2. *Pausele oratorice* sunt de o durată mai lungă, de cât cele gramaticale, și servesc spre a ridica momentuositatea, celor ce au să se zică, ori său zis deja.

Pausele oratorice se fac:

a) Când să termină o materie, un punct, ori o serie de idei, și are să se trăcă la alta; asemenea se face pauză și când se trece dela un efect la altul diferit ori chiar contrar.

b) Când anume voesce a se atrage atențunea ascultătorilor asupra cutării idei, ori învățătură momentuose, pre cără le-o légă óre-cum de suflet.

c) La figurile reticenței, conversiunii, dubitațiunii, comunicațiunii, interogațiunii și elipsei tăria principală stă, în pauza, ce se face.

Observăm, că luarea resuflării nu se poate face fără o pausă óre care; spre a nu întrerumpe propozițiunea la timp neoportun, trebuie să ne dedăm a resufla la interpunctiuni. Sunt înse multe propozițiuni construite forte corect din punct de vedere gramatical, cu toate acestea nică cele mai desvoltate plămâni nu le pot reproduce în un singur resuflu, deci oratorul sacru cintă să răsuflă înainte de a ajunge la locul, unde în scris ar veni interpunctiunea; și în privința acesta să nu-și facă silă oratorul, ci să resuflă, căci altcum vócea devine forțată și începe a tuși.

Ca nu cumva să se conturbe legătura ideilor, ori să se intunece înțelesul prin pauza, ce se face la resuflare, e consult, ca oratorul încă la concepție predice să fie cu luare aminte la locurile, în cari ar trebui să se renoescă resuflarea.

VII. *Tonul.* Vócea omenescă fiind forte flesibilă e că și un instrument musical, care admite atâtea nuanțe, cât de variate sunt cugetele și sentimentele, cărora se dă expresiune. Altcum dăm expresiune bucuriei, altcum întristării, altecum întogmim vócea, când ne adresăm la înțeles, și altcum când vorbim la inima ascultătorilor. În instruire tonul e simplu și liniștit, în argumentare și mai ales în refrângere este energetic și resolut. În admonițiuni tonul e mai puternic și mai pătrundătoriu, în cereri e bland și modest. Când măngăiem, tonul e dulce și compătimitoriu; e serios, când dăm sfaturi, și solemn, când promitem ceva. Pasiunile, precum își are una fiecare caracterul special, aşa trebuie să-și aibă și pronunțarea și tonul corăspunzătoriu. Durerea, care deprimează pre om, se exprime prin o vóce mai timpită. Bucuriei, de care ne saltă inima, i se dă expresiune prin accente vioi și pline de foc. Mănia care perturbă mintea și provoacă disordine în suflet, se manifestă prin ton vehement. La admirăriune tonul e mare și óre-cum nesigur, ca și sufletul, care sub impresia sublimului nu e capabil de a-și da sama de starea, în carea se află.

Parantesele poftesc un ton mai submis uneori mai ridicat de căt al propoziției, căreia s'aș intercalat. Cuvintele străine

le reproduce oratorul, ca și cum ar fi însu-și în situația persoanei, pre care o reproduce, numai cât să nu degenereze în reproduceri teatrale.

Ce privesc diversele părți ale discursului e de observat, că de comun în esordiu tonul e liniștit, în propoziție și partitură ceva mai ridicată, în naratiune e tonul narativ, în confirmare variată după cuprinsul ei, în epilog tonul e emoționat și sărbătoresc.

Diferitele nuante ale vocii se pot reduce la trei tonuri fundamentale: tonul familiar, mijlociu și înalt.

1. *Tonul familiar* este cel îndatinat în conversarea confidențială și decentă. El e natural, simplu și placut. De el ne folosim la predică în naratiuni și instruiră, de câte ori momentuoșitatea lucrului nu reclamă o însuflețire specială, când și tonul are să se ridice.

2. *Tonul mediu sau stîmpărat* este mai însuflețit și mai viu de cât cel familiar, dară pre lângă totă însuflețirea, ce transpiră din el, arată, că oratorul e domn deplin preste sentimentul și vorcea sa. Tonul acesta este acomodat în confirmare, în care trebuie să domnească preste tot un grad mai însemnat de însuflețire. De asemenea și în esordiul solemn și în escitarea afectelor preste tot.

3. *Tonul înalt* numit și declamatoric e mișcător, vibrant și puternic; e tonul afectelor și al emoțiunii potențiate la un grad înalt.

De tonul acesta se folosesc oratorul în esordiul patetic, în epilog, și de câte ori e vorba de a escita afecte mai puternice.

Observație. Vorcea este un dar prețios, cu care l-a înzestrat Dumnezeu pre om, și cu ajutoriul căruia oratorul sacru poate măntui miș de suflete. Oratorul este detoriu a griji, ca nu numai să nu suferă ceva scădere vorcea lui, ci să și-o cultive și desvălute. Vorcea se debilită prin ori ce morb, care debilită organismul preste tot, în deosebi se debilită prin morburile de plămâni și se poate perde prin morburile de gât. Morburile acestea se pot contrage prin răcelă, petrecerea în aer corrupt, prin strigare și sbierare îndelungată, când vorcea devine și dură și răgușită; tot asemenea se strică vorcea și prin beuturi alcoolice cu necumpăt și prin fumat mult. Ca oratorul să și conserve tăria și dulcețea vocii, să se ferescă de lucrurile amintite. Înainte de a vorbi în public, oratorul timp de mai multe ore să se abstină dela vorbă multă, ca să nu ascindă amvonul obosit.

Spre cultivarea și întărirea vocii servesc lectura cu voce sonoră, accentuare și modulație corectă în aer liber; deprinderea în scala musicală și conversarea cu persoane culte care pronunță corect și cu suavitate.

§. 81. **Gesticulațunea.**

Gesticulațunea sau acțiunea în sens strins este expresiunea cugetelor și a sentimentelor noastre prin ținuta și mișcarea corpului. Ea se adresază ochilor așa, precum vocea se adresază urechilor, și contribue nespus de mult la aceea că cuvintele oratorului să fie bine pricepute și să-și producă efectul intenționat.

E o limbă gesticulațunea, pre care o pricepe și surdii și cei ce altcum nu știu idiomul, în care grăsesce oratorul.

Momentuoitatea gesticulației, apare și din imprejurarea, că ascultătorii înainte de tóte își îndreptă privirea spre presentarea și ținuta oratorului. Dacă acestea le convine, deja sunt căstigați pentru orator și dispuși a-l asculta cu bunăvoieță și atenție. „Habitus enim mentis in corporis statu cernitur“ zice s. Ambrosiu.¹⁾

Oratori cei vechi considerând influența cea mare a gesticulației asupra ascultătorilor, o studiau și deprindeau cu o deosebită diligență.

Ca și nuanțele vocii, așa și ale ținutei corpului și mai ales ale mișcării membrelor sau gesticulației în sens strins, varieză fără mult, după obiectul ce se propune, după părțile discursului, după dispoziția sufletescă a ascultătorilor, mai ales însă după naturelul, temperamentul și dispoziția sufletescă a oratorului. Mai încolo varieză gesturile și după obiceiurile din cutare epocă, ori cutare teră; ba chiar și după temperamentul național al poporilor, așa Italienii ca un popor mai sanguinic așa gesturi mai viole, pre când Germâni și mai grave și mai seriose.

Deosebim gesturi indicative, sau arătătoare, imitative și afective, după cum adeca arată cutare direcție, ori reproduc ceva sau sunt expresiunea cutării sentiment ori afect. Fiind fără mare varietatea gesturilor, retorica nu poate prescrie, ce gest ori mișcare să însoțească în particular expresiunea fie cărei idei ori sentiment, ci se marginesc a da unele invitații mai generali.

1. *Acțiunea* înainte de tóte are să fie *naturală*, adeca să fie manifestarea fidelă a convingerii și preste tot a stării sufletesci, în

¹⁾ Offic. I., '18.

care se află oratorul; căci numai în casul acesta va servi ea spre confirmarea celor esprimate prin cuvinte și va captiva atențunea ascultătorilor. Naturalitatea e străină de mișcările și gesturile afectate și teatrale, dară și de timiditatea și rigiditatea unor oratori, cari, sau nu fac nicăi un gest, sau le fac în mod stângaciu și nepotrivit. Altcum e mai puțin rău a nu face nicăi un gest, de cât a face gesturi nepotrivite. Gesticulațunea frivolă și esagerată scriitorul Sulzer o consideră ca o notă a ómenilor rău crescute și nepoleiți. El zice: „În genere se observă, că la ómenii bine crescute tóte acțiunile, mișcările și jocul fisionomiei sunt cu mult mai moderate și mai puțin bătătore la ochi de cât la cei dură și needucați: Aceștia, reflectând puțin, își întipuesc, că alții nu sunt în stare a cuprinde ceea ce exprimă dinși prin cuvinte, dacă nu le vor veni în ajutoriu și prin semne visibile. De aici e vorbesc și cu mâinile, și cu picioarele chiar și acolo, unde nu e vorba de afecte, ci numai despre instruire.“

2. *Acțiunii* să nu-i lipsesc *vivacitatea recerută*, când acesta o pretinde sau starea sufletescă a oratorului, sau sublimitatea, mărimea și gravitatea obiectului. Căci corpul omenesc se poate asemăna cu o naie, ce se află în mijlocul undelor, deci precum naia nu poate rămâne în liniște și nemîscată, când marea e agitată de furtuni, așa nicăi corpul omenesc nu poate fi indiferent și liniștit, când sufletul e predominat de afecte vii și pasiuni vehemente.

3. *Acțiunea* ca și pronunțarea are să fie *varie schimbându-se* în direcții, intensitate și vivacitate după ideile și sentimentele spre manifestarea cărora are să servescă. Așa sentimentul de iubire, bunăvoiță și compătimire se manifestă prin acțiuni ușore și puțin agitate. Durerea, consternarea, disprețul, admirulațunea se manifestă prin gesturi vie și pline de foc. Uneori însă spre a manifesta complacerea ori neplăcerea e de ajuns o privire, o mișcare cu capul, o expresiune deosebită a fisionomiei.

Mați de parte se îndreptă acțiunea și după diferitele părți ale discursului. Așa în esordiu gesturile sunt puține și liniștite, de nu cumva e esordiul patetic. Citatele de comun se reproduc neînsoțite de gesturi; în corpul cuvintării se acomodează gesticularea după cuprins, mați vie este ea de comun în epilog.

4. *Acțiunea* să însotescă cuvintele și frazele spre întărirea cărora se face; căci altcum nu are scop, ba poate produce și confuziuni, zicând adecă cu vorba una și arătând altă cu gestul. Se

póte întimpla uneori ca gestul să se facă înainte de esprimarea ideii prin cuvinte, ceea ce, dacă în dată a urmat și cuvîntul, nu e aşa mare greșală, numai căt să nu se termine gestul înainte de începerea propozițiunii; nicăi când însă nu e permis, ca gestul să se facă numai după expresiunea ideii prin cuvinte, nicăi să se continue după terminarea propozițiunii.

§. 82. Despre ținuta corpului și mișcarea membrelor în specie.

1. *Înfățoșarea oratorului sacru pre amvon.* Oratorul sacru când voiese să pășescă pre amvon, să fie cu precauțiune și la lucrurile cele mai mici, în ce privesce esteriorul său. Asculțătorii spre esterior își îndreptă atenția încă înainte de a fi auditi vocea oratorului și din înfățoșarea lui esterioră își preformeză părere favorabilă, respectiv nefavorabilă despre capabilitatea dinsului de a predica. Se cuvine deci, ca oratorul în ce privesce îmbrăcămintea, părul, fața cu un cuvînt întreg esteriorul să aibă o prezentare simpatică și impunătoare tot odată. În privința sufletescă să se reculăgă oratorul cu privire la obiectul, ce are să-l trateze, și să implore spre acest scop ajutorul grației divine.

Venind timpul să ascenda amvonul oratorul sacru ese din altar și respective din sacrestie și pășind cu modestie și seriositate face o închinățiune profundă înaintea altariului făcându-și semnul sfintei cruce. De cumva e de față episcopul, prin un compliment reverențial îi cere binecuvîntarea. Ajungând oratorul pre amvon îngenunchie recitând „Împărate ceresc“ ori altă rugăciune corespunzătoare, până ce sau terminat cântările liturgice prescrise. Apoi se ridică și așteptă puțin să se facă liniște deplină în biserică. În acest timp scurt aruncă o privire în intrégă biserică, spre a se face cunoscut cu tot ce-l încunjură, ca nu cumva mai târziu observând vre-o persoană ori obiect, la prezența căruia nu s'așteptat, să se surprindă și să vină în perplexitate. După acestea cu reverință și devoțione își face semnul sfintei cruce, pronunțând cu voce lină, dar înțelegibilă cuvintele îndatinate: „În numele Tatălui și al Fiului și al Spiritului Sfint. Amin.“ Datina de a-și face oratorul sacru cruce la începutul predicei își trage originea din secolii primi ai creștinismului; căci nu numai un lucru atât de sacru cum e predica, îl începeau creștinii cu semnul crucii, ci și alte lucruri bune de mai puțin moment. Se pare că în secolii primi era obiceiul de a se

începe cu semnul sfintei cruci și cuvintările profane. Cel puțin despre împăratul Iustin ne spune Baroniu, că își făcea cruce, când începea vre-o cuvântare.¹⁾

2. *Ținuta corpului* preste tot are să fie dezmă și cuvenințiosă, de parte atât de afectare, cât și de molătate. În timpurile mai vechi predicatorii adeseori țineau cuvintările sacre ședând, era poporul în semn de reverință față de cuvântul Domnului asculta stând în picioare, aşa cum asculta azi cetirea evangeliei la cultul divin.²⁾ La noi azi se întimplă chiar contrariul, predicatorul adecăstă și ascultătorii șed. În Franția și azi este obiceiul, că preotul predică parte stând, parte ședând. Fie-care orator să observe datina vigintă în locul, unde predică.

Regulele referitoré la ținuta corpului se reduc la următoarele:

a) Corpul oratorului pre amvon trebuie să aibă o poziție dréptă și cuvenințiosă; să nu stea prea încordat, și cu atât mai puțin se aibă o poziție amenințătoare; dară să nu tradeze nică lipsa de energie, ori să se legene în drepta și stânga, ca și cum i-ar lipsi puterile. Nică să nu se razime oratorul cu cotele pre parapet ori să-și permită alte lucruri necuvenințiose în ținuta corpului.

b) Corpul în ținuta sa trebuie să manifesteze o anumită elasticitate, aşa căt să pótă executa ușor gesturile recerute. Mișările corpului și schimbarea pozițiunii să fie naturale și moderate „Gestus corporis sit modestus et in quo gravitas quaedam religiosa praecipue eluceat.“³⁾ Fenelon scrie, că mișcarea corpului este o iconă nobilă și pururea fidelă a cugetelor, cari domnesc în suflet. Deși se prescrie ca corpul să poșéde o anumită flexibilitate în mișcări, totuși oratorul să eviteze mișcările extravagante și frivole, introduse de moda capriciosă în multe societăți, cari se pretind culte.

c) Fiind că ținuta corpului e condiționată în mare parte dela aședarea picioarelor, pentru aceea oratorul astfelui să-și așeze picioarele pre amvon, căt să aibă o poziție dréptă și să pótă face ușor ori ce mișcare fără a-și perde echilibriul. Să nu-și țină picioarele prea aproape de olaltă, căci atunci corpul are basa prea îngustă și o poziție prea militarescă, dară nică prea depărtate. De

¹⁾ Barronius, Hist. Eccl. ad an. 565. ²⁾ Cassiodor tripartit c. 10. Nicefor Calist. Hist. Eccl. XIII. 4. ³⁾ Reg. 22, conc. inter. reg. Soc. Iesu.

comun piciorul drept se ține cam cu $\frac{1}{2}$ de paș înaintea celui stâng, din motivul, că pre el gravitează corpul cu ocazia gesticulațiunei, care mai mult se face cu mâna dreptă. Când ar fi înse să gesticuleze cu stânga, atunci, firesce, are să pășescă oratorul cu piciorul stâng înainte. Chiar și îndărăpt se poate face câte $\frac{1}{2}$ de paș, când e vorbă de a escita în ascultători frică, admirăriune ori un interes deosebit. Oratorul să se posteze aşa pre amvon, cât la cas de trebuință să-și potea aşeda ușor mânile pre parapet, și tot odată vîcea să i se întărăscă prin paravana amvonului.

3. *Capul*, ca parte principală a corpului, și în acțiune are o rolă foarte însemnată, deși mișcările lui nu-s bătătoare la ochi. Mișcarea capului de comun are să însoțească gesturile mânei. Mișcările capului să se facă cu moderăriune și demnitate, eră nu prea repede și ca și cum s-ar spăria oratorul. Ce privesce diversele mișcări ale capului observăm, că înălțarea lui este semnul admirăriunii și al entuziasmului; plecarea capului însemnă umilință, aversiune și dispreț; mișcarea lui îndrepta și stânga e simbolul dușietări și al negării; eră plecarea lui repetată înainte al aprobării. Plecarea adâncă a capului e simbolul lăngedirii și a deprimării; eră ținerea lui încordată e semnul înfruntării și al mustrării. Altcum ținuta capului e condiționată și dela ținuta corpului preste tot.

4. *Fața* (fisiognomia) este asemenea unei imagini, care dă cea mai fidelă expresiune a dispozițiunii noastre sufletesci. „In ore sunt omnia“ zice Cicero. Ori cât de diferiți ar fi omenei în privința limbei, originii etc. toți pot ceti unul în fața celui alalt dispozițiunea sufletescă. Ma, precum observă s. Bernard, fisionomia de multe ori vorbesce mai eloquent de cât ori ce cuvîntare concipiata numai prin cuvinte. Din fața oratorului sacru are să strălucescă pietatea și gravitatea, ce trebuie să-l caracterizeze pre trimisul Domnului și preste tot să se oglindeze pre fisionomia lui sentimentele, de care e pîtruns și pre care voiesce a le deștepta și în ascultători. Nimic nu e mai neplăcut și mai puțin favorabil pentru succesul predicei, de cât un joc al fisionomiei nepronunțat, căci el tradă, că oratorul nu e pîtruns de ceea ce propune cu cuvîntul. De regulă la începutul predicei e liniștită fața oratorului, pre încetul apoi se schimbă în veselă ori în mai închisă și seriösă după sentimentele, cărora are să le dée expresiune. Să se ferescă oratorul de a-și încreți fruntea, de a-și contrage sprincenele, ori de a-și desfigura

în alt tip față, căci prin acesta în loc de a produce efect, va provoca disgustul și pote chiar și risul ascultătorilor.

5. *Ochiile sunt partea principală a feței; în ei, precum observă Buffon, se oglindă mai fidel mișcările interne, de unde ochii aparțin sufletului. Ochiile exprimă forte elocuente atât sentimentele viață și buna dispoziție sufletescă, cât și starea deprimată a sufletului. El nu odată întrebă, afirmă, admoniează, amenință ori agrăesc și surid, ba arată chiar și direcțiunea, fără a face omul us de alte semne. Oratorul sacru preste tot să-și însușească o privire blândă, modestă și plină de iubire putând varia după cugetele și sentimentele, ce are să le exprime. A ținé ochii închisi ori tot plecați în jos e o mare greșelă, în care nu odată cad oratori începători și timidi; privirea trebuie îndreptată către toți ascultătorii ore-cum agrăindu-i, prin acesta discursului i se imprimă caracterul comunicativ și confidențial. E greșală înse a ficsa un obiect ori o persoană cu privirea timp mai îndelungat, precum și a vagabunda neîncetată cu ochii din un loc în altul prin biserică, ori a privi numai în aer; căci în cătrău se îndreptă privirea, întracolo se vor îndrepta și cuvintele, ce le grăsesce oratorul.*

6. *Gura încă este un organ, care și fără ajutorul vocii trădează dispozițiunea sufletescă. Cine nu scie cu câtă sinceritate exprimă bucuria căte un suris vesel și din contră stringerea buzelor ori umflarea acelora mănia și indispoziția omului. Oratorul sacru și în privința acesta să observe regulile bunei cuvenințe, ferindu-se mai ales de afectare prin suriderea continuă, prin mușcarea ori sugerea buzelor ori prin alte schime de soiul acesta. E un rău obiceiu a ține gura căscat înainte de a începe precum și după ce a terminat oratorul cutare cuvânt; asemenea și de a tuși, ca și cum ar voi să-și dirégă vócea, ori a scuipi, căci de scuipatul, care-l aruncă oratorul spre a-și direge vócea, are lipsă mai târziu uscându-se gura.*

§. 83. Mișcarea mânilor și a brațelor sau gesticulațiunea în sens strins.

Rolul principal în gesticulațiune l-a și fără îndoelă mâinile și continuarea lor adecă brațele, a căror mișcare constituie gesticulațiune în sens strins. În mișcarea brațelor și a mânilor distingem trei regiuni: regiunea inferioară, mediă și superioară.

a) În regiunea inferioară, care se extinde dela parapet până în direcția pieptului, se mișcă brațul, când propunerea e liniștită de tot, mai ales însă când e vorba despre lucruri situate jos, cum e mormântul, iadul etc., ori despre lucruri de jos și disgustătoare, cum e lăcomia, necurăția, infidelitatea etc.

b) Regiunea medie se extinde dela piept până în direcția grumazului. În regiunea acăsta se mișcă brațul la enarări, explicații ilustrări, asemenea și când se demuștră ceva în ton mai moderat; când se admoniează părințescce ori îndemnă ascultătorii la un lucru bun, precum și atunci, când se propun concepte abstractive; Spre es. ce e virtutea?

c) Regiunea superioară se extinde dela grumaz până în direcția frunții, mai sus de căt capul nu este estetic a ridica mâinile în gesticulație. În regiunea acăsta se gesticulează la afectele mai puternice, când e vorba despre lucruri sublime, invocarea numelui lui Dumnezeu, a sănătilor ori când e vorba de lucruri situate sus. Spre es. ceriu, paradis, sōre, stele etc. Uneori și la refrângeri și argumentări se gesticulează în regiunea superioară, când adeca oratorul e de tot emotivat.

Brațul în gesticulare este întins ori încovoiat, după cum adeca recere natura ideilor și sentimentelor, cărora are să li să deee expresiune. Mișcarea brațului în sus și în jos se face în unghiul dintre piept și umăr, așa căt pieptul să nu fie acoperit și nici brațele prea desfăcute înapoi.

Diferitelor sentimente și afecte li se dă expresiune prin gestul brațelor în modul următoriu:

a) Brațele înălțate spre ceriu ori îndreptate spre ascultători înînd palmele lângă olaltă sunt semnul rugăciunii și al rugării. La rugare se pot pune mâinile preste olaltă pre piept, îndreptând o privire expresivă spre ascultători.

b) Încleștarea mâinilor în regiunea pieptului și depărtarea brațelor de lângă trup e semnul durerii vehemente, al conjurării și al desperării.

c) De comun se gesticulează cu mâna dréptă, când însă oratorul voiesce a da expresiune afectelor de tot vii, gesticulează cu amindouă mâinile. Numai cu mâna stângă se gesticulează rar și numai atunci, când se arată un lucru situat la stânga oratorului ori ceva de jos, abominabil. În casul din urmă în semn de disgust capul se întorce spre drepta. „Si va zice celor de a stânga: mer-

geții dela mine blăstămațiilor în focul cel de veci, care e pregătit diabolului și ângerilor lui.“

d) Când gesticulează oratorul cu o mâna, cealaltă o pote așeđă pre parapetul amvonului. Când concioneză oratorul sacru din ușa împărătescă, ori de airea, dară nu de pre amvon. e mai consult să-și țină pre piept sub patrachir mâna, cu care nu gesticulează. A ținé mânilor în buzunariu e necuvenincios, éra a le lăsa se spânzură în jos pre lângă trup e semnul lâncezirii și al molatății. Oratorilor timidi și neîndemnateci li se recomândă să-și țină mânilor așeđate pre parapet, căci astfelui mai ușor vor face gesturi, când va cere trebuința.

e) Când se gesticulează, mâna de regulă e deschisă, și degetele, întinse în direcția brațului, ceva cam încovioate. Degetele să nu fie prea strînse lângă olaltă, ci lasătă liber, cam aşa, cum staă ele de comun, când merge omul lăsând mânilor se atârnă libere pre lângă trup. A resfira prea tare degetele nu se cuvine oratorului.

f) Palma se ține întorsă în sus, când oratorul instruеază, mângăe ori compătimesce pre ascultătorii săi. În jos se îndreptă palma la aserțiuni mai momentuoase și la propunerea argumentelor mai ponderoșe; de asemenea și când oratorul voește să-și manifesteze neîncrederea, aversiunea și disprețul față de ceva. În laturi se mișcă palma, când voește să arete, că un lueru este absolut imposibil, ori se denegă împlinirea cutării dorințe. Întinderea degetului arătătoriu rămânând celealte încovioate spre palmă se întimplă, când oratorul voește să arete direcția, în care se află ori de unde provine lucrul, despre care grăsesce. Se închid celealte rămânând numai cel arătător deschis și când oratorul reproduce ceva amintării.

Ca defecte în gesticulație se mai consideră:

a) Mișcarea continuă a mânilor în linia orizontală, ca și cum ar voi cineva să înote; asemenea de incunjurat e și întinderea ori retragerea repentină a brațului, precum și repetirea dăsă a acelaia-și gest.

b) Nu este cuvenincios a bate cu pumnul în amvon, ca și cum prin aceea ar voi să dăe putere argumentelor, ce le aduce; nicăi a întrerupe gestul la fie-care cuvânt, ca și cum prin acesta ar voi să dăe tactul.

c) Nu e frumos ca oratorul (spre a fi intuitivă instrucția) să enumere pre degete lucrurile, ce le aduce înainte, ori probele,

la cări se provocă. E chiar de reprobat a-și face mâna pumn și astfelii a gesticula.

d) Să nu bată oratorul în pâlni, nici se nu reproducă prin gesturi chiar tōte acțiunile persoanelor, despre cări vorbesce, ci numai acelea mișcări se reproduc, cări sunt compatibile cu demnitatea amvonului. Reproducerile persoanelor străine în totă ținuta și mișcarea lor să o lase pentru teatraliști.

Partea II.

Homiletica specială.

§. 84. Speciele cuvîntărilor sacre.

Adevărurile descoperite de Dumnezeu și concrede bisericei sale spre păstrare și predicare sunt nemutabile.¹⁾ Ceea ce a propus Domnul Christos și ss. apostoli are să se propună prin ministri cuvîntului dumnezeesc până la capetul lumii. Deși adevărurile religiose nu se schimbă, totuși modul, în care se propun poate să varieze și a și variat în decursul secolilor. Așa altcum ați predicat sănții apostoli și altcum oratori sacri din secolii primi ai erei creștine, și aproape în fie-care secol se află ceva special și caracteristic în chipul de a predica. Chiar în zilele noastre altcum predicăm ascultătorilor din cetățile mari și altcum poporului dela sate; altcum introduși în elementele religiunii creștine și altcum se predică de către misionarii popoarelor barbare din centrul Africei și de pre aiera. Modul de a predica se îndreptă după natura singuraticelor doctrine, ce se propun, apoi după capacitatea, cerințele și alte împrejurări, între cări se află ascultătorii. Din acăstă acomodare a bisericei, în ce privesc modul de a propune și de a face fructifer cuvîntul dumnezeesc, se nasc diferite specie de cuvîntări sacre; în tractarea cărora pre lângă principiile și regulele espuse în Homiletica generală, sunt a se observa și anumite reguli particulari, cări se espun în Homiletica specială.

După cuprins sau materia, ce o tracteză cuvîntările sacre, le distingem în cuvîntări dogmatice, morale, liturgice și istorice, la aceste

¹⁾ Mat. 5, 18; Gal. 1, 8 ur.

din urmă adnumerăm și cuvîntările panegirice saு de laudă. Éră după forma esternă saу modul de a tracta materia, ce se propune, distingem cuvîntările sacre: în conținuă saу predici propriе zise, în homiliи, catechese și parenese.

După distingerea acésta a cuvîntărilor sacre și Homiletica specială o dividem în 2 secțiuni; tractând în secțiunea I despre speciele cuvîntărilor sacre după cuprins; éră în a II despre speciele cuvîntărilor sacre după forma esternă. La acestea vom adăuga secțiunea III. despre istoria elocințeи sacre.

Secțiunea I.

Speciele cuvîntărilor sacre după cuprins.

§. 85. Cuvîntările dogmatice.

Cuvîntări dogmatice se zic acelea, cară au de obiect vre-un adevăr saу dogmă de credință. În ele oratorul sacru espune, explică, probéză și apără dogmele bisericei aşă cât, să deștepte, nutrăscă și întărăscă în sufletele ascultătorilor credința cea adevărată; despre care s. Chrisostom zice: „Pretutindenea avem lipsă de credință, mama a tot binele, medicina măntuirii, fără de care noi nu putem cuprinde nică o învățatură a lucurilor mari.“¹⁾

De cuvîntările dogmatice se țin și cuvîntările despre misterie și cele despre cestiunile controverse.

În cuvîntările dogmatice tractarea doctrinei sacre poate fi directă ori indirectă.

Tractarea se zice directă când doctrina în sine se propune clar precis și cu temeiу, ca ascultătorii să o păță cunoșce, cum se cuvine, și să se păță convinge nu numai despre adevăratatea, ci și despre originea ei dumnezeescă, precum și despre sublimitatea și momentuositatea ei cu privire la dobîndirea măntuirii noastre. Spre es. La tractarea dogmei despre învierea corpuri, se arată, că în ce stă învierea (în unirea sufletului cu corpul, de care să se separă prin mórte); acésta se probéză cu argumente din auctoritatea divină (Iob 19, 25; Domnul Christos la Ev. Ioan 5, 28, 29; S. Paul 1 Cor. 15, 12 urr.); rațiune (omnipotența și bunătatea lui Dumnezeu); dorința omului de a trăi; reinvierea naturei primăvara etc., din istorie (tradițiunea diverselor popoare etc.)

¹⁾ Hom. XXXIII in Ioan.

Tractarea directă țințesce de a dreptul la cunoșcerea cutării dogme, și e de recomandat atunci, când ascultătorii nu cunosc, ori nu cunosc de ajuns cutare doctrină sacră, nici însemnatatea ei pentru viața religioso-morală a creștinilor.

Tractarea se zice indirectă, când doctrina de credință în sine considerată este cunoscută ascultătorilor, și cuvântarea țințesce mai virtos să-î arete frumsețea, sublimitatea, consonanța ei perfectă cu atributele dumnezeesci și cu mintea sănătosă, și în deosebire ca să-î facă evidentă însemnatatea pentru viața practică. Prin acăstă tractare adevărul de credință nu ni se prezintă numai în o lumină mai vie, ci de odată se și înrădăcinăza mai adânc în sufletul nostru; reverința față de el cresce și prin acăstă se promovăza nespus de mult religiositatea poporului. Spre es. doctrina despre existență purgătoriului este pentru noi plină de măngăere, dacă vom considera atât sórtea amicilor nostri repausați, pre cări și putem ajuta; cât și propria noastră fragilitate, precum și sórtea, ce ne aşteptă după despărțirea sufletului de cătră trup.

Tractarea directă se adresază mai cu sémă la rațiune, éră cea indirectă la voință; oratorul practic combină ambele moduri de tractare, ca se câștige pentru adevăr și pentru Dumnezeu și mintea și voința ómenilor.

Cu propunerea dogmei împreună de comun și aplicări morali corespundătoare; ori în partea primă considerăm doctrina religioasă din punct de vedere dogmatic, éră în a doua parte din punct de vedere moral. Prin acăstă obținem cuvântările numite *dogmatische morale*.¹⁾

O specie a cuvântărilor dogmatice sunt *curîntările sacre despre misterie*. Ele se deosebesc de celelalte cuvântări dogmatice prin aceea, că aș de obiect un adevăr de credință descoperit de Dumnezeu și propus de s. biserică, care trece preste mintea noastră omenescă (Misteriul Preasfintei Treimi, al Intromenirii Domnului Christos, al prezenței sale adevărate, reale și substanțiale în S. Eucaristie etc.) sau o întimplare misterioasă din viața Domnului Christos și a Preacuratei Fecioare Maria (Nascerea Domnului Christos, Botezul, Schimbarea la față, Învierea, Înălțarea, Înmaculata concepție etc).

¹⁾ Esemele vedî: Popfiu, Predică pentru Dumineci: Dumineca după Botezul Domnului; „Despre legătura încheiată în s. Botez“ Dumineca I în post în Christos mântuirea, Îndemnarea la penitință,

În timpul nostru materialist, când se trage la indoelă și se negă tot ce e mai pre sus de priceperea omului și nu cade în cercul său de esperință, e necesar ca de pe amvon să se tracteze ex professo doctrinele catolice despre misterie. Misteriele sunt dărâ fundamentul credinței și cel mai puternic argument despre originea divină a religiunii noastre. Cuvintările despre misterie deschid câmp larg avântului oratoric, căci precum se exprima de Boulogne: „În sublima sferă a misteriilor s'a vădut plutind tot de una vulturul amvonului.“

Ocaziunile mai potrivite spre a cuvînta despre misterie sunt zilele, în cari le celebrează sănta biserică.

În fie-care misteriu putem distinge trei momente: a) *momentul istoric*, care zace în espunerea întimplării misteriosă sau a modulu, cum ni s'a descoperit misteriul; b) *momentul dogmatic* sau natura misteriului și însemnatatea lui în economia mântuirii; și c) *momentul etic* sau însemnatatea misteriului pentru viața morală a poporului. Așa în misterul Înălțarea Domnului, momentul istoric îl constituie însa-să înălțarea Domnului Christos cu propriile puteri; sevârșirea răscumpărării și glorificarea lui Isus e momentul dogmatic; éra detorința creștinilor de a-si îndrepta cugetele și sentimentele spre ceriu, adevărata noastră patrie, constituie momentul etic.

Oratorul sacru în tractarea despre misterie să se mărginăsească la probele ce se îndatinăză a le aduce biserică spre ilustrarea și probarea misteriului respectiv, și să nu se încerce a rumpe acel vîl sacru, cu care a voit Dumnezeu să fie acoperite misteriile dinaintea ochilor minții noastre, câtă vreme petrecem în acest trup muritoriu. De comun în prima parte a cuvintării se espune momentul istoric și dogmatic al misteriului, éra în a doua momentul etic, cu care se împreună aplicările practice corespunzătoare.

Stilul în cuvintările sacre despre misterie e solemn și avintat.

Doctrinele sau punctele controverse dintre catolici și acatolici încă formeză obiectul cuvintărilor dogmatische. Cunoscut este, că în zilele noastre tot felul de principie și doctrine eronate se propagă în mii de forme, în scris și cu graiul viu; éra libertatea religioasă e nelimitată. Din aceste cause oratorul sacru spre a putea converti pre cei răteciți și împedeca dela defecționare pre credincioși, precum și spre a apăra integritatea doctrinelor catolice, nu odată e silit să tracteze pre amvon și cestiunile controverse

dintre catolici și acatolici, să combată doctrinele eronate și să respingă atacurile îndreptate în contra bisericei și a dogmelor ei.

Refrângerea poate îmbrăca caracterul apologetic sau cel polemic după cum adeca oratorul sacru se mărginesc la apărarea doctrinei catolice atacate de contrari, ori însuși combate doctrinele false și eronate ale contrarilor. Oratorii creștini, deși când au cerut lipsa, au stat la luptă fățise cu contrarii, totuși mai mult pre cale apologetică sau nisuit a împrăștia prejudecătele și erorile cu privire la învățatura catolică și a respinge atacurile și calumniile îndreptate asupra bisericei și a instituțiunilor ei. La polemiî în tractarea cestiunilor controverse afară de casul necesităței să nu recurgă oratorul sacru; deorece polemele arare-ori sunt scutite de esacerbări și atacuri pișcătoare, cari în loc de a câștiga și împăca pre adversariu mai mult îl atâtă și întăresc în rău. E de reprobat datina unor predicatori, cari aprópe în fie-care cuvintare sacră se dimit la polemiî vehemente cu inimicî întipuiți. Ei uită, că amvonul nu e terenul luptelor pasionate, ci e catedra păciî și a iubirii.

Procedura sau metodul de urmat în tractarea punctelor controverse s'a arătat mai sus. (Partea I. § 61).

§. 86. **Cuvîntările morale.**

Cuvîntărî morali numim acelea cuvîntărî sacre, cari au de obiect un adevăr sau doctrină a moralului creștin. Atări obiecte ar fi preceptele dumnezeesci și bisericescî, virtuțile, vițiele și păcatele, obligațiunile împreunate cu singuraticele condițiuni sau stături de viață etc. Scopul cuvîntărilor morali este, ca ascultătorii să fie duși acolo, cât nu numai să cunoască, cum se cuvine, dară să și împlinescă acurat legea Domnului. Spre ajungerea acestui scop oratorul sacru adevărurile religiose nu le va propune numai ca nescari principie de ale eticei filosofice, ci ca doctrine positive ale religiunii creștine.

Cutare doctrină etică poate fi considerată sau din punct de vedere *speculativ*, arătând că în ce stă, și în ce nex se află cu alte adevăruri religiose, precum și că respectiva doctrină e démnă de Dumnezeu și corespunde deplin esigențelor noastre morali. Procedura aceasta o urmăm, mai ales când avem de a aface cu necredincioși și cu de acei ascultători, cari imbibăti cu principiele filosofiei ateiste, din principiu negă respective combat doctrina eticei creștine. Mai de

parte pôte fi contemplată doctrina morală din punct de vedere *practic*, arâtând, că ea ne servește ca normă de viață și noi suntem detori a ne îndrepta după ea cugetele, sentimentele respective lucrările ori omisiunile noastre în singuraticele casuri concrete. Procedura acesta o urmăm de comun în cuvîntările ce le ținem către ascultătorii, cari parte petrec în păcate fără a reflecta la starea lor cea de compătimit; parte, după ce său ridicat din statul păcatului, sunt debili și nu simt în sine destulă forță spre a contrasta amăgirilor spre păcat. În fine când avem de a aface cu creștini devoți, cari voesc serios a se avînta la un grad mai înalt de perfecțiune morală, considerăm doctrina din punct de vedere *aschetic*, ca mijloc special de a obține aceea perfecțiune.

Preste tot e mai consult a ne lua de obiect principal al predeicei morale un precept ori virtute, și în legătură a combate păcatele și vițele opuse. Pre calea acesta învețăm pre credincioși să cunoască binele esact, eră răul intru atâta, intru cât e de lipsă spre a se feri de el.

Ce privesce tractarea oratorică, înainte de tôte precisăm doctrina morală arâtând, cî în ce stă, și acesta o facem pentru ca ascultătorii să fie în curat cu adevărul, despre care vorbim și să nu confund lucrurile; cum ar fi spre es. liberalitatea cu prodigalitatea, cruțarea cu avariția, dreptatea cu echitatea etc. Fără a insista mult asupra acestei părți mai mult teoretice său dogmatice a cuvîntării trecem la partea practică și cu probe evidență scosă din s. Scriptură și Tradițione, precum și din esperință arătam, că în doctrina morală, ce ni se propune, trebuie să recunoșcем voia lui Dumnezeu, carele ne demândă ori opresce, ne permite ori sfătuiesce ceva ca mijloc de a ne sanctifica viața și a ne măntui. Motivele principale spre a îndupla pre ascultători la primirea doctrinei și la conformarea vieței după preceptele ei, le scotem eră-și din auctoritatea divină; pre lângă aceea aducem și motive naturali, cum ar fi urmările bune ale ascultării, respective urmările triste ale nesubordinării față de cele ce ni se demândă ori opresc; aceste urmări să le ilustrăm cu exemple corăspunđetore din istoria sacră și profană, precum și din esperința ascultătorilor.¹⁾

În aplicările practice nicăi pre un moment să nu perdem din vedere statul moral și imprejurările, între cari petrec ascultătorii.²⁾

¹⁾ cfr. P. I. § 42. ²⁾ cfr. P. I. § 63.

Observăm, că în explicația și aplicarea doctrinei morale oratorul sacru să evite cele două estreme: laxismul și rigorismul. Prin laxism păcătosul se lasă neconturbat în letargia păcatului, și dacă oratorul sacru nu-l face atent și nu-l provoacă cu insistență, el continuă a se cufunda în abisul periri. Rigorismul din contră face preomenii scrupuloși și-i împinge spre descurajare și desperare; ei conștiți de propria fragilitate, reflectând la rigorea legii creștine propuse de oratorul sacru, își formează convingerea, că preceptele divine și virtuțile creștinesc sunt mai pre sus de puterile omenesci, și aşa înzădar s-ar și încerca să le împlinescă acurat. Deci și aci să purcedem cu precauție și moderație.¹⁾

Ca specii ale cuvântărilor morali amintim cuvântările dojenitore și cele consolătoare.

I. *Cuvântări dojenitore* se zic acele cuvântări morali, în cari ascultătorii se mustre și dojenesc părințesc din cauza vieței lor necreștinesc. Oratorul sacru având în vedere chiemarea sa, că nici unul se nu piară din cei concretuți grigii lui părințesc²⁾ precum și mandatul apostolic: „mustre, certă, îndemnă cu totă răbdarea și învățatura“³⁾ e detoriu a ținé atari cuvântări de căte ori grasăză în parochia sa viație, cări ar duce la demoralizarea comunei întregi, ori e pericol de a se introduce și lăți în parochie datini rele și stricăciōse din punct de vedere al moralității publice. Scopul acestor cuvântări este ca pre cei dedați la cutare viațu să-i readucă la calea adevărului, eră pre cei inocenți să-i preserve de infectare și de cădere. Obiectul acestor cuvântări sunt numai viațele și păcatele publice ori de tot lățite în cutare parochie; căci păcatele oculte și viațele, cări nu sunt generalizate se combată în instrucțunea privată, admoniindu-se cei culabili.

Admonițiunile și dogenele preste tot displac, pentru aceea oratorul numai atunci să țină cuvântări dojenitore, când viațu, cel combată, e vădit, și admonițiunea se prezintă ca deplin îndreptățită și necesară. Si în atari casuri se cercăm momentul oportun, când poporul este dispus a primi cu inima înfrântă și umilită și admonițiuni și mustre și mai aspre; căci la din contră în loc de a-i îndrepta, mai

¹⁾ Esemele vedă, Popfiu, Predică pentru Dumineci. Predicele pre: Dumineca lăsatului de brânză; Despre folosele și sănătirea postului; pre Dumineca lăsatului de carne „Să iertăm dușmanilor nostri; Dumineca a V după Rusalie: Cum trebuie să se asculte cuvântul lui Dumnezeu,“ și altele. ²⁾ Ioan 17, 12; ³⁾ 2 Tim. 4, 4.

mult i întărităm și întărim în rău. Fiind că chiar niște cei mai depravați omeni nu voesc să se recunoscă pre sine de atari, oratorul sacru să purcădă cu mare precauție și să nu provoce fără cauza susceptibilitatea nimănui. Să combată vițiu, eră persoana să o crute; păcătoșii prin instrucțiune corespunzătoare trebuie duși acolo, cât însă și să recunoscă, că oratorul sacru numai binele și îndreptarea lor o doresce.

În *introducere* oratorul își exprimă părerea de rău și îngrițirea, ce-l cuprinde vădend, cum progresază cangrena inmoralității în parochie, care împrejurare îl silesce ca să-ți dojenescă. În *propoziție* numește vițiu, care domnește în parochie, și pre care îl combate; în *partiție* indică punctele de vedere, din cari consideră urătarea și răutatea respectivului vițiu ori datine rele.

În *pertractare* depinge în colori vii urătarea și punibilitatea vițiu, arată urmările cele triste ale lui, nu numai în general ci și în particulariu pentru ascultători și pentru poporul din aceea parochie; anume, că diferitele nefericiri și calamități, ce se descarcă asupra parochiei, sunt a se considera ca tot atâtea pedepse dumnezești pentru fărădelegile poporului. Acesta o ilustreză cu exemple din istoria sacră (diluviul pre timpul lui Noe; pedepsa Sodomei și a Gomorei) și din esperința ascultătorilor. Apoi revocă în mintea ascultătorilor doctrina catolică opusă vițiu respectiv, insistând pentru îmbrățișarea acesteia și încheie deșteptând în păcătoși durere pentru purtarea lor din trecut și propusul firm de a-și îndrepta viața. Ca propusul să fie eficace oratorul nu va întrelăsa de a șpune și mijlocele de îndreptare arătând, că Dumnezeu pururea e gata a-ți ajuta cu darul său și a reprimi, pre cei ce voesc a se pocăi și a se reintorce.

Tonul, în care se ține admoniținea, să fie conștiu, energetic și bărbătesc, din care înce totuși să transpire compătimire față de păcătos și dorința fericirii de a-l vedea îndreptat.¹⁾

II. *Predică consolătoare* se zic aceleia, cari se țin, când o nefericire mare a ajuns întrăgă comuna, ori o parte mai însemnată a ei. Preotul ca părinte sufletesc e detoriu a le adresa credincioșilor cuvinte de măngăiere, a le alina durerea sufletului și a-ți întări. Scopul principal al acestor conținu e aşa dară măngăierea sau consolarea; Acesta înce are de temei instruirea religiosă, care singură

¹⁾ Esemele din S. Ioan Chrisostom v. mai sus p. 135 și 231—3.

este în stare a ne face să cunoșcem, și aprețiem, cum se cuvine, valoarea și nesiguranța bunurilor temporale și să ne punem totă încrederea în Providența divină, fără permisiunea căreia nimic nu se întimplă în lume.

În *esordiu* oratorul își dă silința de a captiva bunăvoița și încrederea ascultătorilor, aprețiindu-le durerea și compătimindu-i. În *pertractare* se arată, că realele suferite sunt în adevăr mari, dară ele au venit cu permisiunea lui Dumnezeu, care totă le poate întorci spre binele aleșilor săi.¹⁾ Dumnezeu, cum ne învață s. Scriptură, pre cără îi iubesc, îi certă,²⁾ ca să le dea ocazie de a se întări în virtute. Aici aduce exemple de paciență, spre es. pre Iob, Avram, Domnul nostru Isus Christos etc. Mai de parte se espun mijloacele, prin cără răul să ar putea repăra, ori face mai puțin simțit. În *fine* îndemnă pre credincioși la rugăciune și încunjurarea păcatelor, ca să se facă prin aceasta vrednică de misericordia divină. Propunerea să fie pătrundătoare, cât ascultătorii să vadă, că oratorul simte durerea lor.³⁾

§. 87. Cuvîntările liturgice.

Liturgice numim cuvîntările sacre, cără au de obiect acte de ale cultului divin sau liturgia.

La liturgie se reduc totă formele esterne prescrise la celebrarea cultului divin, cum sunt rugăciunile, acțiunile sacre, diversele ceremonii împreunate cu servirea sănătății liturgie și administrarea săntelor sacramente și sacramentale, mai departe dispozițiunile cu privire la timpurile și locurile sacre, precum și multe datini pîi, prin cără se promovă devotia credincioșilor. Scopul acestor cuvîntări este, ca credincioșii să cunoască și înțélégă acțiunile liturgice și astfelii asistența lor la celebrarea cultului divin să fie activă și cu fruct, eră nu numai pasivă și mechanică.

Ce privesce propunerea temelor liturgice, în *esordiu* arătăm motivul, ce ne-a îndemnat la alegerea temei liturgice ori intenționea, de care suntem conduși în tractarea acestei teme, indicând și punctele, din cără o vom considera.

În *pertractare* arătăm, cum se îndeplinesc respective cum trebuie să îndeplim acțiunea ori forma liturgică luată ca temă a cu-

¹⁾ Rom. 8, 28. ²⁾ Pil. 3, 12, Evr. 12, 5—11. ³⁾ cfr. P. I. §. 38, n. 3, lit. a.

vîntării. Apoi îi espunem originea sau instituirea; anume că e instituită de Domnul Christos, ori se derivă dela ss. Apostoli, sau s'a instituit de cătră biserică mai târziu (anume când, unde, din ce incident și cu ce intențiune). Fiind că liturgia preste tot nu conține altceva de cât expresiunea plastică a credinței și simbolisarea modului de viață creștină, pentru aceea cu espunerea actului liturgic împreună învățătură corăspunzătoare dogmatice și morale.

În tractare putem purcede pre cale analitică ori sintetică. După metodul analitic espunem și explicăm pre rînd ceremoniele și prescrisele împreunate cu funcțunea sacră respective cu materia, ce formeză obiectul cuvîntării. Cu acăstă espunere și explicare împreună aplicările practice corespunzătoare, spunând credincioșilor, că ce adevăruri religiose le reamintesc și spre ce îi îndemnă acele prescrise și ceremonii. Așa spre es. voind a vorbi despre ritul săntului Botez, vom premite, că el are de idee fundamentală ridicarea omului din statul peccatului la statul de fiu al lui Dumnezeu, sau scoterea omului din împărăția întunericului și introducerea lui în împărăția luminei și a grației. Acest adevăr se însemnă și ni face evident prin rugăciunile și ceremoniile sacre dela botez; cari rugăciuni și ceremonii ne îndemnă să ducem o viață creștină și plăcută lui Dumnezeu.

După metodul sintetic materia liturgică se reduce la anumite puncte, cari se desvoltă și tracteză ca tot atâtea părți ale cuvîntării. Spre exemplu vorbind despre legătura făcută cu Dumnezeu în s. Botez, o reducem la juruința noastră de a ne lăpăda de diavolul și lucrurile lui și de a servi singur lui Dumnezeu. Oratorul arată cum ne aduc aminte de acăstă juruință ceremoniile și rugăciunile prescrise la administrarea Botezului. De odată se fac și aplicările practice corespunzătoare.

Ocaziuni spre a ține cuvîntări liturgice se ofer mai ales când se administreză sacamentele și sacramentalele cu mare solemnitate; precum și când serbeză biserica amintirea instituirii cutăruii act liturgic.

Stilul, în care se țin cuvîntările liturgice, de regulă e simplu, eră tonul familiar ca și în instruire.

§. 88. **Cuvîntările istorice.**

Sub numirea de cuvîntări istorice înțelegem acele cuvîntări sacre, cari aș de obiect un fapt ori întîmplare din istoria revelațiunii divine ori din istoria bisericii creștine. Scopul acestor cuvîntări este de a face cunoscută ascultătorilor originea, propa-

garea și eficacia credinței, statul moral al poporului creștin, remuneratiunea virtuților creștinescă, și efectele triste ale păcatului; mai departe desvoltarea instituțiunilor bisericescă, sorrtea bisericei în diferite epoci și în diferite ținuturi, precum și viața acelor persoane, cără prin activitatea și virtuțile lor au contribuit în deosebi la promovarea gloriei divine și a măntuirii sufletelor. În cuvintările istorice adevărurile de credință și morală nu se prezintă în o formă concretă și ore-cum incorporate în cutare fapt ori întimplare; prin acestea ele sunt mai ușor de priceput și ascultate cu un interes mai viu.

Ce privesce pertractarea materiei istorice, sau se espune întrăgă istoria (spre es. Botezarea Domnului Christos dela Ioan), apoi se arată însemnatatea ei din punct de vedere dogmatic și respectiv etic, sau — ca și la homilie — se tracteză pre rînd singuraticele momente principali ale faptului istoric, făcîndu-se la fie-care aplicările corespunzătoare (spre es. Saul ca persecutor, minunea schimbării lui, zelul lui ca apostol).

Uneori cestiunile istorice nu se tracteză ca temă sau obiect principal al cuvintării sacre, ci numai ca mijloce de a proba, și respectiv a ilustra și îndupla în tractarea doctrinelor dogmatice ori morale, cu cără sunt în ore-care legătură. Așa spre es. voind a cuvînta despre divinitatea religiunii creștine, putem aduce și desvolta ca probe propagarea repede a creștinismului, persecuțiunile, la cără au fost espusi creștini în primii trei secoli, constanța și taria martirilor etc.

Stilul în cuvintările istorice e simplu, dară de odată și plin de viață și demnitate, cât nu numai să învețe pre credincioși a cunoște faptele istorisite, ci tot de odată să se însuflețescă pentru faptele, ce se propun ca vrednice de imitat și să se înfiore de faptele rele.

La cuvintările istorice aparțin după cuprins și cuvintările panegirice sau de laudă.

§. 89. Cuvintările de laudă sau panegirice.

Cuvintări de laudă sau panegirice numiau cei vechi vorbiri, cără se țineaau în adunările poporali (*πασ αγείω = a se aduna multime, și de aici πανηγυρικός λόγος*) spre a glorifica faptele bărbătilor distinși propunîndu-le, ca modele demne de

imitat. Așa Plato a ținut panegiricul lui Isocrate în trei dialoguri; Cicero glorifică pre Marcell, Pliniu junior pre împăratul Traian. Oratori păgâni lăudați mai ales virtuțile civice.

În elocința sacră panegirice numim acele cuvintările sacre, cără aǔ de obiect viața și virtuțile săntilor și ale bărbătailor mari ai bisericii, cără virtuți ni se propun ca modele de imitat. Scopul cuvintărilor sacre panegirice este acela, care îl țineste biserică prin cultul săntilor, anume: ca să se preamărescă Dumnezeu întru sănții săi, poporul să se îndemne la onoarea săntilor și chemarea lor în ajutoriu și în urmă să se înduplece ascultătorii, ca să imiteze virtuțile săntilor.

De aici rezultă, că materia acestor cuvintările o formează viața săntilor și virtuțile lor escelente, minunile îndeplinite de Dumnezeu la întrepunerea săntului întru glorificarea căruia se ține cuvintarea; mai de parte venerarea iconelor și a reliquierelor sacre, dogma despre comuniunea săntilor și totdeauna acele virtuți, în cari aǔ esclat un sănt sau altul.

Cuvintările în onoarea săntilor sunt de mare moment, pentru că în viețile săntului, ni se prezintă ore-cum evangelia pusă în practică. Viața săntilor e cea mai viuă și incontestabilă doavadă, că observarea preceptelor divine și deprinderea virtuților creștinesci este posibilă și chiar ușoară. Apoi exemplele de pietate și virtute, ce strălucesc în viețile săntilor, ne mișcă la viață virtuoasă mai mult de cât cele mai agere resonamente abstracte despre necesitatea și frumusețea virtuții. De aici detorința oratorului sacru este, ca să facă cunoscută credincioșilor viața săntilor, mai virtuoasă a celor, cără aǔ și serbători ori li se dă cult deosebit în ținutul respectiv.

La întrebarea, cum să se țină cuvintările sacre panegirice respondem, că aici poate fi vorba numai despre forma sau metodul de a purcede în laudele săntilor, care formă e după: istorică și morală.

Forma istorică e cea mai simplă mai naturală și mai veche, ea a fost în usoare și la anticitatea creștină și constă în descrierea întregiei vieții a săntului, împărțindu-o după diferențele ei vrâste sau epoce. Pondul principal se pune aici prealabil, ca credincioșii să cunoască bine viața săntului și în deosebi trăsăturile mai principalelor ori mai caracteristice și mai edificatoare din ea; considerațiunile morale, cără se fac la expunerea faptelor

virtuoșe, se prezintă numai ca ceva accidental în predică, tot aşa și deducțiunile dela finea singuraticelor părți ale discursului.

Se urmărează cu succes metodul acesta, când viața săntului e abundantă în date și trăsături mărețe și de mare importanță, precum și atunci, când credincioșii nu cunosc viața săntului, în onoarea căruia se ține panegiricul. Un mare părtinitoriu al formei istorice e Fénelon, care scrie: „Cel mai bun mijloc, de a lăuda pre cutare sănt, constă în enararea faptelor lui celor bune. Adeseori credinciosii se departă fără de a cunoaște viața săntului, despre care au ascultat vorbindu-se o oră întrágă. Din contră ar trebui să se spună întreg caracterul săntului, să se arate, cum a fost în diferitele perioade ale etății sale, între diverse împrejurări și între cele mai importante relații, între cari a ajuns. Ești nu ași nara simplu viața lui, ci ași face o spunere a întimplărilor principale din ea. Această spunere însă ar avea să fie scurtă, concisă, vie și patetică; fie-care cuvânt să inspire ascultătoriului un concept înalt despre sănt și să servescă spre mantuirea lui. Afara de aceea aș adăuga considerații morale, cari le-aș socoti de mai acomodate.”¹⁾ Așa despre s. Ioan Botezătorul se aduce: „Mărturisirea săntului Ioan despre Isus (Partea I) și mărturisirea lui Isus despre Ioan (Partea II).” sau Despre s. Niculae am puté zice, că: „a fost o minune de pietate în tinerețe (Partea I), o minune de charitate în viața sa de mai târziu (Partea II) și o minune de credință către capetul vieței sale. (Partea III).”

Forma morală sau didactică e mai sistematică, ea e practicată în panegiricile marilor oratori francesi Bossuet și Bourdaloue, și constă în aceea, că ieș de temă o doctrină de credință sau morală, ori o virtute, în care a escusat cutare sănt, și apoi tema luată se ilustrează și probăză cu date împrumutate din viața săntului respectiv. Pondul principal se pune aici pre doctrina morală, față de care volesc oratorul să escute în credincioși admirăriune și rezoluționea de a urma și ei în viață imitând pre săntul, din viața căruia se produc exemplele de virtute. Deci lauda săntului servește ca mijloc spre confirmarea doctrinei morale.

Avantajele acestui metod sunt, că mai ușor se poate realiza unitatea planului în cuvântare având să se reducă tot la o singură propoziție, ca și în alte predici; după acest metod de o parte se aduc înainte

¹⁾ Dial 3. sur l'eloqu.

faptele, cări sunt necesarī spre al cunoscere cum se cuvine pre sănt, de odată înse tōte aceste fapte se combină în un complex de argumente, cări asigură triumful adevărului moral.¹⁾ De unde după forma acēsta, și dacă nu se poate cunoscere tōtă viața cutăruii sănt, totuși i se aduc înainte virtutea ori virtuțiile principali, cări îl caracterisază, și din cări ușor se cunosc spiritul lui, modul lui de judecare și lucrare.

Procedura morală se recomandă atunci, când oratorul are să țină vorbirī despre acela-și sănt în mai mulți ani consecutivi, ori când în viața săntului nu află, ori nu cunoscere de remarcat vre-o trăsătură ori faptă deosebită.

Când din viața săntului are oratorul puține date, ori îi este necunoscută, își alege de temă o virtute comună sănților, cum ar fi zelul de a promova mărirea lui Dumnezeu, detorința de a onora pre sănț și a-i cheme în ajutoriu, martiriul etc.

La cuvintările panegirice în onorea Preacuratei Vergure Maria, fiind ea cel mai strălucit model de virtute, pre care trebuie să ne simili imita, încă purcedem după forma morală; anume său considerăm demnitatea înaltă și prerogativele înalte, de cări se bucură Preacurata Fecioră în economia măntuirii, cări prerogative îsău dat prin un dar special dela Dumnezeu, care a predestinație de mamă a Fiului său; de aici se explică inmaculata concepție, de aici scutirea de ori ce păcat și plenitudinea grației, de aici gloria, de care se bucură în ceriu și puterea cea mare de mijlocitor la Dumnezeu în tōte lipsele noastre sufletești și trupesci; său considerăm virtuțiile

¹⁾ Brettonneau eruditul editor al opurilor lui Bourdaloue scrie în privința moduluī moral: „În loc de a cuprinde tōte virtuțiile și întrégă viața unui sănt, se ocupă P. Bourdaloue cu trăsătura caracteristică, care-l distinge; căci chiar așa precum la păcătoș predomină viție, cări sunt isvorul celor alalte, și la sănț se află asemenea virtuți predominante, la cări îu de a se referi tōte consideraționile spiritului lor și tōte sentimentele înimei lor. Dacă se prezintă fie-care sănt sub aceste puncte de vedere, se arată ore-cum în adeverata lui figură. Aceea-și unitate domnește în partea morală. Scoțind din fiecare acțiune a săntului o învățătură morală, în adevăr astă spiritul pururea ceva nou; dar în definitiv aceste sunt numai lumiș, cări dispar în acela-și moment, în care îsău aprins. Părintele Bourdaloue se ține numai de un singur punct moral, cu care încheie ori cuvintarea întrégă, ori fiecare parte a ei, și pre când prepară o concluziune finală asupra lui, își deschide un câmp larg de a instrua pre ascultători prin o probare fundată și de a provoca emoție prin mișcări patetice.“

escelență ale Preacuratei Vergure, cum este umilința, obedieneța, iubirea măririi casei Domnului, modestia, abnegațiunea dovedită sub crucea dumnezeescului ei Fiș etc. În cît la serbările Preacuratei Fecioare s'ar celebra un misteriu, ca la Bunavestire, se observă cele espuse mai sus la predicele despre misterie.

Când ar fi să se cuprindă în acea-să cuvîntare *laudele mai multor* sănți atunci cercăm virtutea, care o așe comună și pentru care îi serbeză biserică de odată, spre es. la Trei ierarchi: zelul, cu care aș apărut credința ortodoxă în contra eresielor; sau și dacă tractăm virtuțile caracteristice ale fiecărui, le considerăm din un punct de vedere comun. Hunolt — arată: 1. că penitența săntului Petru rușinéază pre mulți păcătoși, 2. charitatea săntului Paul rușinéază pre mulți drepti. În fine se poate tracta ca de sine viața fiecărui după metodul homiliilor sintetice.

În elaborarea cuvîntărilor panegirice ca și la ori care discurs se fim cu luare aminte, ca să domnescă unitatea; tôte părțile să constituie un singur întreg întindând tôte spre acela-să scop, adică edificarea morală a credincioșilor prin lauda săntului. În specie:

Textul să exprime, în cît e cu putință în formă pregnantă, vre-o trăsătură ori virtute caracteristică a săntului. Mai cu succes se folosesc texturile, cari în sens acomodat exprimă caracterul personal al săntului. Texturi potrivite pentru cuvîntările panegirice aflăm mai ales în cărțile sapientiale ale Vechiului Testament, dară și în Evanghelie; aşa în pericopa evangheliei dela sârbătoarea săntului Nicolaș aflăm cuvintele: „Fericiti sunt cei îndurători, că aceia îndurare vor afla“, aceste cuvinte forte potrivit caracterisază pre s. Niculae, care s'a distins prin virtutea îndurării.

Esordiul se poate desvolta sau prin explicația textului, sau se poate împrumuta dela împrejurării expunend, adică în liniamente generale, că în ce timpuri favorabile ori nefavorabile a trăit și lucrat săntul, pre care îl laudăm.

Propozițiunea și partitura să fie concipiata în termeni aleși, cît să deștepte atenționea și interesul ascultătorilor.

În *pertractare* se spun faptele și virtuțile săntului în o lumină viuă și în o formă interesantă așa, cît să deșteptăm în ascultători admiratiune față de ele. Spre scopul acesta arătam și împrejurările, între cari a trăit și lucrat cutare sănt, apoii bunurile naturale și ale fortunei, de cari s'a bucurat, cum sunt sănătatea, talentul deosebit, temperamentul bland, originea nobilă ori umilă, sciința, averea,

poziția socială etc.; ce a ajutat activitatea lui și progresul în perfecțiunea creștină și ce le-a împedecat; de ce mijloce a dispus și cum a făcut us de ele spre a delătura pedecile, ce i-a stat în cale și spre a deprinde faptele, cără storc azi lauda și admirătinea noastră? Cum a apreciat contemporanii acelea fapte și virtuți și ce influență a avut ele asupra acestora? De ce onore să a bucurat săntul înaintea ómenilor, până ce a fost în viață, între ce împrejurări a murit, ce cult i s-a dat după moarte și ce grații și ajutări estra-ordinarie s-a dobîndit dela Dumnezeu prin intercesiunea respectivului sănt? Răspunsul favorabil la aceste întrebări deșteptă în ascultători venerațione și incredere față de sănt și iubire și propensiune față de virtuțiile, în cără a esclat săntul.

Espunerea în cuvântările panegirice, trebuie să fie caracteristică, anume nu e necesar și nicăi nu se pot espune toate virtuțiile, ci numai acelea virtuți și cualități, prin cără s-a distins săntul, ori și sunt caracteristice și în anumită măsură imprimă timbrul lor în toate lucrările lui; din acestea se explică apoi ușor spiritul, de care a fost condus el în viață și activitatea sa. Alte fapte se pot omite cu totul ori se amintesc cu câteva cuvinte, pentru ca să nu se întrerumpă firul istoric.

Maï mult să insiste oratorul sacru asupra faptelor și virtuțiilor, cără se potrivesc la viața ascultătorilor, și cără, dacă ar voi, le-ar putea să le deprindă și ei. Să scotă oratorul la ivelă mai mult ce e de imitat, de căt ce e de admirat; și rătăcesc aceia, cără cărcă virtutea numai în ce e strălucit și estra-ordinar, și din viața sănților relevăză numai ce portă timbrul minuni, ceea ce în adevăr admiră credincioșii, dară nicăi prin minte nu le trece să și imiteze; căci bine să ne însemnăm, virtutea adevărată chiar așa are preț și merită lauda în lucrările, ce ni se par comune și de toate zilele, ca și în cele, pre cără le considerăm de mari și estra-ordinari. Când lăudăm faptele bune și virtuțiile unui sănt să nu uităm a accentua, că la îndeplinirea acelora aș contribuit ca factor principal grația divină, cu care săntul a cooperat cu fidelitate. De asemenea să legăm de espunere și consideraționi și reflexioni dogmatice și morale, să facem deducționi practice corespunzătoare conținutului celor espuse și scopului cuvântării; că numai așa va fi cu fruct propunerea.

În fine observăm, că tot ce aduce oratorul sacru cu privire la viața sănțului, să fie scos din isvorul demne de credință, cum e

s. Scriptură, Tradițiunea, cărțile rituali, cari conțin serviciul divin al săntului respectiv (Mineiū), precum și din viețile sănătilor scrise de bărbați pii și erudiți, etc. Laude esagerate minună necomprobate și cu un cuvânt tot ce e neadeverit, dubiu sau incert numai strică în cuvântare și descreditează pre orator.

Elocuțiunea în cuvântările panegirice poftesc un avînt oratoric, espunerî plastice, amplificări patetice, depingerî vii și variate prin figurile oratorice și preste tot ceea ce numim dramatic în stil. Dela sine se înțelege, că nu în vorbirea întrîgă are să domnescă aceea-și splendore, ci precum în un tablou bine esecutat varieză armonic umbra cu lumina, aşa și în discurs faptele mărețe se spun în colori vii, pre când alte lucruri în stil mai simplu.

ACTIONEA în general are să fie insufletită și solemnă, și să corăspundă cuprinsului cuvântării și dispozițiunii sărbătorescă a ascultătorilor.

§. 90. **Cuvântările funebrale.**

O specie a cuvântărilor panegirice sunt și cuvântările numite funebrale. Ele se țin la mórtea persónelor ilustre sau prin poziția, ce aú ocupat-o în societate, sau prin calitățile lor escelenți. Scopul acestor cuvântări este a lăuda adevăratale virtuți și merite ale defunctului, presentându-le ca model de imitat, și prin acésta de odată a ne manifesta pietatea și recunoșința față de el.

Atari cuvântări erau în us la popórele antice, anume la Egipteni, Greci și Romani. Ca părinte al cuvântărilor intru lauda mortilor la creștini se consideră s. Gregoriu Nazianzenul, care a tinut trei vorbiri pline de afecte, anume: la mórtea fratelui său Cesariu, a suorei sale Gorgonia și a tatălui Gregoriu. El consideră mai mult virtuțile domestice ale persónelor respective. S. Ambrosiu a dat cuvântărilor funebrale un nou caracter punându-se pe terenul istoric, și arătând influența defunctului asupra raporturilor vieței publice din timpul său, glorificându-l prin acésta; aşa face în panegiricul împăratului Teodosiu Marele. Bossuet a schimbat caracterul cuvântărilor funebrale, luând de basă la cuvântare o doctrină religiosă dogmatică sau morală, în jurul căreia, ca și în jurul unui punct central se grupăză espunerea vieței și a faptelor eroilor; prin ce în discurs domnesc unitate și dogma ori moralul se prezintă ore-cum concretisate. Acăstă formă (didactică) e de recomandat, când în viața persónelor ilustră prin poziția sa, affi puține fapte mărete, ori virtuți escelente. (Bossuet în discursul funebral al ducesei de Orleans: „Mórtea principesei defuncte arată, că adevărata mărire și demnitate a omului

1. nu stă în bunurile pămîntesci, ori cari ar fi ele, 2. ci numai în ordul grației.“)

Oratorul spre a puté vorbi cu succes trebuie să studieze cu deaménuntul viața persoanei ilustre. Anume să-ă cunoscă originea nobilă ori umilă, patria, imprejurările, între cari s'a născut și a crescut, oraculele sau semnele, cari i-aă prevestit mărirea de mai târziu, pregătirea pentru cariera publică, episode caracteristice din pruncie, junetă și vrăstă matură respective din variele perioade ale carierei sale, talentul, bunurile fortunei, caracterul moral, temperamentul, principiele și energia, cu care a lucrat pentru validitatea lor; mai de parte motivele, de cari a fost indemnătat (binele public, iubirea față de miserii etc.), imprejurările favorabile și respective nefavorabile, între cari a trăit și lucrat; greutățile, ce a întâmpinat în realisarea planurilor, mijloacele, cari i-aă stat la dispoziție și de cari s'a folosit etc.

Întroducerea la cuvintările acestea de comun o dictéază imprejurările triste, între cari se ține discursul, accentuându-se perderea neașteptată, mare și irreparabilă, ce o sufere biserica, statul ori cutare societate prin adormirea în Domnul a persoanei ilustre, consternarea adâncă și generală, ce a produs faima despre mórtea ei etc. În *pertractare* să urmeze procedura indigită la cuvintările panegirice. Observăm, că și aici adevărul e mai pre sus de tóte. Deci oratorul nu pote trece cu tacerea chiar nicăi greșelile și defectele de notorietate publică ale persoanei ilustre, dară descoperirea lor să o facă scurt și ca și în treacăt, de multe ori este de ajuns o alusiune fină referitoré la ele. Dacă eroul a lucrat cu intențiuni bune, să releveze acéastă imprejurare; decumva și-a retractat erórea, ori reparat greșala publice, acésta nu-ă derögă, ci și servește chiar spre laudă și pote avea influență bună asupra ascultătorilor; și s. Petru a păcatuit, dară curând și-a plâns păcatul cu amar. În cuvintările funebrale preste tot are să se dée expresiune durerii și întristării, de cari sunt predomniți ascultătorii, dară de odată să deștepte în aceștia și speranța măngăitoré, că defunctul implinindu-și chemarea să cu onore și plinindu-și cursul cu credință, își va primi meritata răsplătă dela Bunul Dumnezeu; și acela, care le-a fost în viață model de virtute, le este după mórte patron în ceriu. Stilul și în cuvintările funebrale e patetic și solemn, éră propunerea vie și plină de insuflețire.

În fine observăm, că cuvîntările funebrale se țin numai la mórtea persónelor distinse, carí prin virtuîile lor escelenți, și prin activitatea lor aú influînță decisivă asupra prosperării bisericei, statului ori asupra cutărei societăți mai însemnate.

De cuvîntările funebrale în sens strîns se deosebesc predi-
cele îndatinat la înmormîntare, despre carí vom vorbi mai târziu.

Sectiunea II.

Speciele cuvîntărilor sacre după forma lor.

§. 91. **Conțiunile sau predicile propriu zise.**

Continuie sau predică în sens larg se zice ori ce cuvîntare sacră. În sens mai strins inse sub conțiune sau predică înțelegem aceea cuvîntare sacră, care are de obiect un singur adevăr sau doctrină religioasă, pre care esprimându-o în o sentență (Propozițiune), o desvoltăm după tóte regulele elocinței. Predica e forma cea mai perfectă, a cuvîntărilor sacre, în ea domnește unitatea și tot, ce se aduce înainte, se subordină obiectului principal, care numai unul pote fi, servind spre ilustrarea, probarea, amplificarea și valorarea lui față de ascultători. Oratorul sacru avînd să se ocupe în predica de un singur obiect, îl pote considera și tracta mai bine, și mai precis din tóte acele puncte de vedere, din carí o poftesce acésta instruirea și persuadarea ascultătorilor săi.

Forma acésta a cuvîntărilor sacre s'a desvoltat din homilie, anume în loc de a se tracta în o singură cuvîntare sacră tóte adevărurile cuprinse în o pericopă din s. Scriptură, s'a ales numai unul ori altul din ele, ca cu atât să pótă fi mai cu temei tractat.

Forma predicilor a fost introdusă de teologii scolastiți și perfectionată de cătră marii oratori francesi din secolul al XVII prin aceea, că aú aplicat la tractarea materielor religiose pre amvon tóte prescrisele artei oratorice, urmând pre celebrii oratori ai anticătăii clasice, cum aú fost Demostenes, Cicero și alții. Metodul introdus de oratori francesi s'a generalizat în întrégă biserică.

Avînd noi necontenit în vedere acésta formă în espunerea din partea primă, aici ne vom ocupa pre scurt cu diversele specie ale predicei. Ele sunt:

1. *Predicile festive* sunt aceleia, cără se țin la sărbători mari și cu alte ocaziuni solemne. Acestea atât cu privire la materia și desvoltarea ei, cât și cu privire la formă poftesc, ca oratorul sacru să-și aplice totă arta oratorică; cuprinsul lor e grav și copios, éra forma strălucită. Dispozițiunea să fie artistică, argumentarea clară și pregnantă, afectele vii, dară nu prea vehemente, elocuțiune elegantă și avântată, dară pururea naturală și împreunată cu demnitate. Predicile festive sunt acomodate în deosebi pentru teme mărețe și cu ocaziuni solemne, cără străpun pre ascultători în o dispoziție sufletescă vială și sărbătorescă. Observăm, că oratorul sacru să esplice în esordiu caracterul festivitatii, căci altcum poporul de rând adesea-ori nefiind în clar, cu ceea ce se serbeză, nu va fi în stare să-i pricépă și aprețieze în de ajuns propunerea.

2. *Predicile comune*, se țin mai ales Dumineca, pentru aceea se numesc și *predici de Dumineca*. Ele nu intrunesc splendorul cuvintărilor solemne; dar sunt mai practice, întindându-nu atât la excitarea afectelor, ci mai virtuos la instruirea temeinică a poporului în adeverurile religiose și la înduparearea lui spre o viață creștinescă. Fiind că cuvintările acestea sunt împreunate cu s. liturgie este de dorit, ca obiectul lor să se scotă din pericopa evangheliei ori a apostolului, prescris pre Dumineca respectivă. Dispozițiunea acestor predici e simplă, tractarea poporală și elocuțiunea în stil familiar și cu unctiune. Aici în genere se aplică regulile tractate la cuvintările dogmatice și morale.

3. *Predicile penitențiale* sunt cuvintări dogmatice ori morali, cără se țin în postul Pascilor, aș de scop a deșteptă pre păcătoși din letargie la o viață creștinescă, și a-i face să se înfiore de păcat și de urmările lui. Timpul cel mai acomodat pentru penitență este timpul postului mare, biserică voiesce ca mortificarea noastră să nu fie numai esternă sau trupescă, ci să postim și în privința spirituală prin înfrângerea inimii și curățirea de păcate, prin rugăciuni și exerciții de pietate.

Cuvintările din postul mare de comun formează căte un ciclu de predici, care se începe cu prinderea postului. Ciclul îl anunță oratorul încă în predica primă. Si aici observăm, că singuraticele cuvintări, deși așa să fie în nexo intîm, ca tot atâtea părți ale ciclului, totuși fie-care să trateze deplin căte un punct de sine stătător.

Materia acestor predici de comun este patima și mórtea Mântuitorului pentru noi ómeni; dară pot să fie tractate și alte doctrine acomodate spre a cutrémura pre pěcătoši și aí deștepta din somnul pěcatului înduplecându-í la îndreptarea vieței și acurata împlinire a detorințelor creștinesci. Când materia cuvîntărilor de postul mare nu ar forma-o patimele Domnului, ci altă doctrină religiosă, acésta să se aducă în legătură cu patimele Domnului Christos. Altcum insa-și liturgia, cântările și lecțiunile dela servîtiul divin prescris în post îi ofer oratorului material abundant pentru predici.

În privința pertractării cuvîntărilor penitențiale țin mijlocul între predicile festive și între cele de Duminecă, deci și în dispozițunea lor se recere claritate; elocuțunea e mai mult patetică, éra tonul, în care se propun, pětrundëtoriu.¹⁾

În biserică latină e datina să se țină cielu de predici și în *advent* (Postul Crăciunului) spre a pregăti pre credincioși la serbarea cu demnitate a Nascerii Domnului. Ele ca și predicile de postul mare au caracter penitențial. Obiectul lor de comun îl formeză, necesitatea mânăuirei genului omenesc din întunericul și umbra morții, în cari au cădut prin pěcat, și pregătirea omenimii prin profeti și în deosebi prin s. Ioan B. la primirea lui Isus, necesitatea credinței în Isus — etc. — Tractarea e ca și la predicile de postul mare.

4. *Predicile de misiuni* încă se numără între cele penitențiali. Aceste predici se țin în multe provincie catolice spre a resuscita credința și viața morală în popor.²⁾ Spre acest scop cu predicile se combină și alte exerciție de pietate, cum sunt cercetarea bisericii de mai multe ori pre zi, recitarea rosariului (la noi ar fi recitarea paraclisului) ori a altor rugăciuni; mai de parte mărturisirea credincioșilor și primirea preasântei cume necătuři. Misiunile sunt o specie de exerciție spirituală pentru popor. Pentru ca ele să aibă efectul intenționat se chiamă în parochia, unde se țin, preoți strâniți mai ales călugări, la cari credincioșii, mișcați prin predică, se mărturisesc mai fără sfială, ba pote că fac chiar mărturisiri generali.

Materia predicilor de misiuni este: scopul omului, cele patru lucruri mai de pre urmă ale omului, posibilitatea și ușurătatea de

¹⁾ Esempie Popfiu Amvon 1868 tit. I p. 83 urr., Predică tom. I. p. 114—189.

²⁾ v. Hemel o. c. pag. 396—409.

a ne dobîndi mânăuirea; păcatul mortal, detorința de a încunjura ocasiunea păcatului; detorințele diverselor staturi de viață, cum ar fi detorințele părintilor, ale domnilor și ale servitorilor; mai ales înse vițiele, cari domnesc în respectiva parochie, și virtuțile opuse acestor viție; apoi recerințele unei mărturisiri bune; efectele cuminării creștinescii și tristele urmări ale mărturisirilor și cuminărcărilor sacrilege.

Materia să se tracteze cât se poate de clar, cât să o pricăpă ușor toți ascultătorii; spre ilustrare se aduc asemănări și exemple mișcătoare. Oratorul sacru se adresază mai vîrstos la afecte spre a emoționa pre ascultători și a-i îngrozi de păcat. Pentru înduplarea voinței se aduc motive puternice. Stilul acestor cuvântări este patetic și propunerea plină de viață.¹⁾

§. 92. **Predicile ocasionali.**

Ocasionali sau causal numim acele cuvântări sacre, a căror obiect și forma le determină festivitatea, ce dă ansă la ținerea lor. Cu ocazuni festive credincioșii sunt dispuși a primi învețătură și indemnări salutari; păstorul înțeleapt se și folosește de această dispoziție favorabilă spre a le ține cuvântări sacre corespunzătoare. Ele pot fi predici în sens strins, ori parenese și alocuțiuni, după momentuoșitatea festivității și a împrejurărilor, între cari se serbeză. În predicile occasionali obiectul, care formează tema, se prezintă în o legătură așa de intimă cu festivitatea, căt să se pară că nici nu s-ar fi putut alege altă materie mai potrivită pentru predică. Si când s-ar ține predică cu ocasiunea unei festivități de caracter profan încă să se aléga de temă o doctrină religiosă, ce se poate aduce mai ușor în ore-care necs cu festivitatea respectivă.

Ce privesce tractarea, oratorul având în vedere dispoziția emotiōnată a ascultătorilor, încă în esordiu va arăta, că e pătruns de solemnitatea sau gravitatea momentului. În pertractare aduce probe, cari ilustră și dovedesc în un mod pregnant; cu deosebire sunt binevenite argumentele scăse chiar din natura festivității și a împrejurărilor, între cari se serbeză, precum și cele împrumutate din rugăciunile și riturile sacre prescrise de biserică pentru respectiva festivitate. Stilul de comun are să fie avăntat și să prezente apariția improvisației.

¹⁾ Esemele aflăm la Leonardo a Porto Mauritio.

În cuvîntările ocasionali se poate mai ușor cunoaște agerimea de spirit și tactul oratorului sacru. Fiind că cu festivitățile, la cari se țin atari cuvîntări, sunt împreunate și alte solemnități, e de dorit ca predicile ocasionali preste tot să fie scurte.

Dintre predicile ocasionali vom considera următoarele:

1. *Predicile la consacrarea de persoane*, anume:

La chirotonirea de preot și consacrarea de episcop. Cu atari ocasiuni, de mare moment pentru biserică și viața religioso-morală a credincioșilor, obiectul predicei îl formeză demnitatea înaltă, greutatea, și folosenele statului sacerdotal, precum și binecuvîntările, cari le mijlocesc acest stat asupra omenimii.

În esordiu ori epilog se face amintire și de cuaalitățile laudabile ale ordinatului, de speranțele, ce le legă biserică de el, însă fără a-l lingui și a-i vătăma modestia. Dacă ordinatul și în trecut a dat dovezi despre capacitatea, talentul și zelul de a promova binele public și măntuirea sufletelor, se pot felicita credincioși, cărora Provedința divină le-a dăruit un atare păstorii sufletesc. Stilul e patetic și propunerea sârbătorescă.

Tot așa se țin și cuvîntările de primicie, îndatinate adeca în unele locuri, când preotul neo-ordinat celebrează prima ora s. Liturgie.

2. *La depunerea profesiunii monachale.* Când adeca, cel ce s'a dedicat la viața religiosă, promite cu solemnitate a renunța la secol și a servi în mod special lui Dumnezeu.

Obiectul acestor cuvîntări e sublimitatea vocației spre statul monachal, eroismul monachului adevărat în luptă cu întreita poftă a lumii; fericirea și avantajele vietii monachală; periculele vietii seculare, de cari e preservat monachul etc.

3. *Predicile de instalare sau înaintare.* Cu ocasiunea introducerii în oficiu se ofere introducătoriului ocasiune bună de a da poporului instrucțiune folositore despre momentuositatea oficiului sacru, la care se face introducerea, și despre raportul dintre ministrii bisericei și credincioși concreduți grigi lor. De aici rezultă că obiectul predicelor de instalare îl formeză demnitatea, greutatea, agendele oficiului pastoral, precum și detorințele poporului față de cel ce portă acest oficiu.

În elaborare introducătorul, care de comun e protopopul tractual, să-și concipieze predica pre scurt. În esordiu după câteva fraze introducătoare, în cari accentuează momentuositatea serbării, espune actul denumirii din partea Ordinariatului, la care adauge

În dată cuaifiacătuna frumosă, cuaifiările recomandabile, ale noū de-nomitului și de cumva are merite, meritele deja câștigate, cari totă justifică denumirea și îngrijirea părintescă a Ordinariatului față de umplerea beneficiului cu persoana corespunzătoare.

În *pertractare* se ocupă de obiectul ales ca temă, tractându-l în raport cu împrejurările locale. Dacă noū denumitul n'a fost doritul poporului, împrejurarea acăsta se tace cu totul, ori cel mult făcând aluziune la ea, să îndemne poporul, ca să fie cu totă încredere față de noul său părinte sufletesc. În *epilog* își exprimă speranța, că instalatul își va pune totă puterile și totă diligența întru împlinirea oficiului său spre gloria lui Dumnezeu și promovarea binelui sufletesc și trupesc al poporului lui încrezintă, eră poporul și va privi ca pre un adevărat părinte sufletesc, iubindu-l și ajutându-l întru purtarea greuluui oficiu. În fine imploră ajutorul divin preste nouil beneficiat și preste turma lui concreduță. Este datină ca instalatul să respundă la vorbirea de introducere.

În răspuns instalatul mulțămesce lui Dumnezeu și Ordinariatului, că (dintre mai mulți, dacă a fost concurs) pre dinsul l-a aflat vrednic pentru oficiul respectiv; de asemenea mulțămesce întruducătorului, pentru că a binevoit a îndura fatigiele împreunate cu actul introducerii. Promite, că își va da totă silința, ca prin purtarea, zelul și activitatea să să justifice încrederea, ce au pus-o în dinsul superiorii săi, și speranțele, ce le legă poporul de denumire. Grijea lui de căpetenie și va fi mărirea casei Domnului și binele credincioșilor; spre scopul acesta rögă și pre credinciosi, ca să-l ajute întru împlinirea misiunii sale. (De prestațiunile materiale îndatinate, cum sunt competențele stolară etc., nu e consult a face amintire.)

În fine invocă grația divină asupra sa și a poporului.

Se poate întâmpla, ca instalatorul să țină numai o alocuție, atunci, dacă permite timpul, ține instalatul predica despre temele amintite mai sus. În tot casul ei au să se înțeleagă încă de timpuriu în privința acăsta, pentru ca instalatului să-i rămână timp de a se prepara, cum se cuvine; bine sciind, că impresiunea, ce o face prima predică asupra poporului, e mai adâncă și efectele de mai mare însemnatate.

4. *Cuvîntările de valedicere.* La casul când un păstoriu sufletesc ar trebui să se despartă de parochia, care a condus-o până aci, credincioșii așteptă, să-și ieșă dela ei un rămas bun, adresându-le

cuvinte părintesci. Cuvintele, ce se zic cu atarī ocasiuni le ascultă omenii cu mai mare atențiuie și și-le împrimă adânc în suflet.

Preotul de o parte va da expresiune iubirii sincere față de popor, — pentru binele și prosperarea căruia s-ar fi jertfit încă timp îndelungat, dacă Provedința divină, nu ar fi dispus altmentrelea; eră de altă parte se arată recunoscătoriū pentru încrederea, ascultarea și ajutoriul, ce i-a prestat credincioșii în decursul păstoririi sale. Acestei încrederi, iubiri și ascultări va ascrie în mare parte succesele îmbucurătoare ale păstoririi sale. Apoi va reaminti acele momente ale activității sale, cari i se vor părē mai salutari pentru credincioși (au ridicat biserică, școală, au introdus alte instituții salutari), și va îndemna să persevereze în virtute și să viețuiescă tot de una amesurat învățăturilor audite dela dinsul. Dogenele de comun nu au loc în aceste cuvintări.

Nu fără efect rămâne luarea rămasului bun dela diversele staturi, spre es. dela bătrâni, tineri, prunci, părinți, fi și etc., de cari, ca de fii sufletesci, pururea își va aduce aminte și se va ruga pentru ei.

Nu-i stă bine parochuluī să se laude pre sine, nicăi să afecteze o părere de reu, pre care nu o simte; mai ales dacă nu a trăit chiar bine cu poporenii, ori însu-șă s'a rugat să fie dispus aiera.

5. *Cuvîntările iubilare.* Acestea se tîn la sărbătorile particulare intru amintirea vre-unui act mai momentuos din viața preotului, cum ar fi aniversarul al 50-lea dela ordinarea de preot ori dela intrarea în cutare oficiu.

Cu cât sunt mai rare atari serbări și cu cât sunt mai numerose meritele iubilantului, cu atâtă mai mare impresiune face asupra poporului o cuvintare bine lucrată.

Când își serbeză iubileul vre-o persoană de poziție înaltă, ori forte avută în merite, de obiect al cuvintării se iea viața iubilantului și se purcede ca la cuvintările panegirice. În alt cas e mai consult, ca oratorul să alegă ca temă cutare adevăr religios, cum ar fi demnitatea statului preoțesc, folosele, ce le aduce el omenimii etc. . . . În decursul per tractării apoi face alusiune la viața iubilantului, lăudându-l, de cumva a fost consciu de chemarea și demnitatea sa și și-a implinit, cum se cuvine, deregătoria.

De cumva iubilantul, nu a făcut fapte demne de laudă, e bină să rămână oratorul pre lângă adevărul principal al cuvintării, amintind în epilog, că timpurile, și imprejurările, între cari a păstorit iubilantul, au fost grele, apoi încheie cu o rugăciune de mulțămită, că Dumnezeu

a dăruit iubilantului o viață atât de îndelungată și-i imploră binecuvântarea cerescă și puterii sufletesci și trupesci și pentru restul vieței sale.

Când însuși iubilantul ar fi să țină predica, atunci cu modestie amintesce faptele mai momentoase din viața sa pastorală, succesele, ce le-a avut, le ascrie grației Dumnezeescri și cooperării credincioșilor și dă mulțumită lui Dumnezeu pentru tōte.

6. *Predicile dela sănătirea de biserică.* Obiectul acestor predică sunt: însemnatatea bisericei ca loc de rugăciune și de sacrificiu; darurile, ce se mijlocesc credincioșilor în biserică; sănătenia, ce se cuvine casei Domnului; reverința față de biserică etc. Aceste teme se tracteză apoia ca și cuvintările dogmatice, respective morali. Elo-
cuțiunea și propunerea e serbătorescă.¹⁾

Tot asemenea se purcede, când se serbeză aniversariul zidirii ori consacrației cutării bisericii.

§. 93. **Predicile dela înmormântări.**

Predicile indatinate la noī cu ocasiunea înmormântării sunt cuvintări dogmatice și morali destinate a instrua pre credincioși, a-îi măngăia, și a le alina durerea pentru perderea, ce o sufer prin mórtea vre-unei persoane, cu care erau în legătură mai de aprópe. Cuvintările acestea se deosebesc de cuvintările panegirice și de cele funebrale în sens strins, de-ore-ce aici nu se țîntesce la lauda persoanei defuncte, ci la instruirea și măngăerea celor rămași în viață. De unde materia predicilor dela înmormântări o formeză doctrine religiose acomodate; cum ar fi doctrina, despre mórte, despre judecată, despre ceriu, purgatoriu și infern; despre nestatornicia lucrurilor lumesci și eternitate; despre nemurirea sufletului; detorința celor vii de a se ruga și a aduce jertfe pentru sufletul repausaților etc.

În tractarea acestor materii, introducerea se face prin câteva cuvinte dictate de însași imprejurarea tristă, care-l face pre orator să grăescă. În pertractare oratorul nu va perde din vedere duplul scop al predicei, adeca instruirea și măngăerea credincioșilor. Instruirea se face ca și în predicile dogmatice și morali, era consolarea se deduce, ca urmare naturală din cele espuse spre a instrua. În deosebi spre a măngăia pre consângenii și amicii întristați li se atrage atențunea asupra Provedinței divine, care cu nemărginită

¹⁾ Esempie la I. Popfiu, Amvon I. p. 238 urr. și 299 urr.

Înțelepciune conduce destinele fiecărui om, și prin încetarea din viață a persoanei defuncte încă numai voia lui Dumnezeu să se împlinit. Apoi mórtea punând capet durerilor, suferințelor și nenumăratelor necasuri, ce ne întimpină în acăstă vale a plângerii, de odată ne deschide pórta nemuririi; mórtea e începutul adevăratei și netrecătorei noastre vieți, de care se bucură în ceriu toti, cei ce mor în frica Domnului. Legătura iubirii nu încetează între cei vii și între cel mort; noi ne putem ruga, da elemosină, oferi ss. liturgii și îndeplini alte acte de pietate pentru defunct, eră el se poate întrepune la Dumnezeu pentru noi. Înainte de închiarea predicei se spun momentele mai însemnate din viața repausatului, și de cumva a fost o persoană mai distinsă prin pietatea sa ori prin alte virtuți se spun și virtuile acestea. Altcum faptele virtuoase ale defunctului se pot intercală la loc potrivit în intrégă predica.

Elocuțiunea și tonul la predicile dela morți au să fie seriosă și pline de compătimire, dară nici de cum sentimentale. Din intrégă propunerea să se poată vedea, că oratorul e pětruns de durere ca și ascultătorii, și că prin cuvintele sale nu céră alt ceva de cătă-i instrua și măngăia.

Observațiune. Ce privesce cestiunea, că ore consult este să se țină cuvintări la înmormintare; se pot aduce rațiuni grave și pentru și contra tinerii acestor cuvintări.

Contrarii cuvintărilor comune dela înmormintare susțin, că ele sunt necunoscute anticității creștine; dacă parochia e mare, casurile de mórte sunt dese, și păstorii sufletesc nu dispune de timpul necesar spre a se pregăti pentru fiecare predică în deosebi, și astfel e silit a repeți aceleași idei, ceea ce produce o lăngedire în ascultători. Măngăerea familiei repausatului este obiectul instrucțiunii private. În fine consângenii și amicii defunctului aşteptă, ca acesta să fie laudat, chiar și dacă viața nu i-a fost de laudă, ci poate a fost un pěcătos public. A defăima în predica nici când nu e covenios și nici nu este iertat, dară laude nemeritate încă nu se pot aduce, aşa oratorul nu arareori ajunge în perplexitate. Din aceste considerante e consult a se ține cuvintări numai la înmormintarea persoanelor ilustre, sau numai cuvintări funebrale proprii zise.

Părtinitori predicilor dela înmormintare încă au rațiuni ponderoase. El zic: „Inmormintarea ofere păstorilui sufletesc zelos ocasiune de tot bună spre a influența prin predica asupra vieței religioso-morale a poporului. Nimic nu deșteptă pre pěcătos mai curând din letărgie, ca presentarea morții, de care nimeni nu e scutit; pentru presentarea ei nici un moment nu e mai oportun de cătă al înmormintării. Osemintele reci și fără viață ale defunctului, si-

criul, ce le conține, oficiul funebral, luminile, ce se consumă, fețele posomorite și lacrimile celor din giur sunt probe convingătoare și mișcătoare pentru adevărul propus de orator. Multă păcătoșă, cări nu cercetază biserică, asistă la înmormântări, și predica bine ținută le aduce aminte de morte, judecată, eternitate; acăsta aducere aminte, care îi deșteptă din somnul păcatului, îi cutremură și împinge la penitință și îndreptarea vieței. Acestea ar fi rațiunile, ce se aduc în favorul cuvintărilor dela înmormântare. Unde este datina de a se ține cuvântări sacre cu ocasiunea înmormântării, păstorii sufletesc are să se acomodeze acestei datini.

La noi e datina, că la finea cuvintărilor dela înmormântări se i-a să iertăciuni. Așa după cum se îndatinăză a se lua la noi, sunt de reprobă iertăciunile. De multe ori ele nu cuprind, de cât fraze gole, ridicolă și absurde, contrarie cu spiritul bisericei. Prin iertăciuni ore-cum se arată, că viața acăsta o prețuim mai mult de cât fericirea cerescă; credințoșii în loc de a fi măngăiați mai mult li se rănesc inima și li se măresce durerea. Luarea iertăciunilor nu odată îl aduc pre conționator în mare perplesitate. Deci ar fi de dorit, să se caseze iertăciunile, dacă acăsta nu se poate, cel puțin să se scurteze și esprime prin câteva cuvinte alese — dacă se poate din s. Scriptură, — dorința, ca cei vii să nu-l uite pre cel repausat, ci să-să împlinescă detorințele de pietate față de el, rugându-se pentru sufletul lui.

§. 94. Cuvântările catechetice.

Cuvântările catechetice numim acele cuvântări sacre, cări își scot obiectul din catechismul diecesan, propunând în formă de homilie doctrina, ce se propune în catechism prin întrebări și respunsuri.¹⁾

Scopul principal al predicilor catechetice este a mijloaci ascultătorilor o cunoștere fundată și completă a singuraticelor adevăruri religioase, purceând din cunoșințele, ce le au ei din catechism. În cuvântările acestea servindu-se oratorul de terminii și frazele din catechism, revocă în mintea ascultătorilor cele audite și învețate de ei ca prunci, prin acăsta propunerea devine mai interesantă și mai ușoră de înțeles.

Chiar și cei ce nu să fie bucurat în pruncie de iistrucțiunea religioasă cuvenită, pricep mai ușor cuvântările catechetice, de cât predicile proprii. Din acăsta cauză e consult ca oratorul sacru să țină mai des cuvântările catechetice suplinind prin ele lipsa instrucțiunii religioase din școala poporala.

¹⁾ v. N. Schleininger, das kirchliche Predigtamt. p. 573 urr,

În *introducere* este consult să se aducă tema cuvîntării în legătură cu evangelia cetită la serviciul divin, dacă acesta nu s'ar pute, aléga-se un text, care conține doctrina sacră luată de temă, apoī punându-se în fruntea cuvîntării se începe cu explicaarea lui. Póte să și lipsescă textul în cuvîntarea catechetică, și atunci în câteva cuvînte relevăm momentuoșitatea doctrinei, despre care voim să cuvîntăm și apoī trecem la pertractare. Dacă se ține o serie de cuvîntări catechetice, la cea dintâi se face o introducere generală, éră la cele următoare introducerea o forméză o scurtă recapitulare a cuvîntărilor precedenți arătând nexul, dintre ele și dintre cea de acum.

Propozițiunea o forméză anunțarea adevărului, care-l propunem, éră *partițiunea* — dacă se face — reflectarea la punctele de vedere, din cari se tracteză adevărul respectiv.

Pertractarea se reduce la câteva întrebări, cari forméză punctele principale ale obiectului, ce se tracteză.

La întrebările acestea formulate în terminii din catechism respunde oratorul tot cu atari termini ilustrând, amplificând și probând ceea ce afirmă. (Spre es. tema despre iertarea nedreptătilor, ce ni se fac, s'ar pute pertracta așa: În ce stă iertarea? în depunerea ori căruि sentiment de ură ori resbunare și uitarea injuriei. Cine să ierte? fiecare? Cui? celuи ce i-a causat nedreptate. Ce se ierte? nedreptatea, ce i s'a făcut? Cum se ierte? din inimă? Când? fără amânare? De câte ori? ori de câte ori i s'a făcut nedreptate. Aici fiecare respuns se ilustreză și motivéză cu rățiuni din s. Scriptură, din rațiune și esperință.)

În loc de a reduce materia la anumite întrebări, ea se póte considera și tracta după insușirile doctrinei, ce ne am ales-o de temă. Așa credința nôstră trebuie să fie: a) mai pre sus de tóte, b) universală, c) firmă sau tare, și d) impreunată cu fapte bune. Sau párerea de r   pentru p  cate are să intrunescă următoarele condițiuni: a) să fie din inimă, éră nu numai dela gură, b) să fie universală sau să se estindă chiar la tóte p  catele f  cute și c) să fie supranaturală sau din motive religiose mai pre sus de fire. Aceste insușiri ale credin  i, respective recerin  e ale contri  unii se desvoltă și tracteză ca tot at  tea p  rti ale predicei, urm  nd regulile espuse în Homiletica generală.

În *epilog* se recapitulează cele propuse și se inculcă observarea lor.

Stilul cuvintărilor catechetice e simplu și natural, de parte înse de stilul cel sec al obicinuit în manualele de școală. Propunerea preste tot are să fie liniștită și în ton familiar.

După ce în colecțiunile de cuvintări sacre publicate în limba română nu se prea află cuvintări catechetice, lăsăm să urmeze aici un exemplu din predicile catechetice ale predicatorului german Zollner.

„Noi serbăm azi prima duminecă din advent (postul Crăciunului numit în biserică latină *adventus*). Cuvântul advent este latinesc și în limba noastră însemnă venire, sosire. Biserica însă înțelege sub advent acel timp cam de 4 septembani, în care se pregătesc în fie-care an la marea sărbătoare a nașterii Domnului nostru Isus Christos. Ziua, în care s-a naștut Isus Christos a fost primul său advent, prima sa venire în lumea aceasta; judecata ultimă, când va veni de nou în chip vădu lui capetul lumii, va fi al doilea advent, venirea lui a doua. De această duplă venire ne aduce aminte biserica pre timpul săntului advent, și pre lângă aceasta are de scop, ca noi să facem pocăință adevărată, ca să serbăm cu demnitate săntă și marea zi a nașterii lui Isus Christos și ore-când în ziua cea mai de pre urmă să aflăm grație la judecata lui. Premergătorul Domnului, S. Ioan, care a pregătit pre Iudei spre primirea Mântuitorului, le-a predicat pocăință și i-a botezat în rîul Iordanului. Eșu în parte tot aceea-și voi face, ce a făcut acest bărbat sănt, vorbind în acest sacru timp al adventului despre sănutele sacamente în genere și despre s. Botez în specie. Al doilea (în edițiunile noastre al treilea) cap din catechismul nostru tractează despre ss. sacamente. Însă înainte de a vorbi despre ss. sacamente, trebuie să ve împărtășesc învățătura despre grație. Grația se distinge în grația ajutătoare și grația sănătătoare, care se numesce și grația îndreptătoare. Aici voi tracta *despre grația ajutătoare*, și ve voi răspunde la următoarele patru întrebări:

1. În ce constă grația ajutătoare?
2. În cât ne este necesară grația ajutătoare?
3. Împărțește Dumnezeu grație tuturor omenilor?
4. Ce are să facă omul, ca grația să-i servescă spre mântuire.

Prima întrebare: *În ce constă grația ajutătoare?*

Răspuns: Grația ajutătoare constă în aceea, că Dumnezeu ne lumină mintea și ne mișcă voia, spre a încunjura reul, spre a voi și îndeplini binele. Mintea și voința aparțin naturii noastre omenesci; ele sunt daruri, prin cari ne deosebim de cătră animale. Mintea ne lumină, cât cunoșcem diferite lucruri; voința ne face capaci de a îndeplini ori întrelăsa diverse lucrări. Această lumină naturală a mintii și acăstă putere naturală a voinței, să nu o socotii, Iubitorilor, de grație ajutătoare; grația aceasta e în deosebi un dar supranatural dat nemijlocit de Dumnezeu, care ne face apti spre cunoștințe și lucrări, ce trec preste puterile noastre naturale. O asemeneare ve va lămuri lucrul. Noi avem ochi, cu cari vedem diverse obiecte

până la o anumită depărtare; dacă obiectele sunt și mai de parte, nu le mai putem vedé. Așa se află pre bolta ceriului o multime de stele, pre cări cu ochii liberi nu le vedem. Privind cu un ochian (telescop) bun le vom vedé. Asemenea avem mâni, cu cări putem ridica și purta o anumită greutate. Dacă însă greutatea trece preste puterile noastre, nici pre lângă cea mai mare sforțare nu o vom puté mișca. Luând un lăstariu (pârghia), lucrul va succede; putem ridica și duce mai de parte povara. Vedetă, ce e ochianul pentru ochiul nostru și lăstariul pentru mânilor noastre, cam aceea e grația pentru puterile noastre spirituali, pentru mintea și voința noastră. Ea ne luminéză ca să cunoscem ceea ce numai cu lumina naturală a mintii nu am puté cunoscere; ea ne îndemnă și ne întăresc, ca să voim și să îndeplinim aceea, spre ce nu e de ajuns puterea naturală a voinței noastre. Noi cu puterile naturale a mintii și voinței noastre nu suntem în stare a cunoscere, a voi și a face ceea ce e necesarul spre mântuirea de veci. Vine Dumnezeu și ne luminéză mintea (înțelesul) și ne mișcă voia, spre a încunjura răul și spre a voi și face binele. De câte ori ne dă Dumnezeu grația ajutătoare, nu numai ne luminéză, ca să vedem ce e de făcut ori de încunjurat, ci influințează și asupra voinței noastre întărindu-ne, ca ceea ce avem să facem ori să încunjurăm, să o și putem aievea face ori încunjura. În acesta constă grația ajutătoare.

A doua întrebare: *În cât ne este necesară grația ajutătoare?*

Răspuns: Grația ajutătoare ne este necesară în cât: 1. fără de grație nu putem începe, nici continua și sevârși chiar nimic cu privire la mântuirea noastră; 2. atât păcătoșii cât și drepti spre a-și căstiga mântuirea au lipsă de grație.

1. Spre a puté începe ceva cu privire la mântuire, înainte de tóte ar fi de lipsă, să concepem un cuget bun, să facem un propus bun și preste tot să voim ceva bun supranatural. Dar apostolul zice: Nu că destui suntem noi a cugeta dela noi ceva ca dintr-o noi, ci îndestulirea noastră este dela Dumnezeu.¹⁾ Și érășii zice: „Dumnezeu este, carele lucrăză intru voi, și ca să voiți și ca să sevârșiți după bunăvoința sa.“²⁾ Din aceste cuvinte ale apostolului lămurit apare, că fără grație noi absolut nimica nu putem face cu respect la mântuirea noastră, chiar fiind că cu propriile puteri suntem necapaci a cugeta ori a voi ceva referitoriu la mântuirea noastră. Dacă delă noi nu suntem în stare a începe ceva referitoriu la mântuire urmăză, de sine, că fără de grație nici nu putem continua și sevârși nimic, ce ne ar căstiga mântuirea; căci ce se continuă și sevârșesc, trebuie să se începă mai întâi. Cu totul altcum să lucrul cu faptele bune numai naturali; aceste le poate voi și sevârși omul cu puterile sale naturali, căci dóră el are voință liberă. Aceste fapte provenitore numai dela puterile naturali, deși

¹⁾ 1 Cor. 3, 5. ²⁾ E Filip. 2, 13.

sunt bune și laudabile, nu au nică o putere măntuitore pentru viața de veci.

2. În special au lipsă de grătie păcătoșii, spre a ajunge la adevărata pocăință și îndreptare. Păcătosul, ca să se îndrepte, adeca să se curăță de păcatele sale și să se sănătăscă, trebuie să încépă a crede, a spera și a iubi pre Dumnezeu; să-i pară rău de păcate cu adevărăt și să aibă propusul de îndreptare. Cum le va face tōte acestea păcătosul numai cu puterile sale naturali, cātă vreme el de sine nu e în stare a concepe nică un cuget conducețorii la măntuire? Dacă așa-dară păcătosul se întorce aieva și dobîndescă grăția sănătătore, acăsta nu e numai lucrarea lui, ci de-odată e și lucrarea grăției dumnezeescri. Dacă Dumnezeu nu l-ar lumina, escita și întări din lăuntru pre păcătos, acesta nică cand nu s-ar întorce. Si dreptii, adegă aceia, cari nu sunt întinăti cu nică un păcat greu, încă au lipsă de ajutoriul grăției, și înainte de tōte spre a face fapte meritorie. Fapte meritorie sunt acele fapte bune, prin cari noi ne facem vrednică de a dobîndi înmulțirea grăției sănătătore și fericirea eternă. Grăția sănătătore și fericirea vecinică însă sunt bunuri supranaturali, și așa numai prin mijloce supranaturali se pot dobîndi. Acum fiind că și dreptii cu puterile lor naturali numai fapte bune naturali pot face și numai cu ajutoriul grăției divine pot împlini lucrări supranaturali, este clar, că ei au lipsă de grăție spre a sevîrși lucrări meritorie. — Mai de parte ne este necasariă grăția spre a învinge ispitele cel puțin cele mai îndelungate și vehemenți. Sânta Scriptură ne îndemnă adese ori, ca în ispite să recurgem la ajutoriul grăției divine, spre a nu cădem. Aceste îndemnări probă destul de evident necesitatea grăției; căci pentru ce am mai cere grăția dumnezeescă, ca să nu cădem, dacă noi am puté învinge ispitele cu propriile noastre puteri? În deosebi avem lipsă de darul lui Dumnezeu, ca să putem persevera (rémâne) în statul dreptății până în capet. Acăsta eră și e o învățătură de credință; căci părinții conciliului tridentin au pronunțat anatemă asupra acelora, cari afirmă, că dreptul fără ajutoriul special al lui Dumnezeu ar puté persevera în dreptatea dobîndită. Acăsta este, Iubitorilor, pre scurt învățătura catolică despre necesitatea grăției. Fără grăție noi nu putem începe, continua și sevîrși nică cel mai mic lucru spre măntuirea noastră. Ajutoriul grăției este necesariu păcătoșilor ca și dreptilor: păcătoșilor, ca să pótă ajunge la credință, la pocăință și îndreptare (justificăriune); dreptilor, ca să pótă face lucrări meritorie, învinge ispitele și persevera până în capet în dreptate. Deci fiecare om, chiar și cel mai sănt, trebuie să se umilească înaintea lui Dumnezeu și să mărturisescă cu apostolul: „Prin grăția sum, ceea ce sum.”¹⁾

¹⁾ 1 Cor. 15, 10.

La a treia întrebare: *Împărtășește Dumnezeu tuturor ómenilor grăția sa?*

Repons: Dumnezeu tuturor ómenilor împărtășește grăția sa: 1. pěcătoșilor, 2. dreptilor, 3. și necredincioșilor, le dă grăție de ajuns spre a fi fericiți.

Eră a patra întrebare: *Ce să facă omul spre a-i servi grăția spre mântuire?*

Repons: omul: 1. să nu se opună grăției, ci 2. se conlucre fidel cu ea.¹⁾ Responsurile la aceste două întrebări din urmă le desvăltă, ca și cele date la întrebările 1. și 2., apoī încheie cuvântarea astfelui:

„Așa dară, Iubiților, nu desprețuiți grăția, ce vi se dă spre mântuire, ci conlucrați fidel cu aceea și folosiți-o spre mântuirea voastră. Rugați-ve zilnic lui Dumnezeu pentru grăție; că cu cât veți cere mai cu mare zel grăția lui, cu atât vi-o împărtășește în mai mare măsură. În deosebi rugați-ve neîncetat pentru cea mai mare din tōte grății, pentru grăția perseveranței până în sfârșit. Această grăție este eschisiv o grăție a rugăciunii zelose și statornice. Nime nu va remâne statornic în bine și nu va muri fericit, dacă nu va ruga pre Dumnezeu des și din inimă pentru acăstă grăție. Faceți tot-de-una aceea, spre ce ve luminăză, îndemnă și întăresce grăția. Dumnezeu voesce, ca toți să fiți fericiți, pentru aceea ve înținde mâna sa spre a ve conduce în ceriu. Apucați acăstă mâna iubitore și lăsați-ve conduși de ea, ca să ve ajungeți scopul vostru ultim. Amin.”²⁾

§. 95. **Parenesele și alocuțiunile.**

1. *Parenesele* (*παρατροπεία - exhortatio*) sunt agrăiri scurte de cuprins moral, prin care credincioșilor li se propune cutare doctrină sacră ori obligațiune și li se legă de suflet, ca să o urmeze cu totă acuratețea. Ce privesc obiectul pareneselor, e același ca și în cuvântările ocasionali, forma însă e mai simplă și tonul, în care se țin, e mai confidential de cât în predicile ocasionali. La cuvântările acestea poate să lipsescă textul și partitura, și oratorul se începă numai de cât cu obiectul, despre care voesce a vorbi.

Ocaziunile, când e mai consult a ținé parenese de cât predici proprii, sunt multifarie. Așa ar fi: anunțarea postului, a unei sărbători mari, ori a cutării festivități mai alese; apoī când grasăză epidemii, turburări ori alte nefericiri în comună ori în țară; cu ocaziunea administrării sacramentelor și sacramentalelor și a fun-

¹⁾ cfr. Dr Isidor Marcu, Catechismul religiunii creștine, întocmit pentru clasele gimnasiale inferiore, Blaș, 1894. Partea a treia, §. 2. ²⁾ Nic. Schleininger, Muster des Predigers pag. 679–684.

cțiuinilor sacre preste tot încă sunt potrivite parenesele. Ba ele chiar pentru actualitatea și tonul lor părințesc și familiar sunt ascultate mai cu mare interes de căt predicile comune.

Esoratațiunile pot fi adresate poporului în biserică și în locul predicei comune; când oratorul, spre a nu ține pre credincioși timp îndelungat în biserică (ori din alte motive), le spune, că se va mărgini la o scurtă considerațiune a unui ori altuī moment din pericopa cetită la cultul divin. Se pot ține parenese și numai unei familii ori corporațiuni, ba și persoñelor singurafice (spre es. unui morbos, unui păcătos împetrít, spre a-l îndupleca la pocaință etc.).

Ca parenesa să aibă efectul dorit, trebuie ca ocasiunea, din care se ține, să fie destul de importantă, căci atunci credincioșii sunt dispuși și chiar așteptă să li se adreseze câteva cuvinte părințesci; mai de parte oratorul să cunoască bine împrejurările, și să mediteze de ajuns asupra celor ce are a zice. După 2—3 frâse de introducere oratorul intră în meritul lucrului. Ce privesce per tractarea, ea trebuie să fie scurtă și măduosă; în altele servesc de îndreptariu cele zise despre tractarea predicilor ocasionali în genere.

Stilul în parenese e simplu; tonul e familiar; din propunere, căt se poate, să apară, că cuvîntarea este improvizată.¹⁾

2. *Alocuțiunile*, ca și paranelele, sunt cuvîntări scurte și edificătoare, ce se adresază poporului cu anumite ocasiuni mai sérbañoresci și estra-ordinarie.

Tema alocuțiunii e tot-de-una un adevăr religios potrivit împrejurărilor sérbañoresci, între cari se ține vorbirea. La festivităile bisericesci tema se scote de comun din caracterul particular al festivităii respective. Așa la instalarea în cutare oficiu, se ieà de temă importanța oficiului respectiv, la inaugurarea unei instituñi pie ori umanitarie (orfanotrofiu, școală etc.) însemnătatea ei pentru binele credincioșilor. Ocasiuni spre a ține alocuțiuni sunt: administrarea cu mai mare solemnitate a sacramentelor (spre es. botezarea unui adult, prima cuminecare a pruncilor, cununii) și a sacramentelor (sfestanie, înmormîntare, etc.), ori la deschiderea școalelor și a altor institute religiose, la terminarea cutăruí lucru de interes mare pentru ascultători etc. Si la festivităile de caracter lumesc încă se pot ține alocuțiuni sacre, când se caută ca temă un adevăr dogmatic ori moral, ce se poate aduce ușor în

¹⁾ cfr. Popfiu, Amvonul, din 1868 p. 636 urr.

legătură cu festivitatea, aşa ar fi: Providența divină, în mâna căreia sunt destinele poporilor; detorința de a iubi pre deaproapele; de a promova binele public; de a aduce jertfe pre altariul patriei; sau armonia între doctrinele sacre și adevărata știință. Părtinirea din partea bisericei și științei, artei și a tuturor instituțiunilor salutare etc.

Elaborarea alocuțiunilor poftesce studiu și agerime de spirit: *Introducerea* de comun se face prin câteva cuvinte însuflețite, în care se accentuează momentuositatea actului festiv, ce se îndeplinește; apoi aducându-se acest act în nex cu doctrina religioasă, ce voim să o reîmprospete în mintea celor de față, trecem la *per tractare*. Aici ca și în parenese relevăm momentele mai caracteristice și mai înălțătoare ale actului festiv, silindu-ne să le reduce, la virtutea respective doctrina creștină luată ca temă a cuvintării. Espunerea în alocuțiuni are să fie vie și pregnantă, ca să escutească ascultătorii afecte corespunzătoare.

Stilul alocuțiunilor e patetic, era propunerea emoționată. Alocuțiunea încă să fie întocmită, cât să apară ca improvisată.

Cardinalul Giraud în alocuțiunea ținută (la an. 1846 în Lille) la inaugurarea unei căli ferate, după ce în corpul cuvintării reflecteză la înțelepciunea dumnezeescă, care creând universul a pus puteri admirabile în natură, era omului îi-a dat spirit luminat, cât să descopere și să pună în serviciul său acele puteri, accentuează, că religiunea nu se sporie de invenție, ci din contră așteptă mult dela ele, și cără a le sanctifica aplicându-le în serviciul său. În fine încheie prin un epilog plin de însuflețire agrăind astfelii locomotivele, cără respirau flacări și aburi: „Sburați acum voi heroldii repezi, mergeți sub scutul lui Dumnezeu și sub ochii Provedinței divine și transportați în tote părțile lumii omeni, bunuri și idei... Niciodată nu intrerupă cursul vostru, niciodată o nefericire să nu lătescă supărare în drumul vostru. Dela fulgerul, ce încunjură păreții vostrui cei de fer, împrumutăți numai celeritatea aripilor lui de foc. Treceți preste munte, văli și torenți reslați-ve ramificațiunile vostre dela o mare până la ceealaltă, ba, nu ve sfîrși niciodată abisul, schimbați-ve forma și deschideți-ve, cale prin mare, spre a uni lumi; pre împrăștiați membri ai marii familie a neamului omenesc a-ți uni prin interes, indigențe, iubire frățescă, prin tote farmecurile culturii creștine; tuturor să le duceți vestea de bucurie, care cu 18 secole înainte de această a resunat preste legănul din

Viflaim prin cuvintele: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pre pămînt pace între omeni bună învoie.“

§. 96. Conferințele religiose.

De cuvîntările sacre se țin și aşa numitele conferințe religiose. Ele încă au de obiect adeveruri de credință sau morală ori cutare punct al disciplinei bisericescî, dară în ce privesce forma și tonul, în care se țin, se apropiie de cuvîntările lumesci mai mult de cât cele alalte specii de cuvîntări sacre. Conferințele după gradul de cultură și indigențele ascultătorilor îmbracă forme diferite, pre cărî noi le reducem la două principale: la conferențele confidențiale și la conferențele solemne.

1. *Conferințele confidențiale* sunt discusiuni practice, în cară oratorul sacru în stil simplu și clar și în un ton familiar, ca și în conversațunea comună, dilucidéază pentru ascultători anumite cestiuni referitoare la doctrina de credință ori morală sau la disciplina bisericescă. Conferențele acestea de comun se țin în formă de dialog, în care oratorul pune întrebări și răspunde la ele, ca și cum ar conversa ori disputa amical cu o persoană de aceea-și pozițune.

Conferențele confidențiale nu poftesc strict, ca în ele să se discute numai un singur obiect, ci ca și în conversare pot fi combinate în aceea-și conferință și mai multe obiecte. Ele se țin mai ales cu ocasiunea exercițiilor spirituale, apoi tinerimii studiouse, spre a-i da povești părintesci, cum să se pôrte în diverse imprejurări, și cum să-și împlină detorințele creștinesci. Mai de parte sunt potrivite conferințele în adunările reuniunilor pii și preste tot când oratorul are de a vorbi către ascultători de aceea-și clasă și de a le spune în ton familiar mai multe lucruri, cărî nu sunt potrivite cu mersul unei cuvîntări sacre sistematice. Conferințele chiar pentru forma lor de conversare și pentru tonul familiar sunt ascultate mai cu multă atenție și placere de căt predicile de rînd, și nu o dată au efect și fruct mai mare și de căt cele mai strălucite discursuri.

Oratorul sacru, avînd în vedere condițiunea, gradul de cultură și indigențele ascultătorilor, în *esordiu* va releva momentuoșitatea obiectului, actualitatea lui ori motivul ce îl îndemnă să țină conferință. În *pertractare* va desvolta materia și respective va deslega cestiunile, despre care e vorbă, în o formă căt se poate de ușoară

și de-o dată și interesantă. Și fiind că în conferințe pot obveni multe lucruri, se va nisui oratorul să releveze principiul conducerii, în jurul căruia se pot grupa acele lucruri, punând un pond deosebit pre transițiunile potrivite. Încheierea o formează o scurtă recapitulare a celor zise împreună cu o esortăriune părințescă.

Stilul e simplu și natural, — limba neforțată, tonul familiar, ca în conversarea decentă, când e vorbă despre lucruri importante.

2. Conferințele solemne sunt acele discursuri scientifice, despre adeverurile religiose, în cari oratorul țintesce a împrăștia dubiele și a nimicii prejudecătele, ce domnesc cu privire la cîtare doctrină a bisericei. Ele nu sunt predică proprii dogmatice ori morali, ci sunt un feliu de discușiuni sau disertațiuni teologice-filosofice despre religiune, cari au de scop mai mult luminarea înțelesului și convingerea, de căt escitarea inimii și înduplecarea voii ascultătorilor; sunt aceste conferințe o specie de apologie a religiunii creștine.

În forma îndatinată azi său introdus conferințele solemne mai întâi în Franța pre la începutul secolului al XIX-lea. Întroducătoriul lor pre amvon a fost celebrul archiepiscop de Paris, Denys Conte de Frayssinous (n. 1765, † 1841), pre el l'a urmat alti oratori francezi și străini, ca Lacordaire, Ravignan, Monsabré, Felix, Passaglia, Kolb etc.

Conferințele solemne au loc pre amvon numai ca esențiu, anume în cetățile mari, unde o mare parte a claselor numite culte numai aşa voiesc să asculte instrucțiunea religioasă sacră, dacă acela se prezintă în o formă scientifică modernă, și adeverurile religiose se tracteză după metodul obișnuit în tractarea sciinelor profane. Însuși Frayssinous zice despre procedura introdusă de dinsul: „Ce ne poate justifica și excusa este împrejurarea, că timpul nostru modern, se pare a pofti o nouă metodă de instrucțiune religioasă: medicul caută să-și îndrepte medicamentele sale după indigintele și temperatura morbosului; morbul modern al spiritelor este înse de-așa, că numai apucând o procedură nouă, îl putem vindeca.”¹⁾

Elaborarea acestor discursuri poftesc ca oratorul să aibă o cultură înaltă, agerime de spirit și o cunoștință exactă de omenei și de cestiunile mari, ce agită societatea și în special clasa socială, pentru care se ține conferința. Deci precum nu sunt conferințele pentru ori ce ascultători, aşa nu e în stare să le țină cu succes ori ce predicatori.

¹⁾ Discours d'ouverture, T. I.

În alegerea temei oratorul să fie cu mare precauțune, luând de obiect doctrinele religiose, cu privire la cari domnesc în respectiva clasă de ómeni dubie ori erori și prejudecăte; sau se consideră cuture cestijune contemporană (cestiunea lucrătorilor, democratismul etc.) arătând, că aceea își poate afla o rezolvare multămitore numai pre baza principielor creștine.

Când ascultătorii sunt necredincioși, oratorul sacru purcede din principie corecte admise și de ei, apoi prin argumentații neputernică îi duce acolo, cât să admită și recunoască adevărata doctrină catolică. Aducând probe nu numai din fântânile revelațiunii divine, ci și din sciințele și artele profane arată, că doctrina religiosă e în deplină consonanță cu postulatele rațiunii sănătose. Uneori oratorul ține conferințe și la adresa credincioșilor culti cu scopul de a-i întări în credință prin aceea, că le arată cum se rezolv obiecțiunile făcute de contrari și le face evidentă armonia dintre credință și adevărata sciință. Stilul în conferințe să fie avăntat și elegant, cât să prezinte pre orator ca pre un bărbat de spirit și cult.

Sectiunea III.

Istoria elocinței sacre.

§. 97. Introducere.

Obiectul sau materia elocinței sacre este doctrina descoperită de Domnul nostru Isus Christos și profesată de s. Biserică. Dela acesta nu se poate abate nici când oratorul sacru. Ce privesc foimă de propunere sau modul de a face doctrina religiunii creștine accesibilă și măntuitore pentru toți ómenii, acesta variază după imprejurările de timp și de loc. Espunerea diferitelor schimbări sau faze, prin care a trecut modul de predicare a adevărurilor sântei noastre religiuni, constituie istoria elocinței sacre.

Măntuitorul în ce privesc modul de predicare să acomodeat mult după datina vigintă atunci la Iudei: anume la poporul judeaic după stingerea profetilor și a școlelor profetice, era datina, că în adunările de Sâmbăta aşa numiții cărturari să instrueze poporul în religiune. Ca substrat al instrucțiunii religiose servia câte o bucată din S. Scriptură, care o cetia cel mai bătrân ori mai cu văză căturari și apoi o explică poporului indemnându-l se observe

prescrisele legii și obiceiurile părințesci.¹⁾ Dacă era de față în sinagogă și vre-un căturari străin, era datina a-l distinge prin aceea că îl invita să țină cuvântare asupra pericopei biblice prescrise în ziua respectivă a se ceti la cultul divin. Poporul ascultă cu mare atenție pre căturariul străin, și dacă vorbea bine, îl și aplauda.²⁾ Așa Mântuitorul întrând Sâmbăta în sinagogă după obiceiul său, cetind din S. Scriptură o explicație poporului.³⁾

Statul religios și modul de cugetare al Iudeilor, cătră cari își îndrăptă mai vîrstos Mântuitorul cuvântările sale, era întocmit, că el în propunerea doctrinei sale să se provoce la cărtile V. T. și la tradițiunile jidovesci; dând interpretație corectă acelor cărti și combătând tradițiunile și obiceiurile contrarie legii dumnezeescri. Tot din acelea cărti își probă Domnul Christos misiunea sa divină și demnitatea de Mesia.

Doctrina sa, care se prezintă ca un întreg în sine perfect, o propunea Domnul nostru Isus Christos cu atâtă claritate și simplitate, precisiune și putere convingătoare cât toti se plecau înaintea adevărului propus de el și admirați înțelepciunea, ce ieșea din gura lui, „că-i înveță pre ei ca cel ce are putere, eră nu ca căturarii.”⁴⁾ Învățatura sa, ca și misiunea sa dumnezecescă și-o întăria Domnul Christos prin sănătarea vieței și prin minunile, cari le făcea. Așa Mântuitorul este intemeiatorul elocinței sacre creștine și exemplariul cel mai strălucit al tuturor oratorilor sacri până la capetul vîcurilor.

Pre urmele Domnului Chrisos aș păsît învățăcei și apostoli și propovînd misteriile împărătiei lui Dumnezeu. Obiectul predicatorii lor, pre lângă doctrina Mântuitorului a fost și viața, faptele și minunile lui; patima și mórtea lui pentru răscumpărarea nôstră, glorioasa lui înviere și înmărtarea la ceri. Apostoli și învățăcei Domnului Christos se adresa în cuvintările lor parte cătră judei spre a-i convinge, că Isus Christos este Mesia cel promis în V. T.,⁵⁾ a căruî împărătie spirituală nu se restringe numai la poporul jidovesc, ci ea are să cuprindă în sine toate popoarele pămîntului; parte cătră păgânii, pre cari îi învețau, că numai un Dumnezeu adevărat există, creatorul, susținătorul și guvernatorul lumii întregi, în acesta să

¹⁾ Fapt. ap. 15, 21, 17, 2-12; 2 Cor. 3, 15. ²⁾ Fapt. ap. 13, 15.

³⁾ Mat. 13, 54; Marc. 6, 2; Luc. 4, 16 urr. ⁴⁾ Marc. 1, 22. ⁵⁾ Fapt. ap. 3, 13 urr.

créda și în unul născut Fiul său Isus Christos; ¹⁾ parte se adresaș cătră creștinii, pre cără ii instruau în religiunea deja primită, și îndemnau să viețuescă după prescrisele acestei religiuni, și mânăiau și ajutau în năcasuri și persecuțiuni și ii întăriau în credință.

La început creștinii se adunau la cultul divin cu judei ²⁾ pre fîncetul însă imulțându-se își țineau adunările lor creștinescî, în cără celebrau cultul divin și li se propuneau adevărurile religiose.

Modul de predicare al apostolilor, precum apare din „Faptele apostolilor“ și din epistolele lor, a fost simplu și popular „nu întru cuvinte îndemnătore a le înțelepciunii omenesci“, dar de odată și energetic și pîtrundătoriu, „întru arătarea duchului și a puterii“, cum se exprimă s. Paul. ³⁾ Ss. Apostoli ceea ce predicau cu cuvîntul, întăriau și prin viața lor cea sănătă și prin semnele, cără urmau. ⁴⁾

Bucurându-se apostoli de inspirația specială a Spiritului Sânt, cuvîntările lor au caracter propriu și particular mai pre sus de totă elocința omenescă. Deci ar fi o mare rătăcire a judecă cuvîntările Domnului Christos și ale sănătilor apostoli după regulele artei oratorice omenesci. Si adevărata istorie a elocinței sacre bisericescî se începe numai cu succesorii apostolilor.

Noi aici nu vom espune istoria amînunțită a elocinței sacre, ci vom releva numai momentele mai de frunte ale fazelor, prin cără a trecut elocința sacră în decursul timpului, și de odată vom prezenta trăsăturile caracteristice ale oratorilor mai distinși din fiecare perioadă.

În istoria elocinței sacre distingem 7 perioade.

Perioada I, catechetică-apo'getică dela începutul bisericei până la conciliul ecumenic I. dela Nicea, (325).

Perioada II, patristică, dela Conciliul din Nicea până la Papa Gregoriu Marele (325—604).

Perioada III, de transiție, dela Gregoriu Marele până în secolul al XII.

Perioada IV, scolastică, din secolul XII până în secolul al XVI.

Perioada V, literară, secolul XVI și XVIII.

Perioada VI, de decadență, secol. XVIII.

Perioada VII, mai nouă, dela începutul secolului al XIX până în zilele noastre.

¹⁾ Fapt. ap. 17, 23 urr. ²⁾ Fapt. ap. 3, 1 urr. ³⁾ 1 Cor. 2, 4. ⁴⁾ Marc. 16, 20.

§. 98. Perioda I. — catechetică-apologetică.

Părinții din secolii primi au continuat propagarea și întărirea creștinismului urmând în modul de predicare pre ss. apostoli. Ei ca și apostoli esplicați și aplicați după capacitatea și lipsele poporului stichurile sau pericopele din Sânta Scriptură cetite la cultul divin public. Despre acesta mărturisesc și s. Iustin M. scriind, „că Dumneaca toți locuitorii fie din cetăți fie din sate se adună în un loc, și se ceteșc comentările apostolilor și scriptele profetilor după cât admite timpul. După aceea cel mai mare ține cuvîntare și îndemnă la imitarea unor lucruri atât de strălucite.“ Din comentările sănților părinți se vede, că cărțile sântei Scriptură se ceteau și esplicați la cultul divin pre rînd, după cum dispunea episcopul, și numai mai târziu s'aștătorit pericopele, ce le avem acum, la diversele părți ale cultului divin.

Din perioada I, care ține până la conciliul ecumenic dela Nicaea (325), avem puține cuvîntări sacre scrise, de ore ce până la Origines¹⁾ oratorii sacri nu se îndatinau a-și scrie cuvîntările; de aici provine, că e greu a caracteriza modul de predicare practisat pre atunci. Părinții apostolici preste tot vorbiau în un stil simplu și nemăestrit, dară vorbiau cu însuflețirea și cu convinscîunea cea mai intimă despre adeverătatea celor propuse și triumful creștinismului. Pre timpul persecuțiunilor teribile, la cari erau espuși creștini și mai ales clerul în acăstă perioadă, era anevoie de a ține cuvîntări pregătite după tóte regulele artei. Predicatorii de comun trebuiau să se mărginescă în a instrua pre credești la o viață creștinescă, și la statornicie în credința cea adeverată, mai de parte în a introduce pre catechumeni în elementele religiunii și a pregăti la primirea s-lui Botez. Catechumenii și cei deja încreștinăți, fie dintre judei, fie dintre păgâni, aduceau cu sine părerile și prejudecătele religiunii lor de mai înainte; de aceste păreri și prejudecăte eronate trebuiau eliberați prin instrucțunea în adeverurile religiose și dedați la o viață morală corespunzătoare acestor adeveruri. Deci în cuvîntările (*διδασκαλία*) obiceinuite la cultul divin, la cari cuvîntări luate parte și catechumenii, predicatorii trebuiau să purceădă aşa, pre cum un învățătoriu purcede în instruirea pruncilor, adecaț în formă simplă și confidențială. Forma acăsta de cuvîntare — deși nu era concipiata în întrebări și respunsuri — se poate numi *catechetică*.

¹⁾ Socrates H. E. VII. 4.

După ce religiunea creștină a străbătut și în cercurile mai înalte și culte ale societății, unde se aflau bărbați cu cultură filosofică mai alături, a căror dubie și prejudecăte aveau să fie rezolvite în formă științifică, ca oratorii sacri să potă predica cu succes și acestor clase, s'a înființat astăzi numitele școale catechetice, după norma școalelor filosofice grecesci. Cea mai însemnată încă din secolul al II-lea a fost școala catechetică din Alessandria, care sub prefectii Panten, Flaviu Clemente și mai ales sub Origenes a ajuns la renume foarte mare.¹⁾

Cu instruirea catechumenilor și a credincioșilor în religiunea creștină trebuia împreună și apărarea religiunii anume în contra judeilor și a păgânilor, cari divulgau tot felul de calumni despre creștini și religiunea creștină, ca astfel să facă acăstă religiune odișă și desprețuită de popor, era pre creștini să-i prezinte ca pre ateist și omenei periculoși statului, și pre acăstă cale să provoce autoritățile publice la persecuțuni contra lor; mai de parte era de lipsă ca adevărurile religiose să fie apărate și în contra ereticilor, cari se încercau să le denatura. De aici pre lângă forma catechetică s'a introdus în propunerea adevărurilor religiose și *forma apologetică*. Așa dară imprejurările din acăstă perioadă au adus cu sine, ca cuvintările sacre să aibă caracter catechetic și apologetic. Adeseori vin combinate acele forme, în cât adecă în tractatele catechetice aflăm și apologie și întors.

Cuvintările sacre le țineau de comun episcopii; în absența lor însă predicau preoții, ba chiar și diaconi.²⁾

§. 99. **Oratorii sacri din perioada I.**

Monumente de elocință sacră din perioadă I avem mai ales dela următorii.

I. S. Justin Martirul născut pre la an. 103 în Sichar (Sichem în Palestina) din părinți păgâni, avea un talent rar, cultivat prin studie filosofice, după ce în desert a cercat adevărul în școalele și sistemele filosofilor pre la an. 132 să întors la creștinism, a repausat în 166. Atât în „Dialogul cu Trifon judeul” cât și în cele două apolojii s. Justin Martirul dă dovezi de spirit ager, de dialectică admirabilă și de mare însuflare pentru adevărurile religiunii creștine. Stilul său

¹⁾ Gramma. Istoria un. a bisericei. Blaș, 1881. p. 85 urr. ²⁾ Constit. apost. II. 58.

avîntat uneori e cam vag și aşa nu destul de lămurit. Apologia îndreptată către imperator, senatul și poporul roman e un model de espunere francă și pătrundetore a credinței și moralei creștine și a nedreptății persecutorilor. El zice:

„Pre adevăratii filosofi mintea și învață, ca lăpădând prejudețele stricăciōse și învechite să venereze și iubescă numai adevărul; căci rațiunea sănătosă nu demândă numai a nu urma pre cei ce comit și propun nedreptatea, ci amicul adevărului cu spiritul și cu inima trebuie să dee preferință învățăturilor și lucrărilor drepte chiar și în pericolul vieței. Faima pietății vostre, a filosofiei vostre, a dreptății și echitații vostre, precum și a zelului vostru pentru sciință s-a lătit în totă lumea; că ore tôte aceste sunt adevărate, faptele vor dovedi. Dară noi nu păsim înaintea vóstră cu acéstă scriptă nică spre a secera dela voi aplause și nică spre a ve linguși, ci voim să ve rugăm, ca să judecați asupra nóstă după dovedi cu esactitate cercate, și să nu pronunțați sentență după păreri preconcepute ori pentru placul ómenilor, ori din iritare pătimășe, care e contrară rațiuni, ori după vești false, cari mai înainte s'aș incubat în inima vóstră. Noi suntem convinși, că din partea nimennu nu avem să suferim ceva rău, dacă nu vom fi convincați pentru o faptă rea, ori judecați ca ómeni fără-de-legă. Voi puteți se ne ucideți, dară strica nu ne puteți. Ca nime înse să nu socotescă de nebună acéstă afirmație, ve rugăm, ca să cercetați crimele, cu cari suntem învinovăti, și de le veți dovedi, după cuvenință pedepsiti-ne. Dacă înse nime nu ne pote învinovați și dovedi, atunci rațiunea sănătosă nu voesce, ca pre basa veștilor false să se tortureze pe nedreptul cel innocent, ci ea pronunță judecată asupra vóstră, cari credeți a isprăvi lucrul nu după o cumpăñire mai matură, ci-l tractați și în-depliniti cu patimă. Fie care om cu minte va zice, că numai acesta e o inquisiție onestă, singură dréptă, dacă supușilor li se dă posibilitatea de a-și justifica modul lor de viață și cuvintele lor, éră superiorii nu aduc judecată în mod volnic și tiranic, ci după înțelegere și conșcientiositate.”

După ce reproba mai de parte faptul, că creștini sunt persecuati și numai pentru numele lor, arată, că ei nu sunt ateistă, ci se închină Dumnezeulu celui adevărat, pre când romani adoră zei fabricați de mâna ómenescă, care e cea mai mare nebunie și superstiție; apoi arată viața morală a creștinilor, și condamnă vițile contrarilor — espune cultul divin creștinesc — și încheie:

„Dacă aceste vi se par a fi conforme rațiunii și adevărului, prețui-ți-le, dacă înse vi se pare, că sunt numai nescari aiurări, desprețuți-le ca pre atari, nu pronunțați înse ca inimici sentență de mórte asupra ómenilor, cari nu sunt culpabilă. Noi înainte vi-o spunem, cum că nu veți scăpa de judecata venitóre a lui Dumnezeu câtă vreme

perseverați în nedreptate. Noi însă vom striga; fie ce voiesc Dumnezeu.”

Dialogul lui Iustin cu Trifon judeul e o catechesă și polemie de odată; cum adecă poftea scopul. Cu multă fineță și circumspecțiiune începe conversarea cu observațuni despre filosofie și comparațiunea ei cu judaismul. Cu mare dialectică se delătură dificultățile aduse de Trifon din profetele Vechiului Testament; Christos se prezintă ca capul unui neam nou, eră creștinii ca adevăratul popor al lui Israîl. La încheiere se dă expresiune dorinței, ca judei să se convingă odată, cum că Isus e Messia, unsul Domnului.”

Atenagora, filosof atenian din secolul al II-lea (a murit pre la an. 180.), e autorul unei apologie adresată împăratului Marcus Aurelius și fiului său Emilius Commodus în favorul creștinilor; în care după ce începe cu un esordiu insinuatoriu, dicând că după ce în imperiu se toleră totă religiunile și culturile, să nu fie persecuții creștinii, numai pentru numele de creștin. Dacă se va putea dovedi și cel mai mic delict, zice el, nu cerem iertare, ci din contră ca să nu se dicteze cele mai aspre pedepse. Dară dacă ne acuza numai pentru numele nostru, detorința văstră, o bunilor și înțeleptilor domnitoră, este a pune capet nedreptății, ca și noi să putem fi recunoscațori față de voi, și noi să ne putem bucura, că măntuindu-ne de calumni să gustăm beneficiența văstră ca și oră cetățan al imperiului. Suntem acuzați cu trei păcate, cu ateism, ospețe thyestice și incesturi oedipine. Creștinii însă nu sunt ateistă, ei adoră un singur Dumnezeu, și lapădă politeismul, care după profeti e o nebunie etc. Restórnă cu agerime de spirit, cu probe palpabile și în stil energetic și cele alalte învinuiri ridicate asupra creștinilor.

Clemente (Tit Flaviu) Alesandrinul, probabil din Atena de origine († 217). Setea de sciință l'a făptins să studieze diversele sisteme filosofice, dară ca și s. Iustin Martirul ne afăndă în ele multămirea dorită, a intrat în școală catechetică din Alessandria ascultând prelegerile lui Panten. Încreștinându-se și fiind sănăt preot, ajunge prefectul acestei școli, prin ce își câștigă și mai mare renume. Scrierile lui de cuprins homiletic sunt *λόγος πνευματικός πρᾶς Ελληνας cohortatio ad gentes*, apologia în 12 capete, *παιδαγωγός* în 3 cărți scrise pentru instruirea catechumenilor, *στοιχιατρα-miscelanea VIII cărți*, în care tractă filosofice adevărurile religiose *τις ὁ σωζόμενος πλούσιος* care avut se va măntui, o explicare practică a s. Matei 19, 21—24.

Modul lui de scriere e bogat în imaginări și plin de viață, uneori însă cum obscur și umflat, în propunere nu rămâne strict la obiect, ci face digresiuni, altcum expunerea trădează erudiție profundă.

Origenes născut pre la an. 185 în Aleșandria din părinți creștini, a primit de mic crescere creștină a învățat în școală catechetica din Aleșandria sub Panten și Clemente, a ascultat și prelegerile neoplatonicului Ammoniu Sakkas; la 202 ajunge prefectul școlei din Aleșandria, care prin prelegerile sale o înaltează la cea mai mare vadă și renume, a murit la 254 în Tir în urma torturilor suferite în persecuția lui Deciū. Origenes a trecut de cel mai erudit bărbat al timpului său, pentru aceea i s-a dat numele de Adamantinul. Scările lui de cuprins teologic sunt aşa de numeroase, că s. Ieronim zice, că viața unui om abia e de ajuns spre a le ceti, éra s. Epifaniu le socotesc la 6000 volumuri.

Ca orator sacru Origenes a început a tracta s. Scriptură text de text și apoi adaugea aplicări morale, prin ce crea homilia inferioră sau analitică. Mai înainte pericopele din s. Scriptură și respective din evanghelie serviau mai mult de substrat la câte o vorbire liberă sau la o homilie superioră. El însuși și-a numit cuvintările sale homiliilor spre a arăta, că sunt vorbirii confidențiale și părințesci adresate poporului, și nu cuvintările erudite (oratio). Origenes a fost unul dintre cei mai mari și mai profundi cunoșători ai stei Scriptură. În vorbirea lui domnește naturalitate, viață, dispoziție plăcută și preste tot o tendență practică creștină. Nisună de a fi popular îl face uneori prea difus; éra predilecția sa pentru explicarea alegorică a s. Scriptură nu arareori să face stilul greu de înțeles. Dela el avem pre lângă scholie (observații la unele locuri din Scriptură) sale, un numer considerabil de comentarii și homiliii la diferite cărți ale s. Scriptură. Însemnate sunt din punct de vedere oratoric și cele 8 cărți contra lui Celsus. Fiind că Origenes are mai multe erori, opurile lui sunt a se ceta cu mare precauție. În vechime ziceau despre Origenes; „ubi bene, nemo melius; ubi male, nemo peius.”

Între oratorii sacri greci din acăstă perioadă mai merită amintire: Clemente Romanul († 100) Tatian († 170) S. Ignatius († 117) Teofil episcopul Antiochiei († 181) S. Gregorius Taumaturgul († 270) episcopul Neocesarei, și S. Metodiu episcopul Tirului (după alții al Paterei. † 311).

II. Dintre scriitorii *latini* din perioada acésta amintim pre următorii:

Tertulian (*Quintus Septimius Florens Tertullianus*) născut pre la an. 160 în Cartagena, din părinti păgâni. Între ani 190—196 Tertulian s'a încreștinat, éră la 201 a păsit ca apărătoriu al religiunii creștine. Din péna lui a isvorit o mulțime de scripte, îndreptate în contra judeilor, păgânilor, ereticilor mai ales a gnosticilor și a altor rătăciți și inimici ai adevărului; durere, că în cele din urmă și el a rătăcit cădend în eresul lui Montan, în care a rămas până la moarte († 240). Tertulian avea un spirit forte suscepabil, talent admirabil înavuțit cu numerose și varie cunoșințe; ca orator dispunea de artă dialectică, însă fantasia-i prea vie și stilul laconic fac ca scrierile lui în multe locuri să fie grele de priceput. Opul lui principal *Apologeticus* (*Liber Christianae religionis apologeticus*) e un cap de operă de sciință și elocință și e cea mai valorosă între toate apologiile creștine.

S. Ciprian (*Thascius Caecilius*) născut în Cartagena la începutul secolului al III-lea, a studiat retorica și întorcându-se la creștinism, în 248, fu ales episcop în cetatea sa natală, éră sub împaratorul Valerian fu încoronat cu martiriu la an. 258. Talentul său oratoric și-l-a cultivat în de ajuns prin artă: mersul cuvîntărilor lui e regulat, explicațiile ușore, argumentele convingătoare și ilustrate cu asemănări potrivite, și cu deosebire e un adevărat măestru în arta de a tracta motivele homiletice; sentimentele religiose le scie exprima în o formă nobilă și răpitore. Stilul preste tot e clar și fluent, îci colo însă nici el n'a fost scutit de bombasticitatea pre atunci îndatinată. Din punct de vedere oratoric dintre variele lui scrieri mai însemnate sunt: *Liber de lapsis*; *liber de mortalitate*; *lib. de opere et eleemosynis*, *lib. de unitate Ecclesiae*, *tractatus de oratione dominica*; *de bono patientiae, de zelo et livore, de exhortatione martyrii ad Fortunatum*, *de idolorum vanitate, testimonia adversus judaeos ad Quirinum*, și *lib. ad Demetrium*.

Minutius Felix, de origine din Africa, coetan cu Tertulian. În opul său intitulat „*Octavianus*“ tracteză în formă de dialog despre proovedința divină. *Arnobiu* († 320) retor celebru sub Dioclețian, în stil energetic combată superstițiunile păganismului.

Lactanțiu (*Firmianus Lactantius*) numit Cicero christianus, a fost magistru de retorică în Nicomedia, împăratul Constantin cel Mare l'a chiamat în Galia, concredându-î crescerea fiului său Crisp († 325). În

ce privesce regularitatea, puritatea și eleganța stilului, Lactanțiu e dóră cel dintâi scriitor în acéstă epocă. Espunerea e clară și precisă; e forte fericit în combateri, nu tot aşa în propunerea pozitivă a doctrinei catolice.

§. 100. **Perioada II. — patristică.**

Perioada II se estinde dela conciliul ecumenic I din Nicea (325) până la mórtea lui Gregoriu Marele (604).

În decursul celor dintâi trei secoli ai bisericiei a succes predicătorilor creștini nu numai să desvélescă absurditatea păgânismului, ci tot odată să împrăștie prejudicele și calumniele, de cari erau predominiți păgâni față de religiunea creștină. Acest succes avu de urmare repede propagare a creștinismului în tóte clasele sociale ale populaționi, ma la convertirea împăratulu Constantin Marele, imperiul roman stă uimit vădendu-se de odată creștin. Biserica acum părăsesce catacumbele și-si desvoltă cultul său dumnezeesc și ceremonie sale în totă pompa și maiestatea. Templele zeilor se închid și în locul lor se înaltă biserici mărețe singurului Dumnezeu adevărat. Triumful bisericii și splendorea cultului său dumnezeesc nău putut rămâne fără efecte salutari asupra elocinței sacre. Acum, când a fi creștin nu mai era o rușine, ci o distingere, mulți bărbați de o cultură înaltă și versată în arta elocinței intrând în serviciul Domnului, ascind amvonul și vestesc cuvîntul evangeliului cu cel mai strălucit succes, cât seceră aplause generali. (E drept, că datina de a aplauda pre oratori, introdusă în biserică din teatrele păgâne, ss. Părinți o reprobă.)

Pre când în perioada primă predicatorii creștini se nisiau a propune și apăra religiunea creștină în totalitatea sa, fiind creștinii preste tot una, abia și-a câștigat religiunea creștină drept de existență și îndată se iviră divergențe de păreri cu respect la diferite puncte ale doctrinei creștine și în deosebi cu respect la misteriul întrupării Fiului lui Dumnezeu. Pentru compunerea divergențelor de păreri și a certelor infocate și periculoase născute în urma acestor divergențe s'a convocat la 325 primul conciliu ecumenic în Nicea. Spre a splica, apăra și confirma doctrinele enunțiate în acest sinod s'au angajat o multime de bărbați talentați și de o înaltă cultură teologică și filosofică, a căror cuvîntări formeză epoca de aur în elocința sacră. De altă parte și gustul și așteptările credincioșilor încă

său prefăcut, și acum nu-i mai multămiau cuvintările cele simple, ci poftea vorbiră luate cu artă dialectică și după tōte regulele retorice. În luptele cele dese și aprope continue cu ereticii Ariană, Pelagiană, Donaști, Nestoriană, Eutichiană etc., elocința creștină din periodul acesta îmbracă un caracter mai mult speculativ-dogmatic.

Dară pre lângă cuvintările libere, luate după prescrisele artei oratorice (sermo, oratio, tractatus) și în acest timp a înflorit predicarea simplă și la captul poporului de rînd, căruia la cultul divin i se esplica s. Scriptură în o formă simplă și în ton familiar, care formă numită „homilia“ preste tot designă predicarea sănătăilor părinți.

În acăstă perioadă deja ni se prezintă mai propunțată deosebirea între predici și homilii. Tot în acăstă perioadă întâmpinăm un gen nou de cuvintări sacre, anume cuvintările panegirice sau de laudă.

La cetață predicau de regulă episcopii, dară să a introduză data de a predica preoții și în prezența episcopului.

Pre lângă aceea unii ss. Părinți în scrisurile lor, (cum e s. Ioan Chrisostom în opus despre Preoție și s. Augustin în opus de doctrina christiana) dau în drumări practice referitoare la propunerea adevărurilor religiose.

§. 101. **Oratori mai de frunte în biserică orientală.**

S. Atanasiu n. 290 † 373 episcopul Aleșandriei se caracterizează prin agerimea de spirit, cu care analizează și precizează doctrina catolică și face evidentă rătăcirea contrarilor. Prin o atare espunere a doctrinei catolice despre divinitatea Fiului în potriva Arianilor a luminat pre credincioși și a întors la adevăr mii de suflete, cari rătăciseră, pentru aceea i s-a dat numele de mare și de părinte al ortodoxiei. El cuceresce nu prin eleganță formelor, ci prin claritatea esunerii și tăria argumentelor.

S. Efrem Sirul (306—370) n. în Nisibis în Mesopotamia, ca monach să a retras aproape de Edessa, unde ducând o viață ascetică a petrecut în studiu, în rugăciune și în meditație mai ales despre judecata ultimă. Când instruiează e simplu și atrăgătoriu, când se adresă la afecte, e infocat, și mai în tōte vorbirile și scrisurile lui transpiră o trăsătură pronunțată poetică, care se manifestă prin sentimente vii și profunde, prin alegorii și alte imagini avute. Dela el avem prețiose comentarii în s. Scriptură, cuvintări și exhorta-

țiuni morali, mai multe tractate asupra adevărurilor religiose, în deosebi asupra judecății ultime, precum și cuvântări panegirice la nascerea Domnului Nostru Isus Christos, la nascerea Preacuratei Fecioare, în lauda celor 12 apostoli, a celor 40 martirilor dela Sebastia și a s. Vasiliu Marele.

S. Vasiliu Marele născut în Cesarea din Capadoccia la an. 329 a studiat elocinta și filosofia în Constantinopol și Atena, cât va timp s'a distins ca advocat; pentru virtuțile sale escelenți, contra voii sale, fu ales de episcop al Cesariei din Capadoccia. S. Vasiliu o întrunit tōte recerințele unui orator mare: ingeniu escelent, fantasie vie și bogată, cultură înaltă, idei mărețe, dialectică admirabilă, și dicțiune elegantă, cât se asemănă cu Demosten. Cuvântările lui se caracterizează prin precisiunile, energie și armonie admirabilă între idei și formă, s. Efrem în un stil poetic îl numește: Cartea cea curată a înțelepciunii ceresci, care a primit din ceriu semne și impresiuni dumnezeesce; agrul cel mănos al împăratiei ceresci, care a produs cele mai frumose fructe ale dreptății; valea, care e împodobită cu variele florii ale cununei spirituale, a cărei odor suflă și mirosă spre ceriu. S. Vasilii a repausat la an. 379.

Dintre numărările lui scrieri din punct de vedere oratoric mai însemnante sunt cele nouă homiliile despre hexaemeron, panegiricul celor 40 martirilor dela Sebastia și panegiricul lui Gordiu; apoi cuvântările de cuprins moral, în deosebi cele îndreptate în contra păcatelor capitale; era dintre homiliile cele despre psalmi.

S. Ciril Ierusalimiteanul n. 315 † 386, episcop, ca prefect al școlii catechetice din Ierusalim a ținut 18 catechese către catechumi și 5 catechese mistagogice către cei de curând botezati. În catechese în un stil simplu, familiar și ușor de pricoput expune și explică articlii de credință.

Dela s. Ciril Ier. avem și mai multe homiliile, din tōte transpiră o credință vie și suavitate, și apare aplicarea de tot potrivită a sănătei scripturii.

S. Gregoriu Nazianzenul, n. 329 † 390 numit teologul, a fost episcop în Nazianz și mai târziu archiepiscop în Constantinopol; din cauza dificultăților, ce i se punea la cale de către confrății, renunțând la demnitatea archiepiscopală să retrăsă în singurătate ocupându-se cu studiile. S. Gregoriu Naz. ca orator se caracterizează prin sublimitatea ideilor, vivacitatea și varietatea imaginilor, prin puritatea limbei și prin o dicțiune elegantă și poetică; el este

Isocrate al creștinilor; în general înse vorbirile lui nu poșed dignitatea stuluī Vasiliu nici puterea convingătoare a stuluī Chrisostom, ca scăderi i se aduc lipsa de precisiune în plan, limba prea maestrită și usul escesiv al antiteselor.

Dela s. Gregoriu Naz. avem orațiuni dogmatice și morali, cuvîntări festive la Nascerea și Botezul Domnului, la Pască și la Rosalie; cuvîntări funebrale la mórtea s. Vasiliu Marele, a tatălui său Gregoriu, a fratelui său Cesariu și a surorei sale Gorgonia; aceste se consideră de cele mai bune cuvîntări ale lui; mai are și vorbiri apologetice. E mișcătoare vorbiroa sa de valezicere din Constantinopol ținută în prezența a lor 150 episcopî.

S. Ioan Chrisostom născut la an. 344 în Antiochia s'a pre-gătit pentru cariera de advocat având de magistru pre celebrul retor pâgân Libaniu; nemulțamit cu sgomotul forului s'a retras în deșert, de unde din cauza sănătății sale în 381 fu silit a se reîntorce în Antiochia. Episcopul Flavian (în 386) l'a chirotonit de preot și l'a constituit de predicatoriu. După 11 ani, câștigându-și renume de orator, împăratul Arcadiu l'a chiemat de archiepiscop în Constantinopol (la an. 397). Aici a continuat Ioan predicarea cuvîntului dumnezeesc cu zel și energie. În urma intrigilor dela curte și a insistenței împărătesei Eudoxia, o femeie poftitóre de domnie, s. Ioan a fost în două rînduri esilat (în Pont 403 și 404). Obosit de greutățile esilului și-a dat sufletul la an. 407 în Comano. S. Ioan Chrisostom e cel mai mare orator al timpului său și un model strălucit de elocință apostolică pentru tóte timpurile. Pentru elocința răpitóre i s'a dat numele de Chrisostom adeca Gură-de-aur; era afluența poporului la predicele lui era estra-ordinară, avea uneori și câte 100.000 de ascultători.¹⁾

În s. Ioan Chrisostom pre lângă o cultură înaltă teologică și filosofică, aflăm o iubire fragedă și îngrijire fără păreche de binele și sorrtea credincioșilor, pre cărui acum și instruēză părințesce, acum și mustă pentru indolența lor întru împlinirea detorințelor, acum le aruncă în față scăderile, acum și compătimesce și măngăe, acum și laudă și îmbărbătăză și acéstea le face tot de una în un ton, din care transpiră iubirea și grigea părințescă de binele lor sufletesc și temporal. S. Chrisostom dovedește o deosebită cunoștință de S. Scriptură,

¹⁾ Socrates, H. Eccl. VI, Sozomen, H. Eccl. VIII, 5. Nicephor H Eccl. XIII, 7.

pre care o aplică potrivit, asemenea e un escelent cunoscător de ómeni. În el elocința sacră și-a ajuns apogeul în biserică orientală.

Stilul sătului Chrisostom pre lângă sublimitatea ideilor și pre lângă tot avénțul sentimentelor și abundanța în imagină, e clar și ușor de priceput e poporal. Homiliele lui la aparență fără artă multă, ni se prezintă ca o efusiune a sentimentului și un sbor liber al fantasiei orientale, care pare a nu voi să scie de frînele artei, ci voiesce să plutescă cu totul libera. Credința lui și convingătoarea firmă dă tărie argumentelor. În tóte se manifestă nisunța și tendența practică de a efectua nu numai emotionarea, ci și instruirea și sanctificarea ascultătorilor săi. Defectele dictiunii lui sunt cele ce obvin de comun la improvisațiuni, anume stil difus, esordie prea lungă și neproportionate cu corpul cuvîntării, repețiri, în căte un loc esagerări în expresiuni, digresiuni și amestecarea de obiecte străine; aceste din urmă le face, fiind că așa ceva pretindeau lipsele ascultătorilor.

Dintre scrierile lui din punct de vedere homiletic, mai perfecte sunt cuvîntările tinute în Antiochia, când avea timp să se prepare, pre cînd în Constantinopol, era prea ocupat cu alte afaceri. În perioada antiochiana cad și cele 21 (proprie 20) homilie despre statue, cari sunt un cap de operă în elocință amvonului.¹⁾ Între homiliele la cărțile s. Scriptură mai succese sunt homiliele la evangelia după s. Mateiū. S. Chrisostom pre lângă homiliu, are și mai multe orătiuni și cuvîntări panegirice; între acestea deosebită atenție merită cele 7 cuvîntări despre laudele stuluī Paul. Mai de parte are opuri dogmatice, morale și polemice. (Cea mai bună ediție a opurilor stuluī Ioan Chrisostom este a lui Montfoucon, Paris 1718—1738 în 13 vol. grecesce și latinesce.)

În biserică orientală său mai distins ca oratori sacri: *Eusebiu Pamphilus* († 340) episcopul din Cesarea Palestinei și părintele istoriei bisericescă. *S. Epifaniu* († 403) episcopul de Salamis; *S. Ciril Aleșandrinul* († 444); *S. Nil* monachul; *S. Isidor* din Pelusiu († 440); *S. Asteneiu* episcopul din Amasia în Pont (în secolul al V-lea); *Proclu* archiepiscopul Constantinopolei († 447); *Vasiliu Episcopul* din Seleucia (în secolul al V-lea); *S. Ioan Climax* sau cel ce a făcut scara († 605).

¹⁾ v. mai sus p. 138.

§. 102. **Oratoriū sacri din occident în perioada a II.**

S. Ambrosiu născut la an. 334 în Trier, unde tatăl său era prefect preste Galia. El s'a bucurat de o crescere alăsă și a ajuns proconsul în Liguria. Devenind pre atunci vacanț scaunul episcopesc din Milan, poporul cunoșcând și admirând talentul și virtuțile escelenți a le lui Ambrosiu, deși nu era încă botezat, l'a proclamat de episcop al Milanului. După o păstorire de 23 de ani avută în merite a adormit în Domnul la an. 397. Cuvintările lui se caracterisază prin suavitate și unicăune, din aceasta caușă Chateaubriand numește pre s. Ambrosiu Fenelonul părinților latini. Cu suavitatea însă, unde a cerut trebuința, a împreunat s. Ambrosiu și energie, dovedă este cuvintarea, prin care a interdis împăratului Teodosiu Marele intrarea în biserică din Milan înainte de a fi făcut penitență pentru măcelul din Tesalonica.

S. Ambrosiu are tractate asupra sântei scripturi, opuri dogmatice, morale și polemice, cuvintări de laudă și funebrale (la mórtea fratelui său Satir, la mórtea împăraților Valentinian și Teodosiu Marele) și mai multe epistole.

S. Ieronim (Eusebiu Hieronymus) născut între ani 332—40 în Stridon la confinile Dalmaciei, în tinerete a petrecut la Roma ocupând postul de secretar al pontificelui Damas. După mórtea acestui pontifice Ieronim s'a retras în o mănăstire din Viflaim, unde s'a ocupat mai ales cu studiul sântei scripturi, a murit în an. 420. Din punct de vedere oratoric sunt însemnate opurile lui apologetice și polemice. Stilul e clar și plin de viață, deși limba nu are puritatea clasicii.

S. Augustin s'a născut la an. 354 în Tagaste în Africa din tată pagân și mamă creștină (S. Monica). Tinerețea î-a fost fără agitată. A fost magistru de retorică în Cartagena, Roma și Milan. În Milan avu fericirea de a asculta cuvintările stului Ambrosiu, cără l'a reîntors pe calea cea drăptă. După încreștinare s'a dus érăși în Africa, Valeriu episcopul din Hippo l'a chirotonit de preot și mai târziu de episcop coajutor, éră la an. 395 ajunge episcop al acestei cetăți, a murit la an. 430. S. Augustin ne-a lăsat o mulțime de opuri de cuprins dogmatic, moral, polemic, esegetic și homiletic. În 4 cărți „De doctrina christiana“ dă inviațuni homiletice; éră opul „De catechizandis rudibus“ este o catechetică.

Stilul acestui bărbat genial variéză după cuprinsul scrierilor sale. Prese tot se constată în opurile lui originalitate, agerime de spirit și o judecată profundă. În cuvântări, cări au fost cele mai multe improvizate, deși e stilul simplu și fluent, totuși se observă scăderile comune în improvisațiuni, anume repetările dese, mestecarea mai multor obiecte în aceea-și cuvântare, digresiuni prea mari și stilul cam negles. Altcum el pondul principal nu l'a pus pre eleganță dictiunii, ci pre claritatea aceleia; predicând pescarilor din Hippo, s'a dimis la modul lor de cugetare și vorbire, fiind de principiul: „melius reprehendant nos grammatici, quam ut non intelligent populi.”

S. Leo Marele, născut în Roma din familie fruntașă, la an. 440 ajunge pontifice roman. Ca orator sacru se caracterizează prin tendență practică de a imprima cuvântărilor sale timbrul actualității, prin claritatea și demnitatea espunerii, care se potrivesc bine poziției lui de cap al bisericei, mai în colo prin tractarea seriosă și calmă a materiei, ce-i formeză obiectul cuvântărilor. Cuvântările stilului Leo de comun sunt scurte. Ca scăderi i se atribue usul prea des al antiteselor și pre alocurea stilul difus, care greșelă altcum era generală pre atunci. S. Leo a murit la 461; dela el avem 96 de cuvântări, dintre cări mai bune sunt cuvântările festive dela Nascerea și Arătarea Domnului, despre Înălțarea Domnului, despre Pogorirea Spiritului Sânt, apoii cele despre ss. apostoli.

Salvianu născut pre la finea secolului al IV-lea în Galia, a fost căsătorit, dară în conțelegere cu soția sa s'a dedicat vieței monachale. Calitățile lui principale ca orator sacru sunt: claritatea, precisiunea și energia în stil, limba alăsă, sonoră și fluentă; în ideile lui însă domnește o anumită monotonie tânguindu-se asupra stărilor morali de pre timpul său și reprobându-le; din cauza aceasta i s'a dat numirea de Ieremia timpului său. A murit la adânci bătrânete (490—95) în Marsilia. Opurile lui principali sunt: „Ad ecclesiam catholicam I. IV (adversus avaritiam)”, în care în ton energetic și cam aspru combate pofta de banii, pre care o prezentă ca isvorul tuturor relelor timpului său, de odată recomandă faptele îndurării creștinescă. „De providentia (seu de gubernatione Dei praesentique iudicio) ad Salonium” I. VIII scrisă cu scopul de a îmbărbăta pre credincioși în mijlocul năvălirii popórelor barbare și a număróselor calamități, ce vineau asupra lor, și de odată a-i îndupla la penitință și la îndreptarea vieței, punându-și totă încre-

derea în provedință dumnezeescă. Studiul scierilor lui Salvian e de mare folos oratorului sacru și în zilele noastre.

S. Gregoriu Marele, născut pre la an. 540 din o familie de senator primind o crescere alături la an. 570 împăratul Iustinian jun. îl numește de pretor în Roma; acest oficiu l'a purtat cu onore în acele timpuri critice, când imperiul era necontenit atăcat de către Longobardî și alți barbari. În 573 s'a retras în o mănăstire până la an. 577, când papa Benedict l'a chiemat de diacon în Roma, éra papa Pelagiul II l'a trimis de apocrisiariu la curtea împărătescă din Constantinopol. La an. 590 fu ales de papa, care dignitate în timpuri forte critice a purtat-o cu glorie până la moarte sa întimplată în an. 604. Gloriosul pontificat al lui Gregoriu Marele formeză încheierea primei perioade. Pentru oratorul sacru Gregoriu Marele servește mai mult ca isvor de cât ca model. Dicțiunea lui e simplă, puțin variată și fără avânt și splendoare esternă; el voește a fi tot de una clar, precis și determinat, și spre ajungerea acestui scop nu se înfioră de barbarisme și expresiuni ordinarie. Cultura antică română era în decadență pre timpul lui, și gusturile stricate; desă aceste reale au influențat și asupra scierilor lui, totuși stilul lui are destulă unică și une ori e chiar avut în imagini frumose.

Din punct de vedere al elocinței sacre mai merită atențione S. Paulin episcop în Nola († 431); S. Petru Chrisologul episcop în Ravena († 452); S. Vincențiu Lirinénu († 450) și S. Maxim episcop de Turin († 450).

§. 103. **Perioada III. — de transiție.**

Perioada III sau de transiție delă 604 până în secolul al XII-lea. Ea cuprinde timpul migrațiunii popoarelor și al formațiunii limbelor moderne. Caracteristica acestei perioade este stagnația sciințelor preste tot, și în deosebi a elocinței sacre. După ce imperiul roman de vest era stins, éra cel de est atăcat de barbari, cari năvaliau din toate părțile, nu e mirare, că sciințele și artele au intrat în un stadiu de stagnație.

Predicatorii cuvântului dumnezeesc din acele timpuri de ferbere generală și de nesiguranță nu au putut umbla după eleganța dicțiunii din limbile clasice, ci, ca să potă imblândi și civiliza popoarele barbare, să au scoborit la modul lor de a simți și cugeta servindu-se în predicare de limbile inculte și săraci ale respecti-

velor popóre. Cuvîntul Domnului nici propus în formele cele simple n'a remas fără de fruct, doavadă neperitóre ne este însași conversiunea popórëlor germanice și slavice precum a Magiarilor etc., cărì s'au încreștinat în decursul acestei períoade.¹⁾

Predicătorii cu fórte puține excepțiuni n'aă produs opuri originali de elocința sacră, ci s'au multămit cu colectarea, traducerea și prelucrarea cuvîntărilor sacre deja esistente. Aceste colecțiuni se numiau: „homiliaria“ și „postillaria“ (dela: post illa verba Evangelii).

Oratori sacri mai însemnați sunt:

I. În Orient: Antioch († 630) monach din laura S. Sava (lângă Ierusalim) ni-a lăsat 130 de cuvîntări sacre de cuprins moral, scrise în un stil ușor și pătrundătoriu. S. Sofroniu episcopul Ierusalimului († 638) e unul dintre cei mai renumiți predicatori ai timpului său; a escusat în combaterea energetică a ereticilor monoteleti; stilul său e clar și destul de placut. S. Anastasiu Sineitul († 680) monach în muntele Sinai și un diligent adunătoriu a scrierilor sănătilor părinti. S. Ioan Damascen (numit și Manzur, Chrysorroas) † 754 (după alții † 780), monach în mănăstirea s. Sava. În scrierile sale s. Ioan Damascen se ocupă cu întrégă teologia și cu filosofia; el a făcut mai întâi greuă incercare de a aplica filosofia aristotelică în tractarea sciințelor teologice. Se caracterizează prin erudiție profundă, agerime de spirit și corectitatea expresiunii. El a apărât cu energie cultul iconelor în contra iconoclastilor. Așa și S. Tarasiu archiepiscopul Constantinopolului († 804). S. Teodor Studitul († 826) monach în mănăstirea Studa (de lângă Constantinopol). În cuvîntările și scrierile lui mai mult de cuprins moral dovedește multă erudiție și zel pentru mărireala lui Dumnezeu. El are un stil clar și bărbătesc. În secolul al IX-lea mai merita amintire ca orator sacru: Georgiu, mitropolitul Nicomediei, Iosif, archiepiscopul Tesalonicului (frate cu s. Teodor Studitul) și Teofan, archiepiscopul din Tauromena.

II. În Occident mai însemnați oratori sacri, dela cărì avem scrieri, sunt: S. Ildefons archiepiscopul de Toledo († 669); S. Beda Venerabilul din Nortumbria, un monach fórte puț și versat în toti ramii sciinței, are un stil simplu și neavînat, dară fórte clar și natural; S. Petru Damiani cardinal († 1073), în cuvîntările lui stilul e cam difus; S. Anselm archiepiscop de Canterbury cu sciința profundă a întrunit și darul de a propune în o formă simplă și ușoară

¹⁾ Dr Alesandru Gramă, Istoria universală a bisericiei, Blaș, 1881 § 74—77.

și cele mai profunde misterie ale credinței; *Hugo a.s.*, Victor monach al mănăstirei de același nume în Franția († 1141), teolog mistic, are un stil sublim și de odată plin de grație și suavitate. Cel mai mare orator în aceasta perioadă este S. Bernard abatele mănăstirei Cisterciensilor din Clairvaux în Franța († 1153). El este un scriitor foarte fecund și părintele misticilor din evul mediu. Pentru erudițiunea și sănțenia vieței sale se bucura de mare vață înaintea pontificilor și a domnitorilor lumesci; cuvintările lui pline de spirit aveau o putere fermecătoare asupra ascultătorilor aşa, cât era aproape imposibil să resiste cineva față de ele. Pentru aceasta eloceană răpitore i s-a dat numele de doctor mellifluus. Prin eloceană sa admirabilă a pus la cale expedițiunile cruciate. Mabillon zice despre modul de vorbire al s. Bernard: „Stilus praessus, oratio vivax, dictio propria, cogitatus sublimes, affectus pii, lepores sponte nascentes, totus sermo unum Deum ac coelestia spirans“.

§. 104. Perioda IV. — scolastică.

După ce s-a aşedat furtuna migrațiunii poporilor, care a schimbat fața Europei și a șters cultura veche romană, restabilindu-se liniștea, științele reînvia și cu ele și eloceană sacră îmbracă o formă nouă, formă scolastică, care a dominat în toți ramiști științelor sacre și profane în decurs de trei secoli (sec. XII—XV). Anume capetele luminante din această perioadă au aplicat dialectica aristotelică în tractarea științelor, care metod pentru eloceană sacră nu-l putem numi chiar favorabil. Scolastică având în vedere luminarea înțelesului cu privire la adevăr, ce e drept, a revărsat multă lumină în știință și a crescut bărbății erudiți, aplicată la eloceană sacră însă, i-a lipsit puterea de a încâldi și emoționa inima și prin aceasta a da cuvintărilor sacre farmec și energie. Cauza este, că formele cele rigide scolastice și subtilitățile multor scolastiци îrecum încatenau spiritul, nu permiteau având fantasiei și nici efusiunea sentimentului, care în eloceană mișcă înduplecă și răpesce cu sine pre ascultători. Metodul scolastic a introdus în cuvintările o dispoziție sistematică cu împărțiri și subîmpărțiri pronunțate. Formelor prea seci a le metodului scolastic le-a dat cu timpul viață mistica creștină, care adresându-se mai virtuos la fantasia și la afecte a imprumutat cuvintărilor sacre grație și suavitate.

Cătră capetul acestei perioade reînvia științele clasice și primesc un puternic avânt prin buna primire, de care să-ă bu-

curat învățății greci, refugiați dinaintea Turcilor în țările occidentale ale Europei. Prin renascerea (Renaissance) științelor și elocința sacră se eliberă de rigiditatea formelor scolastice și îmbracă o formă mai ușoră, mai elegantă și mai plăcută.

Ce privesce cuprinsul cuvântărilor sacre în perioada acesta mulți oratori său abătut dela obiceiul sănătilor părinți, în cât amestecau în cuvântările sacre lucruri profane, ba unii tractau cestiuni filosofice și păreri de a le lui Aristotel pre amvon; alții mai târziu intru atât său indulcit de studiile clasice, cât citau latinesce și grecesce din Homer, Virgil, ca și din Vechiul ori Noul Testament, și acomodau numirile mitologice păgâne la misteriile religiunii creștine.

Stilul preste tot e burlesc, preserat cu glume și anecdotă incompatibile cu demnitatea cuvântului dumnezeesc. Mai de parte se serviau de cuvinte și fruse frivole, cari nu odată degenerau în expresiuni prea ordinare și de jos, ba chiar și în trivialitate. Ca să fim judecători drepti însă, nu e iertat să perdem din vedere, că aşa era spiritul acelor timpuri, ómenii nu erau aşa susceptibili, nici gusturile aşa rafinate ca în zilele noastre.

Cuvântul Domnului nici încătușat în formele scolastice și nici încărcat cu amestecul de lucruri străine n'a remas lipsit de fruct. Dovadă este combaterea cu succes a eresielor din acesta perioadă. Apoi nău fost toți predicatorii afectați și frivoli, ci și în acesta perioadă aflăm un număr considerabil de bărbați pii, cari au propagat cuvântul Domnului în spirit apostolic. aşa au fost: *S. Dominic* († 1221); *S. Francisc de Assisi* († 1226); *S. Antoniu de Padua* († 1231); *S. Vincentiu de Ferrara* († 1419); *S. Bernardin de Siena* († 1444); *Laurentiu Iustiniani* († 1455); *Ioan Capistran* († 1455) și alții, cari prin viața lor, care a fost o predică vie a credinței creștine, și prin darul graiului pus în serviciul cuvântului divin au întors la pocăință și la calea adevărului și a virtuții sute de mii de creștini.

Dintre oratorii acestei perioade în deosebi merită a fi amintiți:

S. Toma de Aquino (1227—1274) din ordul predictorilor (dominicani) cel mai profund teolog și cel mai erudit bărbat al timpului său, din care cauza i s-a dat numirea de „doctor angelicus”; s-a destins ca orator prin precisiunea și chiaritatea expunerii,

precum și prin potrivita aplicare a Sântei Scriptură. Deși preste tot să ocupat cu cestiuni metafisice, totuși în predicare să a sciat scobori la modul de cugetare și pricepere al poporului de rând. Dela el avem numai schițe de predică, cari mai mult se caracterizează prin precisiunea și tractarea sistematică, de căt prin forme oratorice elegante. S. Bonaventura (1221—1274) autorul mai multor opuri, pentru promovarea pietății, cari îl făcă vrednic de numele: „doctor seraphicus”, ca orator sacru se caracterizează prin unctiunea și suavitatea cerescă a cuvintărilor sale, cari isvorău ca și flacără din inima lui și au avut efecte estra-ordinarie. Berthold de Regensburg e cel mai celebru prDICATOR AL GERMANILOR ÎN SECOLUL AL XIII-lea. Cuvintările lui se disting prin claritate și perspicuitate, prin ilustrarea potrivită a adevărurilor religiose prin imagini din natură, ce ne încunjură și din viața zilnică a ascultătorilor; prin analiza conceptelor religioso-morale, mai de parte prin un stil dialogic plin de viață, abundant în antiteză și în tot ce poate emota pre ascultători. Scăderile fi sunt: dispozițunea și execuțarea cuvintărilor uneori sunt de tot neobicinuite și curiose; în expresiuni e vulgar, și prin repetirea aceleiași idei și aplicațiuni practice e monoton. Ioan Tauler din Strasburg cel mai mare psiholog între teologii mistică, în opurile sale dovedește o mare aplicare spre viața contemplativă, de aci se explică, că în ele prevală elementul mistic. Propunerea lui Tauler e placută, plină de căldură, dară de odată energetică și hotărîtă, el încă iubesc formă de propunere dialogică. Enea Silvius Piccolomini mai târziu papa Piul II a fost unul dintre cei mai renumiți bărbati ai timpului său, poet, jurisconsult, istoriograf și orator celebru. Prin precisiunea, avintul și puterea convingătoare a elocinței a secerat multe aplause în conciliul dela Basel. El a repausat la an. 1464. S. Toma de Villanova, monach augustinian în Spania, predictor de curte la Carol al V-lea și mai târziu archiepiscop de Valencia, ne-a lăsat un curs de cuvintări sacre, ținute în o limbă latină frumoasă și corectă, aranjate sistematice și pline de suavitate și unctiune. Cu deosebire se distinge prin întrebuițarea potrivită a sântei scriptură, prin aplicări morali corespunzătoare și prin escitarea afectelor. Călugării francezi Mihail Menot († 1518); Olivier Maillard (1502) și Raulin († 1514) precum și germanul Geiler de Kaisersberg († 1510) de asemenea său distins ca oratori de spirit, dară au primit în cuvintările lor și defectele acelor timpuri, anume umor și satiră de rind.

§. 105. Perioda V. — literară.

În secolul al XVI-lea literatura preste tot a luat un avînt îmbucurătoriu. Ce privesce sciințele teologice în urma reformatiunii la începutul acestei periode erau tractate aproape esclusiv în formă polemică, și pre terenul polemic fu abătută și elocința sacră. Părintii conciliului tridentin însă prin dispusețiunile lor salutari au readus elocința la calea sa naturală de a propune cuvîntul dumnezeesc.

Oratorii sacri au reținut sistemul introdus de scolasticî în dispozițiunea cuvîntării sacre, dară în ce privesce însa-și tractarea prin aplicarea rațională a regulelor oratorice, au sciut împrumuta propunerii lor nu numai claritate, ci de odată și viață, unețiune și energie. Ei nu s-au ocupat cu subtilități scolastice, nicăi nu s-au mărginit numai la simpla instrucțiune, ci propunând doctrina catolică în totă puritatea, în același timp s-au adresat la inima și voința ascultătorilor presentând doctrina în o formă plăcută și validitând-o prin aplicări practice corăspundătoare. Fiind acei bărbați de o cultură înaltă și cu gust bun, stilul lor este cuvenincios, elegant și fermecătoriu și preste tot străin de frivolitatea din perioada precedentă. Ei mai ales în Franția unesc în cuvîntările lor corectitatea limbei, grația și unțiunea sănților părinti cu sistemul rațional al teologilor scolasticî, prin ce au împimat elocinței sacre timbrul clasicismului, cu dreptul i se dă acestei periode numirea de literară.

Cei mai celebri oratori în perioada acesta sunt:

În Franția: *Bossuet* (Iacob Benignus), episcop de Meaux (născut în 1627 mort la an. 1704), pentru elocința sa fermecătoare a fost chiamat în 1762 ca predicatoriu la curtea regală din Paris. Bossuet se caracterizează prin originalitate în concepțiune, și în formă, prin avînt admirabil în idei și sentimente, și prin destieritatea de a prezenta în o formă plăcută și interesantă până și lucruri neînsemnante. Stilul lui este sublim, elegant și abundant în imagini, dară uneori e de tot simplu, familiar și naiv aproape de neglijință. De la Harpe zice despre Bossuet, că puterea elocinței lui aşa perfect influență spiritul, inima și sentimentul ascultătorilor, cât aceștia lăsând din vedere pre orator, se simțău cu totul ocupați de obiectul discursului, apoia învinși de către acela se lasă a fi îndreptați după voința lui.

Ca scădere i se aduce înainte, că e mai mult orator de cât predicatoriu. El cunoște bine inima omenescă și se pricepe în mod admirabil să o escite, dară când e vorbă de mișcarea voinței prin aplicări practice, lasă mult de dorit; e mai mult pompos de cât practic. Cele mai perfecte opere ale lui din punct de vedere oratoric sunt discursurile funebrale. Predicele sunt de tot neasemenea, fiind că nu le-a prelucrat, ci sunt numai concepte aruncate, uneori numai fragmente, dară și din acestea se vede geniul lui sublim.

Bourdaloue (Louis de) născut la an. 1632, a repausat la 13 Mai 1704, o lună după Bossuet. După ce își căstigase renume ca predicatoriu în provincie, la 1669 fu chiamat ca succesor al lui Bossuet la curtea regală, unde a predicat în anii: 1670, 1672, 1674, 1675, 1680, 1684, 1686, 1689 și 1693. Ludovic al XIV-lea zicea, că mai bucuros ascultă pre Bourdaloue repetind aceeași predică, de cât pre alții spunând predici nouă. El nu are talentul și avintul oratoric în aceea măsură ca Bossuet, dară se distinge prin profunditatea neseçată a logicei sale. El cu cea mai mare ușurătate concepe câte 2—3 planuri referitoare la același obiect și fără a se repeta ține despre el 2—3 cuvintări, cât ascultătoriul și respective cetitoriu stă la îndoelă, căreia să-i de preferință.

Bourdaloue ca un teolog consumat și mare cunoșătoriu de omeni și-a pus de țintă în cuvintările sale de a întări mai întâi credința ca fundament a totă religiositatea și apoi a reconstrui pre ea edificiul moral sdruncinat al timpului său; de aici provine că instruirea lui tot de una astă aplicare pre terenul moral; pre calea aceasta a desvoltat sistemul de predici dogmatice-morali. În desvoltarea temei Bourdaloue urmărește o logică rigorosă, argumentele sunt concise, motivele grave și progresivă cu putere crescândă; în espunere el contopesce simplicitatea expresiunii cu sublimitatea ideii acomodându-o după priceperea ascultătorilor. E mare măestru în întrebuițarea sănătății Scripturii.

Limba lui Bourdaloue poșede claritate, precisiune precum și demnitate și un ritm bărbătesc. Stilul lui e sentențios, cuvintele și frazele bine alese. El captivă pre încet, dară sigur. Propunerea lui însuflarează, căldura cei virifica acțiunea, vocea plină de armonie, totu erau eloquente, ce î-a lipsit, ca să fie perfect, a fost avintul fantasiei și focul sentimentelor. Se pricepea de minune la tactica instruirii, nu tot aşa înse și la a emoționării. Pentru

procedura sa consequent sistematică se recomandă ca model pentru oratori tineri.

Fléchier († 1710) episcop de Niemes se distinge prin discursurile sale panegirice și funebrale; pre lângă acestea are predici de advent, de misiuni și pentru sărbătorile sântilor. Ideile fi sunt nobile, deși nu tot de una sublime, stilul este elegant, însă uneori e prea bombastic și difus.

Fénelon († 1715) archiepiscop de Chaimbrai, un bărbat forte și erudit; el s'a ocupat în deosebi și cu arta oratorică publicând celebrele sale dialoguri despre elocință (*Dialogues sur l'éloquence*), s'a distins prin agerime de spirit și fantasie vie, precum și prin suavitatea stilului său. Fénelon arareori iși scriea cuvîntarea, dară când o scrisă, se prezenta ca un cap de operă; el predicând des, prin exercițiu îndelungat și-a câștigat desteritatea de a tînă discurse scelente și fără multă preparare, ba și de a improvisa atari discurse.

Massillon (Ioan Babtist), episcop de Clairmont († 1742), considerând, că după înăltarea lui la dignitatea episcopală (la an. 1719) s'a ocupat aproape exclusiv cu afacerile diecesei și că cele mai de valoare lucrări pre terenul elocinței sacre datăză din anii de mai înainte, pote fi clasificat în perioada literară, deși a trăit până în al 5 deceniu al secl. XVIII.

Unii critici voesc a prezenta pre Massillon de un simplu stilist, dacă vom considera însă calitățile lui oratorice, ne vom pute convinge, că el e orator de rangul prim. Tendența lui ca și a lui Bourdaloue este îndreptarea moravurilor decădute; în scopul acesta vorbesce poporului ca și un misionar, era corupțiunea dela curte o combatе cu resoluțunea unui profet. Cu o admirabilă agerime resolve și respinge el obiecțiunile și scusele, ce se aduc, de către cei ce calcă legea morală. Massillon le arată isvorul, le urmăresce tōte fazele acelor scuse neîntemeiate și nu le lasă, până ce nu le descopere și răsturnă deplin. Cu deosebire se distinge el prin arta de a escita afectele. Prin potrivita escitare a afectelor începând dela cele mai fragede până la cele mai vehemenți se face domn deplin asupra tuturor pornirilor inimiei ascultătorilor. Audisio îl și numesce pre Massillon predicatorul inimiei, pre când pre Bourdaloue îl numesce predicatorul minții, era pre Bossuet al fantasiei.

Ce privesc stilul, aici Massillon e un adevărat măestru. Limba lui e plăcută atrăgătoare, nobilă, plină de viață și armonie. De aici

provine, că cuvintările lui au o unctiune și suavitate deosebită. Nime nu se pricepe mai bine de cât el la amplificări, descrieri și depingeri frumose, precum și preste tot la întrebuițarea figurilor oratorice. Massillon cu tot talentul său oratoric, are și scăderi, anume nu aprofundă nicăi nu precisă tot de una de ajuns materia, ce o tractază, uneori în cestiunile morale este prea rigoros, ba se află în cuvintările lui și incorectități din punct de vedere dogmatic și moral. Cauza acestor scăderi este, că el n'a avut cultură teologică și filosofică destul de temeinică.

În Franția mai merită amintire ca oratori sacri: S. Francisc de Sales († 1622); Lejeune († 1672); Giroust († 1689); Ioly († 1678); Senault († 1672); Texier († 1687); Cheminais († 1689); Mascaron († 1703); De la Rue († 1725).

În Italia cel mai distins orator sacru este: Paul Segneri († 1694) numit și Cicero italian. Cuvintările sale poporale și de misiuni se caracterizează prin simplicitate și naturalitate în dispoziție, prin claritate în argumentație, vivacitate în espunere, prin usul potrivit al imaginilor, asemănărilor și contrastelor, și prin trăsături dramatice marcante. Frumusețea limbii dă cuvintărilor lui un farmec deosebit, éra sănțenia vieței sale și zelul pentru mantuirea sufletelor, ce se manifestă din totă purtarea sa, le împrumută o putere estra-ordinară. Ca defecte i se ascru întrebuițarea de expresiuni vulgari, narări curiose, asemănări de rînd și stil difus; să nu uităm însă, că Segneri a predicat pentru poporul de rînd, și de aci au să se esplice scăderile, ce i se impută din punct de vedere al artei oratorice.

În Spania: Ioan de Avila († 1569) restauratorul elocinței în Spania, un orator profund și simpatic; iubesc concepțunea mistică, stilul îi este simplu și atrăgătoriu; cuvintările lui principali sunt cele despre misteriul intrupării Domnului Christos. Ludovic de Granada († 1588) a cultivat cu mare zel elocința sacră, se distinge ca improvisator escelent. El scie contopi în discurs momentul teoretic cu cel practic aşa instruind și emoționând de odată. Are mare merit pentru elocința sacră și prin opul său: *Rhetoricae ecclesiasticae sive de ratione concionandi libri III.* publicat în an. 1576.

Oratorul cel mai mare al Portugaliei este: Antoniu Vieira († 1697) născut în Lisabona (la an. 1608) de prunc să a dus cu părintii săi în Brasilia, devenind apostolul acestei țări. De douăzeci

de ori a navigat între mari pericole în Europa în interesul indigenilor din America de sud. Vieira se caracterizează prin originalitatea dispoziției și prin perspicuitatea propunerii; stilul lui e avintat și plin de foc; iubesc intorseturile oratorice surprinătoare și paradoxele, prin ce deșteptă și ține neîntrerupt încordată atențunea ascultătorilor.

La Germâni cei mai renumiți oratori sacri sunt: Petru Canisius († 1598) a combătut cu zel neobosit și cu succes multămitor pre ereticii protestanți, instruând poporul în credința catolică; cuvintele lui erau ca și fulgerul sdrobitoriu pentru eresii. El și-a câștigat nume neperioriu prin compunerea catechismului religiunii creștine. Abraham a Sancta Clara (proprie Ulrich Megerle) monach augustinian, un bărbat foarte talentat și original, cunoscând bine ómeni și spiritul dominant în timpul său, combătea scăderile fără rezervă ori cruce. Fiind predicatorul la curtea împăratescă din Viena era ascultat de cătră popor cu mare placere. Din punct de vedere oratoric pre dreptul i se reproba amestecarea în predică de lucruri bizare și nedemne de cuvintul Domnului, glume și episode de jos, și un limbagiu vulgar și de multe ori chiar trivial.

La Magiarî: Petru Pázmány născut la an. 1570 în Oradea-mare din părinti protestanți; în 1586 a trecut la biserică catolică devenind cel mai zelos apărătorul al ei. La an. 1616 ajunge arhiepiscop de Strigon și mai târziu și cardinal. Serierile lui apologetice și polemice sunt numeroase, pre lângă acestea are și predici pentru Dumineci și sărbători. Pázmány a fost înzestrat cu talent ager, cunoșințe vaste, dialectică puternică; stilul lui e avintat și energetic, înse uneori folosesc asemănări ordinari și e cam dur în expresiuni. Pázmány este considerat de creatorul limbii literare la magiarî, a repausat în 1637. Oratori distinși au fost și jesuții: Georgiu Forró și Georgiu Káldi, aceștia au tradus mai întâi în s. Scriptură pre limba magiară.

În limba română au apărut în perioada acesta mai multe traduceri de homiliarie sau Cazanii; aşa sunt Cazaniile diaconului Coresi apărute în Brașov între anii 1546—1580. „Învățături sau cuvintări bisericesci” traduse de Melchisedec, egumenul mănăstirii Câmpu-lung 1642. Cazania dela Govora 1642, Cazania dela mănăstirea Deal, 1644. Chiriacodrom sau Cazania, tipărită la Alba-Iulia în 1699, și Cartea românescă de invățături sau Cazania Mi-

tropolitului Varlaam, Iași, 1643.¹⁾ Pre la sfârșitul acestei perioade și începutul perioadei a VI. a dat mai multe scrieri de cuprins homiletic Antim Iverénul, călugăr în mănăstirea Snagovului și mai târziu episcop de Fuzău.²⁾

§. 106. Perioda VI. — de decadență.

Elocința sacră în secolul al XVIII-lea a cădut repede dela nivoul înalt, la care se avintase în secolul precedent. Cauza decadenței este a se căuta mai ales în imprejurarea, că literatura profană prin doctrinele filosofice a lui Locke († 1704), a lui Kant († 1802) și mai ales ale encyclopediștilor francezi apucase o direcție anticreștină și inimică a ori ce religiune positivă; cu atât mai vîrstos, că aderenții acestei direcții aflau patroni și între capetele incoronate, cum a fost Frideric Marele (1740—1786) regele Borussia și împăratul Iosif II. De currentul acest nefericit nu rămas neatinsă nici teologia și acesta a adus cu sine abaterea dela spiritul apostolic în propunerea cuvîntului divin. Mulți predicatori, ca să trăcă de spiritul luminat și să câștige plăcerea publicului, în loc de predici țineau un felie de disertații academice, în care se încercau a rezolvi pre cale filosofică toate cestiunile religiose, lăsând la o parte ce e supranatural și positiv în religiunea creștină. Alții omiteau cu totul din cuvîntările sacre adevărurile dogmatice, ca pre unele, cără poporul nu le pote prinde, și totă predicarea lor constă în lamentațuni și moralisări intemeiate numai pre motive naturale. Atări cuvîntări lipsite de spiritul apostolic, care să le dea grație și viață, ori și cât de frumose și artistice ar fi fost, în ce privesce limba și stilul, totuși nu aveau farmec și unicăune, erau sarbede și sterile.

E greu a ficsa timpul, când începe decadența, părere generală este, că începutul ei coincide cu apariția cuvîntărilor lui Massillon intitulate: „Petit Carême“, cără cuvîntări, după Audisio, portă în sine urmele decadenței.

Și în acăstă perioadă de decadență aflăm oratori buni, anume:

¹⁾ v. Aron Densusianu, Istoria literatură române. Iași, 1885 p. 128 urr.

²⁾ N. Iorga, Istoria Literatură române în secl. al XVIII. București 1901 vol. I, p. 414 urr.

În Francia: Neuville, jesuit (n. 1693, † 1774), e un spirit fecund și are o fantasie vie; se pricepe bine la aranjarea materiei și la folosirea sănței Scriptură și a sănților părinți. Ca defect i se impută stilul prea cercat și prea înflorit. *Grieffet*, jesuit (n. 1698, † 1775 în Bruxelles), în cuvîntările lui domnește ordine și claritate, lipsesc însă căldura și suavitatea. *Brydain*, jesuit (n. 1701, † 1767) se caracterizează prin precisiunea și energia, cu care propune adeverurile religiose, precum și prin cutezanța, cu care combate scăderile nu numai a poporului de rînd, ci și a celor mari. *Le Chapelain*, jesuit (n. 1716, † 1779) s'a distins ca predicatorul în Paris și Versailles; Maria Teresia l-a chiamat de predicatorul la capela aulică din Viena, dară din cause sanitare n'a putut rămână timp mai îndelungat în acest post. În cuvîntările lui stilul e clar, argumentaționea stringentă, era perorațiunca adeseori patetică. *Lenfant*, (n. 1726, † 1793) a predicat cu mult succes înaintea regelui polon Stanislau, a împăratului Iosif II și a regelui frances Ludovic XVI; cetite însă cuvîntările lui fac puțină impresiune. *Maury*, archiepiscop de Paris și cardinal (n. 1746, † 1817) încă în adunarea legislativă din 1789 și-a câștigat renume de orator distins. El a fost înzestrat cu talent ager, cunoșințe vaste și desteritate de a se reculege curînd și a-și esprima precis și corect ideile sale, cu tot ce acestea fiind că cuvîntările nu-i sunt scutite de vinarea după gloria desertă de a trece de bărbat de stat luminat, el nu se ridică la nivoul oratorilor de rangul prim. Are meritul de a fi combătut scăderile observate la oratorii contemporani. În scopul acesta a publicat opul de elocință: „Principes de l'éloquence de la chaire et de barreau”, în 1782. Cel mai de valoare orator din perioada aceasta este: *De Boulogne*, episcop de Troyes (n. 1747, † 1825). El încă înainte de revoluționea franceză a escalat, ca apărător devotat și cûragios al bisericei în contra atacurilor puse la cale de către enciclopediști. Cuvîntările sale sunt lucrate cu multă grije și diligență; în ele sunt idei mărețe, imagini pline de viață și o dicționare elegantă, precum și spirit eclesiastic pronunțat și hotărît.

În Germania: Francisc Hunolt, jesuit s'a distins ca conționator la catedrala din Trier. El este avut în idei alese, are principii corecte, propunerea e simplă, dară măduosă; în argumentare aplică forțe potrivit s. Scriptură și istoria bisericească. Mai însemnate și sunt predicele morali. *Ignatz Wurz*, (n. 1731, † 1874)

profesor de elocință sacră la universitatea din Viena, și-a câștigat renume nu numai prin predici, ci și prin opul său: „Anleitung zur geist'ichen Beredsamkeit“ apărută la Viena în 1765 în 2 vol. *Jean-Jean*, (n. 1727, † 1790). Dispozițiunea în cuvântările lui este marcată și corectă, espunerea clară și precisă, tractarea practică și succesa; era avintul cu care vorbesce e răpitori. *Iosif Ludovic Colma*, (n. 1760, † 1818) episcop în Mainz cuvântările lui sunt ținute în stil simplu și natural, din el înce transpiră spiritul apostolic și interesul cel mai viu față de binele credincioșilor, și acela face plăcute. *Ioan Aloisiu Schneider*, (n. 1752, † 1818) cuvântările acestui bărbat erudit sunt clare și pline de foc.

În Italia: *Tornielli din Cameri*, (n. 1693, † 1752) a fost un orator sacru plin de foc și de odată și profund, a escelat în arta de a excita afectele. El a murit pre amvon pre când binecuvântă poporul, după ce terminase o cuvântare avintată despre iubirea lui Dumnezeu. *Trento din Padua*, (n. 1713, † 1803) s'a distins prin cuvântările de misiuni, stilul e cam difus. *Turchi din Padua*, (n. 1713, † 1803) predicile lui au caracterul de apologetică religioasă față de filosofia falsă a timpului său, stilul e avintat. *Leonardo da Porto Maurizio* (n. 1676, † 1751) în cuvântările lui penitențiale dovedește o profundă cunoștință de omeni, fantasie forte vie; ele sunt avute în imagini și asemănări. Stilul lui e difus, dară patetic și răpitori. *Santul Alfonso*, (n. 1696, † 1787) acest bărbat și teolog erudit pre lângă numărările sale opere de cuprins teologic-moral și ascetic are și predici concipate în stil ușor și după priceperea poporului.

La magiari cei mai însemnați predicatori au fost: *Martin Biró*, episcopul Vespremu și *Ioan Molnár*, canonic de Scepș.

La noi români și în acăstă perioadă opurile de elocință sacră sunt aproape exclusiv traduceri de cuvântări de pe limba greacă și slavă. Între traducerile aceste se află și homiliele celor mai célébri sănți părinți din Biserica orientală, precum a s. Vasiliu Marele, a s. Gregorius Nazianzenul, a s. Ioan Chrisostom și a altora.¹⁾

¹⁾ Cuvântările sacre apărute în limba română se află indicate în „Analele bibliografice române“ de Demetru Iarcu, București, 1865; în „Conspicat asupra literaturii române și scriitorilor ei“ de Vasile Gr. Popu, București, 1875–6, precum și în „Istoria limbii și literaturii“ de Aron Densusianu, Iași 1885; „Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea“ de N. Iorga, București, 1901 vol. I. p. 417 urr. și vol. II. p. 365 urr.

În biserica unită dela Atanasiu I încocă fiind episcopii toți bărbați de o cultură superioră, înzestrăți cu talent și cu zel apostolic nău întrelăsat de a instrua poporul în religiune prin cuvântări sacre corăspunzătoare. La acesta îi îndemna nu numai oficiul, ci și imprejurările agitate, între cari se afla biserica noastră pre atunci în mijlocul atâtitor heterodoxi. Aceștia nu crătau nimică spre a amăgi poporul și a-l face se defectioneze dela s. Unire. Pre lângă episcopii au propagat cuvîntul Domnului cu mare zel părinții basiliți.¹⁾

Dintre aceștia în deosebi amintim pre Maniu Samuil Clain din Sad (n. 1745, † 1806). El după absolvarea teologiei în Viena, a fost prefect la seminarul gr. cat. dela S. Barbara de acolo; reîntorcându-se la Blaș episcopul Rednic l'a pus predicatoriu al bisericei catedrale. La 1782 a publicat „Propovedaniele“ sale ca să vină în ajutoriul preoților. Tot el a tradus homilile s. Vasiliu Marele, precum și ale ss. Gregoriu teologul, Ciril Alesandrinul, Efrem Sirul, Anastasiu Sinaitul, Andreiul Critenul și câteva cuvântări de ale săntului Ioan Climax și Ioan Damascen. La an. 1802 Samuil Clain s'a aședat în Buda ca revisor al cărților românescă, ce se tipăriau în tipografia regăscă. Aici încă a pregătit spre publicare un volum de conținut, dară l'a prevenit mórtea întîmplată în 13 Maiu 1806.²⁾

§. 107. **Perioada VII. — mai nouă.**

După marea revoluție francesă clerul, reculegându-se, a început o reacțiune sănătosă în contra spiritului necreștinesc, ce se virise până și în propunerea cuvântului dumnezeesc. Oratori sacri urmând îndemnurile date de Maury, de Boulogne și alți bărbați luminați și cu principie corecte, s'a reîntors la sânta Scriptură și la Tradiție, ca la isvorile genuine și curate ale elocinței sacre. Reținându-se sistemul din perioada literară, adevărurile sacre se propun în spirit evangelic, servind ca îndreptariu invetătura infalibilă a bisericei. Cu toate acestea în elocința mai nouă nu aflăm în măsură de ajuns spiritul practic și acel farmec, cari făceau atât de interesante și cu fruct vorbirile sănților părinți. Elocința din periodul acesta o putem cuaifica de corectă și sistematică din

¹⁾ v. Ardelean, Istoria Diecesei române greco-cat. a Oradei mari. Partea II. Blaș, 1888. p. 65. ²⁾ v. Dr Alesandru Gramă, Istoria bisericei românescă unite cu Roma, Blaș, 1884, p. 202 urr.; N. Iorga o. c. vol. II. p. 162—177.

punct de vedere al formeī, dară nu destul de pětrunsă de spiritul apostolic și de aici provine, că-ī lipsesce grația și uncțiunea cuvenită.

Oratoriū mai celebri din perioada a VII sunt:

În Francia: Mac Carthy (n. 1769, † 1833), acest monach pූ se caracterisēză prin originalitatea sa, prin esacta cunoscere a indigintelor timpului, prin argumentațiunea concisă și prin espunerea sa strălucită. *Legris Duval* (n. 1765, † 1819) folosesce în cuvîntări espresiuni teologice corecte, și vorbesce cu multă suavitate. *Frayssinous* archiepiscop de Paris (n. 1765, † 1841) și-a început cariera de orator cu conferințele ținute la 1803 în biserică S. Sulpice din Paris, unde poliția lui Napoleon l-a constrins se întrerumpă cursul propunerilor, care l-a reînceput în 1814 și închiat în 1822. El este introducătoriul conferențelor religiose solemne pre amvon.¹⁾ Auditoriul lui la început îl forma o cétă numărösă de tineri aleși și inteligenți, cari se adunaū în jurul amvonului spre a asculta, cum explică și deslegă el o mulțime de dubie și prejudecătă cu privire la religiune. În cuvîntările lui *Frayssinous* domnesce o logică strictă, mersul cuvîntării e natural, moderat și impunătoriu, limba corectă și stil demn. *Guyon*, jesuit (n. 1785, † 1845) s'a distins ca improvisator, el vorbia precis și tot de una cu dulcetă. *Giraud*, archiepiscop de Cambrai (n. 1791, † 1850) atât ca scriitoriu, cât și ca orator e de model, stilul său prin puterea ideilor, demnitatea sentimentelor și eleganța espresiuni e sublim. El se prepara cu diligență pentru fiecare predică, vorbia cu convingerea și farmecul, ce isvoresce din abundanța înimei. *August Xavier de Ravignan* (n. 1795, † 1858) a fost mai întâiul militar, apoi a pașit pre cariera juridică ajungând procuror la tribunalul de I Instanță în Paris; simțind în sine vocațione spre statul preoțesc la 1822 a intrat în seminariul din Issy și mai târziu în ordul jesuiților. Ca bărbat erudit și de o cultură teologică înaltă la 1836 a fost chiamat să țină în biserică dela Notre-Dame conferențe religiose pentru elita societății parisiene. El triumfază asupra minții și înimei ascultătorilor prin sublimitatea ideilor, energia argumentațunii și prin farmecul esunerii, care acum e gravă și seriösă, acum viuă și amestecată cu un feliu de umor. *Felix Dupanloup*, episcop de Orleans (n. 1803, † 1878) a funcționat ca superior al seminariului s. Nicolaū din

¹⁾ v. mai sus p. 317.

Paris, a ținut la Sorbona prelegeri din elocință, și-a câștigat mare renume ca publicist și literat, până când la 1849 fu înălțat la demnitatea episcopescă. El se caracterizează prin bogăția și sublimitatea ideilor, prin agerimea de spirit, care pătrunde și exahuriază deplin materia, ce o tracteză, prin avînt oratoric de sentiment viu și prin stil elegant și fluent, dar cam difus. *Henric Lacordaire* (n. 1802, † 1861) bărbat de o înaltă cultură filosofică și teologică și cu vederi largi, la început a studiat drepturile să făcut advocat, dară la 1824 lăsând advocatura să dedicat pre cariera preotescă, în curind și-a câștigat mare renume ca publicist, la 1836 a intrat în ordul Dominicanilor. Ca orator sacru să distins Lacordaire prin conferențele sale; în 1835 a pășit ca predicatorul la Notre-Dame din Paris. Cunoșințele sale vaste, agerimea de a descoperi și releva ce se prezintă ca nou și interesant în materia cuvintării, fantasia vie și cutezanța de a spune cu francheță și eleganță ceea ce cugetă și simte, apoi desteritatea în vorbiră, stătura, privirea, ținuta și gesticulațiunea tóte sunt eloquente și pline de farmec și fac din el unul dintre cei mai celebri oratori a secolului al XIX-lea. *Celestin Iosif Félix* călugăr jesuit, a pășit ca conferențiarul în Paris la 1852, profunditatea, avîntul puternic și limba frumosă, în care a scris și vorbit fac din conferențele lui o prețioasă apologie a religiunii creștine. În aceste conferențe analizează cu agerime de spirit și cunoșință de causă tot, cu ce se laudă progresul secolului al XIX-lea, readucându-le tóte la adevărata lor valoare.

În Italia: *Billardi* († 1833) se caracterizează prin aprofundarea și tractarea temeinică a doctrinei și prin stil bărbătesc și plin de energie. *Ioachim Ventura de Raulica* din Ord. Theatinilor, născut în Palermo la 1792, filosof, publicist, politic și orator celebru, activitatea sa homiletică a început-o în Neapol, a continuato în Roma și în alte cetăți din Italia; era dela 1859 în Paris pretutindenea fiind ascultat cu interes și placere. Nisuințele papei Piu IX de a face reforme l-au adus pe Ventura pe arena politică, păsind ca democrat creștin. La 1847 ținând o cuvintare panegirică asupra lui Daniil O'Connell preamăresce democrația; după erumperea mișcărilor din 1848 păsesce Ventura ca cel mai eloquent apărătorul al libertății, ca orator sacru se caracterizează prin originalitate în alegerea și tractarea temei, argumentațiune puternică și plină de foc, espunere viuă și dramatică, în care acum ăsă la ivelă seriositatea, acum amăriacina, acum satira și ironia ardătoare; stilul e ușor și poporul

éără vócea și era puternică. Tóte acestea calități au făcut din el un orator sérbătorit atât în Roma, cât și în Paris (unde a repausat în 1861). Ca conferențiar și distins Finetti și Passaglia.

În Germania: Diepenbroch, episcopul de Breslau (n. 1798, † 1853) cu profunditatea concepției intrunesce și o espunere chiară și plină de grație și de viață. *Ioan Em. Veith*, de nascere judeu botezându-se ca adult și studiând teologia a intrat în ordinul Benedictinilor din Viena; are numerose homilii, în cari dovedește vaste cunoșințe a istoriei și a naturei, e avut în imaginii și asemănări, ca orator a fost sérbătorit în Viena; cetite înse cuvintările lui nu produc impresiune, ele sunt concipiate în un stil prea difus. *Henric Förster*, episcop în Breslau din punct de vedere al formei are cele mai bune predică intre oratori germani; în cuvintările lui domnește sistem și precisiune, logică strictă, limbă ușoră și placută; pentru oratori tineri pot servi ca modele. *Geissel*, archiepiscop de Calonia, *Ioan Nickel*, *Riffel*, *Anton Pussy*, *I. Teod. Laurant*, *Melcher*, *Masl*, episcop de Mainz *Ketteler* (n. 1811, † 1877), *Scherer*, *Klinkowström*, *Kolb*.

În Anglia, în mijlocul continuelor persecuțiuni ale bisericiei catolice preoții au instruit pre credincioși, dară până pre la jumătatea secolului al XIX-lea numărul predicatorilor tipărite nu e mare. Ca oratori distinși amintim pre *I. H. Newman*, convertit și publicist renomuit, *Frideric Wilh. Fuber*, și cardinalul *Wiseman*.

În Belgie, e renumit *Dechamp*, pentru între resantele sale conferențe și cuvintările panegirice.

În Ungaria, amintim pre *Iosif Majer* și *Ioan Horváth* episcopi în Alba-regală, *Lonovics*, episcop în Timișoara, *Emeric Szabó*, episcop în Szombathely și *Ioan Zádori*.

În secolul al XIX-lea literatura homiletică a fost cultivată și la noi în măsură cu mult mai mare de cât cea teologică preste tot. Prestațiunile pre terenul acesta, deși nu sunt clasice, dară se pot dice mulțămitore. Între cultivatorii literaturii homiletice din aceasta perioadă locul prim îl ocupă *Petru Maior* (n. 1760). El după absolvarea studiilor filosofice și teologice la Roma fiind monach basilitan a funcționat ca profesor la școalele din Blaș până în 1784, când dimis din mănăstire a mers ca paroch și protopop la Regini, unde s'a ocupat cu predicatul. În 1809 s'a dus ca revisor al cărților românesci la tipografia regescă din Buda, unde a repausat în 1821. Spre a veni în ajutorul preoțimii, ca și *Samuil Clain* a publicat „*Propovedanie la îngropăciunea ómenilor morți*”, Buda, 1809

și „Predică sau învățături la toate Duminecile și sărbătorile“ Buda, 1811. Tot în Buda a compus și „Didachiile pentru crescerea filor“. Cuvîntările sunt sistematic lucrate, tractarea materiei e făcută cu cunoștință de caușă și aplicarea potrivită a s. Scripturi, stilul e simplu și clar, éra limba destul de corectă și măduosă. Cuvîntările lui și în zilele noastre prestau mare ajutoriu preoților din cura animarum.

Tot pre timpul lui Petru Maior s'a distins ca orator sacri episcopul Samuil Vulcan († 1839) dela Oradea-mare și canonicii de acolo Cornelli († 1848), Radnoti și Simeon Bran († 1817¹), precum și canonicii din Blaș Demetriu Vaida († 1818), Demetriu Caian sen. († 1821) și Teodor Pop (n. 1782, † 1835). Vasile Aron (n. 1803) a funcționat ca profesor la Beiuș de aici la 1843 a trecut ca revisor al cărților românesci la tipografia regescă din Buda, unde condus de zelul de a lumina și întări poporul în credință a publicat la 1843 carte intitulată „Catichetica practică sau arătarea cum să se propună învățăturile catichetice a credinței creștinescă la vîrstă cea tinéră“ dela el avem și 7 predică de postul mare.² La 1854 a fost numit canonici la Oradea-mare, la 1858 de primul preposit capitular la Lugoș, unde a murit în 1859. Sigismund Pop, ca profesor în Beiuș a publicat la an. 1842 un volum de cuvîntări sacre intitulat: „Predică pre sărbători și Dumineci“ destul de bine lucrate. Mihail Nagy, canonici la Lugoș († 1879) a publicat predicele sale în 2 volumuri. Lugoș, 1868. Georgiu Metes († 1881) paroch în Cut, asemenea a publicat un volum de cuvîntări sacre. Luca Pop Munteanu (n. 1799, † 1859) preot al diecesei Oradane a lăsat cuvîntări sacre, cari se caracterizează prin tendență lor practică și prin folosirea de asemănări potrivite; dintre acestea s'a publicat mai multe în „Amvonul“ de Iustin Popfiu.

Între predicatorii nostri cel mai distins este Iustin Popfiu (n. 1841, † 1882). El a studiat teologia în Budapesta și Viena, a funcționat ca profesor de religie, de limba și literatura română la gimnasiul romano-cat. din Oradea-mare, vice-rector și spiritual la seminarul junimii române greco-catolice din Orade, éra mai târziu, ca paroch și protopop în Leta-mare. Activitatea literară și-a inceput încă de pre când era teolog în Viena, scriind prin ziare mai ales poesi. La 1868 a redigeat „Amvonul, fóie bisericescă

¹) v. Iustin Popfiu, Amvonul 1868, I. p. 299 urr.

(x) Cele 7 predice pe postul mare sunt publicate în „Prestul Român“ anul XII. 1886. pag. 109 - 122.

pentru elaborate din sfera elocinței sacre". În acesta făte și-a publicat predicele parte sub numele propriu parte sub pseudonimul „Mariu Bihorénul“. Tot în „Amvonul“ a publicat și o serie de articoli interesanți din Retorica sacră. O parte din cuvintările publicate în „Amvon“ împreună cu alte predici rămase de el ca manuscris s-au edat în un volum sub titlul „Predici pentru Dumineci“ tom. I. Gherla, 1895. Popfiu ca orator sacru se caracterizează prin agerime de spirit și fantasie vie, prin usul potrivit al Santei Scripturi, prin ilustrarea doctrinei cu imagini și asemănări împrumutate din istorie și cercul de cunoștințe al ascultătorilor; modul lui de scriere e placut și avintat, stilul e înflorit și unde cere trebuința patetic, dară e cam difus și astfel nu are energia, ce ar putea se o aibă, când argumentele ar fi mai concentrate și stilul mai concis. Limba din cuvintările lui e mai mult literară de cât poporala, aceasta se motivizează cu împrejurarea adusă de el în precuvintarea Amvonului, că adecă scopul cuvintărilor publicate este de a servi clerului ca material și îndreptariu la elaborarea de cuvintări sacre. În „Amvonul“ lui Popfiu s-au publicat și predici străine și încă unele forte bune; spre a încuraja clerul la elaborarea și publicarea de cuvintări sacre el în repetite rânduri a escris și premie. *Gavril Pop*, canonic în Blaș, *Ioan Papiu* canonic în Gherla și *Tit Bud*, vicariul Maramureșului, încă au publicat predici populari practice, care servesc de mare ajutor clerului aplicat în pastorirea sufletelor, cest din urmă a edat „Viața Sântilor“ și „Catechese pentru prunci scolari“, care opuri încă prestează bun serviciu pastorilor sufletesci intru propunerea cuvintului dumnezeesc; *Vasiliu Budescu* († 1900) preot în Ér-Adony a publicat o serie de cuvintări sacre în revista sa „Preicatorul poporului“. *Ioan Genț*, preot în diecesa Oradei-mari a tradus și publicat în volumul cuvintările marelui orator frances Massillon. Numărăse predici s-au publicat în ziarele și revistele noastre bisericesc și în deosebi în „Preotul român“ apărut în Gherla sub redacțunea lui Nicolaș F. Negruțiu († 1890). Consignarea cuvintărilor sacre mai vechi în limba română se poate vedea în opurile de Istoria limbii și literaturii române, precum și în „Analele bibliografice române“ de Dimitrie Iarcu, Bucurescă, 1865 și în „Conspect asupra literaturii române și literaților ei“ de Vasile Gr. Popu, Bucurescă, 1875—6.

CATECHETICA.

§. I. Introducere.

Biserica are chiemarea de a conduce la cunoștință adevărului și sanctificarea vieței și prin acesta la mântuire nu numai pre omenei adulți, ci și pre prunci. Chiemarea acesta față de prunci și-o împlinesc biserica prin instrucțiunea și educațiunea lor religio-s-morală, care vine înainte sub numele de catechisațiune sau instrucțiune catechetică. Numirea și-o are instrucțiunea acesta de la verbul grecesc *κατηχεῖν* = a instruă a introduce pe cineva în elementul unei șciințe ori arte; cu timpul însemnarea cuvântului s-a restrins la introducerea pruncilor și a celor neinițiați încă în elementele religiunii creștine. Însă-și propunerea elementelor religiunii creștine se numesce și catechesă (*κατήχησις*), persoană care propune se zice catechet, éra ascultătorii catechumeni.

În secolii primi ai creștinismului catechumenii de comun erau omenei adulți, anume: judei și păgânii, cari, dorind a fi primiți în sinul bisericei creștine prin s. Botez, se preparau spre acesta prin învățarea adevărurilor de credință și prin exerciție de pietate. Azi la noi catechumenii de regulă sunt prunci creștini și numai rar persoane adulte; spre es. când ar fi să se boteze un judeu ori mo-hamedan, sau când s-ar reîntorce în sinul bisericei catolice cineva de la cutare eresie.

S. Biserică, care prin s. Botez a renăscut și a primit pre prunci în sinul său, prin catechisațiune îi cresce cât să devină cetăteni adevărați ai impărației lui Dumnezeu și membri desevărșiți ai trupului lui Christos. De aici rezultă, că instrucțiunea catechetică nu se mărginesc la simpla instruire sau introducere în elementele credinței creștine, ci ea este o adevărată educațiune spirituală a pruncilor creștini, cu scopul ca acestia împreună cu etatea să crășcă și să se întărescă și în adevăr și virtute, până ce vor ajunge la

maturitate și în privința religioso-morală¹). Catechetul așa dară nu e numai un simplu instructor sau magistru de religiune, ci părintele și educătorul sufletesc al catechumenilor.

§. 2. Momentuositatea instrucțiunii catechetice.

Instrucțiunea catechetică e de cel mai mare moment atât pentru binele spiritual și temporal al catechumenilor, cât și pentru viața religioso-morală a comunităților creștine preste tot.

1. Instrucțiunea catechetică e de mare moment pentru prunci:

a) Fiind spiritul pruncilor forte susceptibil pentru adevărurile religiose, acestea de timpuriu prind rădăcină adâncă în sufletul lor și le servesc ca îndreptăriu pentru întregă viață. b) De alta parte prunci încă din frageda etate se dedau la o viață religiosă și vrednică de creștini, apoi la ce se deda cineva în pruncie de comun rămâne și în ani de mai târziu²). Atări indivizi, chiar dacă ar avea nefericirea să se abată cu timpul de la adevăr și virtute, instrucțiunea catechetică, primită în pruncie, din când în când le va cauza muștrări de conștiință, și ore-cum și va neliniști și provoacă să se întorcă eră la Dumnezeu, și tot aceeași instrucțiune le va servi și ca rază de lumină, cu ajutorul căreia vor afla calea de a eșa din intunecul rătăciri, în care au căzut. c) Mai departe instrucțiunea catechetică deșteptând și cultivând în inima catechumenilor sentimente pînă, prin acesta paralizează mișcările disordinate ale sensualității și înfrînenă aplicările rele. Din contră acolo, unde lipsesc instrucțiunea catechetică, prunci cresc nedisciplinați, moravurile degeneră și se înselbătăcesc; tinerii din frageda etate devin sclavi ai patimilor, cari și împing în abisul periri, și numai cu ajutorul unor grații divine extra-ordinarie se pot măntui atări indivizi.

2. Instrucțiunea catechetică a tinerimii are o influență salutară nespus de mare asupra comunităților creștinescă. Prunci sunt sucreștența generațiunilor venitore; cei ce azi sunt prunci de școală, preste 1—2 decenie vor fi adulți și vor funda familiă; spiritul, în cari au fost educați ei, îl vor transplanta și în familiile lor și prin acesta vor contribui la propagarea credinței și moralității în comunitatea creștină, din care fac parte. Dară cei instruți și bine disciplinați prin catechisați și ca prunci prin viață și purtarea lor morală influențeză în mod salutar asupra părinților și asupra celor alături membrii ai familiei lor dându-le exemplu bun și edificătoriu.

¹) Efes. 4, 13. ²) Pild. 22, 6.

Acest moment important înțelegându-l s. Francisc Xaveriu se silia, ca prin instrucțiune catechetică temeinică să facă din prunci păgânilor, între cari petreceea ca misionar, tot atât apostoli ai creștinismului în mijlocul familiilor păgâne.

În fine mai observăm, că prin instrucțiunea catechetică fundată se prepară tinerimea la ascultarea cu fruct a predicilor și la démna primire a săntelor sacramente.

§. 3. Obligațiunea de a catechisa.

În secolii primi ai bisericiei, când credința era mai vie, instruirea religiosă a pruncilor creștini era concreduță părinților și patrinilor. În Constituțiunile apostolilor espres se zice: „Părinților încă aceea învețați pre fiți vostri în Domnul, și-i cresceți în disciplină și în poruncile Domnului¹⁾;” éră s. Ioan Chrisostom în opus său „contra inimicilor vieții monachale“ tracteză cu de-amănuntul despre acăstă detorință a părinților creștini²⁾. Despre nănași scrie s. Augustin: „Patrini trebue să-i îndemne (pre prunci) ca să păstreze castitatea, să iubescă dreptatea și deprindă iubirea; înainte de toate să-i învețe simbolul și rugaciunea Domnului, încă și decalogul și cari sunt elementele religiunii creștine³⁾. Pre lângă instrucțiunea domestică și privată a pruncilor în elementele religiunii, n'a lipsit nică instruirea acelora și din partea ministrilor bisericesc. Cu deosebire se ocupa de instruirea religiosă a pruncilor monachi (S. Vasiliu, Regule mai pe larg tractate, Întrebarea XV; s. Ioan Chrisostom l. c.). După organizarea parochiilor detorința de a introduce pe prunci în elementele religiunii în deosebi să impus parochilor⁴⁾.

Obligațiunea păstorilor sufletesci de a instrua prunci în elementele credinței se intemeieză atât pre legea naturală, cât și pre legea positivă divină și bisericescă.

1. În virtutea legii naturali păstorii sufletesc e detoriu să-și împlinescă oficiul de învățători față de toți credincioșii concreduți grigii lui și prin urmare și față de prunci creștini, cu atât mai vertos, că după cum am vădut în §-lui precedent instrucțiunea catechetică e de fără mare moment pentru religiositatea poporului.

2. Domnul nostru Isus Christos nu numai a demandat a se predica evangelia la toți omenii, prin urmare și pruncilor⁵⁾, ci

¹⁾ Constit. ap. IV, c. 11. ²⁾ Opp. ed. Paris. 1728. t. I. col. 350 ur. ³⁾ I Aug. Sermo de tempore. ⁴⁾ Cfr. Amberger, Pastoral Theologie. IV. p. 270 urr.

⁵⁾ Mat. 28, 19; Mare, 16, 16.

însu-și a adunat cu plăcere prunci și jurul său și și-a arătat grigea deosebită față de ei¹⁾.

3. Ce privesc legislațiunea bisericescă, Conciliul tridentin dispune următoarele: „Episcopi saltem Dominicis et aliis diebus festivis pueros in singulis parochiis fidei rudimenta et obediētiam erga Deum et parentes diligenter ab iis, ad quos spectabit, doceri curabunt, et si opus sit, etiam per censuras ecclesiasticas compellent, non obstantibus privilegiis et consuetudinibus²⁾.

În Provincia metropolitană gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș conciliul provincial I, după ce arată necesitatea instrucțiunii religiose a pruncilor, dispune: „În urmă parochul, ca învățătoriul religiunii și catechet în școalele elementare este detoriu în înțelesul statutelor diecesane a propune școlarilor doctrina religiunii;”³⁾ éră mai în jos dispune să se catechizeze tinerimea și în școalele de repetiție⁴⁾.

Sinodul archidiecesan din 1869 zice: „Sub decursul anului școlastic elementar preotul va catechisa amăsurat planului de învățămînt“⁵⁾. În sensul planului de învățămînt și a Regulamentului pentru organisarea școalelor poporale gr.-cat elementare din Arhidiocesa de Alba-Iulia în consonanță cu dispusețiunile articolilor de lege XXXVIII din 1868 și XXVIII din 1876 parochii și administratorii parochiali „ca catecheți aū detorință de a propune religiunea în școalele poporale elementare câte 2 ore pe săptămână. De asemenea sunt obligați parochii a catechisa și princi, cără frecuenteză alte școle (nu cea parochială) de pe teritoriul parochiei sale, de nu cumva la acelea sunt catecheți anume constituiri (vedi circularul archiepiscopal din 8 Martiū 1892 Nr. 932 și din 4 Febr. 1902 Nro 354). Catechisațiunea în școalele străine se impune păstorului sufletesc și din motivul, că în acestea de comun întrégă instrucțiunea este în un spirit străin de biserică, spiritul acesta se paralizează prin instrucțiunea catechetică fundată; căci la cas contrariu celor eiști din respectivele școle în totă viața lor vor rămâne răci și indiferenți față de biserică, fiind gata a o părăsi ori când.

Detorința de a catechisa este impusă anume preoților, ca una care aparține oficiului pastoral didactic, la deprinderea căruia se recere și misiune. Din acestea se vede, că păcătuesc greu acei păstorii sufletesci, cără-și negleg detorința de a catechisa în persónă. Docenții

¹⁾ Mat. 18, 2, urr.; Marc. 10, 16. ²⁾ Sess. XXIV, c. 4. de ref. ³⁾ Tit. IX, c. V. ⁴⁾ Tit. IX, c. VII. ⁵⁾ Can. 22.

poporali, prin cari se substitue mulți preoți, nu au nici misiunea, nici auctoritatea de lipsă spre a propune cuvîntul Domnului în școală prin catechisațiune; ci docenții cel mult pot face repetiții cu pruncii din materia deja propusă pruncilor de cătră însu-și catedetul. Cum să se facă instrucțiunea religiosă a pruncilor se arată în catechetică.

Cu privire la cualitățile și virtuțile catedetului au valoare cele espuse despre persoana pastorală în genere (Partea generală §. 12—24) și cele zise în deosebi despre recerințele oratorului sacru (Homiletică §. 6 și 36); aici mai adaugem numai, că fie-care catedet trebuie să intru nescă în sine și însușirile unui bun pedagog.

§. 4. **Noțiunea și împărțirea Catecheticei.**

Catechetica este aceea parte a didacticei pastorale, care tractă despre principiile și regulile, după cari este de a se purcede la instruirea religiosă a pruncilor și a persoanelor neintroduse în elementele religiunii creștine.

Acste reguli și principii parte sunt identice cu cele tractate în Homiletică, parte sunt comune cu ale Didacticei preste tot. Are însă și Catechetica anumite principii proprii ale sale și noi mai ales de acestea ne vom ocupa.

Studiul Catecheticei, incât ne arată cum se purcedem sistematice la propunerea doctrinelor religiose, e de mare moment; căci prin procedura sistematică recomandată de Catechetică catedetul este ușurat în lucrarea sa, eră pruncii vor cuprinde mai ușor și mai curând ceea ce li-se propune.

În Catechetică distingem două părți principale: una generală, care tractă despre principiile și regulile de urmat în catechese preste tot, și alta, specială, care se ocupă de singuraticii ramii ai instrucțiunii catechetice.

Catechetica generală o reducem la patru capete, tractând în cap I. despre materia catechetică, în cap II. despre pertractarea materiei catechetice în cap III despre metodul instructiunii catechetice, și în cap IV. despre propunerea catechetică.

În partea specială vom tracta în cap I. despre singuraticii ramii ai instrucțiunii catechetice în sens strîns, eră în cap II. despre educațiunea catechetică.

Cele mai multe dintre opurile de Teologia pastorală și Homiletică amintite mai sus (p. 13 și 84) se ocupă și cu Catechetica. Pre lângă acelea mai recomandăm catechetilor ca ajutorie și următoarele:
S. Augustin, *De Catechizandis rudibus*.

Augustin Gruber. *Teoretisch praktisches Handbuch der Katechetik*, ed. II. Regensburg 1870.

Franz Schmid. *Wissenschaftliche Katechetik*, Wien, 1840.

Dr. I. B. Hirscher. *Beiträge zur Homiletik und Katechetik*, Tübingen 1852.

Dr. Ans. Ricker. *Theorie der Katechetik*, ed. II. Wien 1887.

G. Damroth. *Katechetik oder Metodik der Religion*, Danzig, 1891;

Dr. Fridolin Noser. *Katechetik für Priesterseminarien, und Lehrerbildungstannstalten* ed. II. Freiburg im Breisgau 1895.

În limba română avem: *Catechetica practică de Teodor Aron* (prelucrată după Weinkopf), Buda 1843. *Basiliu Rațiu*, *Manual catechetic prelucrat după I. A. Fritz*, Gherla 1888 și *Tit Bud*, *Catechese pentru prunci scolari*, Gherla 1886.

Partea I.

Catechetica generală.

CAP I.

Despre materia catechetică.

§. 5. Alegerea materiei catechetice.

Materia instrucțiunii catechetice, ca și a celei homiletice, o formeză adevărurile religiose descoperite de Dumnezeu și propuse de s. Biserică spre mântuirea ómenilor¹⁾.

Că în ce măsură să propunem singuraticele doctrine sacre, avem să ne îndreptăm după capacitatea și indiginitele religiose ale catechumenilor. În privința acésta unii, urmând pe Rousseau, sunt de părere, că numai despre aceea să le vorbim pruncilor, ce pricep ei deplin, și despre nici o doctrină revelată să nu propunem înainte de a fi convingi, cumcă o vor pricepe prunci; asemenea să nu le propunem despre detorințe creștinesci, pe cari ei nu le-ar putea împlini. Noi înse susținem, că acest principiu pedagogic nu poate fi în tot locul

¹⁾ v. Homil. §. 11.

aplicat la instrucțiunea catechetică; de óre ce aici nu se tractéză de mijlocirea unei simple sciințe naturali, ci e vorbă de mijlocirea credinței supranaturali; credința acésta cu ajutoriul grației dumnezeesci este cu putință, chiar și când catechumenii nu pricep deplin lucrul, ce li-se propune¹⁾). Apoi „în revelațiunea divină“, precum cu dreptul observa Gruber, „nică cea mai luminată minte omenescă nu pricepe deplin multe invětături, cu tóte acestea, primindu-le cu credință, ne incăldesc inima și ne sanctifică voia.“²⁾ E bine să propunem pruncilor unele doctrine religiose, și déca vedem că nu le vor pute cuprinde deplin, și din motivul, căci věděnd exercițiile de pietate ale adulților, pre cum și obiceiurile și datinele piň, le imitěză și le deprind în parte, și ei; acum dacă nu li-le propune și esplică după priceperea lor, își formeză însi-și adese ori concepte eronate despre lucrurile religiose și se dedau la un mecanism gol. Cunoștințele, ce și le pot cästiga prunci despre atari lucruri (spre es. indulgințe), deși sunt imperfecte, totuši sunt adevăratae și nu conțin nică o falsitate.

Alți catecheți érași cred, că purced corect omitend din instrucțiunea religiose a pruncilor tractatul despre virtutea castității, despre sacramentul căsătoriei și în deosebi despre preceptele al seselea și al nouălea al decalogului, ca și cum tractarea despre aceste materie ar fi pericolosă pentru educațiunea religiosă a pruncilor. Cestiunea e în adevăr delicată, cu tóte acestea noi credem, că se află în mare rătěcire aceia, cari negleg de a mijloci și pruncilor concepte corecte despre natura castității. Prunci mai mărișori parte împinsă de stimuli naturali, parte amăgiți prin vorbele și exemplele rele ale altora, ușor cad în pěcate contra castității fie prin cugete și pofte, fie prin cuvinte și prin diverse fapte necurate, fără ca să-ăi mustre conștiința nică înainte și nică după comiterea pěcatului. Firesc că în urma simțului natural de pudicitie ei se genéză și feresc de părinți și superiori, nu se rușinéză însă a le repeți acelea-și lucruri înaintea lui Dumnezeu; și acésta din simplul motiv, că nime nu le-a spus cumcă acelea ar fi pěcate³⁾.

¹⁾ Ps. 8, 31, Înțelept. Iuſ Solomon 10, 21 ur. ²⁾ Gruber o. c. ³⁾ „Eă so-cotesc,“ zice Ios. Iungmann, „de orbire în adevăr condamnabilă, dacă preoții ori părinții cred, că tinerimea concreduță lor mai secur va rěmâne nevinovată, dacă nu-i vorbesc nimica despre atari pěcate, ca și cum intunerecul nesciinței ar puté scuti de pěcatele, cari înainte de tóte iubesc intunerecul, aŭ lipsă de intunerec și în acésta prosperéză mai abundant.“ (Theorie der Geistlichen Beredsamkeit, Freiburg in Breisgau, 1878, vol. II. p. 833.

Este adevărat, că atunci când propune catechetul despre atari lucruri, trebuie să fie cu deosebită atențione în alegerea cu-vintelor și a fraselor, prin cari se esprimă; e consult ca nu numai să-și scrie, ci une ori chiar să le cetescă catechumenilor prelegerea.

Între altele să se propună mai detaiat doctrinele controverse între catolici și acatolicii, cu cari locuim împreună, pentru ca catechumenii să poată distinge bine adevărul de falsitate și prin acesta să fie înarmați în contra eventualelor ispite și amagiri de a-si părăsi religiunea; de odată să deșteptăm în catechumeni o mândrie săntă, căci a fi fericirea de a fi născut și crescut în sinul bisericiei celei adevărate și singure măntuitore.

Din instrucțiunea catechetică însă trebuie eschis, tot ce nu servește spre sanctificarea și perfecțiunea morală a pruncilor. În specie nu pot forma obiectul catedhesei:

a) lucrurile profane, cari in sine considerate nu se țin de religiune, ne putem însă servi de ele spre a ilustra și face mai ușor de priceput doctrina religiosă;

b) tot ce e dubiu, incert, esagerat și cu atât mai vîrtoș ce e fals, așa spre ex. ar fi fals a susținé, că toate religiunile sunt bune, sau că cultul divin estern, nu ar avea nică o valoare, ori a zice, că e de ajuns a ne ruga cu mintea și cu inima, ca și cum rugăciunea orala ar fi superfluă.

c) cestiiunile teologice subtile, cunoșcerea cărora nu e necesară spre măntuire; spre ex. pentru ce nu a rescumpărat Domnul Christos și pe ângerii căduți? De asemenea nică acelea chestiuni controverse nu au loc în catedhesă, asupra cărora biserică nu s'a pronunțat.

d) În fine trebuie eschis din instrucțiunea catechetică tot ce ar fi stricăios ori periculos pentru credința ori moralitatea catechumenilor, așa ar fi espunerea amănunțită a doctrinelor eretice, descrierea în detaliu a unor păcate și chiar și enararea mai multor istorii din Vechiul Testament.

În alegerea materiei catechetice servesc catechetului de normă, Catechismul diecesan, de la care nu-i este permis a se abate.

§. 6. Planul de învățămînt.

Materia cuprinsă în Istoria biblică și Catechism trebuie să se propună în ordine sistematică, așa căt să se prezinte catechumenilor în legătură naturală, ca părți ale aceluia-și întreg și deodată să le

promoveze desvoltarea armonică a facultăților sufletesci. Ordinea acesta o statoresce planul de învățămînt dat de auctoritatea supremă diecesană. Planul de învățămînt servind catechetului ca îndreptariu, îi presteză mare ușurare în propunerea materiei catechetice. Un plan de învățămînt obligătoriu pentru întrîgă diecesa este și necesar, de ore ce numai existând atare plan pote fi uniformă instrucțiunea în toate școalele poporali; prunci nu întimpină greutăți, când sunt siliți a trece de la o școală la alta, eră auctoritățile încredințate cu inspectiunea învățămîntului religios, sciind ce e prescris pentru fie care clasă, și pot împlini mai sigur chiemarea lor. — La elaborarea planului de învățămînt sunt a se lua în considerație momentele următoare:

1. În fie care clasă ori despărțămînt doctrina religiunii să se propună ca un întreg, așa căt materia prescrisă pentru singularitățile cursuri să ni se presente ca tot atâtdea cercuri concentrice, a căror conținut e același, numai periferia tot cresce. Pe calea acesta fie care grad de etate primesce instrucțiune religiosă completă, care corespunde capacitații sale. Și fiind că aceeași materie se pertracteză mai de multe ori, se imprimă mai adânc în mintea pruncilor. Ce s'a propus numai în traseturi generale în un curs, se dezvoltă și propune în detail în cursurile ulterioare; conceptele, imperfecele la început, se chiarifică în clasele superioare, când și mintea pruncilor e mai matură.

2. La compunerea planului să se țină semă de capacitatea intelectuală a catechumenilor, sub care înțelegem suma precunoștințelor și gradul de dezvoltare și cultură spirituală, la care au ajuns catechumenii. De unde catedetul din materia catechetică numai la aceea se poate estinde, ce sunt în stare a cuprinde de ajuns elevii. Procedura acesta o poftesce natura lucrului și-și află fundamental și în modul, în care s'a făcut revelaționea dumnezeescă. Dumnezeu nu s'a descoperit pe sine și voia să de odată, ci succesive în decursul timpului, mai întâi prin patriarchi și profeti, și în urmă intru Fiul său¹⁾. Mântuitorul încă nu a învățat de odată toate pre apostoli săi, ci pe rînd zicîndu-le: „Înca multe am a zice vóuě, ci acum nu le puteți purta“²⁾. De acesta procedură să servit și s. Paul scrind: — „Si eu fraților nu am putut grăi vóuě ca celor duhovnicesc, ci ca celor trupesci, ca unor prunci în Christos; cu lapte, v'am hrănit pre voi, eră nu cu bucate, că nu puteați“³⁾.

¹⁾ Evr. 1, 1. ²⁾ Ioan 16, 12. ³⁾ 1 Cor. 3, 1, u.

3. La susceperea materiei catechetice în planul de învățămînt să fim cu considerațiune și la indigențele catechumenilor, anume atât la cele actuale, cât și la cele din viața lor de mai târziu; căci școlă e o pregătire pentru viața practică. Deci vom da mai mare estensiune doctrinelor, prin cari se satisfac acelor indigențe. Spre scopul acesta trebuie să ținem cont de raporturile locali.

4. Mai departe e hotărîtor în facerea planului timpul prescris pentru frecuentarea școalei, numărul órelor de religiune și numărul claselor. Dacă prelegerile regulate țin timp mai îndelungat, spr. es. 8—10 lunî, și numărul órelor e mai mare (3 la septembînă), și în fie care clasă se țin separat prelegerile, se poate percurge mai multă materie și din religiune, la din contră mai puțină. —

5. În fine observăm, că de și planul are să contină întregă materia necesară la instrucțiunea religiosă în școala poporală, totuși să nu perdem din vedere, că prunci pe lângă religiune au să mai învețe și alte obiecte, deci să nu-i prea îngreunăm. Acolo, unde imprejurările locali ori temporali pretind, se pot face une ori și abateri de la planul de învățămînt.

Planul de învățămînt pentru școalele poporale gr. cat. din Archidiecesa de Alba-Iulia publicat la 1899 în a III-a ediție cu respect la „Materia de propus“ din religiune cuprinde următoarele:

a) *În școala de tôte dilele.*

Clasa I. (Anul prim). Se propun numai cu cuvîntul: facerea semnului sănătății Crucii, rugăciunile „Tatăl nostru“, „Născătorul Dumnezeu“ și „Împăratul ceresc.“ Istoriore despre facerea lumii, despre protopărinți, despre naștere și întimplările mai însemnate din viața Domnului nostru Isus Christos.

Clasa II. (Anul al doilea). Se repetă rugăciunile din anul I adăugînd rugăciunile „Preasanta Treime“ și „Speranța mea este Tatăl“ apoi rugăciunile de înaintea prânzului, de după prânz, de scutat și de culcat. Simbolul credinței, cele dece precepte ale lui Dumnezeu și cele 5 precepte ale s. Biserice. Istoriore mai însemnate din cele de întâiul trei perioade ale Testamentului vechiului și ale Testamentului nou, și unele întimplări mai însemnate și din alte perioade, în cît acele sunt de lipsă spre ilustrarea și înțelegerea rugăciunilor învățate.

Clasa III. (Anul al treilea). Repetarea celor propuse în anul I și al II, apoi Catechismul Cap I. despre credință. Din Istoria biblică întimplările mai însemnate din perioadele 4—7 ale Testamentului celui vechi în Sem. I; iar în Sem. II. cele din perioadele 4—7 ale Testamentului celui nou. —

Clasa IV. (Anul al patrălea). Repetirea celor propuse în anul al III-lea din Catechism Cap. II. despre precepte, și din Cap III. materia relativă la sănțele Sacramente ale penitinței și eucaristiei. Istoria biblică pre larg propusă în celea de întâiul trei perioade atât ale Testamentului vechiū, cât și ale Testamentului nou.

Clasa V. (Anul al cincilea). Repetirea materiei pertractate în anul al IV-lea. Din Catechism Cap III despre mijlocele grăției. Din istoria biblică celea din urmă 4 perioade ale ambelor Testamente, și explicațarea însemnatății sârbătorilor de preste an.

Clasa VI. (Anul al săselea). Repetirea materiei pertractate în anul al V. Câteva evenimente mai însemnante din istoria bisericii noastre.

b) *În școală de repetiție.*

Anul VII, VIII și IX. Repetirea Catechismului cu întrebări din istoria biblică. Explicațarea însemnatății ceremoniilor mai de frunte ale sănței biserice pre cum și a Evangelielor și Episolelor de Dumineci și Sârbători de preste an.

CAP II

Pertractarea materiei catechetice.

§. 7. Despre Studiarea materiei.

Ca instrucțiunea catechetică să conducă la scop, doctrinele religiose trebuie desvoltate și astfel pertractate, cât de odată cu cultura materială să promoveze și cultura formală a catechumenilor. Ei prin instrucțiune să-și câștige reprezentările chiară și concepte corecte despre doctrinele religiose; să se convingă de adevăratarea acestora; adevărurile religiose să străbată la inima lor și să le misce voia spre o viață morală corespunzătoare; cu un cuvînt materie catechetică astfel trebue pertractată cât să ocupe și cultive mintea, inima și voința catechumenilor.

Spre ajungerea acestui scop catechetul, pre lângă aceea că trebuie să fie înzestrat în de ajuns cu cunoșințe teologice și pedagogice, trebuie să se prepare anume la fiecare lecție sau catechesă; căci numai așa o va putea întocmi după capacitatea și lipsele ascultătorilor și după scopul special, ce-l urmăresce prin respectiva catechesă.

În elaborarea singuraticelor lecțiuni sau catechese, catechetul înainte de toate să-și pună următoarele întrebări:

a) Care este obiectul principal al catechesei sau temă, ce are să o dăsărde și pertraceze?

b) Óre este el în chiar cu tot ce ocură în bucata din Catechism ori Istoria biblică, despre care are să prelégă? — Dacă ar afla, că nu e deplin în chiar cu ceva, să nu se mulțămescă cu aceea, că prin cuvinte sau frâse vagi și nedeterminate își va acoperi nescința înaintea catechumenilor, ci să consulteze isvorul mai abundante pentru clarificarea lucrului, să cetăscă opură de specia-litate ori chiar să intrebe de persoane competente în materia respec-tivă. Dacă împrejurările nu i-ar permite a recurge la aceste mijloce, atunci mai bine să nu zică nimică cu privire la lucrul, cu care nu-i în clar, ca să nu se espună la pericolul de a rătăci și de a duce în erore pre-ascultătorii săi.

c) Mai încolo va cerca, că óre pre ce cale va comunica catechumenilor doctrina sacră, cum le va mijloci intuiționi și concepte adequate despre ea, cum le-o va face ușoră de înțeles, și plăcută și cum o va aplica mai potrivit la viața catechumenilor?

d) În fine catechetul când se prepară la catechesă, trebuie să cugete și la cuvintele și frâsele, cu cari va exprima doctrina înaintea catechumenilor sacerdi în frâse și cuvinte, căci, dacă le va lăsa tóte pe momentul prelegerii, ușor poate perde din vedere chiar ceea ce ar fi mai conducător la scop. Este consult, că catechezii mai ales cei tineri să-si descrie și memoriseze întrâgă catechesa înainte de a o propune publice; căci o catechesă bună reclamă la început tot atâta lucru și osteneală ca și o predică bună.

§. 8. Instruirea catechetică.

Cuvîntul „instruire“ îl luăm aici în sens mai strîns, în cît adecă prin espunerea doctrinei sacre ne adresăm în deosebî la in-telegîtul și judecata catechumenilor. Ca și în Homiletică așa și în Catechetică chiemarea păstorului sufletesc este înainte de tóte a invîța și a instrua, cît ascultătorii să cunoscă și pricepă doctrina religioasă.

Instruirea catechetică are să fie:

a) Corectă, adecă tot ce propune catechetul să fie precis și în deplina consonanță cu doctrina bisericiei. Aceasta o pretinde nu numai reverința detorită adevărurilor religiose, ci și binele și feri-cirea catechumenilor, cari privesc în catechet pre-vestitorul auto-risat al cuvintului divin și cari la cas contrar pot fi impinsă pre-căi rătăcîte.

b) Instruirea are să fie *temeinică*, de óre ce ea servesc de basă a întregei instrucțiuni religiose, pre lénă aceea catechesa tracteză despre cuvîntul lui Dumnezeu, ceea ce e un motiv destul de ponderos, pentru ca tot ce propune catechetul să fie serios, cert și să se pótă proba mai pe sus de ori ce îndoélă. Să nu se amăgescă nici un chatechet, zicînd întru sine: „propun pruncilor, cari primesc necondiționat tot ce le spun,” de óre ce și pruncii au dreptul de a primi o instrucțiune catechetică fundată; apoi cine garantéază catechetului, că între eleviî săi nu se vor afla și de aceia, cari să-i observe superficialitatea, dacă nu îndată, cel puțin mai târziu, și atunci reflectând asupra celor audite în anii de catechesă și ne-aflându-le destul de temeinice, să se clătine în credință. Noi credem că ușurătatea, cu care tracteză unii catecheți doctrinele religiose în școală, incă este o causă, pentru care mulți tineri, după ce ajung la maturitate, devin indiferenți în lucrurile religiose, dacă nu chiar necredincioși formală.

c) O altă recerintă esențială a instruirii catechetice este *claritatea* așa, cât fie-care catechumen să scie și să pricépi, ce propune catechetul. Ce privesce gradul de claritate a reprezentățiunilor, ce și le formeză catechumenii despre materia ce li-se propune, e de ajuns dacă ei în anul prim de școală sunt în clar cu notele esențiali ale obiectului și-l pot distinge chiar și de obiectele, cu cari séménă; mai târziu, progresând, ceea ce cunosc în general, explicându-li-se, vor cunoșce și în detaliu.

Ca materia catechetică să o facem accesibilă și ușoră de înțeles pentru spiritul pruncilor, acum purcedem pre cale analitică, acum pre cale sintetică. În specie: În anii primi de școală, când pruncii au puține noțiuni, de comun purcedem pre cale sintetică, anume de la simplu la compus, de la special la general, de la casuri concrete la adevăruri abstracte, de la intuițiuni la concepte; mai întâi arătăm ce este fie care sacrament în specie, apoi cercăm notele comune și statorim definițiunea sacramentului. Acolo, unde catechumenii sunt în anumită măsură introdusi în materie, purcedem pre cale analitică, de la general la special, — de la întreg la parte, de la abstract descindem la concret, de la concepte la intuițiuni; așa mai întâi dam definițiunea sacramentului, apoi analisându-o și arătăm părțile constitutive: semn sensibil — grație invisibila — instituirea dumnezeescă; sau purceând de la noțiunea umilinței, o cercăm în toate manifestațiunile spiritului omenesc și în lucrările

celui umilit, o ilustrăm și sensibilizăm prin exemple și acte concrete de umilință.

§. 9. **Convingerea.**

Scopul instrucțiunii catechetice nu se mărginesce la mijlocirea reprezentățiunilor chiare și a conceptelor corecte despre doctrina religioasă, ci de odată instrucțiunea catechetică țințesc și la convingerea catechumenilor despre adevăratarea și originea divina a doctrinei, ce formază obiectul catechesei.

Primul mijloc pentru producerea acestei convingeri este însă și espunerea chiară și temeinică a doctrinei respective; de ore ce pruncii de comun primesc cu credință și cu inima deschisă adevărurile religioase, pre cără le aud din gura catechetului. Pre lîngă acesta înse de comun se poftesc, ca catechetul să și probeze, ceea ce propune, pentru ca astfel convingerea catechumenilor să fie mai firmă și durabilă pre întrăga lor viață; ei ori și când să-și scie da sémă despre rațiunile credinței lor. Probațiunea are influența salutară și asupra escitării sentimentelor religioase în catechumeni și înduplecă la viață morală.

Cele espuse în Homiletică despre probe preste tot au valoare și aici.

A.) Ce privesc tractarea probelor catechetice însemnăm următoarele :

1. În anii primi de școală mai mult se mărginesc catechetul la explicări, tot așa și când e vorbă despre doctrine, cără nu au lipsă de probătire spre es. necesitatea iubirii de sine.
2. În alegerea și combinarea probelor să fim cu luare a minte la capacitatea catecumenilor.
3. În argumentare să progresăm pre încet, dară sigur și încă numai în măsura recerută de gradul de dezvoltare al pruncilor. Argumente mai aprofundate se aduc în școală de repetiție și apoî în predică.
4. Argumentele astfel să fie întocmite, căt să se întregescă și întărăscă unul pre altul și convingând de odată să misce inima și determine voia catechumenilor pentru adevăr și virtute.

B) Cu respect la isvórele de probătire observăm:

1. Probele principali în instrucțiunea catechetică sunt cele din auctoritatea divină. Ele se scot din s. Scriptură și Tradiție.

Din s. Scriptură se aleg locurile, cari probă direct și nemijlocit doctrina, ce o propunem. Locurile alese se cită din cuvint în cuvint atrăgându-se în deosebi atențunea catechumenilor asupra cuvintelor, în cari zace puterea argumentului. Apoi le spunem, cine, cu ce ocasiune și între ce împrejurări a zis cuvintele citate din s. Scriptură; prin acesta crește puterea și claritatea probei. Așa nu e de ajuns numai a spune, că Mântuitorul a zis, că închinătorii cei adevărați ai lui Dumnezeu se pot închina în tot locul... ci avem să arătăm, că între ce împrejurări a zis Domnul Christos cătră muerea samaritană cuvintele citate.

Locurile mai grele se repetă, ca să și le imprime pruncii bine în memorie, era acelea, cari nu exprimă doctrina direct, ci mijlocit, se explică mai pe larg, arătând cum se cuprinde în ele cutare doctrină. Spre es. în cuvintele: „Tu ești Petru și pe acesta petră voi zidi biserică mea, și porțile iadului nu vor învinge pre ea” se exprimă atât infabilitatea bisericei, cât și a s. Petru și a următorilor lui legitimi ca capi ai bisericei.

Ca să ne convingem, că ore pruncișă încă sunt de mare moment în instrucținea catechetică, de ore ce pruncișă fiind debili și nedesvoltăți sunt de tot aplicați a primi de bun, ce le zic alții și a recunoșce auctoritatea altora. Catechetul să se provoce numai la auctoritatea celor persoane, a căror fidet dignitate e mai presus de totă îndoieala. Înaintea pruncilor așa mare auctoritate părintii, și mai mari bisericesei.

La argumentele din anctoritatea omenescă se reduc și proble din esperință. Mai cu efect sunt cele scosă din experiența catechumenilor. Fiind experiența catechumenilor de comun fără restrinsă, catechetul le aduce casuri și din experiența străină și mai ales întâmplări din s. Scriptura și Tradiție. Casurile comune și de tōte zilele sunt de preferit celor rare și estra-ordinari¹⁾.

3. Probe din rațiune încă trebuie aduse în instrucținea catechetică, numai cât să fie ușore, căci pruncișă nu sunt deprinși în judecată. Mai acomodate sunt pentru pruncișă argumentele, cari se scot din natura lucrului sau din însuși conceptul subiectului spre es. Dumnezeu e prea adevărat, deci nu poate miști²⁾. Ca pruncișă

¹⁾ Cfr Schmid. o. c. 170—1. ²⁾ v. Gruber o. c. p. 601—21.

să înțélégă argumentul, esplicăm singuraticii termini, cari ocură în el.

Formele de argumentațiune sunt aceleași ca și în Homiletică.

§. 10. **Refrângerea.**

Nu numai în predică, ci și în catechesă avem une ori să delăturăm și refrângem dubie, erori și prejudecă spre a mijloci convingere deplină despre adevărătatea doctrinei, ce o propunem; mai departe avem să combatem învățătură false și să-i împedecăm preprunci de urmarea exemplelor rele.

Ce privesee procedura de urmat în refrângere, și aici au valoare cele espuse în Homiletică (§. 61), la cari mai agaumem următoarele:

1. Prunci de tot mici se instruizează numai simplamente, că în statul lor cum pot duce o viață plăcută lui Dumnezeu și cum atrag asupra-și neplăcerea lui Dumnezeu prin cutare mod de viață contrar celor propuse.

2. Pe cei mai înaintați în etate și în instrucțiune și facem atenții mai ales la doctrinele false dominante, punând față de acestea adevărurile eterne descoperite de Dumnezeu, fără de a le face cunoscute doctrinele false mai puțin divulgatice.

3. Cei ce pășesc din școlă și intră în viață publică trebuie să scie hotărît, că vor vedea și auqii multe lucruri rele. Înainte de tóte înse să li se propună doctrina sacră în splendoreea și frumusețea sa, numai după aceea să atingem doctrina contrară aludând la urăjunea și abominabilitatea ei. Asemenea și în ce privesc păzirea tinerilor de exemplele rele, mai întâi espunem doctrina morală, mijlocim înșlefuirea pentru virtute și dispuș față de vițiu, apoi aducem înainte datina rea ori vițiu, de care vom a-î feri.

4. Catechetul să fie cu luare aminte, ca nu cumva prin modul său de vorbire să provoce dubie cu privire la doctrina religiosă, ce s-ar putea întimpla dacă ar grăbi fără reverința cuvenită despre ea, ori când ar face obiecțuni neoportune, spre es. „cum se poate, că Dumnezeu este în tot locul de față, căci noi nu l-am văzut nicăieri?“

§. 11. **Excitarea inimiei.**

Ca instrucțiunea religiosă să aibă rezultatul dorit, nu e de ajuns numai a propune clar și la înțeles doctrina religiosă și a convinge pe catechumeni despre adevărătatea ei, ci de odată astfel trebuie întocmită propunerea, cât să fie ascultată și primită cu

plăcere și să deștepte în inima catechumenilor sentimente pii; să-i însuflețescă pentru bunul moral și să le însufle disgust și grăză față de răul moral, — având religiunea chiemarea de a cultiva nu numai mintea, ci și inima pruncilor. Cultivarea acăsta cu atât e mai necesară, cu cât prunci și fiind conduși în acțiunile lor mai mult de simț, de căt de judecata matură, dacă nu li se cultivă inima și nobilitățea sentimentelor, ușor cad jertfă poftelor disordinate și patimelor orbe ale sensualității.

Ce privesce mijloacele spre ajungerea acestui scop, însă-și propunerea chiară a doctrinelor sacre, dacă se face cu însuflețirea reiterată, mișcă inima pruncilor și escită în ea sentimente religioase;

Mați de parte o influență forte salutară și edificatoare pentru elevi are exemplul și preste tot purtarea catechetului. Dacă prunci și nu numai din cuvintele, ci și din faptele și purtarea catechetului în școală, biserică, în viața publică și privată se conving, cum catechetul este om cu frica lui Dumnezeu, creștin piu și preot bun, ceea ce predică cu cuvintul, dovedește cu fapta, atunci ei currend se vor entuziasma pentru adevăr, și sentimentele nobile, care le observă în catechet, se vor deștepta și în peptul lor. Deci, dacă oratorul sacru are să fie un model de virtute,¹⁾ cu atât mai veritos se recere acăsta de la catechet; el are să fie bland, pacient și îndelung răbdător față de slăbițiunile și fragilitatea pruncilor, să fie afabil și să manifesteze o iubire părintescă față de toți.

În deosebi catechetul va escita în catechumeni: credință vie, sperare și iubire față cu Dumnezeu, ca față de creatorul nostru, conservatorul, rescumpărătorul și cel mai mare binefăcătorul al nostru și al lumii întregi. Din sentimentul iubirii se va nasce și sentimentul de multămită și recunoșință, de frica reverențială și de incredere, pre cum și adorație față de Dumnezeu.

Spre a escita sentimentele acestea prin narăriuni biblice vom arăta lucrările înțeleptiunii, atotputinței, bunătății și dreptății dumnezeesci; eră spre a nutri iubirea ne vom sili a espune astfelie-care doctrina religioasă, cât să se prezinte ca un effus al bunătății și îngrijirii dumnezeesci față de noi omeni. Cu cât se va escita în mai mare grad în prunci sentimentul de iubire și gratitudine față de Dumnezeu, cu atât ei vor deveni mai pii, mai buni și mai aplicați de a împlini voia lui Dumnezeu, chiar și când spre acăsta s-ar recere din parte-le sacrificie cât de mari.

¹⁾ Homil. §. 36.

În legătură cu sentimentul de iubire față cu Dumnezeu se escită și cultivă în chatechumeni sentimentul de iubire față cu de-apropăriile, căci toți sunt fișii aceluiași părinte ceresc ca și noi, și prin urmare sunt frații nostri; de aici se nasce sentimentul simpatetic, care ne mișcă ca să ne împărtăşim din durerea (compătimire) și din bucuria altora.

Iubirea de sine se deșteptă de la sine în catechumeni, chiemarea catechetului este să-i deee o direcție sănătosă, ca să nu degenereze în egoism și iubire de sine disordinată. Spre acest scop espunem în colori vii înalta demnitate a omului ca corona fapturilor, creat după tipul și asemenea lui Dumnezeu, cu suflet nemuritor și înzestrat cu înțeles și voia liberă; mai departe înalta demnitate a creștinului sanctificat prin Botez și destinat de erede al împărației ceresci și coerdei al lui Isus Christos. Prin aceasta deșteptăm în prunci ura și disgust față de faptele de jos, și-i înpintinăm la o viață conform înaltei lor demnități ca omeni și ca creștini.

La nobilitarea inimii și nutrirea sentimentului religios contribue nespus de mult escitarea și dezvoltarea sentimentului estetic, care sentiment se escită prin aceea că arătam pruncilor în ce stă sătă adverata frumuseță, nu numai fizica, ci și morală-ideală, și-i ducem acolo, cât să admire ce e moralmente bun și frumos, și să se îngrețoșeze și întîiore de ce e rău și de jos; să se entuziasmeze pentru virtute, să urescă vițiu și să se îngrozescă de el.

Pentru a escita și întări în catechumeni sentimentele religioase sunt fără acomodate exemplele scăse mai ales din istoria biblică, la enararea cărora catechetul scăde la ivelă sentimentele, de cără a fost predominantă curățe persoană și atrage în deosebită atenție pruncilor asupra acelor; spre es. sentimentul de obediție al lui Avram, de încredere al lui Iacob, de compătimire al lui Iosif față cu frații săi, cară au mers în Egipt după bucate etc.

Ce privesc regulile de observat în escitarea și moderarea sentimentelor și afectelor și aici se pot aplica cele espuse în Homiletica (§. 44—45). Aici adaugem, că în escitarea afectelor trebuie să fim cu atenție la gradul de cultură religioso-morală și chiar la individualitatea catechumenilor, aşa căi mai înaintă în instrucție religioasă sunt și mai dispuși pentru sentimente pînă, fetițele de la fire sunt mai simțitoare de căt băieți.

§. 12. Mișcarea voii.

Scopul instrucțiunii religiose e santificarea omului. Spre ajun-
gerea acestui scop nu e de ajuns ca catechumenii nu mai să cu-
noscă și să iubescă adevărul, ci trebuie să-și îndrepteze viața după
el, să-și conformeze voia cu voința dumnezească. Prinții să cunoscă
legea morală ca legea lui Dumnezeu, și să simtă tot mai mult de-
torința de a împlini cu totă ocasiunea această lege. Catechetul spre
a mișca voia pruncilor spre observarea legii morale va purcede astfel:

1. Va deștepta în prinții acele sentimente și afecte, cari influențeză direct asupra voii și constituiesc motorul principal în acțiunile noastre; acestea sunt: sentimentul de iubire și recunoșința față cu Dumnezeu, părintele și binefăcătorul nostru cel mai mare; apoi sentimentul de frică, căci Dumnezeu, ca atotputernic și preadrept, ne va trage la răspundere, dacă îi călcam voia. Frica, precum e scut, poate fi reverențială, servilă și serviliter servilă; noi ne vom sili a escita în prinții mai vertos frica reverențială, care o nutresc fi față cu părintele lor, din care motiv se tem a-i călca voia. În tot casul motivul iubirii este mai nobil de cât al fricei; dară la omenii sensuali nu odată cest din urmă duce mai secur la scop.

2. Preceptele morali să le presente catechetul tot de una ca decrete ale voinței dumnezești, careia noi trebuie să ne plecăm și să o împlim necondiționat, căci Dumnezeu e Domnul nostru suprem și absolut. El are dreptul de a ne porunci, era noi avem strictă detorință de a asculta. De odată însă să le aducă aminte pruncilor, că Dumnezeu ca preaintelept și preabun numai ce servește în adevăr spre binele nostru ne demândă, respective ne opresce ceea ce ne ar servi spre stricăriune. Si noi, dacă am fi destul de lumanăți și înțelepți, ne-am impune însi-ne de bună voie ceea ce prescrie legea dumnezească.

3. Pre prinții mai marișori, în cât e cu puțință, să-i convingă catechetul despre raționabilitatea și necesitatea preceptelor dumnezești arătând prin producerea de exemple acomodate, că ce influență salutară are împlinirea preceptelor dumnezești și bisericesci asupra prosperității publice și în deosebi asupra fericirii noastre. Ele tôte corespund naturei și indigintelor noastre, ele ne arată calea adevărată spre mântuire, ca să nu rătăcim cu privire la ceea ce avem să facem respective să omitem; mai încolo ele

sunt necesari spre a conserva ordul bun și siguranța publică în societate, căci ce ar fi de noi, dacă nu ar fi oprite desfrenul, uciderile, furtul, clevetirile, înselăținea, etc.; ce ar fi de societatea omenescă, dacă fi și supușii nu ar fi detori să asculte de părinți și de mai mari, era acestia să nu mai pörte grije de binele și fericirea supușilor? Fără precepte ómenii, împinși de poftele cele disordinate, s'ar sfârta unul pre altul ca și ferele sălbaticice. Atragem atențunea pruncilor asupra faptului, că natura întrégă se supune fără împotrivire și necondiționat voii dumnezeescri, și numai omul să-i denegă ascultarea?

4. Mai departe să le arete pruncilor, că Dumnezeu a pus sanctiune legilor sale, anume remunerație pentru cei ce le observă și pedepse pentru cei ce le calcă. Acesta să li-o dovedească nu numai cu argumente din S. Scriptură și Tradiție, ci și cu provocarea la vocea conștiinței lor. Conștiința noastră e liniștită și ne umple inima de măngăere și satisfacție, când observăm legea lui Dumnezeu, făcând fapte bune și împlinindu-ne, cum se cuvine, detorințele statului nostru; din contra, dacă facem fapte rele ori ne neglegem detorințele, conștiința ne mustă și umple de frică și rușine. Să aducă exemple, din care să fie evidentă remunerarea binelui și pedepsirea răului; cum e naratiunea despre avutul desmerdat și Lazar cel sărac.

Ca exemple despre urmările bune și plăcute ale ascultării, ne servesc patriarhii Avram și Iosif, profetul Samuil etc.; era despre urmările triste ale neascultării Ofni și Fines. Ca prunci să nu împlină numai mecanice legea dumnezăescă, trebuie să le deprindem judecata, anume enarând cutare cas din biblie le arătăm, cum se referesc la legea divină actul estern și cum intenționea internă; apoi le spunem, că Dumnezeu în judecarea faptelor noastre nu cauță numai la lucrarea esternă, ci tot de una cauță și la intenționea, cu care am făcut-o, și după acesta ne judecă. Văduva din S. Evanghelie a aruncat numai doi bănuți, și totuși înainte lui Dumnezeu darul ei a fost mai mult prețuit, de căt al celor ce au aruncat sume mai mari în visiteria bisericiei.¹⁾

5. Să le arete catechetul elevilor săi, că ei nu numai trebuie, dară, dacă voesc serios, și pot împlini voia dumnezeescă, de ore ce Dumnezeu pururea e gata a le da sprijinul și ajutoriul său spre

¹⁾ Marc. 12, 41—44.

acăsta; princișii așa numai să céră acel ajutor și cu încredere și insuflețire să conlucre cu el. Prin acăsta delatură timiditatea pruncescă pre cum și pretestele, prin cari unii își escusă lenea și indolența. Ca princișii să câștige curaj catechetul le va arăta modul, cum pot satisface mai ușor preceptelor dumnezeescri.

În fine ca determinarea voii să fie durabilă, fie-care catechesă o terminăm prin o scurtă recapitulare și prin aplicarea doctrinei propuse la viața catechumenilor.

§. 13. **Aplicările practice¹⁾.**

În privința aplicărilor practice ne punem întrebarea mai întâi, că ce aplicări să facem, apoi când să le facem și în urmă cum să le facem.

1. La întrebarea; ce aplicări practice să facem? respundem, că preste tot să facem atari aplicări, cari deșteptă în catechumeni propusuri și resoluțiunea firmă de a duce o viață plăcută lui Dumnezeu. Ca aplicările să producă efectul acesta, trebuie să intruușească însușirile următoare:

a) să fie adevărate, adecația atari deducțiuni pentru viață, cari resultă aievea din doctrină propusă; spre es. Dumnezeu e preaințelept, pentru aceea cu inima liniștită, să ne supunem dispozițiilor lui;

b) *aplicările să fie proxime* adecația să rezulte imediat din doctrină per tractată, și să nu fie de lipsă a recurge la deducțiuni intermediare spre a face evidentă legătura lor cu doctrina. Aplicarea, ce resultă din combinarea alor două sau mai multe adevăruri religiose, să se reserve pentru ani de mai târziu, p. es. Dumnezeu în tot locul e de față, deci nicăiri se nu faci reu. Fiind Dumnezeu preabun, prea credincios și atot puternic, sperăză în el.

c) *Aplicările să corespundă lipselor morale ale catechumenilor*; deci să se aibă învedere raportul vieței prezente a pruncilor și probabilitul lor cerc de acțiune din viitor. Esempie: Toți omenii suntem fiți lui Dumnezeu, deci toți să ne socotim ca frați unii cu alții. Isus zice „dați împăratului ce-i a împăratului, deci cetățenii sunt detori să asculte de mai mari lumesci.

2. Ce privesc *tempul*, când trebuie făcute aplicările practice statorim următoarele regule:

a) Catechetul să facă aplicări practice, când propune doctrine, cari așa o deosebită influență asupra vieții pruncilor, așa la propunerea despre însușirile lui Dumnezeu, viața lui Isus etc.

¹⁾ Cfr. Homiletica §. 63.

b) Aplicările să se facă numai după ce s'a pertractat deplin adevărul religios, căci numai înțelegând pruncii clar cutare doctrină, pricep însemnatatea ei pentru viață;

c) Cu deosebire așa efect aplicările, ce se fac cu ocaziunea repetițiilor, fiind că pruncii au o cunoștință mai extinsă și mai fundată a adevărurilor religiose, cunosc mai bine nexul dintre ele și dintre aplicările, ce se fac. Deci aplicările mai grele să se reserve la repetire.

d) Când în instruire vine înainte o narătire mai lungă, e consultă a face aplicări după ce s'a spus o parte deplin p. es. Mergerea lui Isus la biserică în etate de 12 ani. Mai întâi se expune istoria până la petrecere în biserică, apoi se face aplicarea, că și pruncii să mergă voioși și să petrécă cu plăcere în biserică; din ceealaltă parte a narătunii se deduce detorința pruncilor de a fi ascultători și tot mai bună.

2. Cea mai momentuoasă cestiușă e: *cum să se facă aplicările practice?*

a) Pruncii să se conducă acolo, cât însăși să facă deducțiunile practice, și să nu li-se spună, înainte; spre es. Isus a fost ascultător de părinți, aplicarea să ar face așa: Cine a fost ascultător de părinți? Pre cine aveți voi să imitați? dacă aveți să imitați pre bunul Isus, cum aveți să fiți față de părinții vostră?

b) Aplicarea să fie individuală și anume intocmită pentru prunci, căci aplicările generali de comun rămân fără efect. Individualizarea aplicării să nu fie numai obiectivă, ci subiectivă și potrivită pruncilor, spre es. Ce veți face, dacă părinții vă demândă să învețați?

c) La facerea aplicărilor catechetul să se pórte și să purcădea așa, cât să escite și sentimente religioso-morale;

d) Cele desvoltate deja prin întrebări la închiere să se centreze, și unde e cu puțință să se imbrace în formă de rugăciune, spre es. Iubiți copiii! voi trebue să fiți bună față cu toți ómenii, să ajutați bucuros pre conscolarii vostră și pre ómenii miseri; să vă rugați lui Dumnezeu și pentru alții, chiar și pentru cei ce vă au făcut rău, ca să fiți asemenea părintelui vostru din ceriuri.¹⁾ Deci să zicem toți: în óra aceasta promitem Preabunule Părinte cereșc, că fie-cărui i vom face bine, ca să-tă plăcem tăie și să te imităm pre Tine, care în toate minutele reversi bunătățile tale tuturor creaturilor.

¹⁾ ²⁾ Cfr. Schmid o. c. p. 69 - 74.

CAP III.

Metodul instrucțiunii catechetice.

§. 14. Forma instrucțiunii catechetice.

Sub metodul înțelegem procedura catechetului în instruire spre a face materia catechetică cu fruct pentru catechumeni. Metodul bun este cu considerațiune la planul de învățămînt¹⁾ la cursul instrucțiunii sau la modul de a conduce pre cathechumeni la cunoșcerea adevărurilor religiose²⁾, la forma instrucțiunii, pre cum și la tonul instrucțiunii.

Aici ne vom ocupa mai ales de forma instrucțiunei catechetice, sub care înțelegem modul de a comunica elevilor cunoșințele religiose spre a le putea cuprinde și prindea ușor. Forma instrucțiunii e după: acroamatică sau propunătoare și heuristică sau desvoltătoare, după cum adecăt catechetul sau comunică elevilor de a găta noțiunile și cunoșințele de lipsă, sau le propune numai tema și prin întrebări corăspunzătoare îi conduce, că ei să o rezolvă și să afle adevărul. La aceste două forme principale mai putem adăuga și forma tipică.³⁾

§. 15. Forma acroamatică.

Forma acroamatică (de la gr.-ἀρχοάματα) sau propunătoare ori dogmatică constă în aceea, că catechetul propune doctrina religioasă în discurs continuu, eră catechumenii numai ascultă cu atenție și primesc adevărul sau pentru auctoritatea propunătorului sau pentru că e prezentat în un tip atât de clar și intuitiv, cât sunt ore cum necesități să-l recunoască și primescă.

Forma acroamatică este acomodată, când în spiritul pruncilor nu aflăm precunoștințele recerute, din cără să purcedem la dezvoltarea doctrinei, ce o propunem; apoi când e vorbă despre fapte și dispoziții positive până aci cu totul necunoscute catechumenilor, ori despre lucruri, cără cad afară de sfera cunoștințelor noastre naturali, cum sunt misteriile și alte adevăruri revelate. Mai departe este foarte acomodată forma acroamatică și când voim a deștepta sentimente mai vii în ascultători și a-și entuziasma pentru cutare virtute.

În aplicarea acestei forme, catechetul: a) să vorbescă clar și precis, ne umblând după florii de stil superflue, cără numai îngreună-

¹⁾ V. §. 6. ²⁾ Vedă mai sus §. 8. p. 365. ³⁾ Cfr. Muntean-Solomon, Educațiunea și instrucțiunea generală Blaș, 1874, p. 141.

néză înțelesul și abat atențunea pruncilor spre lucruri secundare.
b) Vorbirea să nu dureze prealung, căci atențunea pruncilor se obosesc și nu rămâne timp îndelungat la același obiect. De unde după ce a propusu câteva minute ori a terminat un punct, cele propuse să le recapituleze prin întrebări adresate catechumenilor, deodată să dée pruncilor ocasiune de a-i pune și ei întrebări și a-i cere deslușirile, de cari ar ave lipșă.

c) Să spună catechumenilor îndată la început, că despre ce are să le vorbescă (spre ex. despre darea celor 10 porunci dumnezeescri, despre misteriul Preasântei Treime), și să vorbescă liber, fară a ceti din carte, pentru că alt-cum nu-și poate îndrepta privirea asupra catechumenilor, nici nu poate imprima vorbirii sale acel caracter comunicativ, care captivază atențunea și bunăvoița ascultătorilor.

§. 16. **Forma heuristică.**

Forma heuristică (de la gr. εἰργίσω aflu), întrebătoare, erotematică, socratică sau desvoltătoare stă în aceea, că elevii prin întrebări acomodate se conduc că înși-să afle adevărul și ore cum cu puterile propriе să ajungă la cunoșința intenționată de catedet.¹⁾ Pre când după forma acroamatică elevii în decursul instrucțiunii ieau o poziție mai mult pasivă, pre atunci după cea heuristică li se pun în activitate toate facultățile spirituale și ei cooperă cu catedetul la rezolvarea temei propuse.

Prin întrebări atențunea pruncilor se ține incordată, eră prin aceea că aū să dée răspunsuri se dedă la un felu de independență în cugetare. Observăm că întrebările, în cari zace nervul catedesei, nu aū numai scopul de a pune în activitate facultățile spirituale ale elevilor, (întrebări heuristică), ci pot să țintescă la esaminarea pruncilor (întrebări esaminătoare), ori să le revōce în memorie celea deja învățate (întrebări repetitorie), sau în fine să resume cele propuse închieind explicarea și formulându-o cu terminii de catedism (întrebări definitive).

Se aplică forma heuristică acolo, unde pruncii prin reflecțiune din precunoscințele, ce le aū, pot afla înși-să adevărul, pre cum și acolo, unde se tracteză mai mult de pătrunderea și aprofundarea doctrinei, de căt de emōționarea catechumenilor. Aici catedetul tot de-una purcede din ceva cunoscut elevilor. Aplicarea corectă a formei heuristicice obicinuită în instrucțiunna catechetică nu e ușoră, de ore-ce spre

¹⁾ Veđi Muntean—Solomon o. c. p. 149 urr

a pune întrebări potrivite după natura obiectului și individualitatea elevilor și a ajunge la rezultatul dorit pre o cale scurtă și fără disgresiuni superflue, se recere ca să aibă catedetul o mare promptitudine în cugetare și vorbire și să predomnescă deplin tem'a, ce o tracteză.

Întrebările, trebuie să întrunescă următoarele însușiri:

a) Să purcăde de la ceva cunoscut elevilor, căci fără nicăi o precunoștință este imposibil a reflecta și a desvolta tema;

b) întrebarea să se referescă la un lucru determinat și aşa să fie întocmită, cât numai un răspuns să se pote de la ea; întrebări vagi și nedeterminate, cari admit mai multe răspunsuri, să le incunjuze catedetul;

c) Mai departe întrebarea să fie precisă atât cu privire la cuprins, cât și la formă. După cuprins e precisă întrebarea, când școlarii pricep atât sensul întregii construcțiuni interogative, cât și însemnarea singuraticelor ei cuvinte; după formă, când e corectă topica și intonarea cuvintelor; mai ales e de însemnatate cea din urmă, căci adese ori înțeleșul întregii construcțiuni depinde de la intonarea unor cuvinte;

d) Întrebarea să fie acordată capacității pruncilor; deci să nu fie nicăi prea ușoară, căci atunci nu pune în activitate deajuns facultatea cugetătoare, nicăi prea grea, pentru că atunci înzădar se încercă a o resolva. E acordată întrebarea, când nu se referesce la lucruri secundare și subordonate, ci conține ceva esențial, prin ce promovează progresul spre scopul final;

e) Întrebarea să fie simplă adeca astfel formulată, căt la prima audire să pricepe cel întrebat, că ce se așteptă de la el; să nu fie artificial construită, prea lungă, nicăi prea scurtă, nicăi cu introduceri superflue.

f) Întrebarea să nu fie sugestivă, căci în atare cas nu pune în activitate facultățile spirituale ale pruncilor;

g) La seria de întrebări e de luat aminte, ca să fie bine ordinate, ceea ce este, când întrebările după cuprins stață în legătură intrinsecă, și formează un întreg, era după formă, când noua întrebare totdeauna se legă de răspunsul deja dat și conceptul, de care se tracteză, se relevă sau prin intonare sau prin locul, cel ocupă, în construcție.

h) În fine e de observat, că spre a ține pe toți școlarii cu atențiuie încordată, întrebarea se adresază clasei și mai întâiaj

punem întrebarea, apoi provocăm pre unul dintre școlari să dée răspuns.

§. 17. Despre Răspuns.

În nex esențial cu întrebarea este răspunsul, căci din răspunsul potrivit se formeză întrebare nouă și astfel progresază instrucțiunea¹⁾.

Cu privire la răspunsuri observăm următoarele:

a) Une ori școlariul provocat nu dă nicăi un răspuns, cauza sau este docentele, că nu au pus bine întrebarea, că pruncii să o pricăpă; în casul acesta să-și formuleze catechetul întrebarea în mod potrivit ori să întrebe pre prunc, că ce n'a priceput, și să-i esplice. Cauza nerespunderii poate să fie și școlariul anume; sau fiind că e târziu în cugetare, în acest cas să-i dée timp de meditat, dacă școlariul e timid, catechetul să-l încurajeze și ajute; dacă nu are precunoștințe, să i le comunice, asemenea să-i comunice expresiunea, care îi lipsesc. Când școlariul nu poate da răspuns din cauza neatenției, catechetul să-l ducă acolo căt să-și recunoască scădereea, apoi să-i pună de nou întrebarea.

b) Când răspunsul dat e necorect, ori fals, catechetul purcede ca și cum nu ar fi primit răspuns. Cercă după cauza și o delatură.

c) Se poate, ca răspunsul să fie absurd și ridicol, p. es. pentru ce cerem pânea de tóte zilele în Tatâl nostru? ca să nu usce primindu-o pre mai multe zile: Ce e Spiritul Sânt? porumb! Când primește catechetul atâr răspunsuri, să rămână serios și să continue cu propunerea, ori să spună pruncilor o istorioră acomodată; prin aceasta va împedeca risul elevilor; apoi ajuta pre cel întrebat, să dée răspuns potrivit;

d) Când răspunsul e vag și nedeterminat, spre es. cum se numește cel ce cu voia grăcesc neadevăr? păcălos, învețătoriul înțorce întrebarea ăcind: Ce înseamnă a minti? Cum se numește cel ce minte?

e) Răspunsul când e confus, se recercă pruncul să aducă vre-un exemplu, ori aduce docentele exemplu și apoi cu ajutorul exemplului adus conduce pre elev la răspuns chiar și precis.

¹⁾ Vedî Muntean-Solomon o. c. p. 155 urr. §§. 77—83.

f) Când răspunsul admite 2 înțelesuri, spre es. cări fapte se zic neumane? resp. cări nu le poate face omul, aici trebuie îndreptată expresiunea.

g) Când răspunsul e numai pre jumătate, ducem pruncii acolo, că să-l întregescă, spre es. Pentru ce se zice Dumnezeu prea drept? R. Pentru că remunerază binele (e lăsat afară „și pedepsesc reul fără părtinire“).

h) Când răspunsul în o parte e corect, în ceealaltă incorrect, conducem pruncul să distingă ce e corect de ce e necorect și să afle cauza și a unuia și a celuilalt, apoi prin întrebări acomodate îl ajutăm să-și îndrepte eroreea.

i) Răspunsul e bun, când se potrivesc la întrebare și completăză propoziția. Niciodată primesc catechetul un atare răspuns, să nu trăcă simplaminte mai departe, ci să cercească și convingă, că oră pruncul conștiuie, că a dat răspuns bun, sau döră a răspuns pre nimerite; deci îl recercă să-și repetă răspunsul cu alte cuvinte, ori să aducă spre ilustrare vreun exemplu corespunzător.

Pruncii preste tot să răspundă respicat, fără a striga, rar, că să-i pătească urmări și cei mai târzii, în propozițiuni întregi și corecte, și numai câte unul. Răspunsul, din care se formează întrebarea nouă, să repețească, ca să și-l imprime toți în memorie, și numai după aceea trece docentele mai departe.

Purtarea catechetului pre timpul răspunsului să fie seriösă și cumpătată; să nu intrerupă ori conturbe pre școlari până ce ați gătit de a vorbi, căci răspunsul bun se întunecă prin intrerumperi. Catechetul să nu fie pedant și să nu respingă răspunsul din motivul, că școlariul nu a folosit cutare expresiune, care nu e chiar necesară. Niciodată să nu pună răspunsul în gura prunculu, că el să aibă de a zice numai da, sau ba. În fine niciodată primesc catechetul răspunsuri rele, să nu se atîță, căci prin aceasta numai spară pe școlarii timid și îi aduce în confuziune.

§. 17. **Forma tipică.**

Forma tipică sau arătătoare (deictică) constă în aceea, că catechetul arată, preformeză ori pronunță ceva, apoi provoacă școlarii, ca tot asemenea să arete, să formeze ori să pronunțe. De forma tipică se servește docentele la instruirea elevilor începători, căroruile lipsesc și noțiunile de desvoltat și desteritatea în vorbire. Catechetul în deosebire se servește de forma acăsta la arătarea tipurilor prin

cără își căștigă pruncișii reprezentațiuni despre lucruri până atunci necunoscute, se exprimă și fac ore cum intuitive dispusețiunilor sufletesci, se deșteptă în elevi sentimente și și se ilustrează lucrurile propuse; mai departe la pronunțarea cuvintelor încă necunoscute pruncilor.

Când ne servim de forma tipică:

a) să arătăm pruncilor numai un obiect de odată; căci arătându-le mai multe, atențunea li se împarte, așa fiind pre o pagină mai multe tipuri, le acoperim lăsând să vadă pruncișii numai acelă, de care au lipsă atunci;

b) să nu rămânem la obiect până ce pruncișii îl ar obseva și părțile cele mai mici și mai neînsemnate, căci prin acesta li s-ar slabii interesul față de obiect; e de ajuns, dacă ei observă bine părțile principale ale obiectului, asupra căror să le și atragă atențunea catechetul;

c) cuvintele nouă și terminii tehnici încă necunoscute pruncilor să se pronunțe din partea catechetului acurat și precis, cât să se pótă înțelege fie-care sunet; apoi cele prorunțate să le repetescă pruncișii, până se dedau ale exprima corect.¹⁾

§. 19. Limba catechetică.

Metodul bun aduce cu sine, ca catechetul în propunere să se acomodeze după modul de cugetare și vorbire al pruncilor. În privința acesta observăm următoarele:

1. Pruncișii nefiind deprinși în cugetare vorbesc în un stil simplu și în propusețiuni scurte evitând perioadele; deci în acest stil să grăescă și catechetul. Dacă în manualul de Catechism ori Istoria biblică s-ar afla propusiuni amplificate și perioade lungi, catechetul să le rezolvă și simplifice după priceperea pruncilor. Spre es. Dumnezeu, fiind prea indurat în tot momentul este gata a reprimi la sine pre păcătoșii, cari se reintorc cu inimă înfrântă și umilită, prin urmare și pre noi ne va reprimi.“ Vom zice Dumnezeu e prea indurat, El în tot momentul e gata să ierte pre cei ce l-au vătămat și să-i primescă érași între fiil săi, dacă acestora le pare rău din inimă pentru păcatele lor; El și pre noi ne primesce între fiil săi, numai cât să ne plângem păcatele, cu cari l-am vătămat.

2. Pruncișii ceea-ce li se prezintă în o formă concretă cuprind mai ușor, de cât conceptele generali și abstracte; ceea-ce se exprimă

¹⁾ Cfr. Schmid. o. c. p. 263 ur.; Muntean—Solomon o. c. p. 145 urr. §§. 66 și 67.

prin verbe și adjective, ca mai concret, mai ușor pricep, de căt ceea-ce se exprima prin sustantive. Așa în loc de a zice rugăciunea zilnică ne este o detorință, vom zice: noi suntem detori a ne ruga Iui Dumnezeu în fie-care zi.

3. Prunci pricep mai ușor cuvintele, cari însenmă lucărri ori manifestații esterne, de căt pre acelea, cari arată dispoziții sufletesci; dintre aceste din urmă mai ușor pre acelea, care exprimă manifestarea sensitivă ori efectele stării sufletesci, așa în loc de a zice frica a cuprins pruncul rău la descoperirea transgresiunii lui; vom zice: pruncul cel rău a început să tremure și să plângă, când părintii aștăfă, că el să purtat rău.

4. Deși catechetul are să se demită în propunere la modul de cugetare și vorbire al pruncilor, totuși nu-i este permis a se servi de expresiuni necorecte și nedeterminate, de cari întrebuițeză prunci din nescință și sărăcie de idei și de cuvinte, ci din contra limbă catechetică trebuie să fie corectă din toate punctele vedere; anume:

a) Catechetul să întrebuițeze cuvintele și fraze, cari exprima precis și lămurit cee'a ce voiesce el, și cari corespund naturei limbii și prescrișelor gramaticale. Pruncilor, mai ales la început, le iertă să întrebuițeze cuvintele și expresiunile învețate în casa părintescă, și dacă nu ar fi chiar corecte și adecuate; prin întrebări corespunzătoare însă și duce acolo, căt să afle terminul adecuat, și dacă nu l-ar putea află, are să li-l spună catechetul.

b) Catechetul să dedee prunci a vorbi în limbă din Catechism și mai ales să-i familiarizeze cu limba Santei Scripturi; căci acesta se întrebuițeză la cultul divin, în rugăciuni și preste tot în cărțile liturgice și de cuprins religios. De unde după ce a comunicat cutare lucru cu terminii obișnuiti, să le spună catechumenilor, că acela în S. Scriptură vine înainte și sub altă numire; spre es. pânea nedospită se zice azimă; sau „ceriu“ în sens religios însenmneză locul fericirei de veci.¹⁾

c) Dacă în limba pruncilor lipsesc cuvintul adecuat pentru mijlocirea cutării idei religiose, le mijlocim mai întâi idea prin cuvinte înțelese de ei și prin asemănări corespunzătoare, apoi le spunem terminul din Catechism; spre es. virtute, justificație, transubstanțiațiune etc.;

¹⁾ Cfr. Gruber, o. c. p. 41 ur.

d) Stilul catechetetic preste tot va fi simplu, familiar și plin de unețime, acolo însă, unde sauă sublimitatea doctrinei, ce se propune, sauă dispozițiunea emoționată a catechetului și a școlarilor poftesce avânt, e firesc, că și catechetul să vorbescă în un stil mai avântat, care se poate înălța până la sublim, numai cât să nu fie de durată lungă, ca nu cumva, obosiindu-se pruncii, vorbirea să rămână fără efectul dorit.

§. 19. **Tonul instrucțiunii catechetice.**

Sub tonul instrucțiunii înțelegem dispoziția sufletescă, interesul față de materia propunenda și preste tot, purtarea catechetului pre timpul instrucțiunii. Tonul corespondorii face instrucțiunea plăcută și interesantă și ține încordată atențunea catechumenilor, și acesta e o condiție de capetenie spre a asigura succesul propunerii.

Purtarea catechetului pre timpul instrucțiunii în genere o normeză raportul dintre catechet și catechumen. El de o parte e reprezentantul lui Dumnezeu, ceea-ce poftesce, ca să aibă o ținută gravă și plină de demnitate, de altă parte însă este educatorul și părintele sufletesc al catechumenilor, acesta pretinde ca să împreune cu demnitatea suavitate și preste tot ca să aibă o purtare nepretențiosă și părintescă. Mai departe să dovedescă catechetul, cum că este consciu de momentuositatea oficiului său, e pătruns de aceea-ce ce propune și aşa și simte, cum vorbesce, și că nutresce interes față de instrucțiune și educațiune; în deosebi să arete iubire și bunăvoiță față de catechumeni. De tonul corespondorii se ține și aceea, că instruirea să curgă cu demnitate, lipsind din ea tot, ce ar fi de jos și incompatibil cu materia catechetică și scopul instrucțiunii catechetice.

În specie tonul se îndreptă după materie, aşa când e vorbă despre misterie și adevăruri mai înalte ori virtuți mai ales dispozițunea catechetului poate fi mai emoționată, de altă dată linistită; apoi după etatea și secșul catechumenilor, față de fetițe, ca mai simțitorie, catechetul va fi mai bland și mai prevenitoriu, față de băieți mai riguros, față cu pruncii mai mici indulgent, față cu cei mai înaintați în etate va fi mai strict.¹⁾

¹⁾ Cfr. Ohler, Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichtes, ed. IX., Mainz, 1878. p. 203.

CAP IV.

Propunerea catechetică.

§. 20. Pronunțarea catechetică.

Succesul catechesei ca și al predicei e condiționat în mare parte și de la propunere, adecă de la pronunțare și acțiune.¹⁾ Acăsta o susținem cu atât mai vîrtoș, cu cât prunci dedați mai mult cu formele esterne, prin ceea-ce le cad sub simțul estern mai ușor se conduc la priceperea doctrinei, ce se propune.

Ce privesc *pronunția* regulele espuse în Homiletica²⁾ au valoare și aici. Catechetul să pronunțe corect fie-care sunet să vorbescă destul de sonor, dară fără a sbiera, să pună accentul, unde cere natura limbii respective emfaza; la asemenea pronunță să-i dedee și pre catechumeni. Cu deosebire să vorbescă rar și respicat, pentru că alt cum prunci fiind debil nu-l pot urmări. Caracterul vorbirii catechetului să fie mai mult conversativ, ca de odată cu luminarea înțelesului se mișce și inima și voia pruncilor. Unde natura obiectului ori scopul instrucțiunii catechetice pretinde, oratorul vorbesce cu însuflețire, în altele cu tonul narativ, respective în cel îndatinat la instruirii preste tot.

§. 21. Acțiunea catechetică.

Acțiunea sau gesticulația de și nu e așa variată și pronunțată ca în predică, totuși e de mare moment.³⁾ Înținta corpului, fizionomia și toate mișările catechetului să fie îndeplină consonanță cu starea sa sufletescă și se confirme ceea-ce zice el prin cuvinte. În deosebi catechetul atât când șede, cât și când se mișcă prin școală, să aibă tot de-una o poziție cuvininciosă a corpului. Privirea și-o îndreptă tot de-una spre pruncă, ca ei și din ochii și din fața lui ore cum să cetescă și să afle, ce voiesce a le spune; de altă parte prin acesta ține încordată atențunea pruncilor, și ei sciind, că îi vede catechetul se rețin de la jocării și petulanțe copilărescă.

Pentru ca docentele să potă propune liber și fără sfîrșă, trebuie să-și fi studiat bine lecțiunea și încă cu cuvintele, ce occură în manualul catechetic. Memorizarea și dacă nu se recere să fie chiar verbală, totuși terminii, prin cari se exprimă ideile principale din catechesă trebuie învățați ca în manual, căci la din contră prunci nu sciu, că li s'a explicat chiar aceea, ce aș ei în manual.

¹⁾ Vedî Homiletica §. 79 ²⁾ Vedî Homil. §. 80. ³⁾ Vedî Homil. §. 81 urr.

Partea II. Catechetica specială.

CAP I.

Despre singuraticii ramă ai instrucțiunii catechetice.

§. 23. Despre rugăciuni.

La realisarea scopului urmărit în catechese contribue nespus de mult rugăciunile. Învățarea rugăciunilor se începe în familie; părinții sunt detori, ca să dedee pre fiuī lor ca deja din frageda etate să se róge lui Dumnezeu cu pietate și devotațiune. Ajungând prunci în școală, catechetul va continua sistematice instruirea lor în rugăciune. În privința acésta catechetul are să se țină de următoarele:

a) Să rămână pre lângă formulele de rugăciuni aprobate de s. biserică, alegând dintre acestea pe cele mai potrivite cu etatea și gradul de cultură a respectivilor prunci: anume pre cei din anul prim de școală și deprinde în rugăciunile învățate în familie, cum e facerea sănătăi cruci, Tatăl nostru, Născătorul, Împărate ceresc; alte rugăciuni le învață în decursul anului școlastic, respective, când le vine rândul în Catechism. Formulele de rugăciunne scurte sunt de preferit celor mai lungi;

b) Prunci trebue dedați a se ruga cu devoțiune. Rugăciunea să o încépă și să o sfîrșească cu invocarea Preasântei Treimi făcându-și semnul sănătăi cruci; cuvintele din rugăciune să le rostescă cu umilință și svavitate, fără afectare și fără a strigă ori a se grăbi; pozițunea corpului pre timpul rugăciunii să fie dreptă, nu înse forțată; capul să stee oblu, nu înse prearidicat; privirea în școală se îndreptă spre icôna ristignirii éra în biserică spre altariu; mânilor le vor ține cu palmele încrucișate înaintea pieptului ori lângă olaltă în direcțunea feței îndreptate spre ceriu.

c) Fiind rugăciunea înălțarea minții și a inimii spre Dumnezeu, cu carele vorbim, când ne rugăm, nu e de ajuns a deda pre prunci numai la o recitare mecanică, ci trebuie să le punem în activitate și facultățile spirituale; ca atențunea lor esternă să fie împreunată cu recolectiunea internă; căci „Spirit este Dumnezeu, și cine se închină lui, se cade să se închine cu spiritul și cu adevărul“.¹⁾ Mai departe

¹⁾ Ioan 4, 24.

să spună catechetul elevilor săi: cari sunt însușirile unei rugăciuni bineplăcute lui Dumnezeu; să-i introducă în spiritul rugăciunilor explicându-le formulele de rugăciune, cât ei să și pricăpă ceea ce recită. Aici observăm, că se va mulțumi catechetul, dacă pruncii în primii ani de școală vor pricepe conținutul rugăciunii preste tot, de și nu vor sci însenmarea fiecărui cuvint în special.

Spiritul de rugăciune să-l cultivăm în pruncii cu totă ocazieuna și să-i indemnăm, ca și la casă să se roge sera și dimineața, înainte de mâncare și după mâncare, și de câte ori încep ori termină un lucru bun. Ca să aibă efect cuvintele noastre, trebuie să le premergem catechumenilor cu exemplul și în privința rugăciunii. Pre lîngă rugăciunea verbală sau orală să-i introducem pre pruncii și în rugăciunea mentală sau meditațiune.

§. 24. **Cărțile de rugăciuni.**

La cultivarea și nutrirea simțului religios și a spiritului de rugăciune ne prestați un fără de bun serviciu cărțile de rugăciuni. Rugăciunile, cari le scie poporul fără de carte, sunt puține și mulți și acelea le învață și recită greșit; precând în carte se cuprinde un număr mare de rugăciuni pentru diversele lipse sufletești și trupesci ale credincioșilor, de unde acestia le pot ceta și înveța corect; ma sunt casuri, că omenei adulți învață a ceta numai din motivul de a se putea rupe din carte.

Cărțile de rugăciuni au să întrunesc următoarele condiții:

a) În ce privesc conținutul să fie corecte din punct de vedere dogmatic și moral și într-o totă conforme cu doctrina bisericii catolice. Deci să nu conțină nimica contrar cutării adevăr de credință, ori cutării doctrine morale propuse de s. biserică. Esagerările, fie ele și productul zelului religios inflăcărat, totuși ca ori ce abatere de la adevăr, mai mult strică de cât folosesc, și așa nu se pot admite în cărțile de rugăciuni.

b) Adevărurile religioase și în cărțile de rugăciuni să se prezinte într-o formă practică instruind și edificând tot odată precatechumeni. Ca model în privința aceasta servesc rugăciunile și cântările din cărțile noastre bisericesc, cari conțin ceea ce mai înaltă teologie.

3. Espunerea să fie clară și de înțeles, care înse nici de cum nu constă în un conglomerat de eschimări, întrebări și frâse sentimentale

dară nică în un stil săc și fără viață; ci adevărurile religiose astfel să fie concipate și exprimate în cartea de rugăciuni, cât să nu ne atingă numai mintea, ci de odată să ne încaldească și inima și misce voia spre bine. Limba din cărțile de rugăciuni să fie populară, dară bine îngrijită și acomodată gradului de cultură al catechumenilor, pentru cari e destinată cartea respectivă.

4. Estensiunea cărții de rugăciuni nu se poate determina, este fapt înse, că multe cărți de rugăciuni conțin și lucruri superflue, cari nu le cetesc nimene.

5. Ce privesce partea tehnică, cartea de rugăciuni să fie tipărită pre hârtie bună, să aibă format portativ, tipariu ales, legătură solidă și cu gust; tipurile din ea ori să fie bune, ori să lipsescă cu totul.

Rugăciunile din carte se cetesc în școală și li se explică elevilor, ca acestia să se dedee a exprima corect fie-care cuvînt și să pricépă cuprinsul rugăciunii cetite.

§. 25. **Cursul pregătitoriu**.

Prunci, cari intră pentru întâia dată în școală, nu sunt încă capabili de o instruire sistematică, fiind că nu sunt dedați la liniște și atenție, aș representatiuni puține și acelea neclare, vagi și nedeterminate. Acestora catechetul le explică terminii religioși, le clarifică conceptele, ce le aș, și lucrurile, pre cari le-aș audit ori vîdut fără a-le pricepe. Acăsta constituie elementele învățămîntului intuitiv religios, a cărui chiemare principală este a comunica pruncilor cunoșințele pregătitore pentru învățămîntul religios sistematic și a-i deda la cugetare. Lucrurile, ce li se propun, se consideră din punct de vedere religios făcînd ca pruncii originea, folosul, usul, destinația tuturor (părinti, frați, consolarî, mâncări, vestimente, locuință, animale, plante) să le reducă la Dumnezeu, ca la autorul susținîtotoriul și domnul lor absolut. Prin acăsta pruncii de o parte învață a contempla lumea prin ochiul credinței, a-l adora și iubi pre Dumnezeu și a-i fi mulțamitori, era de altă parte își înauțesc cunoșințele cu reprezentatiuni drepte, cu concepte chiare și termini adequați.

Resultatul final al deprinderilor din cursul pregătitoriu se cuprinde în cîte o zicere corespunzătoare sau sentință religioasă, ori se exprimă prin cîte o un versicul corespunzătoru și ușor din S. Scriptură, cari ziceri și versicul repetîndu-se li se imprimă pruncilor în memorie.

Stilul să fie ușor și pruncesc, propunerea cu sentiment, tonul plăcut și atrăgătoriu.

Pre lêngă acestea pruncii să învețe a-și face corect semnul sănătăi crucii și a recita rugăciunile învățate în casa părintescă, cum sunt Tatăl nostru, Născătorul și Împăratul ceresc.

După ce pruncii se mai desvoltă, li se propun sistematic adverurile religiose conform planului de învățămînt.

§. 26. **Istoria biblică.**

Fundamentalul instrucțiunii religiose îl formează faptele revelațiunii dumnezeesce; ele ca și în un compendiu se cuprind în Istoria biblică, pentru aceea începutul instrucțiunii catechetice sistematice îl facem cu Istoria biblică, din care pruncii învață cele mai de frunte fapte ale revelațiunii, și prin acesta se deșteaptă și respective se întăresc în ei simțul religioso-moral. În pertractarea Istoriei biblice distingem următoarele momente: enararea, explicația, aplicarea, memorisarea și recitarea.

1. *Enararea* Istoriei biblice este cel mai natural mod de a comunica catechumenilor faptele revelațiunii, care mod corespunde și principiului tradițional creștin, în virtutea căruia credința este din aud¹⁾). Enararea o începem cu o scurtă anunțare a cuprinsului istoriorii, acesta se face prin o parafrasare a titulei sau inscripțiunii, ce o părță istorioră respectivă în manual; spre es. voind a vorbi despre înmulțirea și decaderea neamului omeneșc, am zice: „Ești văzut enara azi, că omenii s-au înmulțit, dar și înreutățit;“ sau despre Isus la nunta din Cana „Domnul Christos a luat parte la nunta din Cana Galilei și acolo a schimbat apă în vin, prin minunea aceasta a întărit pre învățători în credința despre dumnezeirea sa.“

Enararea are se tie: a) liberă, era nu cetită din carte; de ore ce cuvântul liber însoțit fiind și de intonare și mimică corespunzătoare are mai mare influență asupra spiritului pruncilor, de cât cetirea; catechetul enarând liber neincitat privesc pre ascultătorii și privirea acestora o atrage asupra sa, le încordă atențunea și interesul, ușurează înțelegerea și ore cum înduplecă pre elevi, că și ei să fie părtași la dispozițunea sufletescă a persoanelor, cără vin înainte în istoria enarată.

¹⁾ Rom. 1, 16.

b) Enararea să se facă rar, dară fluent, de óre ce vorbind catechetul repede pruncií nu l-ar puté urmări, éră intreruperile fără caușă sunt moleste și fac pre pruncií ca să cugete la lucruri străine.

c) Enararea să fie intuitivă și plină de viață, cât să li se pară ascultătorilor, că aū întimplarea înaintea ochilor, věd persoanele lucrând, le aud cuvintele, se intipuesc în situațiunea lor și óre cum cugetă și simt ca și ele. În acest motiv catechetul, pre căt se póte, să încunjure vorbirea indirectă. Catechumenilor li se spun împrejurările întimplării, ce se enaréză; la depingerea de persone de comun începem cu însușirile lor esteriore, apoi trecem la modul lor de viață și în urmă la întimplarea, de care ne ocupăm, și la caracterisarea circumstanțelor; mai ales facem depingeri psichologice; spre es. de ce sentimente a fost cuprins Noe, când a eșit din naie; frica învětăcelor pre mare, când se cufunda naia, etc.

d) Enararea să fie simplă și ușoră și, în cât se póte, cu cuvintele din manual, anume să enareze catechetul în stil poporal și să încunjure discușiunile și considerațiunile sciințifice, cari fiind grele de înțeles obosesc și distrag pe catechumeni.

e) Enararea să se facă cu reverință și demnitate fiind biblia cuvintul lui Dumnezeu; deci tonul, expresiunea fisionomiei ținută și mișcările corpului, tóte să corespundă cuvintului dumnezeesc; indiferentismul și lipsa de reverință în enarare displac și scandaliză.

2. *Esplicarea.* Catechetul nu are să se mărginescă numai la enararea istoriei biblice, ci ceea ce a enarat să o și esplice, ca princií să-și formeze reprezentări chiare și concepte corecte despre cele propuse.

Înainte de tóte trebuie esplicate cuvintele și expresiunile ambigue, străine ori necunoscute pruncilor; aşa spre es. să le spună ce însemnă cuvintele: mirhă, balsam, cisternă etc.; frazele biblice: „sâangele strigă răsplătire;“ „fugiți de aluatul fariseilor.“ Une ori princií cunosc lucrul, dară nu-i sciú numirea, în acest cas esplicarea e verbală; când le lipsescse înse noțiunea lucrului, esplicarea e reală; spre es. „mercenariū (simbriaș), vameș, frați, legiuitoriu a-l șterge din cartea vieței; sérac cu spiritul, corp și sânge“ etc.

Asemenea se recere să se esplice pruncilor diversele datini și ceremonii din Legea vechie; aşa spre a înțelege istoria despre Esau și Iacob, trebuie să scie, că în ce a stat dreptul de întâia naștere, și ce însemnatate avea binecuvintarea părintescă. Prese tot la înțelegerea istoriei biblice este indispensabilă esplicarea despre teatrul istoriei, despre raporturile religiose, civile și familiare ale poporului israelit. În decursul explicării să interpreze catechetul diversele asemănări, pre cum și tipii (Adam, Melchisedec) și simbolurile (cortul mărturiei, tăierea împrejur, mana, vîrga lui Aron etc), ce ocură în s. Scriptură, aducându-le în legătură cu învățărurile de credință și în special cu răscumpărarea noastră prin Domnul Christos. Mai departe să arete la ce instituțiuni din Legea nouă se referesce cunoscute instituțiune a Legii vechi.

Ce privesce procedura în esplicare, observăm, că se premit enarării tote acelea explicații: fără de cari prunci nu ar putea înțelege istoria; era cele latte urmăză după enarare; un prunc cetește o propuseție ori o secțiune mai mică din istoria, ce o pertractăm, și îndată adaugem explicațiile de lipsă; dacă observăm, că prunci greșesc în pronunția ori în intonarea terminilor biblici, le arătam și cum să pronunțe respective să intoneze; spre es. zicem Moria, Sodoma, Sammaria, Salmáasar, Varáva etc. Spre a ne convinge, că prunci sunt în clar cu materia expusă, recurgem la întrebări și răspunsuri. După ce am parcurs un period din Istoria biblică, facem o recapitulare aducând în legătură singuraticele istoriore pertractate.

La explicații ne servim de descrierii, depingerii, asemănării, exemple etc., pre cum și de ilustrațiunile sau tipurile, ce se află în manualul de Istoria biblică, ori pre tabele separate.¹⁾

Explicarea și respectiva interpretarea arătă să fie: a) în spiritul bisericei, căci biserică are chiemarea dumnezească de a interpreta fără pericol de rătăcire sensul sântei Scripturi; b) catechetica atât după cuprins, cât după formă. În ce privesce cuprinsul se alege și explică, ce pot cuprinde prunci, și ce le este necesar și util; era cu privire la formă se combină cu destăritate forma acroamatică cu cea heuristică; c) determinată, aşa căt prunci să poată cunoaște acurat însemnarea cuvintelor și fraselor explicate; și să scie ce

¹⁾ V. mai sus §. 18.

doctrină de credință ori morală se cuprinde în istoria pertractată. Este consult, ca doctrinele dogmatice și morale să le esprimăm cu termeni din Catechism, ca așa să facem evident nescul intim dintre Catechism și Istoria biblică.

3. *Aplicarea* consistă în aceea, că învățărurile câștigate prin pertractarea Iсторiei biblice se acomodază la raporturile individuale de viață ale școlarilor, servindu-le ca normă și îndreptariu pentru modul lor de cugetare, simțire și lucrare.¹⁾

În aplicare purcede catechetul de la general la particular aplicând la raporturile pruncilor adevărul (obiectiv) cunoscut și făcându-l fructifer (subiect) pentru viața lor religioso-morală.

Mijlocul principal de a aplica piesele la viața religio-morală a pruncilor e asemănarea. Prunci se conduc ca privind doctrina propusă de un normativ pentru modul lor de cugetare, simțire și lucrare, să se asemene pre sine cu caracterele cunoscute din Istoria biblică, imitând ce e bun și frumos și înfiorându-se de ce e rău, de jos și abominabil. Spre a-înduce pre princi la acesta ne servim de următoarele întrebări: Cum a cugetat simțit și lucrat persoana din istoria expusă? Cum te-ai fi purtat tu în locul ei? Cum te-ai purtat în realitate în asemenea împrejurări? Cum voiesci a te purta în venitoru? Ce mijloce trebuie să aplici, că și în cele mai grele împrejurări să poți rămâne credincios propusului tău? Fructul acestor întrebări are să fie cunoșterea de sine, umilința, părerea de rău, credința, speranța, iubirea, mulțumita și prosperitatea pînă. Fiind vorba despre cutare faptă rea, ar fi potrivite următoarele întrebări: „Ce rău a făcut persoana acesta? Cum a ajuns la această faptă? Cum s-a arătat Dumnezeu față de ea? Cum a cercat Dumnezeu să o îndrepte? Cum a pedepsit-o? Oare și tu ești asemenea acestei persoane rele? De ce aî să te temi? Cum te-a admoniat Dumnezeu? Cum credi, că vei încunjura pedepsa dumnezeoescă? Cu cât va pricepe mai bine catechetul a efectuat asemănarea în trăsaturi marcante așa, cât se atingă și inima și viața pruncului, cu atât actele de umilință, penitență etc. vor fi mai sigure și mai intensive.

Aplicarea să fie: a) scurtă, să cuprindă puține cuvinte, dară ele să provină din inimă; moralisările lungi n'aș efectua; b) practică adeca corespondente materiei pertractate, pre cum și capacitatea și lipselor sufletești ale catechumenilor; c) De

¹⁾ 2. Tim. 3, 16.

regulă aplicarea să se facă la finea tractării catechetice, dară pote fi une ori combinată cu enararea aşa, cât espunând catehetul un punct, îndată să face și aplicarea, apoi trece la espunerea celui următoriu. Multe lecțiuni biblice admit mai multe aplicări, docentele însă se multămescă cu ceea mai acomodată pentru prunci.

Ca aplicarea să remâne proprietatea pruncului pre timp mai îndelungat, e consult, a o exprima în un vers ori sentință ușor de memorisat.

4. *Memorisarea*. Pruncii, ce e drept, au audit la enarare și la explicație istorioră biblică; dară impresiunile câștigate se sterg în curând din sufletul lor, dacă nu vor să siliți a memorisa acasă, ceea ce li s'a propus în școală. Numai memorisată lecțiunea rămâne proprietatea spirituală a pruncului și-să exercită influența salutară asupra minții, inimii și voie lui. Esperința ne spune, că pruncii memorisază bunele istorii, ce li-să explicat, și o înțeleg.

Pruncii să memoriseze ca în carte, căci la din contră ușor se pot abate de la sensul istorioriei. Memorarea se ușurează, dacă docentele le atrage atențione asupra singuraticelor părți respective momente principale din lecțiune, după cari să se îndrepte când memorisază.

Pre lângă memorarea verbală, pruncii au să-si recapituleze explicațiile mai esențiale și aplicările făcute.

5. *Recitarea*. În óra proximă pruncii au să reciteze de sine și în vorbire legată materia pertințătoare în óra precedentă. Recitarea să nu fie mechanică, ci o enarare clară, la înțeles, cu expresie naturală și intonare corespunzătoare. Catehetul să întrebe pre câte un prunc numai o istorioră ori, dacă să mai lungă, numai o parte din ea, ca să pote răspunde cât mai mulți prunci, ar fi însă greșit a întreba pe unul numai câte două ori trei proposiții.

După recitarea unei bucăți respective a unui punct să se examineze pruncul și asupra explicației date în óra precedentă, căci docentele nu are să se convingă numai: că óre studiat-a pruncul, ci și că óre înțeles-a, ce a studiat. După ce s'a răspuns întrégă

lectiunea, să se repetă, în cât permite timpul, rezervând însă un timp suficient pentru explicarea lecțiunii următoare.¹⁾

§. 27. **Catechismul.**

Dumnezeu s-a descoperit pre sine și voia să în decursul timpului prin fapte, sau în o formă concretă, legată de timp, loc, persoane și de anumite raporturi sensibile. Așa spre es. voia lui Dumnezeu de a nu vătăma omul viața de aprópelui său ni se face cunoscută prin istoria lui Cain și Abel, de a respecta averea străină prin istoria lui Achab și a Isabelei, cării au răpit grădina lui Nabot ect. Dacă acum adevărul religios îl desbrăcam de împrejurările concrete, sub cării ni se prezintă, și-l generalizăm validându-l față de orice persoane, timpuri și locuri, revelațiunea ni se prezintă în o formă abstractă, și în această formă este espusă în Chatechism; astfel casurile de mai sus s-ar exprima: „să nu uciți, să nu furi, ce tie nu-ți place, altuia nu face“. De unde Catechismul în privința cuprinsului nu difere de Istoria biblică, conținând ambele adevărurile revelate, diferind însă în formă. În Istoria biblică adevărurile revelate se prezintă în o formă concretă și în ordine chronologică pre cînd în Catechism ele vin în formă abstractă și în ordine sistematică după nexul lor intrinsec.²⁾

Din identitatea cuprinsului apare destul de evident legătura dintre Istoria biblică și Catechism. La aceasta legătura să fie catedchetul neîncetat cu considerațiune și în propunere.

Propunerea Catechismului este analogă cu a Istoriei biblice. Împrejurarea, că materia e distribuită în întrebări și răspunsuri nu schimbă lucru. Întrebările și răspunsurile sunt numai îmbrăcămintul sau mai corect zicînd scheletul doctrinei religiose. Chiemarea catedchetului e a împli cu carne acest schelet, cuvintelor, și sentințelor morțe a le insufla viață, ori mai bine zis cuvîntul lui Dumnezeu cuprins în Catechism a-l prezentat pruncilor ca viu și vivificatorul ducîndu-î acolo, cât să-l cunoască și înțélégă, și să și-l iee de îndreptariu pentru engetele, simțemintele și lucrările lor.

Atât Istoria biblică, cât și Catechismul are să se propună după manuale aprobată de Ordinariatul diecesan. Elaborarea ma-

¹⁾ Cfr. Dr. Fr. I. Knecht, Praktischer Kommentar zur biblischen Geschichte, ed. VII. Freiburg, 1887 pag 18 - 40; Dr Fridolin Noser, o. c. p. 84—108.

²⁾ vezi: Damroth o. c. pag. 114 urr.

nualului de Istoria biblică e ușurată prin aceea, că materia o tracteză în ordine chronologică, estragând din s. Scriptură, ce e mai de căpetenie și mai potrivit pentru prunci; pre când în Catechism intrégă instrucțiunea religiosă trebuie redusă la un sistem, în care să se cuprindă pre scurt, corect și precis doctrina bisericei, fără a omite vre un punct esențial din ea. De aici rezultă, că elaborarea unui Catechism bun e fără grea; ea reclamă cunoșințe teologice și pedagogice aprofundate, pre cum și diligență și esperință îndelungată pre terenul instrucțiunii poporali.

Catechismele destinate pentru școalele poporali tōte urmăză metodul desvoltătoriū prin întrebări și răspunsuri. Dintre catechismele, ce le avem, mai lătit e Catechismul lui Deharbe; el este introdus în intrégă Germania și după el sunt lucrate tōte manualele de Catechism din Austro-ungaria; mai întaiu a apărut la an. 1847 în Luzern. Deharbe în elaborarea catechismului său a luat de basă catechismul diecesei Mainz, lucrat după Petru Canisius. Ce privesc cuprinsul, Catechismul lui Deharbe: a) conține din doctrina bisericei ceea ce trebuie să scie un creștin preste tot și de ce are lipsă în viața de tōte zilele în raporturile, între cari petrece; b) conține doctrina bisericei curată și tractată corect. În ce privesc forma, acest Catechism tracteză scurt, dară complet materia cea vastă a doctrinei bisericescī; pre lēngă tōtă scurțimea e clar, și în expresiuni determinat. Catechismul lui Deharbe este împărțit în trei capete, tractând în cap I. despre credință, în cap II. despre precepte; éră în cap III despre mijlocele grației dumnezeesci. Noi nu voim să susținem, că sistemul introdus în Catechismul lui Deharbe ar fi perfect, ci numai constatăm, că Catechismul acesta ni se pare, că e cel mai bun și mai practic între Catechismele, ce le avem. În Germania s'a inceput mișcarea pentru reforma Catechismului.¹⁾ Catechismele lui Deharbe (cel mare și cel mic), după cari sunt prelucrate și ale noastre, sunt potrivite pentru mai multe clase respective desparteminte, de ore ce prin semnele (steluțele) puse înaintea întrebărilor se determină materia acomodată pentru singuraticele clase, conform planului de învățemint. (§. 6.)

§. 28. Tractarea Catechismului.

În tractarea Catechismului încă avem să fim cu luare aminte la espunere, esplicare, aplicare, memorisare și recitare.

¹⁾ Cfr. Schermer, Zur Katechismusreform, Freiburg, 1899.

1. *Espunerea.* Lectiunea din Catechism începe cu aceea, că catechetul spune școlarilor, că despre ce va tracta în ora respectivă, apoi trece la espunerea materiei. Espunerea are să fie simplă, chiară, scurtă, și în cât numai să pote, cu cuvintele din manual. În decursul espunerii pot fi întrețesute unele explicări aşa însă, căt prin acesta să nu se conturbe legătura întregului. Pre calea acesta se ușurează înțelegerea și memorisarea și tot odată se previn disgrasiunile mai mari.

Ca introducere la propunere poate aduce catechetul și vre un exemplu, tip, asemenare ori istorioră acomodată, ca prin acesta să lege atențiunea pruncilor și să o îndrepte spre un punct determinat.

2. *Esplicarea.* La espunerea lectiunii din Catechism se adauge imediat explicația specială, spre a mijlochi catechumenilor înțelegerea celor espuse. Aceasta de asemenea se întâmplă pre baza manualului, din care se cetește respicat și la înțeles întrebările și răspunsurile, ca pruncii să vadă, că catechetul vorbesce chiar despre celea ce să află în carte. Chiar când nu i-ar conveni catechetului textul din manual, și atunci trebuie să se țină de el, ori cel mult să facă pre pruncii a-și îndrepta cu cerusa în carte expresiunea nepotrivită; de ore ce abătându-se catechetul dela textul Catechismului, pruncii cu greu pot aduce în legătură cele audite cu cele ce se află în cartea lor.

La întrebarea: ce să se esplice și cum să se întimplă acesta, răspunsul cel mai potrivit îl va da pregătirea, agerimea de minte și esperința catechetului.

Catechetul după ce a citit o întrebare sau și mai multe, cără împreună dau înțeles deplin, explică pe rând tot, ce nu ar pri-
cepe pruncii; anume explică cuvintele și frazele neîntălese ori greu de înțeles; căci în Catechism sunt multe cuvinte și expresiuni, de cără pruncii nu pot lega nicăi un concept. Explicarea o face catechetul:

a) Schimbând cuvintele mai puțin cunoscute cu altele mai bine cunoscute; spre ex. a se justifica a se desvinovăti, îndrepta. Une ori spre explicarea cuvintelor recurgem la etimologie; spre ex. Mântuitorul nostru se zice: răscumpărătoriu, pentru că ne a răscumpărat din servitute și a trebuit să plătescă datoria noastră, grătie sau dar se zice ajutorul dumnezeesc, fiind că ni se imparte din bunăvoiețea lui Dumnezeu gratuit sau în dar, și nu după meritele noastre.

b) Când cuvintele sunt cunoscute, dară prunciș nu sunt în clar cu concepțele, recurgem la circumscrisiune, enumerația părților, descriere, depingere, etc. Observăm, că în locul definițiunii în sens strâns în școala poporala de comun este de ajuns descrierea, lipsindu-le prunciș maturitatea pentru priceperea definițiunilor.

c) Construcțiunile mai complicate și grele de înțeles se descompun, apoi după ce s'așă explicat, éră se reconstruiesc.

d) Ca explicarea să fie ușoară de înțeles, trebuie să domnescă în ea unitate și ordine; docentele urmând seria cuvintelor din Catechism la capăt face o scurtă recapitulație a celor propuse și încă pre cât se poate cu terminii din manual. La terminarea fie-cărui tractat se recapitulează punctele principali, éră la finea anului se face o recapitulare generală a materiei percurse, pentru ca și catechumenii să potă observa necesul dintre singularitățile puncte și respective capete ale Catechismului.

Catechetul spre a face intuitivă doctrina propusă și spre a convinge pre catechumeni despre adevăratatea ei recurge la mijloacele obișnuite; tot asemenea și spre a le mișca inima și îndupla voia ascultătorilor amesurat celor propuse.

3. *Aplicarea doctrinei la viața catechumenilor* se poate face sau incidental în decursul explicației sau ea formează încheierea lectiunii. Aceasta din urmă se întâmplă în formă de esclamare, provocare, indemnare, ca să străbată la inimă, și se concipă într-o sentință spre a se putea memoriza mai ușor.¹⁾

4. *Memorisarea.* Materia propusă din Catechism e necesar să o memoriseze prunciș și pre acasă. Aici și mai mult de cât la memorarea Iistoriorei biblice trebuie să se țină de carte. Anume expresiunile, care conțin lucruri esențiale și mai de căpetenie să le învețe prunciș din cuvînt în cuvînt, căci memorarea ne corectă poate da ansă la dubie și rătăciri. Alt cum pentru prunciș séraci în cuvinte și nededați în judecată e mai greu a răspunde cu propriele cuvinte de cât a-și insuși pre celea din carte. Chiar și ceea ce nu ar înțelege, trebuie să memoriseze, ca să potă înțelege cu timpul dezvoltându-se.

¹⁾ Cfr. §§. 13 și 26 n. 3 mai sus.

5. Recitarea saă răspunsul se face aşa, că catechetul pune întrebările din manual, éră pruncul are să dñe din cuvînt în cuvînt răspunsul din carte. Ca să ne convingem, că óre înțeleg catechumenii, ce auă învățat, îi provocăm, să spună și cu propriele cuvinte răspunsurile recitate din manual și de odată să spună mijlocele, de cări s'a servit catechetul la explicație, spre a ilustra și face intuitivă materia propusă.

§. 29. **Istoria bisericescă.**

Pre-lengă Catechism și Istoria biblică are să se propună pruncilor și Istoria bisericescă, prescrisă prin planul nostru de învățămînt în anul (saă clasă) a şesa a şcolei poporale și în şcoală de repetiții. Fără de ea instrucțiune religiosă nu se poate numi completă; căci împlinirea profetiei din N. T. în parte o aflăm în Istoria bisericescă. Ea ne prezintă în lumina deplină efectele miraculouse ale doctrinei Mântuitorului nostru Isus Christos. Mai de parte Istoria bisericescă ofere pruncilor caracter creștinesc demne de admirat și imitat; dovedește mai pre sus de totă îndoelă, că principiile religiunii creștine nu se pot numai cunoaște, ci și practisa din partea ómenilor de ori ce condițione, sex și etate. Tot din Istoria bisericescă se scot o mulțime de învățături practice fără salutare și potrivite pentru prunci. Apoi propunându-se Istoria, păstorul sufletesc se poate provoca la ea atât în propunerea Catechismului, cât și mai vîrstos în catechesele din biserică și chiar în predici, când e vorba de a ilustra și face intuitivă cutare doctrină religiosă. În fine credincioșii numai atunci vor sci apreția de ajuns instituțiunile bisericei, când vor cunoaște și istoria lor.

Cutezăm a afirma, că indiferentismul cras, ce domnesce față de biserică în zilele noastre, în mare parte este a se ascrie la necunoșcerea Istoriei bisericescă. Cum se vor însufla pentru biserică și instituțiunile ei, când ele nu le sunt cunoscute? când nu odată în istoria profană și în scările perverse biserică și instituțiunile ei sunt inegrite și defăimate? Credincioșii din nefericire, chiar scările de acestea cetesc mai des, căci ele se respândesc anume de cătră inimicilor religiunii și aici bisericei noastre. Reul numai prin o propunere fundată a Istoriei bisericescă se poate intimpina și respectiva delătură.

Ce privesce procedura în propunerea Istoriei bisericescă, catechetul are să facă o schiță scurtă a întregei istorii, care începe acolo, unde termină Istoria biblică. Nică nu e cu putință și nică nu e necesar, ca să tracteze în aceea-să estensiune toate evenimentele, ci numai cele mai de căpătenie, era celelalte le atinge prin câteva cuvinte spre a nu se intrerupe firul. Mai mult insistăm la evenimentele, cari au însemnatate specială pentru aceea parte a bisericei, unde petrec catechumenii. Curs sistematic de istorie se poate face numai cu prunci și maturi. În anii primii de școală e mai consultată propuna istoria în formă de biografii, ori de monografii ale persoanelor, respective de ale evenimentelor ori instituțiunilor, prin cari se caracterizează mai potrivit cutare epocă. Așa spre es. biografia s. George și a s. Demetriu ne caracterizează epoca persecuțiunilor, a s. Niculae, s. Basiliu M. și a s. Ioan Chrisostom luptele cu ereticii și virtuțile eroice ale creștinilor vechi, biografia împăratului Constantin raportul dintre biserică și stat în secolul al IV-lea etc.

Enararea să fie plină de insuflare și nu prea lungă. Catechetul, după ce a enarat o bucătă istorică, o explică purceând că și în Istoria biblică; espune motivele, de cari au fost conduse persoanele și le aduce toate în consonanță cu dispozițiile proovedinței divine, care îndreptă destinele individelor și ale poporelor. Apoi trage învețături potrivite pentru catechumeni. Spre a se convinge catechetul, că ore înțelesu-l-a catechumenii, provoca pre unii din ei, ca să repețescă, ce a propus dinsul, și acesta se face până când prunci cunosc și pricep istoria tractată.

Istoria particulară a bisericei noastre după o introducere generală despre căderea Românilor în schismă și reunirea cu Roma, să o grupeze catechetul pre largă biografiile episcopilor. Pre calea, acesta ea apare mai interesantă și mai ușoră de ținut în minte. Biografia să nu se ocupe cu ameneunte, ci să tracteze momentele mai de căpătenie din viața respectivului episcop. Pentru legarea atenționii sunt potrive episodele, cari îi caracterizează naturelul și indică intențiunile, de cari a fost condus în viață și activitatea sa cutare episcop respective persoană din istorie.

§. 30. **Esplicarea pericopelor.**

Sub pericope înțelegem părțile din Evanghelie și din apostol, cari au să se cetescă la serviciul dumnezeesc în singurătele Domineci și sărbători. Acestea încă au să se esplice elevilor în școală,

mai ales evangeliile, căci pericopele din epistolele apostolice sunt prea grele pentru prunci. Prin explicarea evangelielor prunci învăță a cunoscere mai bine viața Domnului nostru Isus Christos, li se ușurăză înțelegerea predicei, se introduce la cetirea sântei Scripturi cu fruct și tot odată își împrimă în memorie multe sentințe, la cari se face provocare în catechesă și în predica.

Pericopele preste tot se tracteză ca și Istoria biblică.

În explicare pericopa se aduce în nex cu întregul, din care face parte, spre scopul acesta catechetul spune școlarilor, ce precede și ce urmăză pericopei citite din evanghelie. Mai deosebit se arată și imprejurările de timp, loc, etc., între cari său zisori său întimplat cele cuprinse în pericopă; de asemenea și motivul, ce a îndemnat persoanele amintite să se pörte, cum său purtat, precum și efectul, ce l-a produs cutare faptă ori minune a Mântuitorului.

Mați încolo la explicare se scot învățăturile de credință și morală, cari săr cuprinde în pericopă și se fac aplicări practice.

Procedura e, că catechetul mați întâi cetese la înțelis în trégă pericopa, apoi purcede la explicarea și aplicarea ei ca în homilie simple. După ce a terminat catechetul provoca pre vre un școlar, ca să spună cu propriile cuvinte cele audite de la dinsul.

Timpul cel mați acomodat pentru explicarea pericopelor e Sâmbăta și prezilele sărbătorilor; Lună pot fi prunci esaminați din cele propuse despre pericopă.

Tinerilor, cari cercetăză numai școala de Dumineca, li se cetese și explica pericopa Duminecă respective în sărbători la Însérat.

§. 31. Catechisațiunea în biserică.

Sinodul archidiecesan din 1869 în can. 23 dispune, ca preotul să catechizeze în biserică tineretul, care a ieșit de sub obligamentul de a frecuenta școala elementară, înse nu este legat prin căsătorie, și încă feclorii în toate Duminecile, era fetele în toate sărbătorile de preste an în restimp de o jumătate de oră înainte de Însérat. Detorința de a catechiza tinerimea în biserică Dumineca și în sărbători o impune parochilor și conciliul provincial I din 1872.¹⁾ Cu deosebire insistă conciliul, ca să frecuenteze prelegerile repetiționali de Dumineca tinerii, cari se pregătesc la diferitele maestri ori neguțătorii pre la orașe. Mediul social, în care petrec acești

¹⁾ Titlu IX. cap. VI.

tineri este un pericol continuu pentru credința și moralitatea lor, și numai catechisațiunea corespunzătoare îi poate măntui de cădere în diverse păcate și viație.

În catechesele din biserică adevărurile de credință și morală învățate în Catechism se tracteză mai cu aprofundare, cu deosebire aceleia, care au mare influență asupra formării caracterului tinerimii;

Ce privesce procedura, catechetul ca introducere la catechesa să recapituleze cele propuse în catechesa precedentă, spre a face evident nesul singuraticelor catechese și prin acesta a ușura înțelegerea materiei, apoi trece la materia destinată pentru ora respectivă.

În proponere se pot trata în o catechesă mai multe întrebări din Catechism, care se reduc la o singură temă aşa, cât materia propusă în o oră să presente un întreg de sine stătătoriu.

Doctrinele mai de moment pentru viața tinerilor se ilustrează, probând și amplifică mai cu de a menține de cât în catechesa din școală, avându-se în vedere lipsele sufletesci ale respectivilor tineri și făcându-se aplicări la viața lor. Pericopele se tracteză ca și în școală de toate zilele înținându-se înse și de imprejurările, între care se află tinerii.

După ce a propus catechetul un punct, provoca pre tinerii mai desprepti, ca să-l repetescă ajutându-i, unde să ar împedeca. La fine recapitulează întrâgă materia pertractată în decursul orei și o reduce la temă, apoi încheie cu o aplicare practică corespunzătoare adresându-se la inima catedrumenilor. E de recomandat, ca după terminarea proponerii îndată să examineze pre catedrumeni din cele pertractate, să vadă, că ore pricepută ei destul de bine ce li s-a propus.

Forma esternă a catechesei din biserică încă e mai sârbătorescă de cât la catechesa din școală. Preotul își pune epitrichilul, vorbesc mai cu însuflețire de cât în școală nisindu-se a entuziasma și tineretul pentru doctrina, ce o tracteză. Catechesei îi pre merge o rugăciune ori cântare religioasă. Unii termină catechesele din biserică cu recitarea simbolului de credință, a celor zece precepte dumnezeesci și a celor cinci precepte bisericescă.

CAP II

Educațiunea catechetică.

§. 32. Despre educațiunea religiosă în genere.

Școala e un institut de crescere, în ea nu e permis să se separeze instrucțiunea de educațiune. Cu toțe acestea azi în cele mai multe școale se pune pond numai pre instrucțiune în sens strîns, care țineste la cultivarea mintii elevilor, se neglege însă cultura inimii, formarea și nobilitarea moravurilor sau educațiunea în sens strîns;

Educațiunea religiosă constă în cultivarea facultăților sufletești ale pruncului, cât el pururea să se simtă gata a împlini voia lui Dumnezeu ducând o viață morală creștină.

Educațiunea religiosă e necesară, deoarece fără ea instrucțiunea rămâne sterilă și mórtă. Alt cum nici educațiunea nu prosperă fără o instrucțiune temeinică.

Primii educatori ai pruncilor sunt părinții; ei au mai întâi dreptul și detorința de a se îngriji de educațiunea religiosă a filor săi.¹⁾ Pre lîngă părinți, ca mamă a tuturor credincioșilor, dreptul de a conduce educațiunea religiosă a pruncilor creștini îl are Biserica.²⁾ Ea a fundat școli și să îngrijit tot de una și să îngrijesc și acum prin ministri săi, ca elevii din școalele sale să primescă o crescere religioasă bună.

Catechetul spre a putea educa creștinesc pre alții, însăși trebuie să fie bine crescut și un model de viață și purtare creștină, să se bucure de increderea și iubirea pruncilor și să aibă auctoritate înaintea lor; mai departe în tractarea pruncilor să țină semă de naturelul și de indigintele lor, să le respecteze instinctul de libertate așa, cât și ei să coopereze la propria lor educațiune și pre incetul să se dedee a se conduce însăși pre sine pre calea cea adevărată.

Mijloacele de educațiune sunt: a) însăși instrucțiunea, care conduce la desvoltarea gradată și perfecționarea tuturor facultăților spirituali ale elevului³⁾; b) cultul divin și c) disciplina. Fiind că despre instrucțiunea catechetică am tractat în cele precedente, aici ne vom ocupa numai de cultul divin și de disciplină ca mijloace ale educațiunii catechetice.

¹⁾ Cfr. Epistola circulară a Metropolitului și Episcopilor Provinciei bisericescă de Alba-Iulia și Făgăraș către tot clerul și poporul credincios al aceleiași Provincie despre „Crescerea religioso-morală a Tinerimei” Blaș, 1892. ²⁾ Marc. 16, 15. ³⁾ Cfr. §§. 11 și 12 de mai sus.

§. 33. **Cultul divin.**

În educațunea religiosă a pruncilor e de mare importanță participarea lor la cultul divin public, precum și dedarea la rugăciune, la ascultarea săntei liturgii și la démna și désa primire a sântelor sacamente; de óre ce prin tóte acestea se deșteptă și nutresc sentimentele pie și se dobêndesc grația supranaturală necesară spre a progresă în perfecțunea morală.

I. *Rugăciunea* înaltă mintea și inima pruncilor spre Dumnezeu, împrăștie grijile lumesci, alungă mănia și învidia, înfrîna poftele trupului, deșteptă în suflet credință, speranță și iubire, nutresce zelul spre bine și mijlocesce grația dumnezească. Deci catedetul cu cuvîntul și cu exemplul seu să indemne prunci la rugăciune¹⁾.

II. *Cercetarea bisericii și a cultarea săntei liturgii* încă are o influență salutară asupra educațunii religiose a pruncilor. Tot, ce vîd și aud prunci în biserică, deșteptă în ei sentimente pîi și reverință față de cele sacre. De unde catedetul și docentele să dedee prunci a cerceta cu diligență sănta biserică²⁾.

În biserică, ca în casa lui Dumnezeu, să se pôrte prunci cu venincios, absînîndu-se de la vorbirî, ris, cetitul din cărți profane și căutarea în sus și în jos prin biserică; privirea să și-o îndrepte spre altariu, fiind cu luare a minte la acțiunile cultului divin. Ca să se deștepte în princi interes față de cele sacre, și asistența lor la cultul divin să nu fie mechanică, ci atentă și devotă, trebuie să le explicăm singuraticele acte ale cultului divin, arêtându-le: cum se îndeplinesc corect, ce simbolisază, ce ne aduc aminte și spre ce ne îndemnă și provocă respectivele acte.

Centrul cultului divin îl constituie *sânta liturgie*, în care Domnul N. Isus Christos e de față și ca Dumnezeu și ca om adeverat sub specia pânii și a vinului. Deci trebuie dedați prunci ca s. liturgie să o asculte cu atențune și pietate, precum demânda sănta Biserică.

Prunci să fie conduși la s. liturgie de către învățătoriul³⁾, să fie de față de la început, și fără de caușă gravă să nu iese nicî unul afară până la capitolul s. liturgiei. În biserică să aibă prunci un loc anumit, cât se pôte aproape de altariu, acolo să fie sub supraveghierea docentului și să cânte, ori să

¹⁾ Vedî mai sus §. 23. ²⁾ Cfr. Epistola cîrculară citată mai sus, n. IV

³⁾ Sinod arch. 1869. can. 17; Regulamentul scolastic arch. din 1876 §. 38.

cetăscă din cărți de rugăciună. Asemenea să asculte cu atențiune și predica.

III. *Sântele sacraimente* sunt ca tot atâte rîuri, prin cari grăția divină se revarsă în sufletul omului; trebuie deci, să dedăm pruncii a primi cât mai des cu demnitate sântele sacraimente, anume al Penitenței și al Eucaristiei.

1. Ce privesce s. Penitență, prin ea pruncul ajunge mai ușor la cunoșcerea de sine, își căștigă concepe chiare despre păcat și reușitatea lui, precum și despre nemăsurata îndurare și iubire a lui Dumnezeu față de om, și așa se ingrozesc de păcat și începe a iubi pre Dumnezeu. Pre lîngă aceea căștigă grăție spre a se feri de păcate și a-și păstra nevinovăția.

La prima mărturisire se conduc prunci cam în etate de la 7—10 ani și încă de mai multe ori pre an, mai ales în cele patru posturi.

Pentru fie care mărturisire trebuie pregătiți prunci în deosebi, anume catechetul le explică rugăciunile, cari preced mărturisiri; apoi tracteză pre rînd singuraticele acte ale penitenței:

a) Ce privesce *esaminarea conștiinței*, catechetul percurge cu prunci preceptele dumnezeescl și bisericesc și le arată, cum pot păcatui ei în contra singuraticelor precepte; să fie înse cu deosebită precauție în materia castității, și să vorbescă așa, căt cei vinovați să înțelégă, éră cei alalți să nu se scandalizeze. Prunci se fac atenți, că nu au să mărturisesc tóte păcatele, căte le-a amintit catechetul, ori se cuprind în cutare formulă pentru esaminarea conștiinței, ci numai acelea, în cari au cădut respectivii; de asemenea să-și mărturisesc și alte păcate, de cari se simt vinovați, și dacă nu le-ar fi amintit catechetul. Unii prunci la esaminarea conștiinței își descriu păcatele, acesta se poate permite, ca să nu-și facă prunci scrupuli, că au uitat ceva, dar sedula să nu o arete nimenei și la mărturisire să-și spună liber păcatele.

După ce au terminat esaminarea conștiinței, să le impună pruncilor a escita în sine *părere de rîu* pentru tóte păcatele, și în special pentru păcatele mai grele (neascultarea, lenea, minciuna, impudiciția etc.); de asemenea să escite și *propus de îndreptare*; de óre ce fără părere de rîu din înimă și fără propus firm de îndreptare Dumnezeu nu ieră nici un păcat și mărturisirea este sacrilegă.

În mărturisire trebuie să descopere sincer tóte păcatele cu numărul, cu specia și cu imprejurările; de óre ce preotul ține locul

lui Dumnezeu și nu comunică nici când nimica din cele audite în mărturisire. E consult a se admonia pruncii, că nici ei să nu descopere nimica din cele petrecute la mărturisire.¹⁾

După mărturisire să-și împlinescă pruncii că mai curând *cănonul dictat* de preot; li se poate recomanda și ceva *satisfacție voluntară*.

La mărturisire să mergă pruncii în liniște, și în cât e cu putință toti în o zi. Dacă catechetul respectiv preotul local nu î-ar putea mărturisi pre toti în o zi, să chieme și pre vre un coleg vecin, ca să-i ajute.

2. *S. Cuminecătură*. După ce au ajuns pruncii la acel grad de desvoltare spirituală (la etatea de 8—12 ani), căt să potă distinge s. cuminecătură de mâncarea și beutura comună, și să stea, că cuminecându-se primesc preasântul corp și preaprețiosul sânge al Domnului nostru Is. Christos, catechetul îi pregătesc și conduce la s. cuminecătură.

Pregătirea e după: corporală și spirituală. Pregătirea corporală constă în aceea, că pruncii să se prezinte la s. cuminecătură nemâncăți și nebeuți cel puțin de la međul nopții, respective din séra precedentă, să fie spălați și îmbrăcați curat; era pregătirea spirituală să în cunoșterea învețăturei bisericesci cu privire la s. cuminecătură, în aflarea lor în statul grației santificate, respective în premergerea unei mărturisiri bune, în recolecția spirituală și în petrecerea în rugăciuni și meditații pie încă din ziua precedentă.

Prima cuminecare să se întimplă cu solemnitate căt de mare așa, ca să rămână ne uitată în totă viața. E bine, dacă se pot distribui pruncilor cu ocazia primei cuminecări cărticele de rugăciuni, tipuri sante ori alte lucruri pentru nutrirea devotiei creștinescă.

§. 34. **Disciplina catechetică.**

Sub disciplina catechetică înțelegem suma dispusețiunilor, ce le face catechetul, pentru ca educația elevilor să fie în conformitate cu legea morală. Disciplina privesc cuvintele, faptele și respective omisiunile și întrigăținuta și purtarea elevilor în școală și afară de școlă.

Chiemarea disciplinei, ca mijloc de educație, este să formeze caracterul elevilor prin aceea, că-i preservă și apără pre prunci de

¹⁾ Cfr. Ohler o. c. p. 244—250.

rele, și îndrăptă și dedă la bine, și le corege scăderile și abaterile de la legea morală. Deci disciplina e preservativă, directivă și corectivă.

Spre a ținé pre prunci în ordine și disciplină, prima condițiune este, ca însu-și catechetul să fie un bărbat de ordine și disciplină. În special:

a) Catechetul, în cât îi va sta în putință, va lucra, ca să rețină pre elevii săi de la însotirea cu tineri stricați și cu moravuri rele, de la jocurile și petrecerile tinerimii adulte, de la cetirea cărților și privirea imaginilor îndreptate în contra credinței ori a moralității și de la orî ce ocasiune spre păcat.

b) De la intrarea pruncilor în școală să-i învețe și dedee catechetul la ordine, atât în ce privesc cercetarea regulată a prelegerilor, cât și în conservarea cărților, requisitelor de învățămînt, vestimentelor și a tuturor lucrurilor, de cari dispun ei; în decursul prelegerilor să fie atenți; mai încolo să fie ascultători de mai-mari, iubitori de adevăr și conșcientioși; între sine să petrécă în pace și iubire și să fie indulgenți și compătimitori unul față de fragilitatea celuī alalt.

c) Catechetul supraveghind întrégă purtarea elevilor, îndată ce-ar descoperi în cutare prunc scăderi sau viție, să cerce sorgintea acestor reale și să le delăture și sterpească cu prudență; când e necesar, să nu se sparie nicăi de aplicarea mijloacelor mai aspre, numai cât să fie iertate și corespunzătoare. Când răul, de care suferă cutare prunc, e mare, să comunice lucrul și cu părinții pruncului respectiv.

La conservarea disciplinei ajută mult legile școlastice¹⁾. Numai de acele dispusețiuni să se cuprindă în legile școlastice, cari sunt reclamate ca necesare. Legi școlastice să se dăe, cât se poate, puține, să fie precise și determinate, să se publice pruncilor și să se aplice față de toți elevii fără deosebire²⁾. În execuțarea legilor școlastice catechetul să mărgă mâna în mâna cu învățătoriul; eră ca prunci nici pre a casă să nu petrécă în trândăvie, ori în societăți reale, catechetul să îndemne pre părinți, ca să-i supraveghieze și controleze.

¹⁾ Vedă Planul de învățămînt p. 33—35. ²⁾ Cfr. Munteaa—Solomon o. e. p. 169—172.

§. 35. Remunerațiunile și pedepsele.

La observarea disciplinei și prin acésta la promovarea instrucțiunii și a educațiunii catechetice conduc mai încolo remunerațiunile și pedepsele.¹⁾ Ele mișcă pre prunci causându-le plăcerile respective supărare și durere. Atât remunerațiunea, cât și pedepsa să se prezinte ca o urmare necesară a purtării bune, respective a purtării rele a pruncului. Purtarea bună face pre prunc plăcut înaintea lui Dumnezeu, care îi binecuvintă lucrarea; era purtarea rea îl face neplăcut și înaintea lui Dumnezeu, care permite să vină rele asupra pruncului respectiv. Preotul remunerând și pedepsind să fie drept și să apară ca trimisul proovedinței dumnezeescri.

Remunerațiuni acomodate ar fi:

- a) lauda pruncului bun și esprimarea indestulirii față de purtarea și diligența lui;
- b) daruri mici cu ocaziuni mai solemne, așa ar fi distribuirea de tipuri, medalie, cruci, și cărticele religiose;
- c) premie de emulațune pentru aceia, cari se disting sau prin diligență în studiu sau prin purtare morală esemplară.
- d) Celor mai mari li se împrumută și pre acasă spre cetire unele cărți din biblioteca școlei.
- e) Li se procură bucurii sau prin vre-o excursiune, sau dându-li-se ceva rol mai însemnat la producțiunile de cântări, teatrali etc., cari le-ar da prunci.

Pedepsele, cari le ar putea aplica și catechetul sunt:

- a) Privirea seriösă și mai aspră a pruncului și purtarea mai rece față de el;
- b) provocarea lui pre nume, în ton admonietoriu dacă s-ar purta necuvincios în decursul orei de prelegere;
- c) se demândă pruncului ne-atent și usuratic să stee în picioare în bancă, ori îl scotem să stee afară din bancă, numai nu cu față cătră ceialalți prunci;
- d) la finea orei de prelegere se admoniează cu cuvinte mai aspre și i-se arată, că rătăcirea lui îl impinge spre nefericire;
- e) pre pruncii renitenți îi amenințăm cu nota rea din purtarea morală și cu pedepse corporali, cum ar fi carcerul, subtragerea mâncării etc.; bătaia ni se pare incompatibilă cu pozițiunea catedchetului.

¹⁾ Cfr. Muntean—Solomon, o. c. p. 71—85.

f) Când admonițiunile și alte pedepse, la cari poate recurge catechetul, rămân fără efect, el va arăta părinților pre pruncul îndreptnic, ca și ei să aplice mijloce potrivite spre a-l emenda.

În fine observăm, că să ne nisuum a duce pre elevi acolo, căt de bunăvoie, și nu de frica pedepselor, să se pörte bine; éra în coregerea lor nicăi odată să nu perdem din vedere cuvintele apostolului: „*Fraților, de va și cădé cineva în vre-o greșală, voi cei spirituali îndreptați-l pre unul ca acela cu spiritul blândețelor.*“¹⁾



¹⁾ Gal. 6. 1.

Errata.

<i>Pagina</i>	<i>șirul de sus în jos</i>	<i>in loc de</i>	<i>cetesce</i>
5	11	Valerian	Valeriū
5	18	a	al
6	7	créză	creéză
8	4	administare	administrare
8	36	în cât ele	în cât in ele
10	26	sublimitea	sublimitatea
12	34	dñchul	duchul
13	39	Richer	Ricker
31	26	se	să
38	7	păstorilu	păstoriu
56	33	aromnie	armonie
80	6	dat mandat	demandat
84	25	Freiburgi	Freiburg
84	42	Ignotz	Ignatz
90	23	tot	tóte
91	26	sistematea	sistematica
94	19	căreſ	cărui
96	10	monendi	movendi
97	11	" <i>ντεζνα</i>	" <i>εντεζνα</i>
104	12	taine	tainei
113	33	mař pre sus de simť	mař pre sus de fire
117	21	spresiun්	espresiun්
129	9	illud	illud
139	12	simťilor	simťirilor
140	28	var	v'ar
141	9	precugetat	neprecugetat
147	12	determină	determină
147	17	în sin	în sine
147	22	erespondetóre	corespondětóre
154	29	<i>παθηζον</i>	<i>παθητιζόν</i>
155	10	Eustochiu	Eustachiū
155	41	ascultatorilor	ascultătoriř
162	5	paestet	praestet
172	18	veveléză	relevéză

Pagina	șirul de sus in jos	in loc de	cetesce
176	22	sntem	suntem
189	20	fiind	fiind că
204	7	presenta	persecuta
205	25	čvęzęoiz	araięoiz
209	8	deducațunea	deducțiunea
213	7	sit	sic
214	30	momontuos	momentuos
215	37	epositiune	espoziune
222	34	imptora	implora
230	12	oratorul	orator
243	6	cele bună	cele bune
213	32	Fechier	Flechier
243	37	asindenton și polisendenton	asindeton și polisindeton
245	9	inventus	iuentus
245	21	Permite-mă	Permiteti-mă
250	5	binecuvintă	binecuvintată
252	21	depingere	depingerea
254	16	instruire	instruire
260	24	generațunea	generațune
263	14	morală	orală
280	29	amenințări	amenințători
286	7	său	său
287	27	combată	combat
289	22	acțiunili	acțiunile
292	9	onórea	onorarea
300	2	materia	materie
302	15	causală	casuală
310	2	al obicinuit	obicinuit
314	33	sacramentelor	sacramentelor
318	21	elocieței	elocinței
320	34	secolul XVI și XVIII	secolul XVI și XVII
235	15	Sineital	Sinaitul
346	7	Colma	Colmar
351	24	Metes († 1981)	Meteș († 1881)
369	16	cum	cumcă
383	14	debil	debil

CUPRINSUL.

Întroducere.

	pag
§. 1. Oficiul pastoral	1
§. 2. Oficiul pastoral al Domnului nostru Isus Christos	1
§. 3. Oficiul pastoral al Bisericei	1
§. 4. Momentuoitatea oficiului pastoral	2
§. 5. Greutatea oficiului pastoral	3
§. 6. Teologia pastorală	5
§. 7. Ișvórele Teologiei pastorale	8
§. 8. Împărtirea Teologiei pastorale	8
	14

Despre Persóna pastorală.

§. 9. Statul sacerdotal	15
§. 10. Păstorul sufletesc	17
§. 11. Puterea și sfera de activitate a păstorului sufletesc	18
§. 12. Despre virtuțiile clericilor	20
§. 13. Vocațiunea la statul sacerdotal	21
§. 14. Despre prepararea la statul sacerdotal	25
§. 15. Istoricul Seminariei clericali	27
§. 16. Perfectionarea clericilor	31
§. 17. Progresul clericulu în știință	32
§. 18. Progresul clericilor în perfecțiunea morală	35
§. 19. Zelul preoțesc	38
§. 20. Blândețea clericală	40
§. 21. Afabilitatea clericală	41
§. 22. Modestia clericală	42
§. 23. Castitatea clericală	45
§. 24. Prudența Pastorală	47
§. 25. Mijloacele de perfecțiune. — Lectiunea. — Conversațiunea cu omeni și . . .	51
§. 26. Rugăciunea	53
§. 27. Meditațiunea	54
§. 28. Examenul conștiinței	57
§. 29. Celebrarea săntei Liturgii	58
§. 30. Exercițiile spirituale	60

§. 31. Conferințele pastorale	pag.
§. 32. Răspînătirea păstorului sufletesc	65
	69

Didactica pastorală.

§. 1. Oficiul pastoral didactic	71
§. 2. Noțiunea și împărțirea didacticei pastorale	72

Homiletica.

Întroducere.

§. 3. Despre elocință în genere	73
§. 4. Elocință sacră	74
§. 5. Prestanța elocinței sacre față de elocință profană	75
§. 6. Recerințele oratoruluși sacru	77
§. 7. Necesitatea predicării	78
§. 8. Obligațiunea de a predica	79
§. 9. Noțiunea și împărțirea homileticei	82

Partea I.

Homiletica generală.

Tractatul I.

Invențiunea.

§. 10. Noțiunea invențiunii	85
-----------------------------	----

Secțiunea I.

Materia homiletică.

§. 11. Despre obiectul cuvintărilor sacre în genere	85
§. 12. Materia singurătăților cuvintări sau temă	88
§. 13. Ordinea materiei homiletice	90
§. 14. Planul de predicare	92

Secțiunea II.

Mijloacele oratorice.

§. 15. Despre mijloacele oratorice în genere	94
--	----

Cap I.

Mijloacele oratorice spre a învăța.

§. 16. Necesitatea instruirii	95
§. 17. Locurile comune intrinsece	97

§. 18. Definiția unea	pag.
§. 19. Genul și specia	98
§. 20. Enumărarea părților	102
§. 21. Etimologia (Notatio)	103
§. 22. Cauzele	104
§. 23. Efectele	105
§. 24. Împrejurările	106
§. 25. Comparația	107
§. 26. Asemănarea (similitudo)	109
§. 27. Disimilitudinea	111
§. 28. Locurile comune estrinse	113
§. 29. Testimoniele divine sau probele din autoritatea divină	115
§. 30. Probele din săntă Scriptură	116
§. 31. Probele din Tradiție	116
§. 32. Testimoniele omenescă	120
§. 33. Eseurile sau probele din esperință	123
§. 34. Usul locurilor comune	125
	127

Cap II.

Mijloacele oratorice spre a plăcere.

§. 35. Delectarea inimii	129
§. 36. Moravurile oratorice	130
§. 37. Tactul oratoric	133
§. 38. Decența oratorică	134
§. 39. Precauția oratorică	140
§. 40. Complimentul oratoric	144

Cap III.

Mijloacele oratorice spre a îndupla.

§. 41. Mișcarea voii	147
§. 42. Motivele homiletice	148
§. 43. Afectele	148
§. 44. Reguli pentru escitarea afectelor	153
§. 45. Moderarea afectelor	158
	161

Tractatul II.

Dispoziția unei

§. 46. Notiunea dispoziției	165
§. 47. Planul cuvintării	165
§. 48. Părțile discursului	167

	pag.
§. 49. Textul	167
§. 50. Însușirile textului	168
§. 51. Esordiul	170
§. 52. Calitățile esordiului	176
§. 53. Genurile esordiului	177
§. 54. Isvórele esordiului	181
§. 55. Propozițiunea	184
§. 56. Partițiunea	187
§. 57. Salutarea, rugarea pentru atențiuie și invocațiunea	190
§. 58. Despre confirmațiune. — Narațiunea	191
§. 59. Despre probațiune	195
§. 60. Despre argumentațiune	201
§. 61. Argumentarea impropriu sau Refrângerea	205
§. 62. Amplificațiunea	212
§. 63. Aplicările practice	217
§. 64. Epilogul	219

Tractatul III.

Elocuțiunea.

§. 65. Momentuositatea elocuțiunii	223
§. 66. Despre stilul homiletic în genere	226
§. 67. Proprietățile gramaticale ale stilului homiletic	228
§. 68. Proprietățile oratorice ale stilului homiletic	230
§. 69. Însușirile estetice ale stilului	235
§. 70. Despre figurile de vorbire în genere	236
§. 71. Tropi	238
§. 72. Figurile propriе de cuvinte	242
§. 73. Figurile de sentințe mai apte spre a convinge	245
§. 74. Figurile de sentințe mai apte spre a emoționa	249
§. 75. Despre usul figurilor	253
§. 76. Genurile stilului oratoric	254
§. 77. Mijloacele pentru cultivarea stilului	258

Tractatul IV.

Acțiunea.

§. 78. Despre acțiune în genere	262
§. 79. Memorarea	263
§. 80. Pronunțarea	266
§. 81. Gesticulațiunea	273
§. 82. Despre ținuta corpului și mișcarea membrelor în specie	275
§. 83. Mișcarea mâinilor și a brațelor sau gesticulațiunea în sens strins	278

Partea II.

Homiletica specială.

§. 84. Speciele cuvintărilor sacre

281

Sectiunea I.

Speciele cuvintărilor sacre după enprins

§. 85. Cuvintările dogmatice	282
§. 86. Cuvintările morale	285
§. 87. Cuvintările liturgice	289
§. 88. Cuvintările istorice	290
§. 89. Cuvintările de laudă sau panegirice.	291
§. 90. Cuvintările funebrală	297

Sectiunea II.

Speciele cuvintărilor sacre după forma lor.

§. 91. Conținutele sau predicele proprii disce	299
§. 92. Predicile ocazionale	302
§. 93. Predicele de la înmormântări	306
§. 94. Cuvintările catechetice	308
§. 95. Parenesele și alocuțiunile	313
§. 96. Conferințele religiose	316

Sectiunea III.

Istoria elocinței sacre.

§. 97. Introducere	318
§. 98. Períoda I. — catechetica — apologetica	321
§. 99. Oratori sacri din períoda I.	322
§. 100. Períoda II. — patristică	327
§. 101. Oratori mai de frunte în biserică orientală	328
§. 102. Oratori sacri din occident în períoda II.	332
§. 103. Períoda III. — de transiție	334
§. 104. Períoda IV. — școlastică	338
§. 105. Períoda V. — literară	339
§. 106. Períoda VI. de decadență	344
§. 107. Períoda VII. — mai nouă	347

Catechetica.

§. 1. Introducere.

§. 2. Momentuoitatea instrucțiunii catechetice

353

354

§. 3. Obligațiunea de a catechisa	pag.
§. 4. Noțiunea și împărțirea Catecheticei	355
	357

Partea I.

Catechetica generală.

Cap I.

Despre materia catechetică

§. 5. Alegerea materiei catechetice	358
§. 6. Planul de învățămînt	360

Cap II.

Pertractarea materiei catechetice.

§. 7. Despre studierea materiei	363
§. 8. Instruirea catechetică	364
§. 9. Convingerea	366
§. 10. Refrângerea	368
§. 11. Escitarea inimii	368
§. 12. Mișcarea voii	371
§. 13. Aplicațiile practice	373

Cap III.

Metodul instrucțiunii catechetice.

§. 14. Forma instrucțiunii catechetice	375
§. 15. Forma acroamatică	375
§. 16. Forma heuristică	376
§. 17. Despre răspuns	378
§. 18. Forma tipică	379
§. 19. Limba catechetică	380
§. 20. Tonul instrucțiunii catechetice	382

Cap IV.

Propunerea catechetică.

§. 21. Pronunțarea catechetică	383
§. 22. Acțiunea catechetică	283

Partea II.

Catechetica specială.

Cap I.

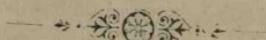
Despre singurătiei ramii a instrucțiunii catechetice.

§ 23. Despre rugăciună	384
§ 24. Cărțile de rugăciună	385
§ 25. Cursul pregătitoriu	386
§ 26. Istoria biblică	387
§ 27. Catechismul	392
§ 28. Tractarea catechismului	393
§ 29. Istoria bisericăscă	396
§ 30. Explicarea pericopelor	397
§ 31. Catechisația în biserică	398

Cap II.

Despre educațunea catechetică.

§. 32. Despre educațunea religiosă	400
§. 43. Cultul divin	401
§. 34. Disciplina catechetică	403
§. 35. Remunerări și pedepse	404
Errata	407



PROHIBIT
TITUL

